

İlim Şehrinin Kapısı

HZ. Ali (r.a)

Hz. Ali (r.a) Murat Sarıca

NESİL

İlim Şehrinin Kapısı

HZ. **Ali** (r.a.)

Prof. Dr. Murat Sarıcık

 NESİL

5.
BASKI

İLİM ŞEHRİNİN KAPISI HZ. ALİ (R.A.)

Prof. Dr. Murat Sarıcık

Jenerik

Yayın Yönetmeni: Ekrem Altıntepe

Editör: Ahmet Selim Tepegöz

Tashih: Ali Erdoğan

İç Tasarım: Sakine Güneş

Kapak Tasarımı: Gökhan Koç

ISBN: 978-605-162-650-5

Sanayi Cd., Bilge Sk., No: 2 Yenibosna

34196 Bahçelievler / İstanbul

Tel: (0212) 551 3225

Faks: (0212) 551 2659

www.nesilyayinlari.com

nesil@nesilyayinlari.com

© Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak **Nesil Basım Yayın Gıda Tic. ve San. A.Ş.**'ye aittir. İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

Dijital Yayıncılık Direktörü: Uğur Turan

Dijital Yayın Tarihi: Nisan 2015

Bu eserin e-kitap çevrimi **Nesil Digital** tarafından yapılmıştır.

www.nesildigital.com

Prof. Dr. Murat Sarıcık

saricik@sdu.edu.tr

01.10.1956'da Antalya'nın Korkuteli ilçesine bağlı Küçükköy'de doğdu. İlkokulu köyünde okudu, 1975 yılında Antalya İmam-Hatip Okulu'ndan mezun oldu. 1980'de Erzurum Atatürk Üniversitesi içinde yer alan beş yıllık İslâmi İlimler Fakültesi'ni bitirdi. 1981 Martında Erzurum Yüksek İslâm Enstitüsü'nde asistan olarak göreve başladı.

1983'te, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesine katıldı ve "İslâm Kurumları Tarihi" Öğretim Görevlisi oldu. 1984'te aynı Üniversiteye bağlı Sosyal Bilimler Enstitüsünde doktora öğrenciliğine başladı. 22.06.1989'da "Osmanlı İmparatorluğunda Nakîbü'l-Eşrâfîlik Müessesesi" adlı tezini vererek doktor unvanını aldı. 06.10.1992 tarihinde, İslâm Tarihi Bilim Dalında doçent oldu. 30.09.1993'te SDÜ İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü'ne doçent olarak atandı ve bölüm başkanlığına getirildi. 01.11.2005'te İslam Tarihi Profesörü olarak atandı. Halen aynı fakültede Öğretim üyesi olarak görevini sürdürmektedir.

Lisans ve Yüksek Lisansta Girdiği Dersler:

İlk Dönem İslam Tarihi I-II, İslâm Tarihi I-II, İslam'ın Yayılış Tarihi I-II, İslam Tarihi Metinleri I-II, İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü I-II, İslam Tarihi ve Medeniyeti I-II, Osmanlı Kültür Tarihi I-II, Arapça Tarihi Metinler I-II (Klasik-Modern), Cahiliye ve Osmanlıca Tarihi Metinler I-II.

Murat Sarıcık; Arapça, Almanca ve Farsça bilir. Evli ve dört çocuk babasıdır.

YAYINLANMIŞ ESERLERİ

- Kavram ve Misyon olarak Ehl-i Beyt
- Örnek Nesil İçin Sahabe Modeli
- İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye
- Hulafâ-yı Râşidîn Döneminden İlginç Problemler
- Dört Halife ve Emeviler Döneminden İlginç Problemler
- Batılı Kölelik Anlayışı Karşısında, Osmanlı'da Kölelik, Câriyelik ve Harem

- İslam Öncesi Dönem - Cahiliye Kültürü
- Dört Halife Dönemi
- Ali Fahreddin-i Sağır'den Günümüze
- Küçükköy Beldesinin Tarihi
- Osmanlı İmparatorluğunda Nakîbü'l-Eşrâflık Müessesesi
- Kendi Dilinden Peygamberimiz-1/2
- Canan'ın Can Dostu Hz. Ebu Bekir (r.a.)
- Hz. Muhammed'in Çağrısı (a.s.m.)-Mekke Dönemi
- Hz. Muhammed'in Çağrısı (a.s.m.)-Medine Dönemi
- Sorularla Kaderin Şifreleri
- Adalet Timsali Hz. Ömer (r.a.)
- Hayâ Timsali Hz. Osman (r.a.)
- Hz. Ali İlk Üç Halife İle Kavgalı Mıydı?

Önsöz

ASR-I SAADET BİR AÇIDAN sahabe tarihi sayılır. Çünkü bütün önemli olayların ve İslam'la başlayan büyük inkılâp ve değişimin başrollerinde onlar vardı ve bu tarihi süreç de onlarla, yani ilk Müslümanlarla başlamıştı. Bunlar içinde ilk dört halife, Aşere-i Mübeşşere, muhacirler ve ensar, özellikle önemli bir yere sahiptir. Bu insanlar, yaşadıkları ve yaptıkları ile her çağda İslam'ı ve Asr-ı Saadet'i anlama açısından önemli olmuştur.

Dört Raşit Halife'nin sonuncusu olan Hz. Ali, 599 veya 600 yılında Mekke'de doğmuş ve on yaşında iken Hz. Peygamber'in (a.s.m.) evinde Müslüman olmuştu. Daha sonra Medine'de Rasulullah'ın küçük kızı Hz. Fatıma ile evlenmişti. Hz. Ali Müslüman olduktan sonra Mekke'de hep Rasulullah'ın yanında yer aldı, Rasulullah'ın hicret için evinden ayrıldığı gece cesaret ve fedakârlıkla onun yatağında yattı. Rasulullah'a tevdi edilen emanetleri sahiplerine iade ettikten sonra, 622 yılında diğer Müslümanlar gibi Medine'ye hicret etti.

Hz. Ali, Ebu Talib'in dört oğlu arasında ilk Müslüman oldu. Daha sonra ondan on yaş büyük kardeşi Hz. Cafer Mekke'de Müslüman olmuştu. En büyük ağabeyi Talib hakkında fazla bilgiye sahip olmamakla birlikte, onun küçüğü Akil'in Bedir esirleri arasında yer aldığını ve sonradan Müslüman olduğunu bilmekteyiz.

Hz. Ali, Tebük Seferi hariç, Rasulullah'ın katıldığı bütün gazalarda bulundu ve önemli yararlıklar gösterdi. Çoğu seferde Hz. Peygamber'in sancaktarı oldu. Hudeybiye Antlaşması ve birkaç antlaşmayı kaleme aldı. O, iyi kılıç kullanan bir cengâver, İslam'ı iyi bilen ve yaşayan samimi bir Müslüman'dı. Rasulullah'ın öz amcasının oğlu olan Hz. Ali, karakter ve fıtrat bakımından ona benzerdi ve beş yaşından Hicrete kadar (622) on yedi yıl onun evinde kalmış ve Rasulullah'ın terbiyesinde yetişmişti.

Onun ve ailesinin Rasulullah'la yakınlığı nübüvvet öncesi başlamıştı. Bilindiği üzere Rasulullah da sekiz yaşından yirmi beş yaşına kadar, on yedi yıl Hz. Ali'nin baba evinde kalmış, Hz. Hatice ile evlenince hanımının evine taşınmıştı. Hz. Ali'nin babası Ebu Talib, öz yeğeni Hz. Muhammed'i çok sever, hep görüp gözetirdi. Ona kırk yaşında nübüvvet verilince, yeni dine soğuk baksa da ölünceye

kadar on yıl onu himayesinde bulundurmuş ve Hz. Ali'nin de ona yardımcı olmasını istemişti.

Hz. Ali kendinden önce görev yapan ilk üç halifeye biat etti, hilafet meclisinde yer aldı ve onlara gerektiğinde yönetim işinde yardımcı oldu. Hz. Ömer'in altı kişilik hilafet adayları içinde o da vardı. Hz. Ali, kendinden önceki halifeler gibi, dünyayı tanıyan, kültürlü, âlim ve zahit biriydi. Zengin olmasa da yardımseverdi.

Bütün bunlar ve burada sözünü etmediğimiz birçok husus, bizi diğer üç halifenin hayatı gibi, Hz. Ali'nin hayatını da ele almaya ve araştırmaya yöneltti. Kitabı altı bölüm olarak düşündük. Bölümlerden ilk ikisi onun Mekke ve Medine hayatını, üçüncü bölüm ilk üç halife dönemindeki yıllarını, dördüncü bölüm ise hilafeti dönemini konu almaktadır. Beşinci bölümde Hz. Hasan'ın hilafetine yer verdik. Son bölümü ise Hz. Peygamber'in dilinden Hz. Ali'yi anlamaya tahsis ettik.

Ali kerremallahu veche'nin hayatını kaleme alırken, daha çok ana kaynaklardan faydalandık. Oradaki bilgileri yeni ve orijinal yorumlarla zenginleştirmeye özen gösterdik. Kronolojik olarak ele aldığımız Haydar-ı Kerrar'ın hayatını sade ve hikâye edici bir üslupla sunmaya çalıştık.

PROF. DR. MURAT SARICIK
Isparta, 2010

Giriş

ÖNCELİKLE YÜCE KİTABIMIZ Kur'an-ı Kerim Sahabelerden söz eder ve bazı ayetlerin nüzul sebebi de onları konu alır. Ayetlerin kimi onlara ihtarda bulunurken kimi de onların güzel vasıflarını ve işlerini över. Fetih suresinin son ayeti, Enfal suresinin yetmiş dördüncü ayeti, Tevbe suresinin yüzüncü ayeti, Haşir suresinin sekiz, dokuz ve onuncu ayetleri ashab-ı kiramı güzel vasıflarıyla ele alan ayetlere misal gösterilebilir.

Diğer yandan Hz. Peygamber (a.s.m.) de, zaman zaman ashabını anlatmış, onlardan genel olarak veya teker teker söz etmiştir. Rasulullah yeri gelince bir nebi olarak onları uyarmış, yeri gelince de iyi vasıf ve özelliklerini anmaktan, onlara takdir ve iltifatlarda bulunmaktan çekinmemiştir. Ashab-ı kiram hakkında onun, sonraki Müslümanlara ikazları da vardı. O, ashabı hakkında itinalı olmayı ve Allah'tan korkmayı öğütlüyor, Sahabeleri sevenin kendisini de sevmiş olacağını belirtiyordu. Ayrıca Peygamber Efendimiz en hayırlı Müslümanların kendi asrında yaşayanlar olduğunu da açıklamıştı.

Tüm Sahabeler içinde Mekkeli muhacirlerin ve Medineli ensarın önemli bir yeri vardır. Onlar içinde de ilk Müslüman olanlar (Sabıkîn-i Evvelîn) farklı açılardan daha değerli ve önemlidirler. Çünkü bu ilkler, en büyük zorluk ve sıkıntılara göğüs gererek en ileri fedakârlıklarla İslam'ı daha sonrakilere aktarmayı başarmışlar; en nazik, zor ve baskılı dönemi yaşamışlardır. Bu açıdan sonraki Sahabeler bile Rasulullah'ın ifadesiyle, *“Allah yolunda Uhud Dağı kadar altın harcasalar”*, ilk zamanlarda Allah yolunda harcanan az bir infakın değerine ve sevabına yetişemezler. Çünkü zorluk arttıkça ibadet, hayır ve iyiliklerin sevabı artmaktadır.

Hz. Ali, Hz. Hatice'den sonra ikinci, çocuklardan ise ilk Müslüman olan kimsedir. Yani o ilklerin ilklerindendir. Kendisi on yaşında Mekke'de Müslüman olmuş, hayatı boyunca malı ve canıyla Rasulullah'a ve İslam'a büyük yardımlarda ve fedakârlıklarda bulunmuştu.

İslam'ı ve özellikle Asr-ı Saadet'i anlamak, bir bakıma ilk dört halifenin ve büyük Sahabelerin hayatlarını anlamakla mümkündür. Bu açıdan, onları her çağın insanına ve anlayışına en iyi şekilde sunmak ve her çağda yeniden yorumlamak gerekmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM:

HZ. ALİ MEKKE'DE

1.

Hız. Ali'nin Doğduğu Kent

MEKKE İSLAM'DAN ÖNCE ve İslam'ın geldiği sıralarda, Hicaz'ın üç şehrinde en önemli olanıydı. Önemlerine göre bu üç kent şunlardı: Mekke, Taif ve Mekke'nin 500 km kuzeyinde bulunan Yesrib (Medine).

Hız. Ali'nin doğduğu şehir, çıplak, kahverengi ve siyah görüntülü dağların arasında bir vadide kurulmuştu. Bu dar vadi kuzeyden güneye doğru bir eğime sahipti ve bu sel yatağına “Batha” deniyordu. Bu adlandırmadan dolayı Mekke yöneticilerine de “*Batha Beyi*” dendiği olurdu. Mekke bu vadinin kuzeyinde, başlangıcında gibiydi. Şehrin ortasında kare planlı, 15 veya 18 metre yüksekliğinde “*Kâbe*” binası yer alıyordu. Hemen onun yanında şehir devletinin meclis konağı “*Dârunnedve*” bulunmaktaydı. Evler, Kâbe etrafını kuşatmıştı.

Kâbe'nin hemen yakınında, güneydoğusunda “*Safa*”, kuzeydoğusunda “*Merve*” tepeleri vardı. Bu tepeler iki esmer kayalıktan ibaretti ve fazla yüksek değillerdi. Şehrin doğusunda, hemen Safa ve Merve yanında Ebu Kubeys Dağı vardı ve kuzeyden güneye doğru uzanıyordu. Şehrin batısında da ona paralel duran bir başka dağ kendini göstermekteydi: Kuaykian.^[1]

Mekke bu iki dağın arasında sıkışmış gibiydi. Şehrin biraz ilerisinde güneybatısında dimdik bir koniyi andıran bir başka dağ yükseliyordu. Bu da hicret sırasında Rasulullah (a.s.m.) ve hicret arkadaşı Hız. Ebu Bekir'in saklandığı Sevr'di. Diğer yandan Mekke'nin kuzeydoğusunda kente 5 km uzaklıkta Hıra/Nur Dağı heybetle ayakta duruyordu. İlk vahyin indirildiği küçücük mağara, bu dağın zirvesinde, kuzeybatı köşesindeydi.

Hız. Muhammed ve 599 veya 600'da dünyaya gelen Hız. Ali^[2] böyle bir şehirde doğdu. İbn-i İshak da onun on yaşımda Müslüman olduğunu belirtir.^[3] 610 yılında risalet görevi Hız. Peygamber'e tevdi edildiğine ve Hız. Ali'nin ilk günler Müslüman olduğuna bakılırsa, o 599 veya 600 yılında dünyaya gelmiştir.

Şehirde o zamanlar üç bin kişi yaşıyordu, şehir canlı bir ticaret hayatına sahipti. Mekke adı, bir görüşe göre Sebe dilindeki

“*Makuraba*” kelimesinden gelir. Makuraba, “*mukaddes ibadet yeri, tapınak (ibadethane)*” demektir.^[4] Kur’an-ı Kerim de bu kenti, *Ümmülkurâ (Şehirlerin Anası)*^[5], *Karyatân*^[6] ve *Bekke*^[7] olarak anar. Onun ortasında yer alan Kâbe de mübarek, Allah’a ibadet için ilk kez yapılan bir “*Beyt (Ev), Allah’ın Evi*”dir.^[8] Bu mecazi bir anlatımdır, Allah’a ibadet edilen yer demektir. Bunun için adı daha önceleri de Makuraba olmuştur. Kuran-ı Kerim’de de Kâbe, “*Beytü’l-Haram (Mukaddes Ev)*”^[9] diye anılır. Bir ayet de ona “*Beytü’l-Atik*”^[10] der. Atik güzel, asil, değerli, eski ve azat edilmiş demektir. Gerçekten bu kent, eski ve asil Kâbe ile değerlendiriliyordu. Haşin ve kurak olan bu vadi ve bu kente asıl değerini veren Kâbe’ydi. Bu mabet şehri Hicaz’ı, Kuzey Arabistan’ın en önemli yeri ve merkezi de yapıyordu.^[11]

Mekke Kızıldeniz’in güneyinde, denizden 80 km kadar içerdeydi. Deniz yolculuğu için Cidde’ye, Şuayba Limanına kadar gitmek yeterliydi. Mekkeliler zaman zaman deniz yolunu kullanarak yarımadanın güneyine, Yemen’e ve karşı sahildeki Habeşistan’a gidebiliyorlardı.

Şehrin etrafı çöl ve dağları çıplaktı, yağışlar düzensizdi. Bu açıdan Mekke’de ziraatla uğraşmak mümkün değildi. Geçinmek için bir başka yol vardı: Ticaret. Mekke, Yemen’den başlayıp kuzeye, Suriye’ye doğru giden, Kızıldeniz’e paralel ilerleyen yol üzerindeydi. Baharat yolunun bir konaklama merkeziydi. Mekkeliler konumlarının kendilerine sunduğu fırsatı iyi değerlendiriyor, kışları Yemen’e, Habeşistan’a, yazları Suriye ve Anadolu’ya ticaret malı taşıyan kervanlarla çıkıyorlar ve aylar sonra şehirlerine daha zengin olarak dönüyorlardı.

Kureyş suresinde anlatıldığı gibi, yaz ve kış seferleri sayesinde Allah onların açlığını gideriyor, kendilerine zenginlik ve refah sağlıyordu.^[12] Ayrıca, zilkade ve zilhicce aylarında Mekke yakınlarında panayırlar da kurulurdu. Zilhicce ayında hacıların Mekke’ye akışı, Mekkelilere önemli bir geçim kaynağı sağlıyordu.

^[1] Bozkurt-Küçükaşçı, “Mekke”, *DİA*, XXVIII, s. 555.

^[2] Fığlalı, İmam Ali, s. 1.

^[3] İbn-i Hişam, s. 118, nr. 174; s. 120, nr. 179.

[4] Hitti, I, 155; Bozkurt-Küçükaşçı, “Mekke”, *DİA*, XXVIII, s. 555.

[5] *Enam*, 6/92.

[6] *Zuhruf*, 43/31.

[7] *Âl-i İmran*, 3/96.

[8] *Âl-i İmran*, 3/96.

[9] *Maide*, 5/2, 97.

[10] *Hac*, 22/29.

[11] Hitti, I, 152; Ünal, “Kâbe”, *DİA*, XXIV, s. 14-15.

[12] *Kureyş*, 106/1-4.

Fırlalı, İmam Ali, s. 1.

Bozkurt-Küçükaşçı, “Mekke”, *DİA*, XXVIII, s. 555.

Maide, 5/2, 97.

Âl-i İmran, 3/96.

Hitti, I, 152; Ünal, “Kâbe”, *DİA*, XXIV, s. 14-15.

Hac, 22/29.

Kureyş, 106/1-4.

İbn-i Hişam, s. 118, nr. 174; s. 120, nr. 179.

Enam, 6/92.

Hitti, I, 155; Bozkurt-Küçükaşçı, “Mekke”, *DİA*, XXVIII, s. 555.

Âl-i İmran, 3/96.

Zuhruf, 43/31.

Kureyş suresinde anlatıldığı gibi, yaz ve kış seferleri sayesinde Allah onların açlığını gideriyor, kendilerine zenginlik ve refah sağlıyordu. Ayrıca, zilkade ve zilhicce aylarında Mekke yakınlarında panayırlar da kurulurdu. Zilhicce ayında hacıların Mekke’ye akışı, Mekkelilere önemli bir geçim kaynağı sağlıyordu.

Şehirde o zamanlar üç bin kişi yaşıyordu, şehir canlı bir ticaret hayatına sahipti. Mekke adı, bir görüşe göre Sebe dilindeki “*Makuraba*” kelimesinden gelir. Makuraba, “*mukaddes ibadet yeri, tapınak (ibadethane)*” demektir. Kur’an-ı Kerim de bu kenti, *Ümmülkurâ (Şehirlerin Anası)*, *Karyatân* ve *Bekke* olarak anar. Onun ortasında yer alan Kâbe de mübarek, Allah’a ibadet için ilk kez yapılan bir “*Beyt (Ev), Allah’ın Evi*”dir. Bu mecazi bir anlatımdır, Allah’a ibadet edilen yer demektir. Bunun için adı daha önceleri de Makuraba olmuştur. Kuran-ı Kerim’de de Kâbe, “*Beytü’l-Haram (Mukaddes Ev)*” diye anılır. Bir ayet de ona “*Beytü’l-Atik*” der. Atik

güzel, asil, değerli, eski ve azat edilmiş demektir. Gerçekten bu kent, eski ve asil Kâbe ile değerleniyordu. Haşin ve kurak olan bu vadi ve bu kente asıl değerini veren Kâbe'ydi. Bu mabet şehri Hicaz'ı, Kuzey Arabistan'ın en önemli yeri ve merkezi de yapıyordu.

Şehirde o zamanlar üç bin kişi yaşıyordu, şehir canlı bir ticaret hayatına sahipti. Mekke adı, bir görüşe göre Sebe dilindeki "Makuraba" kelimesinden gelir. Makuraba, "mukaddes ibadet yeri, tapınak (ibadethane)" demektir. Kur'an-ı Kerim de bu kenti, *Ümmülkurâ (Şehirlerin Anası)*, *Karyatân* ve *Bekke* olarak anar. Onun ortasında yer alan Kâbe de mübarek, Allah'a ibadet için ilk kez yapılan bir "Beyt (Ev), Allah'ın Evi"dir. Bu mecazi bir anlatımdır, Allah'a ibadet edilen yer demektir. Bunun için adı daha önceleri de Makuraba olmuştur. Kuran-ı Kerim'de de Kâbe, "Beytü'l-Haram (Mukaddes Ev)" diye anılır. Bir ayet de ona "Beytü'l-Atik" der. Atik güzel, asil, değerli, eski ve azat edilmiş demektir. Gerçekten bu kent, eski ve asil Kâbe ile değerleniyordu. Haşin ve kurak olan bu vadi ve bu kente asıl değerini veren Kâbe'ydi. Bu mabet şehri Hicaz'ı, Kuzey Arabistan'ın en önemli yeri ve merkezi de yapıyordu.

Şehirde o zamanlar üç bin kişi yaşıyordu, şehir canlı bir ticaret hayatına sahipti. Mekke adı, bir görüşe göre Sebe dilindeki "Makuraba" kelimesinden gelir. Makuraba, "mukaddes ibadet yeri, tapınak (ibadethane)" demektir. Kur'an-ı Kerim de bu kenti, *Ümmülkurâ (Şehirlerin Anası)*, *Karyatân* ve *Bekke* olarak anar. Onun ortasında yer alan Kâbe de mübarek, Allah'a ibadet için ilk kez yapılan bir "Beyt (Ev), Allah'ın Evi"dir. Bu mecazi bir anlatımdır, Allah'a ibadet edilen yer demektir. Bunun için adı daha önceleri de Makuraba olmuştur. Kuran-ı Kerim'de de Kâbe, "Beytü'l-Haram (Mukaddes Ev)" diye anılır. Bir ayet de ona "Beytü'l-Atik" der. Atik güzel, asil, değerli, eski ve azat edilmiş demektir. Gerçekten bu kent, eski ve asil Kâbe ile değerleniyordu. Haşin ve kurak olan bu vadi ve bu kente asıl değerini veren Kâbe'ydi. Bu mabet şehri Hicaz'ı, Kuzey Arabistan'ın en önemli yeri ve merkezi de yapıyordu.

Şehirde o zamanlar üç bin kişi yaşıyordu, şehir canlı bir ticaret hayatına sahipti. Mekke adı, bir görüşe göre Sebe dilindeki "Makuraba" kelimesinden gelir. Makuraba, "mukaddes ibadet yeri, tapınak (ibadethane)" demektir. Kur'an-ı Kerim de bu kenti,

Ümmülkurâ (Şehirlerin Anası), Karyatân ve Bekke olarak anar. Onun ortasında yer alan Kâbe de mübarek, Allah'a ibadet için ilk kez yapılan bir "*Beyt (Ev), Allah'ın Evi*"dir. Bu mecazi bir anlatımdır, Allah'a ibadet edilen yer demektir. Bunun için adı daha önceleri de Makuraba olmuştur. Kuran-ı Kerim'de de Kâbe, "*Beytü'l-Haram (Mukaddes Ev)*" diye anılır. Bir ayet de ona "*Beytü'l-Atik*" der. Atik güzel, asil, değerli, eski ve azat edilmiş demektir. Gerçekten bu kent, eski ve asil Kâbe ile değerleniyordu. Haşin ve kurak olan bu vadi ve bu kente asıl değerini veren Kâbe'ydi. Bu mabet şehri Hicaz'ı, Kuzey Arabistan'ın en önemli yeri ve merkezi de yapıyordu.

Hz. Muhammed ve 599 veya 600'da dünyaya gelen Hz. Ali böyle bir şehirde doğdu. İbn-i İshak da onun on yaşında Müslüman olduğunu belirtir. 610 yılında risalet görevi Hz. Peygamber'e tevdi edildiğine ve Hz. Ali'nin ilk günler Müslüman olduğuna bakılırsa, o 599 veya 600 yılında dünyaya gelmiştir.

Şehirde o zamanlar üç bin kişi yaşıyordu, şehir canlı bir ticaret hayatına sahipti. Mekke adı, bir görüşe göre Sebe dilindeki "*Makuraba*" kelimesinden gelir. Makuraba, "*mukaddes ibadet yeri, tapınak (ibadethane)*" demektir. Kur'an-ı Kerim de bu kenti, *Ümmülkurâ (Şehirlerin Anası), Karyatân ve Bekke* olarak anar. Onun ortasında yer alan Kâbe de mübarek, Allah'a ibadet için ilk kez yapılan bir "*Beyt (Ev), Allah'ın Evi*"dir. Bu mecazi bir anlatımdır, Allah'a ibadet edilen yer demektir. Bunun için adı daha önceleri de Makuraba olmuştur. Kuran-ı Kerim'de de Kâbe, "*Beytü'l-Haram (Mukaddes Ev)*" diye anılır. Bir ayet de ona "*Beytü'l-Atik*" der. Atik güzel, asil, değerli, eski ve azat edilmiş demektir. Gerçekten bu kent, eski ve asil Kâbe ile değerleniyordu. Haşin ve kurak olan bu vadi ve bu kente asıl değerini veren Kâbe'ydi. Bu mabet şehri Hicaz'ı, Kuzey Arabistan'ın en önemli yeri ve merkezi de yapıyordu.

Kâbe'nin hemen yakınında, güneydoğusunda "*Safa*", kuzeydoğusunda "*Merve*" tepeleri vardı. Bu tepeler iki esmer kayalıktan ibaretti ve fazla yüksek değillerdi. Şehrin doğusunda, hemen Safa ve Merve yanında Ebu Kubeys Dağı vardı ve kuzeyden güneye doğru uzanıyordu. Şehrin batısında da ona paralel duran bir başka dağ kendini göstermekteydi: Kuaykian.

Şehirde o zamanlar üç bin kişi yaşıyordu, şehir canlı bir ticaret hayatına sahipti. Mekke adı, bir görüşe göre Sebe dilindeki “*Makuraba*” kelimesinden gelir. Makuraba, “*mukaddes ibadet yeri, tapınak (ibadethane)*” demektir. Kur’an-ı Kerim de bu kenti, *Ümmü’l-kurâ (Şehirlerin Anası), Karyatân ve Bekke* olarak anar. Onun ortasında yer alan Kâbe de mübarek, Allah’a ibadet için ilk kez yapılan bir “*Beyt (Ev), Allah’ın Evi*”dir. Bu mecazi bir anlatımdır, Allah’a ibadet edilen yer demektir. Bunun için adı daha önceleri de Makuraba olmuştur. Kuran-ı Kerim’de de Kâbe, “*Beytü’l-Haram (Mukaddes Ev)*” diye anılır. Bir ayet de ona “*Beytü’l-Atik*” der. Atik güzel, asil, değerli, eski ve azat edilmiş demektir. Gerçekten bu kent, eski ve asil Kâbe ile değerleniyordu. Haşin ve kurak olan bu vadi ve bu kente asıl değerini veren Kâbe’ydi. Bu mabet şehri Hicaz’ı, Kuzey Arabistan’ın en önemli yeri ve merkezi de yapıyordu.

Şehirde o zamanlar üç bin kişi yaşıyordu, şehir canlı bir ticaret hayatına sahipti. Mekke adı, bir görüşe göre Sebe dilindeki “*Makuraba*” kelimesinden gelir. Makuraba, “*mukaddes ibadet yeri, tapınak (ibadethane)*” demektir. Kur’an-ı Kerim de bu kenti, *Ümmü’l-kurâ (Şehirlerin Anası), Karyatân ve Bekke* olarak anar. Onun ortasında yer alan Kâbe de mübarek, Allah’a ibadet için ilk kez yapılan bir “*Beyt (Ev), Allah’ın Evi*”dir. Bu mecazi bir anlatımdır, Allah’a ibadet edilen yer demektir. Bunun için adı daha önceleri de Makuraba olmuştur. Kuran-ı Kerim’de de Kâbe, “*Beytü’l-Haram (Mukaddes Ev)*” diye anılır. Bir ayet de ona “*Beytü’l-Atik*” der. Atik güzel, asil, değerli, eski ve azat edilmiş demektir. Gerçekten bu kent, eski ve asil Kâbe ile değerleniyordu. Haşin ve kurak olan bu vadi ve bu kente asıl değerini veren Kâbe’ydi. Bu mabet şehri Hicaz’ı, Kuzey Arabistan’ın en önemli yeri ve merkezi de yapıyordu.

Hız. Muhammed ve 599 veya 600’da dünyaya gelen Hız. Ali böyle bir şehirde doğdu. İbn-i İshak da onun on yaşında Müslüman olduğunu belirtir. 610 yılında risalet görevi Hız. Peygamber’e tevdi edildiğine ve Hız. Ali’nin ilk günler Müslüman olduğuna bakılırsa, o 599 veya 600 yılında dünyaya gelmiştir.

Şehirde o zamanlar üç bin kişi yaşıyordu, şehir canlı bir ticaret hayatına sahipti. Mekke adı, bir görüşe göre Sebe dilindeki “*Makuraba*” kelimesinden gelir. Makuraba, “*mukaddes ibadet yeri,*

tapınak (ibadethane)” demektir. Kur’an-ı Kerim de bu kenti, *Ümmülkurâ (Şehirlerin Anası)*, *Karyatân* ve *Bekke* olarak anar. Onun ortasında yer alan Kâbe de mübarek, Allah’a ibadet için ilk kez yapılan bir “*Beyt (Ev), Allah’ın Evi*”dir. Bu mecazi bir anlatımdır, Allah’a ibadet edilen yer demektir. Bunun için adı daha önceleri de Makuraba olmuştur. Kuran-ı Kerim’de de Kâbe, “*Beytü’l-Haram (Mukaddes Ev)*” diye anılır. Bir ayet de ona “*Beytü’l-Atik*” der. Atik güzel, asil, değerli, eski ve azat edilmiş demektir. Gerçekten bu kent, eski ve asil Kâbe ile değerleniyordu. Haşin ve kurak olan bu vadi ve bu kente asıl değerini veren Kâbe’ydi. Bu mabet şehri Hicaz’ı, Kuzey Arabistan’ın en önemli yeri ve merkezi de yapıyordu.

2.

Ali Adı

HZ. ALİ DOĞDUĞUNDA, ailesi ona Mekke’de bilinen bir isim olan Ali adını verdi. Aslında küçük oğlu doğunca annesi onu babasının adıyla, “*Esed (Aslan)*” diye isimlendirmek istemişti. Ama onun doğumundan haberdar olan ve o sırada yirmi dokuz yaşlarında olan Hz. Peygamber (a.s.m.), çok sevdiği amcasının evine geldi. Bebeği eline alıp adını sordu. Esed denilince, Hz. Peygamber’in teklifi üzerine, ailenin de oluru ile bebeğin adı Ali konuldu.^[13]

Ali, ulûv mastarından gelmektedir. Ulûv, kısaca irtifa/yükseklik demektir. Ayrıca, hâkim olma, galebe etme, kılıçla vurma, bir işe gücü yetme, suûd, yükselme, bineğe binme, tecebbür, tekebbür, büyükenme, şerefli olma, ilave, arttırmak gibi manaları da vardır. Mürtefi, yüksek, şerif, pek şerefli, şiddetli demek olan Ali adı, aynı zamanda Allah’ın güzel isimlerinden biridir.^[14] Arapçada Aliy şeklinde telaffuz edilir. Çokluk şekli ‘*Aliyyûn* ve ‘*llye* olarak gelir. Sığa bakımından ise mübalağalı ism-i faildir. Yükselmek manasına gelen *i’tilâ*, *isti’la* ile yüksek ve şerefli anlamındaki *âlî* kelimeleri de aynı köktendir. Bütün bu muhtevasıyla cahiliye dönemi insanları nezdinde muteber değerlere atıfta bulunan Ali adının, erkek çocuklara verilmesi ise oldukça tabiidir.

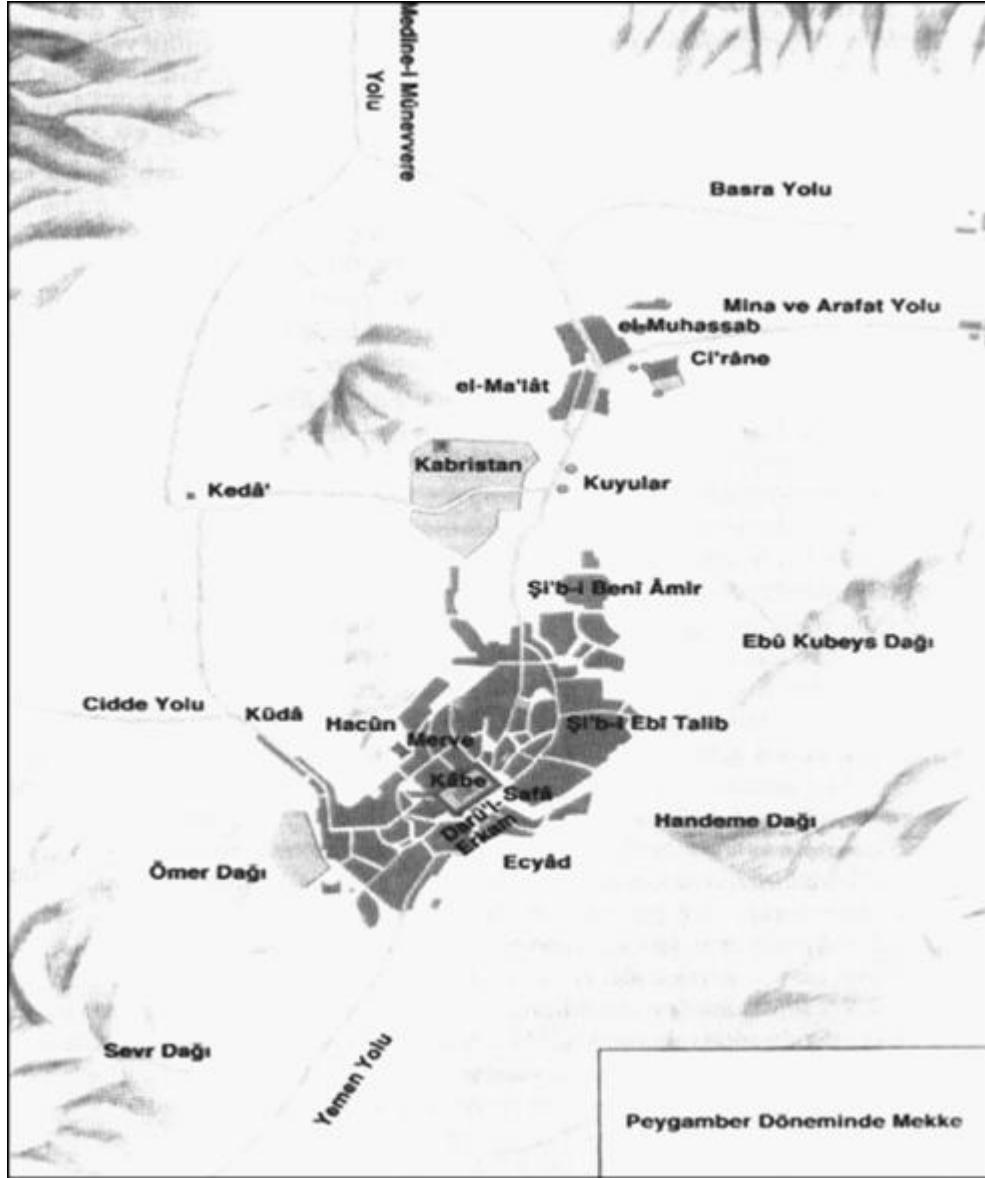
HZ. Ali’nin aynı ana babadan olan Talib, Akil, Cafer adında üç erkek; Ümmühani (Hind), Cümane, Reyta ve Esmâ adlarında dört de kız kardeşi vardı. Hz. Ali, Ebu Talib’in dördüncü erkek çocuğuydu.^[15] En büyük ağabeyi Talib hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz. Akil, ondan yirmi yaş kadar büyüktü ve 577 veya 578’de Mekke’de doğmuştu. O, Hz. Ali gibi ilk Müslümanlar arasında yer almadı. Bedir Savaşı’nda müşrikler tarafındaydı, savaşta esir edildi ve savaş sonrası 7200 dirhem fidyeye ödeyerek esaretten kurtuldu.^[16] Daha sonra Hicretin sekizinci yılında Medine’ye gelerek Müslüman oldu. Aynı yıl Mute Savaşı’na da katılmıştı. Seferden dönünce hastalandığı için Mekke Fethi’nde ve Tebük Seferi’nde bulunamadı. Hz. Ali ile Hz. Muaviye arasında çıkan ihtilafta önce tarafsız kaldı ise

de, sonradan Hz. Muaviye yanında yer aldı. Hicretin 60. yılında, yani 680'de yüz yaşını geçtiği halde vefat etti.^[17]

Ailenin diğer erkek çocuğu olan Cafer ise, Hz. Ali'den on yaş büyüktü ve o da Mekke'de doğmuştu. O ilk Müslümanlardan yirmi beşinci veya otuz birinciydi. Bir gün Hz. Peygamber ve Hz. Ali'nin secde ettiklerini görmüş, bu durumu onlara sormuş ve Hz. Ali'nin kendisini bilgilendirmesi üzerine Mekke'de Müslüman olmuştu. Sonra hanımı Esmâ bint-i Umeyyâ ile Habeşistan'a hicret etti. Hicretin yedinci yılında Hayber Savaşı sırasında Medine'ye döndü. Hicretin sekizinci yılında Mute Savaşı'nda şehit oldu ve Rasulullah kendisini *Cafer-i Tayyar* olarak adlandırdı.^[18]

Hz. Ali'nin soy kütüğü şöyledir: *Ali b. Ebu Talib b. Abdulmuttalib b. Hişam b. Abdumenaş el-Kuraşî el-Haşimî*.^[19] Annesi ise Fatıma bint-i Esed b. Haşimdir ve babasıyla akrabadır.^[20]

Hz. Ali'nin, *Ebu Turâb*, *Esedullahî'l-Ğalib*, *el-Murtaza*, *Kerremallâhu veche*" gibi lakapları varsa da büyük oğlu Hz. Hasan'dan dolayı Ebu'l-Hasan (Hasan'ın Babası) olarak da anılır.^[21] Hz. Ali, İslâm'ın doğduğu sıralarda Mekke'deki yirmi kadar okuryazar erkekten biridir.^[22]

***H. Peygamber döneminde Mekke. Sarıçam,
Hz. Muhammed, s. 72.***

-
- [13] Fırlalı, *İmam Ali*, s. 1.
[14] Luis Ma'lûf, s. 527-528.
[15] Fırlalı, *İmam Ali*, s. 3; Köksal, IV, 134.
[16] Köksal, IV, 136.
[17] Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 75-76.
[18] Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 132-134.
[19] İbn-i Hacer, *el- İisabe*, IV, 464.
[20] Fırlalı, *İmam Ali*, s. 1.

[21] İbn-i Hacer, *el- İisabe*, IV, 464; Fığlalı, “Ali”, *DİA*, II, 374.

[22] Liste için bkz. Köksal, IV, 143.

Hız. Ali’nin, *Ebu Turâb, Esedullahi’l-Ğalib, el-Murtaza, Kerremall hu veche*” gibi lakapları varsa da büyük oğlu Hz. Hasan’dan dolayı Ebu’l-Hasan (Hasan’ın Babası) olarak da anılır. Hz. Ali, İslam’ın doğduğu sıralarda Mekke’deki yirmi kadar okuryazar erkekten biridir. HZ. ALİ DOğDUĞUNDA, ailesi ona Mekke’de bilinen bir isim olan Ali adını verdi. Aslında küçük oğlu doğunca annesi onu babasının adıyla, “*Esed (Aslan)*” diye isimlendirmek istemişti. Ama onun doğumundan haberdar olan ve o sırada yirmi dokuz yaşlarında olan Hz. Peygamber (a.s.m.), çok sevdiği amcasının evine geldi. Bebeği eline alıp adını sordu. Esed denilince, Hz. Peygamber’in teklifi üzerine, ailenin de oluru ile bebeğin adı Ali konuldu.

Hız. Ali’nin, *Ebu Turâb, Esedullahi’l-Ğalib, el-Murtaza, Kerremall hu veche*” gibi lakapları varsa da büyük oğlu Hz. Hasan’dan dolayı Ebu’l-Hasan (Hasan’ın Babası) olarak da anılır. Hz. Ali, İslam’ın doğduğu sıralarda Mekke’deki yirmi kadar okuryazar erkekten biridir.

Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 75-76.

Köksal, IV, 136.

Fığlalı, *İmam Ali*, s. 3; Köksal, IV, 134.

Liste için bkz. Köksal, IV, 143.

İbn-i Hacer, *el- İisabe*, IV, 464; Fığlalı, “Ali”, *DİA*, II, 374.

Fığlalı, *İmam Ali*, s. 1.

İbn-i Hacer, *el- İisabe*, IV, 464.

Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 132-134.

Hız. Ali’nin aynı ana babadan olan Talib, Akil, Cafer adında üç erkek;  mm hane (Hind), Cümane, Reyta ve Esmâ adlarında dört de kız kardeşi vardı. Hz. Ali, Ebu Talib’in dördüncü erkek çocuğuydu. En büyük ağabeyi Talib hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz. Akil, ondan yirmi yaş kadar büyüktü ve 577 veya 578’de Mekke’de doğmuştu. O, Hz. Ali gibi ilk Müslümanlar arasında yer almadı. Bedir Savaşı’nda müşrikler tarafındaydı, savaşta esir edildi ve savaş sonrası 7200 dirhem fideye ödeyerek esaretten kurtuldu. Daha sonra Hicretin sekizinci yılında Medine’ye gelerek Müslüman oldu. Aynı yıl Mute Savaşı’na da katılmıştı. Seferden dönünce hastalandığı için Mekke Fethi’nde ve Tebük Seferi’nde bulunamadı. Hz. Ali ile Hz.

Muaviye arasında çıkan ihtilafta önce tarafsız kaldı ise de, sonradan Hz. Muaviye yanında yer aldı. Hicretin 60. yılında, yani 680'de yüz yaşını geçtiği halde vefat etti.

Luis Ma'lûf, s. 527-528.

Fığlalı, *İmam Ali*, s. 1.

Hz. Ali'nin soy kütüğü şöyledir: *Ali b. Ebu Talib b. Abdulmuttalib b. Hişam b. Abdumenaf el-Kuraşi el-Haşimi*. Annesi ise Fatıma bint-i Esed b. Haşimdir ve babasıyla akrabadır.

Ali, ulûv mastarından gelmektedir. Ulûv, kısaca irtifa/yükseklik demektir. Ayrıca, hâkim olma, galebe etme, kılıçla vurma, bir işe gücü yetme, suûd, yükselme, bineğe binme, tecebbür, tekebbür, büyüklenme, şerefli olma, ilave, arttırmak gibi manaları da vardır. Mürtefi, yüksek, şerif, pek şerefli, şiddetli demek olan Ali adı, aynı zamanda Allah'ın güzel isimlerinden biridir. Arapçada Aliy şeklinde telaffuz edilir. Çokluk şekli '*Aliyyûn* ve '*llye* olarak gelir. Sığa bakımından ise mübalağalı ism-i faildir. Yükselmek manasına gelen *i'tilâ*, *isti'la* ile yüksek ve şerefli anlamındaki *âlî* kelimeleri de aynı köktendir. Bütün bu muhtevasıyla cahiliye dönemi insanları nezdinde muteber değerlere atıfta bulunan Ali adının, erkek çocuklara verilmesi ise oldukça tabiidir.

Ailenin diğer erkek çocuğu olan Cafer ise, Hz. Ali'den on yaş büyüktü ve o da Mekke'de doğmuştu. O ilk Müslümanlardan yirmi beşinci veya otuz birinci idi. Bir gün Hz. Peygamber ve Hz. Ali'nin secde ettiklerini görmüş, bu durumu onlara sormuş ve Hz. Ali'nin kendisini bilgilendirmesi üzerine Mekke'de Müslüman olmuştu. Sonra hanımı Esmâ bint-i Umeyy'le Habeşistan'a hicret etti. Hicretin yedinci yılında Hayber Savaşı sırasında Medine'ye döndü. Hicretin sekizinci yılında Mute Savaşı'nda şehit oldu ve Rasulullah kendisini *Cafer-i Tayyar* olarak adlandırdı.

Hz. Ali'nin aynı ana babadan olan Talib, Akil, Cafer adında üç erkek; Ümmühani (Hind), Cümane, Reyta ve Esmâ adlarında dört de kız kardeşi vardı. Hz. Ali, Ebu Talib'in dördüncü erkek çocuğuydu. En büyük ağabeyi Talib hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz. Akil, ondan yirmi yaş kadar büyüktü ve 577 veya 578'de Mekke'de doğmuştu. O, Hz. Ali gibi ilk Müslümanlar arasında yer almadı. Bedir Savaşı'nda müşrikler tarafındaydı, savaşta esir edildi ve savaş

sonrası 7200 dirhem fidye ödeyerek esaretten kurtuldu. Daha sonra Hicretin sekizinci yılında Medine'ye gelerek Müslüman oldu. Aynı yıl Mute Savaşı'na da katılmıştı. Seferden dönünce hastalandığı için Mekke Fethi'nde ve Tebük Seferi'nde bulunamadı. Hz. Ali ile Hz. Muaviye arasında çıkan ihtilafta önce tarafsız kaldı ise de, sonradan Hz. Muaviye yanında yer aldı. Hicretin 60. yılında, yani 680'de yüz yaşını geçtiği halde vefat etti.

Hz. Ali'nin soy kütüğü şöyledir: *Ali b. Ebu Talib b. Abdulmuttalib b. Hişam b. Abdumenaf el-Kuraşi el-Haşimi*. Annesi ise Fatıma bint-i Esed b. Haşimdir ve babasıyla akrabadır.

Hz. Ali'nin aynı ana babadan olan Talib, Akil, Cafer adında üç erkek; Ümmühani (Hind), Cümane, Reyta ve Esmâ adlarında dört de kız kardeşi vardı. Hz. Ali, Ebu Talib'in dördüncü erkek çocuğuydu. En büyük ağabeyi Talib hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz. Akil, ondan yirmi yaş kadar büyüktü ve 577 veya 578'de Mekke'de doğmuştu. O, Hz. Ali gibi ilk Müslümanlar arasında yer almadı. Bedir Savaşı'nda müşrikler tarafındaydı, savaşta esir edildi ve savaş sonrası 7200 dirhem fidye ödeyerek esaretten kurtuldu. Daha sonra Hicretin sekizinci yılında Medine'ye gelerek Müslüman oldu. Aynı yıl Mute Savaşı'na da katılmıştı. Seferden dönünce hastalandığı için Mekke Fethi'nde ve Tebük Seferi'nde bulunamadı. Hz. Ali ile Hz. Muaviye arasında çıkan ihtilafta önce tarafsız kaldı ise de, sonradan Hz. Muaviye yanında yer aldı. Hicretin 60. yılında, yani 680'de yüz yaşını geçtiği halde vefat etti.

3.

Dede Abdulmuttalib

HZ. ALİ'NİN DEDESİ ABDULMUTTALİB, Hz. Peygamber'in (a.s.m.) de dedesi oluyordu. Bilindiği gibi Rasulullah, annesi vefat edince Abdulmuttalib'in himayesine girmişti. Abdulmuttalib, cahiliye çirkeflerinden uzak, sabırlı, akıllı, cömert ve üstün ahlâklı birisiydi. Kızları diri diri gömmeye, yani *Ve'd-i Benâ't*'a karşıydı. Zulme, haksızlığa, şarap ve zinaya yaklaşılmazdı. Oğullarına da zulüm ve bağıy/taşkınlığı yasaklamıştı. Ayrıca hayvanlara karşı pek merhametliydi. Kuşları sever, onlara yiyecek temin ederdi. Hatta ona bu yüzden "*mut'ımu't-tayr (kuşları yedirip içiren)*" denilirdi. Cömertliğinden dolayı *Feyyaz* adı da takılmıştı.

Abdulmuttalib'in cahiliye Mekke'sinden farklı bazı dini davranışları da vardı. Ramazan aylarında Hıra/Nur Dağı'na çekilir, ibadet ederdi, fakirlere yemek verirdi. Hıra'da, Ramazan girince ibadet etmeyi o ihdas etmişti. Ömrünün sonlarına doğru putlara tapmayı tamamen bıraktı. Adaklarını yerine getirir, İslam'ın kabul ettiği nikâh dışında kalan cahiliye nikâhlarını hoş karşılamazdı. Can diyetinin yüz deve oluşu onun zamanına rastlar.^[23]

Abdulmuttalib, Miladi 578'de, Hz. Ali'nin doğumundan yirmi iki yıl kadar önce Fil Yılından sekiz yıl sonra hayata gözlerini yummuştu. Abdulmuttalib, Mekke'nin kuzeyindeki Hacun mezarlığına defnedildi. Onun Abdullah, Ebu Talib, Abbas, Zübeyir ve Safiye'den başka çocukları da vardı.^[24]

Hz. Ali'nin ve Rasulullah'ın dedesi Abdulmuttalib, kerim yaratılışlı, fakir ve çok çocuk sahibi birisiydi. Allah Rasulü'nü çok sever, onu yanında yatırır ve gittiği her yere götürürdü. Rasulullah, Abdulmuttalib'in ölümüyle birlikte, öz amcası ve ilerde Hz. Ali'nin de babası olacak Ebu Talib'in himayesine girmişti. Ebu Talib'in asıl adı, "Putun Kulu" anlamına gelen Abdümenaf'tır.

^[23] İbn-i İshâk, s. 43; Muhammed Rıza, s. 17-18. Cahiliye döneminde evlilik ve nikâhlar için bkz. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 259 vd.

^[24] İbn-i Hişam, I, 120; Muhammed Rıza, s. 37.

İbn-i Hişam, I, 120; Muhammed Rıza, s. 37.

İbn-i İshâk, s. 43; Muhammed Rıza, s. 17-18. Cahiliye döneminde evlilik ve nikâhlar için bkz. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 259 vd.

Abdulmuttalib'in cahiliye Mekke'sinden farklı bazı dini davranışları da vardı. Ramazan aylarında Hıra/Nur Dağı'na çekilir, ibadet ederdi, fakirlere yemek verirdi. Hıra'da, Ramazan girince ibadet etmeyi o ihdas etmişti. Ömrünün sonlarına doğru putlara tapmayı tamamen bıraktı. Adaklarını yerine getirir, İslam'ın kabul ettiği nikâh dışında kalan cahiliye nikâhlarını hoş karşılamazdı. Can diyetinin yüz deve oluşu onun zamanına rastlar.

Abdulmuttalib, Miladi 578'de, Hz. Ali'nin doğumundan yirmi iki yıl kadar önce Fil Yılından sekiz yıl sonra hayata gözlerini yummuştu. Abdulmuttalib, Mekke'nin kuzeyindeki Hacun mezarlığına defnedildi. Onun Abdullah, Ebu Talib, Abbas, Zübeyir ve Safiye'den başka çocukları da vardı.

4.

HZ. Muhammed ve Ebu Talib İlişkisi

HZ. ALİ'NİN BABASI EBU TALİB, fakir ama dürüst biriydi. İçki kullanmazdı. Abdulmuttalib'den kendisine kalan *rifade* (fakir hacılara bakmak ve yardım etmek) ve *sikâye* (hacılara su vermek) vazifelerini yürütüyordu. Görüldüğü üzere aile Kâbe'yle ilgili iki önemli görevi de yürütüyordu. Ebu Talib, aile bütçesi bu vazifeleri kaldırmayınca, üç hac mevsiminden sonra bu iki görevini kardeşi Hz. Abbas'a devretti. Daha zengin olan Hz. Abbas, Mekke Fethi'ne kadar, yani yaklaşık elli yıl bu iki önemli görevi yürütecekti.

Ebu Talib, yeğeni Muhammed'i (a.s.m.) koruma altına aldıktan sonra ona iyi davrandı. O olmadan sofraya oturmazdı. Hz. Ali'nin annesi Fatıma Hatun da Rasulullah'ı çok severdi. Yengesi hicretin dördüncü yılında^[25] Medine'de vefat ettiğinde Rasul-i Ekrem, *"Bugün annem öldü."* buyurmuş ve gömleğini ona kefen yaparak kendisini ebedi âleme yolcu etmişti. Ashab-ı kiram bu hareketinin sebebini sorunca şöyle açıklamıştı:

"Ebu Talib'den sonra, bu kadıncağız kadar bana iyilik eden biri olmadı. Ahirette, cennet elbiselerinden giymesi için ona gömleğimi kefen yaptım. Kabre ısınması ve alışması için de oraya onunla birlikte uzandım."^[26]

Peygamber Efendimiz amcasının evinde kalmaya başladıktan sonra, aile bütçesine katkıda bulunmak üzere kendi isteğiyle bir yıl kadar koyun gütmüştü. Onun şu çobanlık hatırası önemlidir:

"Ben cahiliye insanların işlediği bir şeyi iki defa yapmak istedimse de, Allah beni o işten alıkoydu. Daha sonra Allah beni risalet vazifesi ile şereflendirinceye kadar hiçbir kötülüğe teşebbüs etmedim. Teşebbüs ettiğim şeye gelince, bir kere Kureyşli bir gençle Mekke'nin yukarı/kuzey taraflarında koyunlarımızı otlatıyorduk. Ben arkadaşıma, 'Koyunlarıma bakarsan ben de diğer arkadaşlarım gibi Mekke'ye gidip gece eğlencelerine (sâmire), gece masalları toplantılarına katılmak istiyorum.' diye teklif ettim. Arkadaşım, 'Bakarım.' dedi. Bu maksatla Mekke'ye geldim. Şehrin ilk evine

yaklaşınca def, düdük ve ısıklar çalındığını duydum. (Orada birilerine), ‘Nedir bu?’ diye sordum. ‘Filanın oğlu filanın kızı ile evlenmiş, düğünleri yapıyor.’ dediler. Hemen oturup onları seyre başladım. Derken Allah kulaklarımı tıkadı. Uyumuşum. Ancak sabah güneşinin ışıklarıyla uyanabildim. Dönüp arkadaşıma geldiğimde, benden ne yaptığımı sordu. ‘Hiçbir şey yapmadım.’ dedim. Sonra başımdan geçeni olduğu gibi anlattım.”

Aynı hadisenin benzeri ikinci bir kere daha meydana gelmiştir.^[27] Hz. Peygamber’in gençliği, günahların bol olduğu müşrik bir toplumda geçmişti. *“Allah Rasulü gençlik yaşlarına girdiğinde Yüce Allah onu koruyor, muhafaza ediyor ve cahiliye pisliklerine (akzâr-ı cahiliye) bulaşmasın diye onun her yanını ihata ediyordu. Çünkü o, Rasulünün şerefini ve risaletini irade ediyordu.”*^[28] Nasıl ki, ilerde büyük makamlara gelecek kimseler özel yetiştirilir, geleceğin hükümdarları kendi başlarına bırakılmazlarsa, işte en büyük makam olan peygamberliğe hazırlananlar da böyledir.

Allah Rasulü konu ile ilgili olarak şunu da anlatır: *“Bir zaman kendimi Kureyşli gençler içinde, bazısı ile gençlerin oynaması için taş taşıyor buldum. Her birimiz izarını/futasını çıkardı, onu alıp omzuna koydu ve üzerinde taş taşımaya başladı. Ben de onlarla birlikte böylece (çıplak olarak) önümü ve arkamı dönüyordum. Birden (bilmediğim birisi) bana, benzerini görmediğim şiddetli bir yumruk vurdu ve şöyle dedi: ‘Şüdde aleyke izâreke: İzarını üzerine bağla!’ Hemen onu (omzumdan) aldım ve üzerime (belime) sarındım. Sonra da her iki omzumda taşımaya başladım.”*^[29]

Bu olay da hem Mekke toplumunun durumunu hem de onun Allah tarafından *“emr-i cahiliye”* ve *“cahiliye kazuratları”*ndan korunduğunu gösterir. O, düdüklü çalgılı, kızlı erkekli eğlencelerden korunduğu gibi, çıplaklıktan da korunmuştur. Bu iki üç hadiseden sonra, Rasulullah peygamber olana kadar hiçbir cahiliye eğlencesine teşebbüs etmemiştir.

Hz. Muhammed dört yıldır amcası Ebu Talib’in evinde kalıyordu. On iki yaşına gelmişti. Amcası da diğer Mekkeliler gibi bir kervan tüccarıydı. Amcası onu bir ticaret kervanı ile Şam’a götürdü. O zamanlar Henüz Hz. Ali dünyaya gelmemiştir. Kervan, Şam ve Kudüs arasındaki suları bol, bağ ve bahçelerle kaplı Busra pazarında mola verdi. Busra panayırının yanında küçük bir manastır ve onun Bahira

adında bir rahibi vardı. Bu rahip, yani kendini ibadete veren kişi manastırdaki bir kitabı sürekli okur ve ibadet ederdi. Rahip, Kureyş kafilesini nedense yemeğe davet etti. Rasulullah da bu yemeğe katıldı ve rahiple olan bir diyalogdan sonra Ebu Talib mallarını Busra'da satarak yeğeni ile Mekke'ye döndü.^[30]

Hiz. Peygamber yirmi yaşındayken (591) *Hilfu'l-Fudûl (Faziletliiler Antlaşması)* yapıldı ve bu antlaşmada Hiz. Peygamber de yer aldı. Olay şöyle gelişmişti: o vakitler Mekke'ye gelen yabancıların mal ve can güvenliği kalmamıştı. Bu kuruluş, kuvvete bedel hakkı, zulme ve menfaate bedel fazileti kabul ediyor, hak ve adaleti tesis etmek için mevcut duruma engel olmak isteyenlerle şu kararlar alınıyordu:

1- Mekke'de ister Mekkeli ister yabancı olsun zulme uğramış kimse bırakılmayacak.

2- Bundan böyle Mekke'de zulme meydan verilmeyecek, zalime müsamaha gösterilmeyecek.

3- Zulme uğrayanlar zalimlerden haklarını alıncaya kadar onlarla birlikte hareket edilecek.

Hilfu'l-Fudûl, Yemenli Zebid kabilesine mensup bir tüccarın mallarının Amr b. As'ın babası, As b. Vail tarafından gasp edilmesi sebebi ile kurulmuştu. Bu konuda Peygamberimizin ve Hiz. Ali'nin amcası olan Zübeyir b. Abdulmuttalib öncülük yapmıştı. Haşim, Muttalib, Zühre, Esed, Haris ve Teym oğulları ileri gelenleri, yaşlı, itibarlı zengin bir esir tüccarı olan Abdullah b. Cüd'ân'ın evinde toplanıp^[31] "*Faziletliiler İttifakı*"nı kurdular ve yukarıdaki kararları aldılar. Hiz. Ali'nin mensubu olduğu Haşimiler böyle özellikleri olan bir aşiretti. Daha sonra kendine peygamberlik görevi verilen Rasulullah bu antlaşmayı şöyle değerlendirecekti:

"Abdullah b. Cüd'ân'ın evinde yapılan yemimde ben de vardım. Bence o yemin kırmızı tüylü develere sahip olmaktan daha sevimlidir. Ben ona İslâmiyet devrinde çağrılısam yine icabet ederim."^[32]

Yıllar su gibi akıyordu. Takvimler 596 yılını göstermekteydi. Hiz. Ali henüz doğmamıştı ve Rasul-i Ekrem 25 yaşındaydı. O yıl da Şam'a, Suriye tarafına gitmek için bir kervan hazırlanıyordu. Hazırlığı yapanlar içinde Hatice bint-i Huveylid adında 40 yaşlarında zengin ve şeref sahibi dul bir kadın da vardı. Her seferinde olduğu gibi mallarının başında gönderecek emin ve sağlam bir ortak arıyordu.

Bu şerefli ve zengin hanım, kendisi kervanla gidemeyeceği için, malının başında gidecek adamlar kir alıyor, ücret karşılığı onları kervanda görevlendiriyordu. Yahut göndereceği kimseler için bir meblağ üzerine ortaklık teklif ediyordu.^[33]

Hız. Ali'nin babası geçim sıkıntısı içindeydi. Bu işi yeğenine teklif etti ve Hatice'nin de oluru ile yeğeni görevi yüklendi. İşin karşılığı olarak dört deve verilmek üzere sözleşme imzalandı.

Hız. Hatice, kölesi Meysere'yi Rasul-i Ekrem'in yanına verdi. Kervan Mekke'den uğurlandı. Üç aylık bir yolculuk sonrası kervan Busra'daydı. Kârlı bir alışverişten sonra dönüş başladı. Hız. Hatice de bir hanımla kervanın gelişini bekliyordu. O zamanlar Mekke ve Medine'de, bir kervanın şehre yaklaştığı haberi gelince, herkes evlerin damına, yüksek yerlere çıkar yahut kervanın geleceği yolda onu karşılamak üzere beklerdi.

Kervan şehre ulaştıktan sonra hesaplar çıkarıldı. Diğer seferlere nispetle büyük bir kâr ortaya çıktı. Meysere, Muhammedü'l-Emin'le ilgili müşahedelerini Hız. Hatice'ye anlattı. Hız. Hatice'nin bu gence karşı hayranlık ve ilgisi arttı. Böylece Ebu Talib, yeğenine bir iş bulduğu gibi, onu Hız. Hatice gibi biriyle de tanıştırmış oluyordu.

Hız. Hatice Kureyş kadınları içinde soy, şeref ve zenginlikte üstün bir mevkiideydi. Genç yaşta dul kalmasına rağmen, evlilik tekliflerini reddediyordu.^[34] Cahiliye anlayışına göre şeref ve zenginlik en tercih edilen şeylerdendi. Şeref, genelde soydan geldiği kabul edilen bir faziletti. Hatice b. Huveylid, Esed oğullarının en şerefliilerindendi ve pek zengindi. Ayrıca şahsi faziletleri de vardı.^[35] *Tâhire* ve *Afife* olarak anılıyordu. Kendisi daha önce iki defa evlenmiş, her iki kocasından birer çocuğu olmuştu.^[36] İlk evliliğini Teym oğullarından Ebu Hâle ile yapmış, ondan Hind adında bir oğlu doğmuştu. Sonra da Mahzumlu Atik b. Âiz'le evlenmişti. Ondan da Hind adında bir kızı olmuştu.^[37] Üçüncü evliliğini yapması üzerine, baba aileleri tarafından alınan bu çocuklar zaman zaman üvey babaları Hız. Muhammed'i ve annelerini ziyaret ederlerdi.^[38]

Hız. Hatice önce Muhammedü'l-Emin'e evlilik teklif etmiş, sonra yakın arkadaşı Münye kızı Nefise'nin aracılığı ile umulmayan bir evlilik gerçekleşmişti. Peygamberimiz nikâhtan sonra Ebu Talib'in evinde bir velîme (düğün yemeği) verdi ve iki deve kestirdi. Ebu Talib

de develer kesti. Gelin, Ebu Talib'in evine geldi. Yeni evliler birkaç gün sonra Hz. Hatice'nin evine döndüler.

[25] Sarıcık, *Çağrı- Medine*, s. 152.

[26] Süheylî, I, 112.

[27] İbn-i İshâk, s. 57; İbn-i Hişam, I, 198; Muhammed Rıza, s. 43.

[28] İbn-i Hişam, I, 197.

[29] İbn-i Hişam, I, 197.

[30] İbn-i Hişam, I, 196; Mansur Ali, III, 247. Bahira'nın asıl adı, Serciyus veya Sercistir. Avrupalılar Serciyus derler. bkz. Muhammed Rıza, s. 39.

[31] Bu kimse de Teym oğullarındandır. bkz. İbn-i Hişam, I, 144 vd.

[32] İbn-i Hişam, I, 14.

[33] a.g.e., I, 203.

[34] a.g.e., I, 205.

[35] a.g.e., I, 205.

[36] Hamidullah, I, 62.

[37] a.g.e., I, 65, nr. 119.

[38] a.g.e., I, 70, nr. 128.

Yıllar su gibi akıyordu. Takvimler 596 yılını göstermekteydi. Hz. Ali henüz doğmamıştı ve Rasul-i Ekrem 25 yaşındaydı. O yıl da Şam'a, Suriye tarafına gitmek için bir kervan hazırlanıyordu. Hazırlığı yapanlar içinde Hatice bint-i Huveylid adında 40 yaşlarında zengin ve şeref sahibi dul bir kadın da vardı. Her seferinde olduğu gibi mallarının başında gönderecek emin ve sağlam bir ortak arıyordu. Bu şerefli ve zengin hanım, kendisi kervanla gidemeyeceği için, malının başında gidecek adamlar kir alıyor, ücret karşılığı onları kervanda görevlendiriyordu. Yahut göndereceği kimseler için bir meblağ üzerine ortaklık teklif ediyordu.

Hz. Hatice Kureyş kadınları içinde soy, şeref ve zenginlikte üstün bir mevkideydi. Genç yaşta dul kalmasına rağmen, evlilik tekliflerini reddediyordu. Cahiliye anlayışına göre şeref ve zenginlik en tercih edilen şeylerdendi. Şeref, genelde soydan geldiği kabul edilen bir faziletti. Hatice b. Huveylid, Esed oğullarının en şerefliilerindendi ve pek zengindi. Ayrıca şahsi faziletleri de vardı. *Tâhire* ve *Afife* olarak anılıyordu. Kendisi daha önce iki defa evlenmiş, her iki kocasından birer çocuğu olmuştu. İlk evliliğini Teym oğullarından Ebu Hâle ile

yapmış, ondan Hind adında bir oğlu doğmuştu. Sonra da Mahzumlu Atik b. Âiz'le evlenmişti. Ondan da Hind adında bir kızı olmuştu. Üçüncü evliliğini yapması üzerine, baba aileleri tarafından alınan bu çocuklar zaman zaman üvey babaları Hz. Muhammed'i ve annelerini ziyaret ederlerdi.

Aynı hadisenin benzeri ikinci bir kere daha meydana gelmiştir. Hz. Peygamber'in gençliği, günahların bol olduğu müşrik bir toplumda geçmişti. *"Allah Rasulü gençlik yaşlarına girdiğinde Yüce Allah onu koruyor, muhafaza ediyor ve cahiliye pisliklerine (akzâr-ı cahiliye) bulaşmasın diye onun her yanını ihata ediyordu. Çünkü o, Rasulünün şerefini ve risaletini irade ediyordu."* Nasıl ki, ilerde büyük makamlara gelecek kimseler özel yetiştirilir, geleceğin hükümdarları kendi başlarına bırakılmazlarsa, işte en büyük makam olan peygamberliğe hazırlananlar da böyledir.

İbn-i Hişam, I, 196; Mansur Ali, III, 247. Bahira'nın asıl adı, Serciyus veya Sercistir. Avrupalılar Serciyus derler. bkz. Muhammed Rıza, s. 39.

Bu kimse de Teym oğullarındandır. bkz. İbn-i Hişam, I, 144 vd.

İbn-i Hişam, I, 14.

a.g.e., I, 65, nr. 119.

a.g.e., I, 70, nr. 128.

a.g.e., I, 203.

a.g.e., I, 205.

a.g.e., I, 205.

Hamidullah, I, 62.

Süheylî, I, 112.

İbn-i İshâk, s. 57; İbn-i Hişam, I, 198; Muhammed Rıza, s. 43.

İbn-i Hişam, I, 197.

İbn-i Hişam, I, 197.

Sarıcık, *Çağrı- Medine*, s. 152.

Hız. Hatice Kureyş kadınları içinde soy, şeref ve zenginlikte üstün bir mevkieydi. Genç yaşta dul kalmasına rağmen, evlilik tekliflerini reddediyordu. Cahiliye anlayışına göre şeref ve zenginlik en tercih edilen şeylerdendi. Şeref, genelde soydan geldiği kabul edilen bir faziletti. Hatice b. Huveylid, Esed oğullarının en şerefliilerindendi ve pek zengindi. Ayrıca şahsi faziletleri de vardı. *Tâhire* ve *Afife* olarak

anıliyordu. Kendisi daha önce iki defa evlenmiş, her iki kocasından birer çocuğu olmuştu. İlk evliliğini Teym oğullarından Ebu Hâle ile yapmış, ondan Hind adında bir oğlu doğmuştu. Sonra da Mahzumlu Atik b. Âiz'le evlenmişti. Ondan da Hind adında bir kızı olmuştu. Üçüncü evliliğini yapması üzerine, baba aileleri tarafından alınan bu çocuklar zaman zaman üvey babaları Hz. Muhammed'i ve annelerini ziyaret ederlerdi.

Hz. Hatice Kureyş kadınları içinde soy, şeref ve zenginlikte üstün bir mevkideydi. Genç yaşta dul kalmasına rağmen, evlilik tekliflerini reddediyordu. Cahiliye anlayışına göre şeref ve zenginlik en tercih edilen şeylerdendi. Şeref, genelde soydan geldiği kabul edilen bir faziletti. Hatice b. Huveylid, Esed oğullarının en şerefliilerindendi ve pek zengindi. Ayrıca şahsi faziletleri de vardı. *Tâhire* ve *Afife* olarak anıliyordu. Kendisi daha önce iki defa evlenmiş, her iki kocasından birer çocuğu olmuştu. İlk evliliğini Teym oğullarından Ebu Hâle ile yapmış, ondan Hind adında bir oğlu doğmuştu. Sonra da Mahzumlu Atik b. Âiz'le evlenmişti. Ondan da Hind adında bir kızı olmuştu. Üçüncü evliliğini yapması üzerine, baba aileleri tarafından alınan bu çocuklar zaman zaman üvey babaları Hz. Muhammed'i ve annelerini ziyaret ederlerdi.

“Abdullah b. Cüd'ân'ın evinde yapılan yeminde ben de vardım. Bence o yemin kırmızı tüylü develere sahip olmaktan daha sevimlidir. Ben ona İslâmiyet devrinde çağrılısam yine icabet ederim.”

Allah Rasulü konu ile ilgili olarak şunu da anlatır: *“Bir zaman kendimi Kureyşli gençler içinde, bazısı ile gençlerin oynaması için taş taşıyor buldum. Her birimiz izarını/futasını çıkardı, onu alıp omzuna koydu ve üzerinde taş taşımaya başladı. Ben de onlarla birlikte böylece (çıplak olarak) önümü ve arkamı dönüyordum. Birden (bilmediğim birisi) bana, benzerini görmediğim şiddetli bir yumruk vurdu ve şöyle dedi: ‘Şüdde aleyke izâreke: İzarını üzerine bağla!’ Hemen onu (omzumdan) aldım ve üzerime (belime) sarındım. Sonra da her iki omzumda taşımaya başladım.”*

“Ebu Talib'den sonra, bu kadıncağz kadar bana iyilik eden biri olmadı. Ahirette, cennet elbiselerinden giymesi için ona gömleğimi kefen yaptım. Kabre ısınması ve alışması için de oraya onunla birlikte uzandım.”

Hız. Hatice Kureyş kadınları içinde soy, şeref ve zenginlikte üstün bir mevkiyeydi. Genç yaşta dul kalmasına rağmen, evlilik tekliflerini reddediyordu. Cahiliye anlayışına göre şeref ve zenginlik en tercih edilen şeylerdendi. Şeref, genelde soydan geldiği kabul edilen bir faziletti. Hatice b. Huveylid, Esed oğullarının en şerefliilerindendi ve pek zengindi. Ayrıca şahsi faziletleri de vardı. *Tâhire* ve *Afife* olarak anılıyordu. Kendisi daha önce iki defa evlenmiş, her iki kocasından birer çocuğu olmuştu. İlk evliliğini Teym oğullarından Ebu Hâle ile yapmış, ondan Hind adında bir oğlu doğmuştu. Sonra da Mahzumlu Atik b. Âiz'le evlenmişti. Ondan da Hind adında bir kızı olmuştu. Üçüncü evliliğini yapması üzerine, baba aileleri tarafından alınan bu çocuklar zaman zaman üvey babaları Hz. Muhammed'i ve annelerini ziyaret ederlerdi.

Hilfu'l-Fudûl, Yemenli Zebid kabilesine mensup bir tüccarın mallarının Amr b. As'ın babası, As b. Vail tarafından gasp edilmesi sebebi ile kurulmuştu. Bu konuda Peygamberimizin ve Hz. Ali'nin amcası olan Zübeyir b. Abdulmuttalib öncülük yapmıştı. Haşim, Muttalib, Zühre, Esed, Haris ve Teym oğulları ileri gelenleri, yaşlı, itibarlı zengin bir esir tüccarı olan Abdullah b. Cüd'ân'ın evinde toplanıp "*Faziletiler İttifakı*"nı kurdular ve yukarıdaki kararları aldılar. Hz. Ali'nin mensubu olduğu Haşimiler böyle özellikleri olan bir aşiretti. Daha sonra kendine peygamberlik görevi verilen Rasulullah bu antlaşmayı şöyle değerlendirecekti:

Hız. Muhammed dört yıldır amcası Ebu Talib'in evinde kalıyordu. On iki yaşına gelmişti. Amcası da diğer Mekkeliler gibi bir kervan tüccarıydı. Amcası onu bir ticaret kervanıyla Şam'a götürdü. O zamanlar Henüz Hz. Ali dünyaya gelmemişti. Kervan, Şam ve Kudüs arasındaki suları bol, bağ ve bahçelerle kaplı Busra pazarında mola verdi. Busra panayırının yanında küçük bir manastır ve onun Bahira adında bir rahibi vardı. Bu rahip, yani kendini ibadete veren kişi manastırdaki bir kitabı sürekli okur ve ibadet ederdi. Rahip, Kureyş kafilesini nedense yemeğe davet etti. Rasulullah da bu yemeğe katıldı ve rahiple olan bir diyalogdan sonra Ebu Talib mallarını Busra'da satarak yeğeni ile Mekke'ye döndü.

Ebu Talib, yeğeni Muhammed'i (a.s.m.) koruma altına aldıktan sonra ona iyi davrandı. O olmadan sofraya oturmazdı. Hz. Ali'nin

annesi Fatıma Hatun da Rasulullah'ı çok severdi. Yengesi hicretin dördüncü yılında Medine'de vefat ettiğinde Rasul-i Ekrem, *"Bugün annem öldü."* buyurmuş ve gömleğini ona kefen yaparak kendisini ebedi âleme yolcu etmişti. Ashab-ı kiram bu hareketinin sebebini sorunca şöyle açıklamıştı:

Aynı hadisenin benzeri ikinci bir kere daha meydana gelmiştir. Hz. Peygamber'in gençliği, günahların bol olduğu müşrik bir toplumda geçmişti. *"Allah Rasulü gençlik yaşlarına girdiğinde Yüce Allah onu koruyor, muhafaza ediyor ve cahiliye pisliklerine (akzâr-ı cahiliye) bulaşmasın diye onun her yanını ihata ediyordu. Çünkü o, Rasulünün şerefini ve risaletini irade ediyordu."* Nasıl ki, ilerde büyük makamlara gelecek kimseler özel yetiştirilir, geleceğin hükümdarları kendi başlarına bırakılmazlarsa, işte en büyük makam olan peygamberliğe hazırlananlar da böyledir.

Hız. Hatice Kureyş kadınları içinde soy, şeref ve zenginlikte üstün bir mevkieydi. Genç yaşta dul kalmasına rağmen, evlilik tekliflerini reddediyordu. Cahiliye anlayışına göre şeref ve zenginlik en tercih edilen şeylerdendi. Şeref, genelde soydan geldiği kabul edilen bir faziletti. Hatice b. Huveylid, Esed oğullarının en şerefliilerindendi ve pek zengindi. Ayrıca şahsi faziletleri de vardı. *Tâhire* ve *Afife* olarak anılıyordu. Kendisi daha önce iki defa evlenmiş, her iki kocasından birer çocuğu olmuştu. İlk evliliğini Teym oğullarından Ebu Hâle ile yapmış, ondan Hind adında bir oğlu doğmuştu. Sonra da Mahzumlu Atik b. Âiz'le evlenmişti. Ondan da Hind adında bir kızı olmuştu. Üçüncü evliliğini yapması üzerine, baba aileleri tarafından alınan bu çocuklar zaman zaman üvey babaları Hz. Muhammed'i ve annelerini ziyaret ederlerdi.

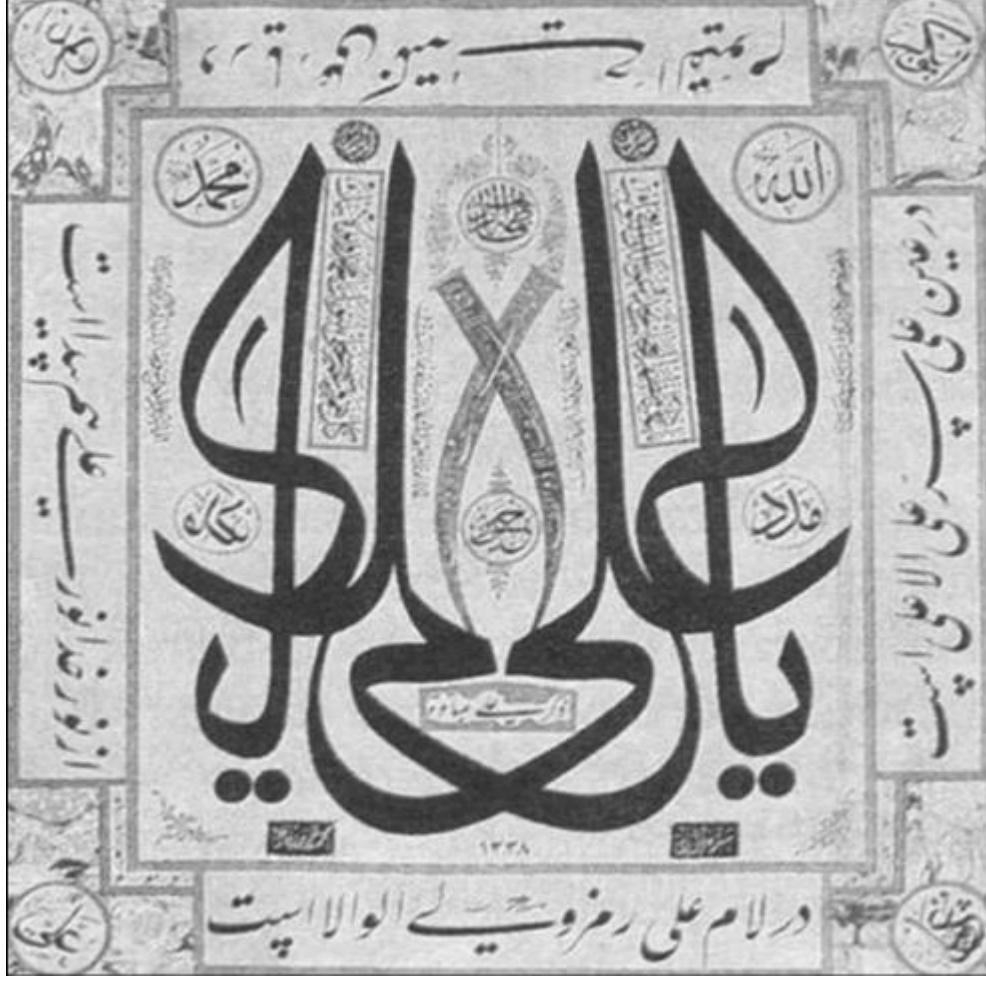
5.

Hz. Ali

Rasulullah'ın Evinde

HZ. PEYGAMBER (A.S.M.) sekiz yaşında iken dedesi Abdulmuttalib vefat edince amcası Ebu Talib'in himayesine girmişti. Dedesi onu Ebu Talib'e emanet etmişti. Hz. Peygamber de sekiz yaşında bir çocukken amcasını kendine daha yakın buluyordu. Yetim Muhammed, sekiz yaşından yirmi beş yaşına kadar amcasının evinde kaldı. Yani onun çocukluğunun bir kısmı ve delikanlılık yılları amcasının yanında geçmişti. Amcasının evi onun da eviydi ve sanki o, bu evin bir çocuğuydu. Zaten peygamberlik sonrası dönemine bakılırsa, amcasının onu hep oğlu gibi gördüğü hemen anlaşılır. Zira amcası, ölünceye dek hep onu görüp gözetmiş, en tehlikeli durumlarda bile onun ardında olmaktan, onu korumak ve kollamaktan vazgeçmemiştir.

Bütün bunları niye anlatıyoruz? Hz. Peygamber'le amcası Ebu Talib'in ilişkisi bir amca yeğen ilişkisinden çok, bir baba oğul ilişkisini andırıyordu. Ebu Talib'in hanımı da annesinden sonra ona anne olmuştu. Hz. Peygamber Hz. Ali henüz dünyaya gelmeden üç yıl kadar önce yani 596 yılında evlenmiş, evliliğinden üç dört yıl sonra Ebu Talib'in üçüncü oğlu dünyaya gelmişti. Daha önce ifade ettiğimiz gibi, Rasulullah'ın önerisi ile Ebu Talib'in oğluna Ali adı verildi. Rasulullah kendisinden yirmi dokuz otuz yıl sonra dünyaya gelen bu çocuğa oğlu veya kardeşi gibi yakınlık duymaya başlamış olmalıydı.

***Aziz Efendi'nin celi-sülüs-müsenna tarzında "Yâ Ali" yazısı.
Kandemir, "Ali", DİA, II, 378.***

Rasulullah otuz altı yaşında (m. 607) iken, yani Hz. Fatıma'nın doğumundan bir yıl sonra, altı yaşlarındaki Ali'yi evine aldı.^[39] Amcasının mali durumu kötüydü. O, kendisine on yedi yıl babalık yapmıştı. Şimdi mali durumu kötüleşen aileye yardım etme sırası Hz. Muhammed'e gelmişti. Çünkü Hz. Muhammed zengin bir hanımla evlenmişti ve para sıkıntısı yoktu. Hz. Peygamber'den iki üç yaş büyük olan amcası Hz. Abbas da aynı sebeple Hz. Ali'den on yaş büyük olan ağabeyi Cafer'i himayesine almıştı. Ebu Talib'in büyük oğlu Talib de Hz. Abbas'ın bakımına verilmişti.^[40] Hz. Ali'nin ailesi ile Hz. Peygamber arasındaki sıcak ilişki ve yardımlaşma devam ediyordu. Hz. Ali, Rasulullah'ın oğlu gibi onun evinde yetişecek, sonradan onun büyük destekçilerinden biri olacaktı.

[39] Hamidullah'a göre Hz. Ali beş yaşında iken Rasulullah'ın evine alınmıştı. bkz. Hamidullah, I, 72, nr. 133; 96, nr. 162.

[40] Fıġlalı, *İmam Ali*, s. 3.

Rasulullah otuz altı yaşında (m. 607) iken, yani Hz. Fatıma'nın doğumundan bir yıl sonra, altı yaşlarındaki Ali'yi evine aldı. Amcasının mali durumu kötüydü. O, kendisine on yedi yıl babalık yapmıştı. Şimdi mali durumu kötüleşen aileye yardım etme sırası Hz. Muhammed'e gelmişti. Çünkü Hz. Muhammed zengin bir hanımla evlenmişti ve para sıkıntısı yoktu. Hz. Peygamber'den iki üç yaş büyük olan amcası Hz. Abbas da aynı sebeple Hz. Ali'den on yaş büyük olan ağabeyi Cafer'i himayesine almıştı. Ebu Talib'in büyük oğlu Talib de Hz. Abbas'ın bakımına verilmişti. Hz. Ali'nin ailesi ile Hz. Peygamber arasındaki sıcak ilişki ve yardımlaşma devam ediyordu. Hz. Ali, Rasulullah'ın oğlu gibi onun evinde yetişecek, sonradan onun büyük destekçilerinden biri olacaktı.

Fıġlalı, *İmam Ali*, s. 3.

Hamidullah'a göre Hz. Ali beş yaşında iken Rasulullah'ın evine alınmıştı. bkz. Hamidullah, I, 72, nr. 133; 96, nr. 162.

Rasulullah otuz altı yaşında (m. 607) iken, yani Hz. Fatıma'nın doğumundan bir yıl sonra, altı yaşlarındaki Ali'yi evine aldı. Amcasının mali durumu kötüydü. O, kendisine on yedi yıl babalık yapmıştı. Şimdi mali durumu kötüleşen aileye yardım etme sırası Hz. Muhammed'e gelmişti. Çünkü Hz. Muhammed zengin bir hanımla evlenmişti ve para sıkıntısı yoktu. Hz. Peygamber'den iki üç yaş büyük olan amcası Hz. Abbas da aynı sebeple Hz. Ali'den on yaş büyük olan ağabeyi Cafer'i himayesine almıştı. Ebu Talib'in büyük oğlu Talib de Hz. Abbas'ın bakımına verilmişti. Hz. Ali'nin ailesi ile Hz. Peygamber arasındaki sıcak ilişki ve yardımlaşma devam ediyordu. Hz. Ali, Rasulullah'ın oğlu gibi onun evinde yetişecek, sonradan onun büyük destekçilerinden biri olacaktı.

6.

Hız. Ali'nin Yeni Dünyası

HZ. PEYGAMBER'E (A.S.M.) 610 yılında nübüvvet görevi verilince ilk olarak hanımı Hız. Hatice inandı ve onun peygamber olduğunu doğruladı. O, kadınlardan Müslüman olan ilk kişiydi. Onun ilk zaman ve en şiddetli dönemde iman etmesi ve Rasul-i Ekrem'e destek çıkması çok önemliydi. Hız. Muhammed peygamber olunca ticareti bıraktı. Artık hanımının birikmiş servetini harcıyordu. Bu yüzden, *"Sebep olan yapan gibidir."*, *"Ecrin büyüklüğü belanın büyüklüğü iledir."* gibi sırlarla Hız. Hatice, mertebesi pek yüksek ilk Sahabelerdendir. Ölümünden sonra da Allah Rasulü onu ve iyiliklerini asla unutmamıştır.^[41]

Peygamberliğin ilk günlerinde Hız. Ali dokuz on yaşlarındaydı ve hâlâ Rasulullah'ın evinde kalıyordu. Bir gün önde Peygamber Efendimizi, sağında ve az arkasında Hız. Hatice'yi ayakta gördü. Onlar ellerini önlerinde kavuşturmuşlar, ayakta duruyorlardı. Derken onların birlikte rükû ve secde ettiklerini görünce merak etti. Onlar namazı bitirince babası gibi sevdiği Rasul-i Ekrem'e sordu:

"Ey Muhammed, bu nedir?"

Hız. Ali ilk defa böyle bir şeye şahit oluyordu. Rasul-i Ekrem cevap verdi:

"Bu, Allah'ın seçtiği ve beğendiği dindir. Ben seni de bir olan Allah'a inanmaya çağırıyorum. İnsana kârı zararı olmayan Lât'a ve Uzzâ'ya tapmaktan sakındırıyorum."^[42]

Hız. Ali üç dört yıldır yanında kaldığı Hız. Muhammed'in sözü üzerine durakladı. Namaz ve bu sözler onun şimdiye dek görmediği duymadığı şeylerdi. Haşimilerin şefi olan babası Ebu Talib Mekkelilerin inandığı şekilde inanan biriydi. Hız. Ali açıklama karşısında şöyle dedi:

"Bu işi şimdiye dek hiç duymadım. Babama bir danışayım."

Rasul-i Ekrem onun sözleri üzerine endişelendi. Amcasını çok sevse de onun müşrik olduğunu biliyordu. Onunla arasının

bozulmasını da istemezdi. Ayrıca, henüz davetini gizlice sürdürüyordu. Sözleri üzerine on yaşındaki Ali'yi uyardı:

“Ali, dediklerimi yaparsan yap, yapmazsan gördüklerini gizle ve kimseye açma.”

Görünüşte olay burada kapanmıştı. Ali görüyordu ki, amcaoğlu Muhammed ve hanımı yeni bir dine girmişlerdi. Muhammed asla yalan söylemezdi. Onun açıklamasına göre bu yeni din, Allah'ın seçtiği ve beğendiği güzel bir dindi. Bu dinde putların ve şeriklerin yeri yoktu ve Muhammed onu bir olan Allah'a iman etmeye çağırıyordu. Onun düşüncesine göre Taif'teki Lât ve Mekke yakınlarındaki Uzzâ, faydasız taşlardı. Oysa Mekkelilere göre bu ikisi putlardan (tanrılardan) en büyükleriydi.

Öyleyse bir akrabası ve babası gibi sevdiği biri olarak Hz. Muhammed'in inandığı yeni dine girmeli miydi? onun safında ve yanında yer almalı mıydı? o gün hep bunları düşündü. O geceyi tereddütler içinde geçirdi. Ama sabah olduğunda kararını vermişti. Yatağından kalkıp Rasulullah'ın odasına koştu. Yanına oturdu ve şöyle konuştu:

“Allah beni yaratırken Ebu Talib'e sormadı ki, ben de ona ibadet ederken (kul olurken) gidip ona sorayım?”

O, bu sözlerle yeni dine inandığını ve onu benimsediğini anlatmak istiyordu. Müslüman olmuş, yani Allah'a ve dinine teslim olmuştu. Hz. Hatice'den sonra Rasulullah'a inanan erkek çocuklardan ilki Hz. Ali'dir. Onun Müslüman olmasından sonra, Hz. Ebu Bekir Müslüman olmuş ve onun gayretiyle erkeklerden ilk sekiz kişi İslam'a girmiştir.

[43]

Hız. Ali henüz putlara tapmamış ve ergenlik çağına girmeden Müslüman olmuştu. Bu özelliğinden dolayı *“kerremallahu vecheh = Allah yüzünü/onu şereflendirsin”* duasıyla da anılır ve bu anış onun lakaplarından biri olmuştur. O, oğlu gibi Hız. Muhammed'in terbiyesinde ve ondan etkilenererek yetişmişti. Bu yüzden Peygamber Efendimizle onun yakınlığını iyi görmek ve bilmek gerekir. Hız. Peygamber de onun kendisinden ayrılmazlığını zaman zaman ifade etmiştir. Onun bu konudaki sözlerinden bazıları şöyledir:

“Sen bendensin, ben de sendenim.”

“Ali bendendir, ben de ondanım.”

“Sen bendensin, hem de çocuklarımla babasımsın.”[44]

“Şüphesiz Allah, her peygamberin neslini kendi sulbünde kıldı. Benim zürriyetimi de Ali’nin zürriyetinde kıldı.”^[45]

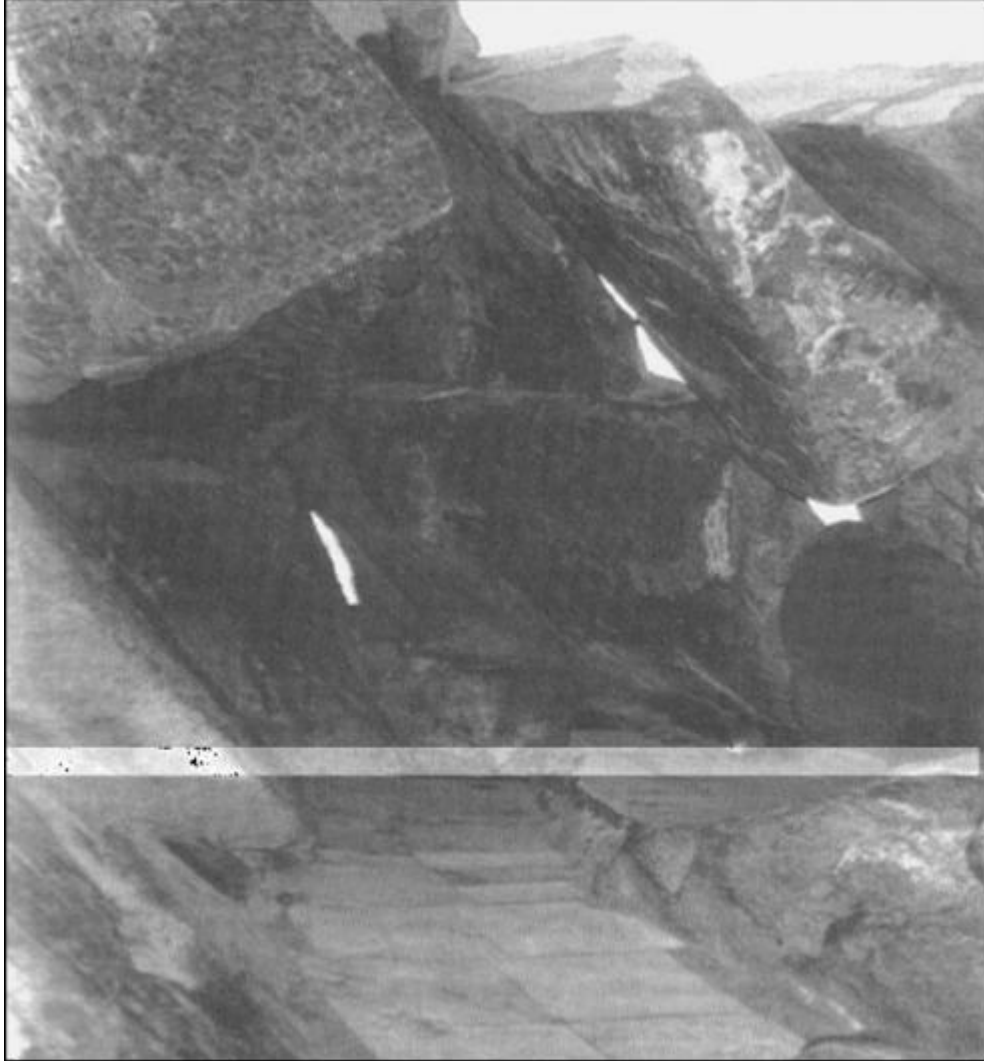
“Ben kimin mevlası (dostu, yardımcısı, nâsırı, habibi) isem, Ali de onun mevlasıdır.”^[46]

Hız. Ali, birkaç cihetle ondan ayrılmaz:

- Din yönünden Rasulullah’tan ayrılmaz. İkisi aynı dine inanmıştır.
- Sünnet-i Seniyyeye ittiba yönünden de Rasulullah’tan ayrılmaz.

Sünneti pek iyi bilir ve uygular.

• Ayrıca onun sevdiği dini ve Allah’ı o da sevmiş, ona ve dinine destek vermiştir. Yani Habib-i Ekrem kimin mevlası, yani yardımcısı ise, o da onun yardımcısıdır. Hız. Peygamber, soy yönünden de Hız. Ali ile bitişiktir. Allah Rasulü ondan, o da Allah Rasulü’ndendir.^[47]

İlk vahyin geldiği Hıra Mağarası. Sarıçam, s. 83.

Tedbirle hareket edip hikmet ve tedriç kanunlarına riayet eden Rasul-i Ekrem davetinin ilk meyvelerini toplamaya başlamıştı. Hz. Ali'den sonra, köle iken hürriyetini verdiği ve oğul edindiği Zeyd b. Harise de Müslüman oldu.^[48] Müslümanlar imanını gizli tutuyorlardı. Fakat onların zaman zaman Kâbe'de ibadet etmelerinden müşrikler hoşlanmıyor, onları bölücü olarak görüyor ve gösteriyorlardı. Bu sebepten Rasulullah ve Hz. Ali, ilk zamanlar namazlarını kırlarda kılmaya başladılar.^[49]

^[41] İbn-i Hişam, III, 377-378.

^[42] İbn-i İshak, s. 118-119, nr. 173- 175; İbn-i Hişam, I, 264-265.

^[43] bkz. İbn-i İshak, s. 118, nr. 174; s. 120, nr. 179; Hamidullah, I, 96, nr. 162; I, 131, nr. 222.

^[44] Buhari, IV, 207, 396; İbn-i Mâce, 1-144; Suyûti, s. 166; Munavî, IV, 356; Şablancî, s. 78; Mansur Ali, III, 334; Sarıcık, *Dört Halife ve Emeviler Döneminden*, s. 192 vd.

^[45] Heytemi, *Savaik*, s. 122; Nevevi, II, 223; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 69.

^[46] Heytemi, *Savâik*, s. 48; Muhammed Sabbân, s. 153; Aclûni, II. 274; Mansur Ali, III, 234 vd.

^[47] İbn-i Mâce, I, 44.

^[48] İbn-i İshak, s. 120; Hamidullah, I, 99, nr. 171.

^[49] İbn-i Hişam, I, 265; Zehebi, *Târîhu'l-İslâm*, s. 137.

HZ. PEYGAMBER'E (A.S.M.) 610 yılında nübüvvet görevi verilince ilk olarak hanımı Hz. Hatice inandı ve onun peygamber olduğunu doğruladı. O, kadınlardan Müslüman olan ilk kişiydi. Onun ilk zaman ve en şiddetli dönemde iman etmesi ve Rasul-i Ekrem'e destek çıkması çok önemliydi. Hz. Muhammed peygamber olunca ticareti bıraktı. Artık hanımının birikmiş servetini harcıyordu. Bu yüzden, *"Sebepe olan yapan gibidir."*, *"Ecrin büyüklüğü belanın büyüklüğüyledir."* gibi sırlarla Hz. Hatice, mertebesi pek yüksek ilk Sahabelerdendir. Ölümünden sonra da Allah Rasulü onu ve iyiliklerini asla unutmamıştır.

"Ben kimin mevlası (dostu, yardımcısı, nâsırı, habibi) isem, Ali de onun mevlasıdır."

• Ayrıca onun sevdiği dini ve Allah'ı o da sevmiş, ona ve dinine destek vermiştir. Yani Habib-i Ekrem kimin mevlası, yani yardımcısı

ise, o da onun yardımcısıdır. Hz. Peygamber, soy yönünden de Hz. Ali ile bitişiktir. Allah Rasulü ondan, o da Allah Rasulü'ndendir.

O, bu sözlerle yeni dine inandığını ve onu benimsediğini anlatmak istiyordu. Müslüman olmuş, yani Allah'a ve dinine teslim olmuştu. Hz. Hatice'den sonra Rasulullah'a inanan erkek çocuklardan ilki Hz. Ali'dir. Onun Müslüman olmasından sonra, Hz. Ebu Bekir Müslüman olmuş ve onun gayretiyle erkeklerden ilk sekiz kişi İslam'a girmiştir.

Tedbirle hareket edip hikmet ve tedriç kanunlarına riayet eden Rasul-i Ekrem davetinin ilk meyvelerini toplamaya başlamıştı. Hz. Ali'den sonra, köle iken hürriyetini verdiği ve oğul edindiği Zeyd b. Harise de Müslüman oldu. Müslümanlar imanını gizli tutuyorlardı. Fakat onların zaman zaman Kâbe'de ibadet etmelerinden müşrikler hoşlanmıyor, onları bölücü olarak görüyor ve gösteriyorlardı. Bu sebepten Rasulullah ve Hz. Ali, ilk zamanlar namazlarını kırlarda kılmaya başladılar.

“Sen bendensin, hem de çocuklarımin babasisin.”

İbn-i Hişam, I, 265; Zehebi, *Târîhu'l-İslâm*, s. 137.

İbn-i İshak, s. 120; Hamidullah, I, 99, nr. 171.

İbn-i Mâce, I, 44.

İbn-i İshak, s. 118-119, nr. 173- 175; İbn-i Hişam, I, 264-265.

İbn-i Hişam, III, 377-378.

Heytemi, *Savâik*, s. 48; Muhammed Sabbân, s. 153; Aclûni, II. 274; Mansur Ali, III, 234 vd.

Heytemi, *Savaik*, s. 122; Nevevi, II, 223; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 69.

Buhari, IV, 207, 396; İbn-i Mâce, 1-144; Suyûti, s. 166; Munavî, IV, 356; Şablancî, s. 78; Mansur Ali, III, 334; Sarıcık, *Dört Halife ve Emeviler Döneminden*, s. 192 vd.

bkz. İbn-i İshak, s. 118, nr. 174; s. 120, nr. 179; Hamidullah, I, 96, nr. 162; I, 131, nr. 222.

“Bu, Allah'ın seçtiği ve beğendiği dindir. Ben seni de bir olan Allah'a inanmaya çağırıyorum. İnsana kârı zararı olmayan Lât'a ve Uzzâ'ya tapmaktan sakındırıyorum.”

Tedbirle hareket edip hikmet ve tedriç kanunlarına riayet eden Rasul-i Ekrem davetinin ilk meyvelerini toplamaya başlamıştı. Hz. Ali'den sonra, köle iken hürriyetini verdiği ve oğul edindiği Zeyd b. Harise de Müslüman oldu. Müslümanlar imanını gizli tutuyorlardı.

Fakat onların zaman zaman Kâbe’de ibadet etmelerinden müşrikler hoşlanmıyor, onları bölücü olarak görüyor ve gösteriyorlardı. Bu sebepten Rasulullah ve Hz. Ali, ilk zamanlar namazlarını kırlarda kılmaya başladılar.

“Şüphesiz Allah, her peygamberin neslini kendi sulbünde kıldı. Benim zürriyetimi de Ali’nin zürriyetinde kıldı.”

7.

Takip

O GÜNLER, BİR SABAH VAKTİ hanımı Fatıma bint-i Esed Ebu Talib'e Ali'den yakınınca, Ebu Talib, *"Bugün onları takip edeceğim."* diyerek evden ayrıldı. Mekke yakınlarındaki Düb Vadisi'ne dek sezdirmeden arkalarından gitti. Hz. Peygamber (a.s.m.) ve Hz. Ali abdest almışlardı ve az sonra namaza durdular.

O zamanlar Müslümanlara henüz namaz farz değildi. Müslümanlar sabah ve akşam ikişer rekât olarak nafîle namaz kılıyorlardı. Ebu Talib, oğlunun ve yeğeninin birlikte namaz kılmalarını seyretti. Namaz bitince yanlarına geldi ve bağdaş kurup Rasulullah'ın karşısına oturdu. Sonra Peygamber Efendimize sordu:

"Senin, kendisine inandığın din nedir?"

Rasul-i Ekrem kendisine şu karşılığı verdi:

"Amcacığım, bu Allah'ın dinidir, onun meleklerinin dinidir, Rasullerinin dinidir, hem de atamız İbrahim'in dinidir."

Ardından ekledi:

"Allah bu dinle beni kullarına elçi gönderdi. Amca sen, kendisine nasihat etmeme (iyiliğini istememe) ve doğru yola çağırmama en lâıyk kişisin. Ayrıca, benim kendisine çağırdığıma cevap vereceklerin, yardım istediğime yardım edeceklerin de en layığıdır."

Bu sözlerle o, küçüklüğünden beri çok iyiliğini gördüğü ve kendisini himaye eden amcasına dini tebliğ ediyordu. Bu din Allah'ın gerçek diniydi, meleklerin, Rasullerin ve Hz. İbrahim'in de gerçek diniydi. Yani aslında Rasulullah yeni bir dinden ziyade, önceden beri aslı var olan bir dinden ve Mekkelilerin atası İbrahim'in dininden söz ediyordu. Bu dinin asılları diğer semavi dinlerin asıllarıyla aynıydı. Ayrıca bu dine İbrahim'in dini olmasından dolayı da sahip çıkılmalıydı. Ebu Talib ise o, sözlerini bitirince bu konudaki düşüncelerini şöyle dile getirdi:

"Kardeşimin oğlu, şüphesiz ben, (Kureyşli) atalarımın dininden ve onların üzerinde olageldiği şeylerden ayrılamam."

O, Kureyş'ten olan atalarının dininde kararlı olduğunu belirtiyor ve yeni dine giremeyeceğini sebepleri ile açıklıyordu. Kureyş ve onların üzerinde olageldiği din ve kültür üzerinde devam edecekti. Ama

Rasulullah'ı oğlu gibi seviyordu ve bu konuda şu düşüncelerini de sözlerine ekledi:

“Fakat vallahi, ben hayatta kaldıkça, sana hoşlanmadığın bir şey ulaştırılamayacaktır.”

Demek o, Rasulullah'ı yeğeni ve Haşimilerden bir insan olarak seviyordu. Onun yeni din konusunda Kureyş tarafından zorlanacağını da farkındaydı ve en azından Kureyş'in bu konuda ona karşı çıkacağını tahmin ediyordu. Fakat kendisi hayatta kaldığı müddetçe buna izin vermeyecekti. Buna yeminle söz veriyordu. Yeğenin söz ettiği dine girmese de onu çocukluğundan beri koruduğu ve gözettiği gibi gözetecekti. Kabile asabiyeti, aşiretinin başında olması bunu gerektiriyordu.

Sonra oğlu Ali'ye döndü, ona da Rasulullah'a sorduğu gibi sordu. O da babasına şöyle konuştu:

“Babacığım, ben Allah'a, onun Rasulüne inandım, getirdiklerini doğruladım. Hem onunla Allah için namaz kıldım ve ona uydum.”

Bu cevabı üzerine babası ona da şu karşılığı verdi:

“İyi, o seni ancak hayra, güzel olana çağırır, sen de ona uy!” [50]

O, kendisi inanmazken, yeğenin ancak hayra çağıracağını söyleyerek oğlu Ali'yi ona uymaya teşvik ediyor ve ondan ayrılmamasını söylüyordu. Zaten cahiliye geleneği de bunu istiyordu. Çünkü cahiliyede amcaoğlunun amcaoğluna yardımı gerekli görülür, yeğenlerin birlik olması istenirdi. Aşiretin diğer üyeleri bir yana, amcaoğullarının birbirine yardımı esastı.

Ne garip durum ki, Ebu Talib kendi inanmasa da farklı sebeplerle inananlara, onların lideri konumundaki yeğenine destek vaat ediyordu. Allah isterse dini bir kâfirle, Ebu Talib'le destekler ve kuvvetlendirebilirdi. O, Hz. Musa'yı Firavun'un evinde büyütmüş ve yetiştirmemiş miydi?

Muhammed Hamidullah, Hz. Ali Müslüman olduktan sonra Rasulullah'la beraber gece karanlığından istifade ederek geceleri put kırdıklarından da söz eder. [51]

[50] İbn-i Hişam, I, 265; Sarıcık, *Cahiliye*, s. 68, 73. Asabiye konusu için bkz. Sarıcık, *Dört Halife ve Emeviler Döneminden*, s. 61, 70.

[51] Hamidullah, I, 121, nr. 203.

Hamidullah, I, 121, nr. 203.

İbn-i Hişam, I, 265; Sarıcık, *Cahiliye*, s. 68, 73. Asabiye konusu için bkz. Sarıcık, *Dört Halife ve Emeviler Döneminden*, s. 61, 70.

Muhammed Hamidullah, Hz. Ali Müslüman olduktan sonra Rasulullah'la beraber gece karanlığından istifade ederek geceleri put kırdıklarından da söz eder.

“İyi, o seni ancak hayra, güzel olana çağırır, sen de ona uy!”

8.

Rasulullah ve Hz. Ali El Ele

RASUL-İ EKREM (A.S.M.) ÜÇ YIL, peygamberliğini ve İslâmiyet'i açıkça kimseye bildirmemi. Tebliğinde son derece tedbirli ve ihtiyatlı davranıyor, ancak güvendiği kimselere durumu anlatıyordu. Günler geçtikçe Müslümanların sayısı artmıştı. Şimdi, durum az çok duyulmuştu. İşte bu sırada ona şu emir geldi:

“(Ey Rasulüm) sen, en yakın akrabalarını ve aşiretini (hısımlarını) ahiret azabı ile korkut!”[52] veya “fa’sda’ bimâ tü’mer = Emrolunduğun şeyi açıkça ilân et!”[53]

Emir üzerine Rasulullah şimdiye kadar uygulamakta olduğu gizli çağrı ve davetten bir bakıma vazgeçti. Bu ayetler üzerine nasıl bir strateji takip edeceğini düşünmeye başladı ve günlerce evinden çıkmadı. Durum değerlendirmesi yapıyor, bu emri nasıl uygulaması gerektiğini düşünüyordu. Derken o günler on üç yaşlarında olan Hz. Ali'ye düşüncelerini şöyle açtı:

“Ali, Cenab-ı Hakk'ın yakın akrabamı azapla korkutmamı emir buyurması bana güçlük verdi (yükledi). İyi biliyorum ki, ne gün onlara bu işi açsam, beni hoşlanmadığım bir şeyle ithama kalkacaklar.”

Ona endişelerini anlatıyordu. Onun evinden çıkmadığını haber alan halası Safiye de evine geldi. Bir derdi olup olmadığını sordu. Rasul-i Ekrem ona da durumu şöyle özetledi:

“Benim bir şeyden şikâyetim yok; rahatsız da değilim. Fakat Allah bana yakın akrabamı azapla korkutmamı emretti. Abdulmuttalib oğullarını toplayıp, onları Allah'a, imana çağırarak istiyorum.”

O, görevinden ve uğradığı zorluktan dolayı şikâyetçi değildi. Verilen emri yerine getirmek istiyor ve onları bir yemekte toplayıp imana çağırarak istiyordu. Bu vesile ile halasının da fikrini almayı uygun görüyordu. Halası, yeğeninin bu sözleri üzerine endişesini açıkladı:

“Davet et, fakat Ebu Leheb'i davet edeyim deme. Çünkü davetine asla icabet etmez.”

Safiye, kardeşi ve Rasulullah'ın bir diğer amcası olan Ebu Leheb'ten söz ediyordu. Ona göre Ebu Leheb bu konularda onu desteklemezdi ve onun yapacağı davete karşı çıkardı. Rasul-i Ekrem bu konuda bir görüş belirtmedi. O, yeğeninin bir şey demediğini

görünce bir kadın olarak sözlerine şunları da ekledi: *“Biz nihayet kadınıız.” “Son karar senin, bildiğin gibi yap.”* demek istiyordu.

8.1. Ziyafetler

Risaletle başlayan İslâm, merkezden çevreye doğru yavaş yavaş genişliyordu. Kalp dairesi en küçük, ama en önemli daireydi. Orada etkisini gösteren iman, ikinci halka olan aileye, yakın dostlara geçiyordu. Şimdi de diğer akrabalar ve şehir halkası vardı. Derken bu din, bütün dünya dairesini ışıklandıracaktı. Allah Rasulü nihayet onları inzar ve korkutma için en iyi yolun bir ziyafet olacağı kararına vardı ve Hz. Ali'ye emretti:

“Bize bir kişilik et yemeği yap, bir kap da süt hazırla. Sonra Abdulmuttalib oğullarını topla, onlarla konuşacağım.”

Hz. Ali yaşı küçük olsa da onun yardımcısıydı ve denileni yerine getirdi. Diğer yandan, insanları motive etmenin iki yolu vardı; inzar ve tebşir, ceza ya da mükâfat.

Ertesi sabah aşiretin reisi Ebu Talib'in evinde, Haşim oğullarından 45 kişi toplanmıştı. Davet edilmediği halde asıl adı Abduluzza olan Ebu Leheb de oradaydı. Bir kişilik etle, bir kap süt bir bereket mucizesiyle orada toplananlara kâfi geldi. Ebu Leheb'in engellemesi ile davet programlanan şekilde bitmedi.

Ebû Talib'in ölümünden sonra Abduluzza,^[54] Haşimilerin başına geçmek düşüncesi ile Hz. Peygamber'e ve yeni dine tavır almıştı. Hatta kendisi ve hanımı hakkında 613 yılında Tebbet suresi nazil olunca artık, *“Ebu Leheb = Ateş Babası”* yani bir bakıma cehennemlik diye anılmaya başladı. Bazı araştırmacılar ziyafetleri davetin ikinci merhalesi olarak kabul ederler.^[55] Akrabalara ikinci bir yemek ziyafetinden sonra Peygamber Efendimiz ayağa kalktı ve konuşmaya başladı:

“Bütün hamdler ancak Allah'a mahsustur. Ben de ona hamd ediyorum. Ondan yardım istiyor, ona inanıyor, ona dayanıyorum. Ben şüphesiz biliyor ve size de bildiriyorum ki, Allah'tan başka ilah yoktur. O birdir, eşi ve ortağı da yoktur.

Herhalde otlak aramaya gönderilen biri gelip ailesine yalan söylemez. Vallahi ben; bütün insanlara yalan söylesem, size yine yalan söylemem. Bütün insanları aldatsam sizi yine aldatmam. Sizi

kendisinden başka ilah olmayan Allah’a inanmaya çağırıyorum. Ben özellikle size ve umumi olarak bütün insanlığa gönderdiği elçisiyim.

Vallahi sizler, uykuya dalar gibi ölecek, uykudan uyanır gibi dirilecek ve bütün yaptıklarınızdan da hesaba çekileceksiniz. Bu da ya devamlı cennette ya da devamlı cehennemde kalmak (demek)tir.

İnsanlardan ahiret azabıyla korkuttuğum ilk kimseler sizlersiniz.”

Konuşması üzerine Ebu Talib ona daha önce yaptığı gibi yine yardım vaat etti. Kardeşi Ebu Leheb ise daha farklı konuştu:

“Ey Abdulmuttalib oğulları, bu bir kötülüktür. Başkaları onun elini tutup (bileğini büküp) bundan alıkoymadan, siz ellerini tutup bundan alıkoyun. Eğer bugün ona itaat edecek olursanız, zillet ve hakarete uğrarsınız. Onu muhafaza etmeye kalkışırsanız öldürölürsünüz.”

Görüldüğü gibi Ebu Leheb farklı düşünüyor ve konuyu bir başka bağlamda değerlendiriyordu. Ona göre, Abdulmuttalib oğullarından olan yeğeni Muhammed onlara bir kötülük yapma yolundaydı. Yakında Kureyş’in diğer boyları faaliyetlerini engelleyeceklerdi. Onlar bunu yapmadan ve onun bileğini bükmeden kendileri onu dini faaliyetlerinde engellemeliydiler. Bir de onun yoluna girmek, Abdulmuttalib oğullarını zillate ve hakarete itmek demekti. Hatta Kureyş’e karşı onu savunmak ve muhafaza etmeye kalkmak, ölümü göze almayı gerektiren tehlikeli bir davranıştı. O, yakınlarını gelecekte onları bekleyen bir tehlike ile korkutmaktaydı.^[56]

8.2. “Kim Davetime İcabet Edecek?”— Şevk Sönmemeli

Toplantı sırasında kız kardeşi Safiye, Ebu Leheb’e karşı çıktı. Arkasından Ebu Talib de bacısına destek verdi ve Ebu Leheb’e karşı şöyle konuştu:

“Korkak! Vallahi sağ kaldıkça ona yardım edeceğiz ve onu koruyacağız.”

Ebu Talib kardeşini korkaklıkla itham ediyordu. Belki de sözlerinde haklıydı. Ebu Leheb yeğeni için elini taşın altına koymak istemiyor ve riske girmiyordu. Ama kardeşi Ebu Talib’in, yeğenini çok sevdiği belliydi. Her şartta onun arkasında olacağı anlaşılıyordu. O, aşiretçe ona yardım etmeyi düşünüyor ve aşiretin gücünü onun için kullanmayı hedefliyordu. Sonra yeğeni Rasul-i Ekrem’e döndü:

“Kardeşimin oğlu, davet etmek istediğin zamanı bilelim, silahlanıp seninle birlikte ortaya çıkarız.”

Ebu Talib mert ve cesurdu. Onun Kureyş’e karşı yapacağı bir davette arkasında olacak, gerekirse silahlanacak ve onu muhaliflerine karşı yalnız bırakmayacaktı

Karşılıklı atışmalardan sonra Rasulullah herkese hitap ederek seslendi:

“Hanginiz davetime icabet edecek, vezirim ve yardımcım olacak?”

Ancak on üç yaşlarındaki Hz. Ali buna icabet etti. O bir Müslüman’dı. Diğerleri susuyordu. Hz. Peygamber aynı sözleri bir kez daha tekrarladi ve kendisine icabet edecek tek kişi yine Ali’ydi.

[57]

1) Aslında bu durum, ilk bakışta zayıfların kuvve-i maneviyelerini ve moralini kıran, şevkini söndürebilen bir durumdu. Davete katılanlardan kimse İslam’a girmemişti. Fakat Muktedâ-yı Kûl olan Rasul-i Ekrem, *“Ve mâ ‘ale’r-Rasûli ille’l-belağ = Rasullere ancak tebliğ etmek vardır.”* fermanını ve onun hakikatini kendine rehber etmiş gibiydi. İnsanların davetine yanaşmaması, onu daha çok çalışmaya, gayrete ve ciddiyete sevk edecekti.

2) Hem o, *“İnneke lâ tehdî men ahbebe = Sen sevdiklerini hidayete erdiremezsin.”* sırrını iyi anlamıştı. İnsanlara İslâm’ı dinletmek ve hidayet vermek onun değil, Cenab-ı Hakk’ın elindeydi.

3) Diğer yandan amelde gaye, Allah’ın rızasıydı. O, insandan razı olsa ve amelini kabul etse, herkes reddetse bile önemi yoktu. O, razı olup kabul ederse ve isterse, insanı ve işlediklerini de halkın gözünde güzel gösterebilir ve insanlara kabul ettirebilirdi.

8.3. Ziyafet Konuşmasında İlgi Çeken Noktalar

Hz. Peygamber’in, en yakın aşiretini (aşirateke’l-akrabîn) inzar edişi ve bu konuşması bazı noktalardan önemlidir:

Birincisi: O öncelikle bütün nimetleri veren ve inam eden Münim-i Hakiki’ye hamd ediyor, ezelden ebede, kimden kime olursa olsun bütün hamdlerin ona mahsus olduğunu belirtiyordu. İhsan muhsini, nimet nimet vereni gösterir ve bu durum da teşekkür ve hamdi gerektirir.

İkincisi: O Allah'tan yardım istemekte ve imdat dilemektedir. Çünkü iane ve nusret ondandır. Kullar onun muzaffer ve muvaffak etmesi ile başarı kazanabilirler. *“İn tensuru'llâhe yensurküm = Siz ona (dinine) yardım ederseniz o da size yardım eder. O size yardım ederse size kimse galip olamaz.”* Demek zaferleri ve galibiyetleri veren, nusret ve fetihler ihsan eden odur.

Üçüncüsü: Rasul-i Ekrem, *“Ben ona inanıyorum ve ona dayanıyorum.”* diyordu. Bu sözleri ile şirki, putların adını vermeden reddediyordu. Nimetleri veren, yardım ve nusrette bulunan gerçekte oydu. Öyleyse Allah'a dayanmak, ona istinat etmek gerekiyordu. Hem ona güvenmek ve ona tevekkül etmek yapılacakların en yerinde olanıydı.

Dördüncüsü: Rasul-i Ekrem şüphesiz bildiğini bildirmektedir. Onun imanı, hamdi tevekkülü ve yardım istemesi, ilimle bildiğinedir. Allah tarafından bildirileni, ondan geleni bildirmektedir. Vahyin kaynağı Mütেকellim-i Ezelidir, o irsal etmese mürsel/gönderilen ve resûl mümkün değildir. Gönderilen elbette göndereni gösterir.

Ona gönderilen mesajların ana konusu da, *“Lâ ilahe illallahu vahdehû lâ şerike leh”* hakikatidir. Vahidiyet ve ehadiyet şirkle mümkün olamaz, vahidiyetle bütün esması kâinatı, varlık âlemini ihata eden Vacibu'l-Vücud'un mülkünde şirke zerre kadar yer bulunamaz.

Nasıl *“eş-Şemsu vâhidetun = Güneş tektir, naziri ve benzeri yoktur.”* denilir. Güneş, birliği ciheti ile kendisine mukabil her parlak şeyin yanında ve içindedir. Kudretini temsil eden harareti ile, ilmini temsil eden ışığı ile, yedi sıfatı gösteren yedi rengiyle vardır. Bir yerde olması diğer yerlerde olmasını engellemez. Ehadiyyeti ile her parlak şeyde kendini gösterir. Nuru'l-Envâr olan, *“Semavat ve Arzın Nuru”* olarak tavsif edilen Yüce Allah da isimleri ve sıfatları ile kâinatı ihata etmiştir ve güneş misalinde olduğu üzere ehadiyetiyle her şeyin yanında ve içindedir.

Beşincisi: Aşireti için otlak aramaya giden, gelip ailesine yalan söylemez. Burada onların yakından bildiği bir konu misal olarak gösterilmektedir. Badiyede kabileler, belli zaman deve ve davarlarını bir yurttan otlattıktan sonra, otun azalması, suların çekilmesi gibi sebeplerle obanın yerini değiştirmek isterler. Bunu için de *“er-Râid”* adı verilen görevliye, otlak araştırması yaptırırlar.

Râid, aşiretinin mesuliyetini yüklenerek onlara otlak arar ve bulunca oraya göçülür. Böyle birinin aşiretini aldatması da mümkün olamaz. O bu hususta başkalarına yalan söylese de akrabalarına, birlikte yaşadıklarına, asabiyetle kendisini onlar için feda edebileceği kimselere yalan söyleyemez. Hz. Peygamber de konuşmasında kendisini raide (otlak arayana) benzetmekteydi. Onlara yalan söyleyemeyeceğini ve bunun imkânsızlığını belirtiyordu.

Altıncısı: Evet o, bir açıdan pek tehlikeli veya pek güzel haberlerle aşiretine dönen bir râid gibidir. İkazlarına kulak verilmezse, aşireti perişan olacaktır. Eğer o dinlenir, yol gösterdiği yola gidilirse nimetlere ulaşılacaktır. Evet, o, bir râiden de öteydi, otlığın değil cennetin müjdesini getirmekte, onun yollarını göstermekteydi. Hem o, cehenneme giden yoldan döndürmeye çalışmakta ve ondan inzar etmekteydi. O “*Rauf*” ve “*Rahim*” Nebi -farzımuhal- başkalarını aldatırsa da, yakınlarını nasıl tehlikeye atar ve helake sürüklerdi?

Yedincisi: onun belirttiği gibi insanlar, uykuya dalar gibi ölecekler, uykudan uyanır gibi dirileceklerdi. Uyku ölümün küçük kardeşi idi. Nasıl konuşan, düşünen, iş yapan insanlar, ellerinde olmaksızın her gün uyurlar ve uyuyunca bir nevi ölüdürler. Çünkü uykuda iken görmezler, duymazlar, konuşmazlar, iş yapmazlar. Buna “*uyku mematı/ölümü*” denebilir. Her gün uykuyla ölen, uyanınca hayata dönen, ölümü ve dirimi nasıl inkâr eder?

Ayrıca her insan yaptıklarından orada sorguya çekilecek, bir muhasebe görülecektir. Elbette arzın halifesi olan insan, icraatından hesaba çekilecektir. Kalkmamak üzere yatmasına müsaade edilmeyecektir. Çünkü her saltanat kendisine itaat edenlere mükâfat, isyan edenlere ceza verir. Şu kâinat hâkimi de saltanatının gereğini yapacaktır.

[52] “*Ve enzir ‘aşîrateke’l-akrabîn.*” bkz. *Şuarâ*, 26/214.

[53] *Hıcr*, 15/94; Hizmetli, s. 255.

[54] Ebu Leheb’in adı olan Abduluzza, “*Uzza’nın kulu*” demektir; bkz. İbn-i Hişam, I, 119-120.

[55] Hizmetli, s. 254.

[56] İbnü’l-Esir, *El-Kâmil*, II, 24; Suruç, I, 246 vd.

[57] Hamidullah, I, 96, nr. 162.

Ebû Talib'in ölümünden sonra Abduluzza, Haşimilerin başına geçmek düşüncesi ile Hz. Peygamber'e ve yeni dine tavır almıştı. Hatta kendisi ve hanımı hakkında 613 yılında Tebbet suresi nazil olunca artık, "*Ebu Leheb = Ateş Babası*" yani bir bakıma cehennemlik diye anılmaya başladı. Bazı araştırmacılar ziyafetleri davetin ikinci merhalesi olarak kabul ederler. Akrabalara ikinci bir yemek ziyafetinden sonra Peygamber Efendimiz ayağa kalktı ve konuşmaya başladı:

"(Ey Rasulüm) sen, en yakın akrabalarını ve aşiretini (hısımlarını) ahiret azabı ile korkut!" veya "fa'sda' bimâ tü'mer = Emrolunduğun şeyi açıkça ilân et!"

Görüldüğü gibi Ebu Leheb farklı düşünüyor ve konuyu bir başka bağlamda değerlendiriyordu. Ona göre, Abdulmuttalib oğullarından olan yeğeni Muhammed onlara bir kötülük yapma yolundaydı. Yakında Kureyş'in diğer boyları faaliyetlerini engelleyeceklerdi. Onlar bunu yapmadan ve onun bileğini bükmeden kendileri onu dini faaliyetlerinde engellemeliydiler. Bir de onun yoluna girmek, Abdulmuttalib oğullarını zillate ve hakarete itmek demekti. Hatta Kureyş'e karşı onu savunmak ve muhafaza etmeye kalkmak, ölümü göze almayı gerektiren tehlikeli bir davranıştı. O, yakınlarını gelecekte onları bekleyen bir tehlike ile korkutmaktaydı.

"Ve enzir 'aşîrateke'l-akrabîn." bkz. *Şuarâ*, 26/214.

Hamidullah, I, 96, nr. 162.

İbnü'l-Esir, *El-Kâmil*, II, 24; Suruç, I, 246 vd.

Hizmetli, s. 254.

Ebu Leheb'in adı olan Abduluzza, "*Uzza'nın kulu*" demektir; bkz. İbn-i Hişam, I, 119-120.

Hıcr, 15/94; Hizmetli, s. 255.

(Ey Rasulüm) sen, en yakın akrabalarını ve aşiretini (hısımlarını) ahiret azabı ile korkut!" veya "fa'sda' bimâ tü'mer = Emrolunduğun şeyi açıkça ilân et!"

Ancak on üç yaşlarındaki Hz. Ali buna icabet etti. O bir Müslüman'dı. Diğerleri susuyordu. Hz. Peygamber aynı sözleri bir kez daha tekrarlardı ve kendisine icabet edecek tek kişi yine Ali'ydi.

Ebû Talib'in ölümünden sonra Abduluzza, Haşimilerin başına geçmek düşüncesi ile Hz. Peygamber'e ve yeni dine tavır almıştı.

Hatta kendisi ve hanımı hakkında 613 yılında Tebbet suresi nazil olunca artık, “*Ebu Leheb = Ateş Babası*” yani bir bakıma cehennemlik diye anılmaya başladı. Bazı araştırmacılar ziyafetleri davetin ikinci merhalesi olarak kabul ederler. Akrabalara ikinci bir yemek ziyafetinden sonra Peygamber Efendimiz ayağa kalktı ve konuşmaya başladı:

9.

Ölümü Göze Almadan

HZ. ALİ ON YAŞINDA müslüman olmuş ve daha ileri yaşlarda Müslüman olanlar kadar Mekke döneminde sıkıntı yaşamamıştı. Gerçi o yirmi iki yirmi üç yaşlarına kadar Mekke'de kaldı, çocukluk ve ilk gençlik yıllarını orada geçirdi, ama mesela bir Hz. Ebu Bekir veya diğer ilk Müslümanlar kadar sıkıntı ve meşakkat yaşamadı.

Mekke döneminin meşakkat, sıkıntı, işkence ve şiddetinin ölçüsünü anlamak, bu şiddet ve tehlikelere gösterilen sabrı, ashabın fedakârlığını tartmak, o günün Müslümanlarının candan ve cihandan geçişini idrak etmek için aşağıdaki sözler iyi anlaşılmalıdır. Daha sonraları, bir gün Hz. Ebu Bekir bir münasebetle, Hz. Ali'ye o günleri şöyle tasvir etmişti:

“Ey Ali, sen henüz (ilk zamanlar, Mekke’de) çocuktun. Daha sağını solunu bilmiyordun. Bizler ölümü birkaç defa göze almadan sokağa çıkmaya cesaret edemezdik. Hem çıkarken, başımızda kılıçların kavis çizeceğini düşünürdük. Hem zağlanmış hançerlerin bağrımıza saplanmasını hesaba katmadan kimseye “Allah birdir!” diyemezdik.”^[58]

Bu sözler tahlil edilirse, birkaç nokta dikkat çeker:

Birincisi: Mekke döneminde ashaba, özellikle Sabıkîn-i Evvelîne, yani ashab-ı kiram içinden ilk Müslümanlara pek büyük şiddetler, ağır baskılar, pek acı işkenceler ve belalar gelmiştir. Elbette Rasulullah (a.s.m.) ile en büyük belaları görenler ve en büyük sabrı gösterenler, manen pek büyük insanlardır.

İkincisi: Hz. Ebu Bekir Mekke döneminde *“birkaç defa ölümü göze almadan sokağa çıkmaya cesaret”* edemediklerini belirtiyor. Burada ölüm bir defa göze alınarak değil, birkaç defa göze alınarak sokağa çıkılmaktadır.

Üçüncüsü: Ölümü bir defa göze alarak iman ve Kur'an hakikatlerini yaymak da pek büyük bir fedakârlıktır. Büyük bir sıddıkiyet ve mücahededir. Hem pek büyük bir imanın tezahürüdür ve pek büyük bir züht ve sabırdır.

Dördüncüsü: Hz. Ebu Bekir ve ilk dönem Sahabeleri, çoğu zaman her sokağa çıkışta *“bir kaç defa”* ölümü göze aldıklarına göre, her

gün birkaç kez şehitliği göze almışlardır. Öyleyse dönemin şartlarına göre onlar; üç, beş, on, yirmi... kere “*hükmen*” şehit olmuş gibidirler. Böyle birinin bir gününe ve bir saatine, normal şartlarda bir ömürde yetişilmez. Çünkü çok tehlikeli ve baskılı bir zamanda “*Bir saat nöbet altmış yıl nafie ibadetten hayırlıdır.*” Bu sır ile onlar ne büyük sevaplar ve ücretler almışlardır? Kaç kere hükmen şehit olmuşlardır?

Nitekim Allah Rasülü, “*Men temesseke bi sunneti ‘inde fesâdi ümmeti felehû ecru mieti şehîdin = Ümmetimin fesadı (bozulması) döneminde benim sünnetime (Kurân’a ve açtığım çığıra) sımsıkı yapışanlar yüz şehit ecri kazanır.*”^[59] buyurmaktadır.

Beşincisi: Ashab-ı kiram bu tehlikeli şartlarla, günde birkaç defa ölümü göze alarak yaptıkları hizmetlerle, en az birkaç defa candan geçmişler, birkaç kere hükmen şehadet sevabı almışlardır.

Altıncısı: Hz. Ebu Bekir’in sözlerine göre, sonraki Sahabelerle önceki Sahabeler, ilk Müslüman olanlarla daha sonrakiler, o gün çocukluk çağında olanlarla büyükler rütbece birbirinden çok farklıdırlar. Buna göre ayrıca, Sahabe olmayan müminler, ashabi fazilette geçemezler.

Yedincisi: Günde birkaç defa şehitliği göze alarak Müslüman kalan, mücahedesine devam edenler; şiddetli manevi bir zelzele ve fırtınada ayakta kalabilen yapılar gibidirler. Şu halde bu Sahabelerin imanları pek güçlü ve metin olmalıdır.

Sekizincisi: Onlar günde birkaç kez ölümü göze alarak sokağa çıkıyorlar ve birkaç kez ölümü göze alarak bir defa “*Allah birdir!*” diyebiliyorlardı. Zaman zaman onları küçük gören, hatta tahkir, terzil ve tenkit edenler şunu düşünmelidirler: “Acaba hayatımızda bir kere olsun ölümü göze alarak iman ve İslam’a hizmet fedâkarlığında bulunabildik mi? Canımızı değil de, bütün malımızı, onun yarısını, üçte birini, onda birini yahut yirmide birini Allah için feda edebildik mi? İman ve Kurân hakikatlerine hizmet uğruna işimizden olma, sürülme, hapse girme, ticarete batma vb. tehlikeleri göze alabildik mi?”

Yukarıdaki sözlerden, ayrıca, Mekke dönemi günlerinde ne büyük baskı, işkence ve şiddetin olduğu anlaşılır. “*Eşeddu’n-nâsi belâen, el-enbiyâu, sümme’l-evliyâü = Bela bakımından en şiddetli insanlar peygamberler (ve onlarla beraber olanlar), sonra da evliyalardır*” sırrı da zahir olur.

[58] Canan, *Kütüb-i Sitte*, XII, 230; (Muhyiddin b. Arabî'nin *Müsâmeretu'l-Ebrâr*'ından)

[59] *Mesâbîhu's-Sünne*, I, 40, nr. 130; Munavî, VI, 261, nr. 9171, 9172; Ayrıca ümmetin bozulduğunda sevapların artması hakkında bkz. Taftazânî, I, 308; temessük bahsi için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 15-27.

Nitekim Allah Rasulü, *“Men temesseke bi sunneti ‘inde fesâdi ümmeti felehü ecru mieti şehîdin = Ümmetimin fesadı (bozulması) döneminde benim sünnetime (Kurân’a ve açtığım çığıra) sımsıkı yapışanlar yüz şehit ecri kazanır.”* buyurmaktadır.

Mesâbîhu's-Sünne, I, 40, nr. 130; Munavî, VI, 261, nr. 9171, 9172; Ayrıca ümmetin bozulduğunda sevapların artması hakkında bkz. Taftazânî, I, 308; temessük bahsi için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 15-27.

Canan, *Kütüb-i Sitte*, XII, 230; (Muhyiddin b. Arabî'nin *Müsâmeretu'l-Ebrâr*'ından)

“Ey Ali, sen henüz (ilk zamanlar, Mekke’de) çocuktun. Daha sağını solunu bilmiyordun. Bizler ölümü birkaç defa göze almadan sokağa çıkmaya cesaret edemezdik. Hem çıkarken, başımızda kılıçların kavis çizeceğini düşünürdük. Hem zağlanmış hançerlerin bağrımıza saplanmasını hesaba katmadan kimseye “Allah birdir!” diyemezdik.”

10.

Ebu Talib'e Şikâyetler: “Güneşi Sağ Elime...”

BİR GÜN ON KADAR MÜŞRİK Hz. Ali'nin babası Ebu Talib'e geldi: [60] Gelenler Kureyş'in en tanınmış şahsiyetleriydi. Ebu Talib yeğenini himaye ediyordu. Oysa yeğeni Kureyş'ten ayrı bir yol tutmuştu.

Ona gelenler şunlardı: Rebia b. Abdüşems'in [61] iki oğlu Utbe ve Şeybe, Ebu Süfyan (Sahr) b. Harb, [62] Ebu'l-Buteri (As b. Hişâm b. Hars b. Esed), Esved b. Muttalib b. Esed, [63] Ebu Cehil (Ebu'l-Hakem, Amr b. Hişam), [64] Velid b. Muğîre, [65] Haccâc b. Amir b. Huzeyfe'nin iki oğlu Nübeyh ve Münebbih ve As b. Vâil. [66]

Bunlardan Utbe, kardeşi Şeybe ve Ebu Süfyan Emevilerdendi. Ebu'l-Buhteri ve Esved b. Muttalib, Esed Oğullarından idiler. Ebu Cehil, Velid b. Muğîre Mahzum Oğullarını temsil ediyorlardı. As b. Vail ve Nübeyh ve Münebbih, Sa'd Oğullarındandılar. Bu ağır heyet, Ebu Talib'e şöyle dediler:

“Ebu Talib, yeğenin putlarımıza sövüp sayıyor, inançlarımızı kötülüyor. Akılsız olduğumuzu, babalarımızın, dedelerimizin yanlış yolda gitmiş olduklarını söylüyor. Ya onu bunları yapmaktan alıkoy, ya da aradan çekil.” [67]

Ebu Talib ince bir siyasetle, tatlı sözlerle onları yumuşattı ve başından savdı. Fakat gelenler büyük bir muhalefetin temsilcisiydiler. Aralarında anlaşıp Mekke reisine ve Haşimilerin temsilcisine problemi getirmişlerdi. Birkaç ay sonra yine geldiler. İçlerinden birisi yine konuştu:

“Ey Ebu Talib, sen yaşlı ve ileri gelenlerimizden birisin. Yeğenini yaptıklarından vaz geçirmek için sana müracaat etmiştik. Fakat istediğimizi yapmadın. Vallahi bundan böyle onun babalarımızı, dedelerimizi kötülemesine, ilahlarımıza hakaret etmesine dayanamayız. Ya bunları yapmaktan vazgeçirirsin. Yahut iki taraftan biri yok oluncaya kadar o ve seninle (aşiretinle) çarpışırız.”

Bu konuşma açıkça bir tehditti. Yeni dine karşı muhalefet gittikçe sertleşiyordu. Ebu Talib yeğenini yanına çağırarak durumun

vahametini anlattı. Sonra sözü, onu icare/himaye edemeyeceğine getirdi. Aslında bu mümkün de görünmüyordu. Ebu Talib'e karşı yönetimden büyük bir baskı vardı. Ebu Talib'in yeğenini himayesi ve İslam'ın güçlenmesi^[68] muhtemel bir savaşa da sebep olabilirdi. Rasul-i Ekrem (a.s.m.) onu dinleyince şöyle dedi:

“Amca, şunu bil ki; güneşi sağ elime, ayı da sol elime verseler, ben yine bu dinden (ve tebliğden) vazgeçmem. Ya Allah bu dini hâkim kılar, ya ben bu uğurda ölür giderim.”

Rasul-i Ekrem kalktı, arkasını dönüp yürüdü. O sırada ağlıyordu. Onu babası gibi seven ve kendisinin de çok sevdiği Ebu Talib baskılar karşısında direnemiyordu. Ebu Talib yeğeninin üzüldüğünü ve ağladığını görünce dayanamadı, onu geri çağırıp boynuna sarıldı ve şunları söyledi:

“Yeğenim! Git işine devam et ve istediğini yap. Vallahi seni asla herhangi bir şeyden dolayı kimseye teslim etmeyeceğim!”^[69]

O Müslüman olmamakla birlikte oğlu gibi sevdiği Hz. Muhammed'e karşı çok şefkatliydi ve onun yanında yer almaya yeniden söz veriyordu. Tekrar fikrini değiştirmiş ve onu hiçbir durumda düşmanlarına teslim etmeyeceğini ifade etmişti. Hz. Musa'yı Firavun'un evinde büyüten kim ise, kâinatın fahrini, Ebu Talib'in himayesinde muhafaza eden de oydu. Müşriklerin sert tavırları Haşim Oğullarının ona desteğini engelleyemedi. Akrabalık ve asabiyet ciheti ile Haşim ve Muttalib Oğulları onun yanında yer alıyorlardı.

^[60] İbn-i Hişam, I, 277.

^[61] Abdüşems b. Abdümenaf b. Kusay.

^[62] Harb b. Ümeyye b. Abdüşems b. Abdümenaf.

^[63] Esed b. Abduluzza b. Kusey.

^[64] Hişam b. Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum.

^[65] Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum.

^[66] Vâil b. Hâşim b. Sa'd b. Sehm b. Amr. Bkz. İbn-i Hişam, I, 277.

^[67] İbn-i Hişam, I, 277.

^[68] İslam'ın güçlenmesi ve yayılması için bkz. İbn-i Hişam, I, 277.

^[69] *“İzheb yâ ibne-ahî, fekul mâ-ahbepte fevallâhi lâ üslimuke li şey'in ebeden.”* bkz. İbn-i Hişam, I, 278.

Bu konuşma açıkça bir tehditti. Yeni dine karşı muhalefet gittikçe sertleşiyordu. Ebu Talib yeğenini yanına çağırarak durumun vahametini anlattı. Sonra sözü, onu icare/himaye edemeyeceğine getirdi. Aslında bu mümkün de görünmüyordu. Ebu Talib'e karşı yönetimden büyük bir baskı vardı. Ebu Talib'in yeğenini himayesi ve İslam'ın güçlenmesi muhtemel bir savaşa da sebep olabilirdi. Rasul-i Ekrem (a.s.m.) onu dinleyince şöyle dedi:

Hişam b. Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum.

Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum.

Vâil b. Hâşim b. Sa'd b. Sehm b. Amr. Bkz. İbn-i Hişam, I, 277.

İbn-i Hişam, I, 277.

İbn-i Hişam, I, 277.

Abdüşems b. Abdümenaf b. Kusay.

Harb b. Ümeyye b. Abdüşems b. Abdümenaf.

Esed b. Abduluzza b. Kusey.

“İzheb yâ ibne-ahî, fekul mâ-ahbepte fevallâhi lâ üslimuke li şey'in ebeden.” bkz. İbn-i Hişam, I, 278.

İslam'ın güçlenmesi ve yayılması için bkz. İbn-i Hişam, I, 277.

Ona gelenler şunlardı: Rebia b. Abdüşems'in iki oğlu Utbe ve Şeybe, Ebu Süfyan (Sahr) b. Harb, Ebu'l-Buteri (As b. Hişam b. Hars b. Esed), Esved b. Muttalib b. Esed, Ebu Cehil (Ebu'l-Hakem, Amr b. Hişam), Velid b. Muğîre, Haccâc b. Amir b. Huzeyfe'nin iki oğlu Nübeyh ve Münebbih ve As b. Vâil.

Ona gelenler şunlardı: Rebia b. Abdüşems'in iki oğlu Utbe ve Şeybe, Ebu Süfyan (Sahr) b. Harb, Ebu'l-Buteri (As b. Hişam b. Hars b. Esed), Esved b. Muttalib b. Esed, Ebu Cehil (Ebu'l-Hakem, Amr b. Hişam), Velid b. Muğîre, Haccâc b. Amir b. Huzeyfe'nin iki oğlu Nübeyh ve Münebbih ve As b. Vâil.

“Ebu Talib, yeğenin putlarımıza sövüp sayıyor, inançlarımızı kötülüyor. Akılsız olduğumuzu, babalarımızın, dedelerimizin yanlış yolda gitmiş olduklarını söylüyor. Ya onu bunları yapmaktan alıkoy, ya da aradan çekil.”

Ona gelenler şunlardı: Rebia b. Abdüşems'in iki oğlu Utbe ve Şeybe, Ebu Süfyan (Sahr) b. Harb, Ebu'l-Buteri (As b. Hişam b. Hars b. Esed), Esved b. Muttalib b. Esed, Ebu Cehil (Ebu'l-Hakem, Amr b.

Hişam), Velid b. Muğîre, Haccâc b. Amir b. Huzeyfe'nin iki oğlu Nübeyh ve Münebbih ve As b. Vâil.

Ona gelenler şunlardı: Rebia b. Abdüşems'in iki oğlu Utbe ve Şeybe, Ebu Süfyan (Sahr) b. Harb, Ebu'l-Buteri (As b. Hişâm b. Hars b. Esed), Esved b. Muttalib b. Esed, Ebu Cehil (Ebu'l-Hakem, Amr b. Hişam), Velid b. Muğîre, Haccâc b. Amir b. Huzeyfe'nin iki oğlu Nübeyh ve Münebbih ve As b. Vâil.

“Yeğenim! Git işine devam et ve istediğini yap. Vallahi seni asla herhangi bir şeyden dolayı kimseye teslim etmeyeceğim!”

Ona gelenler şunlardı: Rebia b. Abdüşems'in iki oğlu Utbe ve Şeybe, Ebu Süfyan (Sahr) b. Harb, Ebu'l-Buteri (As b. Hişâm b. Hars b. Esed), Esved b. Muttalib b. Esed, Ebu Cehil (Ebu'l-Hakem, Amr b. Hişam), Velid b. Muğîre, Haccâc b. Amir b. Huzeyfe'nin iki oğlu Nübeyh ve Münebbih ve As b. Vâil.

BİR GÜN ON KADAR MÜŞRİK Hz. Ali'nin babası Ebu Talib'e geldi: Gelenler Kureyş'in en tanınmış şahsiyetleriydi. Ebu Talib yeğenini himaye ediyordu. Oysa yeğeni Kureyş'ten ayrı bir yol tutmuştu.

Ona gelenler şunlardı: Rebia b. Abdüşems'in iki oğlu Utbe ve Şeybe, Ebu Süfyan (Sahr) b. Harb, Ebu'l-Buteri (As b. Hişâm b. Hars b. Esed), Esved b. Muttalib b. Esed, Ebu Cehil (Ebu'l-Hakem, Amr b. Hişam), Velid b. Muğîre, Haccâc b. Amir b. Huzeyfe'nin iki oğlu Nübeyh ve Münebbih ve As b. Vâil.

11.

Müslümanlara

Boykot ve Ambargo

PEYGAMBERLİĞİN RASULULLAH'A (a.s.m.) verilmesinin yedinci yılı 617'de beklenmedik bir olay oldu. Ebu Talib, yeğenini yardımsız bırakmayınca Müşrikler bir başka metotla Müslümanlığın önüne geçmek ve onları yok etmek istediler. Üstelik Müslümanlardan işkence ve baskı yapabilecekleri kimseler Habeşistan'da güven içindeydiler. Önce Rasulullah'ın amcası Hamza, sonra da Kureyş'in ileri gelenlerinden Ömer b. Hattab Müslüman olmuştu. İslam Mekkeli kabileler arasında daha süratli yayılmaya başlamıştı.^[70] Bunun üzerine yeni dini engellemek için söz birliği ettiler ve şu kararları aldılar:

- 1- Haşim ve Muttalib Oğullarından kız alınmayacak.
- 2- Haşim ve Muttalib Oğullarına kız verilmeyecek.
- 3- Haşim ve Muttalib Oğullarına hiçbir şey satılmayacak.
- 4- Haşim ve Muttalib Oğullarından hiçbir şey satın alınmayacak.

^[71]

Bu belgeyi önemsiyorlardı. Onu kutsi bir metin gibi Kâbe binası içine astılar. Bu metin tam bir *“tecrit/dışlama ve iktisadî ambargo”* demekti. Herkes bu anlaşmayı bozmayacağına dair yemin edip, altına mühür basmıştı. Bu karar, aşiretince *“Muhammed kendilerine teslim edilip yok edileceği”* güne kadar sürecekti.

Karar üzerine, Haşim ve Muttalib Oğulları, Ebu Talib'le birlikte Mekke yakınlarındaki bir bölge olan Şi'b-i Ebu Talib'de toplanmaya başladılar. Zemzem bulunmadan önce Kureyş kabilesinin alt birimleri, su temin etmek için Mekke yakınlarında çeşitli kuyular kazmışlardı.^[72] Haşim b. Abdümenaf da Handeme Dağı ucunda Şi'b-i Ebu Talib yanında bir kuyu kazmıştı. Burası Mekke'nin kuzeyinde bir yerd.

Şi'b-i Ebu Talib'de gün geçtikçe sıkıntı arttı. Bu durum, çağımızda kimi ülkelerde açlıktan çocukların ve insanların ölmesine yol açan duruma benziyordu. Haşim ve Muttalib Oğulları dayanışma amacıyla orada bir arada yaşamaya başlamışlarsa da Hz. Ali'nin amcası Ebu

Leheb Kureyş yanında yer almış ve buraya gelmemiştir. Bu uygulama bir başka açıdan bir tür yok etme ve soykırıma benziyordu.

Dışlananlar için tek umut, o yılın “*hac mevsimi*” idi. Çünkü zilkade ile başlayan ve üç ay süren haram aylarla birlikte, sırayla panayırlar kuruluyordu. Zilhiccede hac yapılır ve müşrikler hac için Mekke’ye gelirlerdi. İşte bu sırada Haşim ve Muttalib Oğulları yiyecek ihtiyaçlarını karşılayabilirlerdi. Zilkade gelince Mekkeli müşrikler cahiliye hukukuna bile aykırı olarak onlara mal satmamaları için satıcıları tehdit ediyorlar, köşe başlarını tutup alışveriş yapmalarını engelleyerek, iki taraf arasına gizli duvarlar çekiyorlardı. Bunlardan biri de, Hz. Ali’nin ve Rasulullah’ın amcası Ebu Leheb’di. O, tacirlere şöyle diyordu:

“Tacirler! Haşim Oğullarına bir şey satmayın, fiyatları yüksek tutun ki, almaya güçleri yetmesin. Benim servet sahibi biri olduğumu bilirsiniz ve söz verdiğimde sözümü tutarım. Yiyecek ve giyecek cinsi malların değerini bir kat artırın ve üst tarafını bana bırakın.”

Kur’an-ı Hakim’in, Tebbet suresinde, 613 yılında “*Ateş Babası*” unvanı verdiği bu müşrik, ambargo ve dışlama kararında yakınlarına karşı acımasızdı. Çünkü o samimi bir müşrikti. Dinlerinin farklı olması onu yakınlarından ayırmıştı. O, dinini kabile asabiyetine ve akrabalık bağına tercih etmişti,^[73] yaptıkları ile iftihar ediyordu. Onun Haşimiler içinde yer almamasında Ebu Süfyan’ın kız kardeşi olan hanımı Ümmü Cemil’in de büyük etkisi vardı.

Ambargo günlerinin birinde Emevilerden olan Ebu Süfyan’ın hanımı, Abdüşems Oğullarından Utbe b. Rebi’a’nın kızı Hind’le karşılaşmış, Haşim ve Muttalib Oğullarına muhalefetini ima ederek ona şöyle sormuştu:

“Ey Utbe’nin kızı! Lât ve Uzza’dan ayrılanlardan ayrılarak ve bu ikisine destek çıkarak; Lat’a ve Uzza’ya yardım ettim mi?”^[74]

Hind de onun gibi düşünüyordu ve ona şöyle karşılık verdi:

“Ne’am; fecezâke’llâhu hayren yâ Ebâ Utbe = Evet ey Utbe’nin babası! Allah senin hayrını versin!”^[75]

Ambargoda Müslümanlar, büyük bir sıkıntı yaşıyorlardı. Açlık bastırınca ağaç yapraklarını, otları, kuru deri parçalarını bile yemeye başladılar. Peygamberimiz, Ebu Talib ve Hz. Hatice varlarını yoklarını harcasalar da, açlığın önüne geçmek mümkün görülüyordu.

Fakat Haşim ve Muttalib Oğulları Rasulullah'ı, ona inananları müşriklere teslim etmemek için güçlülere sabrettiler. Hatta Ebu Talib, bir suikasta meydan vermemek için geceleri Rasul-i Ekrem'i yanına alıyor veya onun başında bekliyordu. Ekonomik ambargo Hz. Ali on yedi yaşlarında iken başlamıştı. O da Ebu Talib Mahallesinde bu güçlülere sabredenler arasındaydı.

Ekonomik baskı üç yıl (617-620) sürdü. Bir gün Peygamberimiz Kâbe'ye asılan ambargo belgesi ile ilgili bir durumu amcasına anlattı. Ona vahiyle bildirildiğine göre ambargo belgesini Kâbe içinde güve yemişti. Başındaki *"Bismike'llâhümme = Allahım senin adınla"* yazısı hariç, belgenin tüm yazıları güve tarafından yok edilmişti. Her şeye gücü yeten Allah, bir elin yırtmaya cesaret edemediği karar sahifesini bir güve eliyle ortadan kaldırıyordu. Durum üzerine, Ebu Talib müşriklere şu teklifte bulundu:

"Kardeşim oğlunun bana bildirdiğine göre, Allah Kâbe'de astığınız sahifeye bir kurt musallat etmiş ve Allah lafzı dışında kalan zulüm, akrabalarla münasebeti kesme ve bühtan gibi ifadeleri yiyip bitirmiştir. Haydi, sahifeyi gösterin! Eğer iş, kardeşimin oğlunun dediği gibiyse artık bizden sıla-ı rahimi kesme, zulüm ve kötü davranışlarınızdan vazgeçiniz. Eğer o yalan söylemişse onu size teslim edeceğim; onu öldürmek veya diri bırakmakta serbestsiniz."

Durum üzerine Mekkeli müşriklere Muhammed'i ele geçirme fırsatı doğmuştu. Muhammed yalan söylüyorsa, onu teslim alacaklar ve isterlerse hayatına son verebileceklerdi. Sahifeyi gerçekten yenmiş bulan müşrikler, *"Bu bir sihir!"* dediler.^[76]

Seneler sonra Mekke Fethi'ne gelen ve ordusuyla Mekke'ye yaklaşan Rasulullah, o günlerden şöyle söz edecekti:

"İnşallah ertesi gün varacağımız yer, Kinâne Oğulları yurdu Muhassab olacaktır ki, burada Kureyş ve Kinane Oğulları, küfür ve inkâr üzerine fikir birliği yapmışlardı."

[70] İbn-i Hişam, I, 371- 372; Muhammed Rıza, s. 134.

[71] İbn-i Hişam, I, 159, 371.

[72] a.g.e., I, 159, 372.

[73] a.g.e., I, 372.

[74] *"Hel nasartu'l-lâte ve'l-uzzâ ve fâraktu men fârekahumâ, ve zâhirun 'aleyhimâ?"*

[75] İbn-i Hişam, I, 372.

[76] İbn-i İshak, s. 140 vd. Muhammed Rıza, s. 124 vd.

Karar üzerine, Haşim ve Muttalib Oğulları, Ebu Talib'le birlikte Mekke yakınlarındaki bir bölge olan Şi'b-i Ebu Talib'de toplanmaya başladılar. Zemzem bulunmadan önce Kureyş kabilesinin alt birimleri, su temin etmek için Mekke yakınlarında çeşitli kuyular kazmışlardı. Haşim b. Abdümenaf da Handeme Dağı ucunda Şi'b-i Ebu Talib yanında bir kuyu kazmıştı. Burası Mekke'nin kuzeyinde bir yerdi.

İbn-i İshak, s. 140 vd. Muhammed Rıza, s. 124 vd.

İbn-i Hişam, I, 372.

a.g.e., I, 372.

"Hel nasartu'l-lâte ve'l-uzzâ ve fâraktu men fârekahumâ, ve zâhirun 'aleyhimâ?"

İbn-i Hişam, I, 159, 371.

a.g.e., I, 159, 372.

İbn-i Hişam, I, 371- 372; Muhammed Rıza, s. 134.

4- Haşim ve Muttalib Oğullarından hiçbir şey satın alınmayacak.

"Ne'am; fecezâke'llâhu hayren yâ Ebâ Utbe = Evet ey Utbe'nin babası! Allah senin hayrını versin!"

"Ey Utbe'nin kızı! Lât ve Uzza'dan ayrılanlardan ayrılarak ve bu ikisine destek çıkarak; Lat'a ve Uzza'ya yardım ettim mi?"

Kur'an-ı Hakim'in, Tebbet suresinde, 613 yılında "Ateş Babası" unvanı verdiği bu müşrik, ambargo ve dışlama kararında yakınlarına karşı acımasızdı. Çünkü o samimi bir müşrikti. Dinlerinin farklı olması onu yakınlarından ayırmıştı. O, dinini kabile asabiyetine ve akrabalık bağına tercih etmişti, yaptıkları ile iftihar ediyordu. Onun Haşimiler içinde yer almamasında Ebu Süfyan'ın kız kardeşi olan hanımı Ümmü Cemil'in de büyük etkisi vardı.

PEYGAMBERLİĞİN RASULULLAH'A (a.s.m.) verilmesinin yedinci yılı 617'de beklenmedik bir olay oldu. Ebu Talib, yeğenini yardımsız bırakmayınca Müşrikler bir başka metotla Müslümanlığın önüne geçmek ve onları yok etmek istediler. Üstelik Müslümanlardan işkence ve baskı yapabilecekleri kimseler Habeşistan'da güven içindeydiler. Önce Rasulullah'ın amcası Hamza, sonra da Kureyş'in ileri gelenlerinden Ömer b. Hattab Müslüman olmuştu. İslam Mekkeli

kabileler arasında daha süratli yayılmaya başlamıştı. Bunun zerine yeni dini engellemek için söz birliği ettiler ve şu kararları aldılar:

Durum zerine Mekkeli müşriklere Muhammed'i ele geçirme fırsatı doğmuştu. Muhammed yalan söylüyorsa, onu teslim alacaklar ve isterlerse hayatına son verebileceklerdi. Sahifeyi gerçekten yenmiş bulan müşrikler, *"Bu bir sihir!"* dediler.

12.

Ebu Talib'in Ölümü

NÜBÜVVETİN ONUNCU YILI (620) Haşimilerin reisi ve Hz. Ali'nin babası Ebu Talib hastalandı. Hz. Ali o sırada yirmi yaşlarında bir delikanlıydı. Hastalığı ağırlaşınca müşrikler ziyaretine geldiler. Gelenler; Abdusemşli Utbe b. Rebia, Şeybe b. Rebia, Mahzumlu Ebu Cehil, Cumah Oğullarından Ümeyye b. Halef ve Emevilerden Ebu Süfyan ve benzerleri idi.^[77] İçlerinden biri ölüm döşeginde Ebu Talib'le konuşmaya başladı:

“Ebu Talib! Sen büyüğümüzsün, yatağa düştüğünü görünce endişelendik. Kardeşinin oğlu ile aramızdakileri biliyorsun. Onu çağır ve aramızda hakem ol. Onun için bizden al, bizim için ondan al ve aramızdaki gerginliği yok et. O bize ve dinimize, biz de ona ve dinine karışmayalım.”

Ebu Talib isteklerini uygun buldu. Çünkü müşrikler bir anlaşma yapmak üzere yanına gelmişlerdi. İki taraf arasında hakem olacak, gerginliğe son verecekti. Burada teklif edilen şu husus da önemliydi: Önceden Müslümanlara hiç hayat hakkı tanımak istemeyen müşrikler, şimdi *“O bize ve dinimize, biz de ona ve dinine karışmayalım.”* diyorlardı. Eğer ölmeden önce yeğeni ile onları anlaşdırabilirse bu onun için büyük bir başarı olacak ve Müslümanlar güven içinde Mekke'de yaşayacaklardı.

Durum üzerine Ebu Talib emir verdi:

“Çağırın yeğenimi gelsin.”

Peygamber Efendimiz (a.s.m.) geldi, amcasının gösterdiği yere oturdu. Amcası mecalsizdi ve konuşmaya başladı:

“(Kardeşim oğlu), bunlar kavminin önderleri ve en şereflipleri. Meselen için buraya gelmişler; vereceklerini verecekler, alacaklarını da alacaklar.”

“Olur, amca! Onların benden almalarını istediğim tek kelime, tek sözdür. Onlar o kelime ile bütün Araplara ve Arap olmayanlara hâkim olabilirler.”

Amcası hayretle sordu:

“Bir tek söz mü?”

“Evet, tek söz!”

Mahzumlu lider Ebu Cehil o sırada söze karıştı:

“O söz ne ise bize söyle de, birinin yanına on katalım.”

Rasulullah açıkladı:

“Lâ ilâhe illallâh vahdehû lâ şerîkeleh’ deyin ve Allah’tan başka taptıklarınızı ellerinizle kırıp atın.”^[78]

Hepsi şaşkınlıkla ellerini çırpıldılar. Ebu Cehil (Amr b. Hişam) de şaşkıncı ve şöyle konuştu:

“Muhammed! Bunca ilahları sen bir tek/vâhid ilah mı yapmak istiyorsun?”

Sonra arkadaşlarına döndü:

“Vallahi bu adam size istemediğimizi veriyor. Gidiniz, Allah sizinle onun arasında hükmünü verinceye kadar atalarınızın dininde direniniz!”

Kureyşliler kalkıp gittiler. Çok geçmeden Sa’d suresi olanları şöyle nakledecekti:

“(Kureyşliler dediler): O, bütün ilahları bir ilah-ı vâhid mi yaptı? Mutlaka bu pek şaşılacak, (akıl almaz ve yanlış) bir şeydir.”^[79]

Onlar neden, gücü her şeye yeten tek ilaha razı olmadılar ve tek sözü kabule yanaşmadılar?

1) Çünkü İslam öncesinde “şirk imanı” hâkimdi ve buna göre tanrıların görevleri, yetki sahaları belirlenmiş; kabileler ve yerleşim birimleri ilahlara göre parsellenmişti.

2) Yine onların inançlarına göre her ilahın “sınırlı bir gücü ve belli bir vazifesi” vardı. O gücüne göre iş görebilirdi; ondan üstesine gücü nasıl yetecekti? Bu yüzden: *“İnne hâzâ leşey’un ‘ucâb = Mutlaka bu (teklif) pek şaşılacak bir şeydir.”* dediler.^[80]

Ayetin sözleri, Arapça dil kurallarına göre önemli incelikleri kapsar:

-Ayet isim cümlesidir.

-Başında şüphe ve inkârı reddeden “inne” vardır.

-İsim cümlesi başında ism-i işaret yer alır.

-Cümlelerin haberinde “lam” gelmiştir.

-Ayetteki “şey’un” kelimesi tazim/büyüklük için nekredir.

-Ayrıca bu kelime, nekre ve mübalağa için olan, şaşkınlık ifade eden “ucâb” ile sıfatlanmıştır.

Bu cümledeki inceliklerin hepsi tekit/vurgu içindir. Bütün bu vurgular, cahiliye insanının bir Allah’a inanmak önerisine *“ne kadar çok şaşıttıklarını ve akıldan uzak gördüklerini”* göstermektedir.

3) Rasul-i Ekrem onlara, “Allah’tan başka hiçbir ilah yoktur. O vahiddir, şeriki yoktur.’ deyin”^[81] demişti. Yani vâhidiyetle bütün varlıkların dizginini elinde tutan, şirke yer bırakmayan, kudreti, ilmi, hikmeti her şeyi istila eden, şeriksiz bir Allah’a imanı teklif etmişti. Nasıl güneş kendine bakan her şeyi vahidiyeti ile ihata eder. Ona bu sebeple “eş-şemsu vâhidedtûn” denilir. Vahid Allah’ın da, gücü ve kudretinin ihata etmediği şey yoktur. Hem o ehadiyetiyle ayrı ayrı her şeyin yanında, içinde tecelli eder; ilmi, kudreti ve isimleri ile bulunur.^[82] Bu durum da güneşin her parlak şeyde; ısısı, ışığı ve yedi rengiyle aksetmesine benzer.

4) Hem Rasul-i Ekrem bu formülü (bir tek tevhid sözünü) hayatlarına geçirdikleri takdirde, kendileri için çok hayırlı olacağını belirtmiş ve şunları söylemişti: “Bu kelime ile siz bütün Araplara hâkim olursunuz. Ayrıca bu sözle bütün Arap olmayanlar size itaat eder.”^[83] Böylece, İslam imanının onlara devletler bahşedeceğini, onları süper güç haline getireceğini, kendilerine cihan hâkimiyetinin yollarını açacağını müjdeliyordu. Nitekim İslam Tarihi, “Lâ ilahe illallah” formülünün bu sonuçları doğurduğunu, başta Asr-ı Saadet’le, sonra Emeviler ve Endülüs’le, sonra Abbasilerle, Osmanlılarla ve daha başka devletleriyle gösterdi.

5) Kendilerini ileri görüşlü sayanlar, Mahzumlu Ebu’l-Hakem (Hikmetin Babası) ve diğerleri kalkıp toplantıyı terk ederken şöyle dediler: “Yürüyün ve ilahlarınızda direnin. Mutlaka bu yapılacak tek şeydir. Biz son dinde de (Hıristiyanlıkta da) bunu işitmedik. Bu ancak bir uydurmadır; Kurân aramızdan Muhammed’e mi indirilmeliydi?”^[84] Ayetlerden anlaşıldığına göre onlar inançlarında çok katı, mutaassıp ve ısrarlıydılar.

[77] İbn-i İshâk, s. 220, nr. 324. Onuncu yıl. M. 620.

[78] İbn-i İshak, s. 220, nr. 324.

[79] Sâd, 38/4.

[80] İbn-i İshak, s. 221, nr. 324.

[81] a.g.e., s. 220.

[82] İbn-i Hişam, II, 26 vd.; Sarıcık, Cahiliye, s. 48- 51.

[83] İbn-i İshak, s. 220. “Dâne” fiili için bkz. Heyet, el-Mu’cem, s. 307.

[84] Sâd, 38/5-7; İbn-i İshak, s. 220, vd.; İbn-i Hişam, II, 26 vd.

“(Kureyşliler dediler): O, bütün ilahları bir ilah-ı vâhid mi yaptı? Mutlaka bu pek şaşılacak, (akıl almaz ve yanlış) bir şeydir.”

4) Hem Rasul-i Ekrem bu formülü (bir tek tevhid sözünü) hayatlarına geçirdikleri takdirde, kendileri için çok hayırlı olacağını belirtmiş ve şunları söylemişti: *“Bu kelime ile siz bütün Araplara hâkim olursunuz. Ayrıca bu sözle bütün Arap olmayanlar size itaat eder.”* Böylece, İslam imanının onlara devletler bahşedeceğini, onları süper güç haline getireceğini, kendilerine cihan hâkimiyetinin yollarını açacağını müjdeliyordu. Nitekim İslam Tarihi, *“Lâ ilahe illallah”* formülünün bu sonuçları doğurduğunu, başta Asr-ı Saadet’le, sonra Emeviler ve Endülüs’le, sonra Abbasilerle, Osmanlılarla ve daha başka devletleriyle gösterdi.

5) Kendilerini ileri görüşlü sayanlar, Mahzumlu *Ebu’l-Hakem (Hikmetin Babası)* ve diğerleri kalkıp toplantıyı terk ederken şöyle dediler: *“Yürüyün ve ilahlarınızda direnin. Mutlaka bu yapılacak tek şeydir. Biz son dinde de (Hıristiyanlıkta da) bunu işitmedik. Bu ancak bir uydurmadır; Kurân aramızdan Muhammed’e mi indirilmeliydi?”* Ayetlerden anlaşıldığına göre onlar inançlarında çok katı, mutaassıp ve ısrarlıydılar.

2) Yine onların inançlarına göre her ilahın *“sınırlı bir gücü ve belli bir vazifesi”* vardı. O gücüne göre iş görebilirdi; ondan üstesine gücü nasıl yetecekti? Bu yüzden: *“İnne hâzâ leşey’un ‘ucâb = Mutlaka bu (teklif) pek şaşılacak bir şeydir.”* dediler.

“Lâ ilâhe illallâh vahdehû lâ şerîkeleh’ deyin ve Allah’tan başka taptıklarınızı ellerinizle kırıp atın.”

3) Rasul-i Ekrem onlara, *“Allah’tan başka hiçbir ilah yoktur. O vahiddir, şeriki yoktur.’ deyin”* demişti. Yani vâhidiyetle bütün varlıkların dizginini elinde tutan, şirke yer bırakmayan, kudreti, ilmi, hikmeti her şeyi istila eden, şeriksiz bir Allah’a imanı teklif etmişti. Nasıl güneş kendine bakan her şeyi vahidiyeti ile ihata eder. Ona bu sebeple *“eş-şemsu vâhidetûn”* denilir. Vahid Allah’ın da, gücü ve kudretinin ihata etmediği şey yoktur. Hem o ehadiyetiyle ayrı ayrı her şeyin yanında, içinde tecelli eder; ilmi, kudreti ve isimleri ile bulunur. Bu durum da güneşin her parlak şeyde; ısısı, ışığı ve yedi rengiyle aksetmesine benzer.

NÜBÜVVETİN ONUNCU YILI (620) Haşimilerin reisi ve Hz. Ali'nin babası Ebu Talib hastalandı. Hz. Ali o sırada yirmi yaşlarında bir delikanlıydı. Hastalığı ağırlaşınca müşrikler ziyaretine geldiler. Gelenler; Abdusemşli Utbe b. Rebia, Şeybe b. Rebia, Mahzumlu Ebu Cehil, Cumah Oğullarından Ümeyye b. Halef ve Emevilerden Ebu Süfyan ve benzerleri idi. İçlerinden biri ölüm döşeğinde Ebu Talib'le konuşmaya başladı:

a.g.e., s. 220.

İbn-i Hişam, II, 26 vd.; Sarıcık, *Cahiliye*, s. 48- 51.

İbn-i İshak, s. 220. “*Dâne*” fiili için bkz. Heyet, *el-Mu'cem*, s. 307.

Sâd, 38/5-7; İbn-i İshak, s. 220, vd.; İbn-i Hişam, II, 26 vd.

İbn-i İshâk, s. 220, nr. 324. Onuncu yıl. M. 620.

İbn-i İshak, s. 220, nr. 324.

Sâd, 38/4.

İbn-i İshak, s. 221, nr. 324.

3) Rasul-i Ekrem onlara, “*Allah’tan başka hiçbir ilah yoktur. O vahiddir, şeriki yoktur.’ deyin*” demişti. Yani vâhidiyetle bütün varlıkların dizginini elinde tutan, şirke yer bırakmayan, kudreti, ilmi, hikmeti her şeyi istila eden, şeriksiz bir Allah’a imanı teklif etmişti. Nasıl güneş kendine bakan her şeyi vahidiyeti ile ihata eder. Ona bu sebeple “eş-şemsu vâhidetûn” denilir. Vahid Allah’ın da, gücü ve kudretinin ihata etmediği şey yoktur. Hem o ehadiyetiyle ayrı ayrı her şeyin yanında, içinde tecelli eder; ilmi, kudreti ve isimleri ile bulunur. Bu durum da güneşin her parlak şeyde; ısısı, ışığı ve yedi rengiyle aksetmesine benzer.

13.

Ebu Talib'i, Ölümünden Az Önce İslâm'a Davet

DAHA ÖNCE İFADE ETTİĞİMİZ gibi Hz. Ali babası hastalandığında yirmi yaşlarında bir gençti ve hâlâ Hz. Muhammed'in (a.s.m.) evinde kalıyordu. Yani on beş yıldır onunla birlikteydi ve o ailenin bir ferdi gibiydi. Ebu Talib, yukarıdaki görüşme üzerine: *"Kardeşimin oğlu, vallahi onlardan istediğini ben de hak ve hakikatten uzak görmüyorum."* demiş ve kardeşinin oğlunu desteklediğini göstermişti. Onun müşriklere karşı söylediği bu sözler Rasulullah'ı ümitlendirmişti. Amcası Müslüman olabilirdi. Hemen amcasına şunları teklif etti:

"Amca bari sen, onu (lâ ilâhe illellâhı) söyle de, onunla sana ahirette şefaât edeyim."^[85]

Ebu Talib onu kırmaz ve belki de şu son anda isteğini yerine getirebilirdi. Ama onun geçemediği manevi bir hendek vardı. Onu yeğenine şöyle ifade etti:

"Yeğenim, benden sonra sana ve dedelerinin oğluna, yaşlanmaktan bunaklık atfetmeleri korkusu olmasaydı, istediğini söyleyip sana tabi olurdum. Kureyş de istediğin sözü, 'Ölümden korktu da söyledi' sanacaklar. Bundan dolayı söyleyemeyeceğim."^[86]

O, kınayanların kınamasından çekiniyor ve *"Kendine bunaklık geldiği için dedelerinin dininden döndü."* denileceğinden korkarak Müslüman olmuyordu. Kendisi için *"Ölümden korktu da Müslüman oldu."* deneceğini düşünüyor ve bunu göze alamıyordu. Rasul-i Ekrem üzgündü. Müslüman olmasa da çocukluğunun ve gençliğinin on yedi yılını onun evinde geçirmiş ve Peygamber olduktan sonra da amcası on yıl onu düşmanlarına karşı korumuştur. Toplam 27 yıl. Bu az bir süre değildi.

Ayrıca onu çok seven öz amcası hastaydı ve hasta yatağında yine onu desteklemiş, *"Yâ ibne-ahî mâraeytüke seeltehum şatatan = Ey*

kardeşimin oğlu, sen onlardan çok bir şey istemedin” demişti.^[87] Fakat *“lâ ilahe illallâhu vahdehû lâ şerîkeleh”* diyemiyordu.

Burada dikkat çeken birkaç husus vardır:

1) Sa’d suresinin ilk ayetlerinde anlatıldığı üzere, Ra-sulullah’a karşı çıkan müşrikler, inançlarında son derece katı ve ısrarcıydılar. Onlar ayetin, *“ellezine keferû fî ğırratın ve şîkak”*^[88] buyurduğu gibi bir gurur/aldanış içindeydiler. Hz. Peygamber’i sihirbaz, yalancı ve bir deccal (*kâle’l-kâfirûne hazâ sâhirun kezzâb*) olarak görüyorlardı.^[89] Birçok ilahı bir ilaha indirgemek istemesini pek akılsızca ve kabul edilemez buldukları için ona inanmıyorlardı ve *“Mutlaka bu pek şaşılacak bir şeydir”* diyorlardı.

2) Ebu Talib’in müşrikliği ise daha farklı sebeplerle devam etmekteydi. O, durumunu, *“levlâ mehâfetu’s-sübbetü ‘aleyke...”*^[90] diye açıklamıştı. Sübbe, zamanın geçmesi ile gelen bunaklık demektir. O, Kureyş’in *“bunadî”* demesinden korkmuş ve Müslüman olmamıştı. Çünkü müşrikler, Vahid İlah’a imanı oldukça mantıksız ve kabul edilemez görüyorlardı. Bunu ancak bunayan biri kabul edebilirdi.

Onun eski dinde kalmasının sebeplerinden biri de *“Ölümden korktu da, o kelimeyi söyledi.”* demelerinden çekinmesiydi. Hidayete, İslam’ı yaşamaya mani olan şeylerden biri de budur. *“Kamuoyu, halk ve büyük çoğunluk ne der?”* Nitekim Akabe Biatindeki şartlardan biri de, kınayanların (eleştirenlerin ve yerenlerin) kınamasından korkmamaktır.^[91]

Hız. Ali’nin babası çok geçmeden seksen yedi yaşında öldü. Onun Müslüman olarak ölmemesi herhalde yirmi yaşında bir delikanlı olan oğlu Ali’yi de üzmüş olmalıydı. Rasullullah onun hidayete eremeden gitmesine ağlıyor ve üzülyordu. Derken yeni gelen bir ayet-i kerime ona şöyle seslendi:

“Gerçekten sen, her çok sevdiğini hidayete erdiremezsin. Fakat Allah, kimi dilerse ona hidayet verir. Ve o hidayete erecekleri daha iyi bilendir.”^[92]

Çiftçi ne kadar istese de, hayat ukdesi zedelenmiş, içi çürümüş tohumu toprak altında çimlendiremezdi. Rasuller de, her sevdiği ve istediklerini imanla canlandıramazlar ve İslâm güneşi ile müşerref edemezlerdi. Fakat Hatemu’l-Enbiya yine de *“Allah ona rahmet ve*

mağfiret etsin” diye dua etti. Bunun üzerine de Rabbu’l-Âlemin onu şöyle ikaz etti:

“Ne peygambere, ne de iman edenlere, akraba bile olsalar, cehennemlik oldukları onlara açıktan açığa göründükten sonra, müşrikler için istiğfar doğru değildir.” [93]

“Benim gözüm varsa, güneşe ne ihtiyacım var” diyen, yolunu göremeyeceği gibi; akıl gözüne güvenip Kur’an güneşi altına girmeyen de, hidayet yolunu bulamaz. Allah’ın tekvini ve teşriî kanunları vardır. Mesela, evlenmeyen bir kişi ne kadar iyi ahlâklı, zengin ve yardımsever olsa da çocuk sahibi olamaz. Çünkü bu konuda Allah’ın koyduğu kanuna uymamıştır. İman etmeyen de ne kadar iyiliksever, yararlı, mucit, insanlığa hizmetkâr olsa da cennete giremez. Çünkü o da bu konuda teşriî kanunlara muhalefet etmiştir. Çünkü Allah, iman etmeye cennet yollarını kapamıştır. Doktor olmak için nasıl tıp tahsili gerekirse, mümin olabilmek için de dünyada İslâm üniversitesine imanla kayıt olmak ve orada okumak gerekir.

Ebu Talib, Rasulullah’ı, onun zatını çok seviyordu; onu himaye etmiş, çocukluğundan beri ona yardımlarda bulunmuştu. İmansızlığı inkâr ve inattan değil, *“hicab, asabiyet, tahkir ve eleştiriden korkma”* gibi hisler yüzündendi.

Şu kadar var ki; eğer Allah isterse, kışta hususi bir baharı yarattığı, hapiste uyku ile orayı saraya çevirdiği gibi, Rasul-i Ekrem’in şahsını sevmesine mukabil ona bir mükâfat verebilir. Şiîler Ebu Talib’in iman ettiği görüşündedirler. Ehl-i Sünnet’in ekserisi ise, onun iman etmediği görüşündedir. [94]

Bu konu ile ilgili şunlar da hatırlanmalıdır:

1) Tevbe suresinin 133. ayetinin gereği olarak, kâfirlere Allah’ın affı için dua edilemez. Çünkü bu Allah’ın vaat ve vaidine zıttır. Allah onları cehenneme koymayı vaat etmiştir. Onlar için duada bulunmak, Allah’ın öldüreceğini söylediği insanlar ölmesin diye dua etmeye benzer.

2) Her mümin için, ister günahkâr olsun ister olmasın istiğfar edilebilir. Cenaze namazı buna delil gösterilir. En günahkâr Müslüman için bile cenaze namazı kılınır. Cenaze namazı ölü için bir duadır. [95]

3) Yaşamakta olan müşrik ve gayrimüslimler için hidayetlerine dua edilebilir. Rasul-i Ekrem de kendi hayatında bunun örneklerini göstermiş: “Allahım, İslam’ı Ömer b. Hattâb’la veya Amr b. Hişam’la (Ebu Cehil) güçlendir!” diye dua etmiştir.

4) Ebu Talib imanla kabre göçseydi, ilgili ayet kendisine istiğfarı yasaklamazdı. Bu durumda imansız gitmesi durumu daha ağır basmaktadır. Fakat ölüm anında hafif sesle şehadet getirdiği rivayeti de vardır.^[96]

Ebu Talib ölünce cahiliye gelenekleri üzerine defnedildi. Mekke’nin kuzeyine, Harem’e iki km uzaklıktaki Cennetu’l-Mualla’ya gömüldü ve bu işleri yirmi yaşındaki oğlu Ali üstlenmişti.^[97] Hatırlanacağı üzere Abdulmuttalib ve Hz. Hatice de buraya gömülmüştü.

Ebu Talib’in vefatı ile yeğeni Hz. Muhammed himayesiz kalmıştı. Bunu fırsat bilen müşrikler, Rasulullah’a karşı tavır ve tutumlarını değiştirdiler. Rasul-i Ekrem bu konuda yaptığı bir değerlendirmede aynı konudan şöyle söz etmişti:

“*Mâ zâlet kureyşun kâ’aten ‘annî hattâ mâte ‘ammî = Amcam ölünceye kadar, Kureyş’in benden çekinmesi devam etti.*”^[98]

Buraya kadar anlattıklarımız Hz. Ali ailesiyle Hz. Muhammed’in nasıl bir ilişki içinde olduklarını açıkça göstermektedir. Hz. Muhammed sekiz yaşından yirmi beş yaşına kadar amcası ve Hz. Ali’nin babası olan Ebu Talib’in evinde kaldığı ve yetiştiği gibi, amcası ölünceye dek kendisini görüp gözetmiştir.

Diğer yandan Hz. Peygamber de beş yaşında onun küçük oğlu Ali’yi 605 yılında evine almış, 622’ye kadar onu evinde barındırmış ve terbiyesinde yetiştirmiştir. 606’da en küçük kızı Fatıma doğduğunda Hz. Ali altı yaşında bir çocuktur. Hz. Fatıma Rasulullah’ın amcası ve aynı yıl annesi Hz. Hatice öldüğünde on dört yaşlarındadır.

^[85] “*Fe ente fe kulhâ, estehille leke bihâ eş-şefâate yevme’l-kıyâmeti.*” bkz. İbn-i Hişam, II, 27.

^[86] İbn-i İshak, s. 221.

^[87] İbn-i Hişam, II, 27.

^[88] *Sâd*, 38/1.

^[89] *Sâd*, 38/4.

^[90] İbn-i Hişam, II, 27.

[91] “*Lâ yahâfûne levmete lâim*” ayetine bkz.

[92] *Kasas*, 28/56.

[93] *Tevbe*, 9/113.

[94] İbn-i İshâk, s. 223, nr. 329-33; İbn-i Hişam, II, 27; Muhammed Rıza, s. 139.

[95] İlgili konu için bkz. Sarıcık, *Hulafây-ı Raşidin Döneminden*, s. 159 vd.

[96] İbn-i Hişam, II, 27.

[97] İbn-i İshak, s. 223.

[98] Muhammed Rıza, s. 138.

1) Sa’d suresinin ilk ayetlerinde anlatıldığı üzere, Ra-sulullah’a karşı çıkan müşrikler, inançlarında son derece katı ve ısrarcıydılar. Onlar ayetin, “*ellezine keferû fî ğırratın ve şîkak*” buyurduğu gibi bir gurur/aldanış içindeydiler. Hz. Peygamber’i sihirbaz, yalancı ve bir deccal (*kâle’l-kâfirûne hazâ sâhirun kezzâb*) olarak görüyorlardı. Birçok ilahı bir ilaha indirgemek istemesini pek akılsızca ve kabul edilemez buldukları için ona inanmıyorlardı ve “*Mutlaka bu pek şaşılacak bir şeydir*” diyorlardı.

“*Ne peygambere, ne de iman edenlere, akraba bile olsalar, cehennemlik oldukları onlara açıktan açığa göründükten sonra, müşrikler için istiğfar doğru değildir.*”

Ebu Talib ölünce cahiliye gelenekleri üzerine defnedildi. Mekke’nin kuzeyine, Harem’e iki km uzaklıktaki Cennetu’l-Mualla’ya gömüldü ve bu işleri yirmi yaşındaki oğlu Ali üstlenmişti. Hatırlanacağı üzere Abdulmuttalib ve Hz. Hatice de buraya gömülmüştü.

Şu kadar var ki; eğer Allah isterse, kışta hususi bir baharı yarattığı, hapiste uyku ile orayı saraya çevirdiği gibi, Rasul-i Ekrem’in şahsını sevmesine mukabil ona bir mükâfat verebilir. Şiîler Ebu Talib’in iman ettiği görüşündedirler. Ehl-i Sünnet’in ekserisi ise, onun iman etmediği görüşündedir.

4) Ebu Talib imanla kabre göçseydi, ilgili ayet kendisine istiğfarı yasaklamazdı. Bu durumda imansız gitmesi durumu daha ağır basmaktadır. Fakat ölüm anında hafif sesle şehadet getirdiği rivayeti de vardır.

“*Amca bari sen, onu (lâ ilâhe illellâhı) söyle de, onunla sana ahirette şefaate edeyim.*”

2) Her mümin için, ister günahkâr olsun ister olmasın istiğfar edilebilir. Cenaze namazı buna delil gösterilir. En günahkâr Müslüman için bile cenaze namazı kılınır. Cenaze namazı ölü için bir duadır.

Onun eski dinde kalmasının sebeplerinden biri de *“Ölümden korktu da, o kelimeyi söyledi.”* demelerinden çekinmesiydi. Hidayete, İslam'ı yaşamaya mani olan şeylerden biri de budur. *“Kamuoyu, halk ve büyük çoğunluk ne der?”* Nitekim Akabe Biatindeki şartlardan biri de, kınayanların (eleştirenlerin ve yerenlerin) kınamasından korkmamaktır.

“Yeğenim, benden sonra sana ve dedelerinin oğluna, yaşlanmaktan bunaklık affetmeleri korkusu olmasaydı, istediğini söyleyip sana tabi olurum. Kureyş de istediğin sözü, ‘Ölümden korktu da söyledi’ sanacaklar. Bundan dolayı söyleyemeyeceğim.”

2) Ebu Talib'in müşrikliği ise daha farklı sebeplerle devam etmekteydi. O, durumunu, *“levlâ mehâfetu's-sübbetü 'aleyke...”* diye açıklamıştı. Sübbe, zamanın geçmesi ile gelen bunaklık demektir. O, Kureyş'in *“bunadı”* demesinden korkmuş ve Müslüman olmamıştı. Çünkü müşrikler, Vahid İlah'a imanı oldukça mantıksız ve kabul edilemez görüyorlardı. Bunu ancak bunayan biri kabul edebilirdi.

Ayrıca onu çok seven öz amcası hastaydı ve hasta yatağında yine onu desteklemiş, *“Yâ ibne-ahî mâraeytüke seeltehum şatatan = Ey kardeşimin oğlu, sen onlardan çok bir şey istemedin”* demişti. Fakat *“lâ ilahe illallâhu vahdehû lâ şerîkeleh”* diyemiyordu.

“Gerçekten sen, her çok sevdiğini hidayete erdiremezsin. Fakat Allah, kimi dilerse ona hidayet verir. Ve o hidayete erecekleri daha iyi bilendir.”

1) Sa'd suresinin ilk ayetlerinde anlatıldığı üzere, Ra-sulullah'a karşı çıkan müşrikler, inançlarında son derece katı ve ısrarcıydılar. Onlar ayetin, *“ellezine keferû fî ğırratın ve şîkak”* buyurduğu gibi bir gurur/aldanış içindeydiler. Hz. Peygamber'i sihirbaz, yalancı ve bir deccal (*kâle'l-kâfirûne hazâ sâhirun kezzâb*) olarak görüyorlardı. Birçok ilahı bir ilaha indirgemek istemesini pek akılsızca ve kabul edilemez buldukları için ona inanmıyorlardı ve *“Mutlaka bu pek şaşılacak bir şeydir”* diyorlardı.

“Fe ente fe kulhâ, estehille leke bihâ eş-şefâate yevme’l-kıyâmeti.”
bkz. İbn-i Hişam, II, 27.
İbn-i İshak, s. 223.
Muhammed Rıza, s. 138.
Kasas, 28/56.
İbn-i Hişam, II, 27.
“Lâ yahâfûne levmete lâim” ayetine bkz.
Sâd, 38/1.
Sâd, 38/4.
İbn-i İshak, s. 221.
İbn-i Hişam, II, 27.
İlgili konu için bkz. Sarıcık, *Hulafây-ı Raşidin Döneminden*, s. 159
vd.
İbn-i Hişam, II, 27.
Tevbe, 9/113.
İbn-i İshâk, s. 223, nr. 329-33; İbn-i Hişam, II, 27; Muhammed
Rıza, s. 139.
*“Mâ zâlet kureyşun kâ’aten ‘annî hattâ mâte ‘ammî = Amcam
ölünceye kadar, Kureyş’in benden çekinmesi devam etti.”*

14.

Hac Mevsiminde Hz.

Peygamber,

Hız. Ebu Bekir ve Hız. Ali

RASULULLAH (A.S.M.) NÜBÜVVETİN onuncu yılında himayesiz kalınca Taif'e gitmiş ve zilkade ayı sonlarında^[99] (620) Taif'ten dönmüştü. Taif dönüşü boş durmadı. Yanına en büyük destekçisi Hız. Ebu Bekir ile yirmi yaşında bir delikanlı olan Hız. Ali'yi alarak haram aylarda, muhtelif kabile gruplarına uğramayı ve görüşmeyi tasarladı. Hız. Ebu Bekir esaslı bir soy bilgisine sahip olduğu için kabilelerin Kureyş'e akrabalık münasebetlerini iyi biliyordu.^[100] Davet için muhatabı tanımak gerekiyordu.

Rasulullah, İslâm'a çağıracaklarına hareket halinde veya yolda-belde anlatmayı deneyecekti. Haram aylarda birbirini takip ederek kurulan Ukaz, Mecenne ve Zülmecaz panayırlarında yeni dini anlatmaya çalışacaktı. Arabistan'da bu panayırlardan başka bütün yıl boyunca özellikle Yarımada'nın kıyılarında ve kuzey bölgesinde kurulan başka panayırlar da vardı. Kervan trafiği tüm yıl boyunca bu pazarları izleyerek ticareti canlı kılmaktaydı.

Geleneğe göre Hicazlılar, her yıl hac öncesini zilkadenin yirmisine kadar, Ukaz panayırında geçirirlerdi. Bu panayır Mekke'nin güneybatısında, Mekke'yi Necran'a bağlayan vadi üzerinde kurulur ve yirmi gün devam ederdi.^[101] Oradaki farklı kabilelerden olan kalabalıklar iyi bir çağrı zemini sayılırdı.

Ukaz sonrası hacı adayları, Mecenne panayırına gelirler ve burada on gün kaldıktan sonra, Zülmecaz panayırına hareket ederlerdi. Zülmecaz Taif'in doğusuna, Ezd kabilesi topraklarının da batısına düşerdi. Mekke'yi Basra'ya bağlayan ticaret yolu bu panayırın hemen kuzeyinden geçerdi.

Bu panayırda da bir müddet kalındıktan sonra hac günleri Mekke'ye gelinirdi. Rasul-i Ekrem, yanındaki iki yardımcısı ile bu

panayırlarda, panayırlara insan akıtan yollarda İslâm'ı tebliğ ediyordu.^[102]

Rasul-i Ekrem, zilkadenin yirmisinde, yani Ukaz'ın son gününde Taif'ten Mekke'ye dönmüştü. Mecenne ve Zülmecaz panayırlarında Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali ile davetine devam etti.^[103]

Cahiliyede içine şirk karışmış hac ibadeti vardı. Zilhiccenin dokuzunda Arafat'ta vakfe yapılır, onunda Mina'ya gelinir ve aynı gün Kâbe tavaf edilirdi. Rasulullah Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali ile birlikte hacıların Mina'da bulundukları günlerde (zilhiccenin onuncu gününden itibaren üç veya dört gün içinde) davasını kabilelere anlattı. Bu çağrıya şahit olan Rebi'a b. İbad gördüklerinden şöyle söz eder:

“Babamla ben (hac zamanı) Mina'da iken, yeni yetişen bir gençtim. Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem,^[104] kabilelerin konak yerlerinde ayakta durarak şöyle diyordu:

‘Ey filan oğulları! Mutlaka ben size gönderilen Allah'ın Elçisiyim. O (Allah) size yalnız Allah'a ibadet etmenizi ve ona hiçbir şeyi ortak koşturmanızı emrediyor. Hem onun yanında kullukta bulunduğunuz niddelerinden (misli ve benzeri saydığınız ilahlardan)^[105] kendinizi çekip almanızı emrediyor. Ve bana inanmanızı ve beni doğrulamanızı emrediyor. Ayrıca, Allah'ın beni kendisi ile gönderdiği şeyleri açıklayıncaya kadar, beni (düşmanlardan) muhafaza etmenizi de emrediyor.”^[106]

Hz. Peygamber Mina'da öbek öbek konaklayan hacılara dört önemli mesaj veriyordu:

O, Allah'ın Rasulü idi. Bundan şüphe etmemek ve bunu inkâr etmemek gerekiyordu. Ayrıca, onu Rasul gönderen Allah, şirkin bırakılmasını istiyordu. Bir de Allah, Hz. Peygamber'e inanmayı ve onu doğrulamayı istiyordu. Buradaki tasdik ona yardımcı olmak ve davasının hâkim olması için enerjik şekilde çalışmayı da içine almaktaydı.^[107] Verilen dördüncü mesaj da, onu düşmanlarına karşı korumaktı.

Bu mesajlardan Allah Rasulü'nün gelecekte neler yapabileceği konusunda bir fikir çıkarmak da mümkündü. O, güçlü yardımcıları olsa İslam karşıtlarına askerî alan da dâhil, her sahada daha etkili bir mücadele yürütebilecekti.

Mina'dakilere çağrı yaparken, kabilenin şefliğine soyunan müşrik amcası Ebu Leheb gölge gibi onu ve iki arkadaşını takip ediyordu. Takip ettiklerinden ikisi, onun iki yeğeniydi. Ebu Leheb'in sırtında Yemen ürünü bir Aden hullesi vardı.^[108] Uzun saçlarını geleneğe uyararak, iki örgü halinde sırtına sarkıtmıştı. Bu boylu poslu ve yapılı olan sarışın adam, Allah Rasulü bir topluluğa konuşup sözünü bitirince, arkasından onun hakkında şöyle diyordu:

“Gerçek şu ki, bu kişi sizi ancak Lât ve Uzzâ'yı boyunlarınızdan soyup çıkarmaya (dininizden dönmeye) çağırıyor.”

Sonra, parmağıyla yeğenini gösteriyor, onun bidat (din dışı ve dini bozan işlere) ve sapıklığa çağırdığını söylüyordu. Ona göre Rasulullah, ancak bidat ve sapıklık ortaya koymaktaydı. Arkasından sözlerini şöyle tamamlıyordu:

“Bu yüzden ona boyun eğmeyiniz ve onu dinlemeyiniz.”^[109]

Bu adamı hacılardan çoğu tanıyordu. O iyi bildikleri Mekke reisi Abdulmuttalib'in oğluydu. Nitekim olayın şahidi olan Rebi'a'nın babası da onu oğluna tanıtarak şöyle demişti:

“Bu onun (Muhammed'in) amcası Abduluzza b. Abdulmut-talib'dir.”

Kureyş'in “Herkes kendi kabilesinden olan Müslümanlara karşı gelecek ve onları yeni dinden men edecek.” kararını, Haşimilerden Ebu Leheb yerine getiriyordu. Onun hac yerlerinde konuşması ve Rasulullah hakkında söyledikleri İslam'ı bilmeyenler için tesirliydi.

Rasul-i Ekrem o yıl Mina'da davetini, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali ile gerçekleştirdi. Kinde kabilesini, Kelb kabilesinin bir kolu olan Abdullah Oğullarını, Hanife Oğullarını, Amir b. Sa'sa Oğullarını ve daha başkalarını İslam'a çağırdı.^[110] Fakat bunlardan bir kişi bile Müslüman olmadı.^[111]

^[99] Sarıcık, *Çağrı*, s. 228.

^[100] Fayda, “Ebu Bekir”, *DİA*, X, 102.

^[101] Hamidullah, II, 1002 vd.; çeşitli panayırlar için bkz. Çağatay, s. 157; Ukaz'ın şevvalde kurulduğu da söylenir; bkz. Muhammed Rıza, s. 152.

^[102] Rasulullah daha önceki hac mevsimlerinde de kabileleri İslam'a davet ederdi. İbn-i Hişam, II, 31 vd.; Muhammed Rıza, s. 152.

[103] Hac zamanı Zülmecaz panayırında olduğu da kaydedilir. Hac için bkz. İbn-i İshak, s. 90, 100; Muhammed Rıza, s. 152.

[104] Bu kimse o zamanlar henüz Müslüman değildi.

[105] Nidd; misil, benzer, nazir demektir. bkz. Heyet, *el-Mu 'cem*, s. 910.

[106] İbn-i Hişam, II, 32.

[107] Sıdk kelimesi kararlılık ve enerjik olmayı da anlatır. bkz. İzutsu, s. 126, 129, 133.

[108] Palto vazifesi gören üst giyeceği.

[109] İbn-i Hişam, II, 32; bkz. Birinci Akabe Biati, Diyarbekri, I, 306.

[110] İbn-i Hişam, II, 32, vd.; Köksal, *Mekke Devri*, s. 183.

[111] Uğranılan kabileler için bkz. İbn-i Hişam, II, 34; Diyarbekri, I, 306.

O, Allah'ın Rasulü idi. Bundan şüphe etmemek ve bunu inkâr etmemek gerekiyordu. Ayrıca, onu Rasul gönderen Allah, şirkin bırakılmasını istiyordu. Bir de Allah, Hz. Peygamber'e inanmayı ve onu doğrulamayı istiyordu. Buradaki tasdik ona yardımcı olmak ve davasının hâkim olması için enerjik şekilde çalışmayı da içine almaktaydı. Verilen dördüncü mesaj da, onu düşmanlarına karşı korumaktı.

Geleneğe göre Hicazlılar, her yıl hac öncesini zilkadenin yirmisine kadar, Ukaz panayırında geçirirlerdi. Bu panayır Mekke'nin güneybatısında, Mekke'yi Necran'a bağlayan vadi üzerinde kurulur ve yirmi gün devam ederdi. Oradaki farklı kabilelerden olan kalabalıklar iyi bir çağrı zemini sayılırdı.

Bu panayırdaki da bir müddet kalındıktan sonra hac günleri Mekke'ye gelinirdi. Rasul-i Ekrem, yanındaki iki yardımcısı ile bu panayırlarda, panayırlara insan akıtan yollarda İslâm'ı tebliğ ediyordu.

Rasul-i Ekrem o yıl Mina'da davetini, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali ile gerçekleştirdi. Kinde kabilesini, Kelb kabilesinin bir kolu olan Abdullah Oğullarını, Hanife Oğullarını, Amir b. Sa'sa Oğullarını ve daha başkalarını İslâm'a çağırdı. Fakat bunlardan bir kişi bile Müslüman olmadı.

'Ey filan oğulları! Mutlaka ben size gönderilen Allah'ın Elçisiyim. O (Allah) size yalnız Allah'a ibadet etmenizi ve ona hiçbir şeyi ortak

koşmamanızı emrediyor. Hem onun yanında kullukta bulunduğunuz niddlerinden (misli ve benzeri saydığınız ilahlardan) kendinizi çekip almanızı emrediyor. Ve bana inanmanızı ve beni doğrulamanızı emrediyor. Ayrıca, Allah'ın beni kendisi ile gönderdiği şeyleri açıklayıncaya kadar, beni (düşmanlardan) muhafaza etmenizi de emrediyor.”

RASULULLAH (A.S.M.) NÜBÜVVETİN onuncu yılında himayesiz kalınca Taif'e gitmiş ve zilkade ayı sonlarında (620) Taif'ten dönmüştü. Taif dönüşü boş durmadı. Yanına en büyük destekçisi Hz. Ebu Bekir ile yirmi yaşında bir delikanlı olan Hz. Ali'yi alarak haram aylarda, muhtelif kabile gruplarına uğramayı ve görüşmeyi tasarladı. Hz. Ebu Bekir esaslı bir soy bilgisine sahip olduğu için kabilelerin Kureyş'e akrabalık münasebetlerini iyi biliyordu. Davet için muhatabı tanımak gerekiyordu.

Rasul-i Ekrem, zilkadenin yirmisinde, yani Ukaz'ın son gününde Taif'ten Mekke'ye dönmüştü. Mecenne ve Zülmecaz panayırlarında Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali ile davetine devam etti.

“Babamla ben (hac zamanı) Mina'da iken, yeni yetişen bir gençtim. Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem, kabilelerin konak yerlerinde ayakta durarak şöyle diyordu:

“Bu yüzden ona boyun eğmeyiniz ve onu dinlemeyiniz.”

Mina'dakilere çağrı yaparken, kabilenin şefliğine soyunan müşrik amcası Ebu Leheb gölge gibi onu ve iki arkadaşını takip ediyordu. Takip ettiklerinden ikisi, onun iki yeğeniydi. Ebu Leheb'in sırtında Yemen ürünü bir Aden hullesi vardı. Uzun saçlarını geleneğe uyarak, iki örgü halinde sırtına sarkıtmıştı. Bu boylu poslu ve yapılı olan sarışın adam, Allah Rasulü bir topluluğa konuşup sözünü bitirince, arkasından onun hakkında şöyle diyordu:

İbn-i Hişam, II, 32, vd.; Köksal, *Mekke Devri*, s. 183.

Uğranılan kabileler için bkz. İbn-i Hişam, II, 34; Diyarbekri, I, 306.

‘Ey filan oğulları! Mutlaka ben size gönderilen Allah'ın Elçisiyim. O (Allah) size yalnız Allah'a ibadet etmenizi ve ona hiçbir şeyi ortak koşmamanızı emrediyor. Hem onun yanında kullukta bulunduğunuz niddlerinden (misli ve benzeri saydığınız ilahlardan) kendinizi çekip almanızı emrediyor. Ve bana inanmanızı ve beni doğrulamanızı emrediyor. Ayrıca, Allah'ın beni kendisi ile gönderdiği şeyleri

açıklayıncaya kadar, beni (düşmanlardan) muhafaza etmenizi de emrediyor.”

RASULULLAH (A.S.M.) NÜBÜVVETİN onuncu yılında himayesiz kalınca Taif'e gitmiş ve zilkade ayı sonlarında (620) Taif'ten dönmüştü. Taif dönüşü boş durmadı. Yanına en büyük destekçisi Hz. Ebu Bekir ile yirmi yaşında bir delikanlı olan Hz. Ali'yi alarak haram aylarda, muhtelif kabile gruplarına uğramayı ve görüşmeyi tasarladı. Hz. Ebu Bekir esaslı bir soy bilgisine sahip olduğu için kabilelerin Kureyş'e akrabalık münasebetlerini iyi biliyordu. Davet için muhatabı tanımak gerekiyordu.

Sarıcık, *Çağrı*, s. 228.

Palto vazifesi gören üst giyeceği.

İbn-i Hişam, II, 32; bkz. Birinci Akabe Biati, Diyarbekri, I, 306.

Bu kimse o zamanlar henüz Müslüman değildi.

Nidd; misil, benzer, nazir demektir. bkz. Heyet, *el-Mu 'cem*, s. 910.

İbn-i Hişam, II, 32.

Sıdk kelimesi kararlılık ve enerjik olmayı da anlatır. bkz. İzutsu, s. 126, 129, 133.

Fayda, "Ebu Bekir", *DİA*, X, 102.

Hamidullah, II, 1002 vd.; çeşitli panayırlar için bkz. Çağatay, s. 157; Ukaz'ın şevvalde kurulduğu da söylenir; bkz. Muhammed Rıza, s. 152.

Rasulullah daha önceki hac mevsimlerinde de kabileleri İslam'a davet ederdi. İbn-i Hişam, II, 31 vd.; Muhammed Rıza, s. 152.

Hac zamanı Zülmecaz panayırında olduğu da kaydedilir. Hac için bkz. İbn-i İshak, s. 90, 100; Muhammed Rıza, s. 152.

Rasul-i Ekrem o yıl Mina'da davetini, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali ile gerçekleştirdi. Kinde kabilesini, Kelb kabilesinin bir kolu olan Abdullah Oğullarını, Hanife Oğullarını, Amir b. Sa'sa Oğullarını ve daha başkalarını İslam'a çağırdı. Fakat bunlardan bir kişi bile Müslüman olmadı.

15.

Hicret Sırasında Hz. Ali

15.1. Cebrail'in Gelişi ve Hicret İzni

NÜBÜVVETİN ON ÜÇÜNCÜ yılında bir sabah erkenden Kâbe yanındaki Darunnedve'de önemli bir toplantı başladı. Toplantı birkaç saat sürdü ve öğleden önce bitmiş olmalıydı. Darunnnedve, şehir devleti meclisinin toplandığı mekândı. Meclis gündemi gizliydi. Fakat Cebrail (a.s.) Hz. Peygamber'e (a.s.m.) geldi ve suikast kararını bildirdi. Mecliste Rasulullah'ı öldürme kararı alınmıştı. Ardından Cebrail şu emri verdi:

"Bu gece, her gece yattığın yatağında geceyi geçirme."^[112]

Hz. Peygamber'e hicret izni veriliyordu. O, Cebrail'le görüşmesinden sonra vakit geçirmeden, öğle vakti, yani herkesin uyku ve istirahata çekildiği sıcakta, eli yüzü sarılı olarak ve kendini gizleyerek evinden çıktı. Doğruca Hz. Ebu Bekir'in evine geldi ve kapısını vurdu. Kapıda onu dokuz yaşlarında olan Hz. Ayşe karşıladı. O şu an Hz. Peygamber'le nikâhlı olmasına rağmen henüz düğünleri yapılmamıştı ve hicret sonrası aynı yıl içinde düğünleri de yapılacaktı.^[113] Geleni tanıdı; *"Geldiğinizi haber vereyim."* dedi. İçerde minderinde oturan babasına haberi ilettili.^[114] Hz. Ebu Bekir heyecanlandı, *"Rasulullah bu saatte hiç gelmezdi. Gelişinde bir iş var!"* dedi. Kalktı ve ona koştu. Gerçekten Rasul-i Ekrem hemen her gün Hz. Ebu Bekir'e uğrardı. Fakat buluşmalar akşam ya da sabah olurdu. Bu geliş öğle vaktiydi, kızını ve Hz. Ebu Bekir'i heyecanlandırmıştı. Çünkü Arabistan sıcağında kuşluktan ikindiye dek herkes bir gölgeye veya evine çekilip dinlenirdi.

Hicaz ovalarında yıllık sıcaklık ortalaması 50-55 derece civarındaydı.^[115] Bu uykuya veya dinlenmeye de *"gaylûle"* denirdi. Rasul-i Ekrem'in öğleyin gelişi, bu yüzden olağanüstü bir durumu akla getiriyordu. Rasulullah içeri girince, Hz. Ebu Bekir yerini, ona verdi ve iki cihan serverine sordu:

"Ya Rasulallah bir haber mi var?"

Peygamber Efendimiz tedbirliydi:

"Ey Ebu Bekir, yanında (burada) olanları dışarı çıkar."

“Ya Rasulallah, bunlar kızlarım, yabancı değiller. Annem babam sana feda olsun, ne haber var?”

Hız. Peygamber son durumu şöyle açıkladı:

“Yüce Allah bana, Mekke ‘den çıkmaya, Medine’ye hicrete izin verdi.”

Hız. Ebu Bekir bu günü ipe çekiyordu. Çünkü Müslümanlar bu yılın hac mevsiminden sonra Medine’ye hicret etmişlerdi. Hatta geride hicret edebilecek üç kişi kalmıştı: Rasulullah, Hız. Ebu Bekir ve Hız. Ali. Hız. Ebu Bekir zaman zaman gelip Rasul-i Ekrem’den hicret izni istiyor, fakat Rasul-i Ekrem ona, *“La ta’cel, le’allahe en yec’ale leke sahiben = Acele etme! Olur ki Allah sana birini arkadaş eder.”* diye cevap veriyordu. Bu sözlerinden dolayı Ebu Bekir de birlikte hicret edeceği kişinin Hız. Peygamber olacağını umuyordu. Hatta hicret için iki deve satın almıştı.^[116] Çok heyecanlıydı ve sordu:

“Ben de size yoldaş olabilecek miyim?”

“Evet!”

Bu sözle dünyalar onun oldu. İçi kükredi ve sevincinden ağlamaya başladı. Hız. Ayşe ve diğer kızları oradaydı. Hız. Ayşe ilerde o günü şöyle yâd edecekti:

“O güne kadar bir insanın sevincinden böylesine ağladığını görmemiştim.”

Yolculuk planı yapıldı. Müşrik ama güvenilir ve işini bilen Abdullah b. Uraykıt, onlara yol konusunda kılavuzluk edecekti. Kendisine teslim edilen iki deveyi üç gün otlattıktan sonra, onları Sevr Dağı eteğinde bulacaktı. Peygamber Efendimiz, yine başı sarılı, bir bakıma maskeli olarak oradan ayrıldı.^[117] Sonra Rasulullah Hız. Ali’yi çağırıp ona şöyle direktif verdi:

“Yatağında bu gece sen yatacaksın. Şu yeşil, geniş hırkamı üzerine ört. Korkma, sana bir zarar erişmeyecektir.”

Ona hem emir hem de güven veriyordu. Zaten yirmi iki yaşında olan Hız. Ali cesur ve korkusuz bir delikanlıydı ve Mekke hayatı boyunca hep Rasulullah’ın yanında yer almıştı.^[118]

Sonra, kendisine inanmayan, ama *“el-Emin”* bilerek değerli emanetlerini yanına bırakanların eşyalarını sahiplerine verinceye kadar Mekke’de kalmasını emretti. Onun Mekke’de kalışının sebeplerinden biri de müşrikleri oyalamaktı.^[119] Rasulullah’ı doğru bilen ve ona pek güvenen hemşerileri, Güney Arabistan’a, Yemen’e

yahut Suriye'ye birkaç aylık ticari yolculuklara çıkacaklarında, paralarını ve değerli mücevherlerini ona emanet ederlerdi.

Şurası ilginçtir ki; onda hile, yalan ve aldatma olmadığını doğrulayanlar, “*Ben Allah'ın Rasulüyüm!*” deyince inanmayabiliyorlardı. Hz. Ali emanetleri tek tek sahiplerine teslim ettikten sonra Medine'ye hicret edebilecekti.

15.2. Evinin Kuşatılması ve Ebu Cehil'in Söyledikleri

Gün bitmiş ve akşam olmuştu. Gece yarısına varmadan, karar gereği Rasulullah'ın evi kuşatıldı. Kuşatanlar arasına Ebu Cehil, Ümeyye b. Halef ve Ebu Leheb de karıştı. Rasulullah'ı bir suikastla öldürmek isteyenler, sabahı bekliyorlardı.

Hz. Peygamber'in evi, Kâbe'nin kuzeydoğusunda, Kâbe'ye yaklaşık iki yüz metre uzaklıkta, Merve Tepesinin doğusundaydı. Suikastçılar özellikle kapı önünde yoğunlaştılar. İbn-i Sa'd'a göre; Ebu Cehil, Ümeyye b. Halef ve Ebu Leheb'den başka orada şu isimler de vardı: Hakem b. Ebu'l-As, Ukbe b. Muayt, Nadr b. Haris b. Kelede,^[120] İbn-i Gaytala, Zem'a b. Esved, Tuayme b. Adiy, Ümeyye'nin kardeşi Übey b. Halef, iki kardeş Nebih ve Munebbih b. Haccac.^[121]

Suikastçılardan başka, bir takım elebaşlar da oradaydı. Rasulullah ve Müslümanlar daha önce, burada adları yer alan bazılarından işkence, zulüm, düşmanlık görmüşlerdi. Darunnedve'de, suikast kararı alınırken bu isimlerden kimisi de karar alanların içindeydi.

Aslında evi saranlar, onu evinde katledebilirlerdi. Fakat cahiliyede birini evinde öldürmek alçaklık ve şerefsizlik olarak yorumlanırdı. Onlar bu rezaleti irtikâp etmek istemiyorlardı. Ayrıca evde kadın sesleri duymaları, onlara bu tecavüzün yersizliğini anlatıyordu. Bekleyiş devam ederken, Ebu Cehil oradakilere propaganda yapıyor ve İslam'ı küçümseyici tavrını sürdürüyordu:

“Muhammed iddia ediyordu ki, siz emrine uyarsanız tüm Arapların ve Arap olmayanların hükümdarı olacakmışsınız. Dahası, ölümünüzden sonra diriltilecekmişsiniz. Ardından size Ürdün bağları gibi bağlar (cennetler) verilecekmiş. Eğer dediklerini yapamazsanız,

bu yüzden size boğazlama (cezası) var ve ölümünüzden sonra diriltilip, sizin için tutuşturulan ateşte yakılacaksınız.^[122]

Ebu Cehil, burada üç konu üzerinde duruyordu:

Birincisi: Hz. Muhammed'in iddiasına göre, Kureyşliler Müslüman olurlarsa dünyaya hâkim olacaklar, Arapları ve Arap olmayanları yönetimleri altına alacaklardır. Dikkat edilirse İslam, onların henüz hayallerinden geçirmedikleri geleceği, devleti, güçlü orduları ve iyi yönetimleri doğuracaktır. Hz. Peygamber o günler bunu haber vermektedir. Bu müstakbel devlet, iyi yönetimi, müesseseleri ve ordusuyla fetihlere başlayacaktır. Bütün Arabistan'ı ve Arapların oturmadığı ülkeleri de fethedecektir.

İslam imanı, bir ateş gibi önüne gelen devletleri yutacak; Kureyşliler bu devletin yöneticileri ve hükümdarları olacaktır. Rasulullah'ın dedikleri, Dört Halife Devri'nden itibaren gerçekleşmeye başlamış, kırk yıl sonra, Hz. Peygamber'in temellerini attığı İslam Hilafetinin sınırı bir yandan Atlas Okyanusuna, bir yandan Türkistan sınırına, bir yandan Bizans Anadolu'suna dayanmıştır.

Fakat şu an Ebu'l-Hakem (!) daha haklı ve daha akılcı görünmektedir. Rasulullah ise *"hayalci, ne konuştuğunu bilmeyen, insanları aldatmaya yönelik türlü vaatler yapan biri"* diye lanse edilmektedir. Ebu Cehil'e göre onun düşünceleri, mantıksız ve geridir, söyledikleri akılcıca değildir. Herhalde Rasul-i Ekrem'in ihbar-ı bi'l-gayb cinsinden gelecek fetihler ve durumlarla ilgili söyledikleri, Ebu Cehil'i dinleyenlerce gülümsemelere sebep olmaktadır.

Sasani devletini ve Bizans'ı alt etmek nasıl mümkün olacaktı? Bunlara karşı savaşma, topraklarını fetih ve o beldelere hâkim olma hayali, onlara göre gerçekleşmesi imkânsız ve olamaz görülen şeylerdir. Böyle şeyleri söyleyen, hatta bu devletleri ve Arapları Mekke aleyhine kışkırtabilecek ve Mekkelileri tehlikeye atacak bu kimsenin yaşamasının bir manası yoktu. Hatta o -hâşâ-! hainlikle bile damgalanabilir.

İkincisi: Sözlerine bakılırsa Ebu Cehil, öldükten sonra diriltilmeyi bir türlü kabullenemiyordu. Ölen nasıl yeniden diriltilebilirdi? Evet, dünya şartlarında bu, gerçekleşen bir durum değildi.^[123] Fakat bu durum her insan için öldükten sonra vukua gelecekti. Bunun haklı ve mantıklı sebepleri vardır:

a) İlk defa insanı yaratan Allah, ikinci defa yaratacağını ve dirilteceğini vaat etmektedir. Bir şeyi ilk defa yazan, yapan, icat eden, ikinci defa da yazabilir, yapabilir ve yapışını tekrarlayabilir. Çünkü ikinci kez yapmak, birincinin misli ve benzeridir. Hatta insanlar için ikinci kez aynı şeyi yapmak daha kolaydır.

b) Her şeye gücü yeten ve her şeyi bilen Allah; ikinci defa yaratacağını, ölüleri dirilteceğini vaat etmektedir. Her şeye gücü yeten, hiçbir şeyden aciz olamaz. Her şeyi bilen, hiçbir şeyin cahili değildir.

c) Her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten Allah, vaadinde hulf etmez ve vaadinden dönmez. Çünkü vaadi yerine getirememek; acizlikten, bilmemekten veya gücü yetmemektendir.

d) Haşri inkâr edenler; *“Ben öleni diriltemediğime, bundan aciz kaldığıma göre, ölenler diriltilemez.”* gibi de düşünürler. Oysa kimi insanın yapamadığını kimisi yapabilir. Her yapamadığımıza *“yapılamaz”* demek doğru değildir. Bu takdirde, yapılan çok şeyin yok olması gerekir. Bilgisi, aklı ve gücü sınırlı insanın yapamadığı şeyleri Allah yapmakta ve yaratmaktadır: Güneşi yaratan, atomları, hücreleri, baharı yaratan, bulutları, havayı, suyu var eden, dünyayı döndüren odur. Öldükten sonra diriltmeyi de, insanı ilk defa yaratan Allah yapacaktır.

Ebu Cehil Ürdün bahçeleri gibi bahçelerin (cennetlerin) de insanlar için öldükten sonra var edilemeyeceğini iddia etmekte ve konuyu kendince alaya almaktadır. Oysa kıştan sonra bahar ve bahçeleri her yıl yaratan Allah, cenneti de var edebilir. Vaat ettiyse elbette yapacaktır. Hem dünyada ateşi yaratan ahirette nâr-ı cehennemi de yaratabilir.

Üçüncüsü: Ebu Cehil ayrıca, gençleri Rasulullah’a karşı yüreklendirmek için, *“Siz onu öldürmezseniz, o sizi boğazlayacaktır.”* demek istemektedir. *“Eğer dediklerini yapmazsanız, bu yüzden sizler için boğazlama vardır.”*^[124] demektedir. Onları, kendilerine ateş vaat edene karşı olmaya da çağırmaktadır.

Suikastçılar, Hz. Peygamber evden çıkar çıkmaz hücum ederek onu öldüreceklerdi. Onu evdeki pencereden, yeşil hırkası altında uyurken görmüşlerdi. Fakat durum sandıkları gibi değildi, hırkaya bürünüp yatan Hz. Ali’ydi.

15.3. Hz. Peygamber'in Evinden Ayrılışı

Evi kuşatılan Rasulullah kapıyı araladı ve dışarı süzüldü. Yere eğilip bir avuç toprak aldı. Evi saranlara doğru toprağı saçtı ve okumaya başladı:

“Yâsîn. Pek hikmetli Kur'an hakkı için. Muhakkak sen, (tarafımızdan kullarıma) gönderilen elçilerdensin. Dosdoğru bir yol (İslâm) üzerindesin. Kur'an aziz ve rahim (her zaman galip ve pek merhametli) olan Allah'ın indirdiği bir kitaptır. Babaları ve ataları (Allah'ın azabı ile) korkutulmamış bir kavmi korkutasın diye gönderildin. Çünkü onlar habersiz gafillerdir. Doğrusu çoğunun üzerine (iman etmeyecekleri bilindiğinden) azap gerçekleşmiştir. Onlar iman etmezler. Çünkü biz o kâfirlerin boyunlarına bağlar (ağlâl) geçirmişiz ki, bunlar çenelerine dayanmıştır da, başları yukarı kalkık bulunuyor (artık hak tarafına başlarını çeviremezler.) Biz onların önlerine (ahiret işlerine) bir engel, arkalarına (dünya işlerine) bir engel/set çekip kendilerini sarmışız, artık (hakkı) görmezler.”^[125]

Ayetler şu hakikatleri haykırır: Hikmetli söyleyen hakîm ve muhkem Kur'an hakkı için emin ol, sen şüphesiz risalet vazifesi ile gönderilen peygamberlerdensin. Burada taraf-ı ilahiden, onun risâletine şehadet vardır.

Hz. Muhammed Rasuldür, risaletini tebliğ edecek ve bunun karşılığını alacaktır. Fakat münkirler, muannitler, cehûdlar da bu sebeple muaheze olacaklardır. *“Alâ sıratın müstakim = Eğriliği olmayan, doğru ve Allah'a götüren yeni bir cadde (İslâm) üzerindesin.”*; o, sırat-ı müstakim üzeredir. İnananları Rablerine, ilahi saadete götürecektir. Peyderpey indirdiği vahyi ile bütün izzet, kudret, galebe ve nusret Allah'ındır.

Bu Kur'an, ahiret ve onun tehlikelerinden inzar için; babaları doğrunun eğrinin ne olduğundan, nereye varacağından haberi olmayan bir kavmi inzar etmek için indirildi. *“Lekad hakka'l-kavlu = Doğrusu Celâlim hakkı için onlara azap sözü hak oldu.”* İşte imana gelmiyorlar. Çünkü onların boyunlarına bir takım görünmez bağlar ve kelepçeler yapmışızdır. Bu manevi, enfüsi (psikolojik) ve içtimai itiyat ve şartlardan dolayı iman etmezler.^[126]

Nasıl suçluların boynuna geçirilen, ellerine takılan ağıl/toka ve laleler, kölelikten veya bir suçtan dolayı geçirilmiştir; aynen öyle, biz de onların boyunlarına, yaşadıkları cemiyet sultasının baskılarını, çirkin alışkanlıkları ve kötü huyları, körü körüne taklidi, taassubu, nefsin istekleri gibi, inkâr ve isyanın önünü açan, imandan kaçıdıran fena meleke ve keyfiyetleri geçirdik. Nefisler bunlara öylesine alıştı ve bağımlı hale geldi ki, artık iman etmezler. Onlar bunu hak ettiler, biz de kalplerini mühürledik.

O manevi çemberler, enli yakalıklar gibi çenelere dayanmıştır. Bu yüzden gururla burunları yukarıda, gözleri aşağıda somurtup kalmışlardır. Hakkı görmek için etraflarına dönüp bakmazlar, baksalar da göremezler. *“Çünkü önlerine, arkalarına birer set çektik.”* Öyleyse eli kelepçeli, boynu laleli adamın suçundan dolayı ister istemez hapse gireceği gibi, onlar da cehenneme sürüklenirler. Korkutsan da korkutmasan da, onlar için aynıdır.^[127]

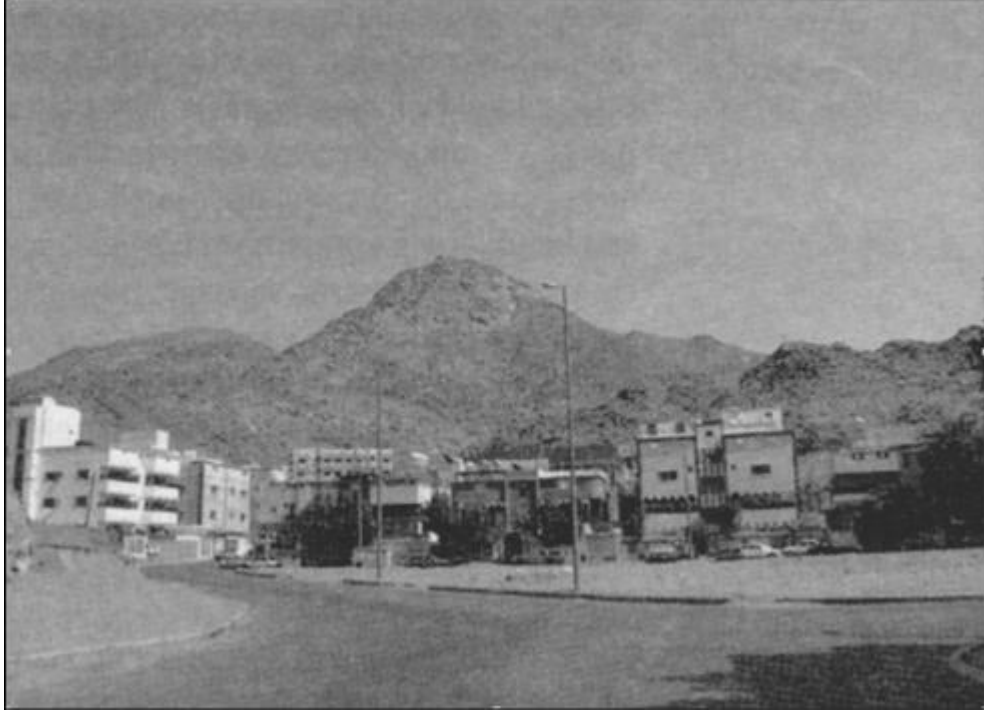
Nasıl dil bazen tat almaz, gözler hastalıktan dolayı görmez, burun koku duymaz, hafıza görevini yapmaz, akıl düşüncemey; aynen bunun gibi, kalpleri hakka perdeli gönüller de hakkı görmezler.

Suikastçılar sabaha kadar beklediler. Fakat bekledikleri adam bir türlü evinden çıkmıyordu. O mucizevî şekilde aralarından ayrılmıştı. Bir görüşe göre de şafaktan sonra Hz. Ali, örtüsüne bürünerek dışarı çıkmıştı.^[128] Sabahleyin suikastçılardan biri, *“Ne bekliyoruz?”* deyince her şeyi göze alarak eve girdiler. Rasulullah’ın yatağında Hz. Ali yatıyordu. Sordular:

“Muhammed nerede?”

“Bilmiyorum.”

Hz. Ali’nin cevabı üzerine müşrikler onu itip kaktılar ve hemen Rasulullah’ı aramaya koyuldular.^[129] O gece olanlar, Rasul-i Ekrem’e tuzak kuranlara karşı Allah’ın tuzağı (mekri) idi.^[130]

Hicret sırasında Rasulullah ve Hz. Ebu Bekir'in gizlendiği Sevr Dağı. Fayda, "Muhammed" DİA, XXX, 314.

Hâtemü'l-Enbiya, evinden Hz. Ebu Bekir'i de almış ve ikisi Mekke'nin güneybatısında olan ve Mekke'ye üç mil uzaklıktaki Sevr Dağı'na yönelmişlerdi. Sevr dik bir dağdı. Onun üst tarafındaki mağaraya ulaşmak için bir saat kadar tırmanmak gerekiyordu.^[131] Evden mağaraya ulaşmak için yaklaşık iki saat yeterliydi. Peygamber Efendimiz, perşembeyi cumaya bağlayan gece evinden ayrılmıştı. Hz. Ebu Bekir'in evinin arka kapısından çıkan iki kişi, azıkları ile yola koyulmuşlardı. Hz. Ebu Bekir kâh Hz. Peygamber'in önüne geçiyor kâh arkasında kalıyordu. Hz. Peygamber *"Niçin böyle yapıyorsun?"* deyince, *"Önünüzü ve arkanızı gözetlemek için!"* diye cevap vermişti.^[132]

Şu halde Üçüncü Akabe Biatinden sonra Rasulullah zilhiccenin geri kalanını, muharrem ve saferi Mekke'de geçirmiş, rebiulevvelin ilk günü Mekke'den ayrılmıştı. Onun Mekke'den ayrılış zamanı, safer ayının ince hilalinin Mekke tepelerinde yükselmesi vaktindeydi.

Hz. Peygamber ve hicret arkadaşı, gece Sevr'e ulaştılar. Önce Hz. Ebu Bekir içeri girdi. Mağaranın şurasını burasını yokladı, tabanını düzeltti. Birkaç deliği izarından (belden aşağıyı örten peştamal) parçalar yırtarak kapadı. Sonra Rasul-i Ekrem'i içeri çağırdı.

Sonraki günlerde hicret başarıyla gerçekleşti ve Rasulullah Medine topraklarına sağ salim ulaşmıştı.

[112] İbn-i Hişam, II, 95; Zehebi, *Târihu'l-İslâm*, s. 317; Diyarbekri, I, 323; Lings, s. 200.

[113] Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 45 vd.

[114] Zehebi, *Târihu'l-İslâm*, s. 320.

[115] Hitti, I, 36.

[116] İbn-i Hişam, II, 97; Diyarbekri, I, 320.

[117] İbn-i Hişam, II, 95; Zehebi, *Tarihu'l-İslâm*, I, 320, 322; Muhammed Rıza, s. 165; Hamidullah, I, 172 vd.

[118] bkz. Hamidullah, I, 174, nr. 292; Fığlalı, “Ali”, *DİA*, II, 371.

[119] bkz. Fığlalı, “Ali”, *DİA*, II, 371.

[120] Bu kimse babası İran’da tıp tahsili yapan, kendisi de ondan doktorluk öğrenen, İran kültürünü iyi bilen biriydi. İran edebiyatı ile Kur’an’a karşı koymak düşüncesindeydi. Ayetlere karşı İran edebiyat ürünlerini öne sürüyordu. bkz. Hasan İbrahim Hasan, II, 128.

[121] İbn-i Hişam, II, 95; Köksal, *Mekke Devri*, s. 40.

[122] İbn-i Hişam, I, 95; Diyarbekri, I, 324; Köksal, *Mekke Devri*, s. 405.

[123] Çürümüş kemiklerin diriltileceği konusu. Bkz. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 137.

[124] İbn-i Hişam, II, 95; Diyarbekri, I, 324.

[125] *Yasin*, 36/1-9; Diyarbekri, I, 324; Muhammed Rıza, s. 158; Muhammed Hudari, *Nûru'l-Yakin*, s. 77.

[126] Yazır, VI, 4006-4011.

[127] A.g.e., VI, 4006-4011.

[128] Lings, s. 20.

[129] Hamidullah, I, 174, nr. 292.

[130] *Enfal*, 8/30; İbn-i Hişam, II, 96; Diyarbekri, I, 32.

[131] Diyarbekri, I, 324; Muhammed Rıza, s. 159; Köksal, *Mekke Devri*, s. 406.

[132] Diyarbekri, I, 326.

Hiz. Peygamber’in evi, Kâbe’nin kuzeydoğusunda, Kâbe’ye yaklaşık iki yüz metre uzaklıkta, Merve Tepesinin doğusundaydı. Suikastçılar özellikle kapı önünde yoğunlaştılar. İbn-i Sa’d’a göre; Ebu Cehil, Ümeyye b. Halef ve Ebu Leheb’den başka orada şu

isimler de vardı: Hakem b. Ebu'l-As, Ukbe b. Muayt, Nadr b. Haris b. Kelede, İbn-i Gaytala, Zem'a b. Esved, Tuayme b. Adiy, Ümeyye'nin kardeşi Übey b. Halef, iki kardeş Nebih ve Munebbih b. Haccac.

Hicaz ovalarında yıllık sıcaklık ortalaması 50-55 derece civarındaydı. Bu uykuya veya dinlenmeye de “*gaylûle*” denirdi. Rasul-i Ekrem'in öğleyin gelişi, bu yüzden olağanüstü bir durumu akla getiriyordu. Rasulullah içeri girince, Hz. Ebu Bekir yerini, ona verdi ve iki cihan serverine sordu:

Sonra, kendisine inanmayan, ama “*el-Emin*” bilerek değerli emanetlerini yanına bırakanların eşyalarını sahiplerine verinceye kadar Mekke'de kalmasını emretti. Onun Mekke'de kalışının sebeplerinden biri de müşrikleri oyalamaktı. Rasulullah'ı doğru bilen ve ona pek güvenen hemşerileri, Güney Arabistan'a, Yemen'e yahut Suriye'ye birkaç aylık ticari yolculuklara çıkacaklarında, paralarını ve değerli mücevherlerini ona emanet ederlerdi.

Hz. Ali'nin cevabı üzerine müşrikler onu itip kaktılar ve hemen Rasulullah'ı aramaya koyuldular. O gece olanlar, Rasul-i Ekrem'e tuzak kuranlara karşı Allah'ın tuzağı (mekri) idi.

Hz. Ebu Bekir bu günü iple çekiordu. Çünkü Müslümanlar bu yılın hac mevsiminden sonra Medine'ye hicret etmişlerdi. Hatta geride hicret edebilecek üç kişi kalmıştı: Rasulullah, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali. Hz. Ebu Bekir zaman zaman gelip Rasul-i Ekrem'den hicret izni istiyor, fakat Rasul-i Ekrem ona, “*La ta'cel, le'allahe en yec'ale leke sahiben = Acele etme! Olur ki Allah sana birini arkadaş eder.*” diye cevap veriyordu. Bu sözlerinden dolayı Ebu Bekir de birlikte hicret edeceği kişinin Hz. Peygamber olacağını umuyordu. Hatta hicret için iki deve satın almıştı. Çok heyecanlıydı ve sordu:

İbn-i Hişam, II, 95; Zehebi, *Târihu'l-İslâm*, s. 317; Diyarbekri, I, 323; Lings, s. 200.

Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 45 vd.

Yasin, 36/1-9; Diyarbekri, I, 324; Muhammed Rıza, s. 158; Muhammed Hudari, *Nûru'l-Yakin*, s. 77.

Yazır, VI, 4006-4011.

A.g.e., VI, 4006-4011.

Lings, s. 20.

İbn-i Hişam, II, 95; Diyarbekri, I, 324.

Hamidullah, I, 174, nr. 292.

Enfal, 8/30; İbn-i Hişam, II, 96; Diyarbekri, I, 32.

Diyarbekri, I, 324; Muhammed Rıza, s. 159; Köksal, *Mekke Devri*, s. 406.

Diyarbekri, I, 326.

Zehebi, *Târihu'l-İslâm*, s. 320.

Hitti, I, 36.

İbn-i Hişam, II, 97; Diyarbekri, I, 320.

İbn-i Hişam, II, 95; Zehebi, *Tarihu'l-İslâm*, I, 320, 322; Muhammed Rıza, s. 165; Hamidullah, I, 172 vd.

İbn-i Hişam, I, 95; Diyarbekri, I, 324; Köksal, *Mekke Devri*, s. 405.

Çürümüştü kemiklerin diriltileceği konusu. Bkz. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 137.

bkz. Hamidullah, I, 174, nr. 292; Fığlalı, "Ali", *DİA*, II, 371.

bkz. Fığlalı, "Ali", *DİA*, II, 371.

Bu kimse babası İran'da tıp tahsili yapan, kendisi de ondan doktorluk öğrenen, İran kültürünü iyi bilen biriydi. İran edebiyatı ile Kur'an'a karşı koymak düşüncesindeydi. Ayetlere karşı İran edebiyat ürünlerini öne sürüyordu. bkz. Hasan İbrahim Hasan, II, 128.

İbn-i Hişam, II, 95; Köksal, *Mekke Devri*, s. 40.

Suikastçılar sabaha kadar beklediler. Fakat bekledikleri adam bir türlü evinden çıkmıyordu. O mucizevî şekilde aralarından ayrılmıştı. Bir görüşe göre de şafaktan sonra Hz. Ali, örtüsüne bürünerek dışarı çıkmıştı. Sabahleyin suikastçılardan biri, "Ne bekliyoruz?" deyince her şeyi göze alarak eve girdiler. Rasulullah'ın yatağında Hz. Ali yatıyordu. Sordular:

Hâtemü'l-Enbiya, evinden Hz. Ebu Bekir'i de almış ve ikisi Mekke'nin güneybatısında olan ve Mekke'ye üç mil uzaklıktaki Sevr Dağı'na yönelmişlerdi. Sevr dik bir dağdı. Onun üst tarafındaki mağaraya ulaşmak için bir saat kadar tırmanmak gerekiyordu. Evden mağaraya ulaşmak için yaklaşık iki saat yeterliydi. Peygamber Efendimiz, perşembeyi cumaya bağlayan gece evinden ayrılmıştı. Hz. Ebu Bekir'in evinin arka kapısından çıkan iki kişi, azıkları ile yola koyulmuşlardı. Hz. Ebu Bekir kâh Hz. Peygamber'in önüne geçiyor kâh arkasında kalıyordu. Hz. Peygamber "Niçin böyle yapıyorsun?" deyince, "Önünüzü ve arkanızı gözetlemek için!" diye cevap vermişti.

“Yâsîn. Pek hikmetli Kur’an hakkı için. Muhakkak sen, (tarafımızdan kullarıma) gönderilen elçilerdensin. Dosdoğru bir yol (İslâm) üzerindesin. Kur’an aziz ve rahim (her zaman galip ve pek merhametli) olan Allah’ın indirdiği bir kitaptır. Babaları ve ataları (Allah’ın azabı ile) korkutulmamış bir kavmi korkutasın diye gönderildin. Çünkü onlar habersiz gafillerdir. Doğrusu çoğunun üzerine (iman etmeyecekleri bilindiğinden) azap gerçekleşmiştir. Onlar iman etmezler. Çünkü biz o kâfirlerin boyunlarına bağlar (ağlâl) geçirmişiz ki, bunlar çenelerine dayanmıştır da, başları yukarı kalkık bulunuyor (artık hak tarafına başlarını çeviremezler.) Biz onların önlerine (ahiret işlerine) bir engel, arkalarına (dünya işlerine) bir engel/set çekip kendilerini sarmışız, artık (hakkı) görmezler.”

İkincisi: Sözlerine bakılırsa Ebu Cehil, öldükten sonra diriltilmeyi bir türlü kabullenemiyordu. Ölen nasıl yeniden diriltilebilirdi? Evet, dünya şartlarında bu, gerçekleşen bir durum değildi. Fakat bu durum her insan için öldükten sonra vukua gelecekti. Bunun haklı ve mantıklı sebepleri vardır:

Yolculuk planı yapıldı. Müşrik ama güvenilir ve işini bilen Abdullah b. Uraykıt, onlara yol konusunda kılavuzluk edecekti. Kendisine teslim edilen iki deveyi üç gün otlattıktan sonra, onları Sevr Dağı eteğinde bulacaktı. Peygamber Efendimiz, yine başı sarılı, bir bakıma maskeli olarak oradan ayrıldı. Sonra Rasulullah Hz. Ali’yi çağırıp ona şöyle direktif verdi:

Hz. Peygamber’e hicret izni veriliyordu. O, Cebrail’le görüşmesinden sonra vakit geçirmeden, öğle vakti, yani herkesin uyku ve istirahatata çekildiği sıcakta, eli yüzü sarılı olarak ve kendini gizleyerek evinden çıktı. Doğruca Hz. Ebu Bekir’in evine geldi ve kapısını vurdu. Kapıda onu dokuz yaşlarında olan Hz. Ayşe karşıladı. O şu an Hz. Peygamber’le nikâhlı olmasına rağmen henüz düğünleri yapılmamıştı ve hicret sonrası aynı yıl içinde düğünleri de yapılacaktı. Geleni tanıdı; *“Geldiğinizi haber vereyim.”* dedi. İçerde minderinde oturan babasına haberi ilettili. Hz. Ebu Bekir heyecanlandı, *“Rasulullah bu saatte hiç gelmezdi. Gelişinde bir iş var!”* dedi. Kalktı ve ona koştu. Gerçekten Rasul-i Ekrem hemen her gün Hz. Ebu Bekir’e uğrardı. Fakat buluşmalar akşam ya da sabah olurdu. Bu geliş öğle vaktiydi, kızını ve Hz. Ebu Bekir’i

heyecanlandırmıştı. Çünkü Arabistan sıcağında kuşluktan ikindiye dek herkes bir gölgeye veya evine çekilip dinlenirdi.

Hız. Peygamber'e hicret izni veriliyordu. O, Cebrail'le görüşmesinden sonra vakit geçirmeden, öğle vakti, yani herkesin uyku ve istirahataya çekildiği sıcakta, eli yüzü sarılı olarak ve kendini gizleyerek evinden çıktı. Doğruca Hız. Ebu Bekir'in evine geldi ve kapısını vurdu. Kapıda onu dokuz yaşlarında olan Hız. Ayşe karşıladı. O şu an Hız. Peygamber'le nikâhlı olmasına rağmen henüz düğünleri yapılmamıştı ve hicret sonrası aynı yıl içinde düğünleri de yapılacaktı. Geleni tanıdı; *"Geldiğinizi haber vereyim."* dedi. İçerde minderinde oturan babasına haberi ilettil. Hız. Ebu Bekir heyecanlandı, *"Rasulullah bu saatte hiç gelmezdi. Gelişinde bir iş var!"* dedi. Kalktı ve ona koştu. Gerçekten Rasul-i Ekrem hemen her gün Hız. Ebu Bekir'e uğrardı. Fakat buluşmalar akşam ya da sabah olurdu. Bu geliş öğle vaktiydi, kızını ve Hız. Ebu Bekir'i heyecanlandırmıştı. Çünkü Arabistan sıcağında kuşluktan ikindiye dek herkes bir gölgeye veya evine çekilip dinlenirdi.

Bu Kur'an, ahiret ve onun tehlikelerinden inzar için; babaları doğrunun eğrinin ne olduğundan, nereye varacağından haberi olmayan bir kavmi inzar etmek için indirildi. *"Lekad hakka'l-kavlu = Doğrusu Celâlim hakkı için onlara azap sözü hak oldu."* İşte imana gelmiyorlar. Çünkü onların boyunlarına bir takım görünmez bağlar ve kelepçeler yapmışlardır. Bu manevi, enfüsi (psikolojik) ve içtimai itiyat ve şartlardan dolayı iman etmezler.

Hâtemü'l-Enbiya, evinden Hız. Ebu Bekir'i de almış ve ikisi Mekke'nin güneybatısında olan ve Mekke'ye üç mil uzaklıktaki Sevr Dağı'na yönelmişlerdi. Sevr dik bir dağdı. Onun üst tarafındaki mağaraya ulaşmak için bir saat kadar tırmanmak gerekiyordu. Evden mağaraya ulaşmak için yaklaşık iki saat yeterliydi. Peygamber Efendimiz, perşembeyi cumaya bağlayan gece evinden ayrılmıştı. Hız. Ebu Bekir'in evinin arka kapısından çıkan iki kişi, azıkları ile yola koyulmuşlardı. Hız. Ebu Bekir kâh Hız. Peygamber'in önüne geçiyor kâh arkasında kalıyordu. Hız. Peygamber *"Niçin böyle yapıyorsun?"* deyince, *"Önünüzü ve arkanızı gözetlemek için!"* diye cevap vermişti.

"Bu gece, her gece yattığın yatağında geceyi geçirme."

“Muhammed iddia ediyordu ki, siz emrine uyarsanız tüm Arapların ve Arap olmayanların hükümdarı olacakmışsınız. Dahası, ölümünüzden sonra diriltilecekmişsiniz. Ardından size Ürdün bağları gibi bağlar (cennetler) verilecekmiş. Eğer dediklerini yapamazsanız, bu yüzden size boğazlama (cezası) var ve ölümünüzden sonra diriltilip, sizin için tutuşturulan ateşte yakılacaksınız.”

Hız. Peygamber'in evi, Kâbe'nin kuzeydoğusunda, Kâbe'ye yaklaşık iki yüz metre uzaklıkta, Merve Tepesinin doğusundaydı. Suikastçılar özellikle kapı önünde yoğunlaştılar. İbn-i Sa'd'a göre; Ebu Cehil, Ümeyye b. Halef ve Ebu Leheb'den başka orada şu isimler de vardı: Hakem b. Ebu'l-As, Ukbe b. Muayt, Nadr b. Haris b. Kelede, İbn-i Gaytala, Zem'a b. Esved, Tuayme b. Adiy, Ümeyye'nin kardeşi Übey b. Halef, iki kardeş Nebih ve Munebbih b. Haccac.

Ona hem emir hem de güven veriyordu. Zaten yirmi iki yaşında olan Hız. Ali cesur ve korkusuz bir delikanlıydı ve Mekke hayatı boyunca hep Rasulullah'ın yanında yer almıştı.

Hız. Ali'nin cevabı üzerine müşrikler onu itip kaktılar ve hemen Rasulullah'ı aramaya koyuldular. O gece olanlar, Rasul-i Ekrem'e tuzak kuranlara karşı Allah'ın tuzağı (mekri) idi.

Üçüncüsü: Ebu Cehil ayrıca, gençleri Rasulullah'a karşı yüreklendirmek için, *“Siz onu öldürmezseniz, o sizi boğazlayacaktır.”* demek istemektedir. *“Eğer dediklerini yapmazsanız, bu yüzden sizler için boğazlama vardır.”* demektedir. Onları, kendilerine ateş vaat edene karşı olmaya da çağırmaktadır.

O manevi çemberler, enli yakalıklar gibi çenelere dayanmıştır. Bu yüzden gururla burunları yukarıda, gözleri aşağıda somurtup kalmışlardır. Hakkı görmek için etraflarına dönüp bakmazlar, baksalar da göremezler. *“Çünkü önlerine, arkalarına birer set çektik.”* Öyleyse eli kelepçeli, boynu laleli adamın suçundan dolayı ister istemez hapse gireceği gibi, onlar da cehenneme sürüklenirler. Korkutsan da korkutmasan da, onlar için aynıdır.

16.

HZ. ALİ'NİN KUBA'YA ULAŞMASI VE GECELERİ KIRILAN PUTLAR

HZ. ALİ, RASULULLAH'A (A.S.M.) emanet edilen paraları ve mücevheratı sahiplerine dağıtmak için Ebtah'ta, yani Mekke'nin kurulduğu vadide halk içinde dikilerek şöyle seslendi:

“Rasulullah yanında kimin emaneti bulunuyorsa gelsin. Emanetini kendisine iade edeceğim!”

Duyurudan sonra üç gün emanetleri sahiplerine verme işini sürdürdü.^[133] Sonra, yanında annesi Fatıma Hatun, Hz. Peygamber'in siyahî dadısı Ümmü Eymen, onun çocuğu Eymen ve müstad'aflardan (zayıf müminler) bir grupla, Mekke'den ayrıldı.^[134] Muhacirler grubu geceleri yürüyüp gündüzleri gizleniyorlardı. Kafile uzun yolu böylece katetti. Hz. Ali'nin Kuba'ya ulaşması rebiulevvel ayı ortalarına rastlıyordu. Şu halde Rasulullah'tan üç gün sonra Kuba'ya ulaşmıştı.

Yeterli binek olmamasından dolayı, delikanlılık çağlarında olan Hz. Ali, yolu çoğu zaman veya tamamen yürüyerek gelmiş olmalı ki, Kuba'ya ulaştığında ayakları şişmiş ve patlamıştı. Rasul-i Ekrem onun geliş haberini alınca sevinmişti. *“Ali'yi bana çağırınız.”* diye emretti.

“Ey Allah'ın Rasulü, yürümeye gücü yok.” denilince yanına gitti. Onu görünce şefkatinden ağladı. Beş yaşından beri devamlı yanında kalan ve evinde yetişen, bir nevi manevi evladı yerindeki Hz. Ali'nin boynuna sarıldı. Elini ayakları altına sürüp iyileşmesi için dua etti. Hz. Ali'nin ağrıları ve acıları dindi.^[135]

HZ. Ali, Peygamberimizin emrine uyarak Külsüm b. Hidm'in evine inmişti. Daha uygun olması nazara alınarak, Kubalı dul bir kadının evinde bir veya iki gece misafir kaldı.^[136] Rasul-i Ekrem'den üç gün sonra Kuba'ya ulaştığı düşünülürse, bu evde perşembe ve cuma gecesi kalmış olmalıdır.

HZ. Ali'nin, o iki gecede şahit olduğu olaylar da dikkat çekicidir. O Müslüman hanıma ait evde kalırken, gece yarısı, biri kadının kapısını

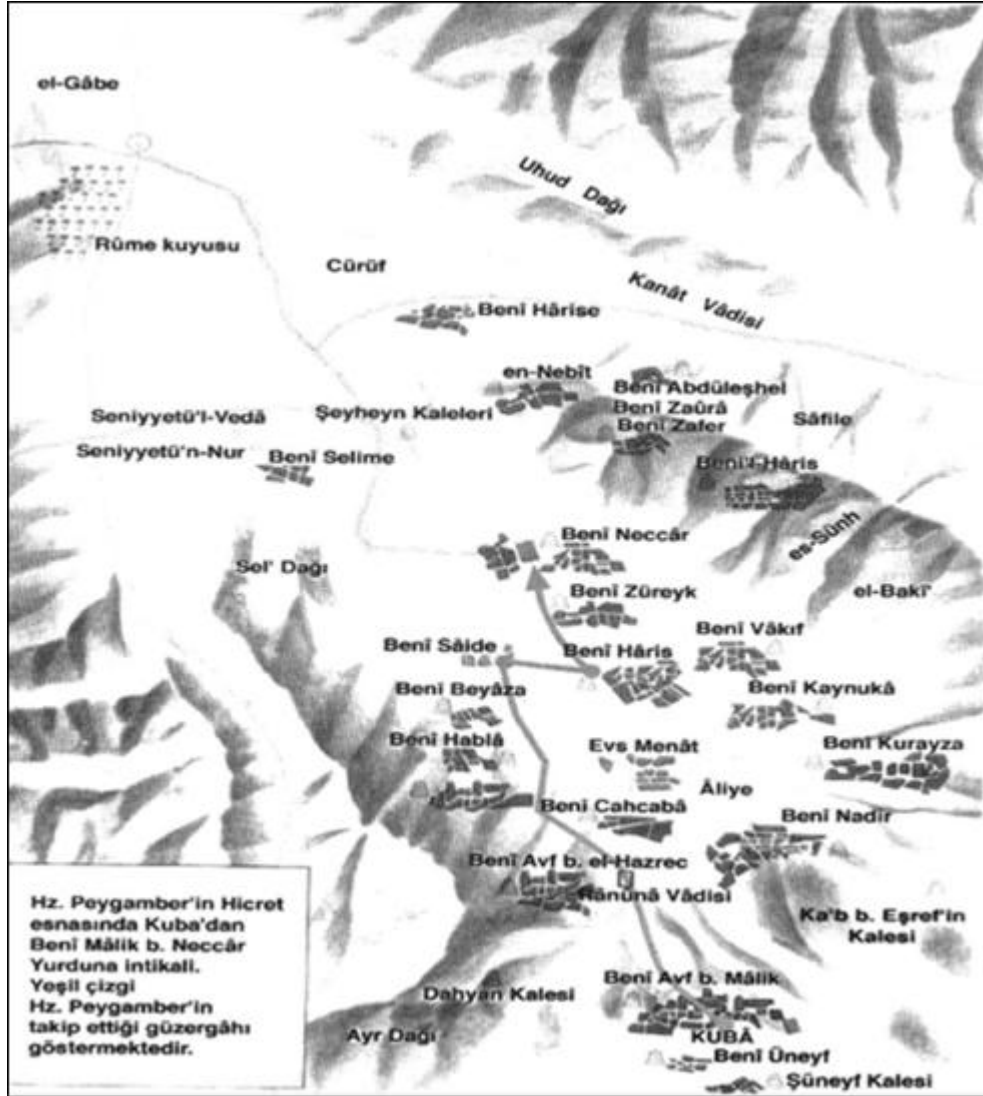
çaldı, dışarı çıkan kadına bir şeyler verdi ve kadın bunları içeri götürdü. Hz. Ali geleni tanımadığı ve ondan şüphelendiği gibi, ne verdiğini de bilmiyordu. Adamın durumundan şüphelenince kadına konuyu açtı:

“Ey Allah’ın kulu kadın, her gece kapını çalan, karşısına çıktığın, sonra da sana ne olduğunu bilmediğim şeyler veren bu adam kimdir? Oysa sen dul bir Müslüman kadınsın?”

Hz. Ali durumun şüphe verici olduğunu açıklıyordu. Hanım, konuya şöyle açıklık getirdi:

“Bu adam Sehl b. Huneyf b. Vehb’dir. O benim kimsesiz bir bayan olduğumu bilmektedir. Bu yüzden, karanlık basınca, kavminin insan şekilli putlarına (evsân) saldırır, onları parçalar, bana getirir ve ‘bunları odun yap’ der.”^[137]

Sehl b. Huneyf,^[138] Amr b. Avf Oğullarındandı. Şu halde Evsli Amr b. Avf Oğulları içinde hâlâ -ki bu tabiidir- Müslüman olmamış aileler vardı. Sehl, geceleri ailelere veya kişilere ait ağaç putlara saldırmakta, onları gizlice kırıp kadına odun olsun diye getirmektedir. Buradan, Medine’de putların çokça ağaçtan yapılmış olduğunu çıkarabiliriz. Aynı şekilde putları kıranlardan biri de Abdullah b. Cübeyr’di. O da ahşap putları kırıp, “*yaksınlar*” diye Müslümanlara getiriyordu.^[139] Böylece görüp duymayan ve insanları şirk pisliğinde tutan putlar, “yakıt” vazifesi görüyorlardı.

Hicret Sırasında Medine. Sarıçam, s. 134.

Asım Köksal, Müslüman olduktan sonra, ensardan bazılarının Medine'de put kırdıklarını ve bunların önde gelenlerini şöyle sıralar: Neccâr Oğullarından İkinci Akabe Biatinde bulunan ve onların nakibi seçilen Esad b. Zürene, Ümâre b. Hazm ve Avf b. Afra. Bunlar Malik b. Neccar Oğullarının putlarını kırıyorlardı.

Salit b. Kays ile Ebu Sırma, Neccar Oğullarının diğer bir kolu olan Adiy b. Neccar Oğullarının putlarını kırıyorlardı.

Sa'lebe b. Ganeme, Muaz b. Cebel ve Abdullah b. Üneys, Seleme Oğullarının putlarını kırıyorlardı.

Ziyad b. Lebid ve Ferve b. Amr, Beyaza Oğullarının putlarını kırmışlardı. Sa'd b. Muaz ile Üseyyid b. Hudayr da Abdüleşhellilerin

putlarını kırmışlardı.^[140] Bu ikisi aynı zamanda Evs'in ileri gelenlerindendi.

[133] Hamidullah, I, 189, nr. 320.

[134] İbn-i Hişam, II, 111; Muhammed Rıza, s. 164.

[135] İbn-i Hişam, II, 111; Muhammed Rıza, s. 164; Köksal, I, 12-13.

[136] İbn-i Hişam, II, 13.

[137] İbn-i Hişam, II, 111; Köksal, I, 13.

[138] Bu kişi Huneyf b. Vehb. b. Ukeym b. Sa'lebe b. Amr b. Avf'tır. Bedir'de bulunanlar konusuna bkz. İbn-i Hişam, II, 111, 335.

[139] Köksal, I, 13.

[140] a.g.e., I, 13.

Hız. Ali, Peygamberimizin emrine uyarak Külsüm b. Hidm'in evine inmişti. Daha uygun olması nazara alınarak, Kubalı dul bir kadının evinde bir veya iki gece misafir kaldı. Rasul-i Ekrem'den üç gün sonra Kuba'ya ulaştığı düşünülürse, bu evde perşembe ve cuma gecesi kalmış olmalıdır.

Ziyad b. Lebid ve Ferve b. Amr, Beyaza Oğullarının putlarını kırmışlardı. Sa'd b. Muaz ile Üseyyid b. Hudayr da Abdüleşhellilerin putlarını kırmışlardı. Bu ikisi aynı zamanda Evs'in ileri gelenlerindendi.

Duyurudan sonra üç gün emanetleri sahiplerine verme işini sürdürdü. Sonra, yanında annesi Fatıma Hatun, Hız. Peygamber'in siyahî dadısı Ümmü Eymen, onun çocuğu Eymen ve müstad'aflardan (zayıf müminler) bir grupta, Mekke'den ayrıldı. Muhacirler grubu geceleri yürüyüp gündüzleri gizleniyorlardı. Kafile uzun yolu böylece katetti. Hız. Ali'nin Kuba'ya ulaşması rebiulevvel ayı ortalarına rastlıyordu. Şu halde Rasulullah'tan üç gün sonra Kuba'ya ulaşmıştı.

"Bu adam Sehl b. Huneyf b. Vehb'dir. O benim kimsesiz bir bayan olduğumu bilmektedir. Bu yüzden, karanlık basınca, kavminin insan şekilli putlarına (evsân) saldırır, onları parçalar, bana getirir ve 'bunları odun yap' der."

Duyurudan sonra üç gün emanetleri sahiplerine verme işini sürdürdü. Sonra, yanında annesi Fatıma Hatun, Hız. Peygamber'in

siyahî dadısı Ümmü Eymen, onun çocuğu Eymen ve müstad'aflardan (zayıf müminler) bir grupta, Mekke'den ayrıldı. Muhacirler grubu geceleri yürüyüp gündüzleri gizleniyorlardı. Kafiye uzun yolu böylece katetti. Hz. Ali'nin Kuba'ya ulaşması rebiulevvel ayı ortalarına rastlıyordu. Şu halde Rasulullah'tan üç gün sonra Kuba'ya ulaşmıştı.

Sehl b. Huneyf, Amr b. Avf Oğullarındandı. Şu halde Evsli Amr b. Avf Oğulları içinde hâlâ -ki bu tabiidir- Müslüman olmamış aileler vardı. Sehl, geceleri ailelere veya kişilere ait ağaç putlara saldırmakta, onları gizlice kırıp kadına odun olsun diye getirmektedir. Buradan, Medine'de putların çokça ağaçtan yapılmış olduğunu çıkarabiliriz. Aynı şekilde putları kıranlardan biri de Abdullah b. Cübeyr'di. O da ahşap putları kırıp, "*yaksınlar*" diye Müslümanlara getiriyordu. Böylece görüp duymayan ve insanları şirk pisiğinde tutan putlar, "yakıt" vazifesi görüyorlardı.

"*Ey Allah'ın Rasulü, yürümeye gücü yok.*" denilince yanına gitti. Onu görünce şefkatinden ağladı. Beş yaşından beri devamlı yanında kalan ve evinde yetişen, bir nevi manevi evladı yerindeki Hz. Ali'nin boynuna sarıldı. Elini ayakları altına sürüp iyileşmesi için dua etti. Hz. Ali'nin ağrıları ve acıları dindi.

Hamidullah, I, 189, nr. 320.

İbn-i Hişam, II, 111; Muhammed Rıza, s. 164.

İbn-i Hişam, II, 111; Köksal, I, 13.

Bu kişi Huneyf b. Vehb. b. Ukeym b. Sa'lebe b. Amr b. Avf'tır. Bedir'de bulunanlar konusuna bkz. İbn-i Hişam, II, 111, 335.

İbn-i Hişam, II, 111; Muhammed Rıza, s. 164; Köksal, I, 12- 13.

İbn-i Hişam, II, 13.

Köksal, I, 13.

a.g.e., I, 13.

Sehl b. Huneyf, Amr b. Avf Oğullarındandı. Şu halde Evsli Amr b. Avf Oğulları içinde hâlâ -ki bu tabiidir- Müslüman olmamış aileler vardı. Sehl, geceleri ailelere veya kişilere ait ağaç putlara saldırmakta, onları gizlice kırıp kadına odun olsun diye getirmektedir. Buradan, Medine'de putların çokça ağaçtan yapılmış olduğunu çıkarabiliriz. Aynı şekilde putları kıranlardan biri de Abdullah b. Cübeyr'di. O da ahşap putları kırıp, "*yaksınlar*" diye Müslümanlara

getiriyordu. Böylece görüp duymayan ve insanları şirk pisliğinde tutan putlar, “yakıt” vazifesi görüyorlardı.

İKİNCİ BÖLÜM:

HZ. ALİ MEDİNE'DE

1.

Muâhât: Karşılıklı Kardeşlik

İSLAM DÜŞMANLARININ İHTİLAF ve fitneyi körüklemeleri ve baskılarına karşı en etkili ve güçlü silah uhuvvet, yani kardeşlikti. Müminler Medine'ye hicret edince müşrikler onları orada da rahat bırakmadı. Mekke'den mektuplar göndererek Medinelilerin Müslümanlara karşı tavır almalarını istemişlerdi.^[141] Rasulullah (a.s.m.) tehditler karşısında kardeşliği pekiştirmek istedi. Muhacirlerle ensar arasında bir kardeşlik sözleşmesi yapacaktı.

Dinlerini yaşamak ve rıza-i ilahi için her şeylerini Mekke'de bırakıp hicret edenlere “*muhacir*”, bunlara kucak açan Medineli Müslümanlara da “*ensar*” deniyordu. Allah'ın dinini korumak ve geliştirmek için evini, yurdunu, iş, güç ve ticaretini kaybetmek ve bırakabilmek kolay değildi. Aynı şekilde muhtaç muhacirlere kucak açmak, ensar olmak da kolay değildi.

Muhacirler Medine'ye geleli beş ay kadar olmuştu. Henüz Medine'nin havasına, âdetlerine ve çalışma şartlarına alışmış değillerdi. Fikirleri, hayalleri ve hasretleri hâlâ Mekke'deydi. Rasulullah herkes gibi, bunu görüyor ve hissediyordu. O da bir Mekkeliydi. Hz. Peygamber onları Medineli Müslümanlarla her yönden kaynaştırmak istedi. Toplantı için ensardan Enes b. Malik'in evi uygun görüldü. Müslümanlar birer ikişer oraya toplandılar. Bu gün muhacirlerle ensar, birbirlerine maddi-manevi yardım etme ve varis olma gibi hususlara dayanan bir kardeşlik akdi/antlaşması yapacaklardı. Buna, “*karşılıklı kardeşleşme*” anlamında “*muâhât*” denildi. Hz. Peygamber Mekke'de iken de bazı güçsüz müminleri hali vakti yerinde olanların korumasına vermişti.

Bir Sahabe Rasulullah'a içi kâfur dolu yeşil bir çanak uzattı. Rasulullah onu aldı. En yakınında bulunan Sahabe ellerini çanağa batırdı. Bu, “*Kardeşlik akdi için ant içiyor ve söz veriyorum.*” demekti. Cahiliyede de aşiret veya kabileler birbirleriyle hılf/ittifak yaptıklarında, ellerini içine koku dökülen bir kaba batırıyorlardı.^[142] İçi kâfur dolu kaba herkes elini batırdı. Artık oradakilerle ensar kardeş olmuştu. Tarih, antlaşmanın ve akdin her türlüşünü nakleder, ama kardeş olmak için antlaşmak gerçekten ilginçtir.

O gün orada yarısı ensar olmak üzere, tam doksan erkek toplanmıştı. Mizaç, karakter ve hissiyatça birbirine uygun bir muhacirle bir ensar kardeş olmuştu. Mesela Hz. Ebu Bekir'le Hazreclî Harice b. Zeyd, Hz. Ömer'le Utban b. Malik, Selman-ı Farisi ile Ebu'd-Derda, Ammar b. Yasir'le Huzeyfe b. Yeman, Musab b. Umeyr'le Ebu Eyyub el-Ensari kardeş olmuştu. Hz. Hamza Rasul-i Ekrem'in azatlısı Zeyd'le kardeş oldu. Ebu Ubeyde ile Sa'd b. Muaz, Abdurrahman b. Avf'la Sa'd b. Rebi kardeş oldular. Kardeşlik listesi uzayıp gidiyordu.^[143] Böylece meşrep, meslek ve karakter farklılığı içinde birlik teşkil ediliyordu. İnsanları aynı meşrebe, karaktere sokmak, farklılıkları ortadan kaldırmak mümkün değildi. Öyleyse farklılıklarla birlikte beraberlik çareleri aranmalıydı. Ashab-ı kiram, tatları ve renkleri farklı, fakat aynı Şems-i Hidayet'ten ve Sirâc-i Münir'den feyiz alan meyveler gibiydiler. Fetih suresinin sonunda geçtiği gibi, onların bahçıvanı ve onları İslam'la aşılayan da Muallim-i Ekber Rasul-i Ekrem'di.

Ayrıca bu hadise gösteriyor ki, Rasulullah Müslüman cemaati iyi tanıyor, herkesin psikolojisini, meşrebini ve karakterini iyi biliyordu. Ensar kardeşlik sonrası “*isar*” hasletini ifade eden şu teklifte bulundular:

“Ey Allah Rasulü, hurmalıklarımızı da muhacir kardeşlerimizle aramızda bölüştür.”

Bir soy kardeş bile çoğu zaman bunu yapamaz. Öneri üzerine Allah Rasulü durum değerlendirmesi yaptı. Muhacirler genelde kervan tüccarlarıydı ve genelde Mekke'de ziraatla meşgul olmamışlardı, bu yüzden toprak işlemeyi bilmiyorlardı. O, bu teklifi hurma ürününün bölünmesi şeklinde kabul etti.

Ensardan her Müslüman, bir muhaciri evinde barındırıyor, birlikte yiyip içiyorlardı. Hz. Ebu Bekir'le kardeş olan Harice b. Zeyd, çok geçmeden kızını ona vermişti. Bir Medineli Müslüman ölünce muhacir, ölenin akrabalarıyla ona varis oluyordu. Bu iman kardeşliği nesep kardeşliğinden ileri idi. Bedir sonrası nazil olan Enfal suresi 75. ayetine kadar mirasçılık durumu geçerliliğini korumuştur.

Muhacir Abdurrahman b. Avf, bu kardeşliği kendi yaşadıkları açısından şöyle anlatmıştı:

“Biz Medine'ye gelince, Rasulullah (s.a.v.) benimle Sa'd b. Rebi arasında kardeşlik kurmuştu. Kardeşlik kurulunca, Sa'd şöyle dedi:

‘Ben mal mülk bakımından ensarın en zenginiyim; malımın yarısını sana ayırdım. İki hanımımın da hangisini istersen onu senin için boşayacağım.’ Ben, ‘Allah hanımını, servetini sana mübarek etsin, onlara ihtiyacım yok. Bana yapacağın iyilik, içinde alışveriş yaptığınız çarşının yolunu göstermendir.’ dedim.”

Bu kardeşler, kardeşleri için servetlerinden geçebiliyorlardı. Oysa bu, en zor fedakârlık edilecek şeydi. Abdurrahman b. Avf ertesi gün altın ticareti yapan Kaynuka çarşısına gitti ve kısa zamanda sayılı zenginler arasına girdi. Çünkü o bir tüccardı. Bu kardeşlik sayesinde şunlar gerçekleşti:

1) Cemiyetin temelini teşkil eden yardımlaşma ve dayanışma sağlandı.

2) Muhacirlerin en zaruri ihtiyaçları olan yatak, iâşe ve iş/çalışma problemi halledildi. Herkese iş bulunmuş, herkes sıkıntıdan kurtulmuştu. Bir kişinin yemeği iki kişiye yetiyordu. Bir ailenin geliri iki aileyi iyi kötü geçindiriyordu.

3) Muhacirlerle ensar, birbirlerine ısındılar ve bağlandılar. Soy ve kabile bağının yerini din bağı almıştı. Kabile kardeşliği, yerini iman ve İslam kardeşliğine bırakmıştı. Ayet-i kerime bu konuda ensarın tavrını şöyle övdü:

“Muhacirlerden önce, Medine’yi dâru’l-İslam (İslam ve iman yurdu) edinenler, kendilerine hicretle gelenlere muhabbet beslerler. Onlara verilen şeylerden dolayı kendilerinde bir kaygı duymazlar. Kendileri muhtaç olsa bile, onları nefislerine tercih ederler. Ve kimler nefsinin hırsından korunursa, bunlar (azaptan) kurtulanlardır.”^[144]

Gerçekten, Medine’yi iman ve İslam’ın geliştiği, bir yurt/ev (Dâru’l-İslam) edinen ve pek değerli hazineyi orada saklayan ensar, gelenlere kucak açtılar. Onlara verilenler hususunda, içlerinde bir kaygı duymadılar. Muhtaç oldukları halde, onları kendilerine tercih ettiler.

Muâhât sırasında o zamanlar yirmi yaşlarında bir delikanlı olan Hz. Ali çıkagelmiş ve şöyle demişti:

“Ey Allah Rasulü, arkadaşlarını birbirine kardeş yaptın. Benimle kimse arasında kardeşlik kurmadın!”

Seyyidü’l-mürselîn onun elini tuttu ve orada şöyle dedi:

“Bu benim kardeşimdir.”

Sonra ekledi:

“Ali, dünya ve ahirette benim kardeşimsin.”

Bu sözler Mekke’de on yaşında Müslüman olan^[145], hicrete kadar Rasulullah’ın evinde kalan ve onun terbiyesinde yetişen Hz. Ali için büyük bir *‘iltifat ve değer’* ifade etmeliydi. Diğer yandan ensarlık kolay değildi. Gerçekten; evini kardeş hissederek bir mümine açmak, günlük, aylık ve senelik gelirini onunla paylaşmak, kardeşçe sevgi sunmak, verilende onu kıskanmamak ve kalbinde bir sıkıntı bile duymamak... İşte ensar olmak buydu. Ayrıca kendi muhtaç olsa da Mekkeli muhaciri kendine tercih edebilmek. Bu duygularda ve atmosferde olabilenler, ayete göre *“nefislerinin hırsından”* ve şeytan esaretinden kurtulanlardı. Gerçek kurtuluş ve istiklal, nefis ve şeytanın köleliğinden kurtulabilmektir.

Muâhât sonrası Rasul-i Ekrem, Medine’de kaç Müslüman olduğunu ve müşriklere karşı durumlarını anlamak istedi. Hz. Huzeyfe ve birkaç Müslümana şöyle emretti:

“Benim için, halktan Müslüman olduğunu söyleyenleri kaleme alınız.”

Bunun üzerine görevliler, bin beş yüz kadar yetişkin erkeği tespit ettiler. Bu sayım yalnız yetişkin erkekleri (rical) içine alıyordu. Herhangi bir savaş tehlikesinde Müslümanların asker gücü bilinmek isteniyordu. Sayımı yapanlar, kendi kendilerine şöyle düşündüler:

“Bin beş yüz erkek olduğumuz halde niye korkuyoruz, kendimizi imtihana (işkenceye) çekilir durumda görüyoruz? Öyle ki, bir adam korkarak namaz kılıyor!”^[146]

^[141] Müşrik nota ve tehditleri konusunda bkz. Sarıcık, *Çağrı - Medine*, s. 30

^[142] *“El-Mutayyebûn”* adı da böylesi bir antlaşma yaptıkları için kendilerine verilmişti.

^[143] İbn-i Hişam, II, 124.

^[144] *Haşir*, 59/9.

^[145] İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 464; Hamidullah, I, 131, nr. 222.

^[146] Konunun kaynakları için bkz. Hamidullah, *Vesâik*, s. 65; ayrıca bkz. Hamidullah, I, 330, nr. 507.

Konunun kaynakları için bkz. Hamidullah, *Vesâik*, s. 65; ayrıca bkz. Hamidullah, I, 330, nr. 507.

Haşir, 59/9.

İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 464; Hamidullah, I, 131, nr. 222.

“*El-Mutayyebûn*” adı da böylesi bir antlaşma yaptıkları için kendilerine verilmişti.

İbn-i Hişam, II, 124.

Müşrik nota ve tehditleri konusunda bkz. Sarıcık, *Çağrı - Medine*, s. 30

“Muhacirlerden önce, Medine’yi dâru’l-İslam (İslam ve iman yurdu) edinenler, kendilerine hicretle gelenlere muhabbet beslerler. Onlara verilen şeylerden dolayı kendilerinde bir kaygı duymazlar. Kendileri muhtaç olsa bile, onları nefislerine tercih ederler. Ve kimler nefsinin hırsından korunursa, bunlar (azaptan) kurtulanlardır.”

Bu sözler Mekke’de on yaşında Müslüman olan, hicrete kadar Rasulullah’ın evinde kalan ve onun terbiyesinde yetişen Hz. Ali için büyük bir ‘iltifat ve değer’ ifade etmeliydi. Diğer yandan ensarlık kolay değildi. Gerçekten; evini kardeş hissederek bir mümine açmak, günlük, aylık ve senelik gelirini onunla paylaşmak, kardeşçe sevgi sunmak, verilende onu kıskanmamak ve kalbinde bir sıkıntı bile duymamak... İşte ensar olmak buydu. Ayrıca kendi muhtaç olsa da Mekkeli muhaciri kendine tercih edebilmek. Bu duygularda ve atmosferde olabilenler, ayete göre “*nefislerinin hırsından*” ve şeytan esaretinden kurtulanlardı. Gerçek kurtuluş ve istiklal, nefis ve şeytanın köleliğinden kurtulabilmektir.

İSLAM DÜŞMANLARININ İHTİLAF ve fitneyi körüklemeleri ve baskılarına karşı en etkili ve güçlü silah uhuvvet, yani kardeşlikti. Müminler Medine’ye hicret edince müşrikler onları orada da rahat bırakmadı. Mekke’den mektuplar göndererek Medinelilerin Müslümanlara karşı tavrı almalarını istemişlerdi. Rasulullah (a.s.m.) tehditler karşısında kardeşliği pekiştirmek istedi. Muhacirlerle ensar arasında bir kardeşlik sözleşmesi yapacaktı.

Bir Sahabe Rasulullah’a içi kâfur dolu yeşil bir çanak uzattı. Rasulullah onu aldı. En yakınında bulunan Sahabe ellerini çanağa batırdı. Bu, “*Kardeşlik akdi için ant içiyor ve söz veriyorum.*” demekti. Cahiliyede de aşiret veya kabileler birbirleriyle hılf/ittifak yaptıklarında, ellerini içine koku dökülen bir kaba batırıyorlardı. İçi kâfur dolu kaba herkes elini batırdı. Artık oradakilerle ensar kardeş olmuştu. Tarih, antlaşmanın ve akdin her türlüünü nakleder, ama kardeş olmak için antlaşmak gerçekten ilginçtir.

“Bin beş yüz erkek olduğumuz halde niye korkuyoruz, kendimizi imtihana (işkenceye) çekilir durumda görüyoruz? Öyle ki, bir adam korkarak namaz kılıyor!”

O gün orada yarısı ensar olmak üzere, tam doksan erkek toplanmıştı. Mizaç, karakter ve hissiyatça birbirine uygun bir muhacirle bir ensar kardeş olmuştu. Mesela Hz. Ebu Bekir’le Hazrecli Harice b. Zeyd, Hz. Ömer’le Utban b. Malik, Selman-ı Farisi ile Ebu’d-Derda, Ammar b. Yasir’le Huzeyfe b. Yeman, Musab b. Umeyr’le Ebu Eyyub el-Ensari kardeş olmuştu. Hz. Hamza Rasul-i Ekrem’in azatlısı Zeyd’le kardeş oldu. Ebu Ubeyde ile Sa’d b. Muaz, Abdurrahman b. Avf’la Sa’d b. Rebi kardeş oldular. Kardeşlik listesi uzayıp gidiyordu. Böylece meşrep, meslek ve karakter farklılığı içinde birlik teşkil ediliyordu. İnsanları aynı meşrebe, karaktere sokmak, farklılıkları ortadan kaldırmak mümkün değildi. Öyleyse farklılıklarla birlikte beraberlik çareleri aranmalıydı. Ashab-ı kiram, tatları ve renkleri farklı, fakat aynı Şems-i Hidayet’ten ve Sirâc-i Münir’den feyiz alan meyveler gibiydiler. Fetih suresinin sonunda geçtiği gibi, onların bahçıvanı ve onları İslam’la aşılayan da Muallim-i Ekber Rasul-i Ekrem’di.

2.

Bedir Savaşı'nda Hz. Ali

HZ. PEYGAMBER (A.S.M.) ve Mekkeli Müslümanlar Medine'ye hicret etmişti, ama Mekkelilerle aralarındaki düşmanlık hâlâ sürüyordu. Hicretin ikinci yılı receb veya şaban ayında (Aralık 623 - Ocak 624) Mekke'den büyük bir ticaret kervanı Şam'a gönderildi. Kervanda bin deve yer alıyordu ve kervan elli bin dinar/altın sermayeliydi.

Kervanın dönüş haberi alınınca, Rasulullah 12 Ramazan Cumartesi günü (8 Mart 624) 313 sahabe ile Medine'den ayrıldı. Kervanı ele geçirmek istiyordu. Çünkü kervanın kârıyla kendisine karşı bir ordu toplanacaktı. Kervan ve onun kârı Mekkelilere ulaşmamalıydı. Fakat yolda yaşanan gelişmeler ve Mekkelilerin bin kişi ile üzerlerine geldiği haberini alınınca, Medine'ye 145 (veya 160) km uzaklıkta, Medine'nin güneyinde bulunan Bedir'de müşriklerle bir savaş kaçınılmaz oldu. Hz. Ali Bedir Seferi'nde "el-Ukab" adında bir bayrak taşıyordu, yani o Bedir Seferi'nde bayraktardı.^[147] Bedir bir Pazar yeri; burada kervanlar konaklar ve yılda bir kez orada panayır kurulurdu.^[148]

Savaşa adım adım yaklaşılrken, İslam ordusu, bir cuma günü gece yarısı konak yerinden kalkıp Bedir'e yakın yerde konakladı. Allah Rasulü Hz. Ali, Sa'd b. Ebi Vakkas, Zübeyir b. Avvam gibi Sahabeleri yanına çağırdı ve karşı tepeyi gösterdi:

Köleleri getirenler ve ashab-ı kiram bu sözlerin aldatmaca olduğunu düşünerek onlara inanmadılar. Köleleri hırpalamaya başladılar. Bu kez köleler ağız değiştirdiler. O sırada Rasulullah namazını bitirip kölelere tatlı dille sordu:

“Şimdi bana Kureyş hakkında bilgi veriniz.”

Köleler, elleriyle karargâhın batısına düşen az ilerdeki uzunca tepeyi gösterdiler:

“Kureyş, şu gördüğün kum tepenin en yüksek yerinde ve en ötesinde.”

“Peki, o topluluk ne kadardır?”

“Pek çok.”

“Sayıları ne olabilir?”

Köleler bir tahmin yapamayınca, Rasulullah bir başka yöntemle sayıyı tespit etmek istedi:

“Her gün kaç deve kesiyorlar?”

“Bir gün dokuz, bir gün on.”

Rasulullah kölelerin ifadeleri çerçevesinde Kureyş hakkında arzu ettiği bilgiye ulaşmıştı. Sonra oradakilere döndü:

“Kureyş topluluğu, dokuz yüz elli ile bin arasında.”

Her devenin yüz kişiye yettiği hesap edilince, bu sonuca ulaşılıyordu. Sonra tekrar esirlere döndü:

“İçlerinde Kureyş büyüklerinden kimler var?”

Köleler Ebu Cehil dâhil 10-15 önemli lideri saydılar. Allah Rasülü onlardan Ebu Süfyan'ın idaresindeki kervanın kurtuluşu üzerine geri dönenleri, müşrik orduya katılmayanları da öğrendi. Sonra ashabına konuştu:

“İşte Mekke, gerçekten ciğerparelerini size atmıştır!”^[149]

Ona göre Kureyş en önde gelenleri ile ordaydı. Beni Zührelerin, Ahnes b. Şerik'le geri döndüğünü anlayınca da şu yorumu yaptı:

“Onlar doğru yolda değilken, ahireti, Allah'ı ve Kitabı bilmezken, Allah Zühre Oğullarına doğru yolu gösterdi.”

Onların dönmesine memnun olmuş ve durumlarını böyle değerlendirmişti.

Hemen her hususta sürekli etrafına danışan Rasulullah, Bedir'de konacakları yer konusunda da ashabına danıştı. Bu sırada ensardan Hubab b. Münzir ayağa kalktı ve görüş bildirdi:

“Ey Allah Rasulü, biz savaşçı kimseleriz. Ben bütün suları (kuyuları) kapatıp tek su membaı üzerinde karargâh kurmayı uygun görüyorum.”

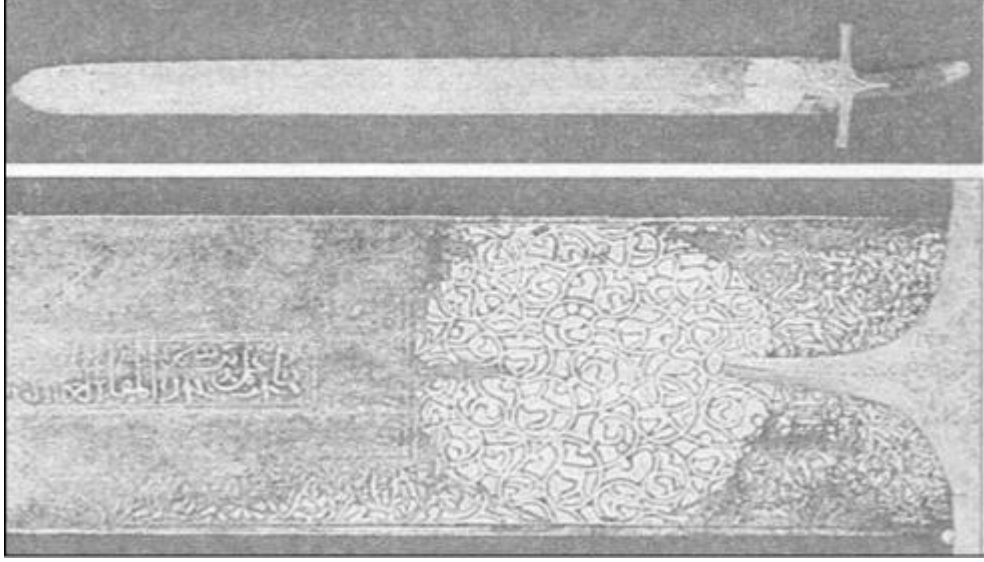
İşin ehli ve uzmanı durum hakkında görüşünü dile getiriyordu. Rasulullah görüşü yerinde buldu. İşi ehline bırakmak, onunla müşavere etmek doğruyu bulmak için yürünecek yoldu. Geceleyin ordugâh Hubab’ın istediği yere kaldırıldı. Hz. Ali kuyuların kapatılmasına memur edildi. Bu, büyük ihtimalle yarın gerçekleşecek savaş için önemli bir hizmetti. Sa’d b. Muaz’ın teklifi ile Rasulullah için bir gölgelik (çadır) kuruldu.^[150] Bir yandan da ordunun su ihtiyacını karşılamak için kuyu yanına havuz yapılıyordu.

Sabah olmuştu. Çok geçmeden kuşluk vakti karşıdan, batıdaki kumlu yassı tepeden İslam ordusuna doğru gelen atlılar, öncü kuvvetler görüldü; ardından yayalar onları takip ediyordu. Kureyş ordusu gelip Müslümanlar karşısında saf bağladı. O sırada Kureyşli Amir b. Hadrami bir ok attı ve muhacirlerden Hz. Ömer’in azatlısı Mihca’yı şehit etti. O, o zamanlar savaşta bir gelenek olan teke tek vuruşma (mübareze) geleneğine uymamıştı.

Rasul-i Ekrem Mihca’nın ölümü üzerine hadiseyi değerlendirdi: *“Mihca şehitlerin efendisidir.”*^[151]

Mihca şehit olmuştu. Aslında şehit olarak ölmek bir kazanımdı. Müslümanlar iki dünyalı idiler. Buradan gidenler ahirete doğuyorlar, beka memleketine ulaşıyorlardı. Şehitlerin ölümüne Allah ve melekler şahit oldukları için kendilerine şehit deniliyordu. Şu âlemde her şey ya bizzat ya neticesi itibariyle güzeldi. Ölüm ve şahadet de bir bakıma kış, bahar fırtınası ve yağmuru gibiydi. Bunlar ilk bakışta çirkin görünseler de sonuç itibariyle güzeldiler.

Kureyşliler susuzdu. Bu açıdan açık bırakılan tek havuzdan su içmek isteyenler oldu. Havuza koşuşanlar içinde Hakîm b. Hizam da vardı. Müslümanlar onların havuzdan su içmesini engellemek istediler. Fakat Rasulullah Hakîm b. Hizam’ın su içmesine engel olunmamasını istedi. Mahzumlu Esved b. Abduleded de havuzdan su içmeye yemin ettiğini söyleyip havuza doğru gelince, Hz. Hamza onu ayağından yaraladı, fakat o sağlam ayağı ile sürünüp havuza geldi. Önce havuza girip su içti. Aslında su içtikten sonra havuzu yıkmak istiyordu. Fakat Hz. Hamza buna müsaade etmedi ve onu havuz içinde öldürdü.

***Hız. Ali'nin kılıçlarından biri ve aynı kılıçtan bir detay.
Topkapı Sarayı, Mukaddes Emanetler, nr. 13/138. Fiğlalı,
"Ali", DİA, II, 372.***

Az sonra savaşlardan önce adet olduğu üzere teke tek vuruşma başladı. Mekkeliler karşılarında Mekkele Müslümanların olmasını istiyorlardı. Bu yüzden Rasulullah'ın emriyle o sıralar yirmi iki yaşında olan Hz. Ali, Hz. Peygamber'in kendisinden iki yaş büyük olan amcası Hz. Hamza ve bir diğerk yeğeni Ubeyde b. Haris ortaya çıktılar.

Hız. Ali Velid b. Utbe'yi, Hz. Hamza şeybe b. Rebia'yı birer hamlede yere serdiler. Hz. Peygamber'in diğerk yeğeni Ubeyde b. Haris b. Muttalib de Utbe b. Rebia ile vuruşuyordu. Hz. Ali ve Hz. Hamza ona yardıma koştular ve rakibini öldürdüler. Ama Ubeyde ayağından yaralanmıştı. Onu kucaklayıp ordu içine getirdiler.^[152] Ubeyde acıyla sordu:

"Ey Allah Rasulü, şehit miyim?"

Ashab-ı kiram öyle inanmış, öyle bilenmişti ki, onlar için ideallerin en büyüğü, peygamberlikten sonra en büyük derece olan şehitliğı almaktı. Rasulullah cevap verdi:

"Evet, şehitsin."^[153]

Ubeyde b. Haris aldığı bu yaradan dolayı Bedir dönüşü yolda vefat edecekti. Bu olay İslam tarihinde ilk teke tek vuruşmadır. Vuruşanlar, Mekkelilerin istekleriyle muhacirlerden seçilmışti. Müşrik Kureyşliler,

ensar mübarizleri kendilerinin dengi saymadıkları için geri çevirmişlerdi.

Allah vaadini yerine getirmek istiyor, Müslümanlara Kureyş ordusunu az gösteriyordu. Onlar da Müslümanları az görmekteydiler. Müslümanlarda bir “*sükûn ve emniyet hali*” vardı. Onlar Kureyş ordusu ve savaştan korkmuyorlardı. Gerçek imanı elde eden kâinata meydan okuyabilir. İman cesaret kaynağıydı, imansızlık korkaklık doğuruyordu.

O gece yağmur yağmış ve yağmur, yeri sertleştirmişti. Bu durum savaşı açısından iyiydi. Enfal suresi on bir, on iki ve kırk dördüncü ayetlerine göre İslam askerlerini sekinet ve emniyet halinden dolayı bir uyuklama sarmıştı.

Mekkeli Mus’ab b. Umeyr İslam ordusunun, müşrik kardeşi Aziz ise Kureyş’in bayraktarıydı. Hz. Ebu Bekir’in oğlu Abdullah bu tarafta, diğer oğlu Abdurrahman karşı taraftaydı. Bir ara Abdurrahman İslam ordusundan er diledi. Hz. Ebu Bekir oğluyla vuruşmak için Rasul-i Ekrem’den müsaade isteyince Rasulullah ona şunları söyledi:

“Ey Ebu Bekir, bilmez misin, sen benim görür gözüm, duyar kulağımsın.”

Kendisine vuruşma izni vermedi. Onun için Hz. Ebu Bekir çok önemliydi. İslam’da savaş bir ibadetti ve Allah için yapılıyordu. Bu yüzden gaziler din uğrunda oğullarına, babalarına, akrabalarına, kabile ve ırklarına karşı savaşabiliyorlardı. Müşrikler için de aynı şey söz konusuydu.^[154]

Savaş başlamak üzereyken ani ve şiddetli bir rüzgâr esti.^[155] Bu durum arka arkaya üç kere tekrarladı. Hz. Peygamber’in olayı yorumlamasına göre, melekler yardıma gelmişlerdi. Çarpışma başlarken Rasulullah sağ eline bir avuç toprak/kum aldı:

“Şâheti’l-vücûh! = Yüzleri kara olsun!” dedi ve müşriklere doğru attı.^[156] Ardından şöyle dua etti: *“Allahım, kalplerine korku sal, ayaklarına titreme ver!”*

“Ve mâ rameyte iz rameyte velâkinnallâhe ramâ = Attığın zaman sen atmadın, Allah attı.” ayetine göre burada toprak atan o değildi. Atılan bir avuç kum, mucize olarak tüm düşman askerinin gözlerine ulaştı. Düşmanda korku ve heyecan başlamıştı bile. Allah Rasulü müjde verdi:

“Nefsim kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki; bugün kim düşmandan yüz çevirmez, dayanır ve şehit olarak vefat ederse Allah onu cennetine koyacaktır!”^[157]

Bir sözün bin kulağa girmesi gibi, mucize olarak bir avuç toprak da her müşriğin gözüne gitmişti. Son Peygamber’in avucu, dostlar arasında taşların içinde zikrettiği bir zikirhane iken, savaş yerinde bir silah hükmüne geçmişti. Kur’an-ı Kerim bu mucizayı şöyle anlatır:

“Savaşta (Bedir’de) onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı ve bunu müminleri güzel bir imtihanla denemek için (yaptı). Şüphesiz Allah her şeyi işiten ve her şeyi bilendir. İşte durum budur. Gerçekten Allah kâfirlerin tuzağını bozucudur (o yüzden böyle yaptı).”^[158]

Hücum başlamıştı. Hz. Peygamber’in konuşmasını duyan Umeyr b. Humam yediği hurmaları eteğinden silkerek şöyle söylendi:

“Ne iyi ne iyi! Cennete girmek için şu heriflerin elinde ölmekten başka şey lazım değilmiş.” Kalktı, düşmana hücum etti ve şehit oldu.

Savaş başladığı sırada, Rasulullah Hz. Ebu Bekir’e yakınındaki kum tepelerini gösterdi. Melekler insan şekline girmişler, atlarına binmişlerdi. Onlar Bedir’de İslam akıncıları görünümündeydiler. Rasulullah Hz. Ebu Bekir’e şöyle dedi:

“Ey Ebu Bekir sana (Müslümanlara) Allah’ın yardımı geldi. Şu Cebrail’dir, kum tepeleri üzerinde atının dizginini tutmuş, silahlanmış emir bekliyor.”

Allah üç bin melekle yardım göndermişti. Hz. Cebrail sağ kanatta, Mikail solda, İsrail de diğer bir grup meleğin başındaydı. Her biri biner melekle yardıma gönderilmişlerdi. Melekler beyaz, yeşil, kırmızı ve sarı sarıklar sarmış, alaca ve kır atlara binmişler, sarıklarının uçlarını da sırtlarına salıvermişlerdi. Melek gibi Müslümanların da farklı renklerde sarıkları vardı.^[159] Yüce Allah melekleri niçin yardıma gönderdiğini, savaş sonunda indireceği Enfal suresi dokuzuncu ve onuncu ayetinde şöyle açıklayacaktı:

“Rabbinizden yardım istiyordunuz. Buna karşılık O, ‘Size meleklerden peşpeşe gelen bin tanesi ile yardım edeceğim.’ diyerek duanızı kabul buyurdu. Allah bunu (yardımı) sadece müjde olsun ve onunla kalbiniz güven ve huzura kavuşsun diye yapmıştı. Yoksa yardım/zafer yalnız Allah katındandır. Gerçekten Allah aziz ve hakîmdir (yegâne galip ve hikmet sahibidir).”

Âl-i İmran suresi 123-125. ayetleri de meleklerle yardım konusundan söz eder: *“And olsun Allah, sizler güçsüz olduğunuz halde Bedir’de size yardım etmişti. Öyleyse Allah’tan sakının ki, O’na şükretmiş olasınız. O zaman sen müminlere şöyle diyordun: İndirilen üç bin melek Rabbimizin size yardım etmesi size kâfi gelmiyor mu? Evet, sizler (zorluklara) sabır gösterir, Allah’tan sakınırsanız ve onlar (düşmanlarınız) şu an üzerinize gelirlerse, Rabbiniz alâmetli beş bin melek size yardım eder.”*

Az önceki üç şiddetli rüzgâr, onların gelişine işaret etti. İslam’ın sembolü ve bir bayrağı olan sarık, meleklerde de görülmüştü. O sırada şeytan da Müdlicli Süraka b. Cu’şum şekline girmiş, müşrikler karşısında kimsenin galip olamayacağını haykırıyordu. Meleklerin geldiğini görünce yüz geri kaçmış, *“Gerçekten ben sizden beriyim; gerçekten ben sizin görmediklerinizi görüyorum!”* diye bağırıyordu. ^[160] Ebu Cehil askerlerini çarpışmaya yüreklendiriyor, Süraka’nın kaçışına önem verilmemesini istiyordu.

Çok geçmeden Kureyş ordusu yenildi ve geri çekilmeye başladı. Başta Ebu Cehil olmak üzere onların büyüklerinden çoğu öldürülmüş ve esirler alınmaya başlamıştı.

Savaş sonunda büyük bir İslam muhalifi Ümeyye b. Halef öldürüldü. Bedir dönüşünde, Bedir’den iki mil uzaklıkta tüm esirler Rasulullah’a arz edilince o, Nadr b. Haris’in boynunun vurulmasını emretti ve Hz. Ali emri yerine getirdi. Nadr Mekke’de Kur’an’ın, eskilerin esatiri, masal ve mitolojisi olduğunu iddia ederek İslam’a karşı çıkardı; müthiş bir İslam ve Rasulullah düşmanıydı. Mekke’de Fars masallarından kendisinin de böyle şeyler anlatabileceğini söyleyerek Kur’an’a ve vahye dil uzatırdı.

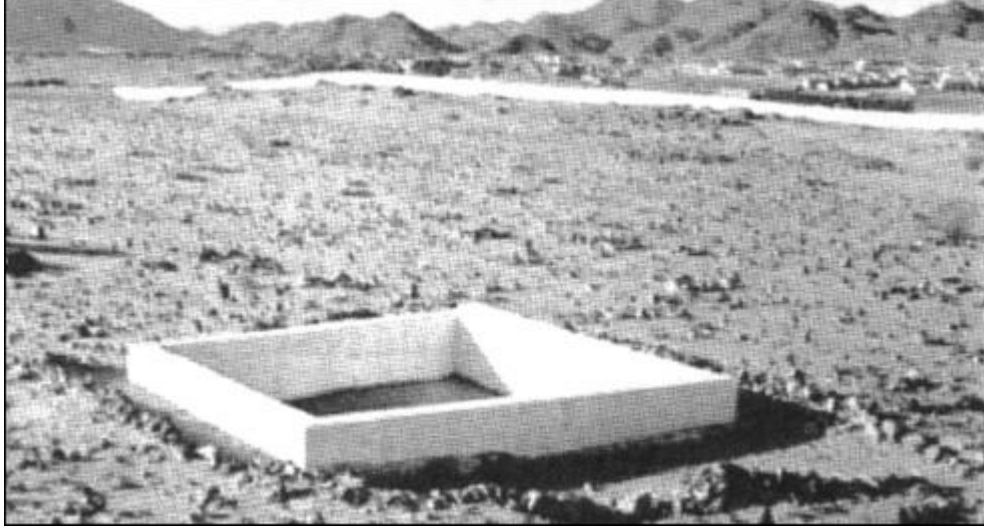
Medine’ye yol alınırken, İrkuzzubya’dan çıkıldığı sırada Hz. Peygamber Asım b. Sabit’e Ukbe b. Muayt’ın boynunu vurmasını da emretti. Ukbe, Mekke’de Peygamberimizi boğmaya kalkmış ve öldürmek istemişti. Hicret sonrası da, Rasulullah’ı bir savaşta öldüreceğine karar verip, bu konuda bir şiir bile kaleme almıştı. Neden diğerleri değil de kendisinin öldürüldüğünü sorunca Rasulullah ona şu karşılığı verdi:

“Allah’a ve Rasulüne olan düşmanlığından.”

“Beni öldürsen küçüklere kim bakacak?”

“Ateş (sana yeter)! Git Asım, vur boynunu.”

Boynu vurulunca Rasulullah, Allah'a ve Rasulüne düşmanlık ve inkârda, kendine işkence etmekte onun kadar kötü/ileri birini bilmediğini belirtti.^[161] Müşrik esirlerden Ma'bed b. Vehb de Medine dönüşünde Hz. Ömer'e "Ömer, siz galip geldiğinize mi kanisiniz? Hayır, Al-Lât ve Uzzâ'ya yemin ederim ki..." deyince Hz. Ömer tarafından öldürüldü. Zaten Hz. Ömer başından beri, esirlerin öldürülmesi taraftarıydı.^[162]

Bedir Şehitliğinden bir manzara. Sarıçam, s. 160.

Müslümanlar yetmiş esir almışlardı. Bunun yanında birçok kırmızı kadife, deri, harp aletleri, silah, giyim eşyası, yüz elli kadar deve ve on at ganimet alınmıştı. Develer içinde Ebu Cehil'in bindiği deve de vardı. Bu deveyi Rasulullah aldı. O gün "Zülfikar" adlı bir kılıç da ganimetler arasındaydı. Rasulullah onu Hz. Ali'ye vermişti. O, Münebbih b. Haccac'ın kılıcıydı.^[163]

Esirler arasında, Rasulullah'ın amcası Abbas, amcası oğlu Akil b. Ebu Talib, Nevfel b. Muttalib, en büyük kızı Zeyneb'in kocası Ebu'l-As b. Rebi de vardı. Musab b. Umeyr'in kardeşi, Kureyş bayraktarı Aziz de esirler arasında yer alıyordu.

Akil, Hz. Ali'nin ana baba bir kardeşi idi. Hz. Ali'den yirmi yaş büyük olan ağabeyi bir müşrikti ve Mekke ordusu ile yola çıkıp Müslümanlara karşı savaşmış ve esir alınmıştı. Şu an kırk iki yaşlarındaydı. Kendisinden yirmi yaş küçük olan kardeşi Ali ve on yaş küçük olan diğer kardeşi Cafer Müslüman olduğu halde o Müslüman olmamıştı. Fakat o, İslam'a karşı sessiz duran biriydi.

Bedir Savaşı'na isteksiz ve gönülsüz olarak getirilmiş, savaşta aktif bir rol oynamamıştı. Savaş sonrası Medine'ye döndükten birkaç ay sonra Akil, 7200 dirhem fidyeye vererek esirlikten kurtulmuştu. [\[164\]](#)

Savaş günü Rasulullah, ikinci namazını Bedir'de kıldıktan sonra oradan ayrıldı. Bedir'e iki mil uzaklıktaki Üseyl'de geceledi. O gece esirlerin ellerinin bağlanmasına Hz. Ömer memur edildi. Yatsıdan sonra herkes istirahataya çekildi. Rasulullah bir türlü uyuyamıyordu. Amcası Abbas'ın ellerinin bağlı olması ve inlemesi ona çok tesir etmişti. Ashabı sordu:

“Ya Rasulallah, niye uyumuyorsunuz?”

“Abbas'ın inlemesi yüzünden.”

Haberi olmadan Abbas'ın elleri çözüldü. Esir amca rahatladı ve inilti kesildi. Rasulullah hâlâ amcasını düşünmekteydi ve sordu:

“Abbas'ın iniltisini artık niye işitmiyorum?”

“Onun bağına çözdük.”

“Bütün esirlerin bağlarını çözünüz.”

Esirlerin hepsine aynı muamele yapılsın istiyordu. Böylece eşitlik ilkesini yerine getirmiş oluyordu. [\[165\]](#)

Hız. Ali, Bedir'den sonra, müşrikleri destekleyen Süleymler üzerine gönderildi. Bu kabilenin kutsal bir hurma ağacı vardı ve üzerine arı yuvalanmıştı. Biraz efsanevi bir anlatımla olaydan söz eden kaynaklar, Hız. Ali'nin kılıcı Zülfikârla bir vuruşta bu ağacı devirdiğinden söz ederler. Bu olay üzerinden çok geçmeden Süleymler Müslüman olmuşlardı. [\[166\]](#)

Burada, içlerinde Hız. Ali'nin de yer aldığı Bedir gazilerinden, onların manevi derece ve rütbelerinin yüksekliğinden de söz etmek gerekir:

1) Âl-i İmran suresi 123. ayetinde şöyle buyrulur: *“And olsun, sizler güçsüz olduğunuz halde Allah, Bedir'de size yardım etmişti (zafer vermişti). Öyleyse Allah'tan sakının ki, O'na şükretmiş olasınız.”*

Demek, Bedir gazileri Allah'ın yardımına lâyık, iyi ve salih kimselerdi.

[\[167\]](#) Çünkü Allah, dostlarına ve iyilere yardım göndermektedir. Bedir'de sabır göstermeleri ve Allah'tan sakınmalarından dolayı, kendilerine üç bin melek ile yardım gönderilmişti.

2) Onlar, Hız. Peygamber'le birlikte Allah için savaşmış mücahitlerdi. Hız. Peygamber bir sözlerinde şöyle buyurmuştu: *“En hayırlılarınız, benim asrımda yaşayanlardır.”* Onlar Sabıkîn-i

Evvelîn'den olmakla, Hz. Peygamber döneminde mümin bulunmakla ve ayrıca onunla aynı orduda Allah için gaza etmekle büyük bir mertebe ve paye sahibiydiler.^[168]

3) Bedir Gazası'nda Harise b. Rebi şehit edilmişti. Annesi Medine'de Rasulullah'a gelip şöyle konuştu:

“Ey Allah'ın Rasulü! Harise'nin yanımdaki değerini bilirsin. Eğer o cennetteyse sabredip ecrini Allah'tan bekleyeceğim, eğer başka durumdaysa neler yapacağımı görürsün!”

Eğer o şehit değilse annesi ardından ağlayacağını söylemişti. Bunun üzerine Rasul-i Ekrem oğlundan dolayı kendisini şöyle müjdeledi:

“Vay sana (veya sen deli misin)! Cennet tek midir? O, gerçekten birçok cennettir ve gerçekten o (oğlun) da Cennetü'l-Firdevstedir.”^[169]

Bu açıklama da, Bedir'e katılanların ve şehit edilenlerin derecelerinin yüksekliğine bir delildi. Harise de bu büyük dereceye erenlerdendi.

4) Hâtıb b. Beltea önceden Kureyş'in halifi/müttefikiydi. Sonradan Müslüman olup Medine'ye hicret etmiş ve Bedir Gazası'na katılmıştı.^[170] Mekke Fethi öncesi, bir orduyla Mekke'ye hareket edileceğini, bir kadına verdiği mektupla gizlice Kureyş'e bildirmek istemiş, Hz. Peygamber de Cebail vasıtasıyla bundan haberdar olmuştu. Mektubu Hz. Ali deveye Mekke'ye doğru yola çıkan kadından alıp getirince durum anlaşılmış; Hz. Ömer, *“O (Hâtıb) gerçekten Allah'a, Rasulüne ve tüm müminlere ihanet etti. Beni bırak da boynunu vurayın!”* deyince Rasul-i Ekrem ona şöyle karşı çıkmıştı:

“O, Bedir'de bulunanlardan değil midir? Belki de Allah, Ehl-i Bedir'in haline bakıp ‘Dilediğinizi işleyin, size cennet vacip oldu veya ben sizi affettim’ demiştir.”

Bu sözler üzerine Hz. Ömer'in gözleri yaşarmış ve Rasulullah'a şu karşılığı vermişti:

“Allah ve Rasulü daha iyi bilir.”^[171]

Bedir gazileri, keyfiyeten İslam'ın en büyük gazasına katıldılar. Bu yüzden birçok iyiliğin ve fethin önünü açtılar. İslam'a olan hizmetleri büyüktü. Bunlardan dolayı Hz. Peygamber'in kanaat ve zann-ı galibine göre, büyük ihtimalle cennetlik oldukları belirtilmekteydi. Onların sonradan işledikleri önemli suçlar bile, sırf bu yüzden

görmezlikten gelinmişti. Hâtıb b. Beltea bunun en tipik örneğidir. Oysa Hz. Ömer'in de belirttiği üzere ihanet suçu gerçekten büyüktü.

Burada şu da ortaya çıkıyor ki; Sahabeleri değerlendirirken, yaptıkları bazı hatalara değil, gördükleri büyük hizmetlere dikkat çekilmeli ve bu açıdan kendileri hayırla anılmalıdır. Onların bir saatlik ameli, İbn-i Ömer'in açıklamasıyla, bizim *"bir ömürlük amelimizden"* hayırlıdır. Zaten onların hayırla anılmaları konusunda, Hz. Peygamber'in önemli tavsiyeleri vardır^[172] ve Ehl-i Sünnet de bu yolu benimsemiştir. Hâtıb b. Beltea konusu da, Ehl-i Bedir'in fazilet ve rütbesinin büyüklüğünü gösterir.

5) Bedir'e katılanlardan Rifaa b. Abdulmünzir'in oğlu Muaz anlatır: Bir gün *"Cebrail, Nebi sallallahu aleyhi ve selleme geldi ve şöyle dedi: 'Aranızda, Bedir ehlini nasıl görüyorsunuz?' Bunun üzerine Rasulullah, 'Müslümanların en faziletlilerinden.' dedi (veya buna benzer bir şey söyledi). Cebrail bunun üzerine, 'Meleklerden Bedir'de bulunanları biz de öyle addediyoruz.' dedi."*^[173]

6) Hz. Ayşe'ye zina iftirası atılınca, birkaç Müslüman da münafıkların oyununa gelerek bunu yaymışlardı. Bunlardan biri de Ehl-i Bedir'den, Hz. Ebu Bekir'in teyzesi oğlu Mıstah b. Üsase'ydi. Bir gün Mıstah'ın annesi ve Hz. Ayşe, akşam vakti ihtiyaç gidermek için evlerden uzaklaşınca, kadının eteği bir şeye takıldı ve kadın, *"Mıstah yüz üstü düşsün, gebersin!"* diye ona ilendi. Hakkındaki dedikodulardan haberi olmayan Hz. Aişe ona şöyle karşı çıkmıştı:

"Söylediğin ne kötü şey! Bedir'e katılmış bir erkeğe sebbbediyorsun!"^[174]

Bunun üzerine kadın, Mıstah'ın kazf/namus iftirası olayına katılanlar arasında olduğunu ona açıklamıştı. Görülüyor ki, Hz. Ayşe de Bedir gazileri konusunda duyarlıydı. O, bir Peygamber hanımı olarak onların paye ve rütbelerinin yüceliğini biliyordu.

7) Hz. Ömer, hilafeti döneminde divanlar/defterler teşkil edip, Müslümanlara mertebelerine göre atâ/maaş vermeye karar verince, Bedir gazilerinin atâsını diğerlerinden daha yüksek tutmuş ve şöyle demişti:

"Mutlaka onları, kendilerinden sonrakiler üzerine üstün kılacağım."^[175]

Bu karar ve söz de Bedir gazilerinin Hz. Ömer nezdindeki değerini ve sonraki Sahabelerden daha faziletli olduklarını gösterir.

8) Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inden nakledildiğine göre, Hafsa validemiz Rasulullah'tan şöyle duyduğunu söylemiştir: *"İnşallah ben, Bedir'e veya Hudeybiye'ye katılanlardan hiçbirinin ateşe girmeyeceğini umuyorum."*^[176]

Rasulullah, hicretin ikinci yılında, zilhicenin dokuzunda (3 Haziran 624) Sevik Gazası'ndan Medine'ye dönmüş; 4 Haziran sabahı ilk Kurban Bayramı namazını Medine'nin doğu kapısındaki musallada kılmıştı. Habeş necaşisi tarafından hediye edilen üç mızraktan birini Bilal-i Habeşi önüne sütne olarak dikti; birini Hz. Ömer'e, diğerini de Hz. Ali'ye hediye etti.

[147] Hamidullah, II, 1069, nr. 1734.

[148] Hizmetli, s. 363.

[149] İbn-i Hişam, II, 256.

[150] a.g.e., II, 260.

[151] a.g.e., II, 267; Muhammed Rıza, s. 209.

[152] İbn-i Hişam, II, 265 vd. Vakidi, I, 68.

[153] Vakidi, I, 69.

[154] Muhammed Rıza, s. 212.

[155] İbn-i Hişam, II, 274 vd. Muhammed Rıza, s. 213.

[156] İbn-i Hişam, II, 268.

[157] a.g.e., II, 267.

[158] *Enfâl*, 8/17-18; Vakidi, I, 61 vd.

[159] İbni Hişam'a göre Bedir'de meleklerin sarıkları beyazdı. bkz. Vakidi, I, 56, 70, 75 vd.; İbn-i Hişam, II, 273 vd.

[160] Vakidi, I, 71.

[161] İbn-i Hişam, II, 286; Vakidi, I, 107, 114.

[162] Vakidi, I, 105; Köksal, I, 176.

[163] Vakidi, I, 102.

[164] Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 76.

[165] Vakidi, I, 107 vd.

[166] Geniş bilgi için bkz. Hamidullah, I, 505, nr. 782.

[167] *Âl-i İmran*, 3/125 vd.

[168] Buhari, VIII, 94; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 180-192 vd., 339, 257. Sabıkîn-i Evvelîn'le ilgili ayet için bkz. *Tevbe*, 9/100.

[169] Buhari, V, 9.

[170] Heyet, *Sahabeler Ans.*, s.276- 277.

[171] İlgili hadis için bkz. Buhari, V, 10; Hâtıb'ın Kureyş'in halifi olması hakkında bkz. V, 21; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 467.

[172] Ashabı hayırla anma ve mertebelerinin yüceliği konusu için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 174 vd., 180, 191 vd.

[173] Buhari, V, 13- 14. Aynı ve benzer hadislerin diğer kaynakları için bkz. Köksal, II, 197.

[174] Buhari, V, 20.

[175] Buhari, V, 20; Belazuri, s. 654; divan teşkili konusu için ayrıca bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 155 vd.

[176] Muhammed Rıza, s. 224.

Burada şu da ortaya çıkıyor ki; Sahabeleri değerlendirirken, yaptıkları bazı hatalara değil, gördükleri büyük hizmetlere dikkat çekilmeli ve bu açıdan kendileri hayırla anılmalıdır. Onların bir saatlik ameli, İbn-i Ömer'in açıklamasıyla, bizim "*bir ömürlük amelimizden*" hayırlıdır. Zaten onların hayırla anılmaları konusunda, Hz. Peygamber'in önemli tavsiyeleri vardır ve Ehl-i Sünnet de bu yolu benimsemiştir. Hâtıb b. Beltea konusu da, Ehl-i Bedir'in fazilet ve rütbesinin büyüklüğünü gösterir.

Kervanın dönüş haberi alınınca, Rasulullah 12 Ramazan Cumartesi günü (8 Mart 624) 313 sahabe ile Medine'den ayrıldı. Kervanı ele geçirmek istiyordu. Çünkü kervanın kârıyla kendisine karşı bir ordu toplanacaktı. Kervan ve onun kârı Mekkelilere ulaşmamalıydı. Fakat yolda yaşanan gelişmeler ve Mekkelilerin bin kişi ile üzerlerine geldiği haberini alınınca, Medine'ye 145 (veya 160) km uzaklıkta, Medine'nin güneyinde bulunan Bedir'de müşriklerle bir savaş kaçınılmaz oldu. Hz. Ali Bedir Seferi'nde "el-Ukab" adında bir bayrak taşıyordu, yani o Bedir Seferi'nde bayraktardı. Bedir bir Pazar yeri idi; burada kervanlar konaklar ve yılda bir kez orada panayır kurulurdu.

8) Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inden nakledildiğine göre, Hafsa validemiz Rasulullah'tan şöyle duyduğunu söylemiştir: "*İnşallah ben, Bedir'e veya Hudeybiye'ye katılanlardan hiçbirinin ateşe girmeyeceğini umuyorum.*"

"*Savaşta (Bedir'de) onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı ve bunu müminleri güzel bir imtihanla denemek için (yaptı). Şüphesiz Allah her şeyi*

işiten ve her şeyi bilendir. İşte durum budur. Gerçekten Allah kâfirlerin tuzağını bozucudur (o yüzden böyle yaptı)."

"İşte Mekke, gerçekten ciğerparelerini size atmıştır!"

Boynu vurulunca Rasulullah, Allah'a ve Rasulüne düşmanlık ve inkârda, kendine işkence etmekte onun kadar kötü/ileri birini bilmediğini belirtti. Müşrik esirlerden Ma'bed b. Vehb de Medine dönüşünde Hz. Ömer'e "Ömer, siz galip geldiğinize mi kanisiniz? Hayır, Al-Lât ve Uzzâ'ya yemin ederim ki..." deyince Hz. Ömer tarafından öldürüldü. Zaten Hz. Ömer başından beri, esirlerin öldürülmesi taraftarıydı.

"Evet, şehitsin."

a.g.e., II, 260.

a.g.e., II, 267; Muhammed Rıza, s. 209.

İbn-i Hişam, II, 265 vd. Vakidi, I, 68.

Hamidullah, II, 1069, nr. 1734.

Hizmetli, s. 363.

İbn-i Hişam, II, 256.

İbn-i Hişam, II, 286; Vakidi, I, 107, 114.

Vakidi, I, 105; Köksal, I, 176.

a.g.e., II, 267.

Enfâl, 8/17-18; Vakidi, I, 61 vd.

İbni Hişam'a göre Bedir'de meleklerin sarıkları beyazdı. bkz. Vakidi, I, 56, 70, 75 vd.; İbn-i Hişam, II, 273 vd.

Vakidi, I, 71.

Vakidi, I, 69.

Muhammed Rıza, s. 212.

İbn-i Hişam, II, 274 vd. Muhammed Rıza, s. 213.

İbn-i Hişam, II, 268.

Ashabı hayırla anma ve mertebelerinin yüceliği konusu için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 174 vd., 180, 191 vd.

Buhari, VIII, 94; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 180-192 vd., 339, 257. Sabıkîn-i Evvelîn'le ilgili ayet için bkz. *Tevbe*, 9/100.

Buhari, V, 9.

Heyet, *Sahabeler Ans.*, s.276- 277.

İlgili hadis için bkz. Buhari, V, 10; Hâtıb'n Kureyş'in halifi olması hakkında bkz. V, 21; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 467.

Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 76.

Vakidi, I, 107 vd.

Geniş bilgi için bkz. Hamidullah, I, 505, nr. 782.

Âl-i İmran, 3/125 vd.

Vakidi, I, 102.

Buhari, V, 20; Belazuri, s. 654; divan teşkili konusu için ayrıca bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 155 vd.

Muhammed Rıza, s. 224.

Buhari, V, 13- 14. Aynı ve benzer hadislerin diğer kaynakları için bkz. Köksal, II, 197.

Buhari, V, 20.

Müslümanlar yetmiş esir almışlardı. Bunun yanında birçok kırmızı kadife, deri, harp aletleri, silah, giyim eşyası, yüz elli kadar deve ve on at ganimet alınmıştı. Develer içinde Ebu Cehil'in bindiği deve de vardı. Bu deveyi Rasulullah aldı. O gün "*Zülfikar*" adlı bir kılıç da ganimetler arasındaydı. Rasulullah onu Hz. Ali'ye vermişti. O, Münebbih b. Haccac'ın kılıcıydı.

"Allah ve Rasulü daha iyi bilir."

Hız. Ali, Bedir'den sonra, müşrikleri destekleyen Süleymler üzerine gönderildi. Bu kabilenin kutsal bir hurma ağacı vardı ve üzerine arı yuvalanmıştı. Biraz efsanevi bir anlatımla olaydan söz eden kaynaklar, Hız. Ali'nin kılıcı Zülfikârla bir vuruşta bu ağacı devirdiğinden söz ederler. Bu olay üzerinden çok geçmeden Süleymler Müslüman olmuşlardı.

2) Onlar, Hız. Peygamber'le birlikte Allah için savaşmış mücahitlerdi. Hız. Peygamber bir sözlerinde şöyle buyurmuştu: "*En hayırlılarınız, benim asrımnda yaşayanlardır.*" Onlar Sabıkîn-i Evvelîn'den olmakla, Hız. Peygamber döneminde mümin bulunmakla ve ayrıca onunla aynı orduda Allah için gaza etmekle büyük bir mertebe ve paye sahibiydiler.

"Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki; bugün kim düşmandan yüz çevirmez, dayanır ve şehit olarak vefat ederse Allah onu cennetine koyacaktır!"

"Söylediğın ne kötü şey! Bedir'e katılmış bir erkeğē sebbediyorsun!"

Kendisine vuruşma izni vermedi. Onun için Hz. Ebu Bekir çok önemliydi. İslam'da savaş bir ibadetti ve Allah için yapılıyordu. Bu yüzden gaziler din uğrunda oğullarına, babalarına, akrabalarına, kabile ve ırklarına karşı savaşabiliyorlardı. Müşrikler için de aynı şey söz konusuydu.

Savaş başlamak üzereyken ani ve şiddetli bir rüzgâr esti. Bu durum arka arkaya üç kere tekrarladı. Hz. Peygamber'in olayı yorumlamasına göre, melekler yardıma gelmişlerdi. Çarpışma başlarken Rasulullah sağ eline bir avuç toprak/kum aldı:

Az önceki üç şiddetli rüzgâr, onların gelişine işaretti. İslam'ın sembolü ve bir bayrağı olan sarık, meleklerde de görülmüştü. O sırada şeytan da Müdlicli Süraka b. Cu'sum şekline girmiş, müşrikler karşısında kimsenin galip olamayacağını haykırıyordu. Meleklerin geldiğini görünce yüz geri kaçmış, *"Gerçekten ben sizden beriyim; gerçekten ben sizin görmediklerinizi görüyorum!"* diye bağırmıştı. Ebu Cehil askerlerini çarpışmaya yüreklendiriyor, Süraka'nın kaçışına önem verilmemesini istiyordu.

Rasul-i Ekrem Mihca'nın ölümü üzerine hadiseyi değerlendirdi: *"Mihca şehitlerin efendisidir."*

Esirlerin hepsine aynı muamele yapılsın istiyordu. Böylece eşitlik ilkesini yerine getirmiş oluyordu.

"Vay sana (veya sen deli misin)! Cennet tek midir? O, gerçekten birçok cennettir ve gerçekten o (oğlun) da Cennetü'l-Firdevstedir."

"Şâheti'l-vücûh! = Yüzleri kara olsun!" dedi ve müşriklere doğru attı. Ardından şöyle dua etti: *"Allahım, kalplerine korku sal, ayaklarına titreme ver!"*

Hz. Ali Velid b. Utbe'yi, Hz. Hamza Şeybe b. Rebia'yı birer hamlede yere serdiler. Hz. Peygamber'in diğer yeğeni Ubeyde b. Haris b. Muttalib de Utbe b. Rebia ile vuruşuyordu. Hz. Ali ve Hz. Hamza ona yardıma koştular ve rakibini öldürdüler. Ama Ubeyde ayağından yaralanmıştı. Onu kucaklayıp ordu içine getirdiler. Ubeyde acıyla sordu:

Kervanın dönüş haberi alınınca, Rasulullah 12 Ramazan Cumartesi günü (8 Mart 624) 313 sahabe ile Medine'den ayrıldı. Kervanı ele geçirmek istiyordu. Çünkü kervanın kârıyla kendisine karşı bir ordu toplanacaktı. Kervan ve onun kârı Mekkelilere

ulaşmamalıydı. Fakat yolda yaşanan gelişmeler ve Mekkelilerin bin kişi ile üzerlerine geldiği haberini alınınca, Medine'ye 145 (veya 160) km uzaklıkta, Medine'nin güneyinde bulunan Bedir'de müşriklerle bir savaş kaçınılmaz oldu. Hz. Ali Bedir Seferi'nde "el-Ukab" adında bir bayrak taşıyordu, yani o Bedir Seferi'nde bayraktardı. Bedir bir Pazar yeri idi; burada kervanlar konaklar ve yılda bir kez orada panayır kurulurdu.

Allah üç bin melek ile yardım göndermişti. Hz. Cebrail sağ kanatta, Mikail solda, İsrail de diğer bir grup meleğin başındaydı. Her biri biner melek ile yardıma gönderilmişlerdi. Melekler beyaz, yeşil, kırmızı ve sarı sarıklar sarmış, alaca ve kır atlara binmişler, sarıklarının uçlarını da sırtlarına salıvermişlerdi. Melek gibi Müslümanların da farklı renklerde sarıkları vardı. Yüce Allah melekleri niçin yardıma gönderdiğini, savaş sonunda indireceği Enfal suresi dokuzuncu ve onuncu ayetinde şöyle açıklayacaktı:

"Mutlaka onları, kendilerinden sonrakiler üzerine üstün kılacağım."

Boynu vurulunca Rasulullah, Allah'a ve Rasulüne düşmanlık ve inkârda, kendine işkence etmekte onun kadar kötü/ileri birini bilmediğini belirtti. Müşrik esirlerden Ma'bed b. Vehb de Medine dönüşünde Hz. Ömer'e "Ömer, siz galip geldiğinize mi kanisiniz? Hayır, Al-Lât ve Uzzâ'ya yemin ederim ki..." deyince Hz. Ömer tarafından öldürüldü. Zaten Hz. Ömer başından beri, esirlerin öldürölmesi taraftarıydı.

5) Bedir'e katılanlardan Rifaa b. Abdulmünzir'in oğlu Muaz anlatır: Bir gün "Cebrail, Nebi sallallahu aleyhi ve selleme geldi ve şöyle dedi: 'Aranızda, Bedir ehlini nasıl görüyorsunuz?' Bunun üzerine Rasulullah, 'Müslümanların en faziletliyelerinden.' dedi (veya buna benzer bir şey söyledi). Cebrail bunun üzerine, 'Meleklerden Bedir'de bulunanları biz de öyle addediyoruz.' dedi."

4) Hâtıb b. Beltea önceden Kureyş'in halifi/müttefikiydi. Sonradan Müslüman olup Medine'ye hicret etmiş ve Bedir Gazası'na katılmıştı. Mekke Fethi öncesi, bir orduyla Mekke'ye hareket edileceğini, bir kadına verdiği mektupla gizlice Kureyş'e bildirmek istemiş, Hz. Peygamber de Cebrail vasıtasıyla bundan haberdar olmuştu. Mektubu Hz. Ali de veyle Mekke'ye doğru yola çıkan kadından alıp getirince durum anlaşılmış; Hz. Ömer, "O (Hâtıb) gerçekten Allah'a,

Rasulüne ve tüm müminlere ihanet etti. Beni bırak da boynunu vurayım!” deyince Rasul-i Ekrem ona şöyle karşı çıkmıştı:

İşin ehli ve uzmanı durum hakkında görüşünü dile getiriyordu. Rasulullah görüşü yerinde buldu. İş ehline bırakmak, onunla müşavere etmek doğruyu bulmak için yürünecek yoldu. Geceleyin ordugâh Hubab'ın istediği yere kaldırıldı. Hz. Ali kuyuların kapatılmasına memur edildi. Bu, büyük ihtimalle yarın gerçekleşecek savaş için önemli bir hizmetti. Sa'd b. Muaz'ın teklifi ile Rasulullah için bir gölgelik (çadır) kuruldu. Bir yandan da ordunun su ihtiyacını karşılamak için kuyu yanına havuz yapılıyordu.

Akil, Hz. Ali'nin ana baba bir kardeşi idi. Hz. Ali'den yirmi yaş büyük olan ağabeyi bir müşrikti ve Mekke ordusu ile yola çıkıp Müslümanlara karşı savaşmış ve esir alınmıştı. Şu an kırk iki yaşlarındaydı. Kendisinden yirmi yaş küçük olan kardeşi Ali ve on yaş küçük olan diğer kardeşi Cafer Müslüman olduğu halde o Müslüman olmamıştı. Fakat o, İslam'a karşı sessiz duran biriydi. Bedir Savaşı'na isteksiz ve gönülsüz olarak getirilmiş, savaşta aktif bir rol oynamamıştı. Savaş sonrası Medine'ye döndükten birkaç ay sonra Akil, 7200 dirhem fidye vererek esirlikten kurtulmuştu.

1) Âl-i İmran suresi 123. ayetinde şöyle buyrulur: *“And olsun, sizler güçsüz olduğunuz halde Allah, Bedir’de size yardım etmişti (zafer vermişti). Öyleyse Allah’tan sakının ki, O’na şükretmiş olasınız.”*

Demek, Bedir gazileri Allah'ın yardımına lâyık, iyi ve salih kimselerdi. Çünkü Allah, dostlarına ve iyilere yardım göndermektedir. Bedir’de sabır göstermeleri ve Allah’tan sakınmalarından dolayı, kendilerine üç bin melek ile yardım gönderilmişti.

3.

Hız. Ali ve Hız. Fatıma'nın Evlenmesi

HİCRETİN İKİNCİ YILINDAYIZ (m.623-624). Hız. Ali henüz hiç evlenmemiş. Onun on yaşında Müslüman olduğu düşünülürse^[177] şu sıralar 23-24 yaşlarındaydı. Bir tespite göre Hız. Ali Fil Yılından otuz yıl sonra, 13 Recep Cuma günü (29 Temmuz 599) doğmuştu. Bir başka rivayete göre de hicretten 22 yıl önce, yani 600 yılında Mekke'de dünyaya gelmişti.^[178]

Rasulullah'ın (a.s.m.) en küçük kızı olan Hız. Fatıma ise -ihtilaflı olmakla birlikte- genel kabule göre Rasulullah otuz beş yaşlarında iken, 606 yılında dünyaya geldi.^[179] Buna göre Hız. Fatıma o sıralar 17-18 yaşlarındaydı. Yürüyüşü, konuşması ve doğruluğu babasına benzerdi. Daha önce bahsettiğimiz gibi, Hız. Ali beş yaşında iken bir kıtlık yüzünden Rasulullah'ın bakımına verilmiş ve bir yıl sonra da Hız. Fatıma dünyaya gelmişti.

Hız. Peygamber'den iki yaş küçük olan, 52-53 yaşlarındaki Hız. Ebu Bekir, Hız. Fatıma'yı istemişti. Görüldüğü gibi o zamanlar, evliliklerde yaş farkı önemsenmiyordu. Rasulullah, kızına talip olan Hız. Ebu Bekir'e şu cevabı vermişti:

“Ebu Bekir, ben onun hakkında zuhur edecek ilahi hükmü bekliyorum.”

Rasulullah, kızını evlendireceği kimse hakkında bir işaret beklediğini belirtiyordu. Henüz bu işaret gelmemişti. Onu kendi fikriyle değil, Allah'tan gelecek işarete göre evlendirecekti. Hız. Ebu Bekir, kızı Ayşe'yi Hız. Peygamber'e vermişti. Hız. Fatıma kendisine nasip olsaydı, Rasul-i Ekrem'in damadı olacaktı. Hız. Fatıma'yı istediğinde bekâr değildi, ayrıca o ilk hanımı da olmayacaktı. Hız. Ebu Bekir bu durumu Hız. Ömer'e anlatınca o, *“Seni reddetmiş.”* dedi. Hız. Ebu Bekir de ona şunu teklif etti:

“Fatıma'yı Rasulullah'tan bir de sen iste.”

Teklif, Hız. Ömer'in aklına yattı. O da Hız. Fatıma'yı Rasul-i Ekrem'den istedi. Fakat aynı cevabı alarak reddedildi. Demek Allah

Rasulü bu konuda hâlâ ilahi bir işaret almamıştı.

Bu iki büyük zatın, Hz. Fatıma'ya talip olduğu Medine'de duyuldu. Bu kez Haşim Oğulları Hz. Ali'yi *"Sen de iste!"* diye harekete geçirdiler.^[180] Belki Hz. Peygamber kızını, beş yaşından beri evinde yetişen,^[181] oğlu gibi sevdiği, kendi ahlâk ve karakterindeki Ali için bekletiyordu. Hz. Ali'nin bu konuda tereddütleri vardı. Onlara şöyle dedi:

"Ebu Bekir ve Ömer geri çevrildikten sonra, ben de reddedilmekten emin değilim."

İçinde yine de bir ümit ışığı taşıyordu. Hz. Fatıma'ya talip olmaya karar verip Rasulullah'a gitti ve önüne oturdu. Fakat utanıyor, bir türlü konuya giremiyordu. Rasul-i Ekrem sıkıntısını anlamışçasına sordu:

"Niye geldin, bir ihtiyacın mı var?"

Hz. Ali, bir kelime demeden başını önüne eğdi. Rasulullah'ın heybet ve celalinden dolayı böyle bir konuda konuşamıyordu.^[182] Allah Rasulü gülümseyerek tahminde bulundu:

"Herhalde Fatıma'yı istemeye geldin?"

"Evet."

Hz. Ali ilk evliliğini yapacaktı. Durumu kızı ile görüşen Rasulullah, Ali'nin kendisini istediğini ona söyledi. Kızının bu konuda sustuğunu görünce, kendisini bekleyen Hz. Ali'ye gelerek şöyle sorudu:

"Fatıma'ya mehir olarak verebileceğin neyin var?"

Mehirden söz edildiğine göre sonuç müspetti. Hicrete kadar Hz. Ali ve Hz. Fatıma aynı çatı altında bulunmuşlar, çocuklukları ve gençlikleri birlikte geçmişti. Durum üzerine Rasulullah kızını Hz. Ali ile evlendirmeye karar verdi.^[183] Hz. Peygamber işi hemen bitirmek istiyordu. Hz. Ali düşündü. Mehir olarak ne verebilirdi? Durumunu açıkça dile getirdi:

"Ona mehir olarak verebileceğim bir şey yok."^[184]

Babası iman etmeden öldüğü için ondan miras almamıştı. İslamiyet miras için din birliğini şart koşuyordu. Hz. Ali'nin daha sonra, sadece Mescid-i Nebevi yakınında bir evi olacaktı.

Mehir (cehiz, ağırlık) evlenme muamelesinde kadına erkek tarafından verilen nikâh bedeliydi. Mehr-i muaccel nikâhta, mehr-i müeccel ölüm veya boşanmada hanıma verilir. Hz. Ali'nin ekonomik

durumu iyi değildi. Rasulullah mehir konusunu çözmek istiyordu ve sordu:

“Sana verdiğim zırh gömleğin nerede?”

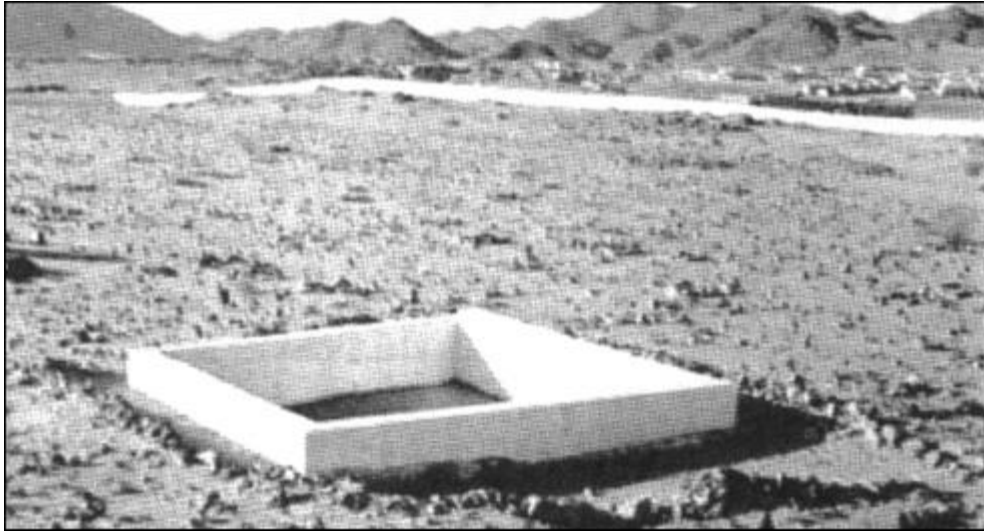
“Bende.”

“Onu Fatıma’ya mehir olarak ver.”

Hız. Ali zırhlı gömleği satışa çıkardı. Zırhlı gömlek savaşta giyilir ve çok işe yarardı. Hız. Osman ona müşteri çıkıp 480 dirheme onu satın aldı. Fakat zırhı, bacanağı olacak Hız. Ali’ye iade etti. Bu hareketi Hız. Ali’yi çok duygulandırdı. Parayı Hız. Peygamber’e getirip Hız. Osman’ın yaptığını anlattı. Hız. Osman’ın cömertliği ve âlicenaplığı Hız. Peygamber’in de hoşuna gitmişti.

Rasulullah 480 dirhem tutarındaki mehrin üçte ikisini yiyecek, süs ve koku gibi şeylere, üçte birini giyeceğe ayırdı. Sonra, Esmâ bint-i Ümeys’e emretti: *“Git, Fatıma’nın evini hazırla!”*

Esmâ, Fatıma’nın gelin gideceği eve geldi. Biri hasırdan, ikisi meşinden üç minder yaptı. Bunlardan başka çeyiz için hurma lifi ile dolu bir yüz yastığı, un öğütmek için iki taş el değirmeni, bir su tulumu, bir su testisi, bir meşin su bardağı, un eleği, havlu, saçaklı bir halı, eski ve tüyü dökülmüş uzunca bir kadife yorgan alındı. Bu küçük yorgan, eşler üzerine uzunlamasına örtölünce sırtlar, yanlamasına örtölünce ayaklar açıkta kalırdı. İki Cihan Serverinin sevgili kızına hazırlanan çeyiz bunlardan ibaretti.

***O günün kıyafet ve tesettür tarzını göstermesi bakımından,
Hız. Fatıma’nın hırkası. Topkapı Sarayı
Mukaddes Emanetler koleksiyonu.***

Gerdeğe girilecek evi Ümmü Seleme düzenledi. Evin tabanı için dere yatağından ince kum getirildi. Gerdeğe girilen akşam, Rasulullah yatsı namazından sonra onların evine geldi ve gelin, damat ve nesilleri için şu duayı yaptı:

“Allâhümme bârik fîhimâ ve bârik aleyhimâ ve bârik lehümâ fî şemlihimâ = Allahım, her ikisi konusunda ve her ikisi üzerine (evliliği) mübarek kıl ve her ikisinin nesli için bereket ver ve nesillerini mübarek eyle.”

Ayrıca onlar üzerine İhlâs ve Muavvizeteyn (Felak ve Nas) surelerini okudu. Özellikle Hz. Fatıma ve nesli için de şöyle dedi:

“Allâhümme innî ü‘îzühâ bike ve zürriyyetihâ mine’s-şeytânî’r-racîm= Allahım, o ve zürriyeti hakkında, rahmetten kovulmuş şeytandan sana sığınırım.”

Sonra Hz. Ali’ye emretti:

“Haydi, Allah’ın ismi ve bereketi ile ailen yanına gir.”

Evlilikte hayırlı olması için dua ediliyor ve Allah adına ve bir ibadet olarak evlilik yapılıyordu. Bilindiği üzere Rasulullah’ın erkek çocukları ergenlik yaşına ulaşmadan Mekke’de vefat etmişlerdi. Bu yüzden onun nesl-i mübareki, kendi açıklamasıyla ve ona has bir durum olarak, Hz. Ali ve Hz. Fatıma soyundan devam edecekti. Hz. Hasan soyundan gelen nesline “şerifler”, Hz. Hüseyin soyundan gelen nesline de “seyyidler” denilecek, bunlar ve problemleriyle ilgilenmek üzere İslam devletlerinde, “Nakîbü’l-Eşrâflık” veya “Nikâbet” adıyla bir müessese kurulacaktı. Böylece seyyidler neslinin kendilerinden türeyeceği aile yuvası kurulmuş oluyordu.

Evlilikten bir müddet sonra yeni evliler, Neccar Oğullarından Harise b. Numan’ın Mescid-i Nebî’ye yakın evine göçtüler. Hz. Ali, evlilikten beş altı ay sonra, aynı yılın zilhicce ayı başında kendisi için bir ev yapmıştı.

Hz. Ali ve Hz. Fatıma’nın evliliğinde düğün ziyafeti (velime) verilmişti. Ensardan bazılarının isteği üzerine Hz. Ali zırhını bir Yahudi’ye rehin verip yarım ölçek arpa aldı. Ziyafet için çekirdeği çıkarılmış kuru hurma (temr) tedarik edildi. Un, yağ ve yoğurt kurusuyla (akt) karıştırılıp geleneksel “hays” tatlısı yapıldı ve ziyafette sunuldu. Tatlı, arpa unundan yapılan ekmekle yenilmişti. Tüm bunlar, o günün şartlarında ne kadar mütevazı bir düğün

yapıldığını ve Medine'nin o günlerdeki ekonomik cephesini de yansıtmaktaydı.^[185]

3.1. Nikâh ve Evlilik

Nikâh yapılmış, Allah Rasulü ve Hz. Ali birer nikâh hutbesi okumuştur. Bir görüşe göre, hicretin ikinci yılı recep veya ramazan ayında (Aralık 623 - Ocak 624) nikâhları kıyılan çift, Zilhicce ayı içinde (Mayıs - Haziran 624) gerdeğe girdiler. Bu görüşe göre, nikâh ile gerdeğe giriş arsında, birkaç aylık müddet vardı. Burada görüldüğü gibi, Müslümanlarda evlilik Allah adına ve bu birleşmeyi bereketli kılacağına inanılarak yapılıyordu. Her şeyden önce evlilikten maksat, müminlerin çoğalmasını sağlamak, haram ilişkileri ve zinayı önlemektir.

Cahiliyede farklı nikâh türleri vardı: İstibda' nikâhı, dayzenlik, hıdn nikâhı, bedel nikâhı, mut'a nikâhı, bir kadının aynı anda on kişiyle (nikâh-ı raht) veya daha fazlasıyla evliliğini sürdürmesi gibi. Bir de şahitler huzurunda ve dünür gönderilip mehir takdir edilerek kıyılan nikâh söz konusu idi. İslamiyet sonuncusu hariç diğerlerini ortadan kaldırmıştı.^[186] Ayrıca İslam, aynı anda iki kız kardeşle nikâhlı bulunmayı, halası ve teyzesi ile bir hanımı nikâhta birleştirmeyi de yasaklamıştı. Süt kardeşliğin kurduğu akrabalık da nikâhta soy akrabalığı yasaklarını getiriyordu.

İslam'da nikâh ve evlilik ile alakalı bazı mühim hususları maddeler halinde ortaya koyalım:

1) Kelime olarak “*nikâh*”, ekmek ve bir araya getirmek demektir. Dinimize göre, kadın ve erkek arasında meşru bir ilişki için nikâh zorunludur.

2) Ayet ve hadislerde teşvik edilen nikâhta iki önemli gaye vardır. Bunlardan birincisi, eşlerin büyük bir günah olan zinadan korunmalarıdır. Eşler, ayette belirtildiği üzere, birbirlerini zinadan ve zinaya götüren yollardan koruyan elbiseler gibidirler. Hz. Peygamber de aynı konuya temas ederek kişinin evlenmekle dininin yarısını tamamlamış olduğunu belirtmiş, mali durumu evlenmeye elverişsiz gençlere de oruç tavsiyesinde bulunmuştur.

3) Evlilikle gerçekleşecek bir başka önemli gaye, “*Müslümanları arttırmak*”tır. Burada, insan sayısını değil, Müslümanları arttırmak dikkati çeker. Çünkü bir kişinin bir kişi vasıtasıyla Müslüman olması,

dünya ve üzerindeki her şeyden hayırlıdır. Müminleri çoğaltmanın en makul ve mantıklı yollarından biri evliliklerdir. Bu, bir gayrimüslimi Müslüman etmekten daha kolaydır. Hz. Peygamber de özellikle bu konu üzerinde durmuştur:

“Tenâkehû tekâserû fe innî übâhî bikümü'l-ümeme yevme'l-kıyâmeti = Evleniniz, çoğalınız! Gerçekten ben, kıyamet günü, sizin çokluğunuzla övüneceğim.”

Müslümanların çokluğu, dünyada önemli fonksiyonlara sebep olduğu ve üstünlükler getirdiği gibi, ahirette de Hz. Peygamber'i sevindirecektir. Bu açıdan, evlenmek ve zorluklarına katlanarak çocuk doğurmak ve ailenin İslam üzere çocuk yetiştirmesi çok önemlidir. Belki de ailenin ve özellikle evde kadının en büyük görevi budur. Tarih boyunca tüm büyük uygarlıklar, kalabalık nüfuslarla kurulmuş ve nüfus çokluğu çoğu zaman hep farklı üstünlük ve avantajlara sebep olmuştur. Bu konuda şu söz de Hz. Peygamber'e aittir:

“Kocasını seven ve doğurgan kadınlarla evleniniz, çünkü sizinle diğer ümmetlere/milletlere, çoklukla galebe ediciyim.”^[187]

O halde aile yuvası, müminleri çoğaltmasına vesile olan bir eğitim-öğretim yeri ve dersane olmalıdır. Yoksa müminler değil, müminler aleyhine olan nüfus çoğaltılmış olur. Ayet-i kerime Müslüman kadınları, İslam'ın nüfus tarlasına (hars) benzetmiştir: *“Nisâüküm harsün lekum”*. Yani onlar önemli ve pek büyük bir görevi üstlenmişlerdir. Bu açıklama birkaç yönden kadınların değerini ve önemini de gösterir. Eğitim boyutu açısından onlar, çocukların ilk ve en tesirli öğretmen ve muallimleridirler. Hars kelimesi onların eğitim ve öğretimde, çocuklar üzerindeki etkisine de işaret eder. Cennetin annelerin ayakları ve yönelimi ile ilgisi de buraya bağlanabilir. Kadınlar, bu üretimin en can alıcı ögesidirler.

4) Hz. Peygamber, kadınların önemine başka değerli sözlerinde de işaret etmiştir: *“Kadın dört şeyi için nikâhlanır: Malı, atalarından gelen şerefi (hasebi), cemali/güzelliği ve dini için. Ama sen dindarını araştır ki, elin bereket görsün.”* Burada özellikler içinde dinde kıyam öne çıkarılmaktadır. Bu da müminleri çoğaltmak açısından önemlidir. *“Gerçekte dünya bir meta/mal, mülk ve yararlanmaktır, ama en iyi meta (mal, mülk, fayda ve zenginlik) dindar kadındır.”*

Ona bir gün, “En iyi kadın kimdir?” diye sorulmuştu. O bu soruya şöyle karşılık verdi: “*Bakınca onu (kocasını) neşelendiren, sevindiren; emredince ona itaat eden; kendisi ve malı konusunda, onun kötü gördüğüne muhalefet etmeyendir.*” O, sözlerinde en iyinin ölçüsünü veriyordu. Bir ayet de “güzel müşrik kadın”la evlenmektense, mümin köle kadının tercih edilmesi gereği üzerinde durur. Yani Müslüman erkeğe ehlikıtap biriyle evlenme izni verilirken, müşrikle evlenme yasaklanmıştır.

Bir keresinde de Hz Peygamber kadınlar konusunda şöyle buyurmuştu: “*Bana dünyadan, kadınlar ve güzel koku sevdirdi, gözümün nuru da namazda kılındı.*” Diğer yandan o, erkekleri günah cihetiyle etkileyen, böylece toplumu dejenere eden ve bozan kadınlardan da söz etmiş, bozuluşta kadınların olumsuz rolünü şöyle belirtmişti: “*Benden sonrası için erkeklere, kadınlardan daha zararlı bir fitne (cazibe, imtihan, şaşırtan ve günaha sürükleyen şey) bırakmadım.*”^[188]

5) Ensar kadınlarından Rebi bint-i Muavviz’in düğünü Bedir Gazası sonrası yapılmış, düğünde davetliler içinde Hz. Peygamber de bulunmuştu. Onun gerdek gecesi sabahında evine uğramış, altına serilen döşekte oturmuştu. Bu sırada, küçük yaşta kız çocukları def çalmış ve Bedir’de şehit edilen babaları için mersiye söylemeye başlamışlardı. Onlardan biri def eşliğinde şunları söylüyordu: “*İçimizde yarını bilmekte olan bir nebi vardır.*” Hz. Peygamber, “*Bunu bırak da, önceki söylediğini de!*” diyerek, onun acıklı Bedir mersiyesini çalıp söylemesini tercih etmişti.

Yine, Nebit b. Cabir’e gelin giden Fariğa bint-i Es’ad’ın düğününden eve dönen Hz. Ayşe’ye Rasulullah şöyle sormuştu: “*Ey Ayşe, yanınızda olan defli eğlence (lehv) neydi; çünkü ensar eğlenceyi sever.*” Buradan anlaşıldığı kadarıyla o zamanlar düğünlerde kadınlar arasında defli eğlence olabiliyordu. Fakat bu düğünde olmamıştı. Hz. Ayşe de kendisine sordu:

“*O kadın defle ne söyler, ey Allah Rasulü?*”

Efendimiz şöyle cevap verdi: “*Def çalan cariye şöyle der: Size geldik, size geldik. / Onlar bizi selamladı, biz onları selamladık. / Kırmızı altın olmasaydı, badiyeler boş kalırdı. / Esmer buğday olmasaydı, bekâr kızlarınız kilo almazdı.*”^[189]

Bu konuda başka benzer hadisler de vardır. Hz. Peygamber haramlara girmemek, kadın erkek beraber olmamak kaydıyla, düğünde bu tür eğlencelere cevaz vermişti. Nikâhın ilan edilmesinin bir yolu da buydu.

3.2. Hz. Ali İkinci Evliliği Düşününce

Hz. Ali, Hz. Fatıma ile evliydi ve Hz. Fatıma onun ilk hanımıydı. Daha sonra onun üstüne Ebu Cehil'in Müslüman olup Medine'ye hicret eden kızını almak istedi. Hatta Hişam b. Muğire'nin oğulları olan Ebu Cehil'in kardeşleri de bu evliliği istiyorlar, bu konuda Hz. Peygamber'den izin almayı bile düşünüyorlardı. Hz. Fatıma ise üzerine bir başka kadın istemiyordu. Fakat halktan edindiği intiba ve duyumlara göre, babası durumu hoş karşılayabilirdi. Daha fazla dayanamadı ve babasına bu işten duyduğu hoşnutsuzluğunu açıkladı. Kızını dinleyen Hz. Peygamber, hemen Mescid-i Nebevi'ye geldi, minbere çıktı ve bu konudaki düşüncelerini şu konuşmasıyla açıkladı:

“Bundan sonra derim ki, mutlaka ben, Ebu'l-As b. Rebi'ye (büyük kızım Zeynebi) nikâhladım. O bu konuda (üzerine evlenmeyeceğine dair) bana konuştu ve sözünde durdu. Mutlaka Muhammed'in kızı Fatıma da benden bir parçadır; ben onu fitnelemenizi (tereddüde düşürüp rahatsız etmenizi) hoş karşılamam. Ayrıca vallahi, Rasulullah'ın kızı ve Allah'ın düşmanının (Ebu Cehil'in) kızı bir erkeğin katında birleşmez.”^[190]

Hz. Peygamber konuşmasında birkaç noktaya temas ediyordu:

1) Hz. Zeynep, Rasulullah otuz yaşında iken, 600 veya 601 yılında Mekke'de doğmuş en büyük kızıydı. O en büyük kızını, hanımı Hz. Hatice'nin isteği üzerine, Hz. Hatice'nin kız kardeşi Hale'nin oğlu Ebu'l-As b. Rebi'ye vermişti. Ebu'l-As, Mekke'de servet ve itibar sahibi biriydi.^[191] Açıklamasına göre o, Zeynebi ona verirken üzerine evlenmeyeceğine dair söz vermiş ve Zeynep ölünceye dek üzerine evlenmemiş, sözünde durmuştu.

2) Hz. Fatıma da yukarıda belirttiğimiz gibi Hz. Ali ile evlenmişti. Evlilikte Hz. Fatıma'nın üzerine evlenmeme diye bir şart söz konusu değildi. O zamanlar birden çok evlenmek yaygındı ve Hz. Ali de bunu yapmak istemişti. Onun yeni bir evliliğe niyetli olduğu ortalıkta

dolaşmaya başlayınca ve Hz. Fatıma'nın kulağına gelince Hz. Fatıma üzülmüş ve derdini babasına açmıştı.

3) Kızını dinleyen Hz. Peygamber kızının rahatsız ve üzüntülü olduğunu gördü ve hemen bu konudaki görüşlerini açıklamak üzere minbere çıktı. Açıklamasına göre büyük damadı Ebu'l-As'ın verdiği sözde durmasından memnundu. Ayrıca o, Hz. Fatıma'nın, kendisinden bir parça olduğunu, onu üzen şeyin kendisini de üzeceğini ve bunu hoş karşılamayacağını belirtiyordu.

4) Diğer yandan bu evliliğin gerçekleşmesine mani olan bir başka durum da söz konusuydu ve o bunu şöyle dile getirmişti: *“Vallahi, Rasulullah'ın kızı ve Allah'ın düşmanının (Ebu Cehil'in) kızı bir erkeğin katında birleşmez.”* O Rasulullah'tı, Allah'ın elçisiydi; Hz. Fatıma da onun kızıydı. Onun üzerine Allah düşmanı olan Ebu Cehil'in kızının gelmesi uygun değildi. Rasulullah'ın kızı ile Allah düşmanının kızı bir erkeğin nikâhında birleşemezdi.

Bu açıklaması üzerine Hz. Ali, Ebu Cehil'in kızını istemekten vazgeçti ve Hz. Fatıma ölünceye dek bir başka kadınla evlenmedi. Onun yaptığı evlilikler Hz. Fatıma'nın ölümünden sonra gerçekleşeceklerdi.

Hicretin üçüncü yılı Ramazan ayı ortalarında (624) Hz. Ali'nin büyük oğlu Hz. Hasan dünyaya geldi.^[192] Hz. Hasan yeni evli çiftin ilk çocuğuydu. İlk oğlundan sonra Hz. Ali, gelenekte olduğu üzere onun adıyla künyelendi ve *“Ebu'l-Hasan = Hasan'ın Babası”* olarak anılmaya başladı. Hz. Hasan'ın adını dedesi vermiş ve kulağına ezan okumuştı. Onun doğumunda ayrıca akika olarak iki koç kesilmişti. Hz. Hasan fiziki yarıtılış olarak babası Ali'ye değil Peygamber Efendimize benzerdi ve annesi onu *“Peygamber'e benzeyen, Ali'ye benzemeyen yavru”* diye severdi. Hz. Hasan Âl-i Abâ'dandır ve Rasulullah zürriyetinin Ali'nin oğullarından devam edeceğini belirtmiştir.^[193]

^[177] İbn-i İshak, s. 118, nr. 174; s. 120, nr. 179.

^[178] Rasulullah'ın kızları için bkz. İbn-i İshak, s. 229, nr. 336-337; Fırlalı, *İmam Ali*, s. 1.

^[179] bkz. Sarıçam, s. 293.

^[180] Bir rivayete göre Hz. Ali'yi onu istemeye cesaretlendiren, onun kadın azatlılarından biriydi. bkz. İbn-i İshak, s. 230, nr. 341.

[181] Hamidullah, I, 72, nr. 133; Kandemir, "Fatıma", *DİA*, XII, s. 219-223.

[182] İbn-i İshak, s. 230, nr. 341.

[183] *a.g.e.*, s. 230, nr. 341.

[184] *a.g.e.*, s. 230, nr. 341. Ayrıca bkz. Hamidullah, II, 730, nr. 1100.

[185] Diyarbekri, I, 411; Mehir ve dua için bkz. Mansur Ali, II, 297, 300, 302; Muhammed Rıza, s. 224-227; Köksal, II, 254-253; Lings, s. 277-279; Muhammed Hudari, s. 122; ayrıca bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 100.

[186] Geniş bilgi için Cahiliye Nikâhları bölümüne bkz. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 259-322.

[187] Mansur Ali, II, 277, 283; Debbağoglu ve Kara, s. 480 vd.

[188] İlgili hadisler ve ayet için bkz. Mansur Ali, II, 281, 283, 285.

[189] Nikâhın ilanı ve lehv konusu için bkz. Mansur Ali, II, 301.

[190] İbn-i Mâce, I, 644, nr. 1999; krş. Buhari, IV, 212, 214. Geniş bilgi ve bu konuda farklı hadisler için bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 101-108.

[191] Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 474; Sarıçam, s. 291.

[192] Köksal, III, 43- 47.

[193] *a.g.e.*, II, 47-48.

HİCRETİN İKİNCİ YILINDAYIZ (m.623-624). Hz. Ali henüz hiç evlenmemiş. Onun on yaşında Müslüman olduğu düşünülürse şu sıralar 23-24 yaşlarındaydı. Bir tespite göre Hz. Ali Fil Yılından otuz yıl sonra, 13 Recep Cuma günü (29 Temmuz 599) doğmuştu. Bir başka rivayete göre de hicretten 22 yıl önce, yani 600 yılında Mekke'de dünyaya gelmişti.

Mehirden söz edildiğine göre sonuç müspetti. Hicrete kadar Hz. Ali ve Hz. Fatıma aynı çatı altında bulunmuşlar, çocuklukları ve gençlikleri birlikte geçmişti. Durum üzerine Rasulullah kızını Hz. Ali ile evlendirmeye karar verdi. Hz. Peygamber işi hemen bitirmek istiyordu. Hz. Ali düşündü. Mehir olarak ne verebilirdi? Durumunu açıkça dile getirdi:

a.g.e., II, 47-48.

1) Hz. Zeynep, Rasulullah otuz yaşında iken, 600 veya 601 yılında Mekke'de doğmuş en büyük kızıydı. O en büyük kızını, hanımı Hz. Hatice'nin isteği üzerine, Hz. Hatice'nin kız kardeşi Hale'nin oğlu

Ebu'l-As b. Rebi'ye vermişti. Ebu'l-As, Mekke'de servet ve itibar sahibi biriydi. Açıklamasına göre o, Zeynebi ona verirken üzerine evlenmeyeceğine dair söz vermiş ve Zeynep ölünceye dek üzerine evlenmemiş, sözünde durmuştu.

Köksal, III, 43- 47.

Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 474; Sarıçam, s. 291.

İbn-i Mâce, I, 644, nr. 1999; krş. Buhari, IV, 212, 214. Geniş bilgi ve bu konuda farklı hadisler için bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 101- 108.

Nikâhın ilanı ve lehv konusu için bkz. Mansur Ali, II, 301.

a.g.e., s. 230, nr. 341. Ayrıca bkz. Hamidullah, II, 730, nr. 1100.

a.g.e., s. 230, nr. 341.

İbn-i İshak, s. 230, nr. 341.

Hamidullah, I, 72, nr. 133; Kandemir, "Fatıma", *DİA*, XII, s. 219-223.

İlgili hadisler ve ayet için bkz. Mansur Ali, II, 281, 283, 285.

Mansur Ali, II, 277, 283; Debbağoglu ve Kara, s. 480 vd.

Geniş bilgi için Cahiliye Nikâhları bölümüne bkz. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 259-322.

Diyarbakri, I, 411; Mehir ve dua için bkz. Mansur Ali, II, 297, 300, 302; Muhammed Rıza, s. 224-227; Köksal, II, 254-253; Lings, s. 277-279; Muhammed Hudari, s. 122; ayrıca bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 100.

Bir rivayete göre Hz. Ali'yi onu istemeye cesaretlendiren, onun kadın azatlılarından biriydi. bkz. İbn-i İshak, s. 230, nr. 341.

bkz. Sarıçam, s. 293.

Rasulullah'ın kızları için bkz. İbn-i İshak, s. 229, nr. 336-337; Fıglalı, *İmam Ali*, s. 1.

İbn-i İshak, s. 118, nr. 174; s. 120, nr. 179.

"Kocasını seven ve doğurgan kadınlarla evleniniz, çünkü sizinle diğer ümmetlere/milletlere, çoklukla galebe ediciyim."

HİCRETİN İKİNCİ YILINDAYIZ (m.623-624). Hz. Ali henüz hiç evlenmemiş. Onun on yaşında Müslüman olduğu düşünülürse şu sıralar 23-24 yaşlarındaydı. Bir tespite göre Hz. Ali Fil Yılından otuz yıl sonra, 13 Recep Cuma günü (29 Temmuz 599) doğmuştu. Bir başka rivayete göre de hicretten 22 yıl önce, yani 600 yılında Mekke'de dünyaya gelmişti.

Bu iki büyük zatın, Hz. Fatıma'ya talip olduğu Medine'de duyuldu. Bu kez Haşim Oğulları Hz. Ali'yi “*Sen de iste!*” diye harekete geçirdiler. Belki Hz. Peygamber kızını, beş yaşından beri evinde yetişen, oğlu gibi sevdiği, kendi ahlâk ve karakterindeki Ali için bekletiyordu. Hz. Ali'nin bu konuda tereddütleri vardı. Onlara şöyle dedi:

Efendimiz şöyle cevap verdi: “*Def çalan cariye şöyle der: Size geldik, size geldik. / Onlar bizi selamladı, biz onları selamladık. / Kırmızı altın olmasaydı, badiyeler boş kalırdı. / Esmer buğday olmasaydı, bekâr kızlarınız kilo almazdı.*”

Cahiliyede farklı nikâh türleri vardı: Istıbda' nikâhı, dayzenlik, hıdn nikâhı, bedel nikâhı, mut'a nikâhı, bir kadının aynı anda on kişiyle (nikâh-ı raht) veya daha fazlasıyla evliliğini sürdürmesi gibi. Bir de şahitler huzurunda ve dünür gönderilip mehir takdir edilerek kıyılan nikâh söz konusu idi. İslamiyet sonuncusu hariç diğerlerini ortadan kaldırmıştı. Ayrıca İslam, aynı anda iki kız kardeşle nikâhlı bulunmayı, halası ve teyzesi ile bir hanımı nikâhta birleştirmeyi de yasaklamıştı. Süt kardeşliğin kurduğu akrabalık da nikâhta soy akrabalığı yasaklarını getiriyordu.

Hicretin üçüncü yılı Ramazan ayı ortalarında (624) Hz. Ali'nin büyük oğlu Hz. Hasan dünyaya geldi. Hz. Hasan yeni evli çiftin ilk çocuğuydu. İlk oğlundan sonra Hz. Ali, gelenekte olduğu üzere onun adıyla künyelendi ve “*Ebu'l-Hasan = Hasan'ın Babası*” olarak anılmaya başladı. Hz. Hasan'ın adını dedesi vermiş ve kulağına ezan okumuştur. Onun doğumunda ayrıca akika olarak iki koç kesilmişti. Hz. Hasan fiziki yarıtıllı olarak babası Ali'ye değil Peygamber Efendimize benzerdi ve annesi onu “*Peygamber'e benzeyen, Ali'ye benzemeyen yavru*” diye severdi. Hz. Hasan Âl-i Abâ'dandır ve Rasulullah zürriyetinin Ali'nin oğullarından devam edeceğini belirtmiştir.

Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın evliliğinde düğün ziyafeti (velime) verilmişti. Ensardan bazılarının isteği üzerine Hz. Ali zırhını bir Yahudi'ye rehin verip yarım ölçek arpa aldı. Ziyafet için çekirdeği çıkarılmış kuru hurma (temr) tedarik edildi. Un, yağ ve yoğurt kurusuyla (akt) karıştırılıp geleneksel “*hays*” tatlısı yapıldı ve ziyafette sunuldu. Tatlı, arpa unundan yapılan ekmekle yenilmişti.

Tüm bunlar, o günün şartlarında ne kadar mütevazı bir düğün yapıldığını ve Medine'nin o günlerdeki ekonomik cephelerini de yansıtmaktaydı.

Bu iki büyük zatın, Hz. Fatıma'ya talip olduğu Medine'de duyuldu. Bu kez Haşim Oğulları Hz. Ali'yi *"Sen de iste!"* diye harekete geçirdiler. Belki Hz. Peygamber kızını, beş yaşından beri evinde yetişen, oğlu gibi sevdiği, kendi ahlâk ve karakterindeki Ali için bekletiyordu. Hz. Ali'nin bu konuda tereddütleri vardı. Onlara şöyle dedi:

"Bundan sonra derim ki, mutlaka ben, Ebu'l-As b. Rebi'ye (büyük kızım Zeynebi) nikâhladım. O bu konuda (üzerine evlenmeyeceğine dair) bana konuştu ve sözünde durdu. Mutlaka Muhammed'in kızı Fatıma da benden bir parçadır; ben onu fitnelemenizi (tereddüde düşürüp rahatsız etmenizi) hoş karşılamam. Ayrıca vallahi, Rasulullah'ın kızı ve Allah'ın düşmanınının (Ebu Cehil'in) kızı bir erkeğin katında birleşmez."

"Ona mehir olarak verebileceğim bir şey yok."

Hicretin üçüncü yılı Ramazan ayı ortalarında (624) Hz. Ali'nin büyük oğlu Hz. Hasan dünyaya geldi. Hz. Hasan yeni evli çiftin ilk çocuğuydu. İlk oğlundan sonra Hz. Ali, gelenekte olduğu üzere onun adıyla künyelendi ve *"Ebu'l-Hasan = Hasan'ın Babası"* olarak anılmaya başladı. Hz. Hasan'ın adını dedesi vermiş ve kulağına ezan okumuştur. Onun doğumunda ayrıca akika olarak iki koç kesilmişti. Hz. Hasan fiziki yarıtılış olarak babası Ali'ye değil Peygamber Efendimize benzerdi ve annesi onu *"Peygamber'e benzeyen, Ali'ye benzemeyen yavru"* diye severdi. Hz. Hasan Âl-i Abâ'dandır ve Rasulullah zürriyetinin Ali'nin oğullarından devam edeceğini belirtmiştir.

Rasulullah'ın (a.s.m.) en küçük kızı olan Hz. Fatıma ise -ihtilafli olmakla birlikte- genel kabule göre Rasulullah otuz beş yaşlarında iken, 606 yılında dünyaya geldi. Buna göre Hz. Fatıma o sıralar 17-18 yaşlarındaydı. Yürüyüşü, konuşması ve doğruluğu babasına benzerdi. Daha önce bahsettiğimiz gibi, Hz. Ali beş yaşında iken bir kıtlık yüzünden Rasulullah'ın bakımına verilmiş ve bir yıl sonra da Hz. Fatıma dünyaya gelmişti.

Bir keresinde de Hz Peygamber kadınlar konusunda şöyle buyurmuştu: *“Bana dünyadan, kadınlar ve güzel koku sevdirdi, gözümün nuru da namazda kılındı.”* Diğer yandan o, erkekleri günah cihetiyle etkileyen, böylece toplumu dejenere eden ve bozan kadınlardan da söz etmiş, bozuluşta kadınların olumsuz rolünü şöyle belirtmişti: *“Benden sonrası için erkeklere, kadınlardan daha zararlı bir fitne (cazibe, imtihan, şaşırtan ve günaha sürükleyen şey) bırakmadım.”*

Hz. Ali, bir kelime demeden başını önüne eğdi. Rasulullah'ın heybet ve celalinden dolayı böyle bir konuda konuşamıyordu. Allah Rasulü gülümseyerek tahminde bulundu:

4.

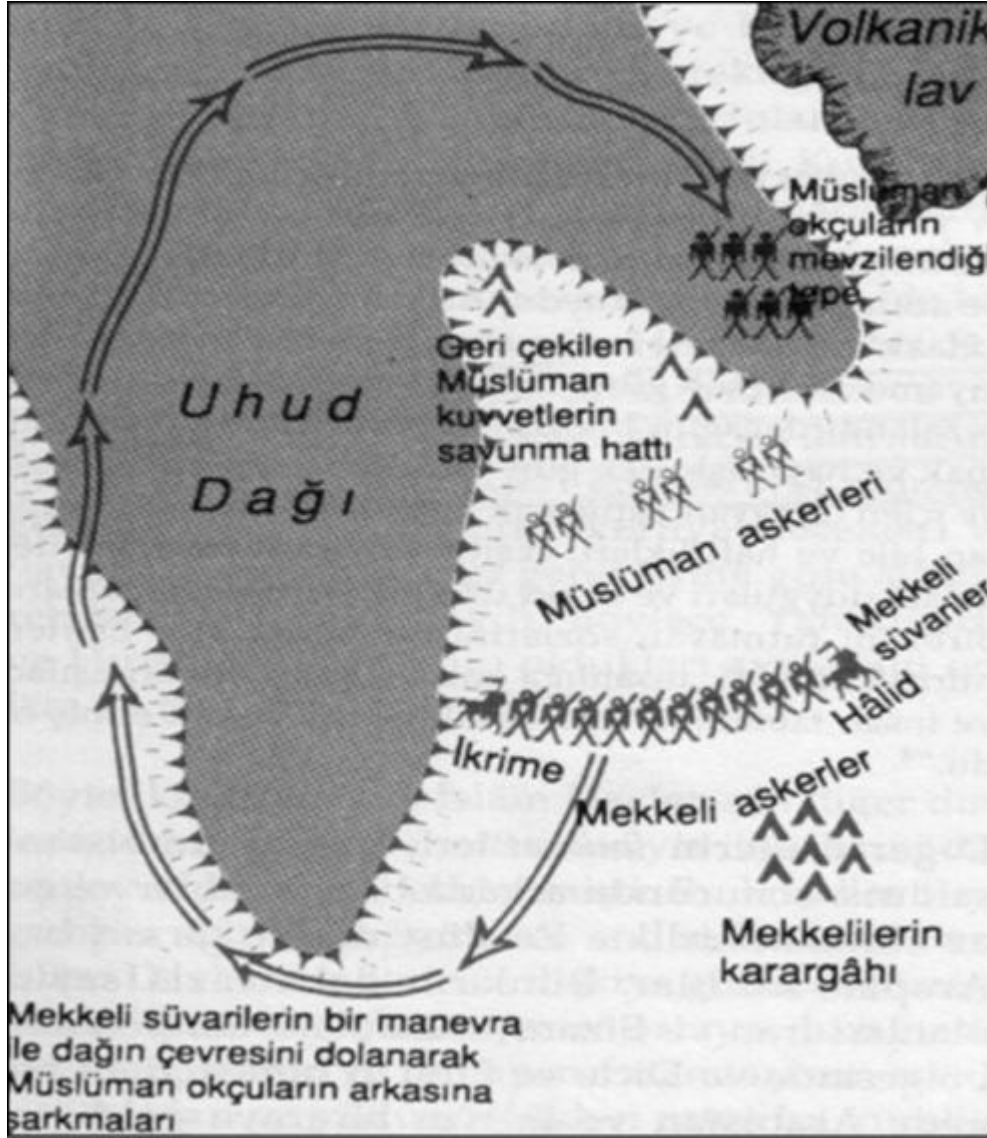
Uhud Savaşı

HİCRETİN ÜÇÜNCÜ YILI Şevval ayı başında (tahminen, 23 Mart 625) bir bahar sabahı iki ordu Uhud Dağı'nın eteğinde, güneşin ilk ışıklarıyla karşı karşıya gelmişti. Hz. Ali, Tebük hariç diğer bütün savaşlarda Rasulullah'ın (a.s.m.) orduları içinde yer almıştı. O bugün de üç bin kişilik Mekke ordusu karşısında saf tutan Müslüman askerler arasındaydı. Ayrıca Hz. Ali o gün bayraktarlar arasında yer almıştı. Rasul-i Ekrem Medine'den ayrılmadan üç mızrak getirtip onlara üç sancak bağlamış; Evs'in sancağını Üseyyid b. Hudayr'a, Hazrecinkini Hubab b. Munzir'e veya Sa'd b. Ubade'ye, muhacirlerinkini de Hz. Ali'ye vermişti. [\[194\]](#)

Müslüman askerlerin yüzü batıya dönüktü. Yedi yüz civarındaki İslam ordusunda, yüz kadar zırhlı, iki atlı (bir görüşe göre elli atlı) ve altmış kadar okçu vardı. Hz. Peygamber artık safları düzeltiyordu. O sırada, *“Müşriklerin (Kureyş'in) sancağını kim taşıyor?”* diye sordu. *“Abduddâr Oğulları”* diye cevap verildi. Bunun üzerine *“Biz vefaya onlardan daha lâyıkHz! Nerede Mus'ab b. Umeyr?”* buyurdu. Mus'ab *“Buradayım.”* deyince Rasulullah, *“Livayı/sancağı sen al.”* emrini verdi.

Mus'ab, Rasulullah'ın emri ile muhacirlerin sancağını Hz. Ali'den aldı. Kureyş içinde liva görevi eskiden beri Abduddarlılarındı. Hatta Uhud Savaşı öncesi müşrik komutanı Ebu Süfyan, Bedir yenilgisi dolayısıyla Kureyş sancağını Abduddar Oğullarından almak istemiş, onlar buna asla razı olmamışlardı.

İslam ordusunda piyadelerin başına Abdullah b. Cübeyr geçirilmişti. Ukkâşe b. Mihsan sağ kanada, Ebu Seleme b. Abdülesed sol kanada, Ebu Ubeyde ile Sa'd b. Ebi Vakkas öne, Mikdat b. Amr gerideki askerlerin başına komutan tayin edildi. Zübeyir b. Avvam baş süvari tayin edilip Halid b. Velid'e karşı konuldu. Hz. Hamza en önde, zırhsız askerlerin başındaydı. İslam askerinin parolası şuydu: *“Emit, emit = öldür, öldür!”*

Uhud Savaşı. Faruki, s. 211.

Her iki ordu yavaş yavaş birbirine yaklaşıyordu. Müşrikler iki üç gündür Uhud'un batı tarafındaydılar. Dün de Uhud eteğinde günü tamamlayıp Müslümanları beklemişlerdi. Bugün sabah serinliğinde karşılarındaki küçük ve kendilerinin dörtte biri kadar olan güçle çarpışıp, bir an önce kesin sonuca ulaşmak ve Bedir'in intikamını almak istiyorlardı. Kureyşli kadınlar sürekli cengâverleri savaşa yüreklendiriyordu. Derken, Kureyş'i temsil eden sancaktar Abduddarlı Talha b. Ebi Talha ortaya atıldı ve bağırdı:

"Kim benimle çarpışacak?"

Talha, bu yolla Bedir'de öldürülen yakınlarının intikamını alma fırsatını yakalamış olacak ve herkese kahramanlığını ispat edecekti.

Meydan okumaya karşı bu taraftan cevap alamadı. Yeniden meydan okudu:

“Ey Muhammed’in arkadaşları! Siz kılıçlarınızla bizi öldürünce Allah’ın bizi cehenneme sokacağını, biz kılıçlarımızla sizi öldürünce de sizi cennete sokacağını iddia ediyorsunuz! İçinizde kılıcımla öldürölüp cennete gidecek veya kılıcıyla beni öldürüp cehenneme sokacak bir kahraman yok mu?”

Kureyş bayraktarı, “Cennet, kılıçların gölgesi altındadır.” hükmünü ve Müslümanların niçin savaştığını biliyordu. Hangi Müslüman cennete girmek istemezdi! O sıralar yirmi dört yaşlarında bulunan, cesur delikanlı Hz. Ali sabredemedi ve ona seslendi:

“Varlığım kudreti elinde olan Allah’a yemin ederim ki, kılıcımla seni Cehenneme göndermedikçe veya kılıcınla cennette girmedikçe seni bırakmayacağım! Benimle mübarezeyle var mısın?” Aldığı cevap, *“Evet!”* oldu.

Mübarizler saflar arasından çıkıp ilerlediler ve ortada göründüler. Hz Peygamber o sırada, üzerinde iki zırhı, başındaki miğferi ve miğferi üzerindeki ak sarığıyla İslam sancağının gölgesindeydi. İki savaşçı birbirlerine karşı yürüyüp karşılaştılar. Hz. Ali kısaya yakın orta boylu, tıknazca, fakat çevik ve teke tek dövüşmede hayatı boyunca hiç yenilmeyecek biriydi. Hasımlarına çok güçlü kılıç darbeleri indirirdi.

Genelde Haşimiler, soyca yapılı, güçlü ve pehlivan yaratılışlı kimselerdi. Allah’ın Aslanı ve Haydar-ı Kerrâr unvanını bihakkın alan yiğit Hz. Ali, karşılaşmada zırhlı rakibin saldırısını beklemedi ve onunla karşılaşınca başına kuvvetli bir kılıç savurdu. Bu çok güçlü, ustaca ve etkili bir vuruştur. Darbe, düşman bayraktarı etkisiz hale getirdi. Mekke’li savaşçı direnmemek istediye de çok geçmeden arka üzeri yere düştü. Bazı kaynaklara göre, ilk vuruşu Talha yapmış, Hz. Ali kalkarıyla kendini korumuş ve ardından kılıcıyla bacaklarına vurarak düşmanını yere düşürmüştü. O sırada kendini öldürmek için başına dikilen Hz. Ali’ye, *“Allah ve akrabalık hakkı için beni öldürme!”* diye yalvarmış, Haydar-ı Kerrâr bunun üzerine onu öldürmekten vazgeçmişti.

Her iki ordu olayı izliyordu. Kureyş bayraktarı arka üstü yere düşünce İslam ordusuna bir coşku ve sevinç dalgası yayıldı. Hz.

Peygamber tekbir getirdi: *“Allahu ekber!”* Ve tüm ordu ardından büyük bir uğultuyla tekbir getirdi: *“Allahu ekber!”*

Sonra getirilen tekbirler dalga dalga yayıldı. Müminler tekbirle şöyle demek istiyorlardı: *“En büyük Allah’tır, en büyük dava O’nun davasıdır. Her şeye kadir olan Allah ve Allah yanlıları galip olacaktır!”* Tekbir İslam’ın sloganı, şiarı, sembolü ve sesli bayrağıydı.

Bu sırada hava elektriklendi. Her iki ordu arasında bir vuruşma yaşandı, ama ölen olmadı. Çok geçmeden iki taraf geri çekildi. Derken, yerde son anlarını yaşayan Kureyş bayraktarının kardeşi Osman, Kureyş sancağını yerden kaldırdı ve öne atıldı. O sırada ordu önüne çıkmıştı ve kadınların ön tarafındaydı. Kureyş kadınları sancaktarı yüreklendiren recezler (nağmeli şiirler) söylüyorlar ve deflere vuruyorlardı.

İkinci sancaktara karşı da Rasulullah’ın amcası Hz. Hamza çıktı. İlk hamlede onu yere serdi. Hz. Hamza mutluydu ve geri gelirken şöyle nara atıyordu: *“Ene ibnü sâki’l-hacîc = Ben hacılara su dağıtanın oğluyum!”* Dedesi Haşim ve babası Abdulmuttalib, Kureyş içinde bu önemli görevle bilinirlerdi.

Sonra Kureyş sancaktarı Ebu Sa’d b. Ebi Talha aynı sancağı yerden aldı. Bu, öldürülen iki kardeşin üçüncüsüydü. Başında miğferi, üzerinde zırhı vardı ve yayaydı. Rasulullah’ın emriyle ona karşı yine Hz. Ali çıktı ve onu öldürdü. Bir rivayete göre, o, İslam ordusuna karşı söz sayarken ünlü okçu ve nişancı Sa’d b. Ebi Vakkas ona nişan almış, zırhlı sancaktarı çok usta bir atışla zırhsız yerinden, boğazından vurmuştu. Bundan sonra birkaç sancaktar daha öldürüldü; toplam on Kureyş sancaktarı tepelenmişti.

Sonunda Kureyş sancağını alacak biri bulunamadı. Onu Abduddarlılarının Habeşli kölesi yerden kaldırabilirdi. Bir kavmin kölesi ve azatlısı da o kavimden sayılmakla beraber, bu durum Kureyş için çok onur kırıcıydı. Zafer Oğullarından Medineli Kuzman’ın kılıç darbeleriyle yere yıkılan köle, *“Ey Abduddar Oğulları! Ben artık mazur sayıldım değil mi?”* diye bağıırıyordu. Kuzman, o sırada üzerine hücum edip onu öldürdü.

O anlarda, Hz. Ebu Bekir’in Kureyş tarafında yer alan ve Hz. Ayşe ile öz kardeş olan oğlu Abdurrahman, tepeden tırnağa zırha bürünmüş halde er diledi. Ona karşı babası çıkmak istediye de Hz. Peygamber kendisine izin vermedi. Sancaktarların arka arkaya

öldürölmesi, Kureyş'in moralini bozmuştu. Kadınlar da def çalmayı ve recez söylemeyi bırakmışlardı.

Bir yanda, iyice morali yerine gelen İslam ordusu; diğer yanda, öölümlerin öcünü almak için sabırsızlanan Kureyş ve müttefikleri vardı. Artık ilk saflar birbirine girmiş ve asıl savaş başlamıştı. Bir yanda, inançları ve fikirleri yüzünden işkence görmüş, sürgün edilmiş, yurtlarından zorla çıkarılmış, evlerinden işlerinden olmuş, zulüm görmüş Müslümanlar; diğer yanda, bunları onlara reva görenler vardı.^[195]

Savaş saflara yayılırken Rasul-i Ekrem, eline bir kılıç alarak şöyle sordu:

"Bu kılıcı benden kim alacak?" Kılıcın bir yüzünde şöyle yazıyordu: *"Nasrun mine'llâhi ve fethun karîb = Zafer Allah'tandır ve fetih yakındır."*

Bu bir İslam kılıcıydı ve üzerindeki bir ayetti. Diğer yüzünde de şu yazı vardı:

"Korkaklıkta ar, ilerlemekte şeref var ve korkaklıkla kişi kaderden kurtulamaz."

Başlar ve bakışlar Rasulullah'a döndü; birçok Sahabe *"Ben ya Rasulallah!"* diyerek istekte bulundu. Eller ona doğru uzatıldı. Allah Rasulü tekrar konuştu:

"Bunu, hakkını vermek üzere kim alacak?"^[196]

O, kılıcın hakkını verecek ve üzerindeki yazının gereğini yerine getirecek birini arıyordu. Alınan kılıcın bedeli ödenmeliydi. Kureyşliler ve Müslümanlar ticaret terimlerine alıştılar. Onlar tüccar topluluklardı ve Kur'an-ı Hakîm de ticari terminoloji ile insanlara imanda kazançlarını, küfürde kayıplarını anlatıyordu. Acaba kılıcın hakkı, fiyatı ve bedeli neydi?

İstekliler arasında Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali, Zübeyr b. Avvam gibi yiğitler vardı. Hz. Peygamber kılıcı bunlara vermedi. O sırada yiğit Ebu Düçane sordu:

"Onun hakkı nedir?" Efendimiz cevap verdi:

"Eğilip bükölünceye kadar onu düşmana sallaman."

Kılıcın bedeli büyüktü; hakkı, yüksek bir gayret ve himmetti. Gayreti büyük olan, ona kavuşabilecekti. Ebu Düçane isteğini dile getirdi:

"Ben, ey Allah'ın Rasulü, onu hakkını vermek üzere alıyorum!"

Gerçekten o gün o kılıcın hakkını vermişti. Ebu Dücanne ensardandı. Asıl adı Simak b. Hareşe idi, ama o bu adla tanınırdı. O, çok cesur, harpte kurnaz davranmasını bilen bir savaşçı ve zeki biriydi. Savaşlarda başına kan ve cihat rengi kırmızı sarık bağlardı. Kılıcı Rasul-i Ekrem'den alınca yine başına kırmızı sarık sardı. Bu sarık bir semboldü ve *“el-mevtü'l-ahmar = kırmızı ölüm”* demekti. Yani o, düşmanı kırmızıya boyayacak, kanlarını akıtıp ölüme gönderecekti. Araplar kılıçla ölmeye *“kızıl ölüm”* diyorlardı. *“El-mevtü'l-ebayaz = beyaz ölüm”* ise aniden gelen ölümdü. Bu tür ölüm diğerine tercih ediliyordu. Ölümün başka türleri de vardı.^[197] O, başına kırmızı sarığını sarınca şu şiiri okudu:

“Kâne'l-lezî âhedenî halîlî ve nahnu bi's-sefhî lede'n-nahîli = Bizler dağın eteğinde, hurma bahçeleri yanında iken; ben sevdiğimin bana anlaşma yaptığı kişiyim.”

Uhud eteğinde, sevdiği, yani Hz. Peygamber onunla kılıç üzerine anlaşma yapıyordu. Az ilerde Ayneyn Tepesinin doğu yanında hurma bahçeleri de vardı.

Kılıcı alınca iki ordu arasında çalımla, gururla, salına salına (muhtâl ve mütebahtir) yürümeye başladı. Hz. Peygamber onun yürüme tarzını görünce kendisini uyardı:

“Bu öyle bir yürüyüştür ki, Allah ona şu yerin dışında buğzeder.”

Demek ki gururla, kibirle, salına salına ve meydan okurcasına, yani tebahtur ve ihtiyalle yürümek, yalnız Allah düşmanları karşısında güzel bulunabilirdi. Fakat başka yerde Müslüman'a yakışan, tevazu, mahviyet ve alçak gönüllülüktü. Ebu Dücanne az sonra düşman arasına karıştı.^[198]

Uhud günü Ebu Dücanne'den başka, başlarına alâmet/tuğ takanlar da vardı. Hz. Ali başına ak yünden tuğ yapmış, Zübeyr b. Avvam sarı bir sarık bağlamış, Hz. Hamza da kartal kanadından veya deve kuşu tüyünden bir tuğ edinmişti.

Tuğ cesaret ve kahramanlık işaretiydi. Geleneğe göre, savaşçılardan kendine güvenenler ve ölümüne savaşımlar, tolgalarına kuş yelelerinden tuğlar takarlardı. Böylece savaşta kim oldukları bilinir ve kendileri için kaçma yolunu da kapamış olurlardı. Eğer tuğlu savaşçı kaçarsa ölünceye dek bu, alnında taşıyacağı bir leke olurdu. Kahramanlık tuğuna alâmet/işaret deniyordu.^[199]

Geleneğe uyarak bazı İslam kahramanları da tuğ takmışlardı; yani bugün düşman önünden asla kaçmayacaklar ve ölümüne dövüşeceklerdi. Tuğlar ölümü göze almayı, şehitliği ve kendini Allah'a feda etme kararını simgeliyordu. Tuğ geleneği sonraki asırlarda İslam kahramanları ve padişahlarında sürüp gidecekti. Osmanlılarda da tuğ önemliydi.

4.1. Bozgun ve Sonrası

Uhud Savaşı'nın başlangıcında düşman yenildi. Fakat Ayneyn Tepesinde görevli okçular düşman bozuldu diye yerlerinden ayrılınca düşman atlıları arkadan İslam ordusunu çevirmiş ve iki ateş arasında kalan Müslümanlar aleyhlerine dönen savaşı lehlerine çevirememişlerdi.

Müşrik ordusunun bu hamlesi üzerine İslam ordusu dağıldı. O sırada beklenmeyen bazı şeyler de yaşandı. İslam askerlerinden Haris b. Süveyd, İslam öncesi dönemde Buas Vakası'nda babasını öldüren Müslüman Mücezzer b. Ziyad'ı takip etmiş ve ardından ona yaklaşıp ansızın vurduğu bir kılıç darbesiyle Mücezzer'i öldürmüştü. Oysa İslamiyet Müslüman olan için, kendinden önceki tüm günahları sildiği gibi kan davalarını da kaldırmıştı. Rasul-i Ekrem Uhud sonrasındaki Hamraülesed Seferi'nden dönünce kısas olarak Haris'in boynunu vurdurmuştu. Bu, Rasulullah'ın uyguladığı kısas cezalarından biri olarak dikkat çeker.

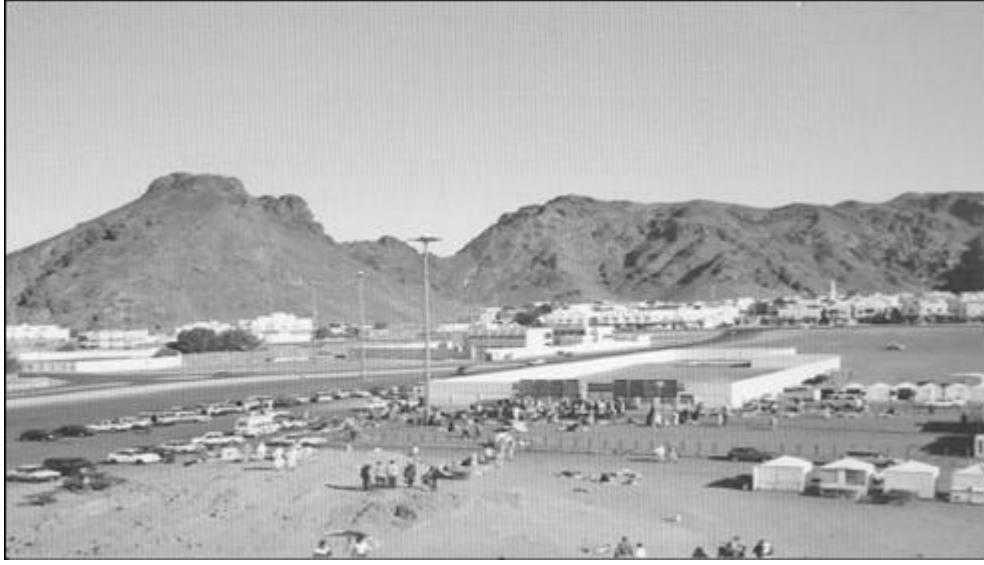
Bozgunda Müslümanlardan bir kısmı gerileyip Uhud'a doğru kaçtılar ve dağın muhtelif yerlerine çıkıp tırmandılar. Bazı savaşçılar Medine içine kadar geldiler ve evlere girdiler. Bozulan ordu, genelde Uhud eteklerine dağılmıştı. Bir rivayete göre, Hz. Osman, Ukbe b. Osman ve Sa'd b. Osman Medine civarındaki Cel'ab Dağı'na kadar gittiler ve oradan üç gün sonra döndüler. Hz. Peygamber, döndüklerinde onlara, *"Siz, dağın enine doğru uzakça gittiniz."* demişti.

Rasulullah bozgunda, yanında otuz kadar Sahabesi ile savaşın başladığı yerdeydi. Yanındakilerin sayısı, gerektiğinde saldıranlarla çarpışmaya gidenler ve şehit olanlardan dolayı zaman zaman on beşe ve ondan aşağıya da düşüyordu.

Müslümanlar bozulunca müşriklerden dördü, Hz. Peygamber'i öldürmeye ant içti. Bunlar; Abdullah b. Şihab, Utbe b. Ebi Vakkas,

Abdullah b. Kâmia ve Übey b. Halefti. [200]

Uhud günü büyük kahramanlık ve fedakârlık gösteren Sahabeler oldu. Zeynep bint-i Cahş'tan dolayı Hz. Peygamber'in bacanağı ve muhacirlerin sancaktarı Mus'ab b. Umeyr bunlardan biriydi. Kahramanca savaştı, büyük bir sabır ve fedakârlıkla şehit oldu. O, bozgun sırasında Hz. Peygamber'in yanından ayrılmadı. Bir ara Rasulullah'ı öldürmek isteyen Mekkeli İbn-i Kâmia atıyla Hz. Peygamber'in içinde bulunduğu gruba yaklaştı ve "Gösterin bana Muhammed'i!" diye bağırdı.

Önde, sonradan buraya taşınan şehitlik; arkada, Uhud Savaşı'nın yapıldığı dağın böğründeki vadi. Öztürk, s. 141.

Onu Mus'ab karşıladı. Üzerinde iki zırh olan İbn-i Kâmia, sancağı tutan Musab'ın iki elini arka arkaya kılıçla kopardı. O, elleri kesildiğinden dolayı sancağı kollarıyla tutmaya çalışırken bu kez onu mızrakladı. Çilekeş Mus'ab yere yıkılmış, yere düşürmek istemediği sancak da yere düşmüştü. Hz. Peygamber hemen onu Hz. Ali'nin almasını ve kaldırmasını emretti. O sırada sancağı yerden kaldırmak, sancaktarlık görevini üstlenmek büyük bir fedakârlıktı ve Hz. Ali cesareti ve korkusuzluğu ile bunu yapıyordu.

Diğer yandan İbn-i Kâmia, zırhlı olmasından, öldürdüğü kişinin Hz. Muhammed olduğunu sandı. Sevinçle müşriklere döndü ve müjdesini verdi: "Muhammed'i öldürdüm!" Haber çok geçmeden müşrikler ve Müslümanlar içinde yayıldı. [201]

Bozgun sırasında bir ara Rasul-i Ekrem yanındakilere şöyle emretti: *“Kalkınız, muttakiler için hazırlanan gökler ve yerler genişliğindeki cennete giriniz.”* O sırada ensardan Amr b. Camuh, aksak ayağıyla kalktı ve şehit oluncaya kadar savaştı.^[202]

Bir müşrik birlik Hz. Peygamber ve grubuna karşı hücum geçince Hz. Peygamber Hz. Ali'ye, onlara hücum etmesini emretti. Emrin gereğini yerine getiren Allah'ın Aslanı az sonra onları dağıtmış, o sırada Kureyş'in alt kollarından Cumahlı Amr b. Abdullah'ı da öldürmüştü. Ardından, Rasul-i Ekrem'in emriyle bir birliği daha dağıtıp bir düşman askeri daha öldürdü. O sırada Cebrail, Rasul-i Ekrem'e şöyle diyordu:

“Ey Allah Rasulü, bu size yapılan iyilik ve mertliktir.”

Rasulullah ona şu karşılığı verdi: *“O bendendir, ben de ondanım.”* Cebrail de şu sözlerle ona katıldı:

“Ben de ikinizdenim.”

O an bir ses duyuldu:

“Lâ seyfe illâ zülfikâr, lâ fetâ illâ Aliy = Zülfikâr gibi kılıç, Ali gibi yiğit bulunmaz!”

Rasul-i Ekrem yukarıdaki sözleriyle Hz. Ali'nin kahramanlığını, atılganlığını, mertlik ve cesaretini kendisine benzetmişti. Hz. Ali karakteri, kahramanlığı, Allah yolunda cihat aşkı, iyilikseverliği, İslam anlayışı ve soyu gibi yönlerden ondandı. O beş yaşından yirmi iki yaşına kadar evinde ve yanında yetismekle, oğlun babasına benzediği gibi çok hususta ona benziyordu.

O, Hz. Peygamber'in sevdiğini sever, düşman olduğuna düşman olurdu. O kimin sevgilisi ve dostu ise Ali de onun dostu ve yardımcısıydı. Çocukluğundan beri hep yanında ve tarafındaydı. Hz. Ali Allah'ı ve Allah hesabına Rasulünü, o ikisi de onu severdi. O, kimin mevlası (dostu, yardımcısı, halifi ve seveni) ise Ali de onun mevlası idi. Ayrıca savaşta Haydar-ı Kerrar gibi yiğit ve gazi az bulunurdu.^[203] O yaman bir savaşçıydı. Savaşlarda teke tek dövüşlerde onun elinden kurtulan olmamıştı. Bedir Savaşı'nda ganimet alınan ve Hz. Ali'ye verilen Zülfikâr da onun elinde çok işe yarıyordu.

O gün savaş meydanında ölümü göze alarak canla başla Rasulullah'ın yanında duran ve direnen Müslümanlar çok dikkat

çekti. Özellikle yedisi ensardan, yedisi muhacirlerden olan on dört kişi Hz. Peygamberin yanından hiç ayrılmadılar.

Muhacirler şunlardı: Hz. Ebu Bekir, Hz. Ali, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebi Vakkas, Talha b. Ubeydullah, Ebu Ubeyde, Zübeyr b. Avvam.

Dikkat edilirse Hz. Ali o gün bir sancaktar ve savaşçı olarak Rasulullah'ın yanındaydı ve en tehlikeli durumda bile ondan ayrılmamıştı.

Ensardan olanlar da şunlardı: Hubab b. Münzir, Ebu Dücane, Asım b. Sabit, Haris b. Sımme, Sehl b. Huneyf, Üseyyid b. Hudayr, Sa'd b. Muaz.

Hz. Peygamber bir ara müşrikler kendini ve içinde bulunduğu grubu kuşatınca yanındakilere, *"Hangi kahraman kendini bizim için (Allah'a) satar?"* diye seslendi. Er meydanında kendilerinin kurtuluşu için canını Allah'a satacak er istiyordu. O sırada ensardan Ziyad b. Seken dört arkadaşıyla ayağa kalktı ve bu alperenler onları kuşatanlarla şehit oluncaya kadar savaştılar. Böylece, Hz. Peygamber ve yanındakiler yerine şehit olmuşlar ve bu yolda hayatlarının en büyük fedakârlılarını yapmışlardı. Bunlardan Ziyad b. Seken, emri üzerine yaralı halde Hz. Peygamber'e getirildi. Rasul-i Ekrem ayağını uzatıp onun başına yastık yaptı ve Ziyad son nefesini verinceye kadar başını dizinde tuttu.^[204]

O gün Talha b. Ubeydullah da büyük gayret gösterdi. Bir ok yağmuru sırasında, başka çare kalmayınca Hz. Peygamber'e gelecek oka karşı elini siper etti ve eli çolak kaldı. O gün Rasul-i Ekrem kendisine *"Talhatü'l-Hayr= En Hayırlı Talha"* adını taktı. Talha, Ahzab suresi 23. ayetinde geçen ve şehitlik için sözünde olan Müslümanlardandı. Ayrıca Hz. Peygamber onun için, *"Evcebe Talhate = Talha'ya (cennet) vacip oldu."* buyurdu.

Şemmas b. Osman da çok fedakârlığı görülenlerdendi. O gün şehit edildiğinde otuz dört yaşındaydı. Sa'd b. Ebi Vakkas ise isabetli ok atışlarıyla büyük hizmette bulundu.^[205] O, ok atışında çok usta ve keskin nişancıydı. Bunlar gibi daha birçok Sahabenin fedakârlığı görüldü. Cömertliğin en büyüğü Allah için can vermektir.

Rasulullah bozgun sırasında dağılmayı önlemek için, dağa doğru kaçışan Müslümanları şöyle çağırıyordu:

"Ey filan bana gel! Filan bana gel! Ben Allah Rasulüyüm!"

Müminler Allah Rasulü'ne gelmeye zorlanıyorlardı. İki zırh giymiş olan ve vücudu ağırlaşan Rasul-i Ekrem, ensardan Sa'd b. Muaz ve Sa'd b. Ubade'ye dayanarak vadinin en dar yerine, ilk ordugâh kurduğu yere doğru çekiliyordu. Bu sırada zaman zaman müşrik saldırıları oluyordu. Hz. Peygamber o gün yaralı ve takatsiz olduğu için öğle namazını oturarak kıldı. Sahabeler de arkasında aynı şekilde namaz kıldılar. En sıkışık ve tehlikeli zamanda bile o ve ashabı namazı bırakmıyordu. Görevlerin en büyüklerinden biri oydu.

Hz. Peygamber ve yanındakiler dik yokuşa, sarp kayalığa tırmandılar. Çok geçmeden, Rasul-i Ekrem Sa'd b. Muaz ve Sa'd b. Ubade'ye dayanarak iki büyük kaya arasındaki yarığa girdi. Onların dağa çıktığını gören bir grup Müslüman, kendilerini Kureyşli sanarak daha yukarı kaçmak istediler. Rasulullah o sırada tebessüm ederek Ebu Dücane'ye emretti:

“Onlara işaret ver.”

O, ashabına baba gibi şefkatli davranıyordu. Ebu Dücane ölüm rengi sarığını çıkardı ve salladı. Onlara *“Müslüman'ız”* demek istiyordu. Kaçanlar, aşağı doğru inip yanlarına geldiler. Rasulullah'ın ölmediğini görünce çok sevindiler. O sağ olduktan sonra, büyük musibetler ve yenilgiler bile pek önemli değildi. Bugün yenilseler de yarın yenebilirlerdi.

O sırada, muhacirlerden Hatıb b. Beltea, Hz. Peygamber'in yüzünden yaralandığına muttali olup, bunu Utbe b. Rebia'nın yaptığını öğrenince, savaş sahasına giderek onu buldu ve atından düşürüp öldürdü.

Rasulullah ve yanındakiler sarp ve kaygan kayalığın böğründe siperlenmişlerdi. Müslümanlar iki kaya arasındaki yarıқта siperlenen Hz. Peygamber'in başına toplanınca, müşrikler oraya çıkmak istediler. İçlerinde Mekke ordusunun komutanı Ebu Süfyan da vardı. Rasulullah o an Âlemlerin Rabbine yalvararak ellerini açtı:

“Allâhümme leyse lehüm en ya'lüvenâ = Allah'ım! Onların yukarımıza çıkmalarına imkân verme!”

Bu, muztar kalan bir ruhun duasıydı. Hz. Ömer ve bazı Müslümanlar aşağıdaki müşriklere taş fırlatarak onları geri çevirmeye çalıştılar. Bu arada Rasul-i Ekrem dayısı ve keskin nişancı Sa'd b. Ebi Vakkas'a emretti:

“Onları geri çevir!”

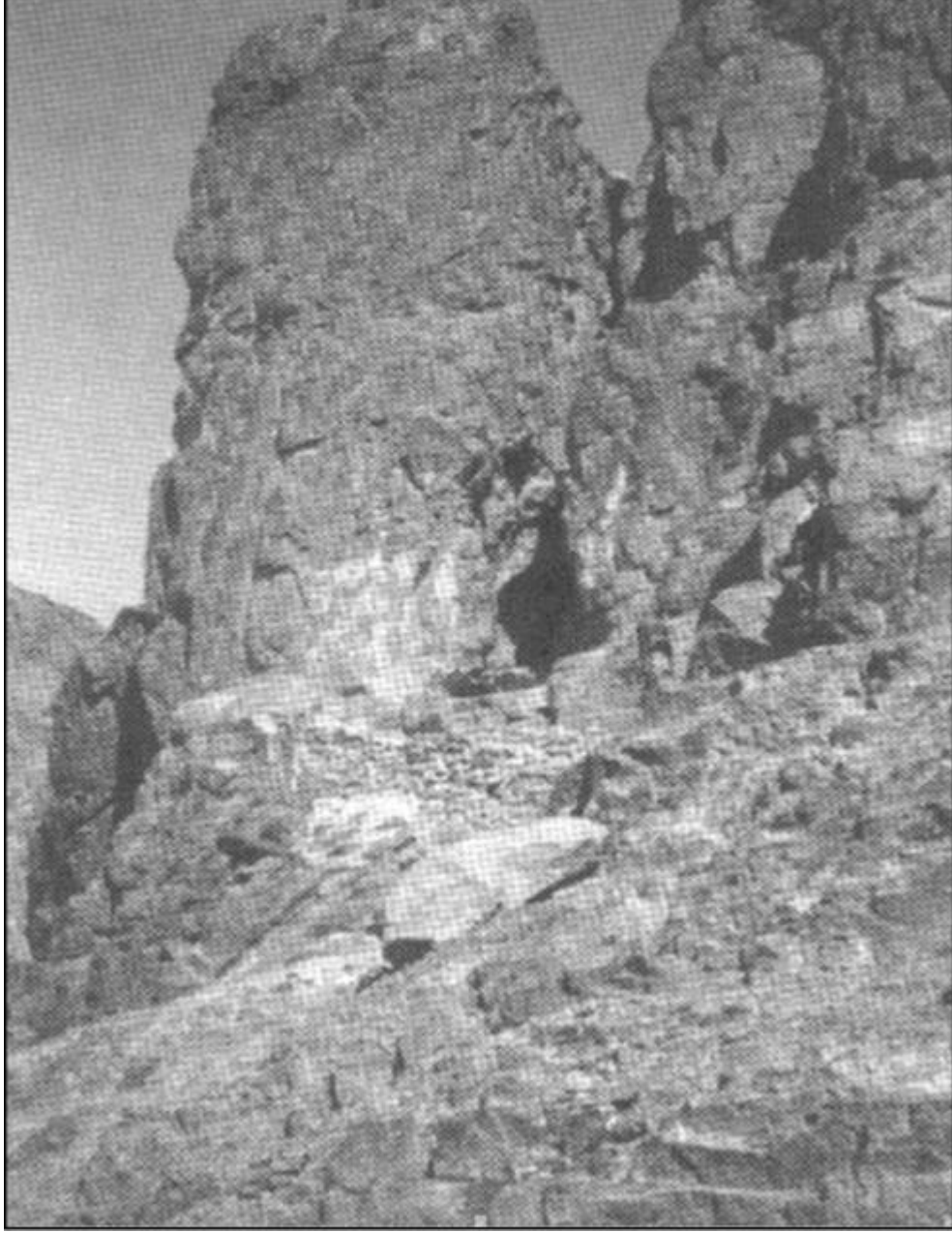
Allah Rasulü onun bir şeyler yapmasını, fiili duada bulunmasını istiyordu. Sa'd burada, ne yaman okçu olduğunu ve keskin nişancılığını gösterebilirdi. Ama üzümlere söylendi: *“Yanımda tek okum var, nasıl geri çevireyim?”*

Fakat Allah Rasulü emrini üç kez tekrarlardı:

“Onları geri çevir! Onları geri çevir! Onları geri çevir!”

İslam dünyasında askerler arasında okçuların piri kabul edilen Sa'd, ok çantasından tek okunu aldı, yayına yerleştirdi ve hedefe gönderdi. Yanlarına çıkmaya çalışan bir müşrik bu okla isabet aldı ve yıkıldı. Bu dualı oku bu kez müşrikler Müslümanlara attı ama onlara zarar veremediler. Keskin nişancı Hz. Sa'd onu ikinci kez gönderdi ve onlardan birini daha öldürdü. Ok müşriklerce tekrar geri gönderilince Sa'd onunla bir düşman daha öldürdü. Arka arkaya ve sırayla üç kişinin öldürülmesi, gelenlerin gözlerini korkuttu ve tırmanmayı sürdürmeye cesaret edemediler.^[206]

Çok geçmeden, içlerinde Hz. Ali'nin de olduğu Müslümanları kayalıkta bir uyku bürüdü. Dağdan savaş sahasına, güneybatıya doğru bakarak, toplanıp dağılan müşrikleri seyrederken uyuklamaya başladılar. Kur'an-ı Hakîm yenilgi ardından gelen bu uykuyu şöyle yorumladı:

***Uhud Savaşı'nda Rasulullah ve Sahabelerin
sığındığı kaya aralığı. Sarıçam, s. 176.***

“Sonra üzüntü ardından, Allah üzerinize öyle bir sekinet (uyku ve eminlik) indirdi ki, o, içinizden bir zümreyi bürüyordu. Canları kaygısına düşmüş bir grup da, Allah’a karşı haksız yere, zann-ı cahiliye kuruntusuyla, ‘Zafer için elimizden ne gelir?’ diyorlardı. De ki, ‘Emir bütünüyle Allah’ındır.’ Onlar sana açıklayamadıklarını içlerinde gizliyorlar; ‘İş elimizde olsa burada öldürülmezdik’ diyorlar. Sen şöyle de: ‘Evlerinizde kalmış olsaydınız, öldürülmesi takdir edilenler

öldürölüp düşecekleri yere kendiliklerinden çıkıp gideceklerdi.’ Allah içinizdekileri yoklamak ve kalplerinizdekileri temizlemek için böyle yaptı. Allah gönüllerinizden geçeni bilir.”[207]

Bu uyku, “*iman sekineti*”ydi. Münafıklar, zann-ı cahiliye ile[208] korkudan can derdine düşmüşken, müminler ecelin ve musibetlerin, kaderde olduğu şekliyle Allah’tan geldiğini biliyorlar; imanlarının gücü ve sekinetle, bir gün Allah’ın vaadinin gerçek olacağına inanıyorlardı.

Savaş bittikten sonra Medineli Müslüman kadınlardan dokuz veya on dördü, yanlarına aldıkları yiyecek ve suları yaralılarına vermek ve onların yaralarını sarmak için savaş sahasına gelmişlerdi. Hz. Fatıma da bunların içinde yer alıyordu. Babasının yüzünün yaralandığını görünce boynuna sarılıp ağlamaya başladı. Ardından, Hz. Ali kalkanıyla su getirdi. O, getirdiği suyu döküyor, eşi yarayı yıkıyordu. Fakat elmacık kemiğine giren ve çıkarılan zırh halkasından dolayı kan durmayınca, Hz. Fatıma bir parça hasır yakarak külünü yara üzerine bastı. O günün şartlarına ve tıp anlayışına göre yara üzerine kül basılıyor ve böylece kan durdurulmak isteniyordu. Nitekim bu uygulamadan sonra yaranın kanı durmuştu.[209]

O gün harp sahasına gelen kadınlar içinde Hz. Ayşe, Ümmü Süleym, Ümmü Eymen, Ümmü Seleme, Rübey bint-i Muavviz, Nesibe Hatun, Ümmü Salit de vardı.[210]

4.2. Hz. Ali Düşman Takibinde

Düşman, savaş sonrası, şehitlerin cenazelerini parçalayıp savaş sahasından ayrıldı. Batıya, Mekke’ye doğru yola çıktılar. Onlara göre Bedir’in intikamı alınmıştı.[211] Ama Hz. Peygamber, hâlâ müşriklerin geri dönüp Medine’ye girebileceklerinden korkuyordu. Bu durumda şehirdeki kadınlar ve çocuklar tehlikeye girerdi. Bu yüzden Hz. Ali’ye şöyle emretti:

“Git, müşrikleri takip et! Bak bakalım ne yapıyorlar? Eğer develerine biniyor, atlarını yedeklerine alıyorsa Mekke’ye dönmek istiyorlardır. Eğer atlara biniyor, develeri sürüyorlarsa Medine’ye yürümek istiyorlardır. Varlığım kudreti elinde olan Allah’a yemin ederim ki, Medine üzerine yürüyecek olurlarsa ben de arkalarından varır, cezalarını veririm!”[212]

Hız. Ali Rasullullah'ın atıyla düşmanın arkasından onlara sezdirmeden yaklaştı. Düşman ordusunda gördüğü şeydu: Kureyşliler kölelere kampı kaldırma emri vermişler; ölülerini gömüp ganimetleri develere yükledikten sonra, develerine binip atları yedeğe almışlardı. Böylece geri dönecekleri, Mekke'ye gidecekleri anlaşıldı.

Hız. Ali geri dönüp gördüklerini Peygamberimize aktardı. Hareket eden müşrik ordusu, Akik Vadisi'nden geri dönmeyi düşündüyse de Safvan b. Ümeyye'nin, Müslümanların kızgın olduğunu ve ikinci bir karşılaşmada yenilebileceklerini söylemesi üzerine bu düşüncelerinden vazgeçerek yola devam ettiler. Durumu takip için gelen bir başka Müslüman Sa'd b. Ebi Vakkas da benzer bir haberi Peygamberimize getirdi. Müslümanlar onların gidişlerine sevinmekle birlikte, mağlubiyetten dolayı da üzgündüler.^[213]

Kureyş ordusu galip olduğu halde, neden çarçabuk savaş sahasından ayrıldı? Bunun birkaç önemli sebebi vardır:

1) Onlar ikinci bir karşılaşmada yenilebileceklerini düşünüyorlardı. Nitekim Safvan b. Ümeyye Akik'teki istişarede onlara, *"Gerçekten bu topluluğu iyi vurdunuz. Öyleyse galip olduğunuz halde geri dönünüz."* demişti. Bedir'de Müslümanların galibiyetten sonra kendilerini takip etmeyip, riske girmeden oradan ayrıldıklarını, kendilerinin de bu yolu izlemelerini söyledi. Bu görüş, kendileri açısından mantıklıydı.

2) O gün Kureyş ordusunda yer alan Amr b. As, daha sonraları dönüş konusunda şunları söylemişti: *"...Kureyşliler (Akik'te) durumu aralarında istişare ettiler; 'Döner gidersek galibiyet bizde olur.' dediler. Ayrıca Evs ve Hazreç'ten, savaştan geri kalanlar olduğu halde, Übey'in, insanların üçte biriyle (savaş öncesi Medine'ye) geri dönüşü bize ulaşmıştı (bunu biliyor ve bundan korkuyorduk). İçimizde yaralılar varken, dönüp üzerimize saldırma(ma)larından emin değildik. Atlarımızdan çoğu da oklardan dolayı yaralanmıştı."*^[214]

Amr b. As'a göre, savaş öncesi İslam ordusundan ayrılıp giden 300 kişi, Kureyş ordusundaki yaralılar ve atların çoğunun da özellikle okçular tarafından yaralanması onların geri dönüşünde etkili faktörlerdi.

3) Yine, o gün müşrik ordusu içinde yer alan Dırrar b. Hattab el-Fihri'nin açıklamalarına göre; Kureyş ordusu savaş öncesi bile,

Medine içinde olacak bir çarpışmada kaybedeceklerini biliyorlar ve şöyle düşünüyordı

“Biz Uhud’a geldiğimizde, eğer onlar kalelerinde (evlerinde) oturlarsa, oraları birer sığınak halinde olduğundan, onları yenmeye yol bulamayız. Bir müddet oturur, sonra döner gideriz. Eğer kalelerinden çıkıp yanımıza gelirlerse onları yeneriz.”^[215]

Buradan ortaya çıkıyor ki, onlar Medine içinde olacak bir karşılaşmada zaferden ümitli değillerdi.

4) Medine’de bir müddet daha kalmaları durumunda, yiyecek sıkıntısı çekebileceklerini eklemek de gerekir. Çünkü Medine’ye saldırdıklarında hemen sonuç almaları şüphelidir. Kuşatma uzun sürerse yiyecek sıkıntısı baş gösterebilirdi. Onlar buraya uzun süre kalmak üzere gelmemişlerdi ve erzak stokları yoktu.

Bu gibi sebeplerle galibiyetten sonra, savaş sahasında fazla kalmayı ve Medine’ye saldırmayı gereksiz görmüşler, vakit geçirmeden oradan ayrılmışlardı.

^[194] İbn-i İşhak, s. 308, nr. 508; Hamidullah, II, 1069, nr. 1737. Hz. Ali Uhud’da bayraktar olduğu gibi Bedru’l-Mev’ıd Gazasında da bir bayrak taşıyordu. bkz. II, a.g.e., 1070, nr. 1738, 1740.

^[195] Vakidi, I, 225-228; Diyarbekri, I, 325; Muhammed Rıza, s. 243; Köksal, III, 113-116.

^[196] İbn-i İşhak, s. 305, nr. 504.

^[197] Sarıcık, *Cahiliye Kültürü*, s. 139.

^[198] İbn-i İşhak, s. 305, nr. 504-505; Vakidi, I, 259; İbn-i Hişam, III, 13-14; Diyarbekri, I, 325. Teberrüc-i Cahiliye için bkz. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 59-68; Çubukçu, “Ebu Dücane”, *DİA*, X, 122.

^[199] Sarıcık, *Cahiliye Kültürü*, s. 140.

^[200] Vakidi, I, 236, 238, 240, 243; Köksal, III, 130 vd.

^[201] Vakidi, I, 247; İbn-i Hişam, III, 18.

^[202] Vakidi, I, 264.

^[203] Buhari, IV, 117; Vakidi, I, 256; Munavi, IV, 356-357; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 66 vd. Hz. Ali ile ilgili benzer hadis-i şerif’in yorumu için bkz. Diyarbekri, I, 444; Köksal, III, 142 vd.

^[204] Vakidi, I, 241; Diyarbekri, I, 432; Köksal, III, 146.

^[205] Vakidi, I, 242; Diyarbekri, I, 433, 437; Köksal, III, 1, 147 vd.

^[206] Diyarbekri, I, 435-436.

[207] *Âl-i İmran*, 3/154.

[208] Zann-ı Cahiliye için bkz. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 41-47.

[209] Köksal, III, 198-199.

[210] Köksal, III, 199-200.

[211] Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 121.

[212] Köksal, III, 192.

[213] İbn-i İshak, s. 313, nr. 516; İbn-i Hişam, III, 45-46; Vakidi, I, 299. Hz. Ali'ye bu takip sırasında bir sancak verildiği de rivayet edilir. bkz. Köksal, III, 243.

[214] Vakidi, I, 299; Köksal, III, 194, 241-243; Lings, s. 322.

[215] Vakidi, I, 272; Köksal, III, 123.

HİCRETİN ÜÇÜNCÜ YILI Şevval ayı başında (tahminen, 23 Mart 625) bir bahar sabahı iki ordu Uhud Dağı'nın eteğinde, güneşin ilk ışıklarıyla karşı karşıya gelmişti. Hz. Ali, Tebük hariç diğer bütün savaşlarda Rasulullah'ın (a.s.m.) orduları içinde yer almıştı. O bugün de üç bin kişilik Mekke ordusu karşısında saf tutan Müslüman askerler arasındaydı. Ayrıca Hz. Ali o gün bayraktarlar arasında yer almıştı. Rasul-i Ekrem Medine'den ayrılmadan üç mızrak getirip onlara üç sancak bağlamış; Evs'in sancağını Üseyyid b. Hudayr'a, Hazrecinkini Hubab b. Munzir'e veya Sa'd b. Ubade'ye, muhacirlerinkini de Hz. Ali'ye vermişti.

O, Hz. Peygamber'in sevdiğini sever, düşman olduğuna düşman olurdu. O kimin sevgilisi ve dostu ise Ali de onun dostu ve yardımcısıydı. Çocukluğundan beri hep yanında ve tarafındaydı. Hz. Ali Allah'ı ve Allah hesabına Rasulünü, o ikisi de onu severdi. O, kimin mevlası (dostu, yardımcısı, halifi ve seveni) ise Ali de onun mevlası idi. Ayrıca savaşta Haydar-ı Kerrar gibi yiğit ve gazi az bulunurdu. O yaman bir savaşçıydı. Savaşlarda teke tek dövüşlerde onun elinden kurtulan olmamıştı. Bedir Savaşı'nda ganimet alınan ve Hz. Ali'ye verilen Zülfikâr da onun elinde çok işe yarıyordu.

Hz. Ali geri dönüp gördüklerini Peygamberimize aktardı. Hareket eden müşrik ordusu, Akik Vadisi'nden geri dönmeyi düşündüyse de Safvan b. Ümeyye'nin, Müslümanların kızgın olduğunu ve ikinci bir karşılaşmada yenilebileceklerini söylemesi üzerine bu düşüncelerinden vazgeçerek yola devam ettiler. Durumu takip için gelen bir başka Müslüman Sa'd b. Ebi Vakkas da benzer bir haberi

Peygamberimize getirdi. Müslümanlar onların gidişlerine sevinmekle birlikte, mağlubiyetten dolayı da üzgündüler.

Hız. Peygamber bir ara müşrikler kendini ve içinde bulunduğı grubu kuşatınca yanındakilere, *“Hangi kahraman kendini bizim için (Allah’a) satar?”* diye seslendi. Er meydanında kendilerinin kurtuluşu için canını Allah’a satacak er istiyordu. O sırada ensardan Ziyad b. Seken dört arkadaşıyla ayağı kalktı ve bu alperenler onları kuşatanlarla şehit oluncaya kadar savaştılar. Böylece, Hız. Peygamber ve yanındakiler yerine şehit olmuşlar ve bu yolda hayatlarının en büyük fedakârlılarını yapmışlardı. Bunlardan Ziyad b. Seken, emri üzerine yaralı halde Hız. Peygamber’e getirildi. Rasul-i Ekrem ayağını uzatıp onun başına yastık yaptı ve Ziyad son nefesini verinceye kadar başını dizinde tuttu.

Zann-ı Cahiliye için bkz. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 41-47.

Vakidi, I, 247; İbn-i Hişam, III, 18.

Vakidi, I, 236, 238, 240, 243; Köksal, III, 130 vd.

Buhari, IV, 117; Vakidi, I, 256; Munavi, IV, 356-357; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 66 vd. Hız. Ali ile ilgili benzer hadis-i şerif’in yorumu için bkz. Diyarbekri, I, 444; Köksal, III, 142 vd.

Vakidi, I, 264.

Vakidi, I, 242; Diyarbekri, I, 433, 437; Köksal, III, 1, 147 vd.

Vakidi, I, 241; Diyarbekri, I, 432; Köksal, III, 146.

Âl-i İmran, 3/154.

Diyarbekri, I, 435-436.

2) O gün Kureyş ordusunda yer alan Amr b. As, daha sonraları dönüş konusunda şunları söylemişti: *“...Kureyşliler (Akik’te) durumu aralarında istişare ettiler; ‘Döner gidersek galibiyet bizde olur.’ dediler. Ayrıca Evs ve Hazreç’ten, savaştan geri kalanlar olduğu halde, Übey’in, insanların üçte biriyle (savaş öncesi Medine’ye) geri dönüşü bize ulaşmıştı (bunu biliyor ve bundan korkuyorduk). İçimizde yaralılar varken, dönüp üzerimize saldırma(ma)larından emin değildik. Atlarımızdan çoğı da oklardan dolayı yaralanmıştı.”*

Sarıcık, *Cahiliye Kültürü*, s. 140.

İbn-i İshak, s. 305, nr. 504-505; Vakidi, I, 259; İbn-i Hişam, III, 13-14; Diyarbekri, I, 325. Teberrüc-i Cahiliye için bkz. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 59-68; Çubukçu, “Ebu Dücan”, *DİA*, X, 122.

Sarıcık, *Cahiliye Kültürü*, s. 139.

İbn-i İshak, s. 308, nr. 508; Hamidullah, II, 1069, nr. 1737. Hz. Ali Uhud'da bayraktar olduğu gibi Bedru'l-Mev'id Gazasında da bir bayrak taşıyordu. bkz. II, a.g.e., 1070, nr. 1738, 1740.

İbn-i İshak, s. 305, nr. 504.

Vakidi, I, 225-228; Diyarbekri, I, 325; Muhammed Rıza, s. 243; Köksal, III, 113-116.

Bozgun sırasında bir ara Rasul-i Ekrem yanındakilere şöyle emretti: *"Kalkınız, muttakiler için hazırlanan gökler ve yerler genişliğindeki cennete giriniz."* O sırada ensardan Amr b. Camuh, aksak ayağıyla kalktı ve şehit oluncaya kadar savaştı.

Köksal, III, 198-199.

Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 121.

Köksal, III, 199-200.

İbn-i İshak, s. 313, nr. 516; İbn-i Hişam, III, 45-46; Vakidi, I, 299. Hz. Ali'ye bu takip sırasında bir sancak verildiği de rivayet edilir. bkz. Köksal, III, 243.

Köksal, III, 192.

Vakidi, I, 272; Köksal, III, 123.

Vakidi, I, 299; Köksal, III, 194, 241-243; Lings, s. 322.

O gün harp sahasına gelen kadınlar içinde Hz. Ayşe, Ümmü Süleym, Ümmü Eymen, Ümmü Seleme, Rübey bint-i Muavviz, Nesibe Hatun, Ümmü Salit de vardı.

Bu uyku, *"iman sekineti"*ydi. Münafıklar, zann-ı cahiliye ile korkudan can derdine düşmüşken, müminler ecelin ve musibetlerin, kaderde olduğu şekliyle Allah'tan geldiğini biliyorlar; imanlarının gücü ve sekinetle, bir gün Allah'ın vaadinin gerçek olacağına inanıyorlardı.

Şemmas b. Osman da çok fedakârlığı görülenlerdendi. O gün şehit edildiğinde otuz dört yaşındaydı. Sa'd b. Ebi Vakkas ise isabetli ok atışlarıyla büyük hizmette bulundu. O, ok atışında çok usta ve keskin nişancıydı. Bunlar gibi daha birçok Sahabenin fedakârlığı görüldü. Cömertliğin en büyüğü Allah için can vermektir.

Tuğ cesaret ve kahramanlık işaretiydi. Geleneğe göre, savaşçılardan kendine güvenenler ve ölümüne savaşanlar, tolgalarına kuş yelelerinden tuğlar takarlardı. Böylece savaşta kim oldukları bilinir ve kendileri için kaçma yolunu da kapamış olurlardı.

Eğer tuğlu savaşçı kaçarsa ölünceye dek bu, alnında taşıyacağı bir leke olurdu. Kahramanlık tuğuna alâmet/işaret deniyordu.

Diğer yandan İbn-i Kâmia, zırhlı olmasından, öldürdüğü kişinin Hz. Muhammed olduğunu sandı. Sevinçle müşriklere döndü ve müjdesini verdi: *“Muhammed’i öldürdüm!”* Haber çok geçmeden müşrikler ve Müslümanlar içinde yayıldı.

Düşman, savaş sonrası, şehitlerin cenazelerini parçalayıp savaş sahasından ayrıldı. Batıya, Mekke’ye doğru yola çıktılar. Onlara göre Bedir’in intikamı alınmıştı. Ama Hz. Peygamber, hâlâ müşriklerin geri dönüp Medine’ye girebileceklerinden korkuyordu. Bu durumda şehirdeki kadınlar ve çocuklar tehlikeye girerdi. Bu yüzden Hz. Ali’ye şöyle emretti:

İslam dünyasında askerler arasında okçuların piri kabul edilen Sa’d, ok çantasından tek okunu aldı, yayına yerleştirdi ve hedefe gönderdi. Yanlarına çıkmaya çalışan bir müşrik bu okla isabet aldı ve yıkıldı. Bu dualı oku bu kez müşrikler Müslümanlara attı ama onlara zarar veremediler. Keskin nişancı Hz. Sa’d onu ikinci kez gönderdi ve onlardan birini daha öldürdü. Ok müşriklerce tekrar geri gönderilince Sa’d onunla bir düşman daha öldürdü. Arka arkaya ve sırayla üç kişinin öldürülmesi, gelenlerin gözlerini korkuttu ve tırmanmayı sürdürmeye cesaret edemediler.

“Bunu, hakkını vermek üzere kim alacak?”

Gerçekten o gün o kılıcın hakkını vermişti. Ebu Dücanne ensardandı. Asıl adı Simak b. Hareşe idi, ama o bu adla tanınırdı. O, çok cesur, harpte kurnaz davranmasını bilen bir savaşçı ve zeki biriydi. Savaşlarda başına kan ve cihat rengi kırmızı sarık bağlardı. Kılıcı Rasul-i Ekrem’den alınca yine başına kırmızı sarık sardı. Bu sarık bir semboldü ve *“el-mevtü’l-ahmar = kırmızı ölüm”* demekti. Yani o, düşmanı kırmızıya boyayacak, kanlarını akıtıp ölüme gönderecekti. Araplar kılıçla ölmeye *“kızıl ölüm”* diyorlardı. *“El-mevtü’l-ebayaz = beyaz ölüm”* ise aniden gelen ölümdü. Bu tür ölüm diğerine tercih ediliyordu. Ölümün başka türleri de vardı. O, başına kırmızı sarığını sarınca şu şiiri okudu:

“Biz Uhud’a geldiğimizde, eğer onlar kalelerinde (evlerinde) otururlarsa, oraları birer sığınak halinde olduğundan, onları yenmeye

yol bulamayız. Bir müddet oturur, sonra döner gideriz. Eğer kalelerinden çıkıp yanımıza gelirlerse onları yeneriz.”

“Sonra üzüntü ardından, Allah üzerinize öyle bir sekinet (uyku ve eminlik) indirdi ki, o, içinizden bir zümreyi bürüyordu. Canları kaygısına düşmüş bir grup da, Allah’a karşı haksız yere, zann-ı cahiliye kuruntusuyla, ‘Zafer için elimizden ne gelir?’ diyorlardı. De ki, ‘Emir bütünüle Allah’ındır.’ Onlar sana açıklayamadıklarını içlerinde gizliyorlar; ‘İş elimizde olsa burada öldürülmezdik’ diyorlar. Sen şöyle de: ‘Evlerinizde kalmış olsaydınız, öldürülmesi takdir edilenler öldürölüp düşecekleri yere kendiliklerinden çıkıp gideceklerdi.’ Allah içinizdekileri yoklamak ve kalplerinizdekileri temizlemek için böyle yaptı. Allah gönüllerinizden geçeni bilir.”

Demek ki gururla, kibirle, salına salına ve meydan okurcasına, yani tebahtur ve ihtiyalle yürümek, yalnız Allah düşmanları karşısında güzel bulunabilirdi. Fakat başka yerde Müslüman’a yakışan, tevazu, mahviyet ve alçak gönüllülüktü. Ebu Dücanne az sonra düşman arasına karıştı.

Bir yanda, iyice morali yerine gelen İslam ordusu; diğer yanda, ölümlerin öcünü almak için sabırsızlanan Kureyş ve müttefikleri vardı. Artık ilk saflar birbirine girmiş ve asıl savaş başlamıştı. Bir yanda, inançları ve fikirleri yüzünden işkence görmüş, sürgün edilmiş, yurtlarından zorla çıkarılmış, evlerinden işlerinden olmuş, zulüm görmüş Müslümanlar; diğer yanda, bunları onlara reva görenler vardı.

Müslümanlar bozulunca müşriklerden dördü, Hz. Peygamber’i öldürmeye ant içti. Bunlar; Abdullah b. Şihab, Utbe b. Ebi Vakkas, Abdullah b. Kâmîa ve Übey b. Halefti.

“Git, müşrikleri takip et! Bak bakalım ne yapıyorlar? Eğer develerine biniyor, atlarını yedeklerine alıyorsa Mekke’ye dönmek istiyorlardır. Eğer atlara biniyor, develeri sürüyorlarsa Medine’ye yürümek istiyorlardır. Varlığım kudreti elinde olan Allah’a yemin ederim ki, Medine üzerine yürüyecek olurlarsa ben de arkalarından varır, cezalarını veririm!”

Savaş bittikten sonra Medineli Müslüman kadınlardan dokuz veya on dördü, yanlarına aldıkları yiyecek ve suları yaralılara vermek ve onların yaralarını sarmak için savaş sahasına gelmişlerdi. Hz.

Fatıma da bunların içinde yer alıyordu. Babasının yüzünün yaralandığını görünce boynuna sarılıp ağlamaya başladı. Ardından, Hz. Ali kalkanıyla su getirdi. O, getirdiği suyu döküyor, eşi yarayı yıkıyordu. Fakat elmacık kemiğine giren ve çıkarılan zırh halkasından dolayı kan durmayınca, Hz. Fatıma bir parça hasır yakarak külünü yara üzerine bastı. O günün şartlarına ve tıp anlayışına göre yara üzerine kül basılıyor ve böylece kan durdurulmak isteniyordu. Nitekim bu uygulamadan sonra yaranın kanı durmuştu.

5.

Beni Nadir Gazası

HİCRETİN ÜÇÜNCÜ YILINDA Uhud Savaşı'na katılan ve Hamraülesed Seferi'nde bulunan Hz. Ali, hicretin dördüncü yılı da önemli bir olay içinde yer alacaktı.

Rasul-i Ekrem (a.s.m.) Medine'de rebiulevvel ayında, yani Ağustos 625'te, bir cumartesi günü, yanına Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali, Zübeyr b. Avvam, Talha b. Muaz, Sa'd b. Ubade ve Üseyyid b. Hudayr'ı alarak Kuba köyüne gitti.^[216] Kuba, Medine'nin güneyindeydi. Oraya yarım saatlik bir yürüyüşle ulaşılabilirdi. Hz. Peygamber orada Takva Mescidi'nde namaz kıldı. Haftanın belli günlerinde zaman zaman Kuba'ya giderek orada namaz kılar, Kubalılarla görüşüp geri dönerdi.

Oradan da Yahudi kabilesi Beni Nadir yurduna hareket etti. Burası Medine'ye iki mil uzaklıkta ve Mekke yolu üzerindeydi. Nadir Oğulları, kaleleri içinde oturuyorlardı. Soyları Hz. Harun'dan geliyordu. Medine anayasasında bir taraf olarak yer almışlardı. Rasulullah bir diyet hususunda onlardan yardım istemeyi düşünüyordu. Yurtlarına varınca ileri gelenlerini bir toplantı yerinde buldular. Yahudiler Müslümanları iyi karşıladılar:

“Hoş geldin, ey Ebu'l-Kasım! Niçin geldin?”

Allah Rasulü konuyu açıkladı:

“Ashabımdan biri Amir Oğullarından olan, yanlarında amanname bulunan iki kişiyi yanlışlıkla öldürmüş. Diyetlerine yardımınızı istemeye geldim.”

Bu istek antlaşma gereği yapılıyordu. Öldürme olayı şöyle olmuştu: Mâûne faciasından, deve gütmeye gittiği için kurtulan Amr b. Ümeyye, Medine'ye gelirken yolda iki kişiye rastlamış, onları arkadaşlarını şehit eden kabilelerden sanarak öldürmüştü. Gelip durumu Rasulullah'a anlatınca, onların Amir Oğullarından olduğu anlaşıldı. Amr b. Ümeyye yanılmıştı. Yahudiler, diyet isteğini makul gördüler. Birbirlerine bakışıp şöyle dediler:

“Sana istediğin yardımı yaparız. Sen biraz otur, biz bir derlenip toparlanalım.”

Daha sonra Nadiriler Rasulullah'ı ve yanındakileri bir suikastla öldürmek istemişler; bunun üzerine Rasulullah onlara savaş açmıştı.

Hiz. Peygamber olayın hemen akabinde, Medine'de yerine, Hiz. Hatice'nin dayısı oğlu âmâ hafız Ümmü Mektum'u bırakarak Beni Nadir yurduna hareket etti. Bu Sahabe, on üç defa Medine'de Rasulullah'ın yerine savaşlarda vekil bıraktığı bir müezzindi. Çocukken gözlerini kaybetmişti.

Hiz. Ali genelde seferlerde muhacirlerin sancaktarı olduğu gibi, bu seferde de ordunun sancaktarıydı.^[217] Askerler ikinci vakti Beni Nadir yurduna ulaştılar ve ikinci namazlarını Nadir Oğulları hurma bahçeleri arasında kıldılar. Nadiriler kalelerine sığınmış, kale bedenleri üzerine çıkarak ellerine taşlar ve oklar almışlardı. Kale bedenlerinde görülen düşmana daha önce yapılan teklif yenilendi: *"Medine'den çıkıp gidiniz!"* Nadirler kararlıydı ve yukardan şöyle bağırdılar: *"Ölüm bize, teklifinizden daha kolaydır!"*

Sunulan antlaşma teklifine göre on gün içinde yurtlarını terk etmeleri isteniyordu. Nadirilere bu teklif güç gelmişti. Hicretin ikinci yılı zilhicce ayında, Sevik Gazası'na sebep olan Ebu Süfyan, Beni Nadir ileri gelenleri ile geceleyin gizlice görüşmüştü. Bunu herkes hatırlıyordu, ama son suçları affedilir gibi değildi. Hicretin ikinci yılında bir Müslüman kadının örtüsüne el atan Kaynuka Oğullarından sonra, Nadiriler de düşmanlıklarını açığa vurmuşlardı.

Ölümü sürgüne tercih ettiklerine göre bu, savaşmaya kararlıyız, demekti. Kaleleri dört bir yandan muhasara edildi. Ertesi gün Rasulullah için, ağaçtan bir çadır (gölge) kuruldu. Kaleden atılan taşlardan biri çadıra erişince çadırın yeri değiştirildi. Kuşatma devam ediyordu. Derken Rasulullah kale dışında kalan ve yıkılabilen evlerin yıkılmasını, bağlardaki hurma ağaçlarının kesilmesini ve yakılmasını emretti. Kale dışında bol hurma ağacı vardı. Yahudiler hurmaların kesildiğini ve yakıldığını görünce kalelerinden bağırdılar:

"Muhammed! Sen bozgunculuğu, bozup dağıtmayı yasakladın! Bunu yapanları ayıpladın. Şimdi niye yaş hurma ağaçlarını kestirip yaktırıyorsun?"

Gerçekten İslam'da yakmak, yıkmak, canlı ağaçları kesmek, hoş karşılanmaz. Fakat savaşılan bir topluluk karşısında durum farklılık arz eder. Yahudilerin sözleri Müslümanlar arasında bir tereddüt havası estirince şu ayet nazil oldu:

“Siz herhangi bir hurma ağacını kestiniz ya da kökleri üzerinde bıraktınızsa, bu hareketiniz (bozgunculuk için değil) hep Allah’ın izniyledir. Fasıkları perişan etmek içindir.”^[218]

Şu halde fasık, facir ve kâfirlerle savaşırken, onları iktisaden zayıflatmak için ağaçlar kesilebilecekti. Bu, fitne ve bozgunculuk sayılmıyordu. Allah böylesine izin veriyordu. Hem bu plan, onları kaleden çıkarmak ve savaşa zorlamak içindi. Diğer yandan Abdullah b. Übey, açıktan yardıma cesaret edemediyse de, onlara kuşatma müddetince direnmeleri için haberler gönderiyor ve moral veriyordu:

“...Yurdunuzdan çıkarılırsanız, biz de sizinle çıkıp gideceğiz.”

Bu bir destektir. Demek Evs ve Hazreç, Beni Nadir’in arkasındaydı. Hz. Muhammed Evs ve Hazreci karşısına alamazdı. Derken Kur’ân-ı Kerim onun tutumunu şöyle yorumladı:

“Ehlikitaptan küfreden kardeşlerine ‘And olsun, siz yurtlarınızdan çıkarılırsanız biz de sizinle beraber çıkarız. Aleyhinizde hiçbir zaman, kimseye itaat etmeyiz. Sizinle harp edilirse muhakkak size yardım ederiz.’ diyen o münafıkları görmedin mi? Hâlbuki Allah şahadet eder ki, onlar gerçekte yalancıdırlar.”^[219]

Ayete göre münafıklar kâfir kardeşlerine yeminle destek sözü veriyorlar, savaşta yardım vaat ediyorlardı. Fakat bu gerçekleşmedi. Çünkü münafıklar yalancıydı ve ayet bunu da bildirmekteydi.

İki hafta süren kuşatmadan sonra Nadir Oğulları Medine’den sürgün edildiler. Haşır suresinde onların sürgünlerinden söz edilir.^[220]

^[216] Köksal, IV, 75.

^[217] Köksal, IV, 84. Beni Nadir Seferi sırasında bir gece Hz. Ali ve birkaç arkadaşı Rasulullah tarafından kendilerine verilen gizli bir görevi yerine getirmişler ve Gazvel adlı birinin kurduğu çeteyi imha etmişlerdi. bkz. Köksal, IV, 85.

^[218] Haşır, 59/5; Yazır, VII, 2819.

^[219] Haşır, 59/11; Vakidi, I, 380 vd.; İbn-i Hişam, III, 192; Köksal, IV, 82-88; Hamidullah, I, 628-629; Suruç, II, 158-161.

^[220] bkz. Sarıcık, Çağrı-Medine, 142-147.

“Siz herhangi bir hurma ağacını kestiniz ya da kökleri üzerinde bıraktınızsa, bu hareketiniz (bozgunculuk için değil) hep Allah’ın izniyledir. Fasıkları perişan etmek içindir.”

bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, 142-147.

Haşır, 59/11; Vakidi, I, 380 vd.; İbn-i Hişam, III, 192; Köksal, IV, 82-88; Hamidullah, I, 628-629; Suruç, II, 158-161.

Haşır, 59/5; Yazır, VII, 2819.

Köksal, IV, 84. Beni Nadir Seferi sırasında bir gece Hz. Ali ve birkaç arkadaşı Rasulullah tarafından kendilerine verilen gizli bir görevi yerine getirmişler ve Gazvel adlı birinin kurduğu çeteyi imha etmişlerdi. bkz. Köksal, IV, 85.

Köksal, IV, 75.

Hz. Ali genelde seferlerde muhacirlerin sancaktarı olduğu gibi, bu seferde de ordunun sancaktarıydı. Askerler ikindi vakti Beni Nadir yurduna ulaştılar ve ikindi namazlarını Nadir Oğulları hurma bahçeleri arasında kıldılar. Nadiriler kalelerine sığınmış, kale bedenleri üzerine çıkarak ellerine taşlar ve oklar almışlardı. Kale bedenlerinde görülen düşmana daha önce yapılan teklif yenilendi: *“Medine’den çıkıp gidiniz!”* Nadirler kararlıydı ve yukardan şöyle bağırdılar: *“Ölüm bize, teklifinizden daha kolaydır!”*

İki hafta süren kuşatmadan sonra Nadir Oğulları Medine’den sürgün edildiler. *Haşır* suresinde onların sürgünlerinden söz edilir.

“Ehlikitaptan küfreden kardeşlerine ‘And olsun, siz yurtlarınızdan çıkarılırsanız biz de sizinle beraber çıkarız. Aleyhinizde hiçbir zaman, kimseye itaat etmeyiz. Sizinle harp edilirse muhakkak size yardım ederiz.’ diyen o münafıkları görmedin mi? Hâlbuki Allah şahadet eder ki, onlar gerçekte yalancıdırlar.”

Rasul-i Ekrem (a.s.m.) Medine’de rebiulevvel ayında, yani Ağustos 625’te, bir cumartesi günü, yanına Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali, Zübeyr b. Avvam, Talha b. Muaz, Sa’d b. Ubade ve Üseyyid b. Hudayr’ı alarak Kuba köyüne gitti. Kuba, Medine’nin güneyindeydi. Oraya yarım saatlik bir yürüyüşle ulaşılabilirdi. Hz. Peygamber orada Takva Mescidi’nde namaz kıldı. Haftanın belli günlerinde zaman zaman Kuba’ya giderek orada namaz kılar, Kubalılarla görüşüp geri dönerdi.

6.

Hız. Ali'nin Annesinin Vefatı

HİCRETİN DÖRDÜNCÜ YILI farklı olaylara gebeydi. O yıl Nadir Oğulları sürgünü gerçekleşmiş, içki haram kılınmış ve Ezvâc-ı Tâhirattan Zeyneb bint-i Huzeyme de vefat etmişti. O, “Ümmü’l-Mesâkîn = Düşkünlerin Annesi” diye bilinen yardımsever bir peygamber hanımıydı. Hicretin üçüncü yılı ramazan ayında (Şubat-Mart 626) Uhud Savaşı’ndan önce Rasulullah’la (a.s.m.) evlenmiş; ertesı sene, rebiülahir ayı sonunda (Ekim 625) otuz beş yaşlarında vefat etmişti. [\[221\]](#)

Yine bu yıl Hız. Ali de annesi Fatıma bint-i Esed’i rahmet-i Rahman’a yolcu edecekti. Mekke’de ilk zamanlar Müslüman olan annesi, hicret edip Medine’ye yerleşmişti. Yukarıda bahsettiğimiz gibi, Fatıma Hanım, öksüz kalan Peygamber Efendimize annesinden sonra annelik etmişti. Hız. Peygamber sekiz yaşından yirmi beş yaşına kadar onun yaptığı yemeği yemiş; Ebu Talib’in oğlu, ailenin bir ferdi olmuştu. Onun, “*annemden sonra annem*” dediklerinden biri de babasından miras kalan dadısı, carıye Ümmü Eymen’di. Hız. Peygamber’in annesi ölürken altı yaşındaki oğlunu kendisine emanet etmişti. O, risaletinin ilk günlerinde Allah Rasulü’ne inanmış, Habeşistan’a ve Medine’ye hicret etmişti. Ümmü Eymen ayrıca Hız. Peygamber’in doğumunu gördüğü gibi vefatını görecek, Hız. Osman’ın hilafetinin ilk yıllarında vefat edecekti.

Rasulullah, annem dediği Fatıma Hanımı mezara uğurlarken, gömleğini ona kefen yaptı, namazını kıldırdı. Ebed yolculuğunun bekleme salonu, kapısı ve o âleme giriş tüneli olan kabrine indi. Bir müddet kabirde kaldı ve oraya biraz uzandı. Sonra mahzun bir yüzle çıktı. Siyah gözlerinden birkaç damla yaş aktı. On yedi yıl yemeğini yediği, sofrasına oturduğu yengesini, annesinden sonraki annesini son yolculuğuna uğurluyordu.

Hız. Ömer, kabirden çıkan Allah Rasulü’ne, “*Ey Allah Rasulü, şu kadına yaptığını kimseye yapmamıştın!*” deyince o, şöyle buyurdu:

“*Ebu Talib’den sonra, bu kadıncağz gibi bana iyiliği dokunan bir kimse yoktur. Cennet elbiselerinden giydirilsin diye gömleğimi ona*

kefen olarak giydirdim. Kabir hayatı kolay gelsin diye kabirde yanına uzandım.”^[222]

O, yengesinin cennet elbiselerinden giymesini, berzah hayatının onun için iyi olmasını istiyor, Münker ve Nekir karşısında zorlanmamasını arzu ediyordu. Allah Rasulü evleninceye kadar kaldığı amca evinde, onun çok iyiliğini görmüştü. Hz. Peygamber sonra kabre bakarak yaşlı gözlerle dua etti:

“Allah sana rahmet etsin, hayırla mükâfatlandırınsın!”

^[221] İbn-i İshak, s. 241. Rasulullah’ın eşleri için bkz. Hamidullah, II, 730 vd.

^[222] Köksal, IV, 136.

“Ebu Talib’den sonra, bu kadıncağız gibi bana iyiliği dokunan bir kimse yoktur. Cennet elbiselerinden giydirilsin diye gömleğimi ona kefen olarak giydirdim. Kabir hayatı kolay gelsin diye kabirde yanına uzandım.”

HİCRETİN DÖRDÜNCÜ YILI farklı olaylara gebeydi. O yıl Nadir Oğulları sürgünü gerçekleşmiş, içki haram kılınmış ve Ezvâc-ı Tâhirattan Zeyneb bint-i Huzeyme de vefat etmişti. O, “Ümmü’l-Mesâkîn = *Düşkünlerin Annesi*” diye bilinen yardımsever bir peygamber hanımıydı. Hicretin üçüncü yılı ramazan ayında (Şubat-Mart 626) Uhud Savaşı’ndan önce Rasulullah’la (a.s.m.) evlenmiş; ertesi sene, rebiülahir ayı sonunda (Ekim 625) otuz beş yaşlarında vefat etmişti.

Köksal, IV, 136.

İbn-i İshak, s. 241. Rasulullah’ın eşleri için bkz. Hamidullah, II, 730 vd.

7.

Hız. Hüseýin'in Doğumu ve İfk Konusunda Görüşler

HİCRETİN DÖRDÜNCÜ YILI (625-626) Şaban ayının beşinde Hz. Ali'nin ikinci oğlu doğdu. Rasulullah (a.s.m.) ona Hüseýin adını verdi. Doğumunun yedinci günü akika kurbanı olarak iki koç kestirdi ve çocuk yedinci gün sünnet ettirildi. Hz. Ali ilk oğlu gibi ona da Harb adı vermek istemiş ve Rasulullah bunu onaylamamıştı.

Doğunca Hz. Hüseýin'in kulağına da ezan okundu. Rasulullah Hz. Hasan ve Hz. Hüseýin'i çok sever, bu ikisine “iki reyhanım” derdi.^[223]

Hicretin beşinci yılında (Ocak 627) yapılan Müreysi Gazası'na katılanlar arasında Hz. Ali de vardı ve muhacir süvariler içinde yer aldı. Bu seferde başlıca muhacir süvarileri şöyle tespit edilir: Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Zübeyr b. Avvam, Abdurrahman b. Avf, Talha b. Ubeydullah ve Mikdat b. Amr.^[224]

Sefer sırasında Hz. Ayşe münafıklarca yayılan bir namus iftirasına maruz kalmış ve bu olay bir ay kadar Medine kamuoyunu meşgul edip gündemde kalmıştı. Rasulullah, hanımı hakkında söylenenlerden dolayı son derece rahatsızdı.^[225]

O günler dedikodudan dolayı evinden çıkamayan Hz. Peygamber Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Üsame ve Hz. Ayşe'nin hizmetçisi Berire ile durumu istişare etti. Hz. Ömer fikrini şöyle açıkladı:

“Ey Allah Rasulü, hâşâ! Bu büyük bir iftira. Katiyen biliyorum ki bu, münafıkların yalanı. Yüce Allah bedeninize sinek konmaktan sizi koruyor; bedenini, pisliğe konan sineklerden muhafaza eden Allah, nasıl aileni böyle kötülüklere bulaşmaktan korumaz?”^[226]

Hz. Osman da Allah'ın, Peygamber'in aile namusunu kimsenin kirlletmesine meydan vermeyeceğini ifade etti. Üsame ise Hz. Ayşe'yi övdükten sonra şöyle dedi: “Ya Rasulallah! O, senin hanımın; biz onun hakkında ancak hayır biliyoruz.” Onun bu konuda, Allah'ın, ailesinin namusunu kimsenin çignemesine müsaade etmeyeceğini ve buna imkân vermeyeceğini ifade ettiği de rivayet edilir.^[227]

Hz. Ali'nin bu konudaki fikri şöyleydi:

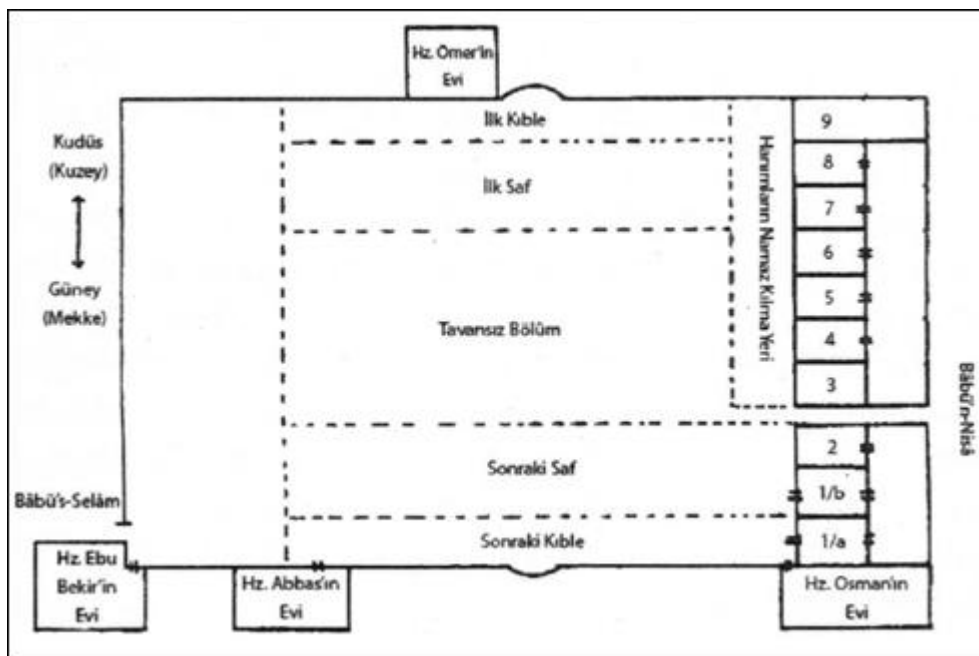
“Ey Allah’ın Rasulü! Kadınlar çoktur, sen de onun yerine bir başkasını getirmeye muktedirsin.”^[228]

Hız. Ali'nin bu konuda şöyle dediği de rivayet olunur:

“Ya Rasulallah! Bir gün arkada durup namaz kılıyorduk. Namaz içinde iken sen ayakkabılarını çıkarmıştın. Sana uyararak biz de çıkarmıştık. Namazı bitirince bize ayakkabılarımızı çıkarmamızın sebebini sormuştun. Biz de sana uymuş olmak için çıkardığımızı söylemiştik. Siz ise şöyle buyurmuştunuz: ‘Temiz olmadıkları için Cebrail bana onları çıkarmamı emretti.’ Ayakkabılarına bulaşan bir pislik sana bildirildiği, pislik bulaştığı için çıkarman sana emredildiği halde, ailene namus kirletecek bir şey bulaşsın da onu çıkarman sana emredilmesin, olur mu?”^[229]

Hız. Ali'ye göre böyle manevi bir pislik Rasulullah'a bulaşmış olsa, Allah kirlenen ayakkabılarını namazda çıkarmayı emrettiği gibi, onu da çıkarmayı emrederdi. Böyle bir emir söz konusu değilse bu iftira idi ve aslı yoktu.

Görüşüne başvurulmuş Berire de Hz. Ayşe'den ancak hayır gördüğünü açıkladı. Hz. Zeynep bint-i Cahş da aynı görüşteydi. Hz. Peygamber önemli bir aile meselesinde başta Hz. Ömer'le istişare etmiş, sonra sırasıyla Hz. Osman ve Hz. Ali ile diğerlerine danışmıştı. Bunları kendine yakın buluyor ve görüşlerinden yararlanmak istiyordu.

**Mescid-i Nebevi ve Rasulullah'ın eşlerinin evleri. 1/a- Hz. Ayşe'nin odası. 1/b- Hz. Fatıma ve Hz. Ali'nin odası (onlar buradan gidince ziyaretçi odası oldu). 2- Hz. Sevde'nin odası. 3- Hz. Sevde'in iki katlı odası. 4- Önce Zeynep bint-i Huzeyme'nin, sonra da Ümmü Seleme'nin odası. 5- Zeynep bint-i Cahş'ın odası. 6- Hz. Cüveyriye'nin odası. 7- Ümmü Habibe'nin odası. 8- Hz. Meymune'nin odası. 9- Zaman zaman hazineye ait bazı eşyaların da konulduğu iki katlı meşrebe (Hz. Ali ve Hz. Fatıma, Kaynuka sürgünü üzerine buradaki odalarından oraya göçmüşlerdi).
Hamidullah, Vesaik, s. 731.**

İstişare sonunda Allah Rasulü mescide çıktı. Dedikodunun önüne geçmek ve durumu açıkça ortaya koymak istiyordu. Şöyle dedi:

“Vallahi ben ailem hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Onlar (iftiracılar) öyle bir adamın (Safvan b. Muattal) ismini de ileri sürdüler ki, onun hakkında da hayırdan başka bir şey bildiğim yok.”^[230]

Hz. Ayşe de kendine atılan iftirayı şöyle yorumluyordu:

“...Vallahi ben, kendim ve sizin için Yakub'un (a.s.) oğulları ile olan misalinden başka bir misal bulamıyorum. O zaman o, 'Bana düşen artık güzel bir sabırdır. Şu anlatışınıza karşı yardımına sığınılacak ancak Allah'tır.' demişti.”^[231]

Hz. Yakup bu sözleri, “Yusuf'u kurt yedi.” deyip kanlı gömleği getirenlere söylemişti. Boyundan diz altına kadar uzanan gömlekte hiçbir yırtık yoktu. Kurdun yediğine inanmasa bile ne yapabilirdi? Yıllarca sabretmişti. Hz. Ayşe de bir günaha batmadığı gerçeğini bilmesine rağmen, denilenler karşısında Hz. Yakup gibi davranacaktı. O da problem karşısında Yakup gibiydi, gerçeği başkalarına nasıl ispat edecekti?

^[223] Kaynaklar ve geniş bilgi için bkz. Köksal, IV, 160-212.

^[224] Köksal, V, 36.

^[225] İbn-i Hişam, III, 344; Sarıcık, Çağrı-Medine, s. 192 vd.

^[226] Diyarbekri, I, 476; Köksal, V, 69.

^[227] Köksal, V, 69.

^[228] İbn-i Kesir, el-Bidaye, IV, 162; Sarıcık, Çağrı-Medine, s. 198.

^[229] Diyarbekri, I, 536; Köksal, V, 69.

^[230] Buhari, VI, II; İbn-i Hişam, III, 345. Diğer kaynaklar için bkz. Köksal, V, 73. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, Çağrı-Medine, s. 192-201.

^[231] Yusuf, 12/18; Sarıcık, Çağrı-Medine, s.198.

Hicretin beşinci yılında (Ocak 627) yapılan Müreysi Gazası'na katılanlar arasında Hz. Ali de vardı ve muhacir süvariler içinde yer aldı. Bu seferde başlıca muhacir süvarileri şöyle tespit edilir: Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Zübeyr b. Avvam, Abdurrahman b. Avf, Talha b. Ubeydullah ve Mikdat b. Amr.

“Ya Rasulallah! Bir gün arkanda durup namaz kılıyorduk. Namaz içinde iken sen ayakkabılarını çıkarmıştın. Sana uyararak biz de çıkarmıştık. Namazı bitirince bize ayakkabılarımızı çıkarmamızın sebebini sormuştun. Biz de sana uymuş olmak için çıkardığımızı söylemiştik. Siz ise şöyle buyurmuştunuz: ‘Temiz olmadıkları için Cebrail bana onları çıkarmamı emretti.’ Ayakkabılarına bulaşan bir pislik sana bildirildiği, pislik bulaştığı için çıkarman sana emredildiği halde, ailene namus kirletecek bir şey bulaşsın da onu çıkarman sana emredilmesin, olur mu?”

Sefer sırasında Hz. Ayşe münafıklarca yayılan bir namus iftirasına maruz kalmış ve bu olay bir ay kadar Medine kamuoyunu meşgul edip gündemde kalmıştı. Rasulullah, hanımı hakkında söylenenlerden dolayı son derece rahatsızdı.

“Ey Allah’ın Rasulü! Kadınlar çoktur, sen de onun yerine bir başkasını getirmeye muktedirsin.”

Köksal, V, 69.

Diyarbakri, I, 476; Köksal, V, 69.

İbn-i Hişam, III, 344; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 192 vd.

Köksal, V, 36.

Yusuf, 12/18; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s.198.

Buhari, VI, II; İbn-i Hişam, III, 345. Diğer kaynaklar için bkz. Köksal, V, 73. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 192-201.

Diyarbakri, I, 536; Köksal, V, 69.

İbn-i Kesir, *el-Bidaye*, IV, 162; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 198.

Kaynaklar ve geniş bilgi için bkz. Köksal, IV, 160-212.

Doğunca Hz. Hüseyin’in kulağına da ezan okundu. Rasulullah Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i çok sever, bu ikisine *“iki reyhanım”* derdi.

“Ey Allah Rasulü, hâşâ! Bu büyük bir iftira. Katiyen biliyorum ki bu, münafıkların yalanı. Yüce Allah bedeninize sinek konmaktan sizi koruyor; bedenini, pisliğe konan sineklerden muhafaza eden Allah, nasıl aileni böyle kötülüklere bulaşmaktan korumaz?”

“...Vallahi ben, kendim ve sizin için Yakub’un (a.s.) oğulları ile olan misalinden başka bir misal bulamıyorum. O zaman o, ‘Bana düşen artık güzel bir sabırdır. Şu anlatışınıza karşı yardımına sığınılacak ancak Allah’tır.’ demişti.”

Hz. Osman da Allah’ın, Peygamber’in aile namusunu kimsenin kirletmesine meydan vermeyeceğini ifade etti. Üsame ise Hz. Ayşe’yi övdükten sonra şöyle dedi: *“Ya Rasulallah! O, senin hanımın; biz onun hakkında ancak hayır biliyoruz.”* Onun bu konuda, Allah’ın, ailesinin namusunu kimsenin çiğnemesine müsaade etmeyeceğini ve buna imkân vermeyeceğini ifade ettiği de rivayet edilir.

“Vallahi ben ailem hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Onlar (iftiracılar) öyle bir adamın (Safvan b. Muattal) ismini de ileri sürdüler ki, onun hakkında da hayırdan başka bir şey bildiğim yok.”

8.

Hendek savaşı'nda

HİCRETİN BEŞİNCİ YILINDA (626-627) Selman-ı Farisi kölelikten kurtuldu, Hz. Peygamber (a.s.m.) Zeynep bint-i Caş'la evlendi, kadınlara hicap ve tesettür emri farz kılındı, Münafıkûn suresi indirildi, İfk Olayı yaşandı ve sonra Mekkelilerle Medine'de yaşayan Müslümanlar arasında önemli bir savaş oldu: Hendek veya Ahzab Savaşı. Medine, Müreysi Gazası'nda yaşanan İfk Olayı'ndan yeni kurtulmuştu.

O yıl şevval ayında (627, Şubat sonu) Mekke'den gelen bir haberciyle Mekke'li müşriklerin on bin kişilik bir orduyla Medineli Müslümanlar üzerine geldiği haberi alındı. Müslümanlar bu büyük orduya karşı Selman-ı Farisi'nin önerisiyle Medine'nin güneybatısını çevreleyen geniş ve derin bir hendek kazmaya karar verdiler. Hummalı bir çalışmayla hendek kısa zamanda tamamlandı. Müslümanların *Hendek Savaşı* dedikleri karşılaşma, bu hendeğin başında yaşanmıştı.^[232]

Kureyş, müşrik Arap kabileleri ve Yahudi müttefikleri Medine üzerine gelince şaşırıp kalmışlardı. Onlar bu savaşla bütün Müslümanları yok etmek, çoluk çocuklarını köleleştirmek için gelmişlerdi. Ama şimdi karşılarında geçilmesi çok zor bir hendek vardı. Yine de hendeğin gerisine kamplarını kurarak onu geçmek için var güçleriyle uğraşıyorlardı.

Mevsim kıştı ve geceleri soğuk oluyordu. Müttefiklerin hazırlığı bir günlük savaşa göreydi. Onlar bu açıdan bir an önce hendeği geçip Medine'yi ele geçirmek istiyorlardı. Düşman atlıları defalarca hendeği atlarıyla geçmek için girişimde bulundular; karşılıklı ok savaşları yapıldı.

Bir ara meşhur savaşçı Amr b. Abduved,^[233] hendeğin dar bir yerinden atı üzerinde iç tarafına sıçradı. Onun seksen kişilik asker gücünde olduğu söylenirdi. Doksan yaşlarında, güngörmüş, yetenekli biriydi. Çok çevik ve maharetli kılıç kullanırdı. Zırhlı ve dinçti. İkrime, Nevfel b. Abdullah, Dırar b. Hattab el-Fihri ve Hübeyre b. Ebi Vehb de ona uyup aynı şeyi yaptılar.

Amr atıyla hendeği geçince boğuk ve gür sesi ile Müslümanlardan er diledi. Amr, Bedir’de de bulunmuş ve orada ağır yaralanmıştı. Şimdi bunun da öcünü almak istiyordu. Hz. Ali ona karşı çıkmada ısrar edince, Allah Rasulü ona kendi zırhını giydirdi, kılıcı Zülfikâr’ı verdi. Sarığını mübarek elleriyle başına sardı ve şöyle dua etti:

“Ya Rab, amcamın oğlu Ubeyde Bedir’de, amcam Hamza Uhud’da şehit oldular. Yanımda bir amca oğlum Ali kaldı. Onu muhafaza et, ona yardımını ihsan et ve onu yalnız bırakma!”^[234]

Hz. Ali kendine güvenle yaya olarak Amr’a yaklaştı. Amr ile zırhlı ve yalnız gözleri görünen Hz. Ali arasında şöyle bir konuşma geçti:

“Sen kimsin?”

“Ben Ali’yim.”

“Abdumenaf’ın (Ebu Talib’in) oğlu Ali mi?”

“Ebu Talib’in oğlu Ali’yim.”

“Kardeşimin oğlu, amcalarından senden başka daha yaşlı olan biri yok mu?”

Amr onun kim olduğunu öğrenince yirmi beş yaşlarındaki delikanlıya acımıştı ve sözlerine şunları da ekledi:

“Henüz genç bir yiğitsin, üstelik baban da dostumdu. Benimle vuruşmaktan vazgeç ve dön git. Seni öldürmek istemiyorum.”

Hz. Ali ise onunla vuruşmaya kararlıydı. Onu önce imana davet etti. O buna yanaşmayınca Hz. Ali kendisinden korkmadığını ve kararlılığını şu sözleriyle gösterdi: “Ama ben seni öldürmek istiyorum!”

Hava rüzgârlıydı. İki ordunun askerleri de vuruşanlara dikkat kesilmişti. Yer yer savrulan toz ve dumandan onları görmekte zorlanıyorlardı. Amr, Hz Ali’nin meydan okuyuşuna sinirlendi ve bu kez şöyle dedi:

“Ben de seni öldürmek istiyorum. Bu ağızla kimsenin karşıma çıkacağı aklıma gelmezdi.”^[235]

Kılıcını çekerek atıyla Hz. Ali’ye hücum etmek istedi. Fakat Hz. Ali onun atından inmesini istedi. Bu, hakkaniyete daha uygun olacaktı. Amr kendine güveniyordu ve nasıl isterse onunla çarpışırdı. Çevik bir hareketle atından atladı, hayvanın arka bacaklarının sinirlerini kesti ve Hz. Ali’ye hücum etti.^[236] Ona gerçekten şiddetli bir kılıç darbesi indirdi. Hz. Ali, sığır derisinden kalkarıyla başını korumak istedi.

Vuruş öyle şiddetliydi ki, kalkanı yarmış, miğferinden ve yüzünü örten zırhtan gözleri görünen Ali'nin başını hafifçe yaralamıştı.

Hücum sırası Hz. Ali'nindi. Amr da zırhlara bürülü pehlivan yapılı, güçlü biriydi. Allah'ın Aslanı, hemen onun darbesinin ardından kılıcını şimşek gibi rakibine çaldı ve hasmının boyun köküne vurdu. Kılıç yerine ulaşmış, tok bir ses duyulmuş ve Amr'ın başı tek darbeye uçurulmuştu. Bu, büyük bir galibiyetti. Hz. Ali sevinçle tekbir getirdi: *“Allahu ekber!”*

Müslümanlar tekbir sesini duyunca işareti almış oldular ve onlar da tekbir getirdiler. Atlarıyla hendeği geçen, çarpışmayı izleyen Kureyş atlıları iliklerine kadar irkildiler. Ali nasıl da çevik ve tek bir vuruşta zırhlı adamın başını gövdesinden ayırmıştı. Birlikte Hz. Ali'ye hücum etmek istediler.

Atını Hz. Ali'ye doğru süren Dırrar b. Hattab ona yaklaşınca nedense dizgine asıldı ve geri kaçtı. Onunla olan Hübeyre daha yiğit çıktı, ama Hz. Ali'den bir kılıç darbesi yiyince çareyi kaçmakta buldu. O sırada Zübeyr b. Avvam, Nevfel b. Abdullah'ın ardına düşmüştü. Nevfel de Hübeyre gibi geri kaçmak istedi. Atını hendeğe sürdü, at karşıya atlayamayınca hendeğe savruldu. Derin hendeğe başı üzerine düşmüş ve boynu kırılmıştı. Onu öbür tarafa göndermek için yukarıdan gönderilen taşlar yeterliydi.

Her şeye gücü yeten Allah, Firavun ve Nemrutları karınca ve sinek gibi *“küçük”* askerleriyle ortadan kaldırmıştı. Kimilerine mikroplar göndererek onları öldürüyordu. Kimini açlıktan, kimini tokluktan öldürmek de onun elindeydi. Amr'ı da Hz. Ali eliyle ortadan kaldırmıştı. Bir bölük asker gücünde kabul edilen Amr, işte tek cengâvere yenilmişti: *“Ve lillâhi cünûdü's-semâvâti ve'l-ard.”* Hz. Ali onu öldürüp geri dönerken şu mısraları söylüyordu:

*“O akılsız putlara yardım etti;
Ben ise Muhammed'in Rabbi'ne yardım ettim,
Onu sert ve yumuşak bir yer arasında,
Hurma ağacı gibi yere devirdim...”*

Kureyş ve müttefikleri büyük bir hayal kırıklığına uğradılar. En yiğit askerlerinden birinin sonu onları ürkütmüştü. O gün de yorgunlukla sona erdi. Düşman kuvvetleri soğuk hava, yiyecek sıkıntısı ve aralarında çıkan anlaşmazlık sonunda 29 Şevval akşamı (22 Mart

627) kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldılar. Böylece Medine büyük bir tehlikeden kurtulmuş oldu.

[232] Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 202-203.

[233] Dedesine nispetle böyle anılmaktadır; Amr b. Abd olarak da anılır. bkz. İbn-i Hişam, III, 242; Köksal, V, 302.

[234] Köksal, V, 259.

[235] Köksal, V, 259-261.

[236] İbn-i Hişam, III, 241.

O yıl şevval ayında (627, Şubat sonu) Mekke'den gelen bir haberciyle Mekkeli müşriklerin on bin kişilik bir orduyla Medineli Müslümanlar üzerine geldiği haberi alındı. Müslümanlar bu büyük orduya karşı Selman-ı Farisi'nin önerisiyle Medine'nin güneybatısını çevreleyen geniş ve derin bir hendek kazmaya karar verdiler. Hummalı bir çalışmayla hendek kısa zamanda tamamlandı. Müslümanların *Hendek Savaşı* dedikleri karşılaşma, bu hendeğin başında yaşanmıştı.

Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 202-203.

İbn-i Hişam, III, 241.

Köksal, V, 259-261.

Köksal, V, 259.

Dedesine nispetle böyle anılmaktadır; Amr b. Abd olarak da anılır. bkz. İbn-i Hişam, III, 242; Köksal, V, 302.

Kılıcını çekerek atıyla Hz. Ali'ye hücum etmek istedi. Fakat Hz. Ali onun atından inmesini istedi. Bu, hakkaniyete daha uygun olacaktı. Amr kendine güveniyordu ve nasıl isterse onunla çarpıştı. Çevik bir hareketle atından atladı, hayvanın arka bacaklarının sinirlerini kesti ve Hz. Ali'ye hücum etti. Ona gerçekten şiddetli bir kılıç darbesi indirdi. Hz. Ali, sıgır derisinden kalkaniyle başını korumak istedi. Vuruş öyle şiddetliydi ki, kalkani yarmış, miğferinden ve yüzünü örten zırhtan gözleri görünen Ali'nin başını hafifçe yaralamıştı.

“Ya Rab, amcamın oğlu Ubeyde Bedir’de, amcam Hamza Uhud’da şehit oldular. Yanımda bir amca oğlum Ali kaldı. Onu muhafaza et, ona yardımını ihsan et ve onu yalnız bırakma!”

“Ben de seni öldürmek istiyorum. Bu ağızla kimsenin karşıma çıkacağı aklıma gelmezdi.”

Bir ara meşhur savaşçı Amr b. Abduved, hendeğin dar bir yerinden atı üzerinde iç tarafına sıçradı. Onun seksen kişilik asker gücünde olduğu söylenirdi. Doksan yaşlarında, güngörmüş, yetenekli biriydi. Çok çevik ve maharetli kılıç kullanırdı. Zırhlı ve dinçti. İkrime, Nevfel b. Abdullah, Dırar b. Hattab el-Fihri ve Hübeyre b. Ebi Vehb de ona uyup aynı şeyi yaptılar.

9.

Hız. Ali, Sa'd Oğullarına Gönderiliyor

HİCRETİN ALTINCI YILI ŞABAN ayı içinde (Aralık-Ocak 627-628) Hız. Ali yüz kişilik bir askeri birlikle Fedek'e gönderildi. Çünkü Hicaz'ın kuzeyindeki Sa'd b. Bekir oğulları, Medine'nin kuzeyinde ve ona iki konak mesafede bulunan Fedek'te toplanmışlardı. Fedek bir Yahudi yerleşim merkeziydi. Toplanma, Hayber Yahudilerine yardıma yönelikti ve toplananların Medine üzerine yürüyecekleri haberi alınmıştı.

Hayber'in yedi kalesi vardı. Burası Medine'den yüz mil (170 km) uzaklıkta bir hurma ambarıydı. Hayber Yahudileri bir yıldır kalelerinde Müslümanlarla savaşmayı bekliyorlardı. Hayberliler, kuzeylerindeki Vadilkura Yahudilerini de yanlarına alma teşebbüsünde idiler.

Vadilkura ise (Kasabalar Vadisi) Teyma ile Hayber arasında bir yerleşim merkeziydi. Hayberliler şu günlerde Medine'ye bir saldırıda bulunmak düşüncesinde idiler. Bedevi Sa'd b. Bekir Oğulları bu işte kendilerine yardım edeceklerdi, ama karşılığında Hayber'in bir yıllık hurma mahsulünü istiyorlardı.

Bilindiği gibi hicretin dördüncü yılında, Beni Nadir Yahudileri Hız. Peygamber'i (a.s.m.) suikastla öldürmek istemiş ve Medine'den sürülmüşlerdi. Sürgün sonrası bir kısmı Şam'a, bir kısmı Yemen'e, bir kısmı da Hayber'e yerleşmişlerdi.

Dikkat edilirse Hayber, güçlü bir Yahudi ittifakı ve yerleşim merkezi haline gelmişti. Onlar daha önce de Hendek kuşatmasını organize etmişler ve bu ölüm kalım savaşında birinci derecede rol oynamışlardı. O zaman on bin kişilik askerin yarıdan fazlası -altı bin asker- onların gayretiyle toplanmıştı.

Sa'd Oğullarını ansızın basmak gerekiyordu. Böylece onları yenmek ve dağıtmak daha kolay olurdu. Bunun için Hız. Ali'nin komuta ettiği askeri birlik, geceleri yol alıp gündüzleri saklandı. Mücahitler Beni Sa'd'ın bir casusunu yakalayıp hayvanlarının yerini öğrendiler ve onları ganimet olarak sürüp topladılar. Askeri birliği

haber alan Sa'd Oğulları, karargâhlarını terk edip dağılmışlardı. Birlik zafer işareti olarak üç gün Fedek bölgesinde kaldı ve ganimetlerle geri döndü.

10.

Hudeybiye Barışı'nda

10.1. Sekreter Hz. Ali ve Besmele Anlaşmazlığı

HİCRETİN ALTINCI YILI olaylarından bir önemlisi de umre seferiydi. Rasulullah'ın (a.s.m.) bir rüyası üzerine 12-13 Mart 628'de Müslümanlar 1400 kişi ile umre yapmak için kurbanlıklarla Mekke'ye doğru yola çıkmışlar, kendileri Mekkeliler tarafından engellenince Hudeybiye'de konaklamışlardı. Burası Cidde ve Mekke arasında, Cidde'ye 15, Mekke'ye 17 km uzaklıkta Cidde yolu üzerinde bir yerdi. Dağlar arasında stratejik ve yüksek bir geçitti. [\[237\]](#)

Kureyş'le Müslümanlar arasında elçiler gelip gitmiş, gelişmeler üzerine Rıdvan Biati yapılmış ve sonra da iki taraf anlaşmak üzere karara varmışlardı. Kureyş şöyle düşünüyordu: *"Bu yıl hemen geri gitmesi, gelecek sene dönüp gelmesi şartıyla Muhammed'le bir barış yapmamız doğru olmaz. Şu kadar var ki, bu yıl Mekke'ye girmeksizin yurdumuzda (Hudeybiye'de) üç gün kalsın, kurbanlık develerini oturduğu yerde kessin ve dönüp gitsin. Böylece bütün Araplar Kâbe'yi tavaf etmesine mani olduğumuzu duymuş olsunlar."*

Böylece bir yandan Müslümanlar üç gün kalıp kurbanlarını kesmekle memnun edilmek isteniyor, bir yandan Kureyş'in gücü ispatlanmaya çalışılıyordu. Bakalım Müslümanlar böyle bir sulha razı olacaklar mıydı?

Kureyşliler, Süheyl b. Amr başkanlığındaki komisyonu Hudeybiye'ye gönderdiler. Komisyonda Huvayt b. Abduluzza ve Mikrez b. Hafs da bulunuyordu. Heyet Allah Rasulü'ne geldi, Süheyl Hz. Peygamber'in önünde diz çöküp oturdu. Uzun bir konuşmanın ardından barış önerisini sundu. Taraflar şartlar üzerinde anlaşınca, Allah Rasulü Süheyl'in arzusuna uydu; antlaşmayı Hz. Ali kaleme alacaktı. O Rasulullah devrinde birçok antlaşmayı kaleme alan biriydi ve şimdi de Rasulullah'ın emriyle aynı şeyi yapacaktı.

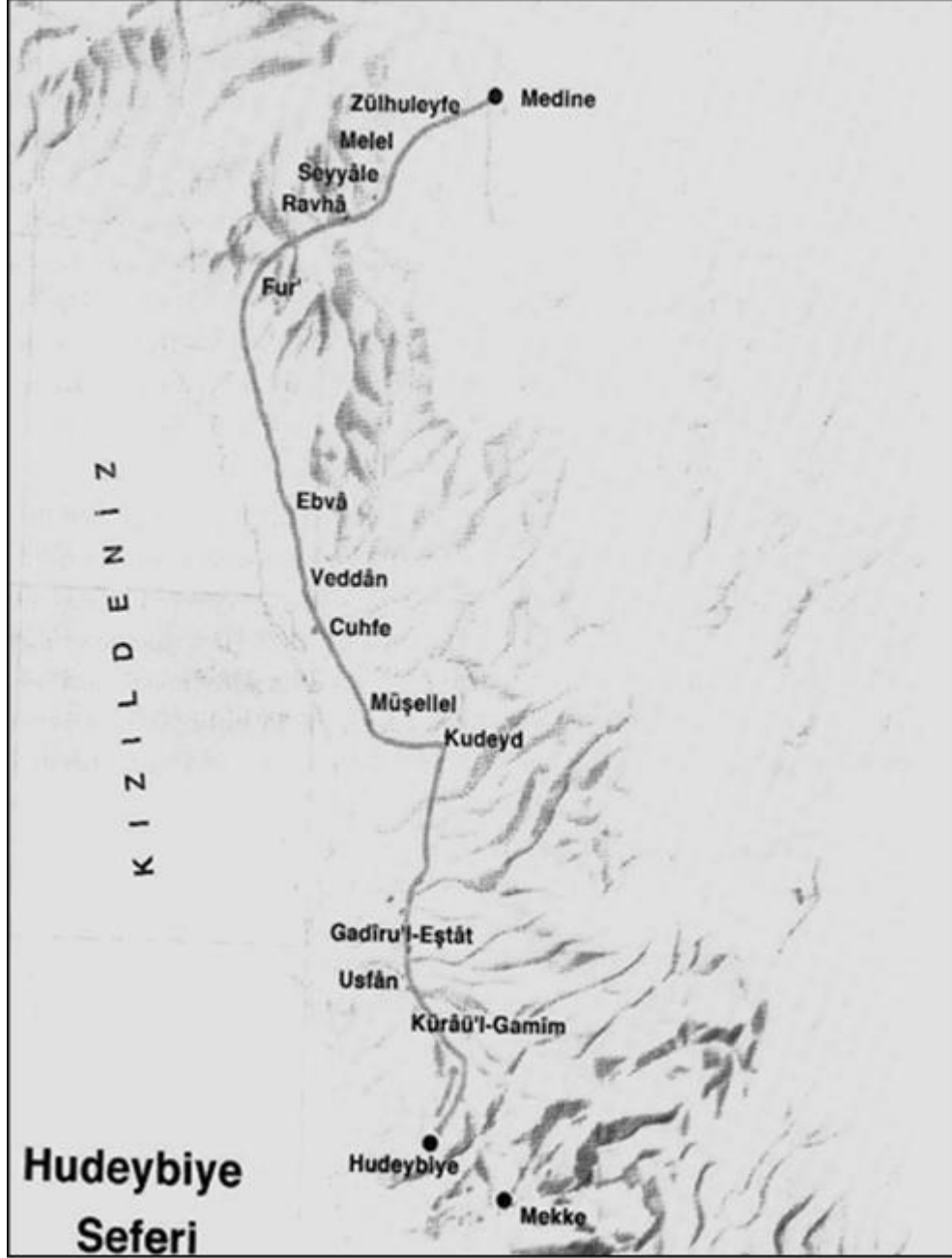

Hudeybiye Antlaşması'nın yapıldığı yer. Öztürk, s. 77.

Muahede metni yazılırken Hudeybiye’de konaklayan Müslümanlar da oraya toplanmıştı. Allah Rasulü kendisini çevreleyen ashabı ve elçiler huzurunda sekreteri Hz. Ali’ye^[238] antlaşmayı yazmasını emretti:

“Yaz! Bismillahirrahmânirrahim.”

Müslümanlar hayırlı işlere “*bismillah*”la başlıyorlardı. Besmele kısaca, “*Rahman ve rahim olan Allah adına, Allah namına, Allah adıyla ve onun hesabına bu işe başlıyorum.*” demektir. İslam’ın esası, hayatı Allah namına ve hesabına yaşamaktır. Her iyilik onun namına ve hesabına, onun rızası ve hoşnutluğu için işlenmeliydi. Böylece kul, ona dayanıp güveniyor, bir askerin “devlet namına” dediği ve ondan güç aldığı gibi Allah’ı kendine dayanak ve yardım mesnedi yapıyordu. Ayrıca Allah adına yapılan iş, emrettiği için yapılan işti, yapılması sakıncalı ve yasak olmayan şeydi; işin mubahlığına ve helallğine işaret ediyordu.

***Medine, Hudeybiye'ye geliş yolu ve Hudeybiye'nin konumu.
Sarıçam, s. 197.***

Hz. Peygamber, “*Bismillahla başlanmayan işler ebterdir, sonuçsuzdur.*” buyurmuş, her hayırlı işin Allah namına yapılmasını emretmişti. Yoksa işler gerçekte meyvessiz, kazançsız ve sonuçları dünya ile sınırlı etkinlikler olarak kalacaktı. Allah Rasulü bir peygamberdi ve hep Allah namına hareket ederdi. Antlaşmaya da

bismillah ile başlamak istiyordu. Diğer yandan besmele bir İslam şiarı, işareti ve sembolüydü.

Hız. Ali divitle bismillah yazarken Kureyş elçisi Süheyl bileğine sarıldı:

“Biz ‘bismillahirrahmânirrahim’ bilmeyiz, öyle yazma!”

Besmele aynı zamanda bir ayetti. Kuran’da bir sure hariç, hepsinin başında yer alıyordu. Süheyl’in besmeleyi bilmemesi veya bilse de bilmezlikten gelmesi tabiiydi. Çünkü Süheyl müşrikti. Heyetin diğer üyeleri de onu desteklediler. Cahiliye insanları bu ilahi formülü bilmezler, ama yazılarına *“bismikellâhümme = Allah’ım, senin adınla!”* diye başlardı. Allah Rasulü alttan alarak sordu:

“Nasıl yazalım?”

“‘Bismikellâhümme’ diye yaz!”^[239]

Bismillah yazılmayacaksa, ehl-i şirkin kullandığı bismikellâhümme niye yazılıyordu? Müslümanlar itiraz ettiler:

“Biz de ‘bismillahirrahmânirrahim’den başkasını yazdırmıyoruz.”

Allah Rasulü onları teskin etti:

“Bismikellâhümme de güzeldir.”

Hız. Peygamber antlaşma taraflısıydı ve ayrıntılarla antlaşmanın bozulmasını istemiyordu. “Bismikellâhümme” de yakın anlamlıydı. Rasulullah yeniden Hız Ali’ye döndü ve emretti:

“Haydi, yaz: ‘Bismikellâhümme. Bunlar Allah Elçisi Muham-med’in Süheyl b. Amr’la antlaşmaya varıp üzerinde sulh oldukları, gereğinin taraflarca yerine getirmesini kararlaştırıp imzaladıkları maddelerdir.”

Süheyl, yeniden Hız. Ali’nin kolunu tuttu:

“Biz Kureyşliler gerçekten Rasulullah olduğunu kabul etseydik, Beytullah ziyaretine mani olmaz, seninle çarpışmaya da kalkmazdık.”

Sahabeler durumu dikkatle takip ediyorlar, kendilerini zor tutuyorlardı. Fakat Hız. Peygamber halim selimdi. Öteleri görür gibi durumu sabırla karşılıyordu. Sükûnetle Süheyl’e sordu:

— *“O halde ne yazalım?”*

— *“Muhammed b. Abdullah diye kendi adını ve baba adını yaz.”*

— Hız. Peygamber bunun üzerine, *“Bu da güzel!”* dedi ve ekledi:

“Ben hem Abdullah’ın oğlu, hem Allah’ın Rasulüyüm.”

O hayatında yalan söylememişti. Bunu düşmanları da bilirdi. Onun tüm hayatı ve yaptıkları da peygamberliğine delildi. Son sözlerinde o yine doğruyu konuşuyor, risaletini tasdik ediyordu.

10.2. Tepki

Başından beri Sahabeler Allah Rasulü yanında izinsiz konuşmak istemiyorlardı. Buna edepleri, nezaketleri ve saygıları mani oluyordu. Hz. Peygamber'in (ve büyüklerin) yanında sessizlik, alçak sesle konuşmak gerekiyor^[240] ve büyükleri incitmeye izin verilmiyordu. Bu tür ikili ilişkiler ve edepler bir uygarlık işaretiydi de. Cahiliye insanların genel portresi kaba, kırıcı, hak tanımaz ve nezaketsiz olmalarıydı. Risalet güneşinin meyveleri ve o güneşin yıldızları ulu sahabe, Süheyl'in son yaptığı karşısında kendilerini tutamadılar ve patladılar. Kimi ayağa fırladı, kimi yüksek sesle bağırdı. Hepsi tek şey söylüyordu. İmanlarının heyecanıyla yürekleri toplu vurmaktaydı:

“Biz ‘Muhammed Rasulullah’tan başkasını yazdıramayız!”

Bunca yıl, uğruna canlarını ve mallarını verdikleri, kanlarını döktükleri davaları *“Tevhit, Risalet, Haşir ve Adalet”* değil miydi? Kur'an da bu dört temel üzerineydi. Hatta iki ensar Üseyyid b. Hudayr ve Sa'd b. Ubade Hz. Ali'nin kolunu tuttular:

“Sen de ‘Muhammed Rasulullah’ ibaresinden başkasını yazma!”

Ortalık bir anda karışmıştı. Sanki ani bir iman akımı, bir din salâbeti ashabı elektriklemiş ve harekete geçirmişti. Olumlu heyecanlar ve şevkler gönül diriliğinin, iç dünya baharının işareti olsa gerek. Ama cahiliye asabiyetinden gelen günah ve şirkten kaynaklanan olumsuz heyecanlar da vardı. Allah Rasulü dalgalanma ve hareketi görüyor, sarsılmaz imanları ve bağlılığı fark ediyordu. Ashabı Allah adına kendine ve davasına bağlıydılar. Sessizlik ve susmak gerekiyordu. Eliyle dava arkadaşlarına işaret etti.

Bir işaret sesleri bıçak gibi kesti. Bu durum Süheyl'i oldukça şaşırttı. Bu ne itaat, bu ne bağlılık, bu nasıl bir din ve bu nasıl bir eğitimdi! Bin beş yüz kişilik topluluk bir sus işaretiyle lâl olmuştu. Takdirle birbirlerine bakiştılar. Huvaytıb arkadaşı Mikrez'e doğru eğilerek fısıldadı:

“Doğrusu şu topluluk gibi dinlerine titiz ve ona bu kadar lâayık bir başkasını görmedim.”

Ashabın susması, Allah Elçisine olan sevgilerini, saygılarını ve bağlılıklarını gösteriyordu. Şu suskunluk, elçileri ciltlerle kitap kadar etkilemişti. Bunlar adları gibi Müslüman, dinlerini onun yüceliğine lâayık tarzda hayatlarında gösteren insanlardı. Onu dünyalarında,

hareketlerinde, kalp aynalarında ve organlarında yansıtıyorlardı. Din ve iman onlar için sürekli feyiz alınan, onlara rengini ve tadını veren bir güneş gibiydi. Maddi ve manevi hayat kaynağıydı. Onsuz hayat düşünülebilir miydi? Bunlar *Sabıkîn-ı Evvelîn* Sahabelerdi, yani bu kutlu yarışta ilkler ve birincilerdi.^[241] Onlar hayırdı, iman ve İslam'ı yaşamada, Rabbin mağfiretine koşuşta ilkler ve birincilerdi. Hz. Peygamber'in dilinde, *"Hayrul-kurûni karni = Asırların en iyisi benim asrımdır (ondaki insanlardır)."* diye anlatılıyorlardı. En iyi çağın ve vaktin en iyi Müslümanları.

Allah Rasulü Allah'ın Aslanına, Mürteza Ali'ye yeniden emretti:

"Ey Ali, sil onu!"

Hız. Ali kararlı ve sevgi dolu bakışlarla Allah Rasulü'ne döndü:

"Vallahi, ben Rasulullah sıfatını hiçbir zaman silemem!"

Hız. Peygamber onu iyi tanırdı. Bu işi yapamayacağını anlayınca bu kez şunu teklif etti:

"Bana onun (Rasulullah yazısının) yerini göster o zaman."

Hız. Ali parmağıyla yerini gösterdi, Hız. Peygamber onu sildi ve yerine *"İbnu Abdullah = Abdullah oğlu"* yazdırdı.^[242]

O okuma yazma bilmezdi, ama Hız. Cebrail'den ders almıştı. Kutsi medrese ve üniversitesinde farklı bir tarzda ve az zamanda on binlerce Sahabe yetiştirdi. Yetiştirdikleri o günün uygar dünyasının üstatları oldular. O ve öğrencileri az zamanda ve yarım asırda dünyanın manevi rengini değiştirdiler. İslam'ı ve yayılışını, tarihin en büyük iki olayından birisi yaptılar.^[243] Bu açıdan Hız. Peygamber; Muallimler Muallimi, Muallim-i Hikmet, Mürebbi-i Ukûl, Müzekki-i Nüfûs, Kutb-u Ma'rifet, Dâru'l-Hikmet, Üstad-ı Küll, Üstad-ı A'zam, Muallim-i Ekber, Seyyid-i Evliya ve Asfiya idi.

10.3. Antlaşma Maddeleri

Sonra antlaşma maddelerinin yazılmasına geçildi. Maddelerin en önemlileri kısaca şöyleydi:

1) Müslümanlarla Mekkeliler on yıl savaşmayacaklar, emniyet ve huzur içinde hayatlarını sürdürecektir.

2) Muhammed ve arkadaşları bu yıl Mekke'ye girmeyip geri dönecek, gelecek sene yanlarında yalnız yolcu silahı kılıçlarını bulundurarak Kâbe'yi tavaf edebileceklerdir. Ayrıca Mekke'de üç gün kalacaklar ve bu esnada Mekkeliler şehri boşaltmış olacaklardır.^[244]

3) Mekkeli biri Müslüman olup Medine'ye sığınırse geri verilecek, ama Medineli biri Mekke'ye sığınırse geri verilmeyecekti.

4) Müslümanlardan Yemen'e, Taif'e gitmek isteyenler can ve mal güvenliğinde oldukları gibi hac, umre veya ticaret için Mekke'ye gelenler de can ve mal güvenliğinde olacaktı. Mekke'den çıkan, Medine'ye gelen, Suriye'ye ve başka yerlere gidenlerin durumu da böyle olacaktı. Kureyş dışında kalan Araplar, iki taraftan birinin himayesine ve tarafına girmekte serbestti.

Bu antlaşmayla Müslümanların bir taraf, devlet ve güç oldukları kabul edildiği gibi, antlaşma sonrasında pek çok kişi de İslam'a girmişti. Antlaşmayla müşrik-Yahudi ittifakı kaldırılmış ve bu fırsattan faydalanılarak antlaşma sonrası Hayber fethedilmişti. Antlaşma ekonomik açıdan da Müslümanların yararına olmuştu. Ayrıca antlaşmayla, müşriklerle Müslümanlar arasındaki sosyal ilişkiler barışçı bir ortama kavuşmuş ve bu durum onlara İslam'ın anlatılmasında işe yaramıştı.^[245]

Antlaşmanın şahitleri olarak ise şu isimler yazılmıştı: Müslümanlardan Hz. Ebu Bekir, Ömer, Osman b. Affan, Ali b. Ebu Talib, Abdurrahman b. Avf, Ebu Ubeyde b. Cerrah, Sa'd b. Ebi Vakkas, Mahmud b. Mesleme, Abdullah b. Süheyl; müşriklerden Mikrez b. Hafs, Huvaytib b. Abduluzza.^[246]

Görüldüğü üzere antlaşmada şahit olarak sırasıyla ilk dört halifenin adları yer alıyordu. Dolayısıyla Hz. Ali hem kâtip hem şahitti. Diğer Müslümanlardan üçü de ilk Müslümanlardan olan muhacirlerdi. Mahmud b. Mesleme ensardandı. Abdullah b. Süheyl de Mekkeli bir Müslüman'dı ve antlaşmada Kureyş'i temsil eden elçi Süheyl b. Amr'ın Müslüman olan oğullarından biriydi.

Hz. Ali, Rasulullah'ın sağlığında birkaç antlaşma metnini daha onun emriyle kaleme almıştır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1) Gatafanlıların iki kolundan biri olan Eşca kabilesiyle yapılan antlaşma. Bu antlaşma hicretin beşinci yılında yazılmış olmalıdır. Çünkü Eşca kabilesini temsilen Nuaym b. Mesut antlaşma metninde yer alır.^[247]

2) Tebük Seferi'nden sonra Maknalılarla yapılan antlaş-ma.^[248]

3) Beni Hiface soyuna mensup Zakanilerle yapılan antlaş-ma.^[249]

4) Hicretin onuncu yılında Necran Monofizit Hristiyanlarıyla yapılan antlaşma.^[250]

10.4. Dönüş Yolunda

Hudeybiye'den dönerken nazil olan Fetih suresi, Hudeybiye'de bulunan Hz. Ali ve diğer ahabla ilgili önemli haberler de vermişti:

1) *“Muhammed Allah'ın Rasulüdür. Beraberindekiler de inkâr-cılara karşı şiddetli ve birbirlerine merhametlidirler. Onları rükû ve secde ederken, Allah'tan lütuf ve razılık dilerken görürsün. Onlar yüzlerindeki secde iziyle tanınırlar.”*^[251]

Bu ayet Fetih suresinin son ayetidir. Ayetin başında Allah, Hz. Muhammed'in peygamberliğine şahitlik ederken, Sahabelerin rütbece peygamberlerden sonra geldiğine işaret etmektedir. Yüce ve seçkin olmalarının sebeplerini de ortaya koymaktadır. Onların önemli özellikleri şunlardır: İnkârcılara karşı sert ve şiddetlidirler, küfre karşı zaaf ve yılgınlık göstermezler. Tüm Müslümanlara, ayırım göstermeden şefkatli, merhametli davranırlar ve hepsine yumuşak ve naziktirler. Irk, renk, bölge ve belde farkı gözetmezler ve ayrımcılık yapmazlar.

2) Ayetteki *“Terâhum rükka'an sücceden yebteğûne fazlen ve ridvânen = Onları rükû ve secde ederken, Allah'tan lütuf ve razılık dilerken görürsün.”* açıklamaları gösterir ki; ahab-ı kiram namazın rükünlerini, rükû ve secdeleri tam ve çok yapar, namazı asla terk etmez ve gereği gibi kılarlar. Farz namazı asla bırakmadıkları gibi nafîlelere de önem verirler. İşlerini ihlâsla, Allah'ın fazl ve hoşnutluğunu kazanmak için yaparlar. Böylece fazl ve rızayı *ibtîğa derecesinde*, pek fazla ve devamlı isterler.

Ayetin bu kısmında Hz. Ali'ye özellikle bir işaretle bulunulmuştur. O liyakat ve kahramanlıkla hilafete gelmiş; zühdü, ibadeti, fakr ve iktisadı seçmiş, rükû ve secdelere devamı ile bilinen biridir. Bu yüzden ayet, Hz. Ali (ve benzerlerinin) yüksek haline işaret vermektedir.^[252] Ayrıca Hz. Ali'nin zamanındaki fitneler ve harplerde sorumlu olmadığını düşündürmektedir.

3) *“Sîmahum fî vüçûhihim min eseri's-sücûd = Secde eseri olan alametleri yüzlerindedir.”* Halisane secdeleri yüzlerinden, durumlarından, lisan-ı hallerinden bellidir.^[253] Hz. Peygamber, *“Gece namazı çok olanın gündüz yüzü güzel olur.”* buyurmuş ve bu

gerçeğe işaret etmiştir. İslam seciyesi, tavrı, tevazuu bellidir. Öyle ki, dinleri onlara manevi bir sıbğa/boya vurmuş, Allah'ın sıbğasıyla sıbğalanmışlar, Rasulullah'ın boyasıyla boyanmışlardır.

Namazlarını huşu ile ve duya duya kılarlar. Namaz içindeki zikirleri, ayetleri, tesbihleri, iyice özümseyerek ve sindire sindire okurlar. Onları taze, taravetli, besleyici bir manevi gıda gibi iyice hazmederler, akıl midesinde eriterek gönül dünyasında feyizlerini emerler. Namaz onlar için öğün vakitlerindeki ilahi bir sofradır gibidir. Bu yüzden kıldıkları namaz ruhlarına gıda, onlara âb-ı hayat, iç dünyalarına bir teneffüs ve nefes gibi tesirini gösterir; onları sürekli besler, diri ve canlı tutar, güçlü kılar ve geliştirir. Ayrıca böylesi bir ibadet, usandırmaz, ayetin açıkladığı üzere organları “*fahşâ ve münker*”den de men eder.^[254] İlahi isimlerin çoğunun tezahür ettiği yüzde izini, eserini, varlığını, tesirini, bir alâmet olarak gösterir. Yüz ve kalbin aynası ve penceresi olan gözde de rükû ve secde alâmeti açıkça belirir.

4) Hz. Peygamber'le birlikte olanların başında, Hz. Ebu Bekir vardır. O Rasulullah'ın hususi maiyetinde ve sohbetinde bulunmuş, “*vellezîne ma'ahû = onunla birlikte olanlar*” ile kendisine de işaret edilmiştir. Hem Hz. Peygamber'den az sonra vefat etmekle, Rasulullah'ın yanına gidip yine onunla beraber ve maiyetinde (ma'ahu) olmuştur.

5) “*Eşiddâu 'ale'l-küffâr = Kâfirlere karşı çok çetindirler.*” ayeti, sahabenin genelini içine almakla birlikte, onlar içinde bu özelliği ile maruf, dünya devletlerini fetihleriyle titreten Hz. Ömer'e de özellikle işaret etmelidir. O, zalimlerin başına yıldırım gibi düşen, kâfirlere karşı sert ve şiddetli bir Faruk'tur.

6) Ayetin “*Ruhamâu beynehum = Kendi aralarında merhametlidirler.*” kısmında ashabın İslam kardeşliğini, birbirlerine karşı nezaket, şefkat, merhamet ve isar hasletlerini görmek gerekir. Ayrıca, aynı ayet merhamet ve şefkatinden “İslâm içinde kan dökülmesin” diye kendini feda eden Hz. Osman'ı da akla getirir. Burada, Kur'ân okurken mazlum olarak şehit düşen Hz. Osman'a hususi bir hisse ayırmak gerekir.

7) Ayet, sahabenin vasıflarını Tevrat'ın nasıl anlattığını da haber verir. Buna göre ashab ibadete düşkün ve ehl-i velayettirler. Bunu “*Zâlike meseluhum fi't-tevrâti = Bu onların Tevrat'taki vasıflarıdır.*”

ifadesi gösterir. O kutsiler, sahabe ve tabiin, büyük bir dereceye geldikleri için ruhlarındaki nuraniyet alınlarında ve yüzlerinde parlayacaktır. Bu bir velâyet mührüdür, alınlarında bir bayrak ve sembol gibi görünecektir. Tevrat bunu haber vermiş bulunmaktadır. [255]

Yine ayete göre ashabın “İncil’deki temsilleri de şöyledir: Sanki filizini çıkarmış da onu kuvvetlendirmiş, sapı kalınlaşmış ve gövdesi üzerinde (dimdik) ayakta, çiftçilerin (zürrâ) çok hoşuna giden ekinler gibidirler. Allah böylece (onları çoğaltıp, geliştirip, güçlendirmekle) inkârcıları öfkelenendirir...” [256]

Ashabının, İncil ve Tevrat’ta böyle anlatıldıklarını Kuran-ı Kerim Nebiyy-i Ümmi’ye gayb haberleri olarak bildirir. Oysa o, eliyle yazmamış, Tevrat ve İncil’i de okumamıştır. Baharda ekinler önce tek filiz halinde çıkar ve zayıf görünür. Sonradan filizler güçlenir ve yaprakları toprağı örter. Baharın atmosferi, güneşin tesiri ve feyzi, yağmurlar ve toprağın bereketi birleşir; derken topraktan bir gövde ve ekinin sapı yükselmeye başlar. O önce yumuşak ve narindir, ama sonradan boğumlar bağlar, sertleşir ve yükselir. Sonunda sümbülünü, başağını çıkarır ve meyveye durur. Böyle güzel ekinler ziraatçıların, onları yetiştirmek için didinenlerin çok hoşuna gider. Çünkü bereket gelmiştir ve çalışmanın semeresi yakında alınacaktır.

Hudeybiye’den bir görünüş. Sarıçam, s. 200.

Ayet, sahabeyi böyle bir ekine benzetir. Gerçi Sahabeler Hudeybiye Antlaşması sırasında az ve zayıf görünmektedirler. Sulhu, aleyhlerine olan bazı maddeleriyle beraber kabul etmişlerdir. Fakat yakında gelişip kuvvet bulacak ve çoğalacaklar, inkişaf ve ihtişama kavuşacaklardır. Böylece başakları bereketsiz, sâkları/ayakları üzerinde zor duran diğer insanlara ve milletlere göre daha yüksek, kuvvetli ve bereketli olacaklardır.

Gayrimüslimler de dünya tarlasına kudret eliyle ekilmişlerdir. Ama onları geliştirecek bir vahiy baharı, yağmuru ve bereketli ubudiyet toprağı yoktur. Ayrıca o insanlara iman aşılacak bir peygambere de sahip değillerdir. Gafletleri ve şirkin etkisi onları güçsüz kılmaktadır. Sahabelerin bereketli gelişmeleri kısa bir zamanda olacak, çoğalıp kuvvetlenecekler ve ayakları üzerinde kuvvetle dikileceklerdir. Farslar, Batı ve Doğu Roma gibi devletler de bu duruma gıpta, haset ve kıskançlıkla bakacaklardır.

Böylece müminler, Hudeybiye dönüşünde Fetih suresini okuyup ferahladılar. Sevinç ve şevk içinde Medine'ye geldiler (Zilhicce 6 / Nisan-Mayıs 628). Yapılan Hudeybiye Barışı yeni bir dönemi başlatacaktı.

[237] Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 274.

[238] Sarıcık, *Medine-Çağrı*, s. 285 vd.

[239] Ahmed b. Hanbel, I, 86; Buhari, III, 167, 182; Diyarbekri, II, 20-21; Muhammed Hudari, s. 178-179.

[240] *Hucurât*, 49/2.

[241] İlgili ayetler için bkz. *Hadid*, 57/21; *Fatır*, 35/32; *Tevbe*, 9/100; *Müminûn*, 23/61; *Vakıa*, 56/10.

[242] Buhari, III, 181; Ahmed b. Hanbel, I, 342, III, 268; Vakidi, II, 610-611; Diyarbekri, II, 21-23; Muhammed Hudari, s. 179; Muhammed Rıza, s. 322; Hasan İbrahim, *Tarîhu'l-İslâm*, I, 128; Köksal, VI, 196-200.

[243] bkz. Hitti, I, 214; Sarıcık, *Dört Halife*, I, 133 vd.

[244] Vakidi, II, 618; İbn-i Hişam, III, 366; Diyarbekri, II, 21-22; Hasan İbrahim Hasan, I, 128; Muhammed Rıza, s. 322.

[245] Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 285-286.

[246] Vakidi, II, 612; Köksal, VI, 202.

[247] Hamidullah, I, 550, nr. 850.

- [248] Antlaşma metni için bkz. Hamidullah, I, 652-653, nr. 992.
[249] Antlaşma metni için bkz. Hamidullah, I, 657, nr. 999.
[250] Hamidullah, I, 673, nr. 1023-1024.
[251] *Fetih*, 48/29.
[252] Sarıcık, *Medine-Çağrı*, s. 293-296.
[253] Yazır, VI, 4440.
[254] *Ankebut*, 29/45.
[255] Ayrıca bkz. *Mutaffifin*, 83/24.
[256] *Fetih*, 48/29; Yazır, VI, 4441-4442; Hamidullah, I, 620; (Matta, 13/31-32; Markos, 4/26-32).

7) Ayet, sahabenin vasıflarını Tevrat'ın nasıl anlattığını da haber verir. Buna göre ashab ibadete düşkün ve ehl-i velayettirler. Bunu "*Zâlike meseluhum fi't-tevrâti = Bu onların Tevrat'taki vasıflarıdır.*" ifadesi gösterir. O kutsiler, sahabe ve tabiin, büyük bir dereceye geldikleri için ruhlarındaki nuraniyet alınlarında ve yüzlerinde parlayacaktır. Bu bir velâyet mührüdür, alınlarında bir bayrak ve sembol gibi görünecektir. Tevrat bunu haber vermiş bulunmaktadır.

4) Hicretin onuncu yılında Necran Monofizit Hristiyanlarıyla yapılan antlaşma.

Hz. Ali parmağıyla yerini gösterdi, Hz. Peygamber onu sildi ve yerine "*İbnu Abdullah = Abdullah oğlu*" yazdırdı.

Antlaşmanın şahitleri olarak ise şu isimler yazılmıştı: Müslümanlardan Hz. Ebu Bekir, Ömer, Osman b. Affan, Ali b. Ebu Talib, Abdurrahman b. Avf, Ebu Ubeyde b. Cerrah, Sa'd b. Ebi Vakkas, Mahmud b. Mesleme, Abdullah b. Süheyl; müşriklerden Mikrez b. Hafs, Huvayt b. Abduluzza.

Yine ayete göre ashabın "*İncil'deki temsilleri de şöyledir: Sanki filizini çıkarmış da onu kuvvetlendirmiş, sapı kalınlaşmış ve gövdesi üzerinde (dimdik) ayakta, çiftçilerin (zürrâ) çok hoşuna giden ekinler gibidirler. Allah böylece (onları çoğaltıp, geliştirip, güçlendirmekle) inkârcıları öfkelenendirir...*"

Ayetin bu kısmında Hz. Ali'ye özellikle bir işaretle bulunulmuştur. O liyakat ve kahramanlıkla hilafete gelmiş; zühdü, ibadeti, fakr ve iktisadı seçmiş, rükû ve secdelere devamı ile bilinen biridir. Bu yüzden ayet, Hz. Ali (ve benzerlerinin) yüksek haline işaret

vermektedir. Ayrıca Hz. Ali'nin zamanındaki fitneler ve harplerde sorumlu olmadığını düşündürmektedir.

2) Muhammed ve arkadaşları bu yıl Mekke'ye girmeyip geri dönecek, gelecek sene yanlarında yalnız yolcu silahı kılıçlarını bulundurarak Kâbe'yi tavaf edebileceklerdir. Ayrıca Mekke'de üç gün kalacaklar ve bu esnada Mekkeliler şehri boşaltmış olacaklardır.

Vakidi, II, 618; İbn-i Hişam, III, 366; Diyarbekri, II, 21-22; Hasan İbrahim Hasan, I, 128; Muhammed Rıza, s. 322.

bkz. Hitti, I, 214; Sarıcık, *Dört Halife*, I, 133 vd.

Sarıcık, *Medine-Çağrı*, s. 293-296.

Fetih, 48/29.

Hamidullah, I, 673, nr. 1023-1024.

Antlaşma metni için bkz. Hamidullah, I, 657, nr. 999.

Antlaşma metni için bkz. Hamidullah, I, 652-653, nr. 992.

Hamidullah, I, 550, nr. 850.

Vakidi, II, 612; Köksal, VI, 202.

Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 285-286.

Ayrıca bkz. *Mutaffifin*, 83/24.

Ankebut, 29/45.

1) Gatafanlıların iki kolundan biri olan Eşca kabilesiyle yapılan antlaşma. Bu antlaşma hicretin beşinci yılında yazılmış olmalıdır. Çünkü Eşca kabilesini temsilen Nuaym b. Mesut antlaşma metninde yer alır.

Yazır, VI, 4440.

Fetih, 48/29; Yazır, VI, 4441-4442; Hamidullah, I, 620; (Matta, 13/31-32; Markos, 4/26-32).

İlgili ayetler için bkz. *Hadid*, 57/21; *Fatır*, 35/32; *Tevbe*, 9/100; *Müminûn*, 23/61; *Vakıa*, 56/10.

Hucurât, 49/2.

Ahmed b. Hanbel, I, 86; Buhari, III, 167, 182; Diyarbekri, II, 20-21; Muhammed Hudari, s. 178-179.

Sarıcık, *Medine-Çağrı*, s. 285 vd.

Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 274.

Buhari, III, 181; Ahmed b. Hanbel, I, 342, III, 268; Vakidi, II, 610-611; Diyarbekri, II, 21-23; Muhammed Hudari, s. 179; Muhammed Rıza, s. 322; Hasan İbrahim, *Tarîhu'l-İslâm*, I, 128; Köksal, VI, 196-200.

Muahede metni yazılırken Hudeybiye’de konaklayan Müslümanlar da oraya toplanmıştı. Allah Rasulü kendisini çevreleyen ashabı ve elçiler huzurunda sekreteri Hz. Ali’ye antlaşmayı yazmasını emretti:

Ashabın susması, Allah Elçisine olan sevgilerini, saygılarını ve bağlılıklarını gösteriyordu. Şu suskunluk, elçileri ciltlerle kitap kadar etkilemişti. Bunlar adları gibi Müslüman, dinlerini onun yüceliğine lââyık tarzda hayatlarında gösteren insanlardı. Onu dünyalarında, hareketlerinde, kalp aynalarında ve organlarında yansıtıyorlardı. Din ve iman onlar için sürekli feyiz alınan, onlara rengini ve tadını veren bir güneş gibiydi. Maddi ve manevi hayat kaynağıydı. Onsuz hayat düşünülebilir miydi? Bunlar *Sabıkîn-ı Evvelîn* Sahabelerdi, yani bu kutlu yarışta ilkler ve birincilerdi. Onlar hayırda, iman ve İslam’ı yaşamada, Rabbin mağfiretine koşuşta ilkler ve birincilerdi. Hz. Peygamber’in dilinde, *“Hayrul-kurûni karni = Asırların en iyisi benim asırmıdır (ondaki insanlardır).”* diye anlatılıyorlardı. En iyi çağın ve vaktin en iyi Müslümanları.

O okuma yazma bilmezdi, ama Hz. Cebrail’den ders almıştı. Kutsi medrese ve üniversitesinde farklı bir tarzda ve az zamanda on binlerce Sahabe yetiştirdi. Yetiştirdikleri o günün uygar dünyasının üstatları oldular. O ve öğrencileri az zamanda ve yarım asırda dünyanın manevi rengini değiştirdiler. İslam’ı ve yayılışını, tarihin en büyük iki olayından birisi yaptılar. Bu açıdan Hz. Peygamber; Muallimler Muallimi, Muallim-i Hikmet, Mürebbi-i Ukûl, Müzekki-i Nüfûs, Kutb-u Ma’rifet, Dâru’l-Hikmet, Üstad-ı Küll, Üstad-ı A’zam, Muallim-i Ekber, Seyyid-i Evliya ve Asfiya idi.

2) Tebük Seferi’nden sonra Maknalılarla yapılan antlaş-ma.

“Bismikellâhümme’ diye yaz!”

3) *“Sîmahum fî vücûhihim min eseri’s-sücûd = Secde eseri olan alametleri yüzlerindedir.”* Halisane secdeleri yüzlerinden, durumlarından, lisan-ı hallerinden bellidir. Hz. Peygamber, *“Gece namazı çok olanın gündüz yüzü güzel olur.”* buyurmuş ve bu gerçeğe işaret etmiştir. İslam seciyesi, tavrı, tevazuu bellidir. Öyle ki, dinleri onlara manevi bir sıbğa/boya vurmuş, Allah’ın sıbğasıyla sıbğalanmışlar, Rasulullah’ın boyasıyla boyanmışlardır.

3) Beni Haface soyuna mensup Zakanilerle yapılan antlaş-ma.

Başından beri Sahabeler Allah Rasulü yanında izinsiz konuşmak istemiyorlardı. Buna edepleri, nezaketleri ve saygıları mani oluyordu. Hz. Peygamber'in (ve büyüklerin) yanında sessizlik, alçak sesle konuşmak gerekiyor ve büyükleri incitmeye izin verilmiyordu. Bu tür ikili ilişkiler ve edepler bir uygarlık işaretiydi de. Cahiliye insanların genel portresi kaba, kırıcı, hak tanımaz ve nezaketsiz olmalarıydı. Risalet güneşinin meyveleri ve o güneşin yıldızları ulu sahabe, Süheyl'in son yaptığı karşısında kendilerini tutamadılar ve patladılar. Kimi ayağa fırladı, kimi yüksek sesle bağırdı. Hepsi tek şey söylüyordu. İmanlarının heyecanı ile yürekleri toplu vurmaktaydı:

Namazlarını huşu ile ve duya duya kırlarlar. Namaz içindeki zikirleri, ayetleri, tesbihleri, iyice özümseyerek ve sindire sindire okurlar. Onları taze, taravetli, besleyici bir manevi gıda gibi iyice hazmederler, akıl midesinde eriterek gönül dünyasında feyizlerini emerler. Namaz onlar için öğün vakitlerindeki ilahi bir sofradır. Bu yüzden kıldıkları namaz ruhlarına gıda, onlara âb-ı hayat, iç dünyalarına bir teneffüs ve nefes gibi tesirini gösterir; onları sürekli besler, diri ve canlı tutar, güçlü kılar ve geliştirir. Ayrıca böylesi bir ibadet, usandırmaz, ayetin açıkladığı üzere organları "*fahşâ ve münker*"den de men eder. İlahi isimlerin çoğunun tezahür ettiği yüzde izini, eserini, varlığını, tesirini, bir alâmet olarak gösterir. Yüz ve kalbin aynası ve penceresi olan gözde de rükû ve secde alâmeti açıkça belirir.

HİCRETİN ALTINCI YILI olaylarından bir önemlisi de umre seferiydi. Rasulullah'ın (a.s.m.) bir rüyası üzerine 12-13 Mart 628'de Müslümanlar 1400 kişi ile umre yapmak için kurbanlıklarla Mekke'ye doğru yola çıkmışlar, kendileri Mekkeliler tarafından engellenince Hudeybiye'de konaklamışlardı. Burası Cidde ve Mekke arasında, Cidde'ye 15, Mekke'ye 17 km uzaklıkta Cidde yolu üzerinde bir yerdi. Dağlar arasında stratejik ve yüksek bir geçitti.

Bu antlaşmayla Müslümanların bir taraf, devlet ve güç oldukları kabul edildiği gibi, antlaşma sonrasında pek çok kişi de İslam'a girmişti. Antlaşmayla müşrik-Yahudi ittifakı kaldırılmış ve bu fırsattan faydalanılarak antlaşma sonrası Hayber fethedilmişti. Antlaşma ekonomik açıdan da Müslümanların yararına olmuştu. Ayrıca antlaşmayla, müşriklerle Müslümanlar arasındaki sosyal ilişkiler

barışçı bir ortama kavuşmuş ve bu durum onlara İslam'ın anlatılmasında işe yaramıştı.

1) *“Muhammed Allah'ın Rasulüdür. Beraberindekiler de inkâr-cılara karşı şiddetli ve birbirlerine merhametlidirler. Onları rükû ve secde ederken, Allah'tan lütuf ve razılık dilerken görürsün. Onlar yüzlerindeki secde iziyle tanınırlar.”*

11.

Hayber

YEDİNCİ YILIN İLK AYINDA hükümdarlara davet mektupları gönderildi.^[257] Hz. Peygamber (a.s.m.) vakit geçirmeden aynı yılın mayıs ayı içinde Hayberlilerle birlik olup Medine'ye yürümek isteyen Gatafan ve Fezareli kabileler üzerine yürür gibi yapıp ani bir dönüşle Hayberliler üzerine yürüdü.

Medine'de Gıfarlı Siba b. Urfe'yi yerine vekil bırakıp yola çıkmıştı. İyi yol bilen kılavuzları vardı. 200 atlı ve 1400 yaya asker Medine'den, Seniyyetu'l-Veda'dan ayrılırken ordunun ak sancağını Hz. Ali taşıyordu.^[258] Orduda yirmi kadar kadın da bulunuyordu. Allah Rasulü'nün hanımlarından Ümmü Seleme, Rasulullah'ın halası Safiyye, dadısı Ümmün Eymen de kadınlar arasındaydı. Bunlar, gerekirse yaralıları tedavi edecek, ihtiyaç olursa savaşta askerlere de yardım edeceklerdi.^[259]

Ordu Medine'den tekbirlerle çıktı, konaklaya konaklaya Hayber'e yaklaşık 19-20 km uzaklıktaki Sahba'ya ulaştı.^[260] Hayber'e varmak için 20 km'lik bir mesafeyi daha yürümeleri gerekiyordu.

Hayber Medine'nin kuzeydoğusunda, Medine'ye 170-180 km uzaklıkta, Suriye yolu üzerinde zengin bir Yahudi yerleşim merkeziydi. Hayber'de silah yapım sanayi olduğu gibi bol hurma ve şarap üretilir, ayrıca meşhur Hayber (Natat) Panayırı da her yıl 10-30 Muharrem arasında burada kurulurdu. Hayber kelime olarak kale demekti ve burada yedi sağlam kale bulunmaktaydı. Hayberliler sarraflıkla da uğraşıyorlardı.^[261] İslam Ordusu üç gün içinde Hayber'e ulaşmıştı.

Kuşatma Natat bölgesinden başlatılmış ve altıncı günün akşamı Natat kalelerine hâlâ girilememişti. O gün de karargâha dönüldü. Akşamleyin, Muhammed b. Mesleme Rasulullah'a geldi, üzgün görünüyordu:

"Ey Allah Rasulü, bugün gibi acı bir gün görmedim. Mahmud b. Mesleme şehit oldu." Kardeşinin şehit olması onu üzmüştü.

Mevsim bahar olmasına rağmen mayıs ayı sıcak geçiyordu. Sıcaktan bunalan Mahmud, Naim Kalesi duvarı dibinde

gölgelenirken yukardan başına bir el değirmeni taşı bırakılmış ve şehit olmuştu.^[262] İlk gün okla yaralanıp iki üç gün sonra vefat eden Seleme b. Ekva'nın şair kardeşi Amir'le yakındaki mağaraya defnedildiler. Allah Rasulü bu sırada Muhammed'e şöyle dedi:

“Düşmanla karşılaşmayı arzulamayınız. Allah'tan sağlık ve afiyet dileyiniz. Sizi kuşatırlarsa tekbir getiriniz.”^[263]

Muhammed düşmanla karşı karşıya gelmek, onlara kılıç çalmak istiyordu. Fakat Allah Rasulü barışseverdi. Allah'tan savaş yerine sağlık ve afiyet istiyordu. Cihatta tekbir getirmek de Allah'ı hatırlamaktı. O, müminlere güç veren, her şeyden büyük, hükmünde galip olardı. Hiçbir varlık onu acze düşüremezdi. Sıkıntıda Allah'ın büyüklüğünü hatırlamak, kuşatmada bunu düşünmek önemliydi. Böyle bir Kadir-i Mutlak'ın askeri olmak ve bunun farkındalığı, müminler için vazgeçilmezdi.

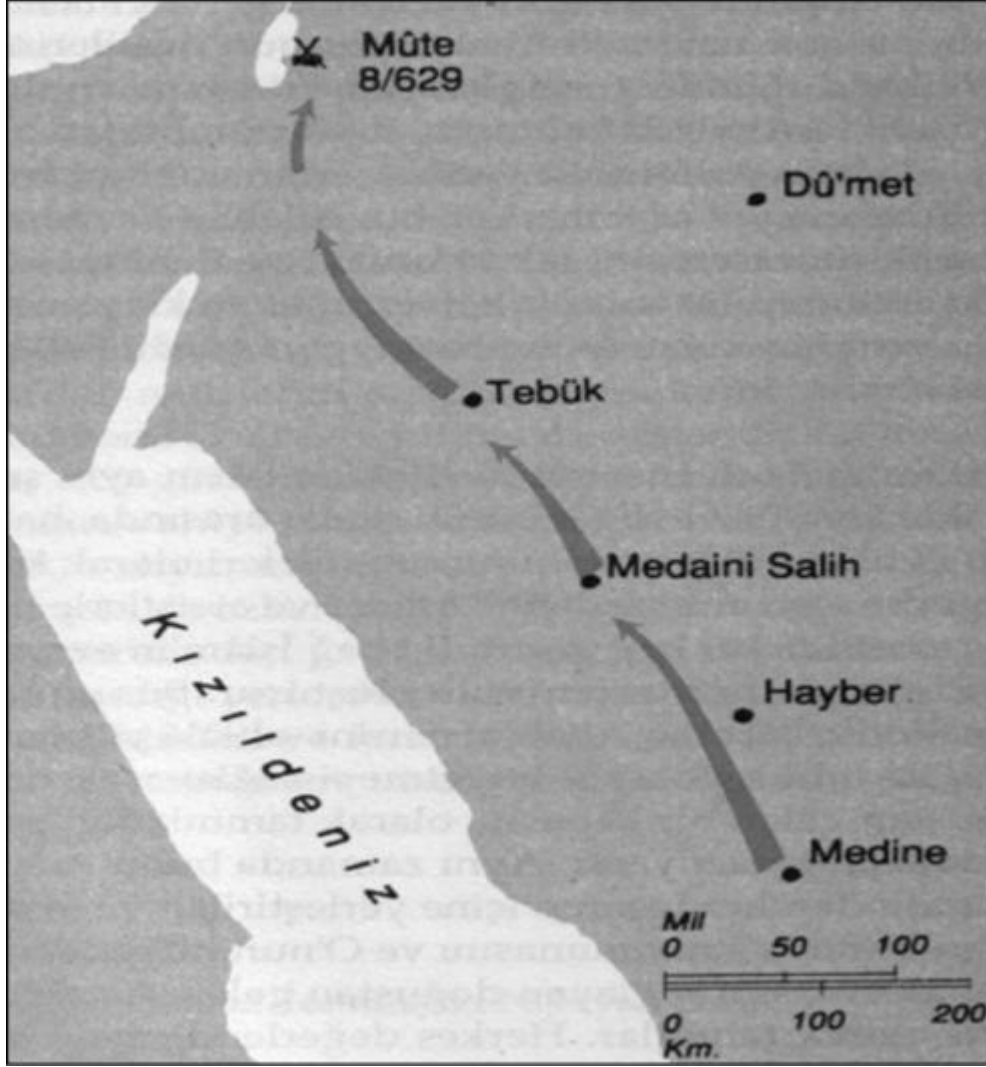

Hayber kalelerinden birinin bugünkü kalıntısı. Öztürk, s. 156.

Sonra Rasulullah, Muhammed'e hitaben şu müjdeyi de verdi: *“Yarın sancağı öyle birine vereceğim ki o Allah'ı ve Rasulünü sever, Allah ve Rasulü de onu sever. Yüce Allah fethi onun eliyle gerçekleştirecektir. Kardeşini öldüreni de öldürmeye muvaffak olacaktır.”*^[264]

Bu sözler birer müjdeydi. Başta Muhammed b. Mesleme olmak üzere müminler sevindiler. Yarın ak (veya kara) sancak önemli

birisine verilecek ve o bayraktar olacaktı. Daha önce Rasulullah Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'i sancaktar yapmış ve fetih müyesser olmamıştı. Sancak verilecek kişi Allah'ı ve Rasulünü çok seven biri olacaktı. Allah ve Rasulü de onu çok seviyordu. Bu müjde o kişi açısından da önemliydi. Dünyada Allah ve Rasulullah'ın birini sevmesi ve bu sevginin açıklanması elbette çok önemliydi. Ayrıca, Yüce Allah bu kimse eliyle fethi gerçekleştirecekti. Zorlu kalelerin o komutan ve peygamber sancaktarı tarafından fethedilmesi de bir başka önem arz ediyordu. Bu kutlu Sahabe kimdi?

***Medine'ye göre Hayber, Tebuk ve Mute'nin Konumu.
Faruki, s. 219.***

O gece Allah askerleri sancağın kime verileceğini merak edip durdular.^[265] Her er, “Keşke ben alsam!” duyguları ile geceyi geçirdi.

Hız. Ömer de büyük müjdenin sahibi olma arzusundaydı. O güne kadar böyle bir komutanlık arzuladığını hatırlamıyordu. Gece, karargâhı koruma görevi o ve arkadaşlarındaydı. Karargâh yakınında bir Yahudi yakalandı. Allah Rasulü ile görüşmek istiyordu. Kendisine aman verilmesi şartıyla düşman hakkında önemli bilgiler verdi. Söylediğine göre bu gece Yahudiler Natat'ı bırakıp Şık kalesine gitmişler, çoluk çocuğu Şık ve Ketibe bölgesi kalelerine taşımışlardı. Natat'ta bazı savaş silahları ve bir kısım yiyecek maddesi kalmıştı. Herhalde Natat kalelerini tehlikede görüyorlardı.

11.1. Yedinci Günüün Sabahı ve Hz. Ali

Sabah namazı cemaatle kılındı. Rasulullah sancağın getirilmesini emretti, onu eline aldı ve sordu:

“Bunun hakkını yerine getirmek üzere kim alacak?”

Herkesin gözü Hz. Peygamber'deydi. Elinde sancağı sallıyordu. Başta Hz. Ebu Bekir ve Ömer olmak üzere muhacir ve ensardan birçok istekli çıktı. Herkes Hayber'i fethetmek, İslam'a açmak, Allah ve Rasulü tarafından sevilme istiyordu. Allah Rasulü isteklilere göz gezdirdi ve şöyle dedi:

“Allahım, sen vermediğinde verecek yoktur, verdiğinde de engel olacak yoktur.”

O, sancağı kime vereceğine dair bir işaret almış gibiydi. Ardından sordu: *“Ali nerede?”* Ali; amcasının oğlu, damadı, seyyidler neslinin ikinci halkası, Haydar-ı Kerrar, döne döne vuruşan Allah Aslanı...

Biri konuştu: *“Ey Allah Rasulü, onun gözleri ağrıyor.”* Hz. Ali'nin gözlerinde remed (göz ağrısı) hastalığı vardı. Az sonra Seleme b. Ekva onu elinden tutarak Allah Rasulü'ne getirdi. *“Ali geldi, Ali geldi!”* sözleri duyuldu. Hz. Ali kendi başına gelemeyecek kadar gözlerinden rahatsızdı. Rasulullah ona bakarak emretti: *“Yaklaş yanıma.”*^[266]

Hız. Ali yaklaştı ve önüne oturdu. Şâfi-i Hakiki'nin Rasulü ağrıyan gözlerine ağzıyla “püf” diye püskürdü ve dua etti. Çok geçmeden gözlerin ağrısı geçmişti.^[267] Sonra ona dua etti:

“Allâhümmekfihî'l-harre vel-karre = Allahım, soğuşun sıcakğın zahmetini ona gösterme!”

Allah Rasulü'nün duasından sonra Hz. Ali ne sıcaktan ne de soğuktan müteessir olmamıştır. Hz. Peygamber'in duası kabul olmuştu. Onun duasının kabulünün farklı örnekleri de vardı. Hz.

Ömer'in İslam'a girmesinde, İbn-i Abbas'ın dinde fakih olması ve Allah'ın kendisine tevili öğretmesi hususunda Rasulullah'ın duası vardı. Şair Nabiğa için *"Yafzuzi'llâhü fâke = Allah ağzını bozmasın!"* demesiyle dişleri yaşlılık çağında da dökülmemişti. Hz. Fatıma için *"Allahümme lâ tuci'hâ = Allah'ım ona açlık azabı verme!"* duası da kabul olmuştu.

Hz. Ali şöyle der:

"O günden sonra ne sıcaktan ne soğuktan rahatsız oldum."^[268]

Hz. Ali az önceki insan değildi ve dinleşmiş gibiydi. Allah Rasulü ona elleriyle zırhını giydirdi, beline Zülfikâr'ı kuşattı.^[269] Bu, İslam dünyasında ilk kılıç kuşatma örneklerinden biriydi. Sonra ak sancağı uzattı ve gözlerinin içine bakarak, *"Al bu sancağı, ilerle!"* dedi, *"Allah sana fetih nasip edinceye kadar çarpış ve arkana dönme!"*

Az sonra ordu yürüyüşe geçti. Sancaktar Hz. Ali Allah Rasulü'ne, *"Ey Allah Rasulü, neyi gerçekleştirmek üzere onlarla çarpışacağım?"* diye sorunca cevap şu oldu:

"Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Rasulullah olduğuna şahadet edinceye kadar onlarla çarpış. Onlar üzerine düşeni yaparsa can ve mallarını benden kurtarmış olurlar, kalplerindeki hesabı ise Allah'a aittir."

Savaş ve cihadın gayesi bir kere daha açıklanıyordu. Hz. Ali kararlığını belirtti:

"Ey Allah Rasulü, onlarla bizim gibi Müslüman oluncaya dek çarpışacağım."

Rasul-i Ekrem, konuyu biraz daha açtı:

"Onların kalelerine varıncaya kadar vakarla ilerle. Sonra onları İslam'a davet et. Müslüman olurlarsa, Allah haklarından olup yapmaya mükellef oldukları şeyleri onlara bildir. Vallahi sayende Allah'ın bir kişiye hidayet vermesi, senin için birçok kızıl deveye/koyuna sahip olmandan (onları Allah yolunda vermenden) hayırlıdır."^[270]

Savaşın gayesi gönülleri imana açmak, insanları İslam'a kavuşturmak ve İslam'ı yaymaktır. Bu açıdan önce onları İslam'a çağırmak gerekiyordu. Askerler de Hz. Ali ile birlikte ilerlerken Allah Rasulü'ne kulak verdiler. Her şey anlaşılıyordu. Önce onlar İslam'a davet edilecek, ilahi hidayet sofrasına çağrılacaklardı. Müslüman olurlarsa Allah haklarını^[271] yerine getirmeleri istenecekti. Hidayet,

doğru yol ve onda yürümek demektir. Emr-i bilmarufla bir insanı sırat-ı müstakime çekmek, sahralar dolusu deve veya davara sahip olmaktan daha büyük zenginlik ve onları Allah yolunda vermekten daha hayırlıydı. Bu sözler büyük bir müjdeydi ve gelecek için yapılacak en önemli yatırımlardandı.

11.2. Teke tek Vuruşmalar

Nihayet sancak, Yahudilerin en güçlü kalesinin olduğu Natat bölgesi yakınına dikildi. Kaleden teke tek vuruşmak için dışarı çıkanlar oldu. Bunlar en namlı savaşçılardı. Önce Hz. Ali Haris denen savaşçıyı, başına kırmızı sarıkla tuğ yapan Ebu Dücanne Ebu Zeynep adlı süvariye, Muhammed b. Mesleme Üzeyir'i, Zübeyr b. Avvam Yasir adlı mübarizi öldürdü.

Her iki taraf düelloyu seyrediyor, mübarezedede her seferinde müminler seviniyor, Yahudiler namlı savaşçıları kaybediyor ve üzülyordu. Hz. Peygamber de oradaydı. Hatta Zübeyr, annesinin gözleri önünde meydana çıkıp Yasir'i öldürünce Allah Rasulü, *"Sevinin, Hayber işi kolaylaştı!"* diye müminlere moral ve müjde vermişti. Diğer yandan kale bedenlerinden hadiseyi izleyen Yahudi savaşçılar gittikçe ümitsizliğe düşüyorlardı.

Derken, Âmir adında biri meydana çıkıp er diledi. Üzerine çift zırh giymişti. Durmadan kılıcını sallayıp duruyordu. Sancaktar Haydar-ı Kerrar ona karşı ilerledi. İki zırhlı Âmir'in vücuduna kılıç işlemesi çok zordu. Hz. Ali onunla karşılaşınca başka bir yol denedi ve bacaklarına güçlü bir darbe indirip onu yere çökertti. Artık başını vücudundan ayırmak kolaydı.^[272] Yahudiler iyi silah aletlerine, kalelere sahip olsalar da savaş tecrübeleri azdı. Hz. Peygamber ordusu öyle değildi.

Günümüzde Hayber harabeleri ve arka planda hurma ağaçları. Öztürk, s. 157.

Daha sonra Hayber'in en güvendiği bir yiğit daha meydana atıldı. Yahudi savaşçıların tek tek öldürülmesi ve az önce kardeşi Haris'in ölmesi bu savaşçıyı iyice etkilemiş ve kızdırmıştı. O aslen Yemenliydi ve Himyer Yahudilerinden biriydi. Pek cesur olan Merhab^[273] ortaya çıktığında arkasında da bir bölük asker vardı. O da iki zırh giymiş, beline iki kılıç takmış, başına da iki sarık sarmıştı. Kızıp köpürmüş haldeydi. Karşısında durmak gerçekten güç görünüyordu. Kılıcını sallayarak bir şiirle kendini tanıttı:

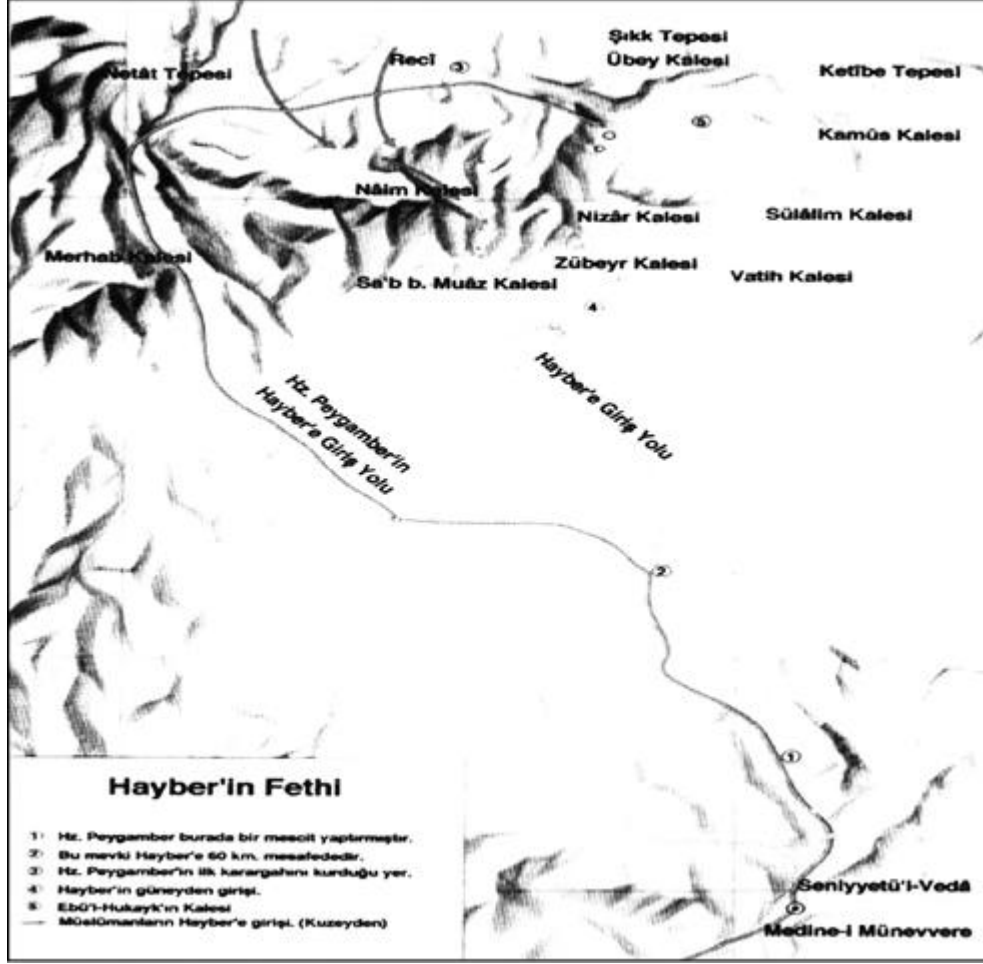
"Kad 'alimet Hayberu, ennî Merhab / Şâki's-silâhi, batalun mücerreb / İzâ'l-harbu akbelet tülehheb. = Hayber bilir ki ben Merhab'ım / Silahı denenmiş bir kahraman / Harpler ateşlenip geldiği zaman."^[274]

Hız. Ali onun da karşısına çıktı, büyülenen ve övünen Yahudi'ye karşı o da şu recezle/şiirle kendini anlattı:

"Ene'llezî semmetnî ümmî haydarah / Dırğâmu âcâmin ve leysü kasverah. = Ben ki, anam bana Haydar adını verdi / Ben, ormanın heybetli aslanı gibi."^[275]

Gerçekten annesi ona doğduğunda Esed/Aslan adını vermiş, sonradan bu ad değiştirilerek Ali'ye çevrilmişti. Bu ad, annesinin

babasının adıydı. Savaş karşılıklı recezlerle, kibre karşı kibirle karşılık vermekle sürüyordu.

Hız. Ali ve Merhab vuruşmak üzereydi. İki taraf dikkatle onları seyrediyordu. Müminlerde dua vardı. Hız. Ali ani bir hamle yaptı ve Merhab da kalkarıyla kendini korumak istedi. O sırada acı bir kılıç sesi duyuldu. Merhab sendeledi ve yere yıkıldı. Hız. Ali'nin böyle vuruşları vardı. Müslümanlar rahat bir nefes aldılar. Heyecan ve sevinç doruktaydı. Hız. Ali gerçekten bir arslan, gerçekten bir yiğitti. Sadık Nebi tebşir etti:

"Sevininiz! Bundan böyle Hayber işi rahatlaştı ve kolaylaştı." [276]

Hayber'in fethi işi gerçekten kolaylaşmıştı. Hayber en gözde savaşçıları bir bir Müslümanlar önüne atmış ve hepsi daha savaş başlamadan birer birer öldürölmüşlerdi. Bunlar kalelerinde kalsaydı, onları öldürmek ve fetih zorlaşıp uzun zaman alabilir, belki de kaleler kolay düşmezdi. Merhab'ın ölümünden sonra müminler Allah

Rasulü'nün emriyle hücumla geçtiler. Merhab'la birlikte kaleden çıkanlardan çoğunu da öldürdüler. Geri kalanlar ise kaleye kaçırmaktan başka çare bulamadılar.^[277]

11.3. “Feth-i hayber’le mi, Kudûm-i Cafer’le mi?

Sonunda Hayber fethedilmişti ve Yahudilerin gizlediği hazine de bulunmuştu. Hazinesinin bulunması sırasında, yirmi kadar insanın Müslümanlara doğru geldiği görüldü. Bilindiği üzere Yemenli Devsliler de kuşatma sırasında topluluk halinde Hayber’e gelmişlerdi. Bu yeni gelenler ise Habeşistan Kralı Necaşi Ashama’nın Hz. Peygamber’in arzusu ile Medine’ye gönderdiği Habeşistan muhacirleriydi.

Gemilerle Kızıldeniz’i geçen muhacirler nihayet Medine’ye ulaşmışlardı.^[278] Bunlar bi’setin yedinci yılında (616) Mekke’den ikinci hicret kafilesi ile Habeşistan’a gitmişler, hicretin yedinci yılı başında veya ondan önce Medine’ye dönmüşlerdi.^[279] Onlar gideli on yıl kadar olmuştu. Bu insanlar Habeşistan’da uzun müddet gurbet hayatı yaşamışlar, uhrevi ticaret için bu meşakkatli hayatı tercih etmişlerdi.

İçlerinde, Allah Rasulü’nün amcası Ebu Talib’in oğlu Cafer de vardı. O, davetin ilk zamanlarında Müslümanlar Dâr-ı Erkam’da iken Müslüman olmuştu. Vücut yapısı ve ahlâkça Allah Rasulü’ne çok benzeyen Cafer, hanımı Umeys ve kızı Esmâ ile Habeşistan’a hicret etmişti. Abdullah, Avn ve Muhammed adlarındaki üç oğlu orada dünyaya gelmişti. Çocuklara verdiği isimler de pek manalıydı. Birinde şirki ret, ikincisinde Allah’ın yardım ve zaferi, üçüncüsünde Rasulullah’ın hasret ve sevgisi simgeleniyordu.

Habeş muhacirleri gelince Müslümanlar sevindiler. Hayaller yıllar öncesine gitti. İman kardeşleri, nübüvvetin üçüncü yılı ile başlayan işkenceler yüzünden yıllar önce aralarından ayrılmışlardı. O günler işkencecilerin başında Ebu Cehil, Ebu Leheb gibileri vardı. Başta Peygamberimiz olmak üzere, özellikle müstad’aflar işkenceden paylarını almışlardı. Habbab b. Eretlere, Yasir ailesine ve Hz. Ebu Bekir’e yapılanlar...

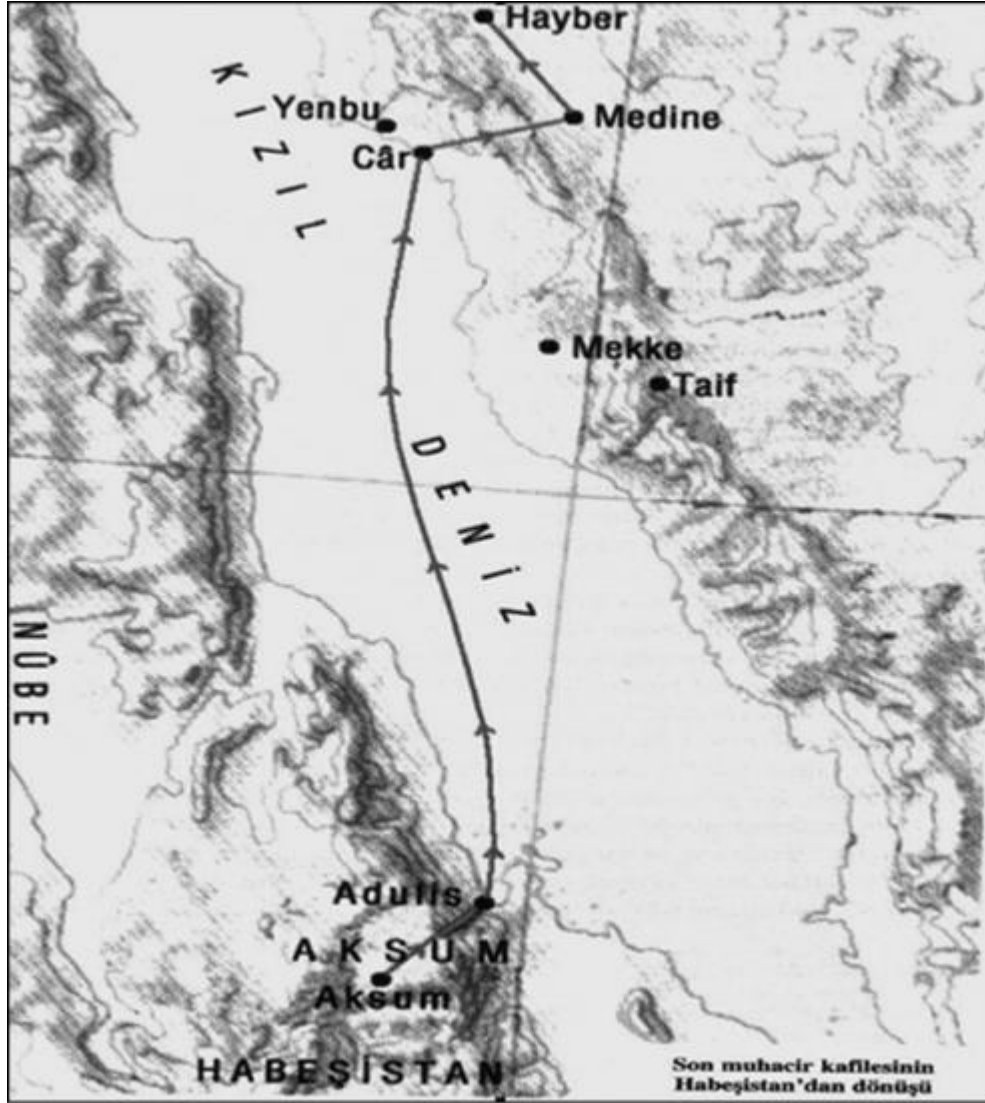
Şimdi durum tamamen farklıydı. Allah Müslümanlara ne günler göstermişti! O günlerle bugünler mukayese edildiğinde epey yol aldıkları anlaşılıyordu. Artık İslam güçlenmiş, devletini ve ordusunu çoktan kurmuştu. Bütün bunlar ve Habeşistan'dan gelenlerin az önce Hayber'e ulaşmaları... Allah Rasulü, onların geldiğini görünce çok sevindi. Hz. Cafer'in alnından öptü, onunla kucaklaştı ve şöyle dedi:

“Bilmem ki iki şeyden hangisi ile sevineyim? Feth-i Hayber'le mi, kudûm-i Cafer'le mi?”^[280]

Gerçekten on yıldan beri görmediği Cafer'in gelişi onu sevindirmişti. Hz. Cafer de sevincinden dönmeye, raksetmeye başladı. Allah Rasulü onun sevincinden raksetmesini kötü karşılamadı. O Rasulullah sevgisi ve onun kendisine olan tavrından dolayı şevke gelmişti. Zikir ve sema meclislerinde mevacid lezzetinden dolayı, ulvi bir zevk duymaktan kaynaklanan sofiyyenin raksının aslı bu hadise ile de delillendirilir.^[281] Cafer'in gelişine çok sevenlerden biri de elbette küçük kardeşi Hz. Ali'ydi.

Bu hadiseden sonra, Hayber ganimetleri taksim edildi. Ayetin hükmü gereğince beşte biri Allah Rasulü'ne bırakıldı, gerisi asker arasında paylaştırıldı. Bölüşürmede Ketibe Mahallesi malları beşte bir hissesi olarak kabul edilmişti. Ganimetten Devsliler ve Habeş muhacirlerine de pay ayrıldı. İbn-i Hişam'a göre ganimet buğdayından Hz. Peygamber hanımlarına 180 vesk, Hz. Fatıma'ya 85 vesk, Zeyd'in oğlu Üsame'ye 40 vesk, Mikdat b. Esved'e 15 vesk verilmişti. Bir vesk, 200 kg'lık bir ağırlık ölçüsüydü. İbn-i Hişam kimlere ne kadar vesk verildiğini uzun uzun anlatır.^[282]

Bu savaşın sonunda verimli Hayber toprakları, para ve si

Habeş muhacirlerinin dönüş yolu. Sarıçam, s. 234.

İlah Müslümanların eline geçti. Hz. Peygamber Hayber esirlerinden Hz. Safiye ile evlendi. Hayber Savaşı sırasında ehli eşek eti ve mu'ta nikâhı yasaklandı. Müşrikler en önemli ve güçlü müttefiklerini de kaybettiler. Medine- Suriye ticaret yolu fetihle güvenli hale geldi. [283]

[257] Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 348.

[258] Hayber'de kullanılan siyah bir "Ukab" da vardı. Hz. Ayşe'nin kışlık siyah kaftanından yapılmıştı. Hayber kalelerinin fethi sırasında Hz. Ali'ye verilen sancak buydu. bkz. Hamidullah, II, 1071, nr. 1745.

[259] Vakidi, II, 684-685; Köksal, VII, 133 vd.

[260] Buhari, V, 72.

- [261] Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 357.
- [262] Vakidi, II, 645; Diyarbekri, II, 46.
- [263] Köksal, VII, 162.
- [264] Buhari, IV, 207; Vakidi, II, 653; İbn-i Sa'd, II, 111; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 466; Muhammed Rıza, s. 349; Hamidullah, II, 1071, nr. 1745.
- [265] Buhari, IV, 207; Ahmed b. Hanbel, V, 353-354; Diyarbekri, II, 48.
- [266] bkz. Buhari, IV, 207; Diyarbekri, II, 48-49; Muhammed Rıza, 349; Köksal, VII, 163 vd.; Muhammed Hudari, s. 192.
- [267] Buhari, VI, 77; Diyarbekri, II, 49.
- [268] Ahmed b. Hanbel, I, 99; Diyarbekri, II, 49; Köksal, VII, 165; Muhammed Rıza, s. 349; Muhammed Hudari, s. 192; Suruç, II, 303.
- [269] Kılıç kuşatma Osmanlılarda bir adet haline gelmiş, padişahlar âlimlerden, seyyidlerden kılıç kuşanmışlar. bkz. taklid-i seyf mad, Pakalın, III, 383.
- [270] Buhari, IV, 207, V, 77; İbn-i Hişam, III, 386; Diyarbekri, II, 49; Muhammed Rıza, s. 349.
- [271] Hadler Allah hakları içinde yer alır. Had Allah hakkı olarak suçlunun cezalandırılmasıdır. Hırsızlık, yol kesme, zina, şarap içme, kazf ve irtidat suçlarının cezaları had cezalarıdır. bkz. Yavuz, 369-371; Bilmen, I, 233, III, 14, 254, 326.
- [272] Vakidi, II, 657; İbn-i Hişam, III, 275.
- [273] Diyarbekri, II, 50; Köksal, VII, 167-170; Berki-Keskioğlu, s. 339.
- [274] İbn-i Hişam, III, 385; Diyarbekri, II, 49; Köksal, VII, 169.
- [275] Diyarbekri, II, 50; İbn-i Sa'd, II, 112.
- [276] Vakidi, II, 657; Köksal, VII, 170.
- [277] Diyarbekri, II, 50.
- [278] İbn-i Sa'd, VIII, 97-98.
- [279] İbn-i Hişam, III, 414; İbn-i Sa'd, IV, 34; Köksal, VII, 244; Mutlu-Döğen, *Sahabeler Ans.*, I, 284 vd.
- [280] İbn-i Hişam, III, 414 vd.; İbn-i Sa'd, IV, 34; Diyarbekri, II, 56; Köksal, VII, 240 vd.; Muhammed Rıza, s. 352.
- [281] Muhammed Rıza, s. 352.
- [282] Geniş bilgi için bkz. Vakidi, II, 670 vd.; İbn-i Hişam, III, 395, 404-408; Diyarbekri, II, 48; Köksal, VII, 210 vd.

[283] Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 358.

Hayber Medine'nin kuzeydoğusunda, Medine'ye 170-180 km uzaklıkta, Suriye yolu üzerinde zengin bir Yahudi yerleşim merkeziydi. Hayber'de silah yapım sanayi olduğu gibi bol hurma ve şarap üretilir, ayrıca meşhur Hayber (Natat) Panayırı da her yıl 10-30 Muharrem arasında burada kurulurdu. Hayber kelime olarak kale demekti ve burada yedi sağlam kale bulunmaktaydı. Hayberliler sarraflıkla da uğraşıyorlardı. İslam Ordusu üç gün içinde Hayber'e ulaşmıştı.

"Bilmem ki iki şeyden hangisi ile sevineyim? Feth-i Hayber'le mi, kudûm-i Cafer'le mi?"

"Ene'llezî semmetnî ümmî haydarah / Dirğâmu âcâmin ve leysü kasverah. = Ben ki, anam bana Haydar adını verdi / Ben, ormanın heybetli aslanı gibi."

YEDİNCİ YILIN İLK AYINDA hükümdarlara davet mektupları gönderildi. Hz. Peygamber (a.s.m.) vakit geçirmeden aynı yılın Mayıs ayı içinde Hayberlilerle birlik olup Medine'ye yürümek isteyen Gatafan ve Fezareli kabileler üzerine yürür gibi yapıp ani bir dönüşle Hayberliler üzerine yürüdü.

Savaşın gayesi gönülleri imana açmak, insanları İslam'a kavuşturmak ve İslam'ı yaymaktır. Bu açıdan önce onları İslam'a çağırmak gerekiyordu. Askerler de Hz. Ali ile birlikte ilerlerken Allah Rasulü'ne kulak verdiler. Her şey anlaşılıyordu. Önce onlar İslam'a davet edilecek, ilahi hidayet sofrasına çağrılacaklardı. Müslüman olurlarsa Allah haklarını yerine getirmeleri istenecekti. Hidayet, doğru yol ve onda yürümek demektir. Emr-i bilmarufla bir insanı sırat-ı müstakime çekmek, sahralar dolusu deve veya davara sahip olmaktan daha büyük zenginlik ve onları Allah yolunda vermekten daha hayırlıydı. Bu sözler büyük bir müjdeydi ve gelecek için yapılacak en önemli yatırımlardandı.

Vakidi, II, 684-685; Köksal, VII, 133 vd.

Hayber'de kullanılan siyah bir "*Ukab*" da vardı. Hz. Ayşe'nin kışlık siyah kaftanından yapılmıştı. Hayber kalelerinin fethi sırasında Hz. Ali'ye verilen sancak buydu. bkz. Hamidullah, II, 1071, nr. 1745.

Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 348.

İbn-i Hişam, III, 385; Diyarbekri, II, 49; Köksal, VII, 169.

Diyarbekri, II, 50; Köksal, VII, 167-170; Berki-Keskioğlu, s. 339.

Vakidi, II, 657; Köksal, VII, 170.
Diyarbakri, II, 50; İbn-i Sa'd, II, 112.
Buhari, IV, 207, V, 77; İbn-i Hişam, III, 386; Diyarbakri, II, 49; Muhammed Rıza, s. 349.
Vakidi, II, 657; İbn-i Hişam, III, 275.
Hadler Allah hakları içinde yer alır. Had Allah hakkı olarak suçlunun cezalandırılmasıdır. Hırsızlık, yol kesme, zina, şarap içme, kazf ve irtidat suçlarının cezaları had cezalarıdır. bkz. Yavuz, 369-371; Bilmen, I, 233, III, 14, 254, 326.
İbn-i Sa'd, VIII, 97-98.
Diyarbakri, II, 50.
İbn-i Hişam, III, 414; İbn-i Sa'd, IV, 34; Köksal, VII, 244; Mutlu-Döğen, *Sahabeler Ans.*, I, 284 vd.
Köksal, VII, 162.
Vakidi, II, 645; Diyarbakri, II, 46.
Buhari, IV, 207; Ahmed b. Hanbel, V, 353-354; Diyarbakri, II, 48.
Buhari, IV, 207; Vakidi, II, 653; İbn-i Sa'd, II, 111; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 466; Muhammed Rıza, s. 349; Hamidullah, II, 1071, nr. 1745.
Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 357.
Buhari, V, 72.
Buhari, VI, 77; Diyarbakri, II, 49.
bkz. Buhari, IV, 207; Diyarbakri, II, 48-49; Muhammed Rıza, 349; Köksal, VII, 163 vd.; Muhammed Hudari, s. 192.
Kılıç kuşatma Osmanlılarda bir adet haline gelmiş, padişahlar âlimlerden, seyyidlerden kılıç kuşanmışlar. bkz. taklid-i seyf mad, Pakalın, III, 383.
Ahmed b. Hanbel, 1, 99; Diyarbakri, II, 49; Köksal, VII, 165; Muhammed Rıza, s. 349; Muhammed Hudari, s. 192; Suruç, II, 303.
Muhammed Rıza, s. 352.
İbn-i Hişam, III, 414 vd.; İbn-i Sa'd, IV, 34; Diyarbakri, II, 56; Köksal, VII, 240 vd.; Muhammed Rıza, s. 352.
Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 358.
Geniş bilgi için bkz. Vakidi, II, 670 vd.; İbn-i Hişam, III, 395, 404-408; Diyarbakri, II, 48; Köksal, VII, 210 vd.
Gerçekten on yıldan beri görmediği Cafer'in gelişi onu sevindirmişti. Hz. Cafer de sevincinden dönmeye, raksetmeye

başladı. Allah Rasulü onun sevincinden raksetmesini kötü karşılamadı. O Rasulullah sevgisi ve onun kendisine olan tavrından dolayı şevke gelmişti. Zikir ve sema meclislerinde mevacid lezzetinden dolayı, ulvi bir zevk duymaktan kaynaklanan sofiyyenin raksının aslı bu hadise ile de delillendirilir. Cafer'in gelişine çok sevenlerden biri de elbette küçük kardeşi Hz. Ali'ydi.

O gece Allah askerleri sancağın kime verileceğini merak edip durdular. Her er, *"Keşke ben alsam!"* duyguları ile geceyi geçirdi. Hz. Ömer de büyük müjdenin sahibi olma arzusundaydı. O güne kadar böyle bir komutanlık arzuladığını hatırlamıyordu. Gece, karargâhı koruma görevi o ve arkadaşlarındaydı. Karargâh yakınında bir Yahudi yakalandı. Allah Rasulü ile görüşmek istiyordu. Kendisine aman verilmesi şartıyla düşman hakkında önemli bilgiler verdi. Söylediğine göre bu gece Yahudiler Natat'ı bırakıp Şık kalesine gitmişler, çoluk çocuğu Şık ve Ketibe bölgesi kalelerine taşımışlardı. Natat'ta bazı savaş silahları ve bir kısım yiyecek maddesi kalmıştı. Herhalde Natat kalelerini tehlikede görüyorlardı.

Hız. Ali yaklaştı ve önüne oturdu. Şâfi-i Hakiki'nin Rasulü ağrıyan gözlerine ağzıyla "püf" diye püskürdü ve dua etti. Çok geçmeden gözlerin ağrısı geçmişti. Sonra ona dua etti:

Mevsim bahar olmasına rağmen mayıs ayı sıcak geçiyordu. Sıcaktan bunalan Mahmud, Naim Kalesi duvarı dibinde gölgelenirken yukardan başına bir el değirmeni taşı bırakılmış ve şehit olmuştu. İlk gün okla yaralanıp iki üç gün sonra vefat eden Seleme b. Ekva'nın şair kardeşi Amir'le yakındaki mağaraya defnedildiler. Allah Rasulü bu sırada Muhammed'e şöyle dedi:

"Sevininiz! Bundan böyle Hayber işi rahatlaştı ve kolaylaştı."

"Onların kalelerine varıncaya kadar vakarla ilerle. Sonra onları İslam'a davet et. Müslüman olurlarsa, Allah haklarından olup yapmaya mükellef oldukları şeyleri onlara bildir. Vallahi sayende Allah'ın bir kişiye hidayet vermesi, senin için birçok kızıl deveye/koyuna sahip olmandan (onları Allah yolunda vermenden) hayırlıdır."

Medine'de Gıfarlı Siba b. Urfe'yi yerine vekil bırakıp yola çıkmıştı. İyi yol bilen kılavuzları vardı. 200 atlı ve 1400 yaya asker Medine'den, Seniyyetu'l-Veda'dan ayrılırken ordunun ak sancağını

Hız. Ali taşıyordu. Orduda yirmi kadar kadın da bulunuyordu. Allah Rasułu'nün hanımlarından Ümmü Seleme, Rasuıullah'ın halası Safiyye, dadısı Ümmün Eymen de kadınlar arasındaydı. Bunlar, gerekirse yaralıları tedavi edecek, ihtiyaç olursa savaşta askerlere de yardım edeceklerdi.

Gemilerle Kızıldeniz'i geçen muhacirler nihayet Medine'ye ulaşmışlardı. Bunlar bi'setin yedinci yılında (616) Mekke'den ikinci hicret kafilesi ile Habeşistan'a gitmişler, hicretin yedinci yılı başında veya ondan önce Medine'ye dönmüşlerdi. Onlar gideli on yıl kadar olmuştu. Bu insanlar Habeşistan'da uzun müddet gurbet hayatı yaşamışlar, uhrevi ticaret için bu meşakkatli hayatı tercih etmişlerdi.

Gemilerle Kızıldeniz'i geçen muhacirler nihayet Medine'ye ulaşmışlardı. Bunlar bi'setin yedinci yılında (616) Mekke'den ikinci hicret kafilesi ile Habeşistan'a gitmişler, hicretin yedinci yılı başında veya ondan önce Medine'ye dönmüşlerdi. Onlar gideli on yıl kadar olmuştu. Bu insanlar Habeşistan'da uzun müddet gurbet hayatı yaşamışlar, uhrevi ticaret için bu meşakkatli hayatı tercih etmişlerdi.

Daha sonra Hayber'in en güvendiğı bir yiğit daha meydana atıldı. Yahudi savaşçıların tek tek öldürölmesi ve az önce kardeşi Haris'in ölmesi bu savaşçıyı iyice etkilemiş ve kızdırmıştı. O aslen Yemenliydi ve Himyer Yahudilerinden biriydi. Pek cesur olan Merhab ortaya çıktığında arkasında da bir bölük asker vardı. O da iki zırh giymiş, beline iki kılıç takmış, başına da iki sarık sarmıştı. Kızıp köpürmüş haldeydi. Karşısında durmak gerçekten güç görünüyordu. Kılıcını sallayarak bir şiirle kendini tanıttı:

Bu hadiseden sonra, Hayber ganimetleri taksim edildi. Ayetin hükmü gereğince beşte biri Allah Rasułu'ne bırakıldı, gerisi asker arasında paylaştırıldı. Bölüşürmede Ketibe Mahallesi malları beşte bir hissesi olarak kabul edilmişti. Ganimetten Devsliler ve Habeş muhacirlerine de pay ayrıldı. İbn-i Hişam'a göre ganimet buğdayından Hız. Peygamber hanımlarına 180 vesk, Hız. Fatıma'ya 85 vesk, Zeyd'in oğlu Üsame'ye 40 vesk, Mikdat b. Esved'e 15 vesk verilmişti. Bir vesk, 200 kg'lık bir ağırlık ölçüsüydü. İbn-i Hişam kimlere ne kadar vesk verildiğini uzun uzun anlatır.

“O günden sonra ne sıcaktan ne soğuktan rahatsız oldum.”

Sonra Rasulullah, Muhammed'e hitaben şu müjdeyi de verdi: *"Yarın sancağı öyle birine vereceğim ki o Allah'ı ve Rasulünü sever, Allah ve Rasulü de onu sever. Yüce Allah fethi onun eliyle gerçekleştirecektir. Kardeşini öldüreni de öldürmeye muvaffak olacaktır."*

Medine'de Gıfarlı Siba b. Urfe'yi yerine vekil bırakıp yola çıkmıştı. İyi yol bilen kılavuzları vardı. 200 atlı ve 1400 yaya asker Medine'den, Seniyyetu'l-Veda'dan ayrılırken ordunun ak sancağını Hz. Ali taşıyordu. Orduda yirmi kadar kadın da bulunuyordu. Allah Rasulü'nün hanımlarından Ümmü Seleme, Rasulullah'ın halası Safiyye, dadısı Ümmün Eymen de kadınlar arasındaydı. Bunlar, gerekirse yaralıları tedavi edecek, ihtiyaç olursa savaşta askerlere de yardım edeceklerdi.

"Kad 'alimet Hayberu, ennî Merhab / Şâki's-silâhi, batalun mücerreb / İzâ'l-harbu akbelet tülehheb. = Hayber bilir ki ben Merhab'ım / Silahı denenmiş bir kahraman / Harpler ateşlenip geldiği zaman."

Hayber'in fethi işi gerçekten kolaylaşmıştı. Hayber en gözde savaşçıları bir bir Müslümanlar önüne atmış ve hepsi daha savaş başlamadan birer birer öldürülmüşlerdi. Bunlar kalelerinde kalsaydı, onları öldürmek ve fetih zorlaşıp uzun zaman alabilir, belki de kaleler kolay düşmezdi. Merhab'ın ölümünden sonra müminler Allah Rasulü'nün emriyle hücumla geçtiler. Merhab'la birlikte kaleden çıkanlardan çoğunu da öldürdüler. Geri kalanlar ise kaleye kaçırmaktan başka çare bulamadılar.

Derken, Âmir adında biri meydana çıkıp er diledi. Üzerine çift zırh giymişti. Durmadan kılıcını sallayıp duruyordu. Sancaktar Haydar-ı Kerrar ona karşı ilerledi. İki zırhlı Âmir'in vücuduna kılıç işlemesi çok zordu. Hz. Ali onunla karşılaşınca başka bir yol denedi ve bacaklarına güçlü bir darbe indirip onu yere çökertti. Artık başını vücudundan ayırmak kolaydı. Yahudiler iyi silah aletlerine, kalelere sahip olsalar da savaş tecrübeleri azdı. Hz. Peygamber ordusu öyle değildi.

İlah Müslümanların eline geçti. Hz. Peygamber Hayber esirlerinden Hz. Safiye ile evlendi. Hayber Savaşı sırasında ehli eşek eti ve mut'a

nikâhı yasaklandı. Müşrikler en önemli ve güçlü müttefiklerini de kaybettiler. Medine- Suriye ticaret yolu fetihle güvenli hale geldi.

Ordu Medine'den tekbirlerle çıktı, konaklaya konaklaya Hayber'e yaklaşık 19-20 km uzaklıktaki Sahba'ya ulaştı. Hayber'e varmak için 20 km'lik bir mesafeyi daha yürümeleri gerekiyordu.

Hız. Ali az önceki insan değildi ve dinçleşmiş gibiydi. Allah Rasulü ona elleriyle zırhını giydirdi, beline Zülfikâr'ı kuşattı. Bu, İslam dünyasında ilk kılıç kuşatma örneklerinden biriydi. Sonra ak sancağı uzattı ve gözlerinin içine bakarak, *"Al bu sancağı, ilerle!"* dedi, *"Allah sana fetih nasip edinceye kadar çarpış ve arkana dönme!"*

"Düşmanla karşılaşmayı arzulamayınız. Allah'tan sağlık ve afiyet dileyiniz. Sizi kuşatırlarsa tekbir getiriniz."

Biri konuştu: *"Ey Allah Rasulü, onun gözleri ağrıyor."* Hz. Ali'nin gözlerinde remed (göz ağrısı) hastalığı vardı. Az sonra Seleme b. Ekva onu elinden tutarak Allah Rasulü'ne getirdi. *"Ali geldi, Ali geldi!"* sözleri duyuldu. Hz. Ali kendi başına gelemeyecek kadar gözlerinden rahatsızdı. Rasulullah ona bakarak emretti: *"Yaklaş yanıma."*

12.

Kaza Umresi - “Müddet Doldu”

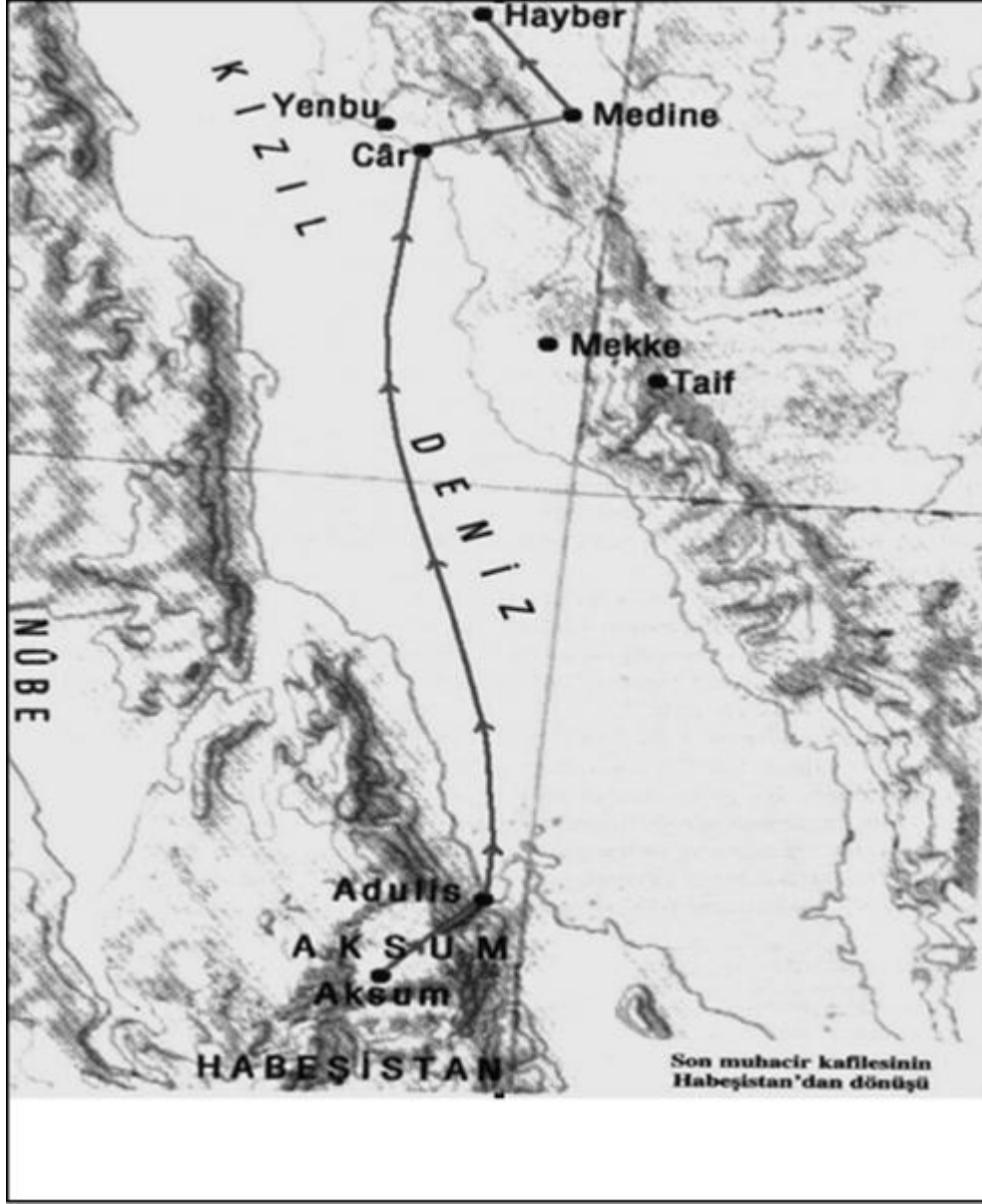
GEÇEN YIL YAPILAN HUDEYBİYE Antlaşması'na göre, Müslümanlar bu yıl zilkade ayı girince (Mart 628) umre hazırlığına başladılar ve yola çıktılar. Zilkade ayı içinde Mekke'de umre yapıldı ve Müslümanlar üç gün Mekke'de kaldılar. Dördüncü günün sabahı Kureyş müşrikleri Hz. Ali'ye gelip, “*Efendine, artık buradan gitmesini, müddetin dolduğunu söyle.*” dediler.

Hz. Ali durumu Peygamber Efendimize (a.s.m.) iletti. Oysa İki Cihan Serverinin farklı düşünceleri vardı. O bazı Kureyşlilerin katılık ve düşmanlıklarına rağmen onlarla arayı yumuşatmak istiyordu. Hz. Osman'la kendilerine şu haberi gönderdi:

“İsterseniz burada biraz daha kalır, (henüz evlendiğim) hanımımınla halvet olur, size de düğün ziyafeti veririm.”^[284]

Halim ve hakîm Peygamber dar ufukların, kısır çekişmelerin insanı değildi. Eğer Kureyşliler müsaade ederlerse üç gün daha Mekke'de kalacak, ihramlı iken, umreden önce nikâhı kıyılan yeni eşi Meymune (Berre) bint-i Haris'le orada zifafa girecekti. Meymune, Hz. Abbas'ın baldızıydı. Abbas'ın hanımı Ümmü Fazl ve Hz. Cafer'in hanımı Esmâ bint-i Umeys'in kardeşi idi. Hz. Abbas, Rasulullah'ın, dul baldızı ile evlenmesini istemiş, Hz. Peygamber de bu evliliğe evet demişti.

Bu arada, Mekke'de düğün yemeği hazırlanacak, Hz. Peygamber hemşerilerini yemeğe davet edecekti. O sulhperverdi, âlemlere rahmet olarak gönderilmişti ve aradaki soğukluğu gidermek için yeni adımlar atmak istiyordu. Onun gayesi insanları hidayete, İslam'a, Allah'a ve iyiliklere yöneltmekti. Bu da muhatapları ile dostluğa, diyaloga, iyi ilişkilere bağlıydı. Müşriklerle diyalog kopukluğu, aranın keskin çizgilerle ve düşmanca atmosferle ayrılması tebliğin birçok insana ulaşmasını engelliyordu.

Hız. Peygamber döneminde Mekke. Faruki, s. 116.

Diğer yandan Mekkeliler üç gündür Müslümanlardan dolayı rahatsızdılar. Çünkü beş vakit okunan ezan, kılınan namazlar, kesilen kurbanlar, Mekke'deki insanların ve gizli Müslümanların, bunlarla ilişki içine girmesi elbette onları memnun edemezdi. Hem Müslümanların gücü Mekke halk tarafından iyice anlaşılmıştı. Yalan propagandaların aksine Müslümanlar güçsüz değillerdi. Anlaşıldığı kadarıyla onlar farklı bir dünya ve farklı bir medeniyetin insanlarıydılar.

[284] Diyarbekri, II, 64; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 285.

“İsterseniz burada biraz daha kalır, (henüz evlendiğim) hanımımınla halvet olur, size de düğün ziyafeti veririm.”

Diyarbekri, II, 64; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 285.

13.

Ümame'ye Kim Bakacak?

HZ. PEYGAMBER (A.S.M.), kaza umresini yapıp Mekke'den ayrılırken Hz. Hamza'nın Selma bint-i Umeys'ten^[285] olma kızı Ümame, *"Amca! Amca!"* diye Allah Ra-sulü'nün ardına düşmüş, o da onu Mekke'den alıp Medine'ye getirmişti.^[286] Elli dokuz yaşında şehit olan Hz. Hamza'nın kızı artık Medine'deydi. Selma, kocası şehit olduktan sonra Şeddad b. Hadi ile evlenmişti.^[287]

Medine'de, bu kıza kimin bakacağı hususunda ihtilaf çıktı. Konu görüşülürken Zeyd b. Harise, çocuğa kendisinin veli ve vasi olduğunu iddia etti. Çünkü muahatta Hz. Hamza ile Zeyd kardeş yapılmıştı. O şöyle diyordu:

"Ben ona bakmaya daha layığım; o benim kardeşimin kızı."

HZ. Cafer de amcasının kızına sahip çıkarak ona şöyle cevap verdi:

"Teyze, anne sayılır. Teyzesi Esmâ bint-i Umeys bende olduğu için, o kıza bakmaya ben daha layığım."

O da, bu açıdan meseleye bakıyordu. Çünkü Ümame'nin teyzesiyle evliydi ve iki yönden onun akrabasıydı. O sırada oraya gelen Hz. Ali de çocuğun kendisine verilmesini istedi:

"Görüyorum ki, amcamın kızının işi hususunda ihtilafa düşüyorsunuz. Hâlbuki müşrikler arasından onu ben çıkarıp (Medine'ye) getirdim. Ona soyca benden daha yakınınız yok ve onu görüp gözetmeye ben sizden daha layığım."

Dediği gibi, Mekke'de Ümame'yi gören Hz. Ali, onu Medine'ye götürme fikrini Hz. Peygamber'e söylemiş o da uygun görmüştü. Allah Rasulü olaya müdahale etti:

"Aranızda ben hüküm vereceğim."

Durum nazikti. Allah Rasulü bu üç kişiyi kırıp incitmeden meseleyi halletmeliydi. Önce, yedi sekiz yaşlarından beri tanıdığı, yakın zamana kadar *"Muhammed'in Oğlu"* diye çağrılan ve çok sevdiği Zeyd'e döndü:

"Ey Zeyd, sen Allah ve Rasulünün mevlasısın (dostusun)!"

Mevla; azatlı, dost, efendi, amca oğlu, arkadaş, ittifaklı, komşu, sıhr, amca, nimet veren, nimet verilen gibi manalara geliyordu.^[288] Allah ve Rasulünün mevlası olmak; o ikisinin dostu, yardımcısı ve onlar tarafından büyük nimetlere erdirilen kimse olmak demekti. Allah dostları, cehennemden azat olacakları için de onun mevlası/azatlısı sayılırlardı. Habib-i Ekrem, Zeyd'i azat ettiği için zaten hukuken onun mevlasıydı. Kavmin mevlası o kavimden sayılmasıyla da, Zeyd Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyt'inden sayılan bir yakınıydı. Onun sözleri Hz. Zeyd için büyük bir iltifattı, önemli gerçekler ifade ediyordu ve ona yeterdi. Sonra, seyyidlerin ceddi, muttakilerin imamı, ilim şehrinin kapısı olan damadı Hz. Ali'ye döndü:

“Sana gelince Ali, sen de kardeşim ve arkadaşımsın.”

Allah Rasulü hicretin ilk yılında muahatta onu kendisine kardeş edinmiş, “Dünya ve ahirette kardeşimsin” buyurmuştu. Hz. Ali ona soy kardeşten daha çok yardımı dokunan biriydi. Ayrıca, İslam ikisini dinde kardeş etmişti. Rasulullah'la sürekli birlikteydiler. Kardeşliğin gerekleri arkadaşlığı da icap ettiriyordu. Sonra Allah Rasulü çift hicretli ve çift ücretlilerden yeni bacanağı Hz. Cafer'e döndü:

“Sana gelince Cafer, yaratılışıma ve huyuma benzersin. Cafer, sen o kızı görüp gözetmeye daha hak sahibisin. Teyzesi nikâhın altındadır. Bir kadın da, ne halası ne teyzesi üzerine nikâhlanamaz.”^[289]

Rasulullah, burada İslam'a göre hidane (çocuğa bakma, büyütme ve yetiştirme) konusuna açıklık getiriyordu. İslam'da yetim çocuğa bakmaya en ziyade hak sahibi annesidir ve nafaka da babaya aittir. Annesi yoksa çocuğa anneannesi bakar. O yoksa sıra anneannesinin annesindedir. Sonra babaanne gelir. O yoksa çocuğun kız kardeşleri hidaneye hak kazanırlar. Kız kardeşler yoksa sıra çocuğun teyzelerindedir. Sonra halalar sırayı alır. Bu sayılanlardan biri evlendiği takdirde bakma hakkını kaybeder. Çocuğa bakma hakkına sahip kadın (teyze, hala, kız kardeş vb.) çocuğun neseben bir yakını (mahremi) ile evlenirse, çocuğa bakma hakkı devam eder. Görüldüğü üzere konu, mahremiyet ve şefkat açısından ele alınmaktadır.

Çocuk, mahremi olmayana teslim edilemediği gibi, diyanet sahibi olmayan yakınına da teslim edilemez.^[290] Allah Rasulü burada teyzelik ve evlilik hususunu nazara alarak, Ümame'yi Hz. Cafer'e

teslim etmişti. Bir erkek; iki kız kardeşi, ayrıca halası ve teyzesiyle bir kızı nikâhı altında bulunduramaz. İslam bu hususta hassastır. Hatta bir kadınla zina eden erkek, o kadının annesi ve kızı ile evlenemez. İslam Hukukuna göre bir erkek bir kadına şehvetle dokunsa dahi, o kadının kızı ve annesi o erkeğe haram olur.^[291] Şu halde bakıma muhtaç çocukların kime teslim edileceği konusu önemlidir.

Hz. Cafer, Ümame kendisine verilince sevindi, ayağa kalkıp tek ayağı üzerinde seke seke Hz. Peygamber'in etrafında dönmeye başladı. Habib Nebi, Cafer'e sordu:

"Bu nedir ey Cafer?"

O açıkladı:

"Ya Rasulallah! Necaşi, birini razı ettiği (sevindirdiği) zaman o kalkar, tek ayak üzerinde seke seke etrafında yürürdü."^[292]

Habeşistan'da kalan Cafer, oranın adetlerini öğrenmiş ve sevincini böyle dile getirmişti.

^[285] Bu hanım da Esmâ bint-i Ümeys, Ümmü Fazl ve Rasulullah'ın yeni hanımı Meymune'nin kardeşi idi.

^[286] Vakidi, II, 738

^[287] İbn-i Sa'd, VIII, 285; Köksal, VII, 357.

^[288] Heyet, *el-Mu'cem*, II, 1058; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 78-85.

^[289] Vakidi, II, 739; İbn-i Sa'd, VIII, 160; Köksal, VII, 352 vd.

^[290] Yavuz, s. 362; ayrıca bkz. kendileri ile evlilik haram olanlar için *a.g.e.*, s. 340; Debbağoglu-Kara, s. 211-212.

^[291] Yavuz, s. 340, 513 vd.

^[292] Vakidi, II, 739; ayrıca konu hakkında geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 368-370.

HZ. PEYGAMBER (A.S.M.), kaza umresini yapıp Mekke'den ayrılırken Hz. Hamza'nın Selma bint-i Ümeys'ten olma kızı Ümame, *"Amca! Amca!"* diye Allah Ra-sulü'nün ardına düşmüş, o da onu Mekke'den alıp Medine'ye getirmişti. Elli dokuz yaşında şehit olan Hz. Hamza'nın kızı artık Medine'deydi. Selma, kocası şehit olduktan sonra Şeddad b. Hadi ile evlenmişti.

HZ. PEYGAMBER (A.S.M.), kaza umresini yapıp Mekke'den ayrılırken Hz. Hamza'nın Selma bint-i Ümeys'ten olma kızı Ümame, *"Amca! Amca!"* diye Allah Ra-sulü'nün ardına düşmüş, o da onu

Mekke'den alıp Medine'ye getirmişti. Elli dokuz yaşında şehit olan Hz. Hamza'nın kızı artık Medine'deydi. Selma, kocası şehit olduktan sonra Şeddad b. Hadi ile evlenmişti.

“Ya Rasulallah! Necaşi, birini razı ettiği (sevindirdiği) zaman o kalkar, tek ayak üzerinde seke seke etrafında yürürdü.”

“Sana gelince Cafer, yaratılışıma ve huyuma benzersin. Cafer, sen o kızı görüp gözetmeye daha hak sahibisin. Teyzesi nikâhın altındadır. Bir kadın da, ne halası ne teyzesi üzerine nikâhlanamaz.”

Çocuk, mahremi olmayana teslim edilemediği gibi, diyanet sahibi olmayan yakınına da teslim edilemez. Allah Rasulü burada teyzelik ve evlilik hususunu nazara alarak, Ümame'yi Hz. Cafer'e teslim etmişti. Bir erkek; iki kız kardeşi, ayrıca halası ve teyzesiyle bir kızı nikâhı altında bulunduramaz. İslam bu hususta hassastır. Hatta bir kadınla zina eden erkek, o kadının annesi ve kızı ile evlenemez. İslam Hukukuna göre bir erkek bir kadına şehvetle dokunsa dahi, o kadının kızı ve annesi o erkeğe haram olur. Şu halde bakıma muhtaç çocukların kime teslim edileceği konusu önemlidir.

Mevla; azatlı, dost, efendi, amca oğlu, arkadaş, ittifaklı, komşu, sıhr, amca, nimet veren, nimet verilen gibi manalara geliyordu. Allah ve Rasulünün mevlası olmak; o ikisinin dostu, yardımcısı ve onlar tarafından büyük nimetlere erdirilen kimse olmak demektir. Allah dostları, cehennemden azat olacakları için de onun mevlası/azatlısı sayılırlardı. Habib-i Ekrem, Zeyd'i azat ettiği için zaten hukuken onun mevlasıydı. Kavmin mevlası o kavimden sayılmasıyla da, Zeyd Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyt'inden sayılan bir yakınıydı. Onun sözleri Hz. Zeyd için büyük bir iltifattı, önemli gerçekler ifade ediyordu ve ona yeterdi. Sonra, seyyidlerin ceddi, muttakilerin imamı, ilim şehrinin kapısı olan damadı Hz. Ali'ye döndü:

Çocuk, mahremi olmayana teslim edilemediği gibi, diyanet sahibi olmayan yakınına da teslim edilemez. Allah Rasulü burada teyzelik ve evlilik hususunu nazara alarak, Ümame'yi Hz. Cafer'e teslim etmişti. Bir erkek; iki kız kardeşi, ayrıca halası ve teyzesiyle bir kızı nikâhı altında bulunduramaz. İslam bu hususta hassastır. Hatta bir kadınla zina eden erkek, o kadının annesi ve kızı ile evlenemez. İslam Hukukuna göre bir erkek bir kadına şehvetle dokunsa dahi, o

kadının kızı ve annesi o erkeğe haram olur. Şu halde bakıma muhtaç çocukların kime teslim edileceği konusu önemlidir.

Heyet, *el-Mu'cem*, II, 1058; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 78-85.

Vakidi, II, 739; İbn-i Sa'd, VIII, 160; Köksal, VII, 352 vd.

İbn-i Sa'd, VIII, 285; Köksal, VII, 357.

Vakidi, II, 739; ayrıca konu hakkında geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 368-370.

Yavuz, s. 362; ayrıca bkz. kendileri ile evlilik haram olanlar için *a.g.e.*, s. 340; Debbağoglu-Kara, s. 211-212.

Yavuz, s. 340, 513 vd.

Bu hanım da Esmâ bint-i Umeys, Ümmü Fazl ve Rasulullah'ın yeni hanımı Meymune'nin kardeşıydı.

Vakidi, II, 738

HZ. PEYGAMBER (A.S.M.), kaza umresini yapıp Mekke'den ayrılırken Hz. Hamza'nın Selma bint-i Umeys'ten olma kızı Ümame, "Amca! Amca!" diye Allah Ra-sulü'nün ardına düşmüş, o da onu Mekke'den alıp Medine'ye getirmişti. Elli dokuz yaşında şehit olan Hz. Hamza'nın kızı artık Medine'deydi. Selma, kocası şehit olduktan sonra Şeddad b. Hadi ile evlenmişti.

14.

Harise'nin Evine Göç

ORDU HAYBER'DEN DÖNMÜŞ, Allah Rasulü (a.s.m.)Medine'de, yeni hanımı Hz. Safiye ile Harise b. Numan'ın evlerinden birine inmişti.^[293] Hz. Harise, Rasulullah Medine'ye hicret edince Müslüman olmuş, onunla beraber bütün savaflara katılmıştı. Rasulullah bir gün onun hakkında şöyle buyurmuştu:

"Cennette bir Kur'ân sesi duydum, 'Bu kimin sesidir?' diye sorduğumda 'Harise b. Nûman'ın okuyuşudur.' dediler."

Harise cömert ve kahraman biriydi. Kahramanlığını özellikle Huneyn'de göstermişti. Bir müddet Suffa'da kalmış, sonra evlenip ayrılmıştı. Onun Mescid-i Nebevi yanında, Allah Rasulü'nün evi yakınında bir evi vardı. İhtiyaç olunca onu Rasul-i Ekrem'e veriyordu. Medine'de *"Rasulullah'ın komşusu"* denince akla o gelirdi. Harise, Nebi komşuluğundan ayrı kalmamak için ikinci bir ev yapmıştı.

Rasulullah Fatıma'yı Hz. Ali ile evlendirdince, Medine'den uzak bir yere yerleştirmişti. Bir gün kızı ve damadını ziyarete gitti ve şöyle dedi:

"Sizi yakınıma almak istiyorum."

Fatıma da şunları söyledi:

"Babacığım, istersen Harise ile konuş, belki yakınımızdaki evi bizim için boşaltır."

"Kızım, Harise evini bir kere bize verdi. İkinci defa isteyemem."

Utanıyordu. Bu konuşma Harise'ye ulaşınca, o evi boşalttı ve Allah Rasulü'ne gelerek şöyle dedi:

"Ben ve malım, Allah'a ve Rasulüne aittir. Ey Allah Rasulü, yemin ederim ki benden aldığınız mal, kanaatimce bana bıraktığınızdan daha hayırlıdır."

Rasul-i Ekrem'i memnun etmek, Allah'ı memnun ve hoşnut etmek değil miydi? Allah ve Rasulü yolunda harcanan mal, ahiret azığı olacak ve öbür tarafa yatırım olarak gidecekti. Harise'nin bu ifadeleri üzerine Rasulullah kendisine şu duada bulundu:

"Hakikaten doğru söylüyorsun Harise! Allah'ın bereketi üzerine olsun!"

Hayatının sonlarına doğru iki gözü kör olan Harise, o sıralar evinin önüne hurma dolu bir zembil koyar, fakirlerin, ihtiyaçları kadar oradan almalarını temin ederdi. Bu örnek yüz yıllar sonra Osmanlılarda görülen “*hacet taşı*” uygulamasını hatırlatmaktadır. İki defa Cebrail'i insan suretinde gören Harise Hz. Muaviye devrinde vefat etmişti.^[294]

^[293] Hayatı hakkında bkz. Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 269-270.

^[294] Vakidi, II, 708-709; İbn-i Sa'd, III, 448; Mutlu-Döğen, *Sahabeler Ans.*, II, 455 vd.; Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 270; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 388-389.

Hayatının sonlarına doğru iki gözü kör olan Harise, o sıralar evinin önüne hurma dolu bir zembil koyar, fakirlerin, ihtiyaçları kadar oradan almalarını temin ederdi. Bu örnek yüz yıllar sonra Osmanlılarda görülen “*hacet taşı*” uygulamasını hatırlatmaktadır. İki defa Cebrail'i insan suretinde gören Harise Hz. Muaviye devrinde vefat etmişti.

ORDU HAYBER'DEN DÖNMÜŞ, Allah Rasulü (a.s.m.)Medine'de, yeni hanımı Hz. Safiye ile Harise b. Numan'ın evlerinden birine inmişti. Hz. Harise, Rasulullah Medine'ye hicret edince Müslüman olmuş, onunla beraber bütün savaflara katılmıştı. Rasulullah bir gün onun hakkında şöyle buyurmuştu:

Hayatı hakkında bkz. Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 269-270.

Vakidi, II, 708-709; İbn-i Sa'd, III, 448; Mutlu-Döğen, *Sahabeler Ans.*, II, 455 vd.; Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 270; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 388-389.

15.

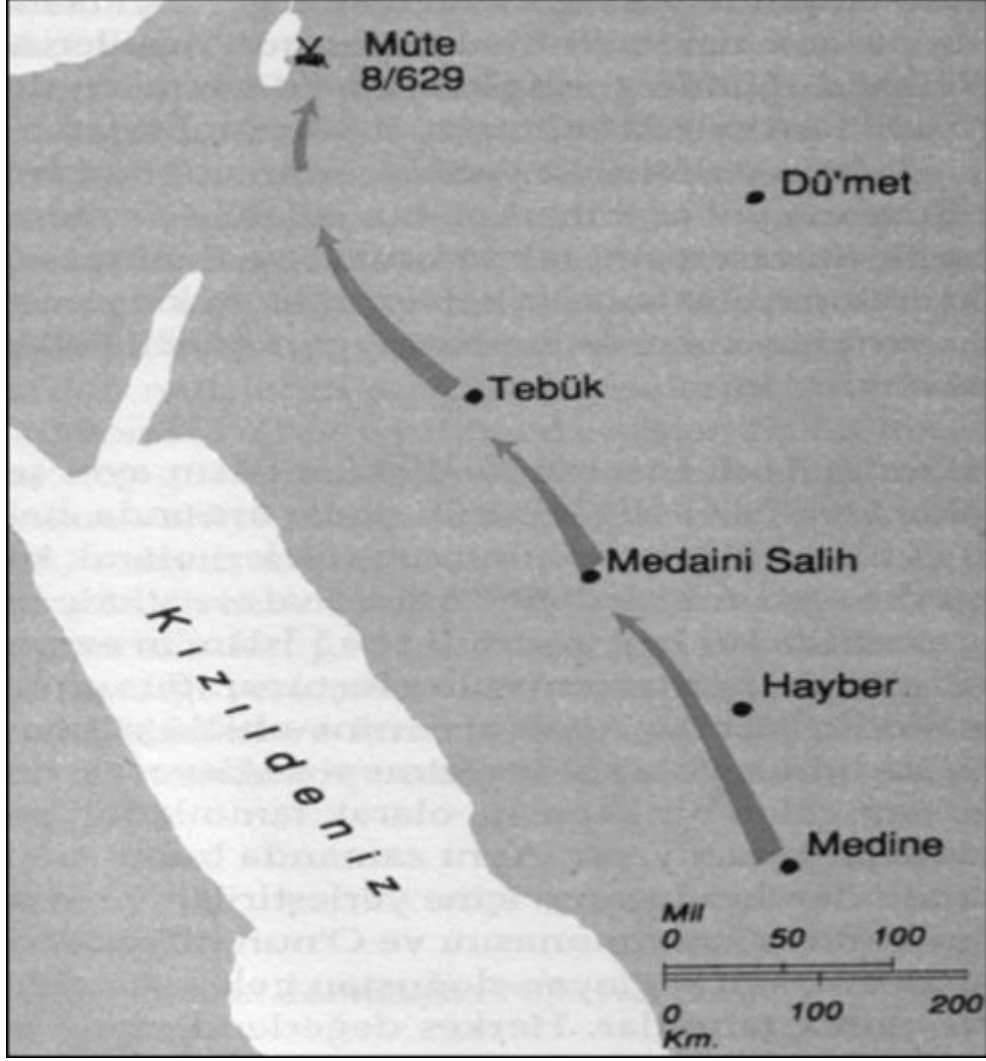
Sıra Hz. Cafer'de

HİCRETİN SEKİZİNCİ YILINDA (629) Suriye Busra valisi Haris'e gönderilen elçi Haris b. Umeyr yolda Gassanlı vali Şurahbil b. Amr tarafından katledilince, bu durum Bizans'a, yani ona tabi olan Gassanlılara karşı savaşa sebep oldu. İslam ordusu, komutanları Zeyd b. Harise'nin yönetiminde 629 yılının 27 Ağustosunda Medine'den ayrılmıştı. Kalabalık Bizans ordusu ile İslam ordusu Kudüs'e 50 km uzaklıktaki Belka yaylarından Mute'de karşılaştılar. Burası Kızıldenizinin kuzeyinde, Tebük'ten daha kuzeyde ve Filistin'de bir yerd. Zaten Kudüs'e 50 km olduğu düşünülürse, Arabistan sınırları dışında olduğu anlaşılır.

Başkomutan Zeyd şehit olunca sancağı, Hz. Ali'nin ağabeyi Hz. Cafer aldı. O Peygamberliğin yedinci yılında (616) doksan iki kişilik kabile ile Habeşistan'a hicret etmişti.^[295] Hicretin yedinci yılında Hayber Savaşı esnasında Habeş muhacirleri ile Medine'ye dönmüştü. 12-13 yıl Habeşistan'da kalan Hz. Cafer, Ebu Talib'in dört oğlundan biriydi. Talib ve Akil'den sonra üçüncü erkek çocuktur. Onun küçüğü de Hz. Ali'ydi. O, Hz. Ali'den az sonra Müslüman olmuştu. Şu ana kadar bir savaşta bulunmamıştı.

O atından inip sancağı aldı. Atın arka bacaklarına kılıcıyla vurdu. Bu, gemileri yakmak demektir. O asla kaçmayacak ve yaya olarak savaşacaktı. Ona da şeytan (vesvesesi) geldi, yaşamayı, dünyayı sevdirmek istedi ve ölümü kötü gösterdi. Bunun üzerine o şöyle düşündü:

"Şu an müminlerin kalplerinde imanın güçleneceği zamandır; sen bana dünyayı temenni ettiriyorsun."^[296]

Haritada Hz. Cafer'in şehit olduğu Mute. Faruki, s. 219.

Şeytan hep aynı mekr ve oyunla geliyor, müminleri bu oyunla yenmek ve yıkmak istiyordu: Yaşamak, yaşamak!.. Bu dünya, ondaki hayat, onun gayr-i meşru zevkleri, rahatlık, hevn, rehavet, tenperverlik ve lüks... Ahirzamanda hayatı sevmek, ölümden korkmak ve ürkmekle ifade edilen "hevn" de hayatı güzelce yaşamak ve geçirmekle ilgili olsa gerekti. Bu çağ, "*yestehıbbûne'l-hayâted-dünya 'ale'l-âhireti*" ayetinin işareti ile dünyayı ahirete, dünyeviye uhreviye tercih çağı olacaktı.

15.1. "Ne Güzel Cennet!"

Hız. Cafer, önce kendisinin komutanı olduğunu göstermişti. Bir manevi manevrada dünyevi idealleri ve dünyeviliği fısıldayan

şeytanını tepeledi. Sonra gerçek hayatı ve ölümsüzlüğü şiirine okudu:

*“Yâ habbeza’l-cennetu vaktırâbuhâ,
Tayyibeten ve bâriden şarâbuhâ.
Ve’r-rûmu rûmun kad denâ ‘azâbuhâ,
Kâfiraten ba’îdeten ensâbuhâ;
‘Aleyye iz lâ kaytuhâ dırâbuhâ.”^[297]
“Ne güzel cennet! Ve onun yaklaşması,
Hem temiz, hem soğucaktır meşrûbatı.
Rumlar, Rumlardır, yaklaştı azapları,
Kâfirken, bize epey ırak iken soyları,
Vurmak gerektir bana, karşılaşp onları.”*

Hız. Cafer kalbi imandan sağlam bir kale gibiydi. O şiirine ve imanına göre yaklaşan cennette, yeni bir hayata başlayacaktı. Seferlerde ve sıcakta soğuk sulara hasret kalınırdı. Artık gölgesiz, çıplak bir yurdu değil, etrafı çevrili, ağaçları birbirine girmiş, uzun ve koyu gölgeli cenneti özlüyordu. Orada soğuk şerbetler, içecekler, kaynaklar ve dolu kadehler olacaktı. Rumlar, soyca ve imanca kendilerine yakınlığı olmayan bir millettir. Müslümanlar Bedir’de, Uhud’da, Hendek’te yakınları olan Kureyşlilere bile ilây-ı kelimetullah için kılıç çalmışlardı. Aynı soy aynı soya, aynı boy aynı boya, kardeş kardeşe, baba oğla karşı savaşmıştı. Onlar en büyük dostların, Allah ve Peygamberin düşmanıydılar. Cafer’in üzerinde zırhı vardı. Sancak sağ elindeydi ve o düşman içine kadar ilerledi. Vuruşurken Roma ordusundan bir asker bağırdı:

“Bunu, ölen arkadaşını yanına kim ulaştıracak?”

Bir başkası “Ben!” diye seslendi. Derken önce sağ eli kesildi. Sancağı sol eline aldı. O da kesilince sancağı pazusuyla tuttu. O sırada vücuduna bir mızrak girdiğini hissetti. Böylece “Ne güzel cennet ve onun yaklaşması!” diye çarpışan başkomutan Cafer otuz dokuz yaşlarında şehit oldu.^[298]

Allah Rasülü (a.s.m.) onun kesilen iki eline karşılık, Allah tarafından kendisine iki kanat verildiğini, cennette bu kanatlarla uçup durduğunu bildirmişti. O, cennete kanatlanmıştı. Bundan dolayı “Cafer-i Zülcenâheyn = İki Kanatlı Cafer” veya “Cafer-i Tayyâr” diye

zikredilegelmiştir. Hz. Cafer karakter olarak yoksulları sever, onlarla oturup konuşur ve onlara yedirir içirirdi. Rasulullah kendisine “*Ebü’l-fukara = Yoksulların Babası*” adını takmıştı. Ebu Hureyre şöyle anlatır:

“Bizi bazen evine götürür, evinde ne bulursa onu bize yedirirdi. Bazen bize içinde bir şey bulunmayan yağ tulumunu getirir ve içini açardı. Biz de içindeki yağ bulaşıklarını yalardık.”^[299]

Hz. Cafer, Peygamber hanımı Hz. Meymune Validemizden dolayı Rasulullah’ın bacanağıydı. Eşi Esmâ bint-i Umeyys, o şehit olunca bir süre sonra Hz. Ebu Bekir’le evlenmiş, o Rasulullah’tan iki yıl sonra ölünce de Hz. Ali ile evlenmişti. Esmâ’nın Muhammed adlı ikinci oğlu Hz. Ebu Bekir’dendi ve Hz. Ali’nin evinde yetişmişti.^[300]

Mute Savaşı’yla Hz. Ali ağabeyi Cafer’i ahirete göndermiş oluyordu.

Halid b. Velid büyük Bizans ordusu karşısında İslam ordusunu az bir zayıyla Medine’ye geri getirmiş ve usta manevralarla düşmanın gözünü korkutmuştu.

15.2. Hz. Cafer ve Şehitler İçin Mersiye

Mersiye, ölene ağlamak, onun iyi taraflarını anmak ve bunu şiirle ifade etmektir. Mersiye daha çok kaside türü şiirle yapılır. Resy ve risâ, mersiye söylemektir. İslam’da ölen arkasından iyiliklerini anmak tavsiye edilmekte, nedb ve niyaha yapmadan, öleni anıp ağlamaya cevaz verilmektedir.^[301] Hz. Peygamber şöyle buyurmuştu:

“Ölülerinizi hayırla anınız, kötülüklerini söylemekten çekiniz.”^[302]

Ölü fâsık, büyük günahları sıkılmadan açıkça işleyen birisi olabilir. Böylelerinin gıybeti caizdir ve yapılabilir. Başkalarını uyarma açısından bu önemlidir. Bu konuda kural şudur:

“Yaşarken gıybeti caiz olmayanın öldükten sonra da gıybeti caiz olmaz. Yaşarken gıybeti caiz olanın öldükten sonra da gıybeti caizdir.”^[303]

Asr-ı Saadet’te, ölenlere mersiye söylenirdi. Hassan b. Sabit, Mute şehitleri hakkında bir mersiye söylemişti. Şiir şöyle başlıyordu:

*“Teevvebenî leylun bi yesribe a’seru,
Ve hemmun izâ mâ nevvema’n-nâsü müshiru...”*^[304]

Mersiyede şunları dile getirmekteydi:

*“Yesrib’te gece bana, en zor (hüzünlü) şekilde döndü;
İnsan uyumayınca ve sabahlatınca üzüntü...
Coştı gözyaşlarım bol bol, anınca sevgiliyi.
Hatırlamadır ancak ağlayışın sebebi.
Evet büyük bir bela, sevgilinin yokluğu;
Nice büyükler var ki belalanır, sabreder.
Gördüm hayırlı müminler sıra sıra geldiler.
Kavim kavim, arka arkaya, birer birer.
Uzaklaştırmasın Allah art arda ölenleri;
Mute’de Zü’l-Cenaheyn Cafer onlardan biri;
Zeyd ile Abdullah da arka arkaya geldi birlikte.
Ve gün doğmadan ölüm sebepleri meydan okudu;
Sevk ediyor ölüme müminleri,
O bereketli insan, (askerin) en güzeli.”*

Rasulullah şairi, şiirine pek anlamlı başlamıştı. O, arkadaşlarının şehadet haberini alınca sabahla ondan ayrılan gece, akşam ona pek zorlayıcı ve hüzünlü dönmüştü. Gece onu sabaha kadar uyutmamıştı. Çünkü yanındaki gam ve üzüntüyle gelmişti. Onunla gelen üzüntü ve düşünceler gözyaşlarını coşturdu ve akıttı. O, geceyle sevgiliyi hatırlamıştı. Âşık nasıl sevgilisinden ayrılınca gece hüzünle baş başa kalıp ağlarsa, o da sevgilisinden ayrılan âşık gibi şehit arkadaşlarına ağlıyordu. Ağlama hatırlamadandı. Evet, sevgilinin yokluğu büyük bir beliyeydi. Fakat elinde ne vardı ki? Büyük insanlar da belalara uğrar ve sabrederlerdi. Buna en güzel örnek Allah’ın Peygamberi değil miydi? Öyleyse musibetlere sabır, büyüklük ve güçlülük alâmetiydi. Artık asalet cahiliyedeki gibi, atalardan gelen soy ve zenginlik de değildi.

Hassan sabredecekti. Hiç değilse sabrıyla kerim olanların derecelerine yaklaşabilirdi. Karşılamada, Mute gazilerini görmüş, ama dönmeyenleri görememişti. Gidenlerden bir kısmı geri gelmemişti. Ordu aktıkça akıyor, her kabilenin gelişinde gözler şehit olanları arıyordu. İşte Haşimiler grubunda, Cafer ve Rasulullah’ın Mevlası Zeyd b. Harise yoktu. [\[305\]](#)

Ve şiire göre, Âl-i Haşim'den, ayın on dördü gibi parlak, rütbesi büyük Cafer, zulmedildiğinde hakkını istemedi pek cesurdu. O da savaşta durmadan çarpışmıştı. Şiirin son tarafında o şöyle anlatılıyordu:

*“Cafer’in de şehitlerle varacağı yer cennetler,
Birbirine sarmaş dolaş yeşil bahçeler.
Bulurduk biz Cafer’de Muhammed’de vefa ve emrettiğinde azim.
Devam etti İslam’da Âl-i Haşim’den;
Yükselten, devam eden destekler ve Mefhar.
İslam’ın dağıdır onlar.
Halk, yanlarında dağlara özenen çağıllar.
Galipler onlarla ferec bulur, darlıkta ve karanlıkta.
Ve bir çıkış yeri onlar insanlar sıkıştıkça.
Onlar Allah dostları; o hükmünü indirdi
Onlara ve içlerinde Temiz Kitabın sahibi.”^[306]*

Rasulullah'ın belirttiği gibi, Hz. Cafer ahlâkça Peygamberimize benzerdi. Onda büyük vefa, azim ve kararlılık hâkimdi. Zaten Âl-i Hâşim de, İslam'a hizmet eden, onu yücelten, o binayı ayakta tutan dikmeler ve sütunlar olagelmmişti. Onlar övünç kaynaklarıydılar. Her biri birer Cebel-i İslam'dı. Cebel ve tadv; yani yüksek, başı gökte ulu dağlar. Dünya gemisi bu direklerle, dengesini bulur ve esir denizinde yüzer gider. O direklerle batmaktan kurtulur da varlıkta kalır. Onlar da İslam'ın sığınağı ve dağları gibiydiler. Araplar büyüklük ve güç denince dağı hatırlar. Savaşta, dağa sığınılır ve onda kurtarıcılık aranır. Büyük dağların adı selmadır, çünkü onlar güçsüzleri selamete erdirir ve düşmanlardan kurtarırlar.

Ayrıca dağılmaktan, parçalanmaktan korunan sert kayalar “silâm”dır.^[307] Kuvvetli fırtınalarda, kışta yıkılmayan, güçlü, yüksek ağaçlar da “selâm” diye anılır. Hatta ölenlere “vâ cebelâh = vah dağım!” diye ağlanır. Böylece ölenin büyüklüğü ve gücü anlatılmak istenir. Abdullah b. Revaha'nın kız kardeşi, bir zaman Medine'de Abdullah bayılınca, öldü sanarak “vâ cebelâh = vah dağım!” diye kardeşine ağlamış, Abdullah, ayılınca böyle niyâha ile ağlamanın doğru olmadığını ifade etmişti.^[308]

Savaşta zayıf taraf, dağa sığınır ve canını kurtarır. Yüksek ve tırmanması zor olan dağ güçlü ve kurtarıcıdır. Beni Hâşim de İslam'ı tehlikelerden koruyan büyük dağlar gibidirler. Âl-i Beyt denince Kur'an ve Sünnetin muhafızlığı akla gelir. Onlar Rasulullah'a cibilli ve dini yönden taraftardır. Kur'an ve Sünnet düşmanları karşısında sarsılmaz dağlar gibidirler. Kur'an ve Sünnet dostları, onlara sığınınca korunurlar.

Şiire göre halk, onlar yanında küçük taşlardan çakıl gibidirler. Yönlerini ve yüzlerini çevirip o evtâda/direklere bakarlar ve onlar gibi olmak isterler. Onların seyyidleri, büyükleri hep muzafferdir. Ya galiptirler, ya şehitlikle cennete zafer bulmuşlardır. İşte Cafer ve Ali onlardandır, seçilmiş Ahmed de. Son Peygamber, Hz. Ali ve *“Ben Allah'ın aslanıyım!”* diye savaşan Hamza da onlardandır. Abbas ve Hz. Ali'nin kardeşi Akil de. Sıkıldıkları zaman, öd ağacının güzel kokulu suyu gibidir onlar.^[309]

Öd ağacı tütsülemeye (buhurlanmada) kullanılıyordu. Ayrıca o tütsünün hastaları iyileştireceğine de inanılırdı. Öd ağacı *“ûd-i Hindî”* ve *“ûd-i Arabî”* olarak bilinmekteydi. Hatta Rasulullah, Buhari'nin Tıbb Kitabı onuncu babında, *“Ud-i Hindi kullanmaya devam ediniz, çünkü bunda yedi türlü şifa vardır!”* buyurmuştu. Hatırlanacağı üzere Rasulullah, Uhud dönüşü yıkanıp buhurlanmıştı. İslam aleminde buhuru buhurdanlıkta tüttürmek gelenekleşmişti. Hadislerde ayrıca Hint öd ağacının, uzre hastalığı (bademcik iltihabı) için burna çekilmesi zâtü'l-cenb (plörozi) için suyunun içilmesi tavsiye edilmekteydi.

Şiire göre Hz. Cafer, Ali, Hamza, Abbas, Akil ve Ahmed-i Muhtar aynı ağacın, aynı nesebin öd ağacı kökleri idi. Suları içilince, yani onlar musibete düşünce müminlere şifa olurlardı. Şifaları çoktu ve onların Müslümanlar için yaptıkları saymakla bitmezdi. Öd ağacı suyu gibi, onlar da kanlarını İslam için akıtmışlardı. *“kanlarının rengi kan rengi, kokusu misk kokusu”* hakikatine mazhar olmuşlar, Müslümanlara ilaç ve kendilerinden güzel koku yayılmıştı.

Şair Hassan, Hz. Cafer ve Abdullah b. Revaha'ya ayrı ayrı mersiye de yazmıştı. Ka'b b. Malik de, Mute şehitleri için kendine hitap ederek, *“Gözler uyuyor ama, senin gözünden yaşlar akıyor.”*^[310] diye başlayan bir mersiye söylemişti.

[295] İbn-i Sa'd, I, 207.

[296] Vakidi, II, 762.

[297] İbn-i Hişam, III, 434; Diyarbekri, II, 71.

[298] İbn-i Hişam, III, 434; Diyarbekri, II, 71; Köksal, VIII, 62; Muhammed Rıza, s. 370

[299] Buhari, IV, 209; İbn-i Sa'd, IV, 41.

[300] İbn-i Sa'd, IV, 41; VIII, 285; Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 132 vd.

[301] Kuduri, I, 139; Nevevi, s. 594.

[302] Tirmîzi, Cenaiz, 34.

[303] Debbâğoğlu-Kara, s. 101.

[304] İbn-i Hişam, III, 440-442.

[305] “*Kavmin mevlası ondandır.*”

[306] Şiir serbest tercümedir. bkz. İbn-i Hişam, III, 442.

[307] bkz. İbnü'l-Manzûr, 2082 vd.

[308] Nevevi, s. 302.

[309] İbn-i Hişam, III, 445-446.

[310] İbn-i Hişam, III, 443.

Bir başkası “Ben!” diye seslendi. Derken önce sağ eli kesildi. Sancağı sol eline aldı. O da kesilince sancağı pazusuyla tuttu. O sırada vücuduna bir mızrak girdiğini hissetti. Böylece “*Ne güzel cennet ve onun yaklaşması!*” diye çarpışan başkomutan Cafer otuz dokuz yaşlarında şehit oldu.

Ayrıca dağılmaktan, parçalanmaktan korunan sert kayalar “*silâm*”dır. Kuvvetli fırtınalarda, kışta yıkılmayan, güçlü, yüksek ağaçlar da “*selâm*” diye anılır. Hatta ölenlere “*vâ cebelâh = vah dağım!*” diye ağlanır. Böylece ölenin büyüklüğü ve gücü anlatılmak istenir. Abdullah b. Revaha'nın kız kardeşi, bir zaman Medine'de Abdullah bayılınca, öldü sanarak “*vâ cebelâh = vah dağım!*” diye kardeşine ağlamış, Abdullah, ayılınca böyle niyâha ile ağlamanın doğru olmadığını ifade etmişti.

“*Yaşarken gıybeti caiz olmayanın öldükten sonra da gıybeti caiz olmaz. Yaşarken gıybeti caiz olanın öldükten sonra da gıybeti caizdir.*”

‘*Aleyye iz lâ kaytuhâ dırâbuhâ.*’

“*Ölülerinizi hayırla anınız, kötülüklerini söylemekten çekininiz.*”

“Bizi bazen evine götürür, evinde ne bulursa onu bize yedirirdi. Bazen bize içinde bir şey bulunmayan yağ tulumunu getirir ve içini açardı. Biz de içindeki yağ bulaşıklarını yalardık.”

Hassan sabredecekti. Hiç değilse sabrıyla kerim olanların derecelerine yaklaşabilirdi. Karşılama, Mute gazilerini görmüş, ama dönmeyenleri görememişti. Gidenlerden bir kısmı geri gelmemişti. Ordu aktıkça akıyor, her kabilenin gelişinde gözler şehit olanları arıyordu. İşte Haşimiler grubunda, Cafer ve Rasulullah'ın Mevlası Zeyd b. Harise yoktu.

İbn-i Hişam, III, 445-446.

İbn-i Hişam, III, 443.

bkz. İbnu'l-Manzûr, 2082 vd.

Nevevi, s. 302.

“Kavmin mevlası ondandır.”

Şiir serbest tercümedir. bkz. İbn-i Hişam, III, 442.

Onlara ve içlerinde Temiz Kitabın sahibi.”

Mersiye, ölene ağlamak, onun iyi taraflarını anmak ve bunu şiirle ifade etmektir. Mersiye daha çok kaside türü şiirle yapılır. Resy ve risâ, mersiye söylemektir. İslam'da ölen arkasından iyiliklerini anmak tavsiye edilmekte, nedb ve niyaha yapmadan, öleni anıp ağlamaya cevaz verilmektedir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştu:

“Şu an müminlerin kalplerinde imanın güçleneceği zamandır; sen bana dünyayı temenni ettiriyorsun.”

Hiz. Cafer, Peygamber hanımı Hiz. Meymune Validemizden dolayı Rasulullah'ın bacanağıydı. Eşi Esma bint-i Umeys, o şehit olunca bir süre sonra Hiz. Ebu Bekir'le evlenmiş, o Rasulullah'tan iki yıl sonra ölünce de Hiz. Ali ile evlenmişti. Esma'nın Muhammed adlı ikinci oğlu Hiz. Ebu Bekir'dendi ve Hiz. Ali'nin evinde yetişmişti.

Şair Hassan, Hiz. Cafer ve Abdullah b. Revaha'ya ayrı ayrı mersiyeler de yazmıştı. Ka'b b. Malik de, Mute şehitleri için kendine hitap ederek, *“Gözler uyuyor ama, senin gözünden yaşlar akıyor.”* diye başlayan bir mersiye söylemişti.

Ayrıca dağılmaktan, parçalanmaktan korunan sert kayalar *“silâm”*dır. Kuvvetli fırtınalarda, kışta yıkılmayan, güçlü, yüksek ağaçlar da *“selâm”* diye anılır. Hatta ölenlere *“vâ cebelâh = vah dağım!”* diye ağlanır. Böylece ölenin büyüklüğü ve gücü anlatılmak

istenir. Abdullah b. Revaha'nın kız kardeşi, bir zaman Medine'de Abdullah bayılınca, öldü sanarak “*vâ cebelâh = vah dağım!*” diye kardeşine ağlamış, Abdullah, ayılınca böyle niyâha ile ağlamanın doğru olmadığını ifade etmişti.

Ve hemmun izâ mâ nevvema'n-nâsü müşiru...”

Şiire göre halk, onlar yanında küçük taşlardan çakıl gibidirler. Yönlerini ve yüzlerini çevirip o evtâda/direklere bakarlar ve onlar gibi olmak isterler. Onların seyyidleri, büyükleri hep muzafferdir. Ya galiptirler, ya şehitlikle cennete zafer bulmuşlardır. İşte Cafer ve Ali onlardandır, seçilmiş Ahmed de. Son Peygamber, Hz. Ali ve “*Ben Allah'ın aslanıyım!*” diye savaşan Hamza da onlardandır. Abbas ve Hz. Ali'nin kardeşi Akil de. Sıkıldıkları zaman, öd ağacının güzel kokulu suyu gibidir onlar.

Başkomutan Zeyd şehit olunca sancağı, Hz. Ali'nin ağabeyi Hz. Cafer aldı. O Peygamberliğin yedinci yılında (616) doksan iki kişilik kabile ile Habeşistan'a hicret etmişti. Hicretin yedinci yılında Hayber Savaşı esnasında Habeş muhacirleri ile Medine'ye dönmüştü. 12-13 yıl Habeşistan'da kalan Hz. Cafer, Ebu Talib'in dört oğlundan biriydi. Talib ve Akil'den sonra üçüncü erkek çocuktur. Onun küçüğü de Hz. Ali'ydi. O, Hz. Ali'den az sonra Müslüman olmuştu. Şu ana kadar bir savaşta bulunmamıştı.

Debbağoglu-Kara, s. 101.

İbn-i Hişam, III, 440-442.

Kuduri, I, 139; Nevevi, s. 594.

Tirmîzi, Cenaiz, 34.

Buhari, IV, 209; İbn-i Sa'd, IV, 41.

İbn-i Sa'd, IV, 41; VIII, 285; Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 132 vd.

İbn-i Hişam, III, 434; Diyarbekri, II, 71.

İbn-i Hişam, III, 434; Diyarbekri, II, 71; Köksal, VIII, 62; Muhammed Rıza, s. 370

İbn-i Sa'd, I, 207.

Vakidi, II, 762.

16.

Antlaşma Bozulunca

HİCRETİN SEKİZİNCİ YILINDA (630) Mekkeliler, Müslümanların müttefikleri Huzalılara saldırarak Hudeybiye Antlaşması'nı bozdular. Hatta antlaşmayı yenilemek ve yeniden hayata geçirmek için vakit geçirilmeden Mekke yöneticisi olan Ebu Süfyan Medine'ye gönderildi.

Ebu Süfyan Medine'ye gelince önce Rasulullah'ın (a.s.m.) hanımı olan kızı Ümmü Habibe'nin evine geldi, sonra antlaşmayı bozduklarından dolayı pişmanlığını dile getirip onu yenilemek üzere Rasulullah'la görüştü.

Ondan olumlu cevap alamayınca, ardından sırayla Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'le görüştü. Rasulullah'tan sonra ikinci ve üçüncü adam olan bu ikisi de antlaşmayı yenilemeye yanaşmadılar. Ardından Ebu Süfyan aynı amaçla Hz. Osman'a geldi ve şöyle dedi:

“Şu topluluk içinde bana akrabalık yönünden senden daha yakını yoktur. Gel sen şu mütarekeyi uzat ve antlaşmayı yenile. Çünkü arkadaşın (Hz. Muhammed) seni asla reddetmez. Vallahi ben Muhammed'in ashabına yaptığı kadar çok ikram yapanı görmemişimdir.”

Ebu Süfyan'ın belirttiği gibi, Hz. Osman Emevilerden olmakla yine Emevilerden olan Ebu Süfyan'la akrabaydı. Fakat o Rasulullah'ın, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in uzatmaya yanaşmadığı bu konuda, şefaatçi olmadığı bu hususta ne diyebilirdi? Rasulullah'ın ve ondan sonra uğradığı iki sahabenin tutumları neyse onunki de o olacaktı.

Ebu Süfyan'ın sözleri üzerine Hz. Osman şöyle karşılık verdi:

“Benim himayemde olanlar, Rasulullah'ın himayesinde olanlardır.”[\[311\]](#)

Hudeybiye Antlaşması üzerine Huzaa kabilesi Müslümanlar tarafına geçmiş ve onlar tarafında yer almıştı. Böylece İslam Devleti himayesine girmiş oluyorlardı. Rasulullah bir devlet başkanı olarak yaptığı antlaşma sonrasında onları himayesine almıştı. Hz. Osman Rasulullah'ın himayesinde olanların kendi himayesinde olduğunu belirterek Ebu Süfyan'a karşı, tutumunu açıkça ortaya koyuyordu.

Ebu Süfyan Hz. Osman'dan da bir cevap alamayınca, Hz. Ali'ye, Hz. Fatıma'ya ve Sa'd b. Ubade'ye de başvurmuş, ama onlardan da bir sonuç alamamıştı.^[312]

Ebu Süfyan'ın önce Hz. Peygamber'le sonra da sırasıyla Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali ile görüşmesi gösteriyor ki, bu kimseler İslam toplumunun önde gelen liderleriydiler ve onların kanaatleri devletlerarası problemlerde ve müşküllerin çözümünde önemliydi. Nitekim tarih sonradan gösterdi ki, bu dört kişi Rasulullah'ın vefatından sonra sırasıyla halife olup İslam toplumunun yönetimini de üstlenmişti.

Antlaşmanın bozulması, çok geçmeden İslam ordusunun Mekke'ye girmesine ve Mekke'nin fethine sebep olacaktı.^[313]

16.1. Fetih Öncesi Yakalanan Casus ve Hz. Ali

Hicretin yedinci yılının en önemli olayları arasında devlet başkanlarına davet mektupları göndermek, Hayber'in fethi ve Kaza Umresi yer almaktaydı. Artık Mekkelilerin Yahudiler diye bir müttefiki söz konusu değildi. Onlar Hudeybiye Antlaşması'nı bizzat Müslümanların müttefikleri olan Huzalılara saldırarak bozmuşlar ve Ebu Süfyan'ın antlaşmayı yenileme çabaları da sonuçsuz kalmıştı.

Rasulullah kararını vermişti. Büyük bir ordu hazırlayacak ve ansızın Mekke üzerine gidecekti. Seferin nereye ve kimler üzerine olduğunu açıklamaksızın Müslümanların sefer için hazırlanmalarını emretti. Hazırlıkları gizliden gizliye yürütüyor, düşmanı ansızın bastırmak istiyordu. O günlerde onun zaman zaman şöyle dua ettiği oluyordu:

“Allah'ım, gözleri ve haberleri Kureyş'e kapalı tut, böylece beldelerine ansızın ulaşalım!”^[314]

Seferin gizliliği konusunda çok dikkatli olan Rasulullah, sonunda hanımı Hz. Ayşe'den yol azığı hazırlamasını istemiş, fakat ona da seferin nereye ve kimler üzerine olduğunu açıklamamıştı. Herkes seferin kimler üzerine olacağı konusunda farklı tahminler yürütüyordu. Sonunda Rasulullah niyetini en yakın olduğu kişiye, Hz. Ebu Bekir'e açıkladı.^[315] Daha sonra durum tüm Sahabelere

açıklandı ve Mekke yollarına nöbetçiler dikildi.^[316] Kimsenin Mekke'ye haber ulaştırmasına izin verilmiyordu.

Son hazırlıklar yapılmış, ordu Ebu İnebe ordugâhında toplanmıştı. Yedi yüz muhacir, dört bin ensar ve diğer kabilelerden toplanan askerler on bin kişiyi buluyordu. Orduda bin kadar atlı yer almıştı. Artık Mekke'ye hareketin sırası gelmişti.^[317] O sıralar muhacirlerden Hatıb b. Beltea, Kureyşli üç kişiye (Safvan b. Ümeyye, Süheyl b. Amr ve İkrime b. Ebi Cehil) bir mektup yazdı. Mektupta şöyle diyordu:

“Gerçekten Allah Rasulü halkı gazveye/saldırıya çağırmıştır. Onu sizden başkasına kast eder görmüyorum. Ayrıca arzu ettim ki, size olan yazımla katınızda bir (iyilik) elim olsun.”

Mektubu, Mekke'ye üç mil uzaklıktaki Arz köyünden bir kadına verdi. Kadın Muzeyneli'ydi ve Kenud adında biriydi. Ona mektubu Mekke'ye ulaştırması karşılığında para ödemiş ve şöyle demişti:

“Onu elden geldiğince gizle. (Genel) yolda gitme. Çünkü onun üzerinde muhafızlar var.”^[318]

Kadının Abdulmuttalip Oğullarından birinin azatlısı “Sâre” olduğu da söylenmektedir. Kadın yazıyı dürüp başına, saç örükleri içine gizledi. Olaydan Hatıb hariç kimsenin haberi yoktu. Ama her şeyi gören ve bilen Allah, Rasulullah'ı durumdan haberdar etti. Hz. Peygamber o sıralarda 29-30 yaşlarında olan damadı Hz. Ali ve Hz. Zübeyr'i yanına çağırdı ve kadını yakalamak üzere onları yola çıkarırken şöyle emretti:

“İkiniz kadını yakalayınız; Hatıb b. Beltea, kendisi için bir araya geldiğimiz işlerinde (sefer konusunda), Kureyş'i korkutmak (sakındırmak) üzere kadının yanında olan bir yazı yazdı.”

Görülüyor ki durum ayrıntısıyla kendisine bildirilmişti. Hz. Ali ve Hz. Zübeyr, çok geçmeden kadını Hah Bahçesinde yakaladılar. Hah Bahçesi Medine korularından, Hamru'l-Esed yakınında bir yerdi ve Medine'ye 20 km civarında bir uzaklıktaydı. Yolda Hz. Ali ve Hz. Zübeyr tarafından yakalanan kadın mektubu inkâr etti. Ama Hz. Ali ve arkadaşı onu bırakmadı. Kadının devesi çöktürüldü, eşyası arandı, kadın durmadan yemin ederken mektubu inkâr ediyordu. Hz. Ali ona şöyle dedi:

“Ne Rasulullah yalan söyledi ne de biz. Bu yazıyı bize ya kendiliğinden çıkarırsın ya da seni soyar ararız.”

Kadın bu iki gözü pek adamdan kurutulmuş olmadığını anlayınca Hz. Ali'ye, "Yüzünü çevir!" dedi. Sonra saç örüklerini çözdü, yazıyı çıkardı ve Hz. Ali'ye verdi.^[319] Mektup Rasulullah'a getirilince o, Hatıb'ı yanına çağırttı, mektubu kendisine verdi ve sordu:

"Mektubu tanıdın mı?"

Hatıb çaresizdi:

"Evet."

"Bunu sen mi yazdın?"

"Evet."

Hız. Peygamber tekrar sordu:

"Hatıb bu nedir, seni buna ne sevk etti?"

Hatıb suçunun farkındaydı. Safdillikle ve yakınlarını düşünerek yaptığı şey aslında bir ihanetti. Ama o bir başka niyetle yazıyı kaleme almıştı. Bu açıdan hakkında acil hüküm verilmesini istemiyordu. Hz. Peygamber'e şöyle konuştu:

"Ya Rasulallah, gerçekten ben Allah ve Rasulüne iman üzereyim. Bunu ne değiştirdim ne de onun yerine bir başka şey koydum. Ama ben, o kavim (Kureyş) içinde aslı ve aşireti olmayan biriyim, hem onlar içinde ailem ve çocuğum var. Ben onlara bir iyilikte bulundum, onlara yapışık biriyim, bir halif/ittifaklıyım, kendilerinden değilim. Ama yanındaki muhacirlerin (orada), aile ve mallarını koruyacak akrabaları var..."^[320]

Gerçekten o, genç yaşta Yemen'den Mekke'ye gelmiş, orada Esed Oğullarının halifi olmuş veya antlaşma ile onlar tarafından azat edilmişti. Aslen Kureyşli değildi.^[321] Yaptığı bir hata olmakla birlikte, sözlerinden anlaşıldığı üzere dinine ihanet için bu işi yapmamış ve irtidat da etmemişti. Amacı, Mekke'deki malını ve yakınlarını^[322] korumaktı. Sözleri üzerine Hz. Peygamber yanındakilere şu değerlendirmeyi yaptı:

"İnnehû kad sadakakum = Gerçekten size doğru söyledi."

Hız. Ömer, çok kızgındı ve Hz. Peygamber'den izin istedi:

"Ey Allah'ın Rasulü, bırak, şu münafığın boynunu vurayım!"

Hız. Peygamber, isteği üzerine şöyle konuştu:

"O, Bedir'de bulunmuştu. Ne biliyorsun, belki Allah Bedir'de olanlara şahit oldu da 'Hadi istediğini yapı, sizi affettim!' buyurdu."^[323]

Hız. Peygamber'in açıklamaları Bedir'de bulunmanın ne kadar önemli ve orada bulunmakla yapılan hizmetin ne kadar değerli olduğunu gösteriyordu.

16.2. Ebu Süfyan ve Ordunun Geçişı

Mekke'yi fethede çıkan ordu bir gece önce Mekke yakınında Merruzzahran'da konaklamış ve gece nöbetçiler Mekke yönetimi başında olan Ebu Süfyan ve birkaç adamı ordugâh yakınında yakalamışlardı. Ebu Süfyan o geceyi ordugâhta geçirmiş, o gece Rasulullah'la görüşüp Müslüman olmuştu.

Çok geçmeden ordu harekete geçti. Hız. Abbas Ebu Süfyan'ı da arkasına alarak, Hız. Peygamber'in boz katırına binmiş, Mekke'ye doğru yürüyordu. Derken Hız. Peygamber'den haber geldi. Abbas'ı yanına çağırıyordu. Amcası gelince ona şöyle dedi:

"Abbas, onu (Ebu Süfyan'ı) şu dağın burnunda, vadinin dar yerinde tut da, Allah'ın askerleri geldikçe onları görsün!"

Hız. Abbas denileni yaptı. Ebu Süfyan'ın iki arkadaşı Hakîm b. Hizam ve Büdeyl b. Verka da oradaydı. Ordu savaş düzeninde Merruzzahran Vadisi'nden ayrılmaya ve akmaya başladı. Birlikler bayraklarını açmışlardı. Önce Halid b. Velid ve askerleri yürüdü. Bunlar Beni Süleymlerdi. Halid ve atlı birliği Ebu Süfyan ve arkadaşları hizasına gelince üç kez tekbir getirdi.

Sonra Zübeyr b. Avvam'ın komuta ettiği beş grup asker vadiden geçti. Onlar da aynı şekilde tekbir getirdiler. Sonra Ğıfarlılar, sonra sırayla diğer kabileler oradan geçiyordu. Herkes Abbas ve Ebu Süfyan'ın hizasına gelince üç kez tekbir alıyordu. Ebu Süfyan her seferinde *"Bunlar kim?"* diye gelenleri tanımaya çalışıyor, her birlik hakkında farklı değerlendirmeler yapıyordu.

Derken iki yüz kişilik bir birlik halinde Beni Bekir askerleri yanından geçti. Ebu Süfyan onların kim olduğunu öğrenince şöyle dedi:

"Vallahi onlar uğursuz bir halktır! Muhammed onlar yüzünden bize savaş açtı."

Bu askerler, Beni Bekir'den Müslüman olan Kinane, Damra ve Sa'd b. Bekirlerdi.

Abbas şu karşılığı verdi:

"Muhammed'in savaş açmasından dolayı Allah sana hayır diledi ve böylece toptan İslam'a girdiniz (yakında bu olacak)."

Hız. Peygamber'in söylediği gibi "Cünûdullah/Allah Askerleri" geçtikçe Ebu Süfyan onları izliyor ve Müslümanlığın nasıl geliştini idrak ediyordu.

Derken üç yüz kişilik Eşça askerleri de geçti. Bunların iki sancağını, Ma'kıl b. Sinan'la Nuaym b. Mesut taşıyordu. Eşcalar Hendek Savaşı'nda Ebu Süfyan'ın ordusu içinde yer almışlardı. Ama şimdi durum farklıydı. Ebu Süfyan onlar hakkında şu değerlendirmelerde bulundu:

"Bunlar Muhammed'e karşı Arapların en şiddetlileri idiler."

Hız. Abbas farklı düşünüyordu:

"Allah kalplerine İslam'ı soktu, bu da Aziz ve Celil olan Allah'ın fazlındandır."

İslam'ın ve Hız. Muhammed'in düşmanları üç yıl sonra onun ordusunda *"Allah Askerleri"* içinde yer almışlardı ve bu gerçekten Allah'ın bir fazlıydı. Ebu Süfyan, Abbas'a karşı diyecek şey bulamadı ve konuyu değiştirdi:

"Muhammed henüz geçmedi?"

"Henüz geçmedi; sen Muhammed'in içinde bulunduğu birliği görseydin, karşısında kimsenin duramayacağı silahlar, atlılar ve kahramanlar görürdün."

Ebu Süfyan artık İslam'ın gücünü ve nasıl geliştini iyice görüyordu:

"Ey Ebu'l-fazl! vallahi ben de aynı kanaatteyim. Kimin bunlara karşı koyacak gücü vardır?"

Sonunda Hız. Peygamber'in içinde bulunduğu askerler onlara yaklaştı. Birlik gerçekten iyi silahlanmıştı. Atların kaldırdığı toz ortalığa yayılıyordu. Askerler, muhacir ve ensardan bir araya gelmiş kahramanlardı. İçlerinde iki bin kadar zırhlı vardı. Hepsi demir miğferler/tolgalar giymişlerdi. Ensardan Sa'd b. Ubade en önde Peygamber bayrağını taşıyordu. Ayrıca ensarın her kabilesinin de sancağı vardı. Zırhlı askerlerin gözlerinden başka bir yeri görünmüyordu.

Hız. Peygamber'in alayını zırha bürünmüş komutan Hız. Ömer yönetiyordu. Hız. Peygamber'in başında miğfer ve onun üzerinde bir sarık vardı. Devesi Kasva'nın üzerindeydi. Önünde Hız. Ebu Bekir, arkasında ensardan Üseyyid b. Hudayr bulunuyordu ve Rasulullah onlarla konuşarak ilerliyordu.

Merruzzahran'dan bir görünüş. Sarıçam, s. 209.

Ebu Süfyan muhteşem birliği kara taşlı geniş bir alana benzetti ve yine “*Kim bunlar?*” diye sordu. Hz. Abbas onu bilgilendirince durumu anladı. Birlik önlerinden geçerken Hz. Ali de muhacirlerin komutanı olarak onların başındaydı. Onun askerleri de zırhlıydı ve Ali’nin yalnız gözleri görünüyordu. O sırada muhacir ve ensar arasında Peygamber Efendimiz göründü. Abbas bilgi verdi:

“İşte Rasulullah, gömgök birliği içinde, muhacirler ve ensar arasında!”

Ebu Süfyan mırıldandı:

“Kisra ve Kayser’in saltanatlarını gördüm, fakat kardeşinin oğlundaki mülkün/saltanatın benzerini görmedim.”

Hız. Abbas olayı başka türlü değerlendirdi:

“O nübüvvettir, Ey Ebu Süfyan!” dedi ve ekledi: “Kavmine ulaşmada acele et!”^[324]

Ebu Süfyan’ın bir an önce Mekke’ye varıp, durumu halka anlatmasını ve orduya karşı savaşmaksızın teslim olmalarını istiyordu.

16.3. Zituva ve Mekke’ye Giriş

İslam ordu birlikleri Mekke yolu ve yakınında olan Zituva’ya geldikçe duruyorlardı. Burada Rasulullah’ı bekleyeceklerdi. Zituva, iki

yıl önce Müslümanlar umre için geldiklerinde Halid b. Velid'in atlarıyla yolu kestiği Mekke yakınlarındaki bir vadiydi. Ordu birlikleri bölük bölük gelip orada toplandı. Rasulullah askerin ortasında kalmıştı. Hz. Peygamber Zituva'ya ulaşınca devesi üstünden Mekke'ye baktı. Kureyşli müşrikler sekiz yıl önce Müslümanları ve kendisini doğduğu şehirden ve vatanından göçe mecbur etmişlerdi. Göç sonrası evleri barkları Mekkelilerce gasp edilmişti. Ama Yüce Allah'ın vaadi vardı. O Mekke'den ayrılırken hüzünlenmiş de Allah onu o zaman şöyle teselli etmişti:

“Elbette o, Kur'an'ın tebliğini üzerine farz kılan Allah, seni yine döneceğin yere (Mekke'ye) döndürecektir.”^[325]

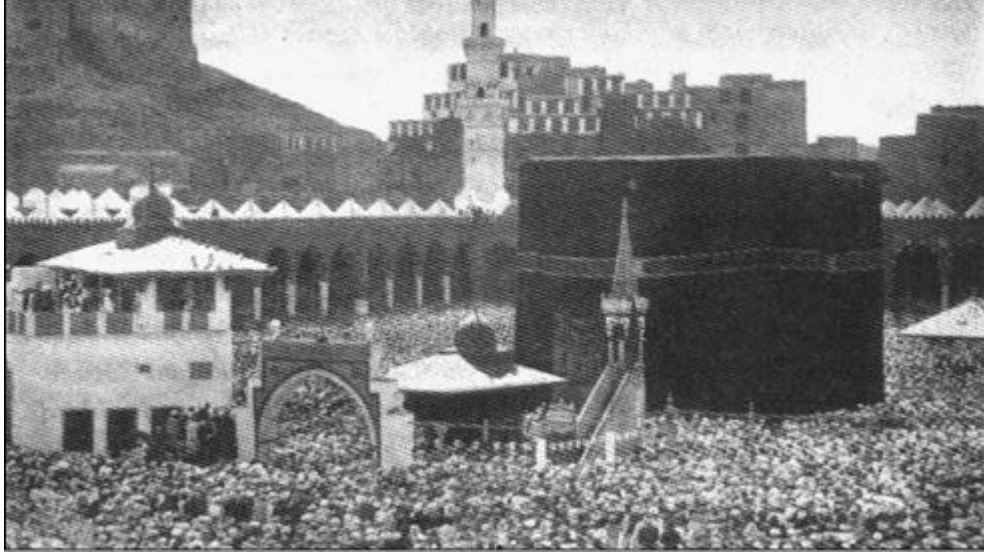
İşte vaadi yakında gerçekleşecekti ve buna çok az zaman kalmıştı. Hz. Peygamber Allah'a duyduğu minnet ve şükranla devesi üzerinde eğildi, sanki şükür secdesine gider gibiydi. O, zafer ve başarıyla gururlanmasının yersiz olduğunu gösteriyordu. Başarılar ve zaferler Allah'ın birer ihsanıydı ve ihsana şükür gerekiyordu. Sonra onun şöyle mırıldandığı duyuldu.

“Allah'ım, (gerçek) hayat ancak ahiret hayatıdır!”^[326]

O gün ordumuz Zituva'da geceledi, sabah namazını dağın eteklerinde kıldı. On binden fazla asker, Allah huzurunda el bağladı, birlikte rükû ve secde etti.

Derken Hz. Peygamber'e, kimi Mekkelilerin çarpışmak üzere hazırlık yaptıkları haberi geldi. Bunlar; Safvan b. Ümeyye, Ebu Cehil'in oğlu İkrime ve Süheyl b. Amr'dı. Bunlara kanan bazıları da silahlanmıştı. Bunlar çarpışmak üzere Mekke'nin hemen doğusundaki Handeme Dağı mevkiine toplandılar.^[327] Hatta oradakilerden biri Hımas b. Kays, Müslümanları yenip savaş sonrası hanımına bir Müslüman köle vermeyi bile hayal ediyordu. Hanımı Müslümandı, ama kocası bunu bilmiyordu. Kadın evde bunun ham hayal olduğunu ona anlatmaya çalışmıştı.^[328]

Hz. Peygamber ordusunu sağ kanat, sol kanat, merkez ve öncü birlik olmak üzere dörde ayırdı. Sol kanat komutanı Zübeyr b. Avvam şehre kuzeybatıdan, Kuda Geçidi'nden girecekti. Bayrağını Hareme bir buçuk mil (2,5 km) uzaklıktaki Hacun'a dikecekti.

***Yirminci yüzyıl başlarında Kâbe ve Mescid-i Haram.
Sarıçam, s. 389.***

Halid b. Velid sağ kanat komutanıydı. O da emrindeki atlı ve yayalarla şehre güneyden (alt taraftan) girecek ve bayrağını şehrin gerisine dikecekti. Burası Mesfele diye bildiğimiz taraftı. Hz. Peygamber'in içinde bulunduğu asıl birlikler, Kuzeyden, Ma'lat (üst taraf) mezarlığı yanından şehre akacaktı. Sa'd b. Ubade ve Hz. Ali kuvvetleri Kada Geçidi'nden gelip asıl birliklerle buluşacaklardı.

Hz. Peygamber birliklere karşı konulmadıkça kimseyle çarpışmamaları konusunda emir verdi.^[329]

İslam ordusu bir direniş görmeden şehre girmiş ve "*Feth-i Mübin*" diye adlandırılan Mekke Fethi tamamlanmıştı. Görüldüğü üzere Hz. Ali otuz yaşlarında iken Mekke Fethi'nde bulunmuş ve Muhacirlerin komutanı olarak görev yapmıştı.

^[311] Vakidi, II, 793; Köksal, VIII, 179; Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 270.

^[312] Vakidi, II, 794; Köksal, VIII, 179-182.

^[313] Vakidi, VIII, 157. Mekke'nin fethi için bkz. Bozkurt-Küçükaşçı, "Mekke", *DİA*, XXXVII, 457.

^[314] İbn-i Hişam, IV, 14.

^[315] İbn-i Hişam, IV, 14; Vakidi, II, 793; Köksal, VIII, 186.

^[316] Vakidi, II, 796-799.

^[317] Buhari, V, 90; Vakidi, II, 799-801; Halebî, III, 13.

[318] Buhari, V, 89; Vakidi, II, 798-799; İbn-i Hişam, IV, 16; Köksal, VIII, 191.

[319] Vakidi, II, 718; İbn-i Hişam, IV, 16; Köksal, VIII, 194.

[320] Buhari, V, 89; Vakidi, II, 789; İbn-i Hişam, IV, 17; Köksal, VIII, 195.

[321] Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 276.

[322] Onun annesi, oğulları ve kardeşleri Mekke'deydi. bkz. Yazır, VII, 4893; Bozkurt, "Hatıb b. Beltea", *DİA*, XVI, 444-445.

[323] Buhari, V, 89; İbn-i Hişam, IV, 17.

[324] Buhari, V, 91-92; Vakidi, II, 819-822; İbn-i Hişam, IV, 22-23; Köksal, VIII, 226-232.

[325] *Kasas*, 28/85; Sarıcık, *Çağrı*, s. 345.

[326] Vakidi, II, 824; İbn-i Hişam, IV, 24; Halebî, III, 27.

[327] İbn-i Hişam, IV, 24.

[328] *a.g.e.*, IV, 26.

[329] Vakidi, II, 825; İbn-i Hişam, IV, 28; Köksal, VIII, 239.

Seferin gizliliği konusunda çok dikkatli olan Rasulullah, sonunda hanımı Hz. Ayşe'den yol azığı hazırlamasını istemiş, fakat ona da seferin nereye ve kimler üzerine olduğunu açıklamamıştı. Herkes seferin kimler üzerine olacağı konusunda farklı tahminler yürütüyordu. Sonunda Rasulullah niyetini en yakın olduğu kişiye, Hz. Ebu Bekir'e açıkladı. Daha sonra durum tüm Sahabelere açıklandı ve Mekke yollarına nöbetçiler dikildi. Kimsenin Mekke'ye haber ulaştırmasına izin verilmiyordu.

"Benim himayemde olanlar, Rasulullah'ın himayesinde olan-lardır."

"Elbette o, Kur'an'ın tebliğini üzerine farz kılan Allah, seni yine döneceğin yere (Mekke'ye) döndürecektir."

"Ya Rasulallah, gerçekten ben Allah ve Rasulüne iman üzereyim. Bunu ne değiştirdim ne de onun yerine bir başka şey koydum. Ama ben, o kavim (Kureyş) içinde aslı ve aşireti olmayan biriyim, hem onlar içinde ailem ve çocuğum var. Ben onlara bir iyilikte bulundum, onlara yapışık biriyim, bir halif/ittifaklıyım, kendilerinden değilim. Ama yanındaki muhacirlerin (orada), aile ve mallarını koruyacak akrabaları var..."

"Allah'ım, (gerçek) hayat ancak ahiret hayatıdır!"

Son hazırlıklar yapılmış, ordu Ebu İnebe ordugâhında toplanmıştı. Yedi yüz muhacir, dört bin ensar ve diğer kabilelerden toplanan askerler on bin kişiyi buluyordu. Orduda bin kadar atlı yer almıştı. Artık Mekke'ye hareketin sırası gelmişti. O sıralar muhacirlerden Hatıb b. Beltea, Kureyşli üç kişiye (Safvan b. Ümeyye, Süheyl b. Amr ve İkrime b. Ebi Cehil) bir mektup yazdı. Mektupta şöyle diyordu:

Gerçekten o, genç yaşta Yemen'den Mekke'ye gelmiş, orada Esed Oğullarının halifi olmuş veya antlaşma ile onlar tarafından azat edilmişti. Aslen Kureyşli değildi. Yaptığı bir hata olmakla birlikte, sözlerinden anlaşıldığı üzere dinine ihanet için bu işi yapmamış ve irtidat da etmemişti. Amacı, Mekke'deki malını ve yakınlarını korumaktı. Sözleri üzerine Hz. Peygamber yanındakilere şu değerlendirmeyi yaptı:

“Allah'ım, gözleri ve haberleri Kureyş'e kapalı tut, böylece beldelerine ansızın ulaşalım!”

Derken Hz. Peygamber'e, kimi Mekkelilerin çarpışmak üzere hazırlık yaptıkları haberi geldi. Bunlar; Safvan b. Ümeyye, Ebu Cehil'in oğlu İkrime ve Süheyl b. Amr'dı. Bunlara kanan bazıları da silahlanmıştı. Bunlar çarpışmak üzere Mekke'nin hemen doğusundaki Handeme Dağı mevkiine toplandılar. Hatta oradakilerden biri Hımas b. Kays, Müslümanları yenip savaş sonrası hanımına bir Müslüman köle vermeyi bile hayal ediyordu. Hanımı Müslümandı, ama kocası bunu bilmiyordu. Kadın evde bunun ham hayal olduğunu ona anlatmaya çalışmıştı.

a.g.e., IV, 26.

Vakidi, II, 825; İbn-i Hişam, IV, 28; Köksal, VIII, 239.

Buhari, V, 91-92; Vakidi, II, 819-822; İbn-i Hişam, IV, 22-23; Köksal, VIII, 226-232.

Kasas, 28/85; Sarıcık, *Çağrı*, s. 345.

Vakidi, II, 824; İbn-i Hişam, IV, 24; Halebî, III, 27.

İbn-i Hişam, IV, 24.

Buhari, V, 89; Vakidi, II, 789; İbn-i Hişam, IV, 17; Köksal, VIII, 195.

Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 276.

Onun annesi, oğulları ve kardeşleri Mekke'deydi. bkz. Yazır, VII, 4893; Bozkurt, “Hatıb b. Beltea”, *DİA*, XVI, 444-445.

Buhari, V, 89; İbn-i Hişam, IV, 17.

Buhari, V, 90; Vakidi, II, 799-801; Halebî, III, 13.

Buhari, V, 89; Vakidi, II, 798-799; İbn-i Hişam, IV, 16; Köksal, VIII, 191.

Vakidi, II, 718; İbn-i Hişam, IV, 16; Köksal, VIII, 194.

Vakidi, VIII, 157. Mekke'nin fethi için bkz. Bozkurt-Küçükaşçı, "Mekke", *DİA*, XXXVII, 457.

İbn-i Hişam, IV, 14.

İbn-i Hişam, IV, 14; Vakidi, II, 793; Köksal, VIII, 186.

Vakidi, II, 796-799.

Vakidi, II, 793; Köksal, VIII, 179; Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 270.

Vakidi, II, 794; Köksal, VIII, 179-182.

"O, Bedir'de bulunmuştu. Ne biliyorsun, belki Allah Bedir'de olanlara şahit oldu da 'Hadi istediğinizi yapın, sizi affettim!' buyurdu."

Kadın bu iki gözü pek adamdan kurutuluş olmadığını anlayınca Hz. Ali'ye, *"Yüzünü çevir!"* dedi. Sonra saç örüklerini çözdü, yazıyı çıkardı ve Hz. Ali'ye verdi. Mektup Rasulullah'a getirilince o, Hatıb'ı yanına çağırttı, mektubu kendisine verdi ve sordu:

Hz. Peygamber birliklere karşı konulmadıkça kimseyle çarpışmamaları konusunda emir verdi.

Antlaşmanın bozulması, çok geçmeden İslam ordusunun Mekke'ye girmesine ve Mekke'nin fethine sebep olacaktı.

"O nübüvvettir, Ey Ebu Süfyan!" dedi ve ekledi: "Kavmine ulaşmada acele et!"

Seferin gizliliği konusunda çok dikkatli olan Rasulullah, sonunda hanımı Hz. Ayşe'den yol azığı hazırlamasını istemiş, fakat ona da seferin nereye ve kimler üzerine olduğunu açıklamamıştı. Herkes seferin kimler üzerine olacağı konusunda farklı tahminler yürütüyordu. Sonunda Rasulullah niyetini en yakın olduğu kişiye, Hz. Ebu Bekir'e açıkladı. Daha sonra durum tüm Sahabelere açıklandı ve Mekke yollarına nöbetçiler dikildi. Kimsenin Mekke'ye haber ulaştırmasına izin verilmiyordu.

Ebu Süfyan Hz. Osman'dan da bir cevap alamayınca, Hz. Ali'ye, Hz. Fatıma'ya ve Sa'd b. Ubade'ye de başvurmuş, ama onlardan da bir sonuç alamamıştı.

Gerçekten o, genç yaşta Yemen'den Mekke'ye gelmiş, orada Esed Oğullarının halifi olmuş veya antlaşma ile onlar tarafından azat

edilmişti. Aslen Kureyşli değildi. Yaptığı bir hata olmakla birlikte, sözlerinden anlaşıldığı üzere dinine ihanet için bu işi yapmamış ve irtidat da etmemişti. Amacı, Mekke'deki malını ve yakınlarını korumaktı. Sözleri üzerine Hz. Peygamber yanındakilere şu değerlendirmeyi yaptı:

Derken Hz. Peygamber'e, kimi Mekkelilerin çarpışmak üzere hazırlık yaptıkları haberi geldi. Bunlar; Safvan b. Ümeyye, Ebu Cehil'in oğlu İkrime ve Süheyl b. Amr'dı. Bunlara kanan bazıları da silahlanmıştı. Bunlar çarpışmak üzere Mekke'nin hemen doğusundaki Handeme Dağı mevkiine toplandılar. Hatta oradakilerden biri Hımas b. Kays, Müslümanları yenip savaş sonrası hanımına bir Müslüman köle vermeyi bile hayal ediyordu. Hanımı Müslümandı, ama kocası bunu bilmiyordu. Kadın evde bunun ham hayal olduğunu ona anlatmaya çalışmıştı.

“Onu elden geldiğince gizle. (Genel) yolda gitme. Çünkü onun üzerinde muhafızlar var.”

17.

Cüzeyme Olayı

MEKKE FETHİ'NDEN SONRA Halid b. Velid Mekke yakınlarındaki Batn-ı Nahl'de bulunan Uzza putu ve tapınağını yıkmakla görevlendirilmiş, görevini yerine getirdikten sonra Mekke'ye dönmüştü. Hz. Peygamber (a.s.m.) bu kez onu 350 kişilik bir birlikle Şevval ayında Cüzeymelilere (Cezimelilere) gönderdi. Cüzeyme Oğulları Mekke'nin güneyinde, Mekke'ye yaklaşık otuz km uzaklıktaydılar. Halid b. Velid ve askerlerinin görevi, onları İslam'a çağırmaktı. Askerler muhacirler, ensar ve Süleym Oğullarından meydana gelen bir birlikti. Komutan Halid b. Velid onların yurduna gelince sordu:

"Müslüman mısınız?"

"Müslümanız."

"Öyleyse üzerinizdeki silahlar ne?"

"Bizimle Araplardan bir topluluk arasında düşmanlık var, bu yüzden sizin onlar olmanızdan korktuk. İslam muhaliflerinden kendimizi müdafaa etmek için silahları aldık."

Bunun üzerine Hz. Halid silahları bırakmalarını emretti. Adamlar silahlarını atınca, hepsini esir etti. Sözlerine güvenmemiş, Müslüman olduklarına inanmamıştı. Şafak vakti de öldürölmelerini emretti.

Bir başka rivayete göre Halid, Cüzeyme yurduna gelince onlara şöyle sormuştu:

"Müslüman mısınız?"

Onlar şöyle cevap verdiler:

"Sabe'nâ! Sabe'nâ = Sabii olduk, Sabii olduk! (putları bıraktık, bir dinden öbürüne geçtik.)"

Onların *"Eslemnâ = Müslüman olduk"* yerine *"sabe'nâ"* demeleri Hz. Halid'i şüphelendirmiş, gerçekten Müslüman olduklarına kanaat getirememişti.^[330] Askerlerden Halid'in emrini dinlemeyip esirlerini öldürmeyenler de oldu. Ensar ve Abdullah b. Ömer esirlerini salıverdiler. Ama Süleymlü askerler esirlerini acımadan öldürdüler. Abdurrahman b. Avf Cüzeymilerin öldürölmesine karşı çıktı. Çünkü Müslüman bir insan, ancak zina ve irtidat suçundan dolayı öldüröllebilirdi. Cüzeymelilerden otuz kişi öldürölümüştü.

Abdurrahman b. Avf Cüzeymelilerin öldürülmesini eski bir hesabın kapatılması olarak da görüyordu. Cüzeymeliler cahiliyede, Halid'in amcası Fakihe b. Muğire'yi öldürmüşlerdi. Ona göre Halid, onlardan bunun intikamını alıyordu. O, bunu Halid'e açıkça da söylemişti.

Hiz. Ömer de daha sonra Halid b. Velid'e şöyle hitap etmişti:

“Yazık sana Halid! Cüzeyme Oğullarını cahiliye işinden olan (intikam)la yakaladın (tutup öldürdün). İslam, kendisinden önce cahiliyede olanı (kan davasını, intikamı vb.) mahvetmedi mi?”

Hiz. Halid de kendisini şöyle savundu:

“Ben onları ancak haklılıkla tuttum (öldürdüm). Müşrik bir topluluğa baskın yaptım, onlar (teslim olmaktan) çekindiler, benim için de öldürmek gerekti.”

Hiz. Ömer ayrıca durumu iyice soruşturmuş, oğlu Ömer'den olanları öğrenmişti. Derken Cüzeymeli biri gelip durumu Rasulullah'a anlattı. Hiz. Halid ve askerleri Mekke'ye dönünce Rasulullah da konuyu iyice araştırdı ve Halid'in yaptığını onaylamadı. Ayağa kalkıp kıbleye yönelerek üç kez şöyle dua etti:

“Allah'ım! Halid'in yaptığından beriyim.”

O, Hiz. Halid'i savaş için göndermemiştir. Yaptıklarından dolayı Halid'i kınadı ve azarladı. Ardından Hiz. Ali'yi Cüzeymelilere göndererek öldürülenlerin diyetlerini ödedi.^[331]

Diğer yandan Hiz. Halid, Abdurrahman b. Avf'la tartıştığında ona şöyle demiştir: *“Üzerimize, bizden önce bulunduğumuz (önemli) günlerle yükleniyorsunuz.”*

Hiz. Abdurrahman ilk Müslümanlardan, Sabikîn-i Evvelîndendi. Önemli olaylarda, kritik, baskılı, zor ve şiddetli zamanlarda İslam'a hizmet etmişti. O Aşere-i Mübeşşere'den biriydi. Habeşistan'a ve Medine'ye hicret etmiş ve iki kez muhacir olmuştu. Şu an yirmi yıllık Müslüman'dı. Bedir ve Uhud'da bulunmuş, Uhud Savaşı'nda Rasulullah'ı korurken yirmi yerinden yaralanmış, bu gazanın hatırası olarak topal kalmıştı. Hiz. Halid onun yaptıklarını az da olsa biliyor ve yukarıdaki sözleri söylüyordu.

Abdurrahman b. Avf'ı üzen sözler Rasulullah'a ulaşınca, o Halid b. Velid'e şu önemli ihtar ve açıklamayı yaptı:

“Ashabımı bana bırakın! Canım kudreti elinde olana yemin ederim ki (Allah yolunda) Uhud Dağı veya dağlar kadar altın harcasanız, onların yaptıklarına (sevap ve derecelerine) ulaşamazsınız.”^[332]

Hız. Peygamber'in bu konuda Hız. Halid'e kızarak Şunları söylediği de rivayet edilir:

"Ashabımı bana bırakınız! Gurura yenilen zarar görür. Uhud altın olsa, sen onu kırat kırat Allah yolunda infak etsen, Abdurrahman b. Avf'ın sabah erken veya akşam sonrası çıktığı seferlerden bir ğadve ve revhasına yetişemezsin."^[333]

"Yavaş ol ey Halid! Ashabımı bana bırak. Vallahi Uhud altın olsa, sen de onu Allah yolunda harcasan, ashabımdan bir adamın bir ğadve ve revhasına yetişemezsin."^[334]

"( zellikle ilk) Sahabelerime sebbetmeyin (onları incitmeyin, kırmayın, haklarında kötü konuşmayın)! Canım kudreti elinde olan Allah'a yemin ederim ki, biriniz (sonraki Sahabeler) Uhud Dağı kadar altın infak etse, onlardan birinin bir m dd ne ve onun yarısına ulaşamaz."^[335]

Bu açıklamalardan sonra Hız. Halid, Abdurrahman b. Avf'tan özür diledi.^[336] Rasulullah ise, anlaşıldığı üzere, yaptıklarından dolayı Hız. Halid'i azarladı ve kınadı. Ardından Hız. Ali'yi Cüzeymelilere göndererek öldürülenlerin diyetlerini ödedi ve böylece problemi   z m Ő oldu.^[337] Hız. Ali, zor problemlerin çözümünde mahirdi ve ona yardımcı oluyordu.

^[330] bkz. Fayda, "Halid b. Velid", *D  A*, XV, 209.

^[331] Vakidi, III, 875-883;  bn-i Hişam, IV, 53-54; Ahmed b. Hanbel, II, 151; Diyarbekri, II, 98;  bn-i Kesir, *Tefsir*, IX, 306; Muhammed Rıza, s. 403; Hamidullah, I, 513, nr. 791; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 80-90.

^[332]  bn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 306; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 85.

^[333] Vakidi, III, 880; Ğadve; tan yerinden g neŐ doğuncaya kadar yapılan yolculuktur. Revha da, akşam sonrası gece yapılan yolculuktur. Muhammed Rıza, s. 403.

^[334]  bn-i Hişam, IV, 56; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 86.

^[335]  bn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 306;  bn-i Mace, I, 57, b b 11;  bn-i Ebi'l-İz, II, 691; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 86.

^[336] Vakidi, III, 880-881; Köksal, VIII, 391.

^[337] Vakidi, III, 875-883;  bn-i Hişam, IV, 53-54; Diyarbekri, II, 98; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 80-90; Sarıcık, * ağrı-Medine*, s. 485-486.

Onların “*Eslemnâ = Müslüman olduk*” yerine “*sabe’nâ*” demeleri Hz. Halid’i şüphelendirmiş, gerçekten Müslüman olduklarına kanaat getirememişti. Askerlerden Halid’in emrini dinlemeyip esirlerini öldürmeyenler de oldu. Ensar ve Abdullah b. Ömer esirlerini salıverdiler. Ama Süleymlü askerler esirlerini acımadan öldürdüler. Abdurrahman b. Avf Cüzeymlilerin öldürülmesine karşı çıktı. Çünkü Müslüman bir insan, ancak zina ve irtidat suçundan dolayı öldürülebilirdi. Cüzeymelilerden otuz kişi öldürülmüştü.

“(Özellikle ilk) *Sahabelerime sebbetmeyin (onları incitmeyin, kırmayın, haklarında kötü konuşmayın)! Canım kudreti elinde olan Allah’a yemin ederim ki, biriniz (sonraki Sahabeler) Uhud Dağı kadar altın infak etse, onlardan birinin bir müddüne ve onun yarısına ulaşamaz.*”

“*Yavaş ol ey Halid! Ashabımı bana bırak. Vallahi Uhud altın olsa, sen de onu Allah yolunda harcasan, ashabımdan bir adamın bir ğadve ve revhasına yetişemezsin.*”

O, Hz. Halid’i savaş için göndermemişti. Yaptıklarından dolayı Halid’i kınadı ve azarladı. Ardından Hz. Ali’yi Cüzeymelilere göndererek öldürülenlerin diyetlerini ödedi.

“*Ashabımı bana bırakın! Canım kudreti elinde olana yemin ederim ki (Allah yolunda) Uhud Dağı veya dağlar kadar altın harcasanız, onların yaptıklarına (sevap ve derecelerine) ulaşamazsınız.*”

“*Ashabımı bana bırakınız! Gurura yenilen zarar görür. Uhud altın olsa, sen onu kırat kırat Allah yolunda infak etsen, Abdurrahman b. Avf’ın sabah erken veya akşam sonrası çıktığı seferlerden bir ğadve ve revhasına yetişemezsin.*”

Bu açıklamalardan sonra Hz. Halid, Abdurrahman b. Avf’tan özür diledi. Rasulullah ise, anlaşıldığı üzere, yaptıklarından dolayı Hz. Halid’i azarladı ve kınadı. Ardından Hz. Ali’yi Cüzeymelilere göndererek öldürülenlerin diyetlerini ödedi ve böylece problemi çözmüş oldu. Hz. Ali, zor problemlerin çözümünde mahirdi ve ona yardımcı oluyordu.

İbn-i Hişam, IV, 56; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 86.

İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 306; İbn-i Mace, I, 57, bâb 11; İbn-i Ebî’l-İz, II, 691; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 86.

İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 306; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 85.

Vakidi, III, 880; Ğadve; tan yerinden güneş doğuncaya kadar yapılan yolculuktur. Revha da, akşam sonrası gece yapılan yolculuktur. Muhammed Rıza, s. 403.

Vakidi, III, 880-881; Köksal, VIII, 391.

bkz. Fayda, "Halid b. Velid", *DİA*, XV, 209.

Vakidi, III, 875-883; İbn-i Hişam, IV, 53-54; Ahmed b. Hanbel, II, 151; Diyarbekri, II, 98; İbn-i Kesir, *Tefsir*, IX, 306; Muhammed Rıza, s. 403; Hamidullah, I, 513, nr. 791; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 80-90.

Vakidi, III, 875-883; İbn-i Hişam, IV, 53-54; Diyarbekri, II, 98; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 80-90; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 485-486.

Bu açıklamalardan sonra Hz. Halid, Abdurrahman b. Avf'tan özür diledi. Rasulullah ise, anlaşıldığı üzere, yaptıklarından dolayı Hz. Halid'i azarladı ve kınadı. Ardından Hz. Ali'yi Cüzeymelilere göndererek öldürülenlerin diyetlerini ödedi ve böylece problemi çözmüş oldu. Hz. Ali, zor problemlerin çözümünde mahirdi ve ona yardımcı oluyordu.

18.

Huneyn ve Rasulullah'ın Yanındakiler

HİCRETİN SEKİZİNCİ YILINDA Mekke fethedilmiş, aynı yılın Şevval ayı başlarında 27 Ocak 630 cumartesi günü Rasulullah (a.s.m.) on iki bin kişilik ordusuyla Huneyn Vadisi'ne doğru yola çıkmıştı. Gelen haberlere göre Havazinliler ani Mekke Fethi'nden sonra ordu toplamaya başlamışlardı. Huneyn Vadisi Mekke'den 16 km kadar uzakta, Havazin kabilesine ait bir vadi idi. Havazin, Arabistan'ın en kalabalık kabilelerinden biriydi ve hâlâ İslam'a karşı direnen Taiflilerle müttefik olarak ordularını Huneyn'de toplamışlar ve karargâhlarını kurmuşlardı. Güçleri yirmi bin askeri buluyordu ve başkomutanları Havazinli Malik b. Avf'tı.^[338]

Nihayet İslam ordusu Havazin topraklarına ulaştı. Kendilerini bekleyen düşmana saldıracaklardı. Peygamber ordusu akıncılarının başında Halid b. Velid vardı. Atlılar Süleym Oğullarından teşekkül ediyordu. Bunlar Mekke'den çıkıştan beri öncüler olarak ordunun önündeydiler. Rasulullah ordusunu çarpışmaya teşvik etti ve yüreklendirdi. Sadakat gösterip, zora sabrettikleri takdirde galip olacaklarını müjdeledi. Rasulullah beyaz katırı Düldül'e binmiş, üzerine üst üste iki zırh giymişti.^[339] O, Allah'ın Peygamberiydi ama savaşın bütün gereklerini yapıyor, önlemlerini alıyor, zırh giyiyor, düşman hakkında istihbarat topluyor ve hiçbir tedbiri eksik bırakmıyordu. Çünkü başarı için *sünnetullah* kanunlarına uymak şarttı.

Halid b. Velid süvarileriyle şafak vakti Huneyn Vadisi'ne girdi. Vadi dar, çalılık ve etraf engebeliydi. Oysa keskin nişancı düşman okçuları, gizlendikleri yerlerde onların gelmesini bekliyordu. Önce İslam atlıları önüne, yem olarak zırhsız ve iyi silahlandırılmamış bir kısım Havazin askerleri çıktı. Atlılar bunlara karşı hücumla geçtiler ve onları geri püskürttüler. Süvarilerden bir kısmı atlarından inip ganimet toplamaya başlayınca, düşman okçuları atışlara başladı. Süvariler üzerine yağmur gibi ok yağıyordu ama okların nereden geldikleri belli

değildi. Öncü kuvvetler çok geçmeden bozuldu ve bozgun halinde geri çekildiler.^[340]

Havazin atlıları ise onları kovalıyorlardı. Atlılarla birlikte diğer askerler de telaşa kapıldılar ve geriye doğru kaçmaya başladılar. Düşman önünden kaçanlar merkezde bulunan başkomutan Rasulullah'a kadar geldiler. Hz. Peygamber rüzgârı tersine çevirmek için onlara şöyle sesleniyordu:

“Ey İnsanlar! Nereye gidiyorsunuz? Bana geliniz! Ben Allah'ın Rasulüyüm! Ben Abdullah'ın oğlu Muhammed'im! Yâ le'l-muhâ-cirin = Ey Muhacirler! Yâ le'l-ensâr = Ey Ensar!”^[341]

Hz. Peygamber'in yanında Hz. Ebu Bekir, Ömer, Ali, Abbas, amcası Haris'in oğlu Ebu Süfyan, Üsame ve birkaç kişi daha vardı. Etrafında kenetlenmiş yüz kadar asker bulunuyordu.^[342] Görüldüğü gibi, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'le birlikte Hz. Ali de Huneyn bozgunu sırasında Rasulullah'ın yanında yer almış ve onun yanından ayrılmamışlar ve kaçmamışlardı. Amcası Hz. Abbas ve yine amca oğlu Ebu Süfyan da orada direnmişlerdi.

Rasulullah o sırada Allah'a dua etti. Bozgun sırasında geri hizmette bulunan Ebu Süfyan b. Harp, bozgunun önlenemeyeceğini ifade ederken, Süheyl b. Amr, Muhammed ve askerinin işi düzelterek asla savaşamayacağını söylüyordu.^[343] O sırada Rasulullah beyaz katırını tepip düşman üzerine sürmek istiyor, amcası Hz. Abbas katırın dizginine asılıyor, amcası Haris'in oğlu Ebu Süfyan da üzengisinden tutup onu düşman içine bırakmıyordu.^[344]

Şeybe b. Osman o sırada şeytani düşüncelere ve intikam hislerine yenilerek, Hz. Peygamber'i öldürmeye karar verdi. Onu yok etmenin tam zamanıydı. Ona sağından solundan yanaşamadı. Çünkü sağında Hz. Abbası, solunda Ebu Süfyan'ı gördü. Arkadan yanaşıp kılıcını vurmak üzereyken, onunla kendi arasında bir ateş yalımı gördü. Elleriyle gözlerini kapadı ve geri çekildi. Şeybe'nin babası Osman b. Talha Uhud'ta öldürülmüştü.

Gördükleri üzerine Şeybe, Rasulullah'ın korunduğunu anlamıştı. Rasulullah suikastçıya gülümsedi ve *“Bana gel!”* dedi. Şeybe heyecan ve korkudan titriyordu. Rasulullah elini göğsüne koydu ve şöyle dua etti:

“Allah'ım! Bundan şeytanı gider.”

Dua ve Rasulullah'ın affıyla Şeybe değişti. İçinde Rasulullah'a karşı coşkun bir sevgi uyanmıştı. Rasulullah sonra kendisine emretti:

“Haydi, kâfirlerle savaş!”

Şeybe korkuyla söylendi:

“Ey Allah'ın Rasulü! Alaca atlı süvariler görüyorum.”

Gördükleri savaşa yardım için gelen meleklerdi. Rasulullah açıklama yaptı:

“Şeybe! Onları ancak kâfirler görür.”

Sonra elini iki kez daha göğsüne koyarak Allah'a dua etti.

Şeybe ölümüne savaşmaya başladı. Rasulullah'ın yanı başında ve bu kez onu korumak için savaşıyordu. [345]

Bozgun sırasında Hz. Abbas, Hz. Peygamber'in emriyle askerlere seslenmeye başladı:

“Ey ensar topluluğu! Ey semure ağacı altında biat edenler! Neredesiniz?” [346]

Hz. Abbas'ın sesi gürdü. Derken askerler Rasulullah'a doğru gelmeye başladılar. Ensar ona doğru koşarken bağırıyorlardı:

“Kaçış ve saldırış!”

Mızraklarla düşmana karşı dayanıyorlardı. Sa'd b. Ubade Hazreclilere bağırdı:

“Yâ le'l-Hazrec = Yetişin Hazrecliler!”

Üseyyid de Evslileri geri çağırıyordu:

“Yâ le'l-Evs = Yetişin Evsliler!”

Çok geçmeden rüzgâr tersine döndü. İslam ordusu Havazin askerleri üzerine ölümüne atılmaya başlamıştı. Bir araya toplanan bin kahramanın gayretiyle bozgunun önüne geçilmişti.

Hz. Osman, Ali, Ebu Dücan, Ebu Süfyan b. Haris en gayretli kahramanlardı.

Rasulullah durumun değiştiğini ve bozgunun sonraki gayreti görünce olanları şöyle yorumladı:

“İşte şimdi tandır tutuştu!” Bir yandan da şöyle sesleniyordu:

“Ene'n-nebiyyu lâ kezîb / Ene ibnu Abdulmuttalib. = Yalan yok ben nebiyim; / İbn-i Abdulmuttalib'im.” [347]

Diğer yandan ilk bozgunla geri kaçan Mekkelilerden bazıları geri dönmemiş ve korkuyla Mekke'nin yolunu tutmuşlardı. Onlar yeniden şahlanıştan habersizdiler. Rasulullah bir ara katırından indi ve Allah'a şöyle dua etti:

“Allah’ım! Tarafından bana olan vaadini yerine getirmeni istiyorum. Allah’ım, mutlaka onların bize galip gelmelerini istemezsin.”

Sonra yerden bir avuç yaprak alıp düşmana doğru saçtı. Atarken seslendi:

“Şâheti’l-vücûh = Yüzleri kara olsun!”^[348]

O sırada Meleklerin yardımı da gelmiş,^[349] Havazin ve Sakif ordusu bozulmuş ve dağılmıştı. Düşmandan bir kısmı Taif’e sığınmak üzere yola çıkarken, bir kısmı Evtas karargâhına doğru geriliyordu. Nahle Vadisi’ne doğru çekilenleri süvariler takip etti.^[350] Komutan Malik, kaçarak Taif Kalesine sığındı. Huneyn’de muhacirlerin livasını/sancağını Hz. Ali taşıyordu.^[351]

Diğer yandan kadınlar, çocuklar ve düşman askerleri esir alınıyordu. Esirler içinde Rasulullah’ın sütkardeşi Şeyma da vardı. Rasulullah’la görüşünce, Hz. Peygamber çok hislendi. Ondan sütanne ve babasının daha önce öldükleri haberini aldı. Sevgi ve saygı görerek yanında kalmasını istedi. Şeyma bunu istemeyince kendisine bir kadın, bir erkek köle verdi. Şeyma Müslüman oldu. Rasulullah ondan ayrılırken kendisine şöyle diyordu:

“Sen Ci’rane’ye dön! Orada kavminle birlikte bulun! Ben Taif’e gidiyorum, oradan Ci’rane’ye döneceğim!”

Ci’rane’de ona, kabiledaşlarına develer ve davarlar verecekti.^[352] Hz. Ali aynı yıl Huneyn Savaşı’ndan sonra, Evtas Savaşı’nda bulundu ve Taif Kuşatmasına katıldı.

^[338] Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 488-489.

^[339] Vakidi, III, 897; Köksal, VIII, 409-411.

^[340] Ahmed b. Hanbel, IV, 281; Buhari, V, 99; Vakidi, III, 897.

^[341] Vakidi, III, 906; İbn-i Hişam, IV, 72; Ahmed b. Hanbel, III, 157.

^[342] Vakidi, III, 900/901; İbn-i Hişam, IV, 72; Hamidullah, “Huneyn”, *DİA*, XVIII, 376.

^[343] Vakidi, III, 897-898; 910-911; Köksal VIII, 415-416.

^[344] Ahmed, b. Hanbel, I, 207; Vakidi, III, 898; Köksal, VIII, 410.

^[345] İbn-i Hişam, IV, 73; Vakidi, III, 910; Köksal, III, 418.

^[346] İbn-i Hişam, IV, 72; Vakidi, III, 898-899; Köksal, VIII, 420-421.

^[347] Vakidi, III, 899.

^[348] İbn-i Hişam, IV, 67; Ahmed b. Hanbel, III, 279; Vakidi, III, 905.

[349] Vakidi, III, 914-915; İbn-i Hişam, IV, 71; Belazuri, s. 79; Köksal, VIII, 427-429.

[350] Hamidullah, II, 1072, nr. 1748.

[351] Vakidi, III, 912-194; Köksal, VIII, 431-432; Belazuri, s. 79.

[352] Sarıcık, Çağrı-Medine, s. 529, 539, 541.

“Ene’n-nebiyyu lâ kezîb / Ene ibnu Abdulmuttalib. = Yalan yok ben nebiyim; / İbn-i Abdulmuttalib’im.”

Hiz. Peygamber’in yanında Hiz. Ebu Bekir, Ömer, Ali, Abbas, amcası Haris’in oğlu Ebu Süfyan, Üsame ve birkaç kişi daha vardı. Etrafında kenetlenmiş yüz kadar asker bulunuyordu. Görüldüğü gibi, Hiz. Ebu Bekir ve Hiz. Ömer’le birlikte Hiz. Ali de Huneyn bozgunu sırasında Rasulullah’ın yanında yer almış ve onun yanından ayrılmamışlar ve kaçmamışlardı. Amcası Hiz. Abbas ve yine amca oğlu Ebu Süfyan da orada direnmişlerdi.

HİCRETİN SEKİZİNCİ YILINDA Mekke fethedilmiş, aynı yılın Şevval ayı başlarında 27 Ocak 630 cumartesi günü Rasulullah (a.s.m.) on iki bin kişilik ordusuyla Huneyn Vadisi’ne doğru yola çıkmıştı. Gelen haberlere göre Havazinliler ani Mekke Fethi’nden sonra ordu toplamaya başlamışlardı. Huneyn Vadisi Mekke’den 16 km kadar uzakta, Havazin kabilesine ait bir vadi idi. Havazin, Arabistan’ın en kalabalık kabilelerinden biriydi ve hâlâ İslam’a karşı direnen Taiflilerle müttefik olarak ordularını Huneyn’de toplamışlar ve karargâhlarını kurmuşlardı. Güçleri yirmi bin askeri buluyordu ve başkomutanları Havazinli Malik b. Avf’tı.

O sırada Meleklerin yardımı da gelmiş, Havazin ve Sakif ordusu bozulmuş ve dağılmıştı. Düşmandan bir kısmı Taif’e sığınmak üzere yola çıkarken, bir kısmı Etras karargâhına doğru geriliyordu. Nahle Vadisi’ne doğru çekilenleri süvariler takip etti. Komutan Malik, kaçarak Taif Kalesine sığındı. Huneyn’de muhacirlerin livasını/sancağını Hiz. Ali taşıyordu.

“Ey İnsanlar! Nereye gidiyorsunuz? Bana geliniz! Ben Allah’ın Rasulüyüm! Ben Abdullah’ın oğlu Muhammed’im! Yâ le’l-muhâ-cirin = Ey Muhacirler! Yâ le’l-ensâr = Ey Ensar!”

Rasulullah o sırada Allah’a dua etti. Bozgun sırasında geri hizmette bulunan Ebu Süfyan b. Harp, bozgunun önlenemeyeceğini ifade ederken, Süheyl b. Amr, Muhammed ve askerinin işi düzeltip asla

savaşamayacağını söylüyordu. O sırada Rasulullah beyaz katırını tepip düşman üzerine sürmek istiyor, amcası Hz. Abbas katırın dizginine asılıyor, amcası Haris'in oğlu Ebu Süfyan da üzengisinden tutup onu düşman içine bırakmıyordu.

Halid b. Velid süvarileriyle şafak vakti Huneyn Vadisi'ne girdi. Vadi dar, çalılık ve etraf engebeliydi. Oysa keskin nişancı düşman okçuları, gizlendikleri yerlerde onların gelmesini bekliyordu. Önce İslam atlıları önüne, yem olarak zırhsız ve iyi silahlandırılmamış bir kısım Havazin askerleri çıktı. Atlılar bunlara karşı hücumla geçtiler ve onları geri püskürttüler. Süvarilerden bir kısmı atlarından inip ganimet toplamaya başlayınca, düşman okçuları atışlara başladı. Süvariler üzerine yağmur gibi ok yağıyordu ama okların nereden geldikleri belli değildi. Öncü kuvvetler çok geçmeden bozuldu ve bozgun halinde geri çekildiler.

Ci'rane'de ona, kabiledaşlarına develer ve davarlar verecekti. Hz. Ali aynı yıl Huneyn Savaşı'ndan sonra, Evtas Savaşı'nda bulundu ve Taif Kuşatmasına katıldı.

“Ey ensar topluluğu! Ey semure ağacı altında biat edenler! Neredesiniz?”

O sırada Meleklerin yardımı da gelmiş, Havazin ve Sakif ordusu bozulmuş ve dağılmıştı. Düşmandan bir kısmı Taif'e sığınmak üzere yola çıkarken, bir kısmı Evtas karargâhına doğru geriliyordu. Nahle Vadisi'ne doğru çekilenleri süvariler takip etti. Komutan Malik, kaçarak Taif Kalesine sığındı. Huneyn'de muhacirlerin livasını/sancağını Hz. Ali taşıyordu.

Rasulullah o sırada Allah'a dua etti. Bozgun sırasında geri hizmette bulunan Ebu Süfyan b. Harp, bozgunun önlenemeyeceğini ifade ederken, Süheyl b. Amr, Muhammed ve askerinin işi düzeltip asla savaşamayacağını söylüyordu. O sırada Rasulullah beyaz katırını tepip düşman üzerine sürmek istiyor, amcası Hz. Abbas katırın dizginine asılıyor, amcası Haris'in oğlu Ebu Süfyan da üzengisinden tutup onu düşman içine bırakmıyordu.

O sırada Meleklerin yardımı da gelmiş, Havazin ve Sakif ordusu bozulmuş ve dağılmıştı. Düşmandan bir kısmı Taif'e sığınmak üzere yola çıkarken, bir kısmı Evtas karargâhına doğru geriliyordu. Nahle Vadisi'ne doğru çekilenleri süvariler takip etti. Komutan Malik,

kaçarak Taif Kalesine sığındı. Huneyn'de muhacirlerin livasını/sancağını Hz. Ali taşıyordu.

“*Şâheti'l-vücûh = Yüzleri kara olsun!*”

Şeybe ölümüne savaşmaya başladı. Rasulullah'ın yanı başında ve bu kez onu korumak için savaşıyordu.

Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 488-489.

Vakidi, III, 897; Köksal, VIII, 409-411.

Nihayet İslam ordusu Havazin topraklarına ulaştı. Kendilerini bekleyen düşmana saldıracaklardı. Peygamber ordusu akıncılarının başında Halid b. Velid vardı. Atlılar Süleym Oğullarından teşekkül ediyordu. Bunlar Mekke'den çıkıştan beri öncüler olarak ordunun önündeydiler. Rasulullah ordusunu çarpışmaya teşvik etti ve yüreklendirdi. Sadakat gösterip, zora sabrettikleri takdirde galip olacaklarını müjdeledi. Rasulullah beyaz katırı Düldül'e binmiş, üzerine üst üste iki zırh giymişti. O, Allah'ın Peygamberiydi ama savaşın bütün gereklerini yapıyor, önlemlerini alıyor, zırh giyiyor, düşman hakkında istihbarat topluyor ve hiçbir tedbiri eksik bırakmıyordu. Çünkü başarı için *sünnetullah* kanunlarına uymak şarttı.

Vakidi, III, 912-194; Köksal, VIII, 431-432; Belazuri, s. 79.

Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 529, 539, 541.

Hamidullah, II, 1072, nr. 1748.

İbn-i Hişam, IV, 67; Ahmed b. Hanbel, III, 279; Vakidi, III, 905.

Vakidi, III, 914-915; İbn-i Hişam, IV, 71; Belazuri, s. 79; Köksal, VIII, 427-429.

İbn-i Hişam, IV, 72; Vakidi, III, 898-899; Köksal, VIII, 420-421.

Vakidi, III, 899.

Ahmed b. Hanbel, IV, 281; Buhari, V, 99; Vakidi, III, 897.

Vakidi, III, 906; İbn-i Hişam, IV, 72; Ahmed b. Hanbel, III, 157.

Ahmed, b. Hanbel, I, 207; Vakidi, III, 898; Köksal, VIII, 410.

İbn-i Hişam, IV, 73; Vakidi, III, 910; Köksal, III, 418.

Vakidi, III, 900/901; İbn-i Hişam, IV, 72; Hamidullah, “Huneyn”, *DİA*, XVIII, 376.

Vakidi, III, 897-898; 910-911; Köksal VIII, 415-416.

19.

Hz. Ali'nin

Fels'i Yıkmağa Gönderilişi

HİCRETİN DOKUZUNCU YILI meşhur şairlerden Ka'b b. Züheyr Müslüman olmuş, Medine'ye farklı kabilelerden heyetler gelmişti.^[353] Hz. Ali, aynı yıl Rebiulahir ayında (Temmuz-Ağustos 630) 150 kişilik bir askeri birlikle Tay Kabilesi üzerine gitmek üzere yola çıkarıldı.^[354] Tay, cömertliği destanlaşmış Hatem-i Tai'nin kabilesiydi. Kabile Kuzey Arabistan'da, Medine'nin kuzeydoğusundaki yurtlarında^[355] oturuyorlardı. Hatem-i Tai kabilenin şeyhi/reisiydi. Hicretin sekizinci yılında Müslüman olmadan ölmüş, yerine oğlu Adiy geçmişti.

Bekr ve Kays kabileleri arasında yaşayan Tay Kabilesinin bir tağutu vardı. Kabileye yakın Selma ve Ece dağlarında yaşayan bedeviler bu tağuta tapıyorlardı. İbnül-Kelbi'ye göre, Ece Dağı orta kısmındaki zirvede kırmızı bir çıkıntı veya siyah bir sivrilik vardı. Bu insan heykeline benziyordu. Tay kabilesinin tanrısı buydu. Ona hediyeler sunulur, kurbanlar (atâir) kesilirdi. Cahiliyede özellikle recep ayında ilahlara kesilen kurbanlara “atîre” deniyordu.

Onlara göre, korkan biri Fels'in yanına gelince güven ve rahatlık hisseder, av hayvanları ve insanlardan ona sığınan *Fels'in rızası* için bırakılırdı. Başka kabileden adam öldüren, öldürülmek için kovalanırken Fels'e sığınırsa onun rızası için bırakılıyordu. Bu takdirde Fels ona aman vermiş ve himayesine almış kabul edilirdi. Fels'in bakıcıları (sedene) vardı. Bunlar Bevlan Oğullarındandı. Zaten Fels'e ilk tapınmayı başlatanlar da onlardı.^[356]

Askeri birlik bir sabah tanyeri ağarırken Tay Kabilesine baskın yaptı. Öldürülenler ve esir alınanlar oldu. Esirler arasında Hatem-i Tai'nin kızı Seffane de vardı. Birçok deve ve koyun da ganimet alındı. Sonra “*Fels Tapınağı*” yıkıldı, Fels'in evinde üç kılıç ve üç zırh bulundu. Kabile şeyhi Adiy Şam'a kaçmıştı.

Üç kılıçtan Resub ve Mihzem Rasulullah'a (a.s.m.) ayrıldı. Bu kılıçlardan ikisi Haris b. Şemr el-Gassani^[357] tarafından tapınağa armağan edilmiş ve Fels'in üzerine asılmıştı. Ganimetler

bölüştürüldü. Önce beşte biri devlet için ayrıldı, sonrakiler mücahitler arasında paylaştırıldı. Vakidi'ye göre Fels'i bir insan gibi giydirmişlerdi.^[358]

Adiy b. Hatem'in kız kardeşi ve ailesi, ganimet olarak paylaştırılmadı. Seffane birkaç gün Hz. Peygamber'le görüştü. Son görüşmesinde de şöyle dedi:

“Babam aileleri korur, esirlik bağlarını çözer, açları doyurur, çıplakları giydirir, misafirleri ağırlar, yemek yedirir, selamı yayar, isteyenin isteğini reddetmezdi. İşte ben bu Hatem-i Tâi'nin kızıyım.”

O babasının iyiliklerini sayarak onlarla övünmekteydi. Rasulullah duyduklarına karşılık şöyle cevap verdi:

“Ey kadın! Bunlar müminlerin sıfatları. Keşke baban Müslüman olsa da onu rahmetle ansaydık!”

Hiz. Peygamber'in Hatem-i Tâi konusundaki değerdendirmesi ilerde onun Müslüman olmadığı halde, İslam dünyasında efsaneleşmesine sebep olacaktır. O mümin, Müslüman olmadığı halde, *“Müslüman sıfatlar”* taşıyordu. Şu kadar var ki Müslüman olmadığı için Rasul-i Ekrem onun için *“Allah rahmet etsin!”* diyememişti.

Seffane Müslüman oldu, Hiz. Peygamber onu Beliy veya Kudaalı bir bölük süvari ile yurduna gönderdi. Seffane, oradan adamlarıyla Şam'a gitti. Sonunda kardeşi Adiy'i buldu, olanları ona anlattı ve Adiy'i de Medine'ye getirip Müslüman olmasına vesile oldu.

^[353] Bu kabile aslen Yemenli olup bu yeni vatanlarına göç etmişlerdir. bkz. Hamidullah, I, 556-557, nr. 863.

^[354] Sarıçam, s. 33.

^[355] Buhari, VIII, 101; İbn-i Mace, II, 1304; İbn-i Hişam, I, 191; Mansur Ali, V, 303; Hamidullah, I, 557; Hasan İbrahim Hasan, I, 27; Sarıcık, *Cahiliye Kültürü*, s. 257 vd.

^[356] Haris, Suriye'de hükümdarın Gassan krallarından biridir. bkz. Hitti, I, 120-121.

^[357] Vakidi, III, 988-989; İbn-i Hişam, I, 192; Diyarbekri, II, 121; Hamidullah, I, 558; Köksal, IX, 102-108.

^[358] Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 559.

HİCRETİN DOKUZUNCU YILI meşhur şairlerden Ka'b b. Züheyr Müslüman olmuş, Medine'ye farklı kabilelerden heyetler gelmişti. Hiz. Ali, aynı yıl Rebiulahir ayında (Temmuz-Ağustos 630) 150 kişilik bir

askeri birlikle Tay Kabilesi üzerine gitmek üzere yola çıkarıldı. Tay, cömertliği destanlaşmış Hatem-i Tai'nin kabilesiydi. Kabile Kuzey Arabistan'da, Medine'nin kuzeydoğusundaki yurtlarında oturuyorlardı. Hatem-i Tai kabilenin şeyhi/reisiydi. Hicretin sekizinci yılında Müslüman olmadan ölmüş, yerine oğlu Adiy geçmişti.

Onlara göre, korkan biri Fels'in yanına gelince güven ve rahatlık hisseder, av hayvanları ve insanlardan ona sığınan *Fels'in rızası* için bırakılırdı. Başka kabileden adam öldüren, öldürülmek için kovalanırken Fels'e sığınırса onun rızası için bırakılıyordu. Bu takdirde Fels ona aman vermiş ve himayesine almış kabul edilirdi. Fels'in bakıcıları (sedene) vardı. Bunlar Bevlan Oğullarındandı. Zaten Fels'e ilk tapınmayı başlatanlar da onlardı.

Üç kılıçtan Resub ve Mihzem Rasulullah'a (a.s.m.) ayrıldı. Bu kılıçlardan ikisi Haris b. Şemr el-Gassani tarafından tapınağa armağan edilmiş ve Fels'in üzerine asılmıştı. Ganimetler bölüştürüldü. Önce beşte biri devlet için ayrıldı, sonrakiler mücahitler arasında paylaştırıldı. Vakidi'ye göre Fels'i bir insan gibi giydirmişlerdi.

HİCRETİN DOKUZUNCU YILI meşhur şairlerden Ka'b b. Züheyr Müslüman olmuş, Medine'ye farklı kabilelerden heyetler gelmişti. Hz. Ali, aynı yıl Rebiulahir ayında (Temmuz-Ağustos 630) 150 kişilik bir askeri birlikle Tay Kabilesi üzerine gitmek üzere yola çıkarıldı. Tay, cömertliği destanlaşmış Hatem-i Tai'nin kabilesiydi. Kabile Kuzey Arabistan'da, Medine'nin kuzeydoğusundaki yurtlarında oturuyorlardı. Hatem-i Tai kabilenin şeyhi/reisiydi. Hicretin sekizinci yılında Müslüman olmadan ölmüş, yerine oğlu Adiy geçmişti.

HİCRETİN DOKUZUNCU YILI meşhur şairlerden Ka'b b. Züheyr Müslüman olmuş, Medine'ye farklı kabilelerden heyetler gelmişti. Hz. Ali, aynı yıl Rebiulahir ayında (Temmuz-Ağustos 630) 150 kişilik bir askeri birlikle Tay Kabilesi üzerine gitmek üzere yola çıkarıldı. Tay, cömertliği destanlaşmış Hatem-i Tai'nin kabilesiydi. Kabile Kuzey Arabistan'da, Medine'nin kuzeydoğusundaki yurtlarında oturuyorlardı. Hatem-i Tai kabilenin şeyhi/reisiydi. Hicretin sekizinci yılında Müslüman olmadan ölmüş, yerine oğlu Adiy geçmişti.

Buhari, VIII, 101; İbn-i Mace, II, 1304; İbn-i Hişam, I, 191; Mansur Ali, V, 303; Hamidullah, I, 557; Hasan İbrahim Hasan, I, 27; Sarıcık,

Cahiliye Kültürü, s. 257 vd.

Haris, Suriye'de hükümdarın Gassan krallarından biridir. bkz. Hitti, I, 120-121.

Vakidi, III, 988-989; İbn-i Hişam, I, 192; Diyarbekri, II, 121; Hamidullah, I, 558; Köksal, IX, 102-108.

Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 559.

Bu kabile aslen Yemenli olup bu yeni vatanlarına göç etmişlerdir. bkz. Hamidullah, I, 556-557, nr. 863.

Sarıçam, s. 33.

Üç kılıçtan Resub ve Mihzem Rasulullah'a (a.s.m.) ayrıldı. Bu kılıçlardan ikisi Haris b. Şemr el-Gassani tarafından tapınağa armağan edilmiş ve Fels'in üzerine asılmıştı. Ganimetler bölüştürüldü. Önce beşte biri devlet için ayrıldı, sonrakiler mücahitler arasında paylaştırıldı. Vakidi'ye göre Fels'i bir insan gibi giydirmişlerdi.

20.

Tebük'e Çıkarken

HZ. ALİ, RASULULLAH'IN (a.s.m.) çıktığı bütün savaşlara katılmıştı. Ancak Hz. Peygamber hicretin dokuzuncu yılında (630) çıktığı en son seferi olan Tebük Gazası'nda onu orduya almadı ve Medine'de bıraktı. Tebük Seferi Bizans askerlerinin Belka'ya kadar geldiğı söylentisi ve haberleri üzerine çıkılan bir seferdi. Tebük Medine'ye 780 km uzaklıkta, Kızıldeniz'in kuzeyinde, iki kulağının başladığı yol hizasında bir mevkiydi. Sefer hazırlıkları eylüle rastlamıştı ve Rasulullah recep ayı içinde (Ekim 630) otuz bin kişilik ordusuyla Medine'den ayrıldı. Savaş Doğı Roma İmparatorluğına karşı yapılacaktı.^[359] Bu, Rasulullah'ın çıktığı son seferdi.

Tebük'e çıkarken münafıklardan seksen iki kişi, sebepsiz Rasulullah'tan izin istemişler, o da kendilerine istediklerini vermişti. Sonunda Seniyyetül-Veda'daki ordugâhta 30.000 asker toplandı. Bunlardan on bini atlıydı. Daha birkaç yıl öncesi, Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarında İslam ordusu sayıca, silahça ne kadar azdı! Fakat Tebük Seferi için otuz bin kişilik büyük bir ordu toplanabilmişti.

Hz. Peygamber, Tebük Seferi'nde, Medine'de amil (görev

li, vekil) olarak Muhammed b. Mesleme'yi bıraktı. Medine dışından Tebük'e kadar olan sahanın güvenliğınden Siba b. Urfuta sorumlu olacaktı. Ayrıca Hz. Peygamber Ali b. Ebi Talib'i ehli (ev halkı) ve onların işleri ile meşgul olmak ve içlerinde ikamet etmek üzere tahlif etti (halef kıldı). Münafıklar Hz. Ali'nin geri bırakılmasını da farklı yorumladılar:

“Onu çekilmez bulduğı ve kendisinden kurtulmak istediğı için geri bıraktı.”

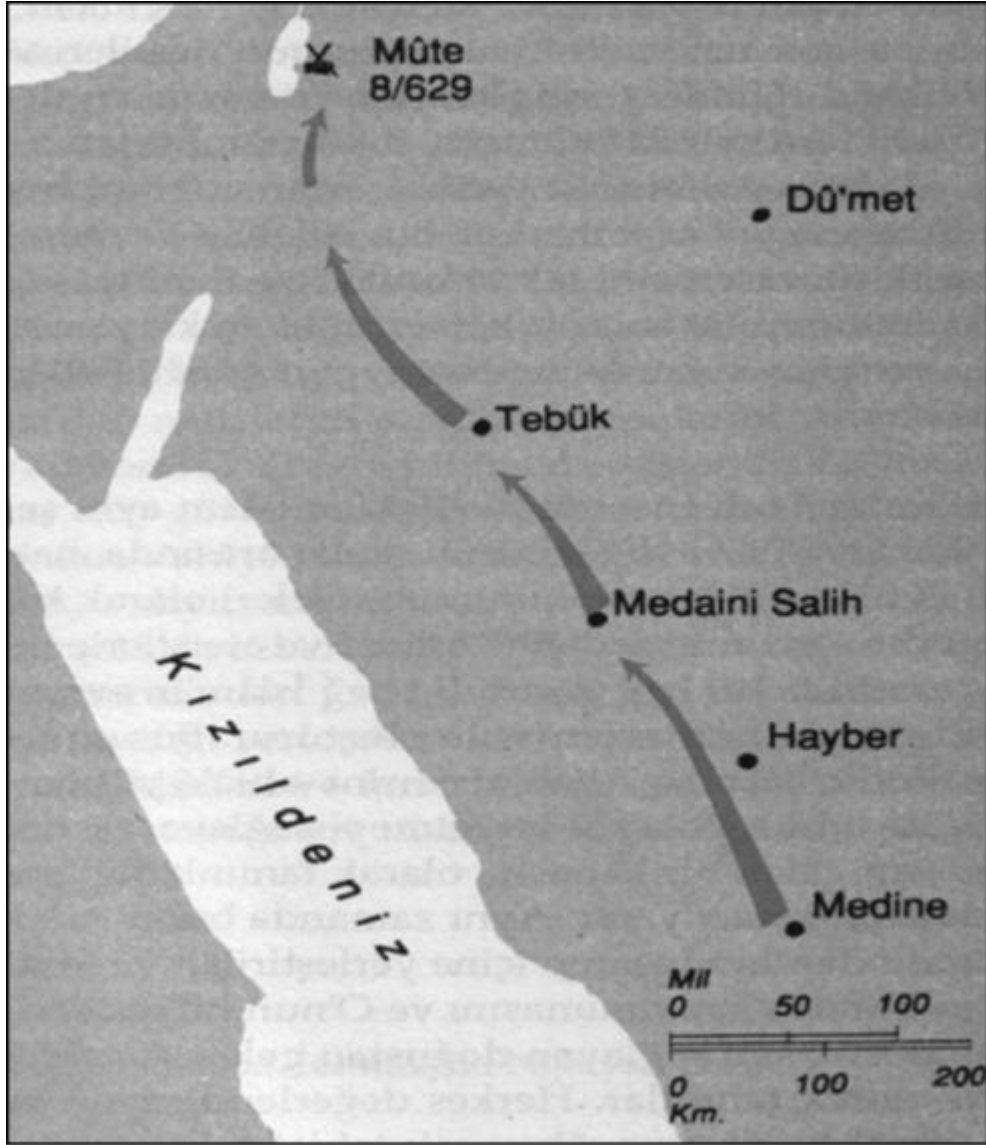
Hz. Ali bunları duyunca, silahlarını aldı ve Medine'ye üç mil uzaklıktaki Cüf'te orduya yetişti. Hz. Peygamber'e münafıkların sözlerini ilettiler. Bunun üzerine Rasulullah damadına şunları söyledi:

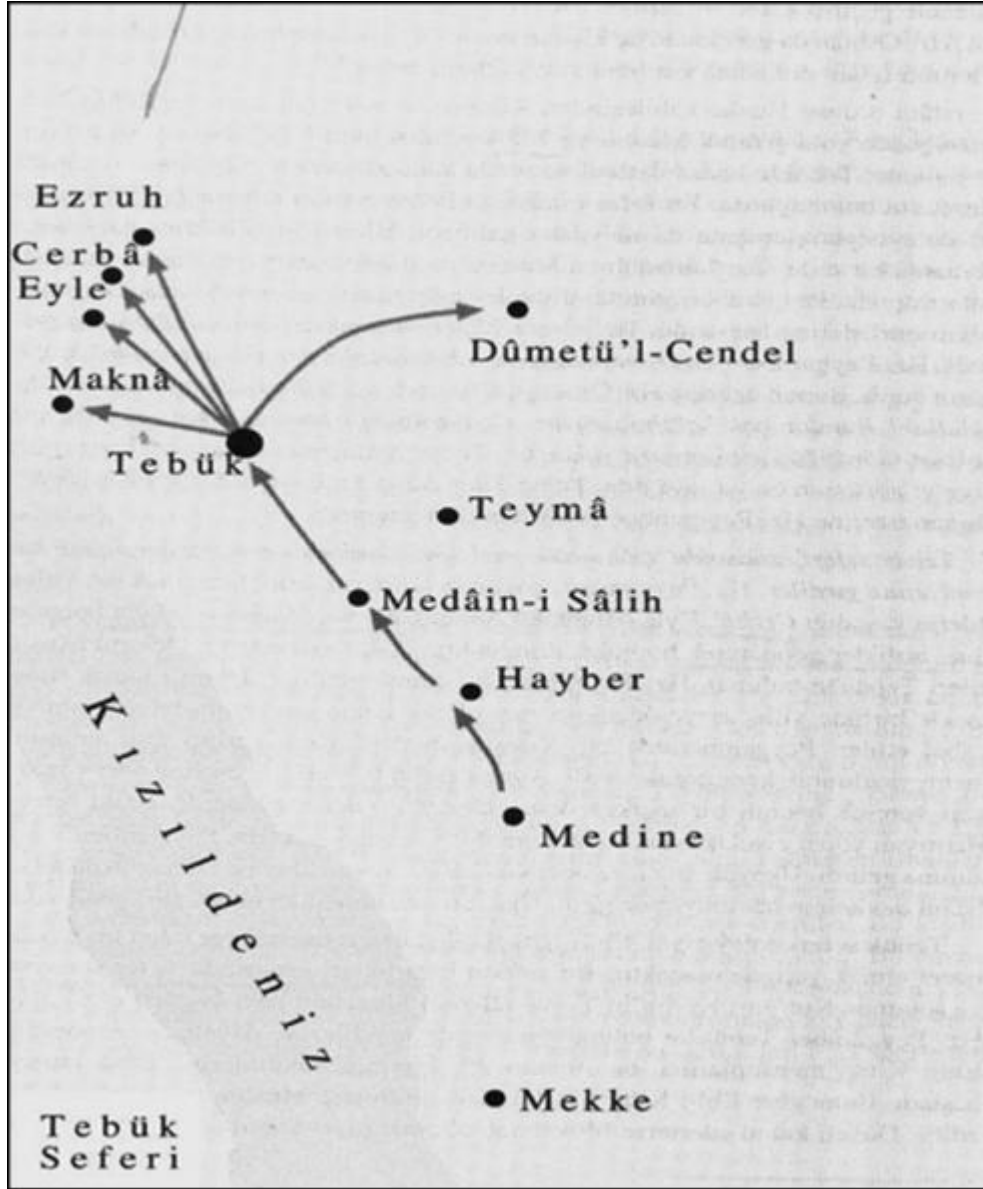
Medine, Hayber ve Tebük. Faruki, s. 219.

“Yalan söylemişler. Seni gerimde bıraktığım şey için geride bıraktım. Haydi, ehlim/ailem ve ehlin/ailen için geri kal. Ey Ali! Sen,

benim yanımda, Musa'ya göre Harun yerinde olmaya razı değil misin? Ancak durum şu ki benden sonra nebi yoktur.”

Bu sözler üzerine Hz. Ali Medine'ye döndü.^[360] Kanaatimizce, Tebük'ten önce yaşanan İlâ Olayı, ona sebep olan ailevi problemler de, Hz. Peygamber'in yakınlarından birinin orada kalmasını gerektiriyordu. Böylece Hz. Ali bu sefere katılmamış oldu.

Tebük ve diğer bazı yerleşim merkezleri. Sarıçam, s. 244.

Ka'b b. Malik, Mürare b. Rebi, Hilal b. Ümeyye ve Ebu Hayseme de ihmalleri yüzünden Tebük'e giden orduda yer almamışlardı. [\[361\]](#)

Hiz. Peygamber bir perşembe günü öğle sonu orduyla hareket etmişti. Develere ikişer üçer kişi biniyordu. Hiz. Peygamber yolda konakladığı yerlerde namaz kıldı ve secdelerde bulundu. Buralar bu nedenle mescit olarak anıldı ve sonradan oralara mescitler yapıldı. [\[362\]](#)

[359] İbn-i Hişam, IV, 184; Buhari, V, 129; Ahmed b. Hanbel, I, 170, 173, 177; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 467-468; Köksal, IX, 173-174, 176; Hz. Ali ile ilgili hadisler konusunda geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s.74-78.

[360] Buhari, V, 130 vd.; Vakidi, III, 997 vd.; İbn-i Hişam, IV, 184 vd.; Buhari, V, 130 vd.

[361] Bu mescit yerleri on dokuz yirmi tanedir. bkz. Köksal, IX, 181-184, 197-204. Bu seferden sonra bazı antlaşmalar kaleme alınmıştı ve Maknalılarla yapılan antlaşmayı Hz. Ali yazmıştı. bkz. Hamidullah, I, 653, nr. 992. Ayrıca bkz. *a.g.e.*, II, 1072, nr. 1749.

[362] İbn-i Hişam, IV, 201; Diyarbekri, II, 141.

Ka'b b. Malik, Mürare b. Rebi, Hilal b. Ümeyye ve Ebu Hayseme de ihmalleri yüzünden Tebük'e giden orduda yer almamışlardı.

Hz. Peygamber bir perşembe günü öğle sonu orduyla hareket etmişti. Develere ikişer üçer kişi biniyordu. Hz. Peygamber yolda konakladığı yerlerde namaz kıldı ve secdelerde bulundu. Buralar bu nedenle mescit olarak anıldı ve sonradan oralara mescitler yapıldı.

HZ. ALİ, RASULULLAH'IN (a.s.m.) çıktığı bütün savaşlara katılmıştı. Ancak Hz. Peygamber hicretin dokuzuncu yılında (630) çıktığı en son seferi olan Tebük Gazası'nda onu orduya almadı ve Medine'de bıraktı. Tebük Seferi Bizans askerlerinin Belka'ya kadar geldiği söylentisi ve haberleri üzerine çıkılan bir seferdi. Tebük Medine'ye 780 km uzaklıkta, Kızıldeniz'in kuzeyinde, iki kulağının başladığı yol hizasında bir mevkiydi. Sefer hazırlıkları eylüle rastlamıştı ve Rasulullah recep ayı içinde (Ekim 630) otuz bin kişilik ordusuyla Medine'den ayrıldı. Savaş Doğu Roma İmparatorluğuna karşı yapılacaktı. Bu, Rasulullah'ın çıktığı son seferdi.

Bu sözler üzerine Hz. Ali Medine'ye döndü. Kanaatimizce, Tebük'ten önce yaşanan Âlâ Olayı, ona sebep olan ailevi problemler de, Hz. Peygamber'in yakınlarından birinin orada kalmasını gerektiriyordu. Böylece Hz. Ali bu sefere katılmamış oldu.

İbn-i Hişam, IV, 201; Diyarbekri, II, 141.

Bu mescit yerleri on dokuz yirmi tanedir. bkz. Köksal, IX, 181-184, 197-204. Bu seferden sonra bazı antlaşmalar kaleme alınmıştı ve Maknalılarla yapılan antlaşmayı Hz. Ali yazmıştı. bkz. Hamidullah, I, 653, nr. 992. Ayrıca bkz. *a.g.e.*, II, 1072, nr. 1749.

İbn-i Hişam, IV, 184; Buhari, V, 129; Ahmed b. Hanbel, I, 170, 173, 177; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 467-468; Köksal, IX, 173-174, 176; Hz. Ali ile ilgili hadisler konusunda geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s.74-78.

Buhari, V, 130 vd.; Vakidi, III, 997 vd.; İbn-i Hişam, IV, 184 vd.; Buhari, V, 130 vd.

21.

Haz. Ebu Bekir'in Hac Emirliği

HİCRETİN DOKUZUNCU YILINDA, Âl-i İmran suresinin 97. ayetiyle hac farz kılındı. Hz. Peygamber (a.s.m.) hacca gitmek istiyor ama orada olacakları düşününce de gitmeyi canı istemiyordu. Çünkü müşrikler Kâbe'yi çıplak tavaf edebiliyorlardı. Onlar “İçinde Allah'a isyan ettiğimiz elbiselerimizle Kâbe'yi tavaf etmeyiz.” derler, Mekkelilerden tavaf elbisesi alırlar, kiralarlar veya ödünç alırlardı. Bunu yapamayanlar, Kâbe'yi çıplak tavaf ederlerdi.

Diğer yandan, kimsenin hacca gelmesi engellenemez, Şehr-i Haram'da kimse korkutulamazdı. Bu Rasulullah'la müşrikler arasında, süregelen genel bir antlaşma (ahd-i âm) idi.^[363]

Ayrıca o yıl hac, nesi uygulamasından dolayı gerçek zamanından önce yapılacaktı. Kameri yıl 354, güneş yılı ise 365 gündür; bu açıdan ay yılı güneş yılından on bir gün kısadır. Bundan dolayı bayramlar, ramazan ayı ve hac günleri her yıl değişmekteydi. Müşrikler bu değişikliği önlemek için iki yıl geçip üçüncü yıl başlayınca seneye “bir ay” ekliyorlar ve o seneyi on üç ay yaparak hacı ilkbaharda yapıyorlardı ve buna “nesi” deniyordu. Bu uygulama bir başka açıdan, ay yılını güneş yılına çevirme tarzıydı.^[364] Tevbe suresi 36-37. ayetleri ile aynı yıl bu uygulama kaldırılmıştı.

Hz. Peygamber o yıl, Hz. Ebu Bekir'i “hac emiri” tayin etti. Hz. Ebu Bekir, üç yüz kişi ile hacca gitmek üzere yola çıktı. Bu İslam'da yapılan ilk hac örneği olacaktı. İslam tarihi boyunca devlet başkanları, Hz. Peygamber'in bu uygulamasını esas alarak kendileri hacca gitmemişlerse, her yıl birer “hac emiri” tayin etmişler ve bu geleneği sürdürmüşlerdir.

Hacılar Zülhuleyfe (Âbâr-ı Ali)'de ihrama girdiler.

Bu sıralarda, Medine'de müşriklerle Müslümanların ilişkilerini düzenleyen Tevbe suresinden ayetler indi.^[365]

Rasulullah bu ayetleri hacta halka okumak üzere Hz. Ali'yi görevlendirdi ve ona şöyle dedi:

“Ahitleri bağlama ve çözmeyi ancak benden olan biri tediye eder.”^[366] Yahut Rasulullah onu görevlendirirken şöyle demişti:

“(Bu görev için) ancak benden olan ve benim de ondan olduğum bir adam gider.”^[367]

Geleneğe göre, bir antlaşmayı ancak kabile reisi veya onun yerine onun akrabasından biri akdeder veya bozabilirdi. İlişkileri düzenleyen, müşriklerle olan ahdi bozan ayetleri okumak üzere Hz. Ebu Bekir’den sonra onun ardından Hz. Ali’nin gönderilmesinin esprisi buydu. Hz. Ali yolda hac kafilesine yetişti. Görevinin sadece hacın durak yerlerinde halka Berae/Tevbe suresini okumak, böylece antlaşmalılara ahitlerinin tamamlanacağını bildirmek olduğunu söyledi.

Hz. Ebu Bekir ve hacılar, Zilhiccenin yedisinde Cuma günü (15 Şubat 631) Mekke’ye girdiler. Öğle sonu Hz. Ebu Bekir halka bir hitabede bulundu ve onlara hacı anlattı. O, konuşmasını bitirince Hz. Ali ayağa kalktı ve Berae suresi başından otuz kırk ayet okudu. Surenin ilk ayeti, Berae’den söz ediyor ve şöyle diyordu:

“Allah ve Rasulünden, kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere bir beraedir (ihtar, nota ve ültimatodur).”

Zaten sureye “Berae” adı verilmesi müşriklerden teberriyi/beri oluşu, Tevbe adını alması da, müminlerin tövbelerinin kabulünü göstermesindendir.^[368] Surenin başı müşriklere bir ültimatoddu, onlarla iyi ilişkilerin kesileceğini bildiriyordu. Beraat burada, karşılıklı dostluğun kesilmesi, suçsuzluğun ortadan kaldırılması ve amanın sona erişidir.^[369]

İkinci ayet onların yeryüzünde dört ay daha serbestçe dolaşabileceklerini bildiriyordu. Ardından *“Allah ve Rasulü müşriklerden beridir.”* açıklaması gelmekteydi.^[370] Ancak tövbe edip Müslüman olurlarsa, onlar için hayırlı olacaktı. Ama kendileriyle antlaşma yapıp da buna sadık kalanların antlaşmaları, süreleri bitinceye dek sürecek, bunlarla dört ay sonrasında harbe kalkışılmayacaktı.^[371]

Beşinci ayet ise müşriklere büyük bir tehditti:

“Haram aylar (dört ay) çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürünüz, onları yakalayınız ve hapsediniz; kendilerini her

gözetleme yerinde oturup bekleyiniz. Eğer tövbe eder, namazı kılar, zekâtı da verirlerse; yollarını serbest bırakınız.”

Buradaki haram aylar dört aylık müsaade süresi olarak yorumlanmıştır. Çünkü bu dört ay içinde onlara karşı savaş haramdır. Surenin 7-19. ayetleri de müşriklerle ilişkileri konu almaktaydı. Yirminci ayetle başlayıp, yirmi yedinci ayete kadar olan kısım, hicret ve cihat edenlerin iyi sonlarından, cihadın/savaşın gerekliliğinden, savaşta Allah'ın müminlere yardımlarından söz ediyordu.

Yirmi sekizinci ayet yine müşrikleri konu alıyordu:

“Ey iman edenler! Müşrikler ancak bir pisliktir.[372] Onun için, bu yıllarından sonra (temiz) Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer (hacca gelmezlerse fakirleşiriz diye) yoksulluktan korkarsanız; (bilin ki) Allah dilerse sizi lütfundan (hac ve başka yollarla) zengin edecektir. Mutlaka Allah alîm ve hakîmdir.”

Surenin 29-35. ayetleri Hristiyan ve Yahudilerle olan ilişkiler konusundaydı. Otuz altı ve otuz yedinci ayetler, ayların sayısı ve nesi konusuna açıklık getiriyordu. Surenin buraya kadarki kısmında, 5, 13-15, 20, 29, 38-40. ayetleri müşriklerle veya ehlikitapla savaşmayı emreden ayetlerdi.

Müşriklerin pislik olması manevi açıdandı. Çünkü “şirk, manevi pisliklerin en fenası”[373] ve büyüğüydü. O, ayette belirtildiği üzere pek büyük bir zulüm ve haksızlıktı. Ayrıca böyle kimseler, yıkanıp taharetlenmezler, cünüplüğü gidermezler, necasetten kaçınmazlarsa bir başka açıdan da pis olacaklardı. Fakat buradaki necislik/pislik fitraten değil, inanç ve eylem açısındandı.[374]

Hız. Ali hacdaki topluluğa bu ayetleri okudu. Zilhicce'nin sekizinci günü öğle sonu hacılar Hız. Ebu Bekir yönetiminde Mina'ya gittiler. Öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazları orada kılındı. Ertesi gün Hız. Ebu Bekir öğleden önce hacılara bir konuşma yaptı ve Müslümanlara hacı anlattı. Ardından Hız. Ali, yine Tevbe suresinin başından kırk ayet okudu.[375]

Bayramın ilk günü öğle sonu Hız. Ebu Bekir, yine hayvanı üzerinde hacılara bir konuşma yaptı, kurban ve hac amellerini anlattı. Ardından Hız. Ali Berae suresini okudu ve “Ben size dört şeyi bildirmekle emrolundum.” diyerek şunları sıraladı:

- Kâfir cennete giremez.
- Bu yıldan sonra müşrik haccedemez.

- *Beyti (Kâbe'yi) çıplak tavaf edemez.*
- *Kimin Rasulullah'la antlaşması varsa, müddeti sonuna kadar geçerlidir.*^[376]

Aslında sıralanan maddeler, mezkûr surenin ayetlerinde söz konusu olan açıklamalardan çıkan şeylerdi. Hz. Ali teşrik günlerinde de elçiliğinin gereklerini yerine getirdi. Haccını bitiren kabile Medine'ye döndü.

[363] *Tevbe*, 9/36-37; Diyarbekri, II, 141; Yazır, II, 700; Sarıcık, *Çağrı*, s. 410; Yücel, s. 240.

[364] *Tevbe*, 9/1-36; Buhari, V, 202 vd.

[365] İbn-i Hişam, IV, 203; Yazır, IV, 1441. Konu hakkında bkz. Hamidullah, II, 959, nr. 1493.

[366] İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 467.

[367] Vakidi, III, 1077; Diyarbekri, II, 141.

[368] İbn-i Hişam, IV, 201; Yazır, IV, 2442.

[369] Yazır, IV, 1446.

[370] *Tevbe*, 9/3.

[371] *Tevbe*, 9/4; Yazır, IV, 1445.

[372] *"İnneme'l-müşrikûne necesun."*

[373] Yazır, IV, 2500.

[374] Yazır, IV, 2500-1501.

[375] Vakidi, III, 1077-1078; Köksal, IX, 436-437.

[376] İbn-i Hişam, IV, 203; Vakidi, III, 1078; Diyarbekri, II, 142; Köksal, IX, 438.

"Ey iman edenler! Müşrikler ancak bir pisliktir. Onun için, bu yıllarından sonra (temiz) Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer (hacca gelmezlerse fakirleşiriz diye) yoksulluktan korkarsanız; (bilin ki) Allah dilerse sizi lütfundan (hac ve başka yollarla) zengin edecektir. Mutlaka Allah alîm ve hakîmdir."

"(Bu görev için) ancak benden olan ve benim de ondan olduğum bir adam gider."

Diğer yandan, kimsenin hacca gelmesi engellenemez, Şehr-i Haram'da kimse korkutulamazdı. Bu Rasulullah'la müşrikler arasında, süregelen genel bir antlaşma (ahd-i âm) idi.

- *Kimin Rasulullah'la antlaşması varsa, müddeti sonuna kadar geçerlidir.*

İkinci ayet onların yeryüzünde dört ay daha serbestçe dolaşabileceklerini bildiriyordu. Ardından “*Allah ve Rasulü müşriklerden beridir.*” açıklaması gelmekteydi. Ancak tövbe edip Müslüman olurlarsa, onlar için hayırlı olacaktı. Ama kendileriyle antlaşma yapıp da buna sadık kalanların antlaşmaları, süreleri bitinceye dek sürecek, bunlarla dört ay sonrasında harbe kalkışılmayacaktı.

Zaten sureye “*Berae*” adı verilmesi müşriklerden teberriyi/beri oluşu, Tövbe adını alması da, müminlerin tövbelerinin kabulünü göstermesindendir. Surenin başı müşriklerle bir ultiमतomdu, onlarla iyi ilişkilerin kesileceğini bildiriyordu. Beraat burada, karşılıklı dostluğun kesilmesi, suçsuzluğun ortadan kaldırılması ve amanın sona erişidir.

Bu sıralarda, Medine’de müşriklerle Müslümanların ilişkilerini düzenleyen Tövbe suresinden ayetler indi.

Müşriklerin pislik olması manevi açıdandı. Çünkü “*şirk, manevi pisliklerin en fenası*” ve büyüğüydü. O, ayette belirtildiği üzere pek büyük bir zulüm ve haksızlıktı. Ayrıca böyle kimseler, yıkanıp taharetlenmezler, cünüplüğü gidermezler, necasetten kaçınmazlarsa bir başka açıdan da pis olacaktı. Fakat buradaki necislik/pislik fitraten değil, inanç ve eylem açısındandı.

Vakidi, III, 1077; Diyarbekri, II, 141.

İbn-i Hişam, IV, 201; Yazır, IV, 2442.

Tevbe, 9/36-37; Diyarbekri, II, 141; Yazır, II, 700; Sarıcık, Çağrı, s. 410; Yücel, s. 240.

Tevbe, 9/1-36; Buhari, V, 202 vd.

İbn-i Hişam, IV, 203; Yazır, IV, 1441. Konu hakkında bkz. Hamidullah, II, 959, nr. 1493.

İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 467.

Yazır, IV, 1446.

Yazır, IV, 2500-1501.

Vakidi, III, 1077-1078; Köksal, IX, 436-437.

İbn-i Hişam, IV, 203; Vakidi, III, 1078; Diyarbekri, II, 142; Köksal, IX, 438.

Tevbe, 9/3.

Tevbe, 9/4; Yazır, IV, 1445.

“İnneme’l-müşrikûne necesun.”

Yazır, IV, 2500.

Zaten sureye *“Berae”* adı verilmesi müşriklerden teberriyi/beri oluşu, Tevbe adını alması da, müminlerin tövbelerinin kabulünü göstermesindendir. Surenin başı müşriklere bir ültimatomdu, onlarla iyi ilişkilerin kesileceğini bildiriyordu. Beraat burada, karşılıklı dostluğun kesilmesi, suçsuzluğun ortadan kaldırılması ve amanın sona erişidir.

İkinci ayet onların yeryüzünde dört ay daha serbestçe dolaşabileceklerini bildiriyordu. Ardından *“Allah ve Rasulü müşriklerden beridir.”* açıklaması gelmekteydi. Ancak tövbe edip Müslüman olurlarsa, onlar için hayırlı olacaktı. Ama kendileriyle antlaşma yapıp da buna sadık kalanların antlaşmaları, süreleri bitinceye dek sürecek, bunlarla dört ay sonrasında harbe kalkışılmayacaktı.

“Ahitleri bağlama ve çözmeyi ancak benden olan biri tediye eder.”

Yahut Rasulullah onu görevlendirirken şöyle demişti:

Müşriklerin pislik olması manevi açıdandı. Çünkü *“şirk, manevi pisliklerin en fenası”* ve büyüğüydü. O, ayette belirtildiği üzere pek büyük bir zulüm ve haksızlıktı. Ayrıca böyle kimseler, yıkanıp taharetlenmezler, cünüplüğü gidermezler, necasetten kaçınmazlarsa bir başka açıdan da pis olacaklardı. Fakat buradaki necislik/pislik fitraten değil, inanç ve eylem açısındandı.

Ayrıca o yıl hac, nesi uygulamasından dolayı gerçek zamanından önce yapılacaktı. Kameri yıl 354, güneş yılı ise 365 gündür; bu açıdan ay yılı güneş yılından on bir gün kısadır. Bundan dolayı bayramlar, ramazan ayı ve hac günleri her yıl değişmekteydi. Müşrikler bu değişikliği önlemek için iki yıl geçip üçüncü yıl başlayınca seneye *“bir ay”* ekliyorlar ve o seneyi on üç ay yaparak haccı ilkbaharda yapıyorlardı ve buna *“nesi”* deniyordu. Bu uygulama bir başka açıdan, ay yılını güneş yılına çevirme tarzıydı. Tevbe suresi 36-37. ayetleri ile aynı yıl bu uygulama kaldırılmıştı.

Hz. Ali hacdaki topluluğa bu ayetleri okudu. Zilhicce’nin sekizinci günü öğle sonu hacılar Hz. Ebu Bekir yönetiminde Mina’ya gittiler. Öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazları orada kılındı. Ertesi gün Hz. Ebu Bekir öğleden önce hacılara bir konuşma yaptı ve

Müslümanlara haccı anlattı. Ardından Hz. Ali, yine Tevbe suresinin başından kırk ayet okudu.

22.

Hz. Ali'nin

Yemen'e G nderiliŖi

PEYGAMBER EFENDİMİZ (A.S.M.), hicretin onuncu yılında (631-632), Halid b. Velid'i Yemen'e Haris Oğullarına, Muaz b. Cebel'i Cened'e, Ebu Musa el-EŖari ve Halid b. Said'i Sana'ya, Ziyad b. Lebid'i Hadramut'a, daha baŖkalarını da Yemen'in farklı bölgelerine gönderdiği gibi Hz. Ali'yi de Yemen'deki Mezhiclerin yurduna gönderdi.

Hz. Ali Ramazan ayı içinde (Aralık 631)    yüz atlıyla yola  ıktı. Hz. Peygamber ona Mezhicleri İslam'a davet etmesini, bunu kabul ederlerse, namazı ve zekâtı emretmesini söyledi. Aksi halde Hz. Ali onlarla savaŖacaktı. [\[377\]](#)

Hz. Ali ve akıncıları, onlar üzerine birkaç akın yapınca Mezhicler yenildiler ve İslamiyet'i kabul ettiler. Hz. Ali durumu bir yazı yazarak Rasulullah'a bildirdi. Ayrıca aldığı ganimetlerden Hz. Peygamber'e bir deri torba içinde altın cevheri gönderdi. Hz. Peygamber bunu Uyeyne b. Hısn, Akra b. Habis ve daha birkaç kiŖi arasında paylaŖtırdı.

Hz. Ali Yemen'e gelince, Yahudi hahamlarından Ka'bu'l-Ahbar, onunla g r Ŗerek Müslüman oldu. Kendisi Hz. Ömer halife olduğunda (634-644) Medine'ye gelecektir. [\[378\]](#)

Hz. Ali, Rasulullah'ın direktifi üzerine, o yıl hac için askerlerle Mekke'ye dönerken, mücahitler beŖte bir ganimet mallarına ait hisseden rida/Ŗal ve izar/futa ve peŖtamal istediler. [\[379\]](#) Hz. Ali ise bu hisseyi Mekke'ye, Hz. Peygamber'e götürüp teslim etmek istiyor, tasarrufu ona havale etmeyi d Ŗ n yordu. Askerler Mekke'ye gelince bu konudan dolayı Hz. Ali'yi Rasulullah'a Ŗik yet ettiler. Hz. Ali, sorusu üzerine durumu kendisine açıklayınca Peygamber Efendimiz sustu ve bir Ŗey söylemedi. [\[380\]](#)

Ŗu davranıŖ, Hz. Ali'nin azimet ve takvalı tutumunu onaylıyordu. Oysa arkadaŖları, onu iŖi yokuŖa süren, m Ŗ  lpesent, haddinden

fazla titiz olduğu için Şikâyet etmiş olmalıydılar. Oysa Hz. Ali, devlet malı ve adalet konusunda gerekeni yapmıştı.

İbn-i Hişam ise, Şikâyetleri dinleyen Rasulullah'ın bu konuda Şöyle söylediğini aktarır:

“Ey insanlar! Ali'yi Şikâyet etmeyiniz. Zira Allah'a yemin ederim ki, o Allah'ın zatı (veya Allah yolunda) en sert (tavizsiz) kimsedir.”^[381]

Hz. Ali'nin ruhsatı değil de azimeti tercih edişi, takvalı ve azimetkâr tutumu, kolaycı, ruhsata meyilli insanların hoşuna gitmeyebiliyordu. Oysa ruhsata göre azimet, fetvaya göre takva daha önemliydi. Azimet ve takva yanlıları işin zoruna talip olanlardı. Hz. Ali, hilafeti döneminde de bu özelliğinden dolayı taraftar kaybedecek ve müşkülpesent olarak görülecekti.

Hz. Ali dini uygulama, sünnete ittiba, Rasulullah'a uyma bakımından tavizsiz biriydi.^[382] Onun Yemen'e gönderildiği yılda başka konularda da kendisinden Şikâyet edildiğine dair bilgilere rastlamaktayız.^[383]

^[377] Diyarbekri, II, 144; Hamidullah, I, 668, nr. 1020; I, 678, nr. 1035; II, 1072, nr. 1751; Fığlalı “Ali”, *DİA*, II, 371-373.

^[378] Vakidi, III, 1082-1083; Diyarbekri, II, 144-145.

^[379] İbn-i Hişam'a göre askerler ondan birer hulle istemişlerdi. Hulle belden aşağı ve belden yukarıyı örter, pahalı, iki parçalı elbisedir. Ayrıca bkz. Hamidullah, I, 678, nr. 1035.

^[380] Vakidi, III, 1081; İbn-i Hişam, IV, 274.

^[381] İbn-i Hişam, IV, 275.

^[382] Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 66.

^[383] Munavi, IV, 356; Heytemi, *Savaik*, s. 119.

Hz. Ali Ramazan ayı içinde (Aralık 631) üç yüz atlıyla yola çıktı. Hz. Peygamber ona Mezhicleri İslam'a davet etmesini, bunu kabul ederlerse, namazı ve zekâtı emretmesini söyledi. Aksi halde Hz. Ali onlarla savaşacaktı.

Hz. Ali dini uygulama, sünnete ittiba, Rasulullah'a uyma bakımından tavizsiz biriydi. Onun Yemen'e gönderildiği yılda başka konularda da kendisinden Şikâyet edildiğine dair bilgilere rastlamaktayız.

Hiz. Ali, Rasulullah'ın direktifi üzerine, o yıl hac için askerlerle Mekke'ye dönerken, mücahitler beşte bir ganimet mallarına ait hisseden rida/şal ve izar/futa ve peştamal istediler. Hiz. Ali ise bu hisseyi Mekke'ye, Hiz. Peygamber'e götürüp teslim etmek istiyor, tasarrufu ona havale etmeyi düşünüyordu. Askerler Mekke'ye gelince bu konudan dolayı Hiz. Ali'yi Rasulullah'a şikâyet ettiler. Hiz. Ali, sorusu üzerine durumu kendisine açıklayınca Peygamber Efendimiz sustu ve bir şey söylemedi.

İbn-i Hişam, IV, 275.

Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 66.

Vakidi, III, 1081; İbn-i Hişam, IV, 274.

Munavi, IV, 356; Heytemi, *Savaik*, s. 119.

Vakidi, III, 1082-1083; Diyarbekri, II, 144-145.

İbn-i Hişam'a göre askerler ondan birer hulle istemişlerdi. Hulle belden aşağı ve belden yukarıyı örter, pahalı, iki parçalı elbisedir. Ayrıca bkz. Hamidullah, I, 678, nr. 1035.

Diyarbekri, II, 144; Hamidullah, I, 668, nr. 1020; I, 678, nr. 1035; II, 1072, nr. 1751; Fırlalı "Ali", *DİA*, II, 371-373.

Hiz. Ali dini uygulama, sünnete ittiba, Rasulullah'a uyma bakımından tavizsiz biriydi. Onun Yemen'e gönderildiği yılda başka konularda da kendisinden şikâyet edildiğine dair bilgilere rastlamaktayız.

Hiz. Ali Yemen'e gelince, Yahudi hahamlarından Ka'bu'l-Ahbar, onunla görüşerek Müslüman oldu. Kendisi Hiz. Ömer halife olduğunda (634-644) Medine'ye gelecektir.

Hiz. Ali, Rasulullah'ın direktifi üzerine, o yıl hac için askerlerle Mekke'ye dönerken, mücahitler beşte bir ganimet mallarına ait hisseden rida/şal ve izar/futa ve peştamal istediler. Hiz. Ali ise bu hisseyi Mekke'ye, Hiz. Peygamber'e götürüp teslim etmek istiyor, tasarrufu ona havale etmeyi düşünüyordu. Askerler Mekke'ye gelince bu konudan dolayı Hiz. Ali'yi Rasulullah'a şikâyet ettiler. Hiz. Ali, sorusu üzerine durumu kendisine açıklayınca Peygamber Efendimiz sustu ve bir şey söylemedi.

"Ey insanlar! Ali'yi şikâyet etmeyiniz. Zira Allah'a yemin ederim ki, o Allah'ın zatı (veya Allah yolunda) en sert (tavizsiz) kimsedir."

23.

“Ben Kimin Mevlası İsem...”

HİCRETİN ONUNCU YILINDA Rasul-i Ekrem (a.s.m.) hacta bulundu ve buna Veda Haccı denildi. Çünkü on birinci yılın başlarında vefat etmiş ve bir daha hacca gidememişti. Veda Haccı yapılmıştı. Kafile dönüş yolundaydı. Yolcular 18 Zilhicce günü,^[384] (15 Şubat 632) Cuhfe Mevkii yakınındaki Gadirhum'da (Hum Gölü) konaklamıştı. Hum, bir suyun veya meşeliğin adıydı.

Müslümanlar öğle namazı için abdest alırken, oradaki iki semüre (çöl akasyası) ağacının altı süpürölüp temizlendi ve Hz. Peygamber'in dinleneceği bir gölgelik oldu. Hz. Peygamber öğle namazını kıldırdıktan sonra konuşmak için ayağa kalktı. Konuyu Hz. Ali'den memnuniyetsizlik ve şikâyet şekillendirmiş olmalıydı.

Rasulullah, Allah'a hamd ve sena ettikten sonra vaaz ve nasihatte bulundu, sonra da şöyle dedi:

“Ey insanlar! Dikkat ediniz, ben de ancak bir beşerim. Yakında Yüce Rabbimin elçisi bana da gelecektir, ben de davetine icabet edeceğim (öleceğim). Size iki ağır/değerli emanet (sekaleyn) bırakıyorum. O ikisinden birincisi, Allah'ın Kitabıdır ki, içinde hidayet ve nur vardır. Allah'ın Kitabına sımsıkı sarılınız. İkincisi de Ehl-i Beyt'imdir. Ehl-i Beyt'im konusunda size Allah'ı hatırlatırım, Ehl-i Beyt'im konusunda size Allah'ı hatırlatırım, Ehl-i Beyt'im konusunda size Allah'ı hatırlatırım.”^[385]

Böylece o, Hz. Ali'nin Ehl-i Beyt'ten olduğunu açıkladığı gibi Ehl-i Beyt'in (kendi ev halkının) Kur'an'dan sonra ikinci büyük ve değerli emanet olduğunu da açıklıyordu. O, Veda Hutbesinde de Müslümanlara iki önemli şey bıraktığından söz etmiş, bunların Kur'an ve sünneti olduğunu açıklamıştı. Şu halde Ehl-i Beyt, sünnetinin muhafazası ve yaşatılmasında çok önemliydi. Çünkü onların Kuran'a ve sünnete cibilli taraftarlıkla sahip çıkacakları aşikârdı.

Bir başka rivayete göre de o şöyle buyurmuştu:

“Ey insanlar! Ben her mümine kendisinden evla (daha layık ve üstün) değil miyim?”

Soru üzerine müminler cevap verdiler:

“Evet, Ey Allah Rasulü! Şehadet ediyoruz ki sen, her mümine nefsinden evlasın.”

Cevap üzerine o, yanındaki Hz. Ali'nin elini tuttu:

“Ben kimin mevlasıysam, Ali de onun mevlasıdır.” Sonra ekledi:
“Allah'ım ona dost olana dost, düşman olana düşman ol!”^[386]

Bazı kaynaklarda bu açıklama: *“Ben kimin velisi isem, Ali de onun velisidir.”* diye de geçmektedir.^[387]

Öncelikle Rasulullah, *“Ben kimin dostuysam, Ali de onun dostu olmalıdır.”* demek istiyordu. Mevla kelimesi, yirmiden çok mana için kullanılır. Mevla; mevla, erkek kardeş, amca oğlu, rab, malik, sahip, mümin, azat eden, azat edilen, yardımcı, seven, tabi olan, sıhr, komşu, müttefik, konuk, ortak, yeğen, kız kardeşin oğlu, mürebbi, ihsan eden ve edilen, işleri idare için vekil kılınan, dost, damat ve büyük kimse anlamlarındadır.^[388]

Bu açıklama, burada olan anlamların hangilerine uygun düşmektedir? Bunun üzerinde düşünülmelidir. Bu sözün açılımını şöyle yapabiliriz:

“Ben kimin dostu, seveni, yardımcısı, müttefiki, amca oğlu, akrabası, mürebbisi, destekçisi, ortaklaşa iş yapanı, sahibi ve işlerinin yöneticisi isem, Ali de öyledir.”

Burada konuşmanın sebebi düşünülürse Hz. Peygamber, öncelikle Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'ten olanlara iyi davranılmasını, onlara düşmanlığı ve muhalefeti değil, dostluğu emretmiş, kendilerine düşmanlık ve muhalefet etmeme konusunda müminleri uyarmıştır.

^[389] Müslümanlar onlarla iyi ve dostane ilişkiler içinde olmalıdırlar. Çünkü çok yönden Hz. Ali ile Hz. Peygamber ayrılmaz konumdadır. Zira Rasulullah kimin velisi ve mevlası ise Hz. Ali de öyledir. Hz. Peygamber'in Hz. Ali ile ilgili başka açıklamaları da bu düşüncelerimizi destekler: Onu seven, Rasulullah'ı sevmiştir. Münafıklar Ali'yi sevmez. Ona buğz edilmemelidir.^[390]

Yolda Gadirhum açıklamasından sonra kayda değer bir olay vuku bulmadı ve hacılar Medine'ye döndüler.

^[384] Mez. s. 87-88; Uludağ, “Âl-i Aba”, *DİA*, II, 306-307; Hamidullah, I, 679, nr. 1035; Fırlı, “Ali”, *DİA*, II, 371-374.

[385] Ahmed b. Hanbel, IV, 367; Müslim, IV, 1873; İbn-i Mace, I, 43, 45; Heytemi, *Savaik*, s. 48; Aclûni, II, 274; Muhammed Sabban, s. 153; Alaaddin Ali, XIII, 104-105; Köksal, X, 312-313; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 78-79; Dölek, “Sakaleyn Hadisi ve Değerlendirilmesi”, *Marife*, Yıl 4, Sayı 3, s. 149-173.

[386] Ahmed b. Hanbel, IV, 281; Alaaddin Ali, XIII, 104; krş. Muhamed Sabbân, s. 153; İbn-i Mace, I, 43-45; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 79; Köksal, X, 313.

[387] Munavi, VI, 218; Masur Ali, III, 335; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 80.

[388] *Tahrim*, 66/4; Rağıb, s. 534; Munavi, VI, 247; Köksal, X, 214; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 80.

[389] Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 81 vd.

[390] Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 86 vd.; Sarıcık, *Dört Halife*, II, 205-223; Lings, s. 550; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 612-614.

“Ben kimin mevlasıysam, Ali de onun mevlasıdır.” Sonra ekledi: “Allah’ım ona dost olana dost, düşman olana düşman ol!”

Bazı kaynaklarda bu açıklama: “Ben kimin velisi isem, Ali de onun velisidir.” diye de geçmektedir.

Burada konuşmanın sebebi düşünülürse Hz. Peygamber, öncelikle Hz. Ali ve Ehl-i Beyt’ten olanlara iyi davranılmasını, onlara düşmanlığı ve muhalefeti değil, dostluğu emretmiş, kendilerine düşmanlık ve muhalefet etmeme konusunda müminleri uyarmıştır. Müslümanlar onlarla iyi ve dostane ilişkiler içinde olmalıdırlar. Çünkü çok yönden Hz. Ali ile Hz. Peygamber ayrılmaz konumdadır. Zira Rasulullah kimin velisi ve mevlası ise Hz. Ali de öyledir. Hz. Peygamber’in Hz. Ali ile ilgili başka açıklamaları da bu düşüncelerimizi destekler: Onu seven, Rasulullah’ı sevmiştir. Münafıklar Ali’yi sevmez. Ona buğz edilmemelidir.

Öncelikle Rasulullah, “Ben kimin dostuysam, Ali de onun dostu olmalıdır.” demek istiyordu. Mevla kelimesi, yirmiden çok mana için kullanılır. Mevla; mevla, erkek kardeş, amca oğlu, rab, malik, sahip, mümin, azat eden, azat edilen, yardımcı, seven, tabi olan, sıhr, komşu, müttefik, konuk, ortak, yeğen, kız kardeşin oğlu, mürebbi, ihsan eden ve edilen, işleri idare için vekil kılınan, dost, damat ve büyük kimse anlamlarındadır.

“Ey insanlar! Dikkat ediniz, ben de ancak bir beşerim. Yakında Yüce Rabbimin elçisi bana da gelecektir, ben de davetine icabet edeceğim (öleceğim). Size iki ağır/değerli emanet (sekaleyn) bırakıyorum. O ikisinden birincisi, Allah’ın Kitabıdır ki, içinde hidayet ve nur vardır. Allah’ın Kitabına sımsıkı sarılınız. İkincisi de Ehl-i Beyt’imdir. Ehl-i Beyt’im konusunda size Allah’ı hatırlatırım, Ehl-i Beyt’im konusunda size Allah’ı hatırlatırım, Ehl-i Beyt’im konusunda size Allah’ı hatırlatırım.”

Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 86 vd.; Sarıcık, *Dört Halife*, II, 205-223; Lings, s. 550; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 612-614.

Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 81 vd.

Mez. s. 87-88; Uludağ, “Âl-i Aba”, *DİA*, II, 306-307; Hamidullah, I, 679, nr. 1035; Fırlalı, “Ali”, *DİA*, II, 371-374.

Ahmed b. Hanbel, IV, 281; Alaaddin Ali, XIII, 104; krş. Muhamed Sabbân, s. 153; İbn-i Mace, I, 43-45; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 79; Köksal, X, 313.

Ahmed b. Hanbel, IV, 367; Müslim, IV, 1873; İbn-i Mace, I, 43, 45; Heytemi, *Savaik*, s. 48; Aclûni, II, 274; Muhammed Sabban, s. 153; Alaaddin Ali, XIII, 104-105; Köksal, X, 312-313; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 78-79; Dölek, “Sakaleyn Hadisi ve Değerlendirilmesi”, *Marife*, Yıl 4, Sayı 3, s. 149-173.

Tahrim, 66/4; Rağıb, s. 534; Munavi, VI, 247; Köksal, X, 214; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 80.

Munavi, VI, 218; Masur Ali, III, 335; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 80.

Burada konuşmanın sebebi düşünülürse Hz. Peygamber, öncelikle Hz. Ali ve Ehl-i Beyt’ten olanlara iyi davranılmasını, onlara düşmanlığı ve muhalefeti değil, dostluğu emretmiş, kendilerine düşmanlık ve muhalefet etmeme konusunda müminleri uyarmıştır. Müslümanlar onlarla iyi ve dostane ilişkiler içinde olmalıdırlar. Çünkü çok yönden Hz. Ali ile Hz. Peygamber ayrılmaz konumdadır. Zira Rasulullah kimin velisi ve mevlası ise Hz. Ali de öyledir. Hz. Peygamber’in Hz. Ali ile ilgili başka açıklamaları da bu düşüncelerimizi destekler: Onu seven, Rasulullah’ı sevmiştir. Münafıklar Ali’yi sevmez. Ona buğz edilmemelidir.

HİCRETİN ONUNCU YILINDA Rasul-i Ekrem (a.s.m.) hacta bulundu ve buna Veda Haccı denildi. Çünkü on birinci yılın başlarında vefat etmiş ve bir daha hacca gidememişti. Veda Haccı yapılmıştı. Katile

dönüş yolundaydı. Yolcular 18 Zilhicce günü, (15 Şubat 632) Cuhfe Mevkii yakınındaki Gadirhum'da (Hum Gölü) konaklamıştı. Hum, bir suyun veya meşeliğin adıydı.

24.

On Birinci Yılda

HZ. PEYGAMBER (A.S.M.) Veda Haccı dönüşünde Uhud şehitlerini ziyaret edip cenaze namazlarını kıldı. Şehitler, bir rivayete göre namazları kılınmadan defnedilmişlerdi. [\[391\]](#)

O, hastalanmadan bir gün önce de gece yarısı evinden çıktı. Hz. Ayşe onun bu saatte hücrelerini terk edişine bir anlam veremedi ve sordu:

“Ey Allah Elçisi! Nereye gidiyorsunuz?”

“Baki Mezarlığına defnedilen ehlim (müminler) için istiğfar etmem emredildi, oraya gidiyorum.” [\[392\]](#)

Ebu Muveyhibe ve Ebu Rafi de ona katıldı. Bunlar Rasulullah'ın kölelikten kurtardığı iki azatlısıydılar. O, mezarlar arasına girdi, onlara, “*esselâmu aleyküm yâ ehle'l-mekâbir*” diye selam verdi ve şöyle dedi:

“İnsanların kendilerini içinde bulacağı fitneden, sizler sağ salim olduğunuz için size tebrikler, karanlık gece parçaları gibi fitneler son tarafları öncekilere uyararak yönelmiş geliyor, sonraki öncekinden daha kötü.” [\[393\]](#)

Sonra Ebu Müveyhibe'ye döndü:

“Gerçekten bana, dünya hazineleri ve onda ebedilik (huld/uzun ömür) sonra da cennet verildi. Ben, bununla Rabbime ve cennete (hemen) kavuşma arasında muhayyer bırakıldım.”

Bu sözleri üzerine azatlısı atıldı:

“Annem babam sana feda olsun! Dünya hazinelerinin anahtarlarını, onda uzun ömrü ve sonra cenneti al (bunu tercih et).”

“Ebu Müveyhibe! Hayır, ben (hemen) Rabbime kavuşmayı ve cenneti tercih ettim.”

Bu sözleriyle iki tercihten birini seçtiğini açıkladığı gibi, dünya hazineleri, uzun ömür ve cennet seçeneğini değil hemen Rabbime kavuşma ve cenneti seçtiğini de belirtiyordu. Demek ölmeden önce ona iki seçenek sunulmuştu. Her iki seçenek içinde de güzel şeyler vardı, ama o ikincisi lehine tercihinin yapmıştı. Ölüm o ve iyi müminler için bir irtihal, Rabb'e, cennete lika ve kavuşmaydı. Ölüm bir davetti, bir rihlet, bir göç ve yeniden doğuştu. Fani dünyadan ebede, Dâru'l-

Cinana farklı bir yürüyüşü. Yokluk, adem, inhilal, dağılma ve toprakta kaybolma değildi. İnsanlar bu fani misafirhanede birer yolcuydular.^[394]

Rasulullah, hiçbir nebinin dünya ve ahiret saadeti arasında muhayyer bırakılmadıkça vefat etmeyeceğini zaman zaman dile getirirdi.^[395]

Daha sonra o, Baki Mezarlığında yatanlar için istiğfarda bulundu ve evine döndü. Ertesi sabah hastalanmıştı. Rasulullah hastalandığı gün Hz. Meymune'nin evindeydi. Hanımlarından olur alarak hastalığını Hz. Ayşe'nin odasında geçirmek istedi.^[396]

24.1. Hazırlıklar

Hız. Peygamber hicretin on birinci yılı Safer ayının yirmi altısında, (23 Mart 632) Pazartesi günü Sahabelerine yeni sefer için son hazırlıkların yapılmasını emretti. Ertesi gün de komutanlığa tayin etmek istediğı Üsame b. Zeyd'i yanına çağirttı ve ona şu emri verdi:

“Seni hazırlanan orduya komutan tayin ediyorum. Hemen hareket et, babanı şehit edenler üzerine yürü. Allah sana zafer verirse, orada çok kalma ve geri dön.”^[397]

O gün ayın yirmi yedisi ve Salı günüydü. Hz. Peygamber Perşembe günü hastalandı. Askerler Cüruf karargâhında toplanıyorlardı. Rasulullah aynı gün Üsame'yi tekrar huzuruna çağirttı. Hastaydı ama ona bazı direktifler de vermek istiyordu. Üsame'ye elleriyle sancağı teslim ettikten sonra şöyle dedi:

“Üsame, Allah yolunda, Allah adına savaş! Allah'ı inkâr edenlerle çarpış!”

Sonra askerlere şunları söyledi:

“Ahde vefasızlık yapmayınız! Çocukları ve kadınları öldürmeyiniz! Düşmanla karşılaşmayı arzulamayınız! Ne olacağını bilemez, belki onlar yüzünden musibete düşersiniz ama ‘Allah’ım! Bize yardım et, düşmanlarımızın hakkından gel, bizi zararlarından koru!’ diye dua ediniz! Unutmayınız ki cennet kılıçların parıltısı altındadır.”^[398]

İbn-i Hişam'a göre o, Üsame'yi Şam topraklarına, Filistin topraklarındaki Belka ve Darum sınırına kadar göndermek istiyordu.^[399]

24.2. Kırtas Olayı ve Vasiyet Nazariyesi

Hız. Peygamber'in hastalığı ateşli ve gerçekten ağırdı. O daha düne kadar zinde, sağlıklı, gözleri dinçlikle parlayan biriydi. Fizik olarak yaşlı görünmüyordu. Saç ve sakallarında çok az beyazlık vardı.^[400] Ama birden şiddetli bir hastalığa yakalanmıştı. Hastalığının şiddetini kendisi de itiraf ediyordu:

“Hastalığım bildiğiniz gibi değildir. Yüce Allah salih ve mümin kullarını, belanın ve musibetin en şiddetlisine uğratar. Fakat musibet ve hastalıklarla salih mümin kulun derecesini yükseltir, günahlarını yok eder.”

O, bela bakımından en şiddetli kimselerin nebiler, sonra da onların yolunda olup, onlara benzeyenler olduğunu da bir münasebetle açıklamıştı.^[401] Rebiulevvel ayının sekizinde, Perşembe günü şöyle bir istekte bulundu:

“Bana kırtas/kâğıt kalem getiriniz! Size benden sonra hiç yolunuzu şaşırtmayacak bir yazı yazayım.”

Bu isteğini dile getirdiğinde orada olanlar arasında Hız. Ömer de vardı. O bunu, “Rasulullah'ın hastalığı ağırlaştı, yanımızda Allah'ın Kitabı var, o bize yeter.” diye yorumladı. Kâğıt ve kalem getirilmesine karşı çıktı.

Kanaatimizce Hız. Ömer, 18 Zilhicce (15 Şubat 632) günü Gadirhum'da ve daha önce Veda Haccında Rasulullah'ın “Size iki önemli değerli şey (sekaleyn) bırakıyorum...” hadisinden hareketle buna karşı çıkmış olmalıydı.^[402]

Rasulullah, ölümünden iki ay on gün kadar önce Gadirhum'da bu sözleri söylemiş ve Hız. Ömer söylenilenlere şahit olmuştu. Onun sözlerine göre ümmet sapıtmamak için Kur'an'a ve Sünnete veya Kur'an'a ve Sünnetin muhafızları olan ve bu yüzden değerli kabul edilen Ehl-i Beyt'e yapışmalıydı. Ehl-i Beyt de Sahabeler gibi sünnetin (Hız. Peygamber'in dinde açtığı çığırın) muhafızı ve taraftarı idiler.^[403]

Hız. Ömer'in kâğıt ve kalem isteğine karşı çıkışını Sahabelerden bir kısmı doğru bulurken, bir kısmı buna karşı çıkmıştı. Aralarında tartışma başlayıp sesler yükselince Rasulullah, “Yanımdan kalkınız!

Benim yanımda tartışma olmaz, beni rahat bırakınız!” demiş ve tartışma bitmişti. [\[404\]](#)

Şiiler çok sonra şu veya bu şekilde nakledilen Kırtas Olayı’nı [\[405\]](#) siyasi bir malzeme yaptılar ve ‘*Vasiyet Nazariyesi*’ne sünnetten delil olarak gösterdiler. Onlara göre Hz. Peygamber, Hz. Ali’yi kendinden sonra halife tayin etmek için kırtas ve divit istemişti. Onun neyi vasiyet edeceğini bilen Hz. Ömer ve ona katılan Sahabeler bunu engellediler. Böylece hilafet haksız yere Hz. Ali’nin elinden “gasp” edilmiş oldu. Bunu yapanlar zalim, gaspçı, hatta kâfir ve mürted oldular.

Onlara göre hilafet/imamet Allah’ın tayini iledir. Peygamberi nasıl Allah tayin ediyorsa imamı da o tayin eder. Tayin de nasla, yani Rasulullah’ın bildirmesi ile veya imamın/halifenin kendinden sonraki imamı bildirmesi ile olur. [\[406\]](#)

Onlara göre Kırtas Olayı’ndan dolayı Hz. Ebu Bekir’in, Hz. Ömer’in ve Hz. Osman’ın suçları büyüktür. Çünkü onlar, Kırtas Olayı’nı nazara almadan Hz. Ali’den hilafeti almışlardır. Hz. Peygamber’in tayin ettiği halifeyi kabul etmemişlerdir. Bu açıdan, sahabeden az bir grup hariç, diğerlerine soğuk bakarlar, onların dört halifeden üçüne düşmanlıkları buradan gelir. [\[407\]](#)

- Oysa Kırtas Olayı, Hz. Pegamber ölmeden önce gerçekleşmiş bir teferruattır, önemli bir olay değildir.

- Bu olaydan dolayı Rasulullah ve Sahabeler, kırtas/kâğıt getirmeyi engelleyen Sahabeleri zalimlikle, imam/halife tayinini engellemekle suçlamamıştır.

- Hz. Peygamber’in hastalığı sırasında Hz. Ebu Bekir, Hz. Fatıma, Hz. Osman ve diğer Sahabelerle ilgili farklı olaylar geçtiği halde, özellikle Kırtas Olayı öne çıkarılmak istenmektedir.

- Bir de bu olay Hz. Ali ile ilgisi yokken, özellikle onunla ilişkilendirilmeye çalışılmış ve onunla ilgili gösterilmeye çalışılmıştır.

- Hem divit ve kırtas getirilmese de bu olaydan sonra dört beş gün yaşayan Rasulullah sözlü olarak vasiyetini yapmıştır ve bunda Hz. Ali’nin halife tayini yoktur.

- Bu olayın Hz. Ali’nin hilafetiyle doğrudan ilgisi olsaydı o ve taraftarları, Hz. Ebu Bekir halife seçilince bundan söz ederler ve onu bu yüzden zalimlik ve gaspla suçlardı. Oysa ne Hz. Ali ne de onun halife olmasını isteyenler bu olaydan hiç söz etmemişlerdir.

- Öyleyse Hz. Peygamber'in niyetini okuma yöntemiyle bu olayı, Hz. Ali ile ilgili görmek ve göstermek bir saptırma ve mesnetsiz bir iddiadan öteye geçmemektedir. Hz. Peygamber ve Sahabeler de bu olayın Hz. Ali'nin hilafeti ile ilgili olduğunu söylememektedirler.

Hz. Peygamber, hastalık günlerinde mescide çıkamadığı üç buçuk gün içinde halka namazları Hz. Ebu Bekir'in kıldırmasını istedi. Hatta bu konuda ısrarcı oldu. Böylece Hz. Ebu Bekir, o son günlerini yaşarken, onun sağlığında on yedi vakit namaz kıldırdı. [408]

Hz. Peygamber hastalığı sırasında, nesi varsa sadaka ettirdi. Hatta elindeki yedi dirhemi bile sadaka olarak verdi. Bunların dışında yirmi deve, yüz koyun, yedi keçi, bir katır, silahları, elbise, iki kilim, çarşaf, su kabı, tarak, misvak gibi şeyleri kaldı. Ayrıca o, Medine, Fedek ve Hayber'deki hisselerinden eşlerine pay ayırdıktan sonra diğerlerini yolculara, heyetlere vb. harcanmak üzere millete ve devlete bıraktı. [409] Bir rivayete göre o, hastalığı sırasında kırk köleyi de hürriyetine kavuşturdu. [410]

24.3. Hz. Ali ve Fazl'ın Yardımıyla

O, hasta iken bir gün de, Hz. Ali ve amcası Abbas'ın oğlu Fazl'ın yardımıyla minbere çıktı. [411] Halkın mescitte toplanmasını istedi ve onlara şöyle konuştu:

“Ey insanlar! Sizden ayrılık vaktim yaklaştı. Birinize vurmuşsam işte sırtıma vursun. Birinizin malını almışsam, gelsin hakkını alsın. Hak sahibi olan, ‘Kisas istersem Rasulullah bana gücenir.’ diye düşünmesin. Şunu biliniz ki, bende benden hakkını isteyene darılmak yoktur. Benim katımda bana en sevgiliniz, gelip benden hakkını isteyendir. Ben Rabbim huzuruna üzerimde kul hakkı olmadan varmak istiyorum.”

Mescitte biri ayağa kalktı ve şöyle dedi:

“Ya Rasulallah! Sizden üç dirhem alacağım var.”

Hz. Peygamber konuştu:

“Bu konuda kimseyi yalanlamıyor, kimseye yemin de teklif etmiyorum; ancak üç dirhemim zimmetime nasıl geçtiğini bilmek istiyorum.”

Adam cevap verdi:

“Ya Rasulallah! Huzurunuzda bir fakir gelmişti. Bana fakire üç dirhem vermemi emrettiniz, verdim. İstemekte olduğum bu üç

dirhemdir.”

“Doğru dersin.”

Sonra amcası oğlu Fazl’a döndü:

“Fazl! Buna üç dirhem ver.”^[412]

Peygamber Efendimiz, 12 Rebiülevvel Pazartesi günü ashabı Hz. Ebu Bekir’in ardında namaz kılarken, Hz. Ayşe’nin odasının kapı örtüsünü ve kapıyı açtı, sonra dışarı çıktı. Namazdakiler onu fark edince neredeyse namazlarını bozacaklardı. Onun sağlıklı olarak dışarı çıktığına çok sevinmişlerdi. Rasulullah eliyle işaret ederek namaza devam etmelerini istedi.

Namazdakilere şöyle bir göz gezdirdi. Onların sabah namazı kılışları, namazdaki durumları hoşuna gittiği için gülümsedi. Enes b. Malik yanındaydı ve onun bütün hareketlerini dikkatle takip ediyordu. Bir zaman sonra hücrelerine geri döndü. Hz. Peygamber’in iyileştiğini gören insanlar da evlerine geri gittiler.^[413]

Hz. Peygamber mescide çıktığında, Hz. Ebu Bekir’in ardında oturarak namazını kılmıştı. Namaz bitince cemaate şöyle konuşmuştu:

“Ey insanlar! Ateş tutuşturuldu, karartan gece parçaları gibi fitneler yönelmiş geliyor. Vallahi siz benim üzerimdeki bir şeye tutunmadınız. Çünkü gerçekten ben ancak Kur’an’ın helal kıldığını helal, haram kıldığını da haram kıldım.”

Bu konuşması üzerine Hz. Ebu Bekir, mescide yarım saatlik mesafedeki Sunh Mahallesine ve oradaki evine gitmeye izin istemiş, halk da Rasulullah’ın iyileştiğini gördükleri için evlerine dönmüşlerdi.^[414]

24.4. “Vay Babacığımın Çektiklerine!”

Hz. Peygamber hastalığı sırasında ateşinden zaman zaman bayılıyordu. Hatta ölümüne yakın saatlerde bir ara özellikle *“Kölelerinize iyi davranınız, namaza dikkat ve devam ediniz!”* derken de bayılmıştı.^[415] O sırada Hz. Fatıma yanındaydı ve *“Vay babacığımın çektiklerine!”* deyip ağlamaya başlayınca Rasulullah şunları haber verdi:

“Bugünden sonra baban ağrı çekmeyecektir, ağlama kızım. Ben vefat edince, ‘İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn’ de.”^[416]

O, hastayken bazen ateşini düşürmek ve şifaya kavuşmasını sağlamak üzere üzerine su dökülmüş, zâtülcenp/akciğer iltihabı olduğu düşünülerek bazı tedaviler de uygulanmıştı.^[417]

Zaten Rasulullah zaman zaman hastalıkların tedavi edilmesini tavsiye ederdi. Mesela, bir gün kendisi Medine’de yaralı birini ziyarete gitmişti. Hastayı ziyaret etti ve *“Filan kabilenin tabibini çağırınız!”* dedi. Doktor gelince ona şöyle sordu:

“Ey Allah’ın Rasulü! İlaç ve tedavi işe yarar mı?”

Böylece o, tedavi ile Allah’a tevekkülden uzaklaşıldığı düşüncesini dillendirmeye çalışıyordu. Rasulullah ona şu açıklamayı yaptı:

“SübhaneAllah! Acaba, aynı zamanda tedavi ve ilacını yaratmaksızın, Allah yeryüzünde bir hastalık yaratmış mıdır?”^[418]

Yine bir gün Rasulullah’a uğrayan bedeviler şöyle sormuşlardı:

“İlaç kullanmak suretiyle tedavi olmak İslam’da meşru mudur?”

Rasulullah soruya şu karşılığı verdi:

“Evet, ihtiyarlık müstesna! Aynı zamanda tedavi ve ilacını yaratmaksızın Allah hiçbir hastalık yaratmamıştır.”^[419]

Tedavi olunmalıydı, tedavi şifanın bir sebebiydi. Her hastalığın ilacı varsa bu aranıp, araştırılıp bulunmalıydı. Tedavi ile bu sebebe bağlı olarak şifayı veren Allah’tı. Onun güzel isimlerinden biri de ‘Şâfi/Şifa Verici’ idi. Diğer yandan Şâfi isminin tecellisi için hastalıklar gerekiyordu.^[420]

Rasulullah hastalık çektiği günlerde çokça, *“Allah, onu muhayyer bırakmadıkça bir nebinin ruhunu kabzetmez.”* deyip duruyordu.

Ölümünden az önce başı Hz. Ayşe’nin kucağındaydı. Başı ağırlaşınca Hz. Ayşe ona baktı. O sırada Rasulullah gözlerini iyice açmıştı ve şöyle diyordu:

“Bel’ir-refîkı’l-a’lâ mine’l-cenneh = Cennetten Refik-A’la’ya.”

Bu sözler üzerine Hz. Ayşe mırıldandı:

“Seni hakla gönderene yemin olsun ki, muhayyer bırakıldın ve tercihte bulundun.”

Rasulullah vefat etmişti.^[421] Böylece o, on iki (on üç veya on dört) gün hastalık çektikten sonra, 12 Rebiülevvel günü kuşluk vakti (8 Haziran 632) dâr-ı fenadan dâr-ı bekaya irtihal etmiş oldu.

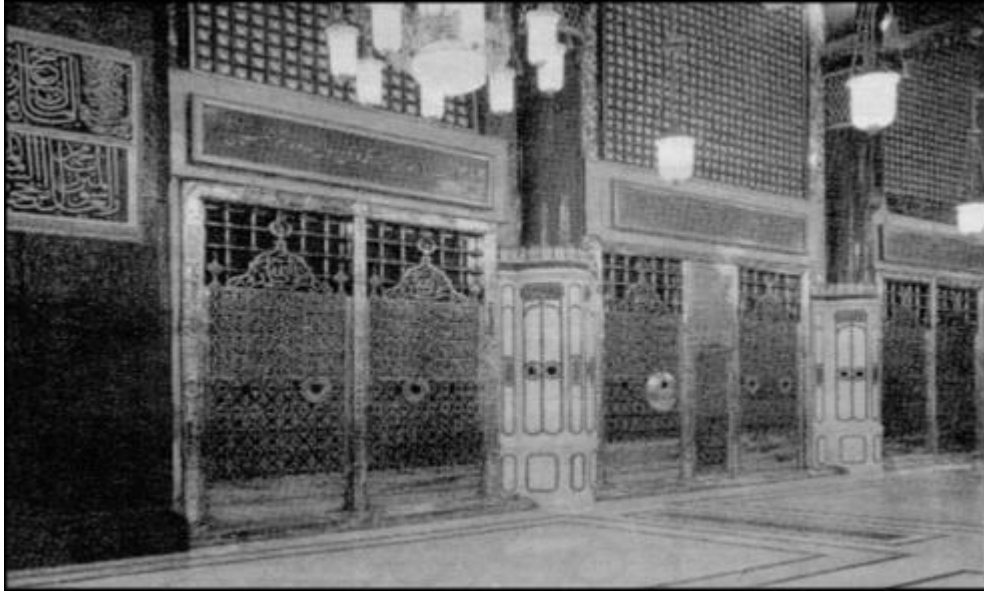
24.5. O Gün Dört Halife

Hız. Peygamber, Hız. Ayşe'nin hüçresinde vefat edince üzeri örtüldü. O sırada Ezvâc-ı Tahirat ağlamaya başladılar. Üsame b. Zeyd haberi alınca, orduyla Bizans üzerine gitmekten ve Medine'den ayrılmaktan vazgeçti. Olay Medine'de birden duyulmuştu. Rasulullah Medine'ye gelince halk nasıl sevinmişse, şimdi de bir o kadar üzgündü.

Hız. Ömer haberi duyunca kendini kaybetti ve dehşete düştü. Derken, ayağa kalkarak şöyle bağırdı:

“Rasulullah ölmedi! Ona sadece Musa'ya arız olan saika gibi bir saika gelmiştir. Kim ‘Muhammed öldü’ derse, onu kılıcımla ikiye bölerim!” [\[422\]](#)

O, Rasulullah'ın ölmediğini ve bayıldığını düşünüyordu. Bir müddet sonra yeniden ayağa kalkacaktı. *“Muhammed öldü”* sözünün onun dünyasında yeri yoktu. Bu, onun Hız. Peygamber sevgisinden ileri geliyordu. O, Rasulullah'sız ve Muhammed'siz bir hayat düşünemiyordu. Onun ani vefatını içine sindiremiyor ve kabullenemiyordu.

Hız. Peygamber, Hız. Ebu Bekir ve Hız. Ömer'in defnedildiği Hücre-i Saadet'in ön cephesi. Fayda, “Muhammed”, DİA, XXX, 422.

Hız. Peygamber vefat edince onun şunları söylediği de nakledilir:

“Münafıklardan olan adamlar iddia ediyor ki, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem vefat etmiştir. Vallahi Rasulullah ölmedi, o Musa b. İmran'ın gittiği gibi Rabbine gitti. O (Hız. Musa) kırk gece kavminden ayrıldığında da ‘o öldü’ denilmişti. Vallahi Rasulullah Musa'nın

döndüğü gibi geri dönecek. Rasulullah'ın öldüğünü sanan adamların ellerini ve ayaklarını kesecektir."

Görüldüğü gibi dehşete düşüp kılıcına sarılan Hz. Ömer, kendini Rasulullah'ın ölmediğine inandırmak istiyor, haberin münafıklarca ve çarpıtılarak yayıldığı yorumunda bulunuyordu.

Sunh'tan gelen Hz. Ebu Bekir, söylenenlere aldırmadan Rasulullah'ın bulunduğu odaya girdi. Durumu araştırmalıydı. Evin bir tarafında Rasulullah yüzü örtülü olarak uzanıyor, vücudunu bir yemen bürdesi örtüyordu. Hz. Ebu Bekir ona yönelip yüzünü açtı, eğilip kendisini öptü. Yüzünü görür görmez vefat ettiğini anlamıştı ve şöyle dedi:

"Annem babam sana feda olsun! Allah'ın sana yazdığı ölümü tattın. Artık bundan sonra sana asla bir ölüm isabet etmeyecektir."

Sonra Rasulullah'ın yüzünü örttü ve dışarı (mescide) çıktı. Hz. Ömer hâlâ mescitte konuşuyordu. Ona vararak gerçeği açıkladı ve şöyle dedi:

"Sakin ol ey Ömer, sus!"

Hz. Ömer'in gönül dünyası dalgalı ve heyecanlıydı. Büyük fırtına onu derinden etkilemişti, susmuyordu, hâlâ olayın şokunu yaşıyordu. Durumu gören Hz. Ebu Bekir mescitteki cemaate döndü, konuşmaya başlayınca Hz. Ömer'in başında toplananlar onu bırakıp Hz. Ebu Bekir'e yöneldiler. O, Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle konuştu:

"Ey insanlar! Durum şu ki, kim Muhammed'e ibadet ediyorsa o ölmüştür. Kim Allah'a kulluk ediyorsa gerçekten Allah hayy-ı lâ yemûttur (ölümsüz ve diridir)."

Sonra şu ayeti okudu:

"Muhammed ancak bir Rasuldür, ondan önce de Rasuller gelip geçmiştir. Öyleyse o ölür veya katledilirse, siz ayaklarınız üzere geri mi döneceksiniz? Kim (dininden) geri dönerse asla Allah'a hiçbir zarar veremez ve Allah (sabredip) şükredenlere karşılığını verecektir."^[423]

Hz. Ebu Bekir, sorumluluk duygusu içinde, sükûnet ve metanetini kaybetmeden bu üzücü olaya ve istenmeyen gerçeğe karşı olgunlukla yaklaşmış, büyüklüğünü bir kez daha göstermişti. Okuduğu ayet ve konuşması, onun gelişen olaylara mantıklı ve makul şekilde yaklaştığını ve İslam'ı derinden kavradığını

göstermekteydi. Hz. Ömer de sonraki zamanlarda Rasulullah'ın vefatından söz ederken, o zaman dehşete düştüğünü kendisi de itiraf etmiş ve haberi duyunca dizlerinin bağının çözülüp yere düştüğünü söylemişti. [\[424\]](#)

O, neden dehşete düşmüş ve haberi duyunca dizlerinin bağı çözülmüştü? Çünkü Rasulullah gönül dünyasının ve âleminin direği ve merkezi gibiydi. Hz. Ömer onu çok seviyor ve kendine çok yakın buluyordu. O vefat edince en yakınını ve en sevdiğini kaybetmiş biri gibi kendini kaybetmiş ve bu büyük olayın tesiriyle kendinden geçmişti.

24.6. Hz. Ali ve Hz. Osman

O sıralar otuz bir, otuz iki yaşlarında olan Hz. Ali ise o gün Rasulullah'ın vefatını duyunca üzüntüsünden belini salmış ve yerinden kalkamamıştı. Beş yaşından itibaren hicrete kadar evinde kaldığı Rasulullah vefat etmişti. O, ona bir baba gibiydi. Hz. Ali babasından çok onu örnek almış, çocukluğunu ve gençliğini onun evinde geçirmişti. Çok geçmeden Rasulullah onun kayınpederi de olmuş ve ona hep oğlu gibi davranmış, göz kulak olmuştu. Bu gün o, en büyük üzüntülerinden birini yaşıyordu.

Diğer yandan iki kez Hz. Peygamber'in damadı olan ve ona çok yakın birkaç insandan biri olan Hz. Osman'ın dili tutulmuştu. Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Osman'ın durumlarına bakılırsa açıkça anlaşılır ki onlar Rasulullah'ı çok sevip sayıyorlar, onu en yakınlarından biri olarak hissediyorlardı. Onlarda ve ashab-ı kiramda Rasulullah'a sarsılmaz, derin bir bağlılık ve sevgi vardı. [\[425\]](#)

Hz. Ebu Bekir bunlar içinde Rasulullah'ın en yakını olduğu halde, karakterce daha farklıydı. Hz. Ali'nin dediği gibi, o musibetler karşısında büyük bir dağ gibiydi. Musibetlere karşı daha sağlam ve dayanıklıydı. Rasulullah'ın vefat ettiği gün, hicretin 11. yılı, 12 Rebiülevvel (8 Haziran 632) öğleden sonra Hz. Ebu Bekir halife seçildi. [\[426\]](#) Onun halife seçiminde Hz. Ömer'in önemli desteği ve rolü olmuştu.

- [397] İbn-i Sa'd, II, 190.
- [398] Vakidi, III, 1117-1118; İbn-i Sa'd, II, 190.
- [399] İbn-i Hişam, IV, 319; el-Buti, s. 449.
- [400] Buhari, IV, 163.
- [401] İbn-i Mace, II, 1334, nr. 4023; Buhari, VII, 3; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 203; geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Kendi Dilinden-2*, s. 129-137; Diyarbekri, II, 162.
- [402] Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 623.
- [403] Sarıcık, *Dört Halife*, I, 53-54.
- [404] Ahmed b. Hanbel, I, 325; Buhari, III, 91; Müslim, III, 1258; Sarıcık, *Dört Halife*, I, 52-62.
- [405] Kırtas Olayının farklı nakilleri için bkz. Sarıcık, *Dört Halife*, I, 54-56.
- [406] Geniş bilgi için bkz. Fığlalı, *İtikadi İslam Mezhepleri*, s. 127-128; Sarıcık, *Dört Halife*, I, 53-54.
- [407] Sarıcık, *Dört Halife*, I, 57.
- [408] İbn-i Hişam, IV, 330; Diyarbekri, II, 163.
- [409] Berki-Keskioğlu, s. 429; Diyarbekri, II, 164.
- [410] Diyarbekri, II, 162.
- [411] Hamidullah, II, 1164, nr. 1902.
- [412] İbn-i Sa'd, II, 255; Berki-Keskioğlu, s. 431; Suruç II, 701.
- [413] İbn-i Hişam, IV, 331-332.
- [414] İbn-i Hişam, IV, 331-332.
- [415] Diyarbekri, II, 166.
- [416] İbn-i Hişam, IV, 327, 329. O günün bilinen bazı hastalıkları için bkz. Hamidullah, II, 878, nr. 1343.
- [417] Hamidullah, II, 870, nr. 1319 (Ahmed b. Hanbel, V, 371'den).
- [418] a.g.e., II, 870, nr. 1324.
- [419] Hz. Peygamber'in ilaç ve tedavi konusundaki başka söz ve tavsiyeleri için bkz. Hamidullah, II, 867-880, nr. 1313-1350.
- [420] Buhari, V, 128; İbn-i Hişam, IV, 229, 333; Diyarbekri, II, 166; Lings. s. 558.
- [421] Buhari, IV, 194; İbn-i Sa'd, II, 266; Diyarbekri, II, 166.
- [422] *Âl-i İmran*, 3/144; Buhari, IV, 194; İbn-i Hişam, IV, 335.
- [423] İbn-i Hişam, IV, 335.
- [424] Sarıcık, *Dört Halife*, I, 20 vd. Onlara göre Rasulullah bir baba konumundaydı. bkz. İbnu'l-Mulakkın, *Gâyetüs-Sûl*, s. 251.

[425] Buhari, IV, 194; Sarıcık, *Dört Halife*, I, 30-48.

[426] İbn-i Hişam, IV, 135, 341-344.

[427] Hamidullah, II, 1169, nr. 1912.

[428] Yazdığı mersiyeler için bkz. İbn-i Hişam, IV, 347-352.

[429] İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 335 vd.; krş. Hitti, I, 210-211; Subhi Salih, s. 195-196.

Hiz. Ebu Bekir, sorumluluk duygusu içinde, sükûnet ve metanetini kaybetmeden bu üzücü olaya ve istenmeyen gerçeğe karşı olgunlukla yaklaşmış, büyüklüğünü bir kez daha göstermişti. Okuduğu ayet ve konuşması, onun gelişen olaylara mantıklı ve makul şekilde yaklaştığını ve İslam'ı derinden kavradığını göstermekteydi. Hiz. Ömer de sonraki zamanlarda Rasulullah'ın vefatından söz ederken, o zaman dehşete düştüğünü kendisi de itiraf etmiş ve haberi duyunca dizlerinin bağının çözülüp yere düştüğünü söylemişti.

Rasulullah, hiçbir nebinin dünya ve ahiret saadeti arasında muhayyer bırakılmadıkça vefat etmeyeceğini zaman zaman dile getirirdi.

Bu konuşması üzerine Hiz. Ebu Bekir, mescide yarım saatlik mesafedeki Sunh Mahallesine ve oradaki evine gitmeye izin istemiş, halk da Rasulullah'ın iyileştğini gördükleri için evlerine dönmüşlerdi.

Seçim sonrası Hiz. Ali Rasulullah'ı yıkadı, yıkama işinde Hiz. Zeyd'in oğlu Üsame, Hiz. Abbas, oğulları Fazl ve Kusem de kendisine yardım ettiler. Hiz. Ebu Bekir'in yol göstermesiyle Rasulullah Rebiulevvelin on dördünde Çarşamba günü vefat ettiği odaya, yani Hiz. Ayşe'nin hücreğine defnedildi. Rasulullah altmış üç yaşında vefat etmişti. Cenaze namazını Sahabeler, grup grup odasına girerek kıldılar. Rasulullah'ın kılıçlarından biri Hiz. Ali'ye miras kalmıştı. Vefat sonrası şair sahabe Hassan b. Sabit, kendisi için her biri uzunca olan birkaç mersiye kaleme almıştı.

Hiz. Peygamber'in hastalığı ateşli ve gerçekten ağırdı. O daha düne kadar zinde, sağlıklı, gözleri dinçlikle parlayan biriydi. Fizik olarak yaşlı görünmüyordu. Saç ve sakallarında çok az beyazlık vardı. Ama birden şiddetli bir hastalığa yakalanmıştı. Hastalığının şiddetini kendisi de itiraf ediyordu:

“Evet, ihtiyarlık müstesna! Aynı zamanda tedavi ve ilacını yaratmaksızın Allah hiçbir hastalık yaratmamıştır.”

Hiz. Ömer’in kâğıt ve kalem isteğine karşı çıkışını Sahabelerden bir kısmı doğru bulurken, bir kısmı buna karşı çıkmıştı. Aralarında tartışma başlayıp sesler yükselince Rasulullah, *“Yanımdan kalkınız! Benim yanımda tartışma olmaz, beni rahat bırakınız!”* demiş ve tartışma bitmişti.

Hiz. PEYGAMBER (A.S.M.) Veda Haccı dönüşünde Uhud şehitlerini ziyaret edip cenaze namazlarını kıldı. Şehitler, bir rivayete göre namazları kılınmadan defnedilmişlerdi.

Bu sözleriyle iki tercihten birini seçtiğini açıkladığı gibi, dünya hazineleri, uzun ömür ve cennet seçeneğini değil hemen Rabbine kavuşma ve cenneti seçtiğini de belirtiyordu. Demek ölmeden önce ona iki seçenek sunulmuştu. Her iki seçenek içinde de güzel şeyler vardı, ama o ikincisi lehine tercihini yapmıştı. Ölüm o ve iyi müminler için bir irtihal, Rabb’e, cennete lika ve kavuşmaydı. Ölüm bir davetti, bir rihlet, bir göç ve yeniden doğuştu. Fani dünyadan ebede, Dâru’l-Cinana farklı bir yürüyüştü. Yokluk, adem, inhilal, dağılma ve toprakta kaybolma değildi. İnsanlar bu fani misafirhanede birer yolcuydular.

Seçim sonrası Hiz. Ali Rasulullah’ı yıkadı, yıkama işinde Hiz. Zeyd’in oğlu Üsame, Hiz. Abbas, oğulları Fazl ve Kusem de kendisine yardım ettiler. Hiz. Ebu Bekir’in yol göstermesiyle Rasulullah Rebiulevvelin on dördünde Çarşamba günü vefat ettiği odaya, yani Hiz. Ayşe’nin hücreğine defnedildi. Rasulullah altmış üç yaşında vefat etmişti. Cenaze namazını Sahabeler, grup grup odasına girerek kıldılar. Rasulullah’ın kılıçlarından biri Hiz. Ali’ye miras kalmıştı. Vefat sonrası şair sahabe Hassan b. Sabit, kendisi için her biri uzunca olan birkaç mersiye kaleme almıştı.

İbn-i Hişam’a göre o, Üsame’yi Şam topraklarına, Filistin topraklarındaki Belka ve Darum sınırına kadar göndermek istiyordu.

Hiz. Peygamber hastalığı sırasında, nesi varsa sadaka ettirdi. Hatta elindeki yedi dirhemi bile sadaka olarak verdi. Bunların dışında yirmi deve, yüz koyun, yedi keçi, bir katır, silahları, elbise, iki kilim, çarşaf, su kabı, tarak, misvak gibi şeyleri kaldı. Ayrıca o, Medine, Fedek ve Hayber’deki hisselerinden eşlerine pay ayırdıktan sonra diğerlerini

yolculara, heyetlere vb. harcanmak üzere millete ve devlete bıraktı. Bir rivayete göre o, hastalığı sırasında kırk köleyi de hürriyetine kavuşturdu.

Namazdakilere şöyle bir göz gezdirdi. Onların sabah namazı kılışları, namazdaki durumları hoşuna gittiği için gülümsedi. Enes b. Malik yanındaydı ve onun bütün hareketlerini dikkatle takip ediyordu. Bir zaman sonra hücrelerine geri döndü. Hz. Peygamber'in iyileştiğini gören insanlar da evlerine geri gittiler.

Daha sonra o, Baki Mezarlığında yatanlar için istiğfarda bulundu ve evine döndü. Ertesi sabah hastalanmıştı. Rasulullah hastalandığı gün Hz. Meymune'nin evindeydi. Hanımlarından olur alarak hastalığını Hz. Ayşe'nin odasında geçirmek istedi.

Diğer yandan iki kez Hz. Peygamber'in damadı olan ve ona çok yakın birkaç insandan biri olan Hz. Osman'ın dili tutulmuştu. Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Osman'ın durumlarına bakılırsa açıkça anlaşılır ki onlar Rasulullah'ı çok sevip sayıyorlar, onu en yakınlarından biri olarak hissediyorlardı. Onlarda ve ashab-ı kiramda Rasulullah'a sarsılmaz, derin bir bağlılık ve sevgi vardı.

Hz. Peygamber, hastalık günlerinde mescide çıkamadığı üç buçuk gün içinde halka namazları Hz. Ebu Bekir'in kıldırmasını istedi. Hatta bu konuda ısrarcı oldu. Böylece Hz. Ebu Bekir, o son günlerini yaşarken, onun sağlığında on yedi vakit namaz kıldırdı.

“Rasulullah ölmedi! Ona sadece Musa'ya arız olan saika gibi bir saika gelmiştir. Kim ‘Muhammed öldü’ derse, onu kılıcımla ikiye bölerim!”

Şiiler çok sonra şu veya bu şekilde nakledilen Kırtas Olayı'nı siyasi bir malzeme yaptılar ve ‘Vasiyet Nazariyesi’ne sünnetten delil olarak gösterdiler. Onlara göre Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi kendinden sonra halife tayin etmek için kırtas ve divit istemişti. Onun neyi vasiyet edeceğini bilen Hz. Ömer ve ona katılan Sahabeler bunu engellediler. Böylece hilafet haksız yere Hz. Ali'nin elinden “gasp” edilmiş oldu. Bunu yapanlar zalim, gaspçı, hatta kâfir ve mürted oldular.

Sarıcık, *Dört Halife*, I, 53-54.

Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 623.

İbn-i Mace, II, 1334, nr. 4023; Buhari, VII, 3; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 203; geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Kendi Dilinden-2*, s. 129-137; Diyarbekri, II, 162.

Buhari, IV, 163.

Berki-Keskioğlu, s. 429; Diyarbekri, II, 164.

İbn-i Hişam, IV, 330; Diyarbekri, II, 163.

Sarıcık, *Dört Halife*, I, 57.

Geniş bilgi için bkz. Fırlalı, *İtikadi İslam Mezhepleri*, s. 127-128; Sarıcık, *Dört Halife*, I, 53-54.

Kırtas Olayının farklı nakilleri için bkz. Sarıcık, *Dört Halife*, I, 54-56.

Ahmed b. Hanbel, I, 325; Buhari, III, 91; Müslim, III, 1258; Sarıcık, *Dört Halife*, I, 52-62.

Ahmed b. Hanbel, VI, 71; İbn-i Hişam, IV, 320; Diyarbekri, II, 154; Lings, s. 554. Ayrıca bkz. Fayda, "Cennetül-Baki", DİA, VII, 387.

Buhari, II, 64, 904; VII, 209; Sarıcık, *Kendi Dilinden-1*, s. 120-125.

İbn-i Hişam, IV, 319; el-Buti, s. 449.

Vakidi, III, 1117-1118; İbn-i Sa'd, II, 190.

İbn-i Sa'd, II, 190.

Diyarbekri, II, 161.

Buhari, I, 29; V, 144, 138; İbn-i Hişam, IV, 329; Zebidi, XI, 9, nr. 1662; Sarıcık, *Kendi Dilinden-2*, s. 236-240.

Sarıcık, *Kendi Dilinden-1*, s. 47-55.

İbn-i Hişam, IV, 320.

Kanaatimizce Hz. Ömer, 18 Zilhicce (15 Şubat 632) günü Gadirhum'da ve daha önce Veda Haccında Rasulullah'ın "Size iki önemli değerli şey (sekaleyn) bırakıyorum..." hadisinden hareketle buna karşı çıkmış olmalıydı.

Onlara göre Kırtas Olayı'ndan dolayı Hz. Ebu Bekir'in, Hz. Ömer'in ve Hz. Osman'ın suçları büyüktür. Çünkü onlar, Kırtas Olayı'nı nazara almadan Hz. Ali'den hilafeti almışlardır. Hz. Peygamber'in tayin ettiği halifeyi kabul etmemişlerdir. Bu açıdan, sahabeden az bir grup hariç, diğerlerine soğuk bakarlar, onların dört halifeden üçüne düşmanlıkları buradan gelir.

İbn-i Hişam, IV, 331-332.

İbn-i Hişam, IV, 331-332.

İbn-i Sa'd, II, 255; Berki-Keskioğlu, s. 431; Suruç II, 701.

Hamidullah, II, 1164, nr. 1902.

Diyarbakri, II, 162.

“Ahde vefasızlık yapmayınız! Çocukları ve kadınları öldürmeyiniz! Düşmanla karşılaşmayı arzulamayınız! Ne olacağını bilemez, belki onlar yüzünden musibete düşersiniz ama ‘Allah’ım! Bize yardım et, düşmanlarımızın hakkından gel, bizi zararlarından koru!’ diye dua ediniz! Unutmayınız ki cennet kılıçların parıltısı altındadır.”

Hız. Peygamber’in ilaç ve tedavi konusundaki başka söz ve tavsiyeleri için bkz. Hamidullah, II, 867-880, nr. 1313-1350.

a.g.e., II, 870, nr. 1324.

Hamidullah, II, 870, nr. 1319 (Ahmed b. Hanbel, V, 371’den).

İbn-i Hişam, IV, 327, 329. O günün bilinen bazı hastalıkları için bkz. Hamidullah, II, 878, nr. 1343.

Diyarbakri, II, 166.

“İnsanların kendilerini içinde bulacağı fitneden, sizler sağ salim olduğunuz için size tebrikler, karanlık gece parçaları gibi fitneler son tarafları öncekilere uyararak yönelmiş geliyor, sonraki öncekinden daha kötü.”

“Bugünden sonra baban ağrı çekmeyecektir, ağlama kızım. Ben vefat edince, ‘İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn’ de.”

Âl-i İmran, 3/144; Buhari, IV, 194; İbn-i Hişam, IV, 335.

Buhari, IV, 194; İbn-i Sa’d, II, 266; Diyarbakri, II, 166.

Buhari, V, 128; İbn-i Hişam, IV, 229, 333; Diyarbakri, II, 166; Lings. s. 558.

İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, II, 335 vd.; krş. Hitti, I, 210-211; Subhi Salih, s. 195-196.

Yazdığı mersiyeler için bkz. İbn-i Hişam, IV, 347-352.

Hamidullah, II, 1169, nr. 1912.

İbn-i Hişam, IV, 135, 341-344.

Buhari, IV, 194; Sarıcık, *Dört Halife*, I, 30-48.

Sarıcık, *Dört Halife*, I, 20 vd. Onlara göre Rasulullah bir baba konumundaydı. bkz. İbnu’l-Mulakkın, *Gâyetüs-Sûl*, s. 251.

İbn-i Hişam, IV, 335.

O, hasta iken bir gün de, Hz. Ali ve amcası Abbas’ın oğlu Fazl’ın yardımıyla minbere çıktı. Halkın mescitte toplanmasını istedi ve onlara şöyle konuştu:

O, hastayken bazen ateşini düşürmek ve şifaya kavuşmasını sağlamak üzere üzerine su dökülmüş, zâtülcenp/akciğer iltihabı

olduğu düşünülerek bazı tedaviler de uygulanmıştı.

Rasulullah vefat etmişti. Böylece o, on iki (on üç veya on dört) gün hastalık çektikten sonra, 12 Rebiülevvel günü kuşluk vakti (8 Haziran 632) dâr-ı fenadan dâr-ı bekaya irtihal etmiş oldu.

Seçim sonrası Hz. Ali Rasulullah'ı yıkadı, yıkama işinde Hz. Zeyd'in oğlu Üsame, Hz. Abbas, oğulları Fazl ve Kusem de kendisine yardım ettiler. Hz. Ebu Bekir'in yol göstermesiyle Rasulullah Rebiulevvelin on dördünde Çarşamba günü vefat ettiği odaya, yani Hz. Ayşe'nin hücreğine defnedildi. Rasulullah altmış üç yaşında vefat etmişti. Cenaze namazını Sahabeler, grup grup odasına girerek kıldılar. Rasulullah'ın kılıçlarından biri Hz. Ali'ye miras kalmıştı. Vefat sonrası şair sahabe Hassan b. Sabit, kendisi için her biri uzunca olan birkaç mersiye kaleme almıştı.

hazırlanan orduya komutan tayin ediyorum. Hemen hareket et, babanı şehit edenler üzerine yürü. Allah sana zafer verirse, orada çok kalma ve geri dön."

"Muhammed ancak bir Rasuldür, ondan önce de Rasuller gelip geçmiştir. Öyleyse o ölür veya katledilirse, siz ayaklarınız üzere geri mi döneceksiniz? Kim (dininden) geri dönerse asla Allah'a hiçbir zarar veremez ve Allah (sabredip) şükredenlere karşılığını verecektir."

O, bela bakımından en şiddetli kimselerin nebiler, sonra da onların yolunda olup, onlara benzeyenler olduğunu da bir münasebetle açıklamıştı. Rebiulevvel ayının sekizinde, Perşembe günü şöyle bir istekte bulundu:

Tedavi olunmalıydı, tedavi şifanın bir sebebiydi. Her hastalığın ilacı varsa bu aranıp, araştırılıp bulunmalıydı. Tedavi ile bu sebebe bağlı olarak şifayı veren Allah'tı. Onun güzel isimlerinden biri de 'Şâfi/Şifa Verici' idi. Diğer yandan Şâfi isminin tecellisi için hastalıklar gerekiyordu.

Onlara göre hilafet/imamet Allah'ın tayini ileidir. Peygamberi nasıl Allah tayin ediyorsa imamı da o tayin eder. Tayin de nasla, yani Rasulullah'ın bildirmesi ile veya imamın/halifenin kendinden sonraki imamı bildirmesi ile olur.

Hz. Ebu Bekir bunlar içinde Rasulullah'ın en yakını olduğu halde, karakterce daha farklıydı. Hz. Ali'nin dediği gibi, o musibetler

karşısında büyük bir dağ gibiydi. Musibetlere karşı daha sağlam ve dayanıklıydı. Rasulullah'ın vefat ettiği gün, hicretin 11. yılı, 12 Rebiülevvel (8 Haziran 632) öğleden sonra Hz. Ebu Bekir halife seçildi. Onun halife seçiminde Hz. Ömer'in önemli desteği ve rolü olmuştu.

Rasulullah, ölümünden iki ay on gün kadar önce Gadirhum'da bu sözleri söylemiş ve Hz. Ömer söylenilenlere şahit olmuştu. Onun sözlerine göre ümmet sapıtmamak için Kur'an'a ve Sünnete veya Kur'an'a ve Sünnetin muhafızları olan ve bu yüzden değerli kabul edilen Ehl-i Beyt'e yapışmalıydı. Ehl-i Beyt de Sahabeler gibi sünnetin (Hz. Peygamber'in dinde açtığı çığırın) muhafızı ve taraftarı idiler.

Hz. Peygamber hastalığı sırasında, nesi varsa sadaka ettirdi. Hatta elindeki yedi dirhemi bile sadaka olarak verdi. Bunların dışında yirmi deve, yüz koyun, yedi keçi, bir katır, silahları, elbise, iki kilim, çarşaf, su kabı, tarak, misvak gibi şeyleri kaldı. Ayrıca o, Medine, Fedek ve Hayber'deki hisselerinden eşlerine pay ayırdıktan sonra diğerlerini yolculara, heyetlere vb. harcanmak üzere millete ve devlete bıraktı. Bir rivayete göre o, hastalığı sırasında kırk köleyi de hürriyetine kavuşturdu.

“Fazl! Buna üç dirhem ver.”

“Baki Mezarlığına defnedilen ehlim (müminler) için istiğfar etmem emredildi, oraya gidiyorum.”

“SübhaneAllah! Acaba, aynı zamanda tedavi ve ilacını yaratmaksızın, Allah yeryüzünde bir hastalık yaratmış mıdır?”

Hz. Peygamber hastalığı sırasında ateşinden zaman zaman bayılıyordu. Hatta ölümüne yakın saatlerde bir ara özellikle *“Kölelerinize iyi davranınız, namaza dikkat ve devam ediniz!”* derken de bayılmıştı. O sırada Hz. Fatıma yanındaydı ve *“Vay babacığımın çektiklerine!”* deyip ağlamaya başlayınca Rasulullah şunları haber verdi:

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

İLK ÜÇ HALİFE DÖNEMİNDE HZ. ALİ

1.

Hilâfet Konusundaki Görüşler

RASULULLAH'IN (A.S.M.) VEFATI üzerine hemen hilafet konusunda farklı görüşler belirdi ve birkaç “rey/görüş” ortaya çıktı.^[430]

Birinci görüş: Ensarın görüşüydü. Bilindiği gibi hicretten önce Akabe’de, ensar için on iki nakip/reis tayin edilmişti. Bu on iki nakipten ikisi Sa’d b. Ubade ile Üseyyid b. Huday’dır. Bunlardan birinin halife seçilmesi diğerinin rekabetine sebep olabilir, Evslilik ve Hazreclilik asabiyeti/gayreti meydana çıkabilirdi. Çünkü biat hususunda, Hazrecliler Hz. Sa’d’ı, Evsliler Üseyyid’i istiyorlardı ve vefat sonrasında herkes adayının başına toplanmıştı. Sa’d b. Ubade, Beni Saide gölgeliğinde ensara bu konuda bir konuşma yaptı. Bu konuşma üzerine neredeyse ona biat edilecekti.

İkinci Görüş: Cumhur-ı sahabenin, yani sahabenin çoğunun reyydi. Onlar, ümmetin yönetim işlerini görmek için gereken güç ve kifayete/yeterliliğe baktılar. Onlara göre Kureyş, Arap kabilelerinin en şerefli, en güçlüsü ve en nüfuzlusuydu. Rasulullah da Kureyş’tendi ve bu durum Kureyş için özel bir meziyetti. Öyleyse soyca Kureyş’ten olanlar içinden birini ve en faziletlisini seçmek gerekiyordu. Her ne kadar İslam, gayret-i kavmiyeyi (asabiyeti, ırkçılığı) kaldırıp^[431], yerine İslam birliğini ve iman kardeşliğini koymuşsa da Hicazlı diğer Araplar Kureyş dışından bir halifeye kolay kolay itaat etmeyecekler ve böylece ümmet arasına tefrika girecekti. Sahabenin çoğunluğu “*tefrika, ayrılık, bölünme*” ihtimalini nazara alıyorlardı. Bunlara göre Evs ve Hazrec de Kureyş dışından bir halifeye itaat etmeyeceklerdi. Eğer halife Kureyş’ten olursa, Evs ve Hazrec ve diğer kabileler ona itaat ederlerdi. Hilafet konusu bölünmelere sebep olmazdı.

Üçüncü Görüş: Haşimilerin görüşüydü. Onlar kuvvet-i karabete yani Allah Rasulü’ne akrabalığa nazar ediyorlardı. Beni Haşim Kureyş’in en şerefli idi ve Hz. Peygamber de onlardandı. Haşim Oğulları da Hz. Peygamber’in en yakınları olduğuna göre, halife onlardan olmalıydı. Onlar da Hz. Ali’ye biat etmek istediler. Hz. Abbas, soyca Rasulullah’ın en yakını ve amcası ise de geç Müslüman olmuştu ve muhacirlerin sonuncusuydu. “*Sabıkîn-i Evvelîn*” ve “*Aşere-i Mübeşşere*” varken ona biat olunamazdı.

Öyleyse Hz. Ali'ye biat edilmeliydi. Aşere-i Mübeşşere'den ve Esmâ'dan dolayı Hz. Ebu Bekir'in damadı olan Zübeyr b. Avvam, ashabın büyüklerinden Mikdad b. Esved, Selman-ı Farisi, Ebu Zer, Ammar b. Yasir ve Übey b. Ka'b bu görüşteler.

Emevilerden birine biat edilecek olsa Hz. Muaviye'nin babası Ebu Süfyan'a biat olurdu. Çünkü o hem kabilece, hem asabiyetçe büyüklük sahibiydi. Fakat Müslüman olmakta gecikmişti ve ona hizmette üstünlüğü yeterli değildi. Çünkü hicretin üçüncü yılında Uhud Savaşı'nda onun yüzünden çekilenler,^[432] henüz zihinlerde tazeliğini koruyordu. Diğer yandan Ebu Süfyan Müellefe-i Kulûb'tandı. Şimdi kavi ve iyi Müslüman olsa da, bu durumu ehemmiyetini azaltıyordu. Onlardan halife olacak biri varsa o da Hz. Osman'dı. O ilk Müslümanlardan, Aşere-i Mübeşşere'dendi. Rasulullah onu iki kez damat edinmişti ve bundan dolayı kendisine *"Zinnûreyn = İki Nur Sahibi"* ünvanı verilmişti.

O gün Hz. Ebu Bekir, Hz. Ali ve diğer bazı ashab teçhiz ve tekfinle meşgulken, muhacirlerden Muğire b. Şu'be Hz. Ömer'e geldi ve şöyle dedi:

"Ensar Sakife'de toplandı. Kendi kendilerine bir şeye karar verirlerse, aramızda savaş çıkar."

Hz. Ömer, Ebu Bekir ve ümmetin emini Ebu Ubeyde, Beni Saide Sakifesine vardılar. Ensar neredeyse Sa'd b. Übade'ye^[433] biat etmek üzereydi. Hz. Ebu Bekir orada onlara bir konuşma yaptı. Sabıkîn-ı Evvelîn'den olan muhacirlerin üstünlüklerini anlattı, Arapların Kureyş'ten başkasına boyun eğmeyeceğini izah etti. Ensar bunun üzerine şu teklifi getirdiler:

"Bir bizden, bir sizden olsun."

İki halife isteniyordu. Bunlardan biri kendilerinden, diğeri Kureyş'ten olacaktı. Fakat Hz. Ömer bir kına iki kılıcın sığmayacağını söyledi. Bir köyde iki muhtar, bir şehirde iki vali, bir ülkede iki sultan olamayacağı gibi, bir devlette iki halife de olamazdı. Ebu Ubeyde de onu destekledi. Derken orada olan ensar ve muhacirler Hz. Ebu Bekir'e biat ettiler. Biat karar ve iradeyi ortaya koymak demekti ve Hz. Peygamber ile Dört Halife Dönemi'nde el sıkışmayla yapılıyordu. Hz. Ebu Bekir'e ilk gün yapılan biat *"beyatü'l- hassa"* yani az kişinin yaptığı biatti. ^[434]

Böylece hilafet hususunda muhacirlerin çoğunun benimsediği görüş geçerli oldu. Hz. Ebu Bekir altmış iki yaşlarında iken halife olmuştu. O zahit, sevilen, İslam'a ve Rasulullah'a çok bağlı biriydi. Hz. Peygamber'in sadık arkadaşı ve kayınpederiydi.^[435] Müslüman olur olmaz kendini İslam'a adanmıştı. Böylece Hz. Ebu Bekir Dört Raşit Halife'nin ilki oldu. Dört Raşit Halife de Hz. Peygamber'in yakın arkadaşı ve ayrıca soyca ya da kız alıp vermekle de akrabalarıydı.

Hz. Ali o sırada evindeydi. Zübeyr b. Avvam, Mikdad, Selman, Ebu Zer, Ammar ve Übey b. Ka'b da oradaydılar. Bunlar kendilerinin müşavere/istişare haricinde bırakılmalarından gücenmişlerdi ama diğer yandan onlara danışmaya vakit olmamıştı. O sırada Hz. Abbas, Hz. Ali'ye şu öneride bulundu:

“Gel sana biat edelim, insanlar da biat eder.”

O, fitne korkusundan dolayı bunu kabul etmedi. Ebu Süfyan da, Hz. Ebu Bekir'e biat etmedi. Hz. Ebu Bekir'in kabilesinin azlığını nazara alarak Haşimilere taraf oldu.

Hz. Ali'ye biat etmek isteyince Hz. Ali ona şunları söylemişti:

“Ebu Süfyan, İslam milleti arasına ayrılık mı koymak istiyorsun?”

Diğer yandan Hz. Ömer, Ebu Ubeyde ve Hz. Ebu Bekir de şöyle diyorlardı:

“Neden Hz. Ali Sakife'ye gelip işe karışmadı?”

Böylece onun köşeye çekilmesine itiraz ediyorlardı. O sırada; *“Hz. Ali hilafet davasındaymış, Hz. Ebu Bekir'in hilâfetini kabul etmiyormuş”* gibi sözler ortada dolaşmaya başladı. Hz. Ali bunlara kızdı.^[436] O, vefat olayının şokunu hâlâ üzerinden atamadığı için halife seçiminden sonra uzleti ihtiyar etmişti.

Böylece Hz. Peygamber'in vefat ettiği hicri 11. yıl Rebiülevvelinin 12. Pazartesi günü Hz. Ebu Bekir Rasulullah'ın Halifesi *“Halifetü Rasulillah = Rasulullah'ın Halefi”* oldu.^[437] Ertesi gün, yani Salı günü Hz. Ebu Bekir mescide gitti, orada *“beyatü'l-amme = umumi biat”* gerçekleşti. Hz. Ebu Bekir, *“meclis halinde bir araya gelmiş bulunan başkanlardan biat (sadakat yemini) almıştı.”*^[438]

^[430] Hz. Peygamber'in asabiyeti yorumu için bkz. Mansur Ali, V, 22, 46. Zann-ı Cahiliye, Hükm-i Cahiliye ve Asabiyet için bkz. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 41-57; Muhammed Hudari, *Nuru'l-Yakin*, s. 125-127; Yazır, III, 1618.

[431] Ebu Süfyan, Uhud'da müşriklerin başkomutanıydı. Mekke Fethi'nden az önce Müslüman olmuştu. Asıl adı Sahr b. Harb'tir. Rasullullah'ın hanımlarından Ümmü Habibe'nin babası, Rasul-i Ekrem'in kayınpederidir. Huneyn ve Taif Seferi'ne katıldı. Taif Kuşatmasında veya Yermuk Savaşında bir gözünü kaybetti. Allah Rasulü kendisine birkaç defa duada bulunmuştu. Bir gün de Hz. Ali'yi çağırıp Allah ve Rasulünün Ebu Süfyan'dan razı olduğunu bildirmişti. bkz. Buhari, VI, 126; Mansur Ali, III, 376; Mutlu-Döğen, I, 380-386; Ayrıca Ebu Süfyan'ın fazileti için bkz. İbn-i Hişam, IV, 198; Lât putunun parçalanması için gönderilmesi, bkz. İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 254.

[432] Mansur Ali, III, 391-392; Sa'd b. Ubade ve Üseyyid b. Hudayr için bkz. İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 332.

[433] Kallek, "Biat", *DİA*, VI, 122.

[434] Hitti, I, 211; Hasan İbrahim Hasan, I, 267-268.

[435] Şiilerin Hz. Ali'nin hilâfetine getirdikleri deliller ve bunlara verilen cevaplar için bkz. Buhari, IV, 207 vd.; Diyarbekri, II, 44-45; İbn-i Mâce, I, 44 vd.; Suyûti, *Târihu'l-Hulafa*, s. 166; Mansur Ali, III, 330 vd.; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 65-99; Hz. Ali'nin altı ay, yani hanımı Hz. Fatıma ölünceye dek biat etmediği görüşü de kitaplarda yer almıştır. bkz. Hamidullah, II, 1180, nr. 1939; Fığlalı, "Ali", *DİA*, II, 372.

[436] Avcı, "Hilafet", *DİA*, XVIII, 539.

[437] İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 332; Hitti, I, 211; Kallek, "Biat", *DİA*, VI, 122.

[438] On iki imam

Böylece Hz. Peygamber'in vefat ettiği hicri 11. yıl Rebiülevvelinin 12. Pazartesi günü Hz. Ebu Bekir Rasulullah'ın Halifesi "*Halifetü Rasulillah = Rasulullah'ın Halefi*" oldu. Ertesi gün, yani Salı günü Hz. Ebu Bekir mescide gitti, orada "*beyatü'l-amme = umumi biat*" gerçekleşti. Hz. Ebu Bekir, "*meclis halinde bir araya gelmiş bulunan başkanlardan biat (sadakat yemini) almıştı.*"

Emevilerden birine biat edilecek olsa Hz. Muaviye'nin babası Ebu Süfyan'a biat olurdu. Çünkü o hem kabilece, hem asabiyetçe büyüklük sahibiydi. Fakat Müslüman olmakta gecikmişti ve ona hizmette üstünlüğü yeterli değildi. Çünkü hicretin üçüncü yılında Uhud Savaşı'nda onun yüzünden çekilenler, henüz zihinlerde tazeliğini koruyordu. Diğer yandan Ebu Süfyan Müellefe-i

Kulûb'tandı. Şimdi kavi ve iyi Müslüman olsa da, bu durumu ehemmiyetini azaltıyordu. Onlardan halife olacak biri varsa o da Hz. Osman'dı. O ilk Müslümanlardan, Aşere-i Mübeşşere'dendi. Rasulullah onu iki kez damat edinmişti ve bundan dolayı kendisine *“Zinnûreyn = İki Nur Sahibi”* ünvanı verilmişti.

İkinci Görüş: Cumhur-ı sahabenin, yani sahabenin çoğunun reyiydi. Onlar, ümmetin yönetim işlerini görmek için gereken güç ve kifayete/yeterliliğe baktılar. Onlara göre Kureyş, Arap kabilelerinin en şerefli, en güçlüsü ve en nüfuzlusuydu. Rasulullah da Kureyş'tendi ve bu durum Kureyş için özel bir meziyetti. Öyleyse soyca Kureyş'ten olanlar içinden birini ve en faziletlisini seçmek gerekiyordu. Her ne kadar İslam, gayret-i kavmiyeyi (asabiyeti, ırkçılığı) kaldırıp, yerine İslam birliğini ve iman kardeşliğini koymuşsa da Hicazlı diğer Araplar Kureyş dışından bir halifeye kolay kolay itaat etmeyecekler ve böylece ümmet arasına tefrika girecekti. Sahabenin çoğunluğu *“tefrika, ayrılık, bölünme”* ihtimalini nazara alıyorlardı. Bunlara göre Evs ve Hazrec de Kureyş dışından bir halifeye itaat etmeyeceklerdi. Eğer halife Kureyş'ten olursa, Evs ve Hazrec ve diğer kabileler ona itaat ederlerdi. Hilafet konusu bölünmelere sebep olmazdı.

Böylece hilafet hususunda muhacirlerin çoğunun benimsediği görüş geçerli oldu. Hz. Ebu Bekir altmış iki yaşlarında iken halife olmuştu. O zahit, sevilen, İslam'a ve Rasulullah'a çok bağlı biriydi. Hz. Peygamber'in sadık arkadaşı ve kayınpederiydi. Müslüman olur olmaz kendini İslam'a adanmıştı. Böylece Hz. Ebu Bekir Dört Raşit Halife'nin ilki oldu. Dört Raşit Halife de Hz. Peygamber'in yakın arkadaşı ve ayrıca soyca ya da kız alıp vermekle de akrabalarıydı.

RASULULLAH'IN (A.S.M.) VEFATI üzerine hemen hilafet konusunda farklı görüşler belirdi ve birkaç *“rey/görüş”* ortaya çıktı.

Böylece Hz. Peygamber'in vefat ettiği hicri 11. yıl Rebiülevvelinin 12. Pazartesi günü Hz. Ebu Bekir Rasulullah'ın Halifesi *“Halifetü Rasulillah = Rasulullah'ın Halefi”* oldu. Ertesi gün, yani Salı günü Hz. Ebu Bekir mescide gitti, orada *“beyatü'l-amme = umumi biat”* gerçekleşti. Hz. Ebu Bekir, *“meclis halinde bir araya gelmiş bulunan başkanlardan biat (sadakat yemini) almıştı.”*

On iki imam

İki halife isteniyordu. Bunlardan biri kendilerinden, diğeri Kureyş'ten olacaktı. Fakat Hz. Ömer bir kına iki kılıcın sığmayacağını söyledi. Bir köyde iki muhtar, bir şehirde iki vali, bir ülkede iki sultan olamayacağı gibi, bir devlette iki halife de olamazdı. Ebu Ubeyde de onu destekledi. Derken orada olan ensar ve muhacirler Hz. Ebu Bekir'e biat ettiler. Biat karar ve iradeyi ortaya koymak demektir ve Hz. Peygamber ile Dört Halife Dönemi'nde el sıkışmayla yapılıyordu. Hz. Ebu Bekir'e ilk gün yapılan biat "*beyatü'l- hassa*" yani az kişinin yaptığı biatti.

Ebu Süfyan, Uhud'da müşriklerin başkomutanıydı. Mekke Fethi'nden az önce Müslüman olmuştu. Asıl adı Sahr b. Harb'tir. Rasullullah'ın hanımlarından Ümmü Habibe'nin babası, Rasul-i Ekrem'in kayınpederidir. Huneyn ve Taif Seferi'ne katıldı. Taif Kuşatmasında veya Yermuk Savaşında bir gözünü kaybetti. Allah Rasulü kendisine birkaç defa duada bulunmuştu. Bir gün de Hz. Ali'yi çağırıp Allah ve Rasulünün Ebu Süfyan'dan razı olduğunu bildirmişti. bkz. Buhari, VI, 126; Mansur Ali, III, 376; Mutlu-Döğen, I, 380-386; Ayrıca Ebu Süfyan'ın fazileti için bkz. İbn-i Hişam, IV, 198; Lât putunun parçalanması için gönderilmesi, bkz. İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 254.

Hz. Peygamber'in asabiyeti yorumu için bkz. Mansur Ali, V, 22, 46. Zann-ı Cahiliye, Hükm-i Cahiliye ve Asabiyet için bkz. Sarıcık, *Cahiliye*, s. 41-57; Muhammed Hudari, *Nuru'l-Yakin*, s. 125-127; Yazır, III, 1618.

Şiilerin Hz. Ali'nin hilâfetine getirdikleri deliller ve bunlara verilen cevaplar için bkz. Buhari, IV, 207 vd.; Diyarbekri, II, 44-45; İbn-i Mâce, I, 44 vd.; Suyûti, *Târihu'l-Hulafa*, s. 166; Mansur Ali, III, 330 vd.; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 65-99; Hz. Ali'nin altı ay, yani hanımı Hz. Fatıma ölünceye dek biat etmediği görüşü de kitaplarda yer almıştır. bkz. Hamidullah, II, 1180, nr. 1939; Fığlalı, "Ali", *DİA*, II, 372.

Hitti, I, 211; Hasan İbrahim Hasan, I, 267-268.

Kallek, "Biat", *DİA*, VI, 122.

Mansur Ali, III, 391-392; Sa'd b. Ubade ve Üseyyid b. Hudayr için bkz. İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 332.

İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 332; Hitti, I, 211; Kallek, "Biat", *DİA*, VI, 122.

Avcı, "Hilafet", *DİA*, XVIII, 539.

Hız. Ömer, Ebu Bekir ve ümmetin emini Ebu Ubeyde, Beni Saide Sakifesine vardılar. Ensar neredeyse Sa'd b. Übade'ye biat etmek üzereydi. Hız. Ebu Bekir orada onlara bir konuşma yaptı. Sabıkîn-ı Evvelîn'den olan muhacirlerin üstünlüklerini anlattı, Arapların Kureyş'ten başkasına boyun eğmeyeceğini izah etti. Ensar bunun üzerine şu teklifi getirdiler:

Böylece onun köşeye çekilmesine itiraz ediyorlardı. O sırada; *"Hız. Ali hilafet davasındaymış, Hız. Ebu Bekir'in hilâfetini kabul etmiyormuş"* gibi sözler ortada dolaşmaya başladı. Hız. Ali bunlara kızdı. O, vefat olayının şokunu hâlâ üzerinden atamadığı için halife seçiminden sonra uzleti ihtiyar etmişti.

2.

Şia'da İmametın Önemi

DAHA ÖNCE SÖZ ETTİĞİMİZ gibi, Kırtas Olayı yaşanmıştı ve tarih içinde Şiiler bunu Hz. Ali'nin hilafete tayinini engellemek olarak yorumladılar. Tarihi süreç içinde yaşanan gelişmelerle Şiilerde hilafet/imamet önemli hale geldi.

1) Şiilerde imamet çok önemlidir. Sünnilerde imanın şartı altı iken Şia'da imanın esasları beştir: Tevhit, nübüvvet, adalet, öldükten sonra dirilmek ve imamet.

Onlara göre mümin olabilmek için, imamların^[439] tek tek Allah ve Rasulullah (a.s.m.) tarafından tayin edildiğine, imametın kıyamete kadar Hz. Ali soyundan devam edeceğine inanmak gerekir. Bazılarına göre imamet/hilafet esasına inanmayan da mümin sayılabilir. İnançlarına göre imamlar günahsız ve nebiler gibi masumdurlar. Suçtan, yanılmadan, yanlış iş görmeden, unutmadan ve her türlü aşağılıktan korunmuşlardır. İmamlar şeriatı koruyan ve icra eden kimselerdir. Bu sebeple onların da peygamberler gibi masum/günahsız olması gerekir.^[440] Aksi takdirde kendilerine güvenilemez.

2) Onlara göre imamlar/halifeler, bütün ilahi hükümleri ve ilahi ilimleri bilirler. Bunları Hz. Peygamber'den yahut bir önceki imamdan öğrenmişlerdir. Onlar başkalarından ve bir öğretmenden öğrenmeye muhtaç değillerdir. Yeni bir şeyi ilhamla öğrenirler, bütün sorulara cevap verirler ve *"bilmiyorum"* demezler. Hatta cevap için beklemezler, düşünmezler ve cevabı ertelemezler.^[441]

3) Şia'ya göre; imam yeryüzünde Allah'ın kullarına hücceti ve delilidir. İmamlar olmasaydı, insanlar İslamî hükümlere uymama konusunda mazur görülürlerdi. Yani teklif/sorumluluk ancak imamlarla mümkündür. Buna Nisa suresi 165. ayeti delil getirilir:

"Kendilerine bir peygamber geldikten sonra insanların Allah katında bir bahaneleri kalmasın diye biz insanlara peygamber gönderdik."^[442]

Nebi göndermek hüccet olduğu gibi, imam göndermek de hüccettir. İran'daki *"Hüccetullah"*, *"Ayetullah"* ve *"Âyetullahi'l-Uzmâ"* unvanları

buradandır.

4) Şia inancına göre her türlü durumda imama itaat farzdır. İmamlara/halifelere itaat Allah'a itaattir. Onları seven Allah'ı sever, emirlerini reddeden, Allah ve Rasulullah'ın emirlerini reddetmiştir. İmamlar masum olduğundan, hata yapmayacaklarından, ilahi ilim ve hükümleri bileceklerinden, onların emirleri Allah'ın emirleridir.^[443]

Sünnilikte ise halifeler de diğer insanlar gibi birer insandır. Buna binaen hata yapabilirler. Şu kadar var ki onların Allah'a isyan sayılan emirlerine itaat gerekmez. Peygamberlerden başka masum (günahtan korunmuş) insan yoktur. En büyük sahabe ve velilerin de günahları ve hataları olabilir.^[444]

^[439] Muhammed Rıza, *Şia İnançları*, s. 51-52.

^[440] a.g.e., s. 52 vd.

^[441] *Nisa*, 4/65.

^[442] Şibli Numani, s. 100; Muhammed Rıza, s. 53 vd.; Fırlalı, s. 118, 127-129.

^[443] bkz. Sarıcık, *Dört Halife*, I, 58-59.

^[444] Cevdet Paşa, I, 291.

Onlara göre mümin olabilmek için, imamların tek tek Allah ve Rasulullah (a.s.m.) tarafından tayin edildiğine, imametin kıyamete kadar Hz. Ali soyundan devam edeceğine inanmak gerekir. Bazılarına göre imamet/hilafet esasına inanmayan da mümin sayılabilir. İnançlarına göre imamlar günahsız ve nebiler gibi masumdurlar. Suçtan, yanılmadan, yanlış iş görmeden, unutmadan ve her türlü aşağılıktan korunmuşlardır. İmamlar şeriatı koruyan ve icra eden kimselerdir. Bu sebeple onların da peygamberler gibi masum/günahsız olması gerekir. Aksi takdirde kendilerine güvenilemez.

Sünnilikte ise halifeler de diğer insanlar gibi birer insandır. Buna binaen hata yapabilirler. Şu kadar var ki onların Allah'a isyan sayılan emirlerine itaat gerekmez. Peygamberlerden başka masum (günahtan korunmuş) insan yoktur. En büyük sahabe ve velilerin de günahları ve hataları olabilir.

Onlara göre mümin olabilmek için, imamların tek tek Allah ve Rasulullah (a.s.m.) tarafından tayin edildiğine, imametin kıyamete

kadar Hz. Ali soyundan devam edeceğine inanmak gerekir. Bazılarına göre imamet/hilafet esasına inanmayan da mümin sayılabilir. İnançlarına göre imamlar günahsız ve nebiler gibi masumdurlar. Suçtan, yanılmadan, yanlış iş görmeden, unutmadan ve her türlü aşağılıktan korunmuşlardır. İmamlar şeriatı koruyan ve icra eden kimselerdir. Bu sebeple onların da peygamberler gibi masum/günahsız olması gerekir. Aksi takdirde kendilerine güvenilemez.

4) Şia inancına göre her türlü durumda imama itaat farzdır. İmamlara/halifelere itaat Allah'a itaattir. Onları seven Allah'ı sever, emirlerini reddeden, Allah ve Rasulullah'ın emirlerini reddetmiştir. İmamlar masum olduğundan, hata yapmayacaklarından, ilahi ilim ve hükümleri bileceklerinden, onların emirleri Allah'ın emirleridir.

2) Onlara göre imamlar/halifeler, bütün ilahi hükümleri ve ilahi ilimleri bilirler. Bunları Hz. Peygamber'den yahut bir önceki imamdan öğrenmişlerdir. Onlar başkalarından ve bir öğretmenden öğrenmeye muhtaç değildirler. Yeni bir şeyi ilhamla öğrenirler, bütün sorulara cevap verirler ve *"bilmiyorum"* demezler. Hatta cevap için beklemezler, düşünmezler ve cevabı ertelemezler.

"Kendilerine bir peygamber geldikten sonra insanların Allah katında bir bahaneleri kalmasın diye biz insanlara peygamber gönderdik."

bkz. Sarıcık, *Dört Halife*, I, 58-59.

Cevdet Paşa, I, 291.

a.g.e., s. 52 vd.

Muhammed Rıza, *Şia İnançları*, s. 51-52.

Şibli Numani, s. 100; Muhammed Rıza, s. 53 vd.; Fığlalı, s. 118, 127-129.

Nisa, 4/65.

3.

HZ. ALİ’NİN GECİKMESİ

HZ. PEYGAMBER’İN (A.S.M.) vefatı üzerine Hz. Ali ve Hz. Ebu Bekir İslam içinde nifak çıkarmaktan sakınmalarına rağmen Hz. Ali seçilen halifeye hemen biat etmedi. Ashabın büyük çoğunluğu Hz. Ebu Bekir’e biat etmişti. Fakat Hz. Ali’nin başındaki topluluk, hâlâ onu hilafete intisapta ısrar ediyordu. Hatta yeni halife Hz. Ebu Bekir’in damadı Zübeyr b. Avvam şöyle diyordu:

“Ali’ye biat olunmadıkça kılıcımı kınına sokmam.”

Hz. Ömer de buna karşılık şunları söylemişti:

“Onun kılıcını alıp taşla çarpın.”^[445]

Hz. Ebu Bekir bir müddet sabretti, fakat Hz. Ali’nin bu hali uzayınca, iki tarafın arasının açılacağına, işe başka şeyler karışıp durumun kötüye gideceğine kanaat getirdiği için önce Hz. Ömer’le bu işi görüştü. Konuşurken üzerlerine Ebu Ubeyde gelince onu, meselenin çözümü için Hz. Ali’ye gönderdi. Hz. Ebu Ubeyde, Hz. Ömer ve Hz. Ebu Bekir’in söylediklerini Hz. Ali’ye ilettiler. Hz. Ali vefatın şokundan dolayı evinde inzivayı tercih ettiğini, Kitabullah’la meşgul olduğunu^[446] açıkladıktan sonra iç dünyasını şöyle açığa vurmuştu:

“Eğer kavî ve ahd (söz ve yemin) sabîk olmasa, ağzımı serçe parmağım ve adsız parmağımla ortaya dökerdim ve ayaklarımın altı ile başımın tepesi ile sözün engin yerine daldardım. Lakin Rabbime mülâki oluncaya kadar ağzımı açmam. Davamı Huzur-ı Bari’de görürüm. Yarın sabah cemaatinize giderim, sahibinize biat ederim. Beni mahzun, sizi memnun eden hâl dahi sabrederim, ta ki kaderin hükmü yerini bulsun. Allah her şeye sahiptir.”^[447]

Ebu Ubeyde, dediklerini Hz. Ebu Bekir’e bildirdi. Gerçekten Hz. Ali, ertesi gün Mescid-i Nebevî’ye gelip cemaati yararak, Hz. Ebu Bekir’e biat etti. Hz. Ebu Bekir de yanına oturan, hilafet konusunda istişareye katılmadığından üzülen Hz. Ali’ye özürlerini bildirdi. Sonra Hz. Ali izin isteyip kalktı. Hz. Ömer onu yola vururken, Hz. Ali ona şöyle demişti:

“Şimdiye kadar gelmeyişim, sahibinizi (arkadaşınız Hz. Ebu Bekir’i) kabul etmediğimden dolayı değildir. Şimdi de korkumdan dolayı gelmedim. Ben sözümü ciddi derim. Gözümün gördüğü, ayağımın

bastığı, yayımın çekildiği, okumun düştüğü yeri de bilirim. Lakin bela üzerine gelen belâda atımın gemini çektim.”

“Bela üzerine gelen bela”, Rasulullah’ın vefatı ile kendisi için hilafet talebi iddiası ve ithamıydı. Hz. Ali’nin Hz. Ebu Bekir’e biatiyle, Hz. Ebu Bekir’in hilafetinde “*ümmetin icmaı*” gerçekleşiyordu.

Bu hadisede bazı hususlara parmak basmak gerekir:

1) Halife seçiminden sonra ihtilafın önlenmesiyle beraber sahabenin çoğunluğu ile Haşimiler arasında tehlikeli bir ayrılık, bölünme ve tefrikanın çıkması önlendi.

2) Hz. Ebu Bekir, “icmâ-ı ümmet”le halife oldu. Rasul-i Ekrem’in bildirmesiyle ümmeti hata üzerinde ittifak ve icma etmez.

3) Hz. Ebu Bekir kızıp tehevür göstererek, Hz. Ali’nin üzerine varmadı. Hz. Ali de ona biat edeceğini belirtti. Taraftarlarını ikna etmek için zaman istedi ve biat etti.

4) Hz. Ali’nin Beni Saide Sakifesine gitmemesi belki de hayır ve rahmet oldu. Böylece ihtilafa Haşimilerin eklenmesinin önü alındı.

5) Günümüzde Hz. Ali’yi sevmе davasında olan bazıları onun Hz. Ebu Bekir’e ve kendinden önceki üç halifeye biati konusunda şöyle diyorlar:

“Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer haksız oldukları halde Hz. Ali onlara mümâşât ve takiyye etmiştir.”

Buna göre, onlar şunu demek istemektedirler: Hz. Ali onlardan korkmuş, çekinmiş, takiyye, ikiyeüzlülük ve riyakârlık etmiştir. Aslında “*takiyye etti*” iddiası, Hz. Ali’yi eksiklemek ve noksanlamaktır. Çünkü o, “*Allah’ın Aslanı*” unvanını hakkıyla kazanan biriydi. Yani korkmazdı ve korkusundan böyle yapmazdı. Diğer yandan sıddıkların kumandanı ve rehberiydi. Bu açıdan o, riyakârlık ve takiyyede bulunmaz, korkaklıkla, sevmediği kimselere gösterişle yirmi yıldan çok zamanını geçirmezdi. Ayrıca o Şia’nın iddia ettiği gibi zalimlere ve gasıplara (ilk üç halifeye) uymaz, haksızlara uymayı kabul etmezdi.

Onu bu vasıflarla sıfatlamak ve anmak, ona iftiradır ve onu noksan görmektir. Hem bu durum, gerçekte onu sevmek de değildir. Böyle bir sevgiyi öncelikle Hz. Ali kabul etmez. Hâlbuki ehl-i hakkın yolu olan Ehl-i Sünnet onu su-i ahlâkla, noksanlamakla anmaz ve ona bu gibi suçlama ve ithamlarda bulunmaz. Onlara göre o, şecaat harikası biridir, sıddık ve müttakidir ve ona böyle bir korkaklık, takiyye ve

mümaşat isnat edilemez. Ehl-i Sünnet şöyle söyler: “Eğer Hz. Ali Hulâfa-ı Raşidin’i hak görmeseydi, onları tanımaz, kendilerine itaat etmez, uymaz ve yönetimde yardımcı olmazdı.” Hz. Ali onları “haklı ve râcih” bulmuş, gayret ve şecaatini hakperestliğe teslim etmişti.

Bütün bunlar gösteriyor ki aslında Ehl-i Sünnet, Hz. Ali’yi daha tutarlı ve dengeli severler, bu açıdan onlar daha çok Alevi ve Ali taraftarı sayılırlar. Şu dört husus da bunu göstermiyor mu?

1) Bütün dua, salâvat, hutbelerinde Hz. Ali’yi lââyık olduğu sena ile anarlar ve överler.

2) Ehl-i Sünnet olan evliya ve asfiyanın büyük ekseriyeti, Hz. Ali’yi mürşit ve şah-ı velâyet bilirler. Çünkü tarikatların büyük çoğunluğu Hz. Ali’ye ulaşmakta ve o silsileden gelmektedir.

3) Kaldı ki sahabe sonrasında gelen nesillerin, ashabı muhakemesi herhalde haddi aşmak olur. Çünkü İslam asırlarının en hayırlısı sahabe asrıdır.^[448] Onlar birer hidayet yıldızıdır. Kur’an’ı ve Sünneti onlar bizeiletmişler, bunları anlama ve tefsir yolu da onlardan alınmıştı. Din kuralları ve hükümleri de onlar yoluyla bize ulaştı. Onlardan öğrendiklerimizle onları yargılama haddi aşmak olmaz mı? Gerçi her insan hata edebilir, müçtehitler de kanaatlerinde yanılabilirler. Lakin içtihat hata sevaba sebep olur. Bu yüzden Hz. Ali, Hz. Ebu Bekir ve diğerleri, kötülükle, seb (sövme) ve ta’nla anılmamalıdır.

4) Ashab-ı kiram, İslam’ın ana direkleri ve rükünleriydi. Aralarındaki anlaşmazlıklar ve ihtilaflar/farklılıklar, ictihadi anlaşmazlık kabilindendi. Onlar, içtihat hata etseler de, hakkı görünce kabul ederlerdi. Hakperestlik namına muhataplarına sert çıkışsalar da birbirlerinin kadrini bilirlerdi. Onlarda genelde tarafgirlik, yan tutma ve nefisperestlik değil, “hakperestlik” hâkimdi.

Hz. Ebu Bekir’e biat konusunda şahsiyetçilik ve tarafgirlikle hareket edilseydi, damadı Zübeyr b. Avvam, Hz. Ebu Bekir yanında yer almalıydı. Oysa o, Hz. Ali ve Haşimilerin tarafındaydı. Hilafet konusunda aynı görüşleri paylaşmadıkları ve bir düşünmedikleri halde Hz. Ömer de Hz. Ali’yi en çok takdir edenlerdendi. Bir gün Hz. Ali’ye bir soru yöneltti ve cevabını alınca şu değerlendirmede bulunmuştu:

“Hz. Ali’nin bulunmadığı cemaat içinde bir müşkül meselenin zuhurundan Allah’a sığınırım.”^[449]

Hız. Ali de zaman zaman şöyle derdi:

“Rasul-i Ekrem’den sonra, bu ümmetin en hayırlısı Ebu Bekir ve Ömer’dir.” [450]

Sonuç olarak, onların ihtilafları ictihadidir. Dünyevi maksatlar, makam, mevki hırsı ve siyaset işinden beri idi. Oysa çağımızda düşünceler ve atmosfer tamamen farklıdır. Niyetler ve idealler daha çok dünyevidir. Bu atmosferdeki insanlar, çoğu kez onları da kendileri gibi zannetmekte ve değerlendirmektedir.

[445] Hız. Ali Rasulullah’ın vefatı ile bütün sure ve ayetleri değişik bir tertiple bir araya getirerek, hususi manada bir mushaf hazırlamıştı.

[446] Cevdet Paşa, I, 294; Hız. Ali’nin ne zaman biat ettiğı ile ilgili görüşler için bkz. Mesudi, II, 330.

[447] İbnü’l-Esir, Hız. Ali, Haşim Oğulları ve Zübeyr b. Avvam’ın Hız. Fâtıma’nın vefatına kadar biatte bulunmadıklarını açıklar, bkz. İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, II, 331. Hız. Ali’nin altı ay sonra biat ettiğı görüşü için bkz. Fığlalı, “Ali”, *DİA*, II, 372.

[448] Buhari, VIII, 94; Müslim, nr. 210, 215; Nesei, VIII, 94; İbn-i Mâce, II, 137; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 192, 231 vd. 239.

[449] Ayrıca bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 150, 155 vd.

[450] Buhari, IV, 195, fezail, 5; Cevdet Paşa, I, 301; Canan, XII, 281, nr. 4398.

“Hız. Ali’nin bulunmadığı cemaat içinde bir müşkül meselenin zuhurundan Allah’a sığınırım.”

“Eğer kavlı ve ahd (söz ve yemin) sabık olmasa, ağzımı serçe parmağım ve adsız parmağımla ortaya dökerdim ve ayaklarımla altı ile başımın tepesi ile sözün engin yerine dalardım. Lakin Rabbime mülâki oluncaya kadar ağzımı açmam. Davamı Huzur-ı Bari’de görürüm. Yarın sabah cemaatinize giderim, sahibinize biat ederim. Beni mahzun, sizi memnun eden hâle dahi sabrederim, ta ki kaderin hükmü yerini bulsun. Allah her şeye sahiptir.”

“Rasul-i Ekrem’den sonra, bu ümmetin en hayırlısı Ebu Bekir ve Ömer’dir.”

Cevdet Paşa, I, 294; Hız. Ali’nin ne zaman biat ettiğı ile ilgili görüşler için bkz. Mesudi, II, 330.

Hız. Ali Rasulullah'ın vefatı ile bütün sure ve ayetleri değişik bir tertiple bir araya getirerek, hususi manada bir mushaf hazırlamıştı.

Buhari, VIII, 94; Müslim, nr. 210, 215; Nesei, VIII, 94; İbn-i Mâce, II, 137; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 192, 231 vd. 239.

İbnü'l-Esir, Hz. Ali, Haşim Oğulları ve Zübeyr b. Avvam'ın Hz. Fâtıma'nın vefatına kadar biatte bulunmadıklarını açıklar, bkz. İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 331. Hz. Ali'nin altı ay sonra biat ettiğı görüşü için bkz. Fiğlalı, "Ali", *DİA*, II, 372.

Buhari, IV, 195, fezail, 5; Cevdet Paşa, I, 301; Canan, XII, 281, nr. 4398.

Ayrıca bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 150, 155 vd.

Hız. Ebu Bekir bir müddet sabretti, fakat Hz Ali'nin bu hali uzayınca, iki tarafın arasının açılacağına, işe başka şeyler karışıp durumun kötüye gideceğine kanaat getirdiğı için önce Hz. Ömer'le bu işi görüştü. Konuşurken üzerlerine Ebu Ubeyde gelince onu, meselenin çözümü için Hz. Ali'ye gönderdi. Hz. Ebu Ubeyde, Hz. Ömer ve Hz. Ebu Bekir'in söylediklerini Hz. Ali'ye iletti. Hz. Ali vefatın şokundan dolayı evinde inzivayı tercih ettiğini, Kitabullah'la meşgul olduğunu açıkladıktan sonra iç dünyasını şöyle açığa vurmuştu:

3) Kaldı ki sahabe sonrasında gelen nesillerin, ashabı muhakemesi herhalde haddi aşmak olur. Çünkü İslam asırlarının en hayırlısı sahabe asrıdır. Onlar birer hidayet yıldızıdır. Kur'an'ı ve Sünneti onlar bize iletmışler, bunları anlama ve tefsir yolu da onlardan alınmıştı. Din kuralları ve hükümleri de onlar yoluyla bize ulaştı. Onlardan öğrendiklerimizle onları yargılama haddi aşmak olmaz mı? Gerçi her insan hata edebilir, müçtehitler de kanaatlerinde yanılabilirler. Lakin içtihatla hata sevaba sebep olur. Bu yüzden Hz. Ali, Hz. Ebu Bekir ve diğerleri, kötülükle, seb (sövme) ve ta'la anılmamalıdır.

"Onun kılıcını alıp taşa çarpın."

4.

Hız. Ali'nin Dünyasında

Hız. Ebu Bekir

Hız. EBU BEKİR İKİ SENE üç ay on gün halifelik yaptıktan sonra hastalanmış, on beş günlük bir rahatsızlıktan sonra 22 Ağustos 634'te Medine'de vefat etmişti.^[451] Hız. Ebu Bekir'in vefatından sonra Hız. Ali, onun hakkında şu değerlendirmede bulunmuştu:

“Sen fırtınaların ve en şiddetli kasırgaların oynatamadığı bir dağdın. Rasulullah'ın dediğı gibi, bedeninde zayıf, Allah'ın dininde kuvvetli, gönlünde mütevazı, Allah katında ve yeryüzünde makamı yüce, müminlerin nazarında büyüktün. Sende kimsenin kini, hiç kimsenin değersiz bulduğu bir taraf yoktu. Senin katında kuvvetli, ondan hak alınıncaya kadar zayıftı, zayıf da hakkını alıncaya kadar kuvvetliydi. Allah sevabından bizi mahrum etmesin. Senden sonra bizi saptırmasın.”^[452]

Burada o birkaç konuda onun hakkında fikir beyan ediyordu:

1) Ona göre Ebu Bekir küfür ve dalalet fırtınalarında, şiddetli şirk kasırgası ve zorlamalarında yerinden kımıldamayan, inancından taviz vermeyen bir kişiliğe sahipti ve bir siddîkti. Onun bütün hayatı bu özelliğinin örnekleriyle ortadaydı.

2) O, *“Rasulullah'ın dediğı gibi, bedeninde zayıf, Allah'ın dininde kuvvetli, gönlünde mütevazı, Allah katında ve yeryüzünde makamı yüce, müminlerin nazarında büyüktü.”* Gerçekten o bedence güçlü kuvveti, pehlivan yapılı biri değildi. Ama dininde kuvvetli ve tehlikelere pabuç bırakmayan biriydi. Onda kibir yoktu ve Hız. Ali'ye göre o alçak gönüllü biriydi. Yine Hız. Ali'nin gözlemlerine göre o, Allah katında makamı ve rütbesi yüce biri olduğu gibi, inanlar nazırında da böyleydi ve saygı değer biriydi.

3) Hız. Ali onun için ayrıca; *“Sende kimsenin kini, hiç kimsenin değersiz bulduğu bir taraf yoktu.”* diyordu. Demek o, Müslümanlardan kimseye kin beslemediğı gibi onlar da ona kin ve düşmanlık duymuyorlardı. Ayrıca kimse onu değersiz görmüyordu. Çünkü onda değersiz görülecek bir taraf da bulunmuyordu.

4) “*Senin katında kuvvetli, ondan hak alınıncaya kadar zayıftı, zayıf da hakkını alıncaya kadar kuvvetliydi.*” Bu sözler de Hz. Ali’nin onun hakkındaki değerlendirmeleriydi. Zaten Hz. Ebu Bekir ilk hilafet nutkunda Müslümanlara karşı minberden konuşurken aynı şeyleri dile getirmiş, ondan hak alınıncaya kadar kuvvetlilerin zayıf, hakkını güçlüden alıncaya kadar da zayıfların kuvvetli olduğunu belirtmiş^[453] ve hilafetinde buna dikkat etmişti.

5) Ayrıca Hz. Ali değerlendirmelerinde onunla ilgili olarak şöyle bir duada yapıyordu: “*Allah sevabından bizi mahrum etmesin.*” Ona göre Hz. Ebu Bekir sevabı bol olan bir kimseydi ve onun bu durumu kendileri için de ahirette fayda verebilirdi. O, Hz. Ebu Bekir’in sevabından faydalanmayı umuyor ve bu konuda duada bulunuyordu. Onun Hz. Ebu Bekir hakkında söylediği sözlerden biri de şuydu: “*Senden sonra bizi saptırmasin.*”

Şu halde Hz. Ebu Bekir İslam üzere yaşamış ve İslam üzere ölmüştü. O, Hz. Ali’ye göre doğru yolda olan biriydi ve ondan sapmamıştı. Onun ölümünden sonra Hz. Ali istikamet üzere olmayı diliyor ve “*Senden sonra Allah bizi saptırmasin*” diyordu. Bu duası hem kendisi hem tüm Müslümanlar içindi.

6) Hz. Ali’nin, onun hakkında söylediklerine bakılırsa o ve Hz. Ebu Bekir arasında bir soğukluk, kırgınlık yoktu. Bu iki insan birbirleriyle dost ve birbirlerine hüsnüzan eden kimselerdi. Hz. Ali’nin değerlendirmeleri objektif ve hak olan sözlerdi. Şu halde daha sonraki dönemlerde, farklı tesirler ve fikir ayrılıklarıyla dolayısıyla bu iki insanın birbirine düşman gibi gösterilmesi, birbirlerine kırgın, biri diğerinin hakkını gasp etmiş gibi lanse edilmesi doğru olmasa gerektir. Böyle bir şey olsa Hz. Ali bunu farklı vesilelerle ifade eder ve Hz. Ebu Bekir vefat ettikten sonra da bunu dile getirmeden çekinmezdi.

Gerçekten Hz. Ebu Bekir Hz. Ali’nin ifade ettiği gibiydi. Hz. Ali onu, din kuvvetinde, sıdkta ve iman gücünde bir dağa benzetiyordu. Hz. Ebu Bekir, en şiddetli tehditlerde, baskı ve zorlamalarda sarsılmıyordu. Onun bütün hayatı bunun şahidiydi. O, “*lâ yetezelzel = sarsılmaz*” bir inançla, şiddetli manevi sarsıntılara (zilzâl-i şedide) karşı dayanabiliyordu.

Hz. Ali’ye göre onun başka özellikleri de vardır. O, dininde güçlü, mütevazı, müminlerce saygın ve büyük tanınan, kimseye kin ve

düşmanlık duymayan, Sahabelerin mükemmel bulduğu birisiydi. Hilafet nutkunda da ifade ettiği gibi yönetiminde zulme, adaletsizliğe meydan vermemişti. Güçlüler, zayıfların hakkı kendilerinden alınincaya kadar onun katında zayıftılar. Zayıflar da hakları alınincaya kadar onun katında güçlüydü. Hz. Peygamber'in hayatında olduğu üzere, onun devrinde de "*Haklılar güçlüdür.*" hükmü egemen olmuş ve hayata yansımıştı. Bu hukukun üstünlüğü ve adaletin gerçekleşmesi, baskı ve diktatörlüğün olmayışı demekti. Hz. Ali de değerlendirmesinde bunu doğruluyordu.

Hz. Ebu Bekir'in cenazesini, vasiyeti üzerine; hanımı Esmâ bint-i Umeyyâ yıkadı. Esmâ İslâm tarihinde kocasının cenazesini yıkayan ilk Müslüman hanımdı.

Ebu Eyyub el-Ensari evinde misafirken, Rasûlullah'a (a.s.m.) bir serir/karyola hediye edilmişti. Hz. Peygamber vefatına kadar bu karyolayı kullandı. Hz. Ebu Bekir'in cenazesi bu karyola ile mezarına getirildi. Cenaze namazını Hz. Ömer kıldırdı.^[454]

O vefat edince, Medine'de büyük üzüntü yaşandı. Rasûlullah'ın en yakın arkadaşı, can dostu ve ilk halifesi vefat etmişti. Halk Rasûlullah'ın vefatından dehşete kapıldığı gibi, bunda da aynı atmosferi yaşamışlardı. Cenazesinin defni geceleyin yapılmıştı.^[455]

^[451] Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 242.

^[452] Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidun*, s. 47; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 62; (Abbas Mahmud Akkad, Hz. Ebu Bekir'in Şahsiyet ve Dehası, terc. Ali Özek, s. 263'ten).

^[453] Sarıcık, *Dört Halife*, I, 34.

^[454] O zamanlar Müslümanlar, Rasûlullah'ın da cenazesinin taşındığı bu seriri, teberrüken tabut olarak kullanıyorlardı.

^[455] Diyarbekri, II, 237; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 50.

4) "*Senin katında kuvvetli, ondan hak alınincaya kadar zayıftı, zayıf da hakkını alincaya kadar kuvvetliydi.*" Bu sözler de Hz. Ali'nin onun hakkındaki değerlendirmeleriydi. Zaten Hz. Ebu Bekir ilk hilafet nutkunda Müslümanlara karşı minberden konuşurken aynı şeyleri dile getirmiş, ondan hak alınincaya kadar kuvvetlilerin zayıf, hakkını güçlüden alincaya kadar da zayıfların kuvvetli olduğunu belirtmiş ve hilafetinde buna dikkat etmişti.

“Sen fırtınaların ve en şiddetli kasırgaların oynatamadığı bir dağdın. Rasulullah’ın dediği gibi, bedeninde zayıf, Allah’ın dininde kuvvetli, gönlünde mütevazı, Allah katında ve yeryüzünde makamı yüce, müminlerin nazarında büyüktün. Sende kimsenin kini, hiç kimsenin değersiz bulduğu bir taraf yoktu. Senin katında kuvvetli, ondan hak alınıncaya kadar zayıftı, zayıf da hakkını alınca kadar kuvvetliydi. Allah sevabından bizi mahrum etmesin. Senden sonra bizi saptırmasın.”

O vefat edince, Medine’de büyük üzüntü yaşandı. Rasulullah’ın en yakın arkadaşı, can dostu ve ilk halifesi vefat etmişti. Halk Rasulullah’ın vefatından dehşete kapıldığı gibi, bunda da aynı atmosferi yaşamışlardı. Cenazesinin defni geceleyin yapılmıştı.

Ebu Eyyub el-Ensari evinde misafirken, Rasulullah’a (a.s.m.) bir serir/karyola hediye edilmişti. Hz. Peygamber vefatına kadar bu karyolayı kullandı. Hz. Ebu Bekir’in cenazesi bu karyola ile mezarına getirildi. Cenaze namazını Hz. Ömer kıldırdı.

Diyarbakri, II, 237; Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s. 50.

O zamanlar Müslümanlar, Rasulullah’ın da cenazesinin taşındığı bu seriri, teberrüken tabut olarak kullanıyorlardı.

Sarıcık, *Dört Halife*, I, 34.

Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidun*, s. 47; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 62; (Abbas Mahmud Akkad, Hz. Ebu Bekir’in Şahsiyet ve Dehası, terc. Ali Özek, s. 263’ten).

Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 242.

HZ. EBU BEKİR İKİ SENE üç ay on gün halifelik yaptıktan sonra hastalanmış, on beş günlük bir rahatsızlıktan sonra 22 Ağustos 634’te Medine’de vefat etmişti. Hz. Ebu Bekir’in vefatından sonra Hz. Ali, onun hakkında şu değerlendirmede bulunmuştu:

5.

Hız. Ebu Bekir'in Kâtipleri ve Hız. Ali

KAYNAKLAR Hız. EBU BEKİR'İN emirlerini vilayetlere, ordu komutanlarına yazarak ulaştıran kâtiplerinden (hilafet sekreteri) söz ederler ve bu mevzuda özellikle üç kişinin adını verirler: Hız. Ali, Zeyd b. Sabit, Osman b. Affan.^[456]

Görüldüğü gibi Hız. Ali, Hız. Peygamber (a.s.m.) zamanında antlaşmalar yazarken,^[457] Hız. Ebu Bekir'in iki yıllık (632-634) hilafeti döneminde de hilafet sekreteri olarak görev yapanlardan biriydi. Halifenin sekreterliğini yapması, halifenin ona güvendiğini gösterdiği gibi, ikisinin iyi ilişkiler içinde olduğunu da gösterir. şu halde Hız. Ebu Bekir halife seçildikten sonra bu ikisi arasında ilişkiler kopuk, soğuk ve donmuş değildi. Eğer o bazılarının iddia ettiğı gibi halife olunca Hız. Ali'nin hakkını gasp etmiş, Rasulullah'ın var olduğu iddia edilen bir vasiyetini tutmamış, böylece ona isyan etmiş olsaydı Hız. Ali onun sekreteri olarak suçuna iştirak etmez, hakkı gasp edildiğı için onun sekreterliğini de yapmazdı. Ayrıca, takiyye ederek ona ve haksızlığına boyun eğmezdi.

Yukarda da ifade ettiğimiz gibi, Rasulullah'ın ölümünden ve Hız. Ebu Bekir'in halife seçilmesinden sonra, Hız. Ali ve Hız. Ebu Bekir'in arası açık değildi. Onlarca yıl sonra iddia edildiğı gibi onunla bir soğukluğu yoktu. O, ona gönülden isteyerek biat ettiğı gibi, devlet işlerinde de büyük yardımcılardanrı.

Hız. Ebu Bekir bunlara ilaveten gerektiğinde okuma yazmayı iyi bilen başkalarını da bu görevde istihdam etmişti.^[458]

^[456] bkz. Fayda, "Ebu Bekir", *DİA*, X, 106.

^[457] Hudeybiye Antlaşması konusuna bkz.

^[458] İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 420; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 50; Cevdet Paşa, I, 338; Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 260 vd.

Görüldüğü gibi Hız. Ali, Hız. Peygamber (a.s.m.) zamanında antlaşmalar yazarken, Hız. Ebu Bekir'in iki yıllık (632-634) hilafeti

döneminde de hilafet sekreteri olarak görev yapanlardan biriydi. Halifenin sekreterliğini yapması, halifenin ona güvendiğini gösterdiği gibi, ikisinin iyi ilişkiler içinde olduğunu da gösterir. Şu halde Hz. Ebu Bekir halife seçildikten sonra bu ikisi arasında ilişkiler kopuk, soğuk ve donmuş değildi. Eğer o bazılarının iddia ettiği gibi halife olunca Hz. Ali'nin hakkını gasp etmiş, Rasulullah'ın var olduğu iddia edilen bir vasiyetini tutmamış, böylece ona isyan etmiş olsaydı Hz. Ali onun sekreteri olarak suçuna iştirak etmez, hakkı gasp edildiği için onun sekreterliğini de yapmazdı. Ayrıca, takiyye ederek ona ve haksızlığına boyun eğmezdi.

KAYNAKLAR HZ. EBU BEKİR'İN emirlerini vilayetlere, ordu komutanlarına yazarak ulaştıran kâtiplerinden (hilafet sekreteri) söz ederler ve bu mevzuda özellikle üç kişinin adını verirler: Hz. Ali, Zeyd b. Sabit, Osman b. Affan.

bkz. Fayda, "Ebu Bekir", *DİA*, X, 106.

İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 420; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 50; Cevdet Paşa, I, 338; Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 260 vd.

Hudeybiye Antlaşması konusuna bkz.

Hz. Ebu Bekir bunlara ilaveten gerektiğinde okuma yazmayı iyi bilen başkalarını da bu görevde istihdam etmişti.

6.

Hız. Ömer'in Hilafeti İçin Görüşmeler Olurken

HZ. EBU BEKİR, HİCRİ 13. senenin Cumadelahiresinin yedisinde hastalanıp on beş gün^[459] mescide gelemeydi. Hastalığı sırasında o zamanlar askeri seferlerde komutanların, Medine'de halifenin üstlendiği imamlığı Hız. Ömer'e bıraktı ve hilafete de onu münasip gördü. Görüşünü uygun gördüğü büyük Sahabelere açmak istiyordu.

Önce ilk Müslümanlardan Abdurrahman b. Avf ve Hız. Osman'la görüştü. Sonra Useyyid b. Hudayr ve Sa'd b. Zeyd'le görüşerek sırayla düşüncesini kendileriyle istişare etti. Görüşmede Abdurrahman b. Avf, Hız. Ömer'in sertliğinden söz etti. Hız. Ebu Bekir onu veliaht tayin etmenin (istihlâfın) yerinde olduğunu düşünüyordu. Ona göre kendisinden sonra insanların en hayırlısı ve bu işe en layığı Hız. Ömer'di. Abdurrahman'a bu konuda şunları söyledi:

"Rabbime kavuşup bana sorduğunda 'Rabbim, kullarının işini onların en hayırlısına havale ettim.' diye cevap vereceğim."

Demek bu konuda kararlıydı ve istişare sonrası da düşüncesi değişmemişti. Çünkü görüştüğü kimseler de onun gibi düşünüyorlar ve ona katılıyorlardı. Sonra Hız. Osman'ı huzuruna çağırıp bir ahitname (veliyyü'l-ahd belgesi ve vasiyetname) yazdırdı.^[460] Söz konusu belge şöyle kaleme alınmıştı:

"Bismillâhirrahmânirrahîm.

Bu gelen ahd, Muhammed Rasulullah'ın (a.s.m.) halifesi, Ebu Bekir'in dünyaca en son, ahiretçe ilk anında, kâfirin imana, facirin anlayışa geldiği bir zamandaki ahdi ve vasiyetidir. Ben Hattaboğlu Ömer'i hilafete intihap ettim (seçtim). Onu dinleyin ve itaat edin. Hayrı araştırmada kusur etmedim. Sabır eder, adalet ederse beni tasdik etmiş olur, Cevr/zulüm eder ve halini değiştirirse, ben gaybı bilmem, ben ancak hayır istedim. Herkes işinin karşılığını bulacaktır. Zalimler yakında ne hale geleceklerini bilir. Esselâmu aleyküm ve rahmetullah."

O öncelikle cennetle müjdelenen ilk Müslümanlardan Abdurrahman b. Avf'ın^[461] bu mesele hakkında düşüncelerini almak istemiş ve şöyle sormuştu:

“Ömer’in hilafetine ne dersin?”

Abdurrahman b. Avf bu konuda şöyle görüş belirtmişti:

“Düşündüğünden daha iyidir. Fakat biraz sertliği var.”

Hz. Ebu Bekir Hz. Ömer'i iyi tanıyordu; ona şu karşılığı verdi:

“Onun sertliği benim rikkatimi dengelemek içindir. İş başına düşünce hiddet ve şiddet gibi durumlardan vazgeçer.”

Arkasından bu durumunu tecrübe ettiğini anlattı. Görüştüğü ilk kişi Hz. Ömer'in hilafetine “evet” diyordu. Abdurrahman b. Avf, Hz. Ebu Bekir'in sürekli yardım aldığı biriydi. O, Hz. Ebu Bekir vefat edince yönetimde Hz. Ömer'e de yardımcı olacaktı. Her iki halife de onun fikirlerine önem verirlerdi.

Hz. Ebu Bekir'in istişare ettiği ikinci kişi de Emevi soyundan ve Aşere-i Mübeşşere'den Hz. Osman'dı. Hz. Osman Rasulullah'ın çok değer verdiği, iki kızını kendisiyle evlendirdiği mükemmel bir Müslüman'dı. Hz. Osman da Abdurrahman b. Avf gibi cömertti ve malını din yolunda ve hayra harcamaktan çekinmeyen biriydi. Meleklerin kendisinden hayâ ettiği belirtilen muhacirdi. Hz. Ebu Bekir fikrini sorunca o, Hz. Ömer hakkında şöyle konuşmuştu: *“İçi dışından daha iyidir ve içimizde bir başka benzeri yoktur.”*^[462]

O da Hz. Ömer'i, ashab-ı kiram içinde Hz. Ebu Bekir'den sonra en iyi kişi olarak görüyordu. O kendi içlerinde hilafete en lâyık kimseydi. Hatta ona göre Hz. Ömer görüldüğünden daha iyi ve değerli biriydi.^[463]

Hz. Ebu Bekir hilafetle ilgili kararını ilk Müslümanlardan Said b. Zeyd'le de görüştü. Said b. Zeyd kız kardeşi Fatıma'dan dolayı Hz. Ömer'in eniştesiydi. Meşhur haniflerden Zeyd b. Amr'ın oğluydu ve Hz. Ömer'in de akrabasıydı.^[464] Said b. Zeyd de Hz. Ömer hakkında müspet görüş izhar etti. Useyyid b. Hudayr da ensarın büyüklerindendi ve İkinci Akabe Biatinde bulunmuştu. Hz. Ömer hakkında o da şöyle görüş bildirmişti:

“Bu iş için muktedir bir kimse lâzımdır ve Ömer'den daha münasibi yoktur.”

Hz. Ebu Bekir bunlarla da kalmadı. Durumu, uygun gördüğü muhacirler ve ensardan başkalarıyla da istişare ederek kanaatinde

yanılmadığını gördükten sonra ahitnameyi kaleme aldirmıştı. Demek herkesin üzerinde ittifak edebileceği kişi Hz. Ömer'di.

Allah Rasulü, *“Benden sonra şu kimseyi halife yapınız.”* gibi bir vasiyet ve ahitte bulunmamıştı, fakat hilafet görevinde Hz. Ebu Bekir'de karar kılınmıştı. Hz. Ebu Bekir ise ölmeden önce Müslümanların da görüşlerini alarak devlet başkanını belirlemek istiyordu.

Kendisi Teym Oğullarındandı, yerine bir başka kabileden, ama Kureyşli bir muhacir olan Ömer b. Hattab'ı istihlaf ve veliaht tayin ediyordu.

İlk halife, istişare sonrası yazdırdığı ahitnameyi ölmeden önce Mescid-i Nebevî'de okutmayı da ihmal etmedi. O gün Müslümanlara ayrıca şu açıklamayı yapmıştı:

“Üzerinize halife olmasını istediğim kimseye razı mısınız? Ben üzerinize karabet sahibi (akrabalarımın) birinin halife olmasını istemedim. Üzerinize Ömer'i istihlaf ettim, onu dinleyiniz ve itaat ediniz. Vallahi, reyimin oluşmasında, hayrı araştırmada kusur etmedim.”^[465]

Oradakiler de kendileri için seçtiği halifeye razı olduklarını bildirdiler.^[466] Onun bu hareketi, hilafet için veliaht tayin etme ve veliaht için biat alma uygulamasının ilk örneğiydi. Bu usul bazı değişikliklere uğrayarak ilerde İslam devletlerinde uygulanacaktı. Bu usulün suistimal edilmesi saltanatı başlatan bir uygulamayı da yanında getirecekti. O yerine bırakacağı kişi de iki önemli özellik arıyordu:

1) *“Sabır”*^[467] ve *“adalet.”* Sabır, kişinin aklın ve dinin gereklerine uyarak kendisini tutması demekti. Sabır da zora karşı dayanmak, direnmek ve göğüs germe de vardı. Musibetlere karşı dayanmaya ve direnmeye sabır denirken, direnememeye *“cebânet/korkaklık”*; felaket ve acılara sabretmeye *“rahb-ı sadr”*; dayanamamaya *“dacr”* deniyordu. Konuşmaya sabır *“kitmân”*, sabredememe *“mezel”* olarak adlandırılıyordu. Oruç da açlığa ve susuzluğa karşı direniş olarak yorumlandığı için orucun da bir adı sabırdı.^[468] Hz. Ebu Bekir'in kendisinden sonraki halifede sabır, sebat ve direnç araması boşuna değildi. Sabır her türlüyle kuvvetli bir imanın da yansımasıydı. Ayrıca, şu dönemde böyle bir halifeye ihtiyaç vardı.

2) Onun halifede aradığı ikinci özellik de adaletti. Adalet ise zulmün, diktatörlüğün, tecebbür ve tahakkümün zıddıydı. İlahi adaletin olduğu yerde, kanun hâkimiyeti, hakperestlik, zayıfları güçlülerin ezmemesi, hukukta eşitlik gibi değerler var olacaktı. O, yerine bir diktatör ve zalim bırakmak istemiyordu. O, Hz. Ömer'den adalet beklemekte ve ummaktaydı. Kendisi de halife olunca güçlülere zayıfları ezdirmeyeceğini, haklı olanın güçlü olduğunu belirtmişti. *“Güçlü olan haklıdır.”* diyen zalim düsturuna geçit vermeyeceğini belirtmişti. Adalet mülkün temeliydi. Mülk, devlet, refah zenginlik demekti. Bunlar güç, sürekli ilerleme ve iyiliklere vesile olacaktı.

Hz. Ebu Bekir Hz. Ömer'i sabırlı ve adaletli görüyor ve yerine halife olarak bakıyordu. Durumunu değiştirdiği takdirdeyse kendisinin bundan mesul olmayacağını da belirtiyordu. Çünkü o, *“hayır murat ederek”* böyle yapıyordu. Eğer yeni halife zalimleşirse cezasını pek yakında görecekti. O, bu sözleri ile Şuara suresinin 227. ayetine işaret ediyordu.^[469]

Hz. Ebu Bekir'in Hz. Ömer hakkındaki ahitnamesi yazıldığında diğer Sahabeler gibi fikrini açıklayan Hz. Ali de onun hakkında şöyle görüş belirtmişti:

“Ömer'den başkasına razı olmayız.”

Onun bu düşünceleri üzerine Hz. Ebu Bekir de şöyle karşılık verdi:

“Odur.”

Şu halde bütün Sahabeler gibi o da Şeyhayn'ın ikincisi Hz. Ömer'in hilâfetine *“Evet”* diyordu. Onun Ömer'den başkasına razı olmayacağını belirtmesi de anlamlıydı. O, Hz. Ömer'in hilafetine razıydı ve razı olduğunu açıkça belirtiyordu. Demek Hz. Ebu Bekir'den sonra halife olacak birisi varsa, o da Hz. Ömer'di. Şu halde Hz. Ali onun halife olmasıyla hilafetin kendisinden gasp edildiğini düşünmüyor, hakkının elinden alındığı düşüncesini taşmıyordu.

Hz. Ali ilk halifeye ve onun halife seçtiğine evet demekteydi. Sahabeler gibi o da açık kalpli ve hür fikirliydi. Bu konuda ona bir baskı da yapılmamıştı. Doğru bildiğini açıkça söylüyordu. O da diğerleri gibi korku ve baskı altında değildi. Neyi kabul edeceğini, neyi kabul etmeyeceğini açıkça ortaya koyabiliyordu. Halisti, riyasızdı, sadıktı ve korkusuzdu.

Ahitname mescitte okununca “*seminâ ve ata’na = duyduk, itaat ettik*” sesleri duyuldu. Hz. Ebu Bekir hicri 13. yıl Cumadelahiresi sonuna sekiz gün kala bir salı gecesi, akşamla yatsı arasında (22 Ağustos 634) vefat etti. İki yıl üç ay on gün hilafette kalmıştı. Rasulullah’ın yanına defnedildi. Namazını Hz. Ömer kıldırmıştı.^[470]

Vefatında nakit parası bulunmadı. Devlet malı olarak yanında bir köle ve deve vardı. Bunlar Hz. Ayşe’ye tembihi üzerine yeni halife Hz. Ömer’e verildi ve beytûlmala teslim edildi.^[471] Hz. Ömer önce “*Halifetü Halifet-i Rasulillah = Rasulullah’ın Halifesinin Halifesi*” sonraları da “*Emiru’l-Mü’minîn*” diye anılmaya başlandı.

Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekir’in hazırladığı Irak’ın fethi projesini kullanmış, daha ilk hutbesinde insanları Irak Gazası’na davet etmişti.

^[459] Buhari, IV, s. 153; İbnü’l-Esir, II, 417 vd.; Mesudi, I, 333; Cevdet Paşa, I, 335; Heyet, *Sahabeler Ans.*, I, s. 52 vd.; Hasan İbrahim Hasan, I, 275-276.

^[460] İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, II, 425; Hizmetli, s. 516

^[461] İbn-i Hişam, IV, 382; Buhari, IV, 153 vd.; İbn-i Mâce, I, 57 vd.; Taftazani, V, 303; Abdurrahman b. Avf ve Halid b. Velid’in münakaşası konusu için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 80-93; Köksal, IV, 106; Muhammed Rıza, s. 403.

^[462] İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, II, 425.

^[463] Her biri halife olabilecek bu şahıslardaki samimiyet, haset etmemek, makam yarışı içinde olmamak burada en güzel şekilde görülmektedir.

^[464] Amcasının oğlunun oğludur. Ayrıca bkz. Buhari, IV, 196 vd.; İbn-i Hişam, I, 269; İbn-i Kesir, *Tefsir*, III, 476; İbn-i Mâce, I, 47; Mesudi, III, 333; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, II, 426; Cevdet Paşa, I, 335; Sarıcık, *Cahiliye*, s. 248 vd.

^[465] İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, II, 426.

^[466] Cevdet Paşa, I, 336.

^[467] Sabır üç türdür: Günahlara karşı sabır, ibadetlerde sabır ve musibetlere karşı sabır.

^[468] Rağıb, s. 273; Musibet ve belalar sabır konusu için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 157 vd.

^[469] “*Ve seya’lemullezîne Zalemû eyye münkalibin yenkalibûn.*” bkz. *Şuara*, 26/227.

[470] İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 419; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefa*, s. 50; H. İbrahim Hasan, I, 268.

[471] Halife unvanı için bkz. Hamidullah, *Vesaik*, s. 372, 377, 380, 400; Avcı, "Hilafet", *DİA*, XVII, 539.

"Üzerinize halife olmasını istediğim kimseye razı mısınız? Ben üzerinize karabet sahibi (akrabalarımın) birinin halife olmasını istemedim. Üzerinize Ömer'i istihlaf ettim, onu dinleyiniz ve itaat ediniz. Vallahi, reyimin oluşmasında, hayrı araştırmada kusur etmedim."

Demek bu konuda kararlıydı ve istişare sonrası da düşüncesi değişmemişti. Çünkü görüştüğü kimseler de onun gibi düşünüyorlar ve ona katılıyorlardı. Sonra Hz. Osman'ı huzuruna çağırıp bir ahitname (veliyü'l-ahd belgesi ve vasiyetname) yazdırdı. Söz konusu belge şöyle kaleme alınmıştı:

Ahitname mescitte okununca *"seminâ ve ata'na = duyduk, itaat ettik"* sesleri duyuldu. Hz. Ebu Bekir hicri 13. yıl Cumadelahiresi sonuna sekiz gün kala bir salı gecesi, akşamla yatsı arasında (22 Ağustos 634) vefat etti. İki yıl üç ay on gün hilafette kalmıştı. Rasulullah'ın yanına defnedildi. Namazını Hz. Ömer kıldırılmıştı.

Hz. Ebu Bekir Hz. Ömer'i sabırlı ve adaletli görüyor ve yerine halife olarak bakıyordu. Durumunu değiştirdiği takdirdeyse kendisinin bundan mesul olmayacağını da belirtiyordu. Çünkü o, *"hayır murat ederek"* böyle yapıyordu. Eğer yeni halife zalimleşirse cezasını pek yakında görecekti. O, bu sözleri ile Şuara suresinin 227. ayetine işaret ediyordu.

Oradakiler de kendileri için seçtiği halifeye razı olduklarını bildirdiler. Onun bu hareketi, hilafet için veliaht tayin etme ve veliaht için biat alma uygulamasının ilk örneğiydi. Bu usul bazı değişikliklere uğrayarak ilerde İslam devletlerinde uygulanacaktı. Bu usulün suistimal edilmesi saltanatı başlatan bir uygulamayı da yanında getirecekti. O yerine bırakacağı kişi de iki önemli özellik arıyordu:

Hz. Ebu Bekir hilafetle ilgili kararını ilk Müslümanlardan Said b. Zeyd'le de görüştü. Said b. Zeyd kız kardeşi Fatıma'dan dolayı Hz. Ömer'in eniştesiydi. Meşhur haniflerden Zeyd b. Amr'ın oğluydu ve Hz. Ömer'in de akrabasıydı. Said b. Zeyd de Hz. Ömer hakkında müspet görüş izhar etti. Useyyid b. Hudayr da ensarın

büyüklerindendi ve İkinci Akabe Biatinde bulunmuştu. Hz. Ömer hakkında o da şöyle görüş bildirmişti:

O öncelikle cennetle müjdelenen ilk Müslümanlardan Abdurrahman b. Avf'ın bu mesele hakkında düşüncelerini almak istemiş ve şöyle sormuştu:

1) “*Sabır*” ve “*adalet.*” Sabır, kişinin aklın ve dinin gereklerine uyarak kendisini tutması demektir. Sabır da zora karşı dayanmak, direnmek ve göğüs germe de vardır. Musibetlere karşı dayanmaya ve direnmeye sabır denirken, direnememeye “*cebânet/korkaklık*”; felaket ve acılara sabretmeye “*rahb-ı sadr*”; dayanamamaya “*dacr*” deniyordu. Konuşmaya sabır “*kitmân*”, sabredememe “*mezel*” olarak adlandırılıyordu. Oruç da açlığa ve susuzluğa karşı direniş olarak yorumlandığı için orucun da bir adı sabırdı. Hz. Ebu Bekir'in kendisinden sonraki halifede sabır, sebat ve direnç araması boşuna değildi. Sabır her türlüyle kuvvetli bir imanın da yansımasıydı. Ayrıca, şu dönemde böyle bir halifeye ihtiyaç vardı.

O da Hz. Ömer'i, ashab-ı kiram içinde Hz. Ebu Bekir'den sonra en iyi kişi olarak görüyordu. O kendi içlerinde hilafete en lâyık kimseydi. Hatta ona göre Hz. Ömer görüldüğünden daha iyi ve değerli biriydi. HZ. EBU BEKİR, HİCRİ 13. senenin Cumadelahiresinin yedisinde hastalanıp on beş gün mescide gelememi. Hastalığı sırasında o zamanlar askeri seferlerde komutanların, Medine'de halifenin üstlendiği imamlığı Hz. Ömer'e bıraktı ve hilafete de onu münasip gördü. Görüşünü uygun gördüğü büyük Sahabelere açmak istiyordu.

Vefatında nakit parası bulunmadı. Devlet malı olarak yanında bir köle ve deve vardı. Bunlar Hz. Ayşe'ye tembihi üzerine yeni halife Hz. Ömer'e verildi ve beytülmal teslim edildi. Hz. Ömer önce “*Halifetü Halifet-i Rasulillah = Rasulullah'ın Halifesinin Halifesi*” sonraları da “*Emiru'l-Mü'minîn*” diye anılmaya başlandı.

Cevdet Paşa, I, 336.

İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 426.

Amcasının oğlunun oğludur. Ayrıca bkz. Buhari, IV, 196 vd.; İbn-i Hişam, I, 269; İbn-i Kesir, *Tefsir*, III, 476; İbn-i Mâce, I, 47; Mesudi, III, 333; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 426; Cevdet Paşa, I, 335; Sarıcık, *Cahiliye*, s. 248 vd.

Her biri halife olabilecek bu şahıslardaki samimiyet, haset etmemek, makam yarışı içinde olmamak burada en güzel şekilde görülmektedir.

“*Ve seya’lemullezîne Zalemû eyye münkalibin yenkalibûn.*” bkz. *Şuara*, 26/227.

Rağıb, s. 273; Musibet ve belalar sabır konusu için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 157 vd.

Sabır üç türlüdür: Günahlara karşı sabır, ibadetlerde sabır ve musibetlere karşı sabır.

İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, II, 425.

İbn-i Hişam, IV, 382; Buhari, IV, 153 vd.; İbn-i Mâce, I, 57 vd.; Taftazani, V, 303; Abdurrahman b. Avf ve Halid b. Velid’in münakaşası konusu için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 80-93; Köksal, IV, 106; Muhammed Rıza, s. 403.

İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, II, 425; Hizmetli, s. 516

Buhari, IV, s. 153; İbnü’l-Esir, II, 417 vd.; Mesudi, I, 333; Cevdet Paşa, I, 335; Heyet, *Sahabeler Ans.*, I, s. 52 vd.; Hasan İbrahim Hasan, I, 275-276.

Hiz. Ebu Bekir’in istişare ettiği ikinci kişi de Emevi soyundan ve Aşere-i Mübeşşere’den Hiz. Osman’dı. Hiz. Osman Rasulullah’ın çok değer verdiği, iki kızını kendisiyle evlendirdiği mükemmel bir Müslüman’dı. Hiz. Osman da Abdurrahman b. Avf gibi cömertti ve malını din yolunda ve hayra harcamaktan çekinmeyen biriydi. Meleklerin kendisinden hayâ ettiği belirtilen muhacirdi. Hiz. Ebu Bekir fikrini sorunca o, Hiz. Ömer hakkında şöyle konuşmuştu: “*İçi dışından daha iyidir ve içimizde bir başka benzeri yoktur.*”

1) “*Sabır*” ve “*adalet.*” Sabır, kişinin aklın ve dinin gereklerine uyarak kendisini tutması demektir. Sabır da zora karşı dayanmak, direnmek ve göğüs germe de vardır. Musibetlere karşı dayanmaya ve direnmeye sabır denirken, direnememeye “*cebânet/korkaklık*”; felaket ve acılara sabretmeye “*rahb-ı sadr*”; dayanamamaya “*dacr*” deniyordu. Konuşmaya sabır “*kitmân*”, sabredememe “*mezel*” olarak adlandırılıyordu. Oruç da açlığa ve susuzluğa karşı direniş olarak yorumlandığı için orucun da bir adı sabırdı. Hiz. Ebu Bekir’in kendisinden sonraki halifede sabır, sebat ve direnç araması boşuna değildi. Sabır her türlüyle kuvvetli bir imanın da yansımasıydı. Ayrıca, şu dönemde böyle bir halifeye ihtiyaç vardı.

Halife unvanı için bkz. Hamidullah, *Vesâik*, s. 372, 377, 380, 400; Avcı, “Hilafet”, *DİA*, XVII, 539.

İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 419; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefa*, s. 50; H. İbrahim Hasan, I, 268.

7.

Hız. Ömer'in

Halife Vekili Hız. Ali

Hız. ÖMER HALİFE OLUNCA, Müslümanları Irak fetihleri için cihada çağırırır ve gönüllüler/mücahitler,^[472] Medine'de toplanınca Hız. Ömer Medine'de yerine Hız. Ali'yi halife vekili bırakarak ordunun başında kuzeye, Irak'a doğru yürümüştü. Hız. Ömer zaman zaman Hız. Ali'yi halife vekili olarak tayin etmiştir. Hicretin 15. yılında (636-637) Kudüs'e gidince, hicretin 18. yılında (639) Şam'da veba tehlikesi ortadan kalktıktan sonra Şam'a gidince de Hız. Ali'yi yerine vekil atamıştı.^[473]

Görüldüğü gibi onunla Hız. Ali arasında bir soğukluk, ve kırgınlık yoktu. Hız. Ömer yeni halife olmuş, Hız. Ali ona biat etmişti ve şimdi de devlet başkanı vekili olarak Medine'de kalacaktı. Hız. Ali onun hilafeti kendinden gasp ettiğini düşünse ona karşı çıkar, hem de Hız. Ömere bırakmazdı.

Medine'den Irak'a doğru çıkan ordu, Sırar Suyuna dek geldi. Orada ordugâh (mu'asker) kuruldu. Askerler Hız. Ömer'in ne yapacağını bilmiyordu. O burada konaklayacak mıydı, yoksa yürümeye devam mı edecekti?

Ordugâh kurulunca askerler Hız. Osman'ı halifeye gönderdiler. O da kendisinden Sırar'a kadar gelip burada konaklayışının sebebini sordu. Bu istek üzerine Hız. Ömer askerleri bir araya topladı, onlara merak ettikleri konuda konuştu. Arkasından Irak'a yürüme konusunda kendileri ile istişare etti. Bunun üzerine çoğunluk, "*Sir ve sir binâ ma'ake = Yürü ve bizi seninle yürüt!*" diye fikir ve isteklerini açıkladılar. Hız. Ömer bu görüşe katıldı ve şöyle dedi:

"Yarın sabah erkenden yürüyünüz ve bugünden yürüyüş için hazırlanınız. Gerçekten ben, bundan daha iyi bir görüşüm bana gelinceye kadar yürüyeceğim."^[474]

Sonra Hız. Ömer Rasulullah'ın (a.s.m.) ashabının büyüklerini^[475] topladı. Yerine devlet başkanı vekili bıraktığı Hız. Ali'yi de, haberci gönderip, Medine'den getirtti. Görüldüğü üzere Hız. Ömer bir halife

olarak Hz. Ali'yi danışma meclisinde istiyor ve onun görüşlerinden yararlanmayı düşünüyordu.^[476] Askerin öncü komutanı olan ve o an kampta olmayan Talha'yı da geri çağırttı. Sağ ve sol kanat komutanları olan Abdurrahman b. Avf ve Zübeyr b. Avvam'ı da görüşmeye aldı.

Bu kimseler, hep cennetle müjdelenen ilk Müslümanlardan (Sabikîn-ı Evvelîn) idiler. Danışma meclisi şu konuda ittifak etti:

“İrak’a Rasulullah’ın Sahabelerinden bir büyük adamı göndermek ve onunla orduyu harekete sevk etmek gerekir. Eğer bununla fetih gerçekleşmezse, yerine bir başkasını atamak yerinde olur. Bu stratejide, düşmanı hiddetlendirmek (ğayz) de söz konusudur.”^[477]

Şura meclisi, Hz. Ömer’in başkomutan olarak Sasanilere karşı savaşmasını doğru bulmuyordu; bunun iki önemli sebebi vardı:

1) Bir yenilgi söz konusu olabilirdi ve bu durum Müslümanların başı ‘Emîru’l-Mü’minîn’ için iyi olmazdı. Çünkü o, inananların sembolü ve yöneticisi konumundaydı. Ayrıca o, Rasulullah’ın halifesiydi. Fakat bu iş için bir atama yapılmalıydı. O başarısız olursa, yerine bir diğeri atanabilirdi. Bunda kaybedecek bir şey olmazdı.

2) Ayrıca da Irak’ın fethi için üst üste başkomutan atama yoluna gitmek düşmanı ğayza/hiddete getirecekti. Ğayz öfkelerin en şiddetlisine denir.^[478] Fetih suresinin sonunda Allah’ın Müslümanları kısa zamanda kuvvetlendirmesi, *“onları yetiştirenin/zürrâ’nın çok hoşuna gider. Onların bu hali ile küffarı ğayza sürüklemek içindir.”*^[479] Ğayza kapılanlar dengeli ve doğru kararlar veremezler. Onun için ayet, müminlere ğayza gelince bunu yutmalarını ve gereği ile hareket etmemeyi emreder.^[480]

Hz. Ömer’in danışma kurulu da düşmanı ğayza getirmek, yanlış yaptırmak ve böylece mağlup etmek istiyorlardı. Bunun için onlarla çok kere savaşmak, farklı komutan ve taktiklerle onları kızdırmak ve bezdirmek gerekiyordu. Oysa Hz. Ömer’in bu işe girişmesi, başarısızlık durumunda hem bütün Müslümanların şevkini ve ümidini kırar hem de düşmanı cesaretlendirirdi.^[481]

Şura kararı üzerine Hz. Ömer askeri topladı ve onlara şöyle dedi:

“Gerçekten sizden olan görüş sahipleri beni kararımdan alıkoyuncaya kadar, yürüyüşe kati karar vermiştim. Şimdi burada

oturmak ve bir adamı ileri göndermek görüşündeyim. Şimdi bana bir kimseyi salık veriniz!” [482]

Hız. Ömer başkomutanlık için Sa’d b. Ebi Vakkas’ı düşünüyordu. Şu an o, Havazin kabilesi zekâtlarını toplamakla meşguldü. Hız. Ömer ona rey sahiplerinin ve seçkin danışma kurulunun ve askerlerin görüşlerini bildirdi. Bu arada Hız. Ömer istişarelerini sürdürüyordu. Derken Sa’d’ın mektubu geldi. Askerler Hız. Ömer’e şöyle dediler:

“Onu iyi (komutanı) bulmuştun.”

Hız. Ömer, sordu:

“O kimdir?”

Askerler şu tahminde bulundular:

“el-Esedu ‘âdiyen Sa’d b. Malik = Hücüm edici aslan, Sa’d b. Malik” [483]

Tahminleri doğruydu. Sa’d, Irak komutanı olarak atanıyordu. O, Rasulullah’ın dayısı, Zühre kabilesinden, Aşere-i Mübeşşere’den, ilk Müslümanların yedincisi, Allah yolunda ilk kan akıtan, Rasulullah’la bütün savaşıara katılan önemli bir sahabeydi. [484]

[472] O zamanlar bütün eli silah tutanlar gönüllü asker idi.

[473] Sarıcık, *Hız. Ömer*, s. 318, 374.

[474] İbnu’l-Esir, II, 450.

[475] *a.g.e.*, II, 450.

[476] Hız. Ömer divanları teşkil ederken ve kendisine hilafet maaşı bağlanırken de Hız. Ali’nin görüşünü almış ve buna göre hareket etmişti. Ayrıca onun Âl-i Beyti çok sevmesi, Hız. Ali’nin gıybet edilince kızması ve hicretin on yedinci yılında Hız. Ali’nin kızı Ümmü Gülsüm’le evlenmesi ve ona damat olması gibi olaylar da aralarında -daha sonraları iddia edildiği gibi- bir soğukluk, düşmanlık ve güvensizlik olmadığını göstermektedir. Bu konularda geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Hız. Ömer*, s. 325-341.

[477] İbnu’l-Esir, II, 450; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, II. 71; Hizmetli, s. 473.

[478] Rağıb, s. 368; *“Fe fî zâlike ğayzu’l-‘aduv”*; bkz. İbnu’l-Esir, II, *el-Kâmil*, 450.

[479] *Fetih*, 48/29; İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 205; Yazır, VI, 4441.

[480] *“Ve’l-Kâzimîne’l-ğayza”* ayeti için bkz. Âl-i İmrân, 3/134.

[481] Osmanlılarda çoğu zaman padişahların değil de serdarların savaşa çıkması bu sebeptendir.

[482] İbnu'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 451; Kadisiye konusu için bkz. Zehebi, *el-Hulefâu'r-Râşidûn*, s. 59; Dicle ve Basra'nın fethedileceğinin bildirilmesi konusunda bkz. Canan, XIII, 214.

[483] Babasının adı Malik'tir. Sa'd b. Malik b. Üveyb b. Addülmâf b. Zühre b. Kilâp b. Mürre'dir. bkz. İbn-i Hişam, I, 268; İbnu'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 451.

[484] Muhammed Rıza, s. 201; Lings, s. 93, 97 vd.

“Yarın sabah erkenden yürüyünüz ve bugünden yürüyüş için hazırlanınız. Gerçekten ben, bundan daha iyi bir görüşüm bana gelinceye kadar yürüyeceğim.”

“el-Esedu ‘âdiyen Sa’d b. Malik = Hücum edici aslan, Sa’d b. Malik”

2) Ayrıca da Irak'ın fethi için üst üste başkomutan atama yoluna gitmek düşmanı gayza/hiddete getirecekti. Gayz öfkelerin en şiddetlisine denir. Fetih suresinin sonunda Allah'ın Müslümanları kısa zamanda kuvvetlendirmesi, *“onları yetiştirenin/zürrâ'nın çok hoşuna gider. Onların bu hali ile küffarı gayza sürüklemek içindir.”* Gayza kapılanlar dengeli ve doğru kararlar veremezler. Onun için ayet, müminlere gayza gelince bunu yutmalarını ve gereği ile hareket etmemeyi emreder.

“Irak’a Rasulullah'ın Sahabelerinden bir büyük adamı göndermek ve onunla orduyu harekete sevk etmek gerekir. Eğer bununla fetih gerçekleşmezse, yerine bir başkasını atamak yerinde olur. Bu stratejide, düşmanı hiddetlendirmek (gayz) de söz konusudur.”

Tahminleri doğrudu. Sa'd, Irak komutanı olarak atanıyordu. O, Rasulullah'ın dayısı, Zühre kabilesinden, Aşere-i Mübeşşere'den, ilk Müslümanların yedincisi, Allah yolunda ilk kan akıtan, Rasulullah'la bütün savaflara katılan önemli bir sahabeydi.

HZ. ÖMER HALİFE OLUNCA, Müslümanları Irak fetihleri için cihada çağırılmış ve gönüllüler/mücahitler, Medine'de toplanınca Hz. Ömer Medine'de yerine Hz. Ali'yi halife vekili bırakarak ordunun başında kuzeye, Irak'a doğru yürümüştü. Hz. Ömer zaman zaman Hz. Ali'yi halife vekili olarak tayin etmiştir. Hicretin 15. yılında (636-637) Kudüs'e gidince, hicretin 18. yılında (639) Şam'da veba tehlikesi

ortadan kalktıktan sonra Şam'a gidince de Hz. Ali'yi yerine vekil atamıştı.

Sonra Hz. Ömer Rasulullah'ın (a.s.m.) ashabının büyüklerini topladı. Yerine devlet başkanı vekili bıraktığı Hz. Ali'yi de, haberci gönderip, Medine'den getirtti. Görüldüğü üzere Hz. Ömer bir halife olarak Hz. Ali'yi danışma meclisinde istiyor ve onun görüşlerinden yararlanmayı düşünüyordu. Askerin öncü komutanı olan ve o an kampta olmayan Talha'yı da geri çağırttı. Sağ ve sol kanat komutanları olan Abdurrahman b. Avf ve Zübeyr b. Avvam'ı da görüşmeye aldı.

Hz. Ömer'in danışma kurulu da düşmanı ğayza getirmek, yanlış yaptırmak ve böylece mağlup etmek istiyorlardı. Bunun için onlarla çok kere savaşmak, farklı komutan ve taktiklerle onları kızdırmak ve bezdirmek gerekiyordu. Oysa Hz. Ömer'in bu işe girişmesi, başarısızlık durumunda hem bütün Müslümanların şevkini ve ümidini kırar hem de düşmanı cesaretlendirirdi.

2) Ayrıca da Irak'ın fethi için üst üste başkomutan atama yoluna gitmek düşmanı ğayza/hiddete getirecekti. Ğayz öfkelerin en şiddetlisine denir. Fetih suresinin sonunda Allah'ın Müslümanları kısa zamanda kuvvetlendirmesi, *“onları yetiştirenin/zürrâ'nın çok hoşuna gider. Onların bu hali ile küffarı ğayza sürüklemek içindir.”* Ğayza kapılanlar dengeli ve doğru kararlar veremezler. Onun için ayet, müminlere ğayza gelince bunu yutmalarını ve gereği ile hareket etmemeyi emreder.

“Gerçekten sizden olan görüş sahipleri beni kararımdan alıkoyuncaya kadar, yürüyüşe kati karar vermiştim. Şimdi burada oturmak ve bir adamı ileri göndermek görüşündeyim. Şimdi bana bir kimseyi salık veriniz!”

Sarıcık, Hz. Ömer, s. 318, 374.

O zamanlar bütün eli silah tutanlar gönüllü asker idi.

a.g.e., II, 450.

İbnu'l-Esir, II, 450.

Rağıb, s. 368; *“Fe fî zâlike ğayzu'l-'aduv”*; bkz. İbnu'l-Esir, II, el-Kâmil, 450.

İbnu'l-Esir, II, 450; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, II. 71; Hizmetli, s. 473.

“*Ve'l-Kâzimîne'l-ğayza*” ayeti için bkz. Âl-i İmrân, 3/134.

Fetih, 48/29; İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 205; Yazır, VI, 4441.

İbnu'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 451; Kadisiye konusu için bkz. Zehebi, *el-Hulefâu'r-Râşidûn*, s. 59; Dicle ve Basra'nın fethedileceğinin bildirilmesi konusunda bkz. Canan, XIII, 214.

Osmanlılarda çoğu zaman padişahların değil de serdarların savaşa çıkması bu sebeptendir.

Muhammed Rıza, s. 201; Lings, s. 93, 97 vd.

Babasının adı Malik'tir. Sa'd b. Malik b.Üveyb b. Addülmâf b. Zühre b. Kilâp b. Mürre'dir. bkz. İbn-i Hişam, I, 268; İbnu'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 451.

Hiz. Ömer divanları teşkil ederken ve kendisine hilafet maaşı bağlanırken de Hiz. Ali'nin görüşünü almış ve buna göre hareket etmişti. Ayrıca onun Âl-i Beyti çok sevmesi, Hiz. Ali'nin gıybet edilince kızması ve hicretin on yedinci yılında Hiz. Ali'nin kızı Ümmü Gülsüm'le evlenmesi ve ona damat olması gibi olaylar da aralarında -daha sonraları iddia edildiği gibi- bir soğukluk, düşmanlık ve güvensizlik olmadığını göstermektedir. Bu konularda geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Hiz. Ömer*, s. 325-341.

HIZ. ÖMER HALİFE OLUNCA, Müslümanları Irak fetihleri için cihada çağırmış ve gönüllüler/mücahitler, Medine'de toplanınca Hiz. Ömer Medine'de yerine Hiz. Ali'yi halife vekili bırakarak ordunun başında kuzeye, Irak'a doğru yürümüştü. Hiz. Ömer zaman zaman Hiz. Ali'yi halife vekili olarak tayin etmiştir. Hicretin 15. yılında (636-637) Kudüs'e gidince, hicretin 18. yılında (639) Şam'da veba tehlikesi ortadan kalktıktan sonra Şam'a gidince de Hiz. Ali'yi yerine vekil atamıştı.

Sonra Hiz. Ömer Rasulullah'ın (a.s.m.) ashabının büyüklerini topladı. Yerine devlet başkanı vekili bıraktığı Hiz. Ali'yi de, haberci gönderip, Medine'den getirtti. Görüldüğü üzere Hiz. Ömer bir halife olarak Hiz. Ali'yi danışma meclisinde istiyor ve onun görüşlerinden yararlanmayı düşünüyordu. Askerin öncü komutanı olan ve o an kampta olmayan Talha'yı da geri çağırttı. Sağ ve sol kanat komutanları olan Abdurrahman b. Avf ve Zübeyr b. Avvam'ı da görüşmeye aldı.

2) Ayrıca da Irak'ın fethi için üst üste başkomutan atama yoluna gitmek düşmanı ğayza/hiddete getirecekti. Ğayz öfkelerin en

şiddetlisine denir. Fetih suresinin sonunda Allah'ın Müslümanları kısa zamanda kuvvetlendirmesi, *“onları yetiştirenin/zürrâ'nın çok hoşuna gider. Onların bu hali ile küffarı ğayza sürüklemek içindir.”* Ğayza kapılanlar dengeli ve doğru kararlar veremezler. Onun için ayet, müminlere ğayza gelince bunu yutmalarını ve gereği ile hareket etmemeyi emreder.

8.

Hicri Tarih ve Hz. Ali'nin Görüşü

HZ. PEYGAMBER (A.S.M.) Medine'ye hicret ettiğinde, hâlâ aylar hilale göre tespit ediliyordu. Müslümanların ortaklaşa kullandıkları bir takvim yoktu. Hicret sonrasında “*Rasulullah'ın gelişinden bir ay sonra, bir sene sonra*” gibi, hicret tarih başlangıcı tutulmaya başlandı. Bu, Rasul-i Ekrem'in vefatına kadar sürdü. Hz. Ebu Bekir zamanında da (632-634) devletçe esas alınmış bir takvim belirlenmedi. Hz. Ömer'in ilk dört yılı da böyle geçti.

Devlet işleri ile ilgili resmi muameleler, alışverişler, borçlar ve taahhütler gibi medeni ilişkiler ortaklaşa bir takvimin zarureti ortaya koydu. Hicri takvimin başlatılmasına iki olayın sebep olduğu kaydedilir:

1) Hz. Ömer döneminde, bir borç senedinde, ödemenin şaban ayında yapılacağı belirtiliyordu. Fakat şaban hangi yılın Şabanıydı? Bundan geçen yılın mı yoksa bu yılın Şabanı mı kastedilmişti? Çünkü orada yıldan değil, aydan söz ediliyordu.

2) Basra valisi Ebu Musa el-Eş'ari'den gelen bir yazıda, halifeden gelen emirlerden söz ediliyor, bunların hangisinin önce, hangisinin sonra olduğunun karıştırıldığı belirtiliyor ve probleme çözüm aranması isteniyordu. Ebu Musa, Halife Ömer'e hicretin on altıncı yılında şöyle yazmıştı:

“Durum şu ki, senden bize tarihleri olmayan yazılar geliyor.”^[485]

Mescid-i Nebevi'nin kible tarafından görünüşü ve Hücre-i Saadet üzerini örten Kubbe-i Hadra. Fayda, "Muhammed", DİA, XXX, 422.

Bu iki olay sonrası Hz. Ömer, hicretin 16. yılı sonlarında yahut 17. yılın başında bu probleme çözüm bulmak üzere şura meclisini topladı. Mecliste konu tartışıldı. Sonunda herkesin kullanacağı bir takvim başlangıcı kabul edilmesine karar verildi. Peki, hangi olay takvim başlangıcı olacaktı? Bu konuda farklı görüşler ileri sürüldü. Sa'd b. Ebi Vakkas, Rasulullah'ın vefatının takvim başlangıcı olmasını teklif etti. Talha b. Ubeydullah, peygamberliğin gelişti olayının takvim başlangıcı olmasını istedi. Bir başkası Peygamber Efendimizin doğum gününü başlangıç olarak teklif etti.

Hz. Ali ise, Rasulullah'ın hicretinin İslam takvimine başlangıç olmasını söyledi. Öneriler tartışıldı ve meclisçe Hz. Ali'nin önerisi uygun görüldü. Görüldüğü üzere Hz. Ali Hz. Ömer'in şura meclisinde bulunuyor, fikirlerini söylüyor ve fikirleri Hz. Ömer de dâhil olmak üzere oradakilerce uygun bulunuyordu.

Artık Rasulullah'ın hicretiyle yeni bir takvim başlayacaktı. Bu takvim hicretle başladığı için ona sonradan "*Hicrî Takvim*" denildi.

Hicri tarihte aylar, akşam üzeri batıda görülen hilalle başlar.

Sonra hangi ayın ilk ay kabul edileceği konusu tartışıldı. Abdurrahman b. Avf Recebin ilk ay kabul edilmesini istiyordu. Çünkü receb, senenin ikinci haram ayıydı. Talha b. Ubeydullah en mübarek ay olan Ramazanın ilk ay kabul edilmesini teklif etti. Hz. Ali ise cahiliyede yılın ilk ayı kabul edilen Muharrem'in ilk ay olarak kalmasını istedi. Son görüş kabul gördü.^[486] On iki ay, yine ayetlerin açıklamaları doğrultusunda, ayın hareketlerine göre belirlenecekti. Bu takvimde sene üç yüz elli dört gündü.

^[485] Hamidullah, *Vesaik*, s. 521.

^[486] Pakalın, II, 566.

Sonra hangi ayın ilk ay kabul edileceği konusu tartışıldı. Abdurrahman b. Avf Recebin ilk ay kabul edilmesini istiyordu. Çünkü receb, senenin ikinci haram ayıydı. Talha b. Ubeydullah en mübarek ay olan Ramazanın ilk ay kabul edilmesini teklif etti. Hz. Ali ise cahiliyede yılın ilk ayı kabul edilen Muharrem'in ilk ay olarak kalmasını istedi. Son görüş kabul gördü. On iki ay, yine ayetlerin açıklamaları doğrultusunda, ayın hareketlerine göre belirlenecekti. Bu takvimde sene üç yüz elli dört gündü.

Hamidullah, *Vesaik*, s. 521.

Pakalın, II, 566.

“Durum şu ki, senden bize tarihleri olmayan yazılar geliyor.”

9.

Deli Kadın

Recm Edilmek İstenince

HZ. ÖMER DÖNEMİNDE ZİNA eden deli bir kadın, halifeye getirildi. Bunun üzerine Hz. Ömer ashaptan bazıları ile görüşerek onun recm edilmesini emretti. Derken Hz. Ali recm edilecek kadın, onu recm edecek kimselerle karşılaştı. Onlara kadının suçunu sordu. Onlar kadının deli olduğunu ve zina ettiği için recm edileceğini söylediler. Hz. Ali onlara, *“Onu bırakınız!”* emrini verdi. Çünkü o, Rasulullah’tan (a.s.m.) akıllanıncaya kadar delinin suçundan dolayı cezalandırılmayacağını duymuştu. Sonra gidip halifeye üç tür kişiden kalemin kaldırıldığına dair olan hadisi nakletti. Sözleri üzerine Hz. Ömer Hz. Ali’ye hak verdi ve şöyle dedi:

“Evet, doğru söyledin! Peki bu kadın recm olunmayacaksa ne olacak?”

Hz. Ali bunun üzerine şöyle konuştu.

“Hiçbir şey olmayacak; sal gitsin.”

Onun sözleri üzerine Hz. Ömer kadını bıraktı ve *“Allahu ekber”* diye hayretini dile getirdi.^[487]

^[487] Köksal, IV, 218-219.

Köksal, IV, 218-219.

Onun sözleri üzerine Hz. Ömer kadını bıraktı ve *“Allahu ekber”* diye hayretini dile getirdi.

10.

Halife Olarak Düşünülenlerden

644 YILIYDI VE 583 VEYA 584 yılında Mekke'de doğan^[488] Hz. Ömer ömrünün son zamanlarını yaşamaktaydı. Şu sırada Hz. Ömer'i çokça meşgul eden bir konu vardı. Yakında ölürse yerine kimi istihlaf edecekti? Ashabın kalburüstü ve mükemmel insanları Bedir kahramanlarıydı. Onlar içinde en büyükleri de Aşere-i Mübeşşere denilen, cennetle müjdelenen on kişiydi. O bunlardan birini yerine halef bırakmalıydı. Bunlardan hayatta kalan altısını tek tek gözden geçiriyor ama kesin bir karara varmakta zorlanıyordu:

- Eğer Suriye başkomutanı Ebu Ubeyde taundan ölmeseydi, onu yerine halef edecekti. Çünkü onun zihniyeti, sireti ve yaşayışı kendisine pek benziyordu.^[489]

- Aşere-i Mübeşşere'den Said b. Zeyd, âbid ve zahit biriydi ama yönetim işine uygun değildi; çünkü o, ahiret adamı kimliğinde biriydi. Emirlik ve başkanlık düşüncesine uzaktı. O aynı zamanda Adiy Oğullarındandı. Öz amcası Amr b. Nüfeyl'in torunuydu ve kız kardeşi Fatıma'nın kocasıydı.^[490] Bu açıdan da onu yerine bırakması onu düşündürüyordu.

- İlk Müslümanlardan Abdurrahman b. Avf bu göreve ehliyetliydi. Fakat Uhud Gazası'nda yaralanmış, topal kalmıştı ve şu an ihtiyardı.

- İlk Müslüman muhacirlerden Sa'd b. Ebi Vakkas iyi bir komutandı ama Hz. Ömer'e göre hilafet ve devlet yönetme onun işi değildi.

- Zübeyr b. Avvam'a gelince o iyi bir tüccardı ve kendini alışverişe vermiş ve pek zengin olmuştu. Medine, Basra ve Kûfe'de mülkleri ve bin kölesi vardı. Hz. Ömer'e göre halife olacak kimse, kendini yönetime verebilecek, her türlü arzudan iç dünyasını, zihnini sıyrın biri olmalıydı.

- Talha b. Ubeydullah da sayılı zenginlerdendi. Onun sireti ve karakteri Hz. Ömer'e benzemiyordu. Çünkü hep yeni elbiseler giyiyordu. Hz. Ömer'e göre halk ona uyarsa, sonucu iyiye doğru gitmeyecekti.

• Onun yerine halife olarak düşündüğü kişilerden biri de Kureyş'in Emevi kolundan olan Hz. Osman'dı. O da zengindi. Ayrıca din ve dünyanın birleştirilmesine de taraftardı. Halim salim bir karakteri vardı ve yumuşak tabiatlıydı. İhsanları ve hilmi bol biriydi.^[491] Hz. Ömer'in düşüncesine göre o halife olsa, Emeviler kabile akrabalığı ve asabiyetiyle başına üşüşür, kendisinden memuriyet isterler, o da akrabalarına düşkün ve yumuşak tabiatlı olduğundan, istese de onlara karşı çıkamazdı. Böylece Hz. Osman'ın ana bir kardeşi, Ukbe b. Muayt'ın oğlu Velid gibiler halkın başına bela olurlardı. Sonunda Hz. Ömer ona karşı çıkılacağını, bu yüzden Hz. Osman'ın boynunun vurulacağını bile düşünüyor ve bundan korkuyordu. Bu düşüncesi bir feraset ve keramet olarak sonradan aynen gerçek olmuştu. Bir de Hz. Osman'ın halifeliği, Haşimi-Emevi rekabetini uyandırabilirdi.

• Onun halife adaylarından biri de şu an kırk dört yaşlarında olan, Hz. Peygamber'in (a.s.m.) amcasının oğlu ve damadı Hz. Ali'ydi. O, Hz. Ömer'e göre çok yönden kendisine benzeyen, bu işe ehil biriydi. Fakat karakterce mizah ve latifeyi severdi, ona göre bu durumu saygınlığına gölge düşürebilirdi. Onun da bu hali Hz. Ömer'e göre eksik tarafıydı.

Bütün Aşere-i Mübeşşere ve Hz. Ömer müçtehatti. Herkesin kendi görüşü ile amel etmesinde bir mahzur yoktu. Bu sebepten Hz. Ömer kendine uygun bir halife aramaktaydı. Bir gün Hz. Ömer bu düşüncelerini tek tek Abdullah b. Abbas'a açmıştı.^[492]

^[488] Sarıcık, *Hz. Ömer*, s. 24.

^[489] Fitneler için bkz. Buhari, I, 133; Mevakit, 4; Cevdet Paşa, I, 415.

^[490] İbn-i İshak, s. 184, nr. 187.

^[491] İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 378.

^[492] İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 465; Sarıcık, *Hz. Ömer*, s. 390-391.

644 YILIYDI VE 583 VEYA 584 yılında Mekke'de doğan Hz. Ömer ömrünün son zamanlarını yaşamaktaydı. Şu sırada Hz. Ömer'i çokça meşgul eden bir konu vardı. Yakında ölürse yerine kimi istihlaf edecekti? Ashabın kalburüstü ve mükemmel insanları Bedir kahramanlarıydı. Onlar içinde en büyükleri de Aşere-i Mübeşşere denilen, cennetle müjdelenen on kişiydi. O bunlardan birini yerine

halef bırakmalıydı. Bunlardan hayatta kalan altısını tek tek gözden geçiriyor ama kesin bir karara varmakta zorlanıyordu:

- Eğer Suriye başkomutanı Ebu Ubeyde taundan ölmeseydi, onu yerine halef edecekti. Çünkü onun zihniyeti, sireti ve yaşayışı kendisine pek benziyordu.

Bütün Aşere-i Mübeşşere ve Hz. Ömer müçtehattı. Herkesin kendi görüşü ile amel etmesinde bir mahzur yoktu. Bu sebepten Hz. Ömer kendine uygun bir halife aramaktaydı. Bir gün Hz. Ömer bu düşüncelerini tek tek Abdullah b. Abbas'a açmıştı.

İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 378.

İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 465; Sarıcık, *Hz. Ömer*, s. 390-391.

İbn-i İshak, s. 184, nr. 187.

Sarıcık, *Hz. Ömer*, s. 24.

Fitneler için bkz. Buhari, I, 133; Mevakit, 4; Cevdet Paşa, I, 415.

- Aşere-i Mübeşşere'den Said b. Zeyd, âbid ve zahit biriydi ama yönetim işine uygun değildi; çünkü o, ahiret adamı kimliğinde biriydi. Emirlik ve başkanlık düşüncesine uzaktı. O aynı zamanda Adiy Oğullarındandı. Öz amcası Amr b. Nüfeyl'in torunuydu ve kız kardeşi Fatıma'nın kocasıydı. Bu açıdan da onu yerine bırakması onu düşündürüyordu.

- Onun yerine halife olarak düşündüğü kişilerden biri de Kureyş'in Emevi kolundan olan Hz. Osman'dı. O da zengindi. Ayrıca din ve dünyanın birleştirilmesine de taraftardı. Halim salim bir karakteri vardı ve yumuşak tabiatlıydı. İhsanları ve hilmi bol biriydi. Hz. Ömer'in düşüncesine göre o halife olsa, Emeviler kabile akrabalığı ve asabiyetiyle başına üşüşür, kendisinden memuriyet isterler, o da akrabalarına düşkün ve yumuşak tabiatlı olduğundan, istese de onlara karşı çıkamazdı. Böylece Hz. Osman'ın ana bir kardeşi, Ukbe b. Muayt'ın oğlu Velid gibiler halkın başına bela olurlardı. Sonunda Hz. Ömer ona karşı çıkılacağını, bu yüzden Hz. Osman'ın boynunun vurulacağını bile düşünüyor ve bundan korkuyordu. Bu düşüncesi bir feraset ve keramet olarak sonradan aynen gerçek olmuştu. Bir de Hz. Osman'ın halifeliği, Haşimi-Emevi rekabetini uyandırabilirdi.

11.

Hilafetin Meşverete Havalesi

HZ. ÖMER 634-644 YILLARI arasında on yıl halifelik yapmış, sonunda Muğire'nin kölesi Ebu Lü'lü tarafından suikasta uğramıştı. [493] Olay şöyle gelişti: Hz. Ömer, her sabah olduğu gibi sabah namazını kıldırmak için Mescid-i Nebevi'ye gitti. Namaza başlanacaktı. Saflar düzeltilirken Ebu Lü'lü aniden ortaya çıkarak iki başlı hançeriyle halifeye saldırdı ve onu büyük bir çeviklikle altı yerinden yaraladı. O sırada kendisine mani olmak isteyenlere de hançerini saplıyordu. Birkaç kişiye daha öldürücü darbeler vurdu. Ardından mescitten kaçmak istedi. Fakat buna imkân olmadığını görünce intihar etti. [494] O, Hz. Ömer'i öldürmeyi iyice kafasına koymuş ve o gece mescitte gizlenmiş ve hazırlığını yapmıştı. [495]

Hz. Ömer sabah namazını Abdurrahman b. Avf'ın kıldırmasını istedi ve evine götürüldü. Yaralarından biri göbeği altındaydı ve çift başlı hançer bağırsaklarını delmişti. Özellikle bu yarası ölümcül görünüyordu.

Evde kendisinden birini halife kılması istenince buna yanaşmadı. Oğlunun da halife olmasını istemedi. Abdurrahman b. Avf da bu işi üstlenmeyince şöyle konuştu:

“Öyleyse durun! Bu işi, Rasul-i Ekrem'in kendisinden hoşnut olarak vefat ettiği kimselerin meşveretine havale edeyim.”

Aşere-i Mübeşşere'den Hz. Ali, Osman, Talha, Zübeyr, Sa'd b. Ebi Vakkas, Abdurrahman b. Avf'ı bu işe memur etti. Bunlar, meşveretle aralarından bir halife seçeceklerdi. Hz. Ömer'in isteği ve vasiyeti buydu. Bu meşverette Hz. Ömer'in oğlu Abdullah da bulunacaktı. Hz. Ömer böyle istiyordu. O, ancak reyini belirtmek, çoğunluğun tarafında olmak, taraflar eşit olursa Abdurrahman b. Avf tarafını desteklemek üzere mecliste olacaktı. Babası ona böyle hareket etmesini tembihlemişti.

Bu kişiler, Hz. Ömer'in isteği üzere Mikdad b. Esved'in gözetimindeki bir evde toplanacaklardı. O, halifeyi seçmeden, onları oradan bırakmayacak, Suheyb-i Rumi de o sırada üç gün mescitte namazı kıldıracak ve şuranın başında oturacaktı. Seçilen halifeye şuradan bir veya ikisi itaat etmezse başını vuracaktı.

Sonra o, oğlu Abdullah'ı Hz. Ayşe'ye gönderdi. Ona, Rasulullah'ın (a.s.m.) yanına defnedilmek istediğini iletmek ve ondan bunun için izin almak istiyordu. Çünkü Rasulullah'ın defnedildiği oda Hz. Ayşe'nindi. Hz. Ayşe ona istediği izni verdi.

O akşam insanlardan Hz. Ömer'in yanına girmek isteyenler oldu. Onlardan bir kısmı Hz. Ali'yi, bir kısmı Hz. Osman'ı istihlaf etmesini istiyordu. Hz. Ömer, Hz. Ali'ye daha çok taraftardı, oğlu Abdullah bunu sezmişti. Hatta yaralı babasına şunu bile söyledi:

“Ne mani var? Onu seçiver!”

Ama babası farklı düşünüyordu:

“Oğul! Bu yükü sağlığımızda yüklendik, öldükten sonra da mı taşıyalım?”

Hız. Ebu Bekir Hz. Ömer'i yerine halife olarak bırakmıştı. Ama o böyle bir şey düşünmüyordu, bir başka usulle halife seçilmesi taraftarıydı. Hz. Ömer, o gece veya yaralandıktan üç gün sonra, hicretin 23. yılında 26 Zilhicce günü (3 Kasım 644) vefat etti.^[496] Ertesi gün Rasulullah'la birlikte aynı odaya defnedilen Hz. Ebu Bekir'in yanına defnedildi. Birbirinden ayrılmayan üçlü, kabirlerinde de beraber diler. O, borçlu olarak vefat ettiğinden, ölümünden sonra mülkleri satıldı ve definden sonra borçları ödendi.

^[493] Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Dört Halife*, I, 412-413.

^[494] Hizmetli, s. 477.

^[495] Tellioğlu, “Ömer b. Hattab”, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, V, 179.

^[496] Hizmetli, s. 478; Sarıcık, *Hız. Ömer*, s. 780.

Hizmetli, s. 477.

Tellioğlu, “Ömer b. Hattab”, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, V, 179.

Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Dört Halife*, I, 412-413.

Hizmetli, s. 478; Sarıcık, *Hız. Ömer*, s. 780.

Hız. ÖMER 634-644 YILLARI arasında on yıl halifelik yapmış, sonunda Muğire'nin kölesi Ebu Lü'lü tarafından suikasta uğramıştı. Olay şöyle gelişti: Hz. Ömer, her sabah olduğu gibi sabah namazını kıldırmak için Mescid-i Nebevi'ye gitti. Namaza başlanacaktı. Saflar düzeltilirken Ebu Lü'lü aniden ortaya çıkarak iki başlı hançeriyle halifeye saldırdı ve onu büyük bir çeviklikle altı yerinden yaraladı. O sırada kendisine mani olmak isteyenlere de hançerini saplıyordu. Birkaç kişiye daha öldürücü darbeler vurdu. Ardından mescitten

kaçmak istedi. Fakat buna imkân olmadığını görünce intihar etti. O, Hz. Ömer'i öldürmeyi iyice kafasına koymuş ve o gece mescitte gizlenmiş ve hazırlığını yapmıştı.

HZ. ÖMER 634-644 YILLARI arasında on yıl halifelik yapmış, sonunda Muğire'nin kölesi Ebu Lü'lü tarafından suikasta uğramıştı. Olay şöyle gelişti: Hz. Ömer, her sabah olduğu gibi sabah namazını kıldırmak için Mescid-i Nebevi'ye gitti. Namaza başlanacaktı. Saflar düzeltilirken Ebu Lü'lü aniden ortaya çıkarak iki başlı hançeriyle halifeye saldırdı ve onu büyük bir çeviklikle altı yerinden yaraladı. O sırada kendisine mani olmak isteyenlere de hançerini saplıyordu. Birkaç kişiye daha öldürücü darbeler vurdu. Ardından mescitten kaçmak istedi. Fakat buna imkân olmadığını görünce intihar etti. O, Hz. Ömer'i öldürmeyi iyice kafasına koymuş ve o gece mescitte gizlenmiş ve hazırlığını yapmıştı.

HZ. ÖMER 634-644 YILLARI arasında on yıl halifelik yapmış, sonunda Muğire'nin kölesi Ebu Lü'lü tarafından suikasta uğramıştı. Olay şöyle gelişti: Hz. Ömer, her sabah olduğu gibi sabah namazını kıldırmak için Mescid-i Nebevi'ye gitti. Namaza başlanacaktı. Saflar düzeltilirken Ebu Lü'lü aniden ortaya çıkarak iki başlı hançeriyle halifeye saldırdı ve onu büyük bir çeviklikle altı yerinden yaraladı. O sırada kendisine mani olmak isteyenlere de hançerini saplıyordu. Birkaç kişiye daha öldürücü darbeler vurdu. Ardından mescitten kaçmak istedi. Fakat buna imkân olmadığını görünce intihar etti. O, Hz. Ömer'i öldürmeyi iyice kafasına koymuş ve o gece mescitte gizlenmiş ve hazırlığını yapmıştı.

Hz. Ebu Bekir Hz. Ömer'i yerine halife olarak bırakmıştı. Ama o böyle bir şey düşünmüyordu, bir başka usulle halife seçilmesi taraftarıydı. Hz. Ömer, o gece veya yaralandıktan üç gün sonra, hicretin 23. yılında 26 Zilhicce günü (3 Kasım 644) vefat etti. Ertesi gün Rasulullah'la birlikte aynı odaya defnedilen Hz. Ebu Bekir'in yanına defnedildi. Birbirinden ayrılmayan üçlü, kabirlerinde de beraberdiler. O, borçlu olarak vefat ettiğinden, ölümünden sonra mülkleri satıldı ve definden sonra borçları ödendi.

12.

Şûranın Kararı, Hz. Osman ve Hz. Ali

HZ. ÖMER VEFAT EDİNCE şurada bulunanlar Misver b. Mahreme'nin evinde toplandılar. O sırada Talha b. Ubeydullah Medine'de bulunmadığından o toplantıya katılmadı. Mikdad b. Esved meclisi toplamakla, Ebu Talha da seçim emniyetini sağlamakla görevliydi.^[497] Derken şurada farklı görüşler arasında tartışma başladı. O sırada şurayı idare eden Abdurrahman b. Avf, tartışmaların önünü alacak bir teklifte bulundu ve şöyle dedi:

“Hanginiz hilafet hakkından vazgeçerek içinizden en faziletlisini halife seçmek üzere hakemlik görevini kabul eder?”

Sorusuna kimseden bir cevap alamayınca kendisi konuştu:

“Ben halife seçilmekten vazgeçiyorum.”

Durum üzerine diğerleri Abdurrahman'ın halifelik hakkından vazgeçmekle hakemlik görevini üstlenmesini kabul ettiler, ama o Hz. Ali'nin sustuğunu görünce sordu:

“Ey Ebu'l-Hasan, sen ne dersin?”

Sorusu üzerine Hz. Ali düşüncelerini açıkladı:

“Hakkı tercih edeceğine, arzularına tabi olmayacağına, akrabalık gayreti gütmeyeceğine ve Müslümanların hayrına çalışmayı ihmal etmeyeceğine teminat ver.”

Abdurrahman b. Avf halife seçtiği kişiye şuranın razı olması durumunda bu teminatı vereceğini söyledi ve onlardan müspet cevap alınca söz konusu teminatı verdi.

Ardından halkla görüşmelere başladı. Ordu komutanlarına, ileri gelenlere, diğer Sahabelere kimi halife olarak görmek istediklerini soruyor ve bir bakıma bir kamuoyu araştırması yapıyordu. Görüştüklerinden kimi Hz. Ali'yi, kimi Hz. Osman'ı işaret ediyordu. Abdurrahman b. Avf aynı şekilde konuyu şura üyeleriyle de görüştü. Önce Hz. Ali'ye şöyle sordu:

“Seçilme hakkın olmasaydı, bu üyelerden hangisinin halife seçilmesini isterdin?”

O soruya tek kelime ile cevap verdi:

“Osman’ın.”

Görüldüğü üzere, Hz. Ali fiilen halife seçimine katılıyordu. Demek onun hilafeti hakkında Rasulullah’ın (a.s.m.) bir vasiyeti ve emri yoktu. Çünkü o, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer’in hilafetini kabul edip onlara biat ettiği gibi, yeni halifenin seçimi için de adaylardan biriydi. Eğer Hz. Peygamber ölmeden önce Ğadirhum’da, Kırtas Olayı sırasında veya bir başka yerde onun halife olmasını istese ve Sahabelere bunu emretse veya vasiyet etseydi her halde o şöyle derdi:

“Zaten hilafet benim hakkım, çünkü Rasulullah şurada şöyle buyurmuş ve benim halife olmamı istemişti. Oysa siz onu dinlemiyorsunuz ve ilk iki halife döneminde hakkım olan hilafeti benden aldığınız ve gasp ettiğiniz gibi, şimdi de aynı zalimliği sürdürerek halifelik için adaylar ortaya koyuyorsunuz.”

O, fiilen halifelik seçimlerine katıldığı ve ilk iki halifeye biat edip on iki yıl (632-644) onların hilafetini tanıdığı gibi, şimdi de seçimlere giriyor ve Hz. Ömer’in hilafeti şuraya havalesine karşı bir şey demiyordu. Ayrıca bu seçimde kendisi halife olmazsa şura üyelerinden Hz. Osman’ın halife olmasını istiyordu.

Abdurrahman b. Avf, Hz. Ali’ye yönelttiği soruyu Zübeyr ve Sa’d b. Ebi Vakkas’a da yöneltti. O ikisi de Hz. Osman’ı tercih ettiler. Sonra aynı soruyu Hz. Osman’a yöneltti. O da halife olma hakkı olmadığı takdirde Hz. Ali’nin halife olmasını isteyeceğini belirtti.^[498] Bu durumda halife olacak iki kişi öne çıkmaktaydı: Hz. Ali ve Hz. Osman.

Meşveret devam ederken, Hz. Ömer’in direktifine uygun olarak mescitte namazları Suheyb-i Rumi kıldıırıyordu. Hz. Ömer ölmeden önce üç gün içinde mutlaka bir halifenin seçilmesini istemişti.

Hz. Ömer’in tayin ettiği üç gün dolunca ertesi sabah Abdurrahman b. Avf sabah namazı vakti şura üyelerinin de yer aldığı mescide geldi. Mescitte muhacirler, ensar, ashabın büyükleri ve komutanlar da bulunuyordu. Derken o sırada Hz. Ali ve Hz. Osman taraftarlarından ayağa kalkıp kimi Hz. Ali’yi, kimi Hz. Osman’ı halife seçmesini istediler. Derken Haşim Oğullarıyla Ümeyye Oğulları tartışmaya başladılar. Durum alevleniyordu. O sırada S’ad b. Ebi Vakkas Abdurrahman b. Avf’a şunları söyledi:

“Abdurrahman, insanları fitneye düşürmeden bu işi bitir!”

Onun sözleri üzerine Abdurrahman b. Avf, Hz. Ali'ye şöyle dedi:

“Allah’ın Kitabı, Rasulullah’ın sünneti ve ondan sonraki iki halifenin sireti ile amel edeceğine Allah ile söz ver.”

Hz. Ali bu isteğe şöyle karşılık verdi:

“Bilgim ve gücüm yettiği kadar amel edeceğimi umarım.”

Bunun üzerine Abdurrahman Hz. Osman’ı çağırttı ve aynı şeyleri üç defa da ona söyledi. Her defasında Hz. Osman kendisine şöyle karşılık verdi:

“Evet, öyle amel ederim.”

Hz. Osman’ın kararlığı üzerine Abdurrahman b. Avf ona biat etti. Ardından oradaki herkes de Hz. Osman’a biat etmeye başladılar.^[499]

Hz. Osman tarafından muhayyer bırakılmasına rağmen sonradan Talha b. Ubeydullah da geldi ve kendisine biat etti. Böylece herkesin ittifakıyla yeni halife seçildi ve ihtilafın önü alınmış oldu.

Sonuç olarak Hz. Ömer’in ölümünden dört gün sonra Hz. Osman halife seçilmiş oldu. Hz. Osman bu şekilde halife seçilince, diğer Sahabeler gibi, Hz. Ali de onun halifeliğini tanıdı ve ona biat etti.^[500] Zaten o, yukarıda belirttiğimiz gibi, kendisi halife olmazsa Hz. Fatıma’dan dolayı bacanağı olan Hz. Osman’ın halife olmasını istiyordu.

^[497] Hizmetli, s. 478.

^[498] Hasan İbrahim Hasan, I, 327.

^[499] Hasan İbrahim Hasan, I, 325-328; Hizmetli, 478-479; Yiğit, “Osman”, XXXII, 438-439.

^[500] İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 465.

Abdurrahman b. Avf, Hz. Ali’ye yönelttiği soruyu Zübeyr ve Sa’d b. Ebi Vakkas’a da yöneltti. O ikisi de Hz. Osman’ı tercih ettiler. Sonra aynı soruyu Hz. Osman’a yöneltti. O da halife olma hakkı olmadığı takdirde Hz. Ali’nin halife olmasını isteyeceğini belirtti. Bu durumda halife olacak iki kişi öne çıkmaktaydı: Hz. Ali ve Hz. Osman.

Hasan İbrahim Hasan, I, 325-328; Hizmetli, 478-479; Yiğit, “Osman”, XXXII, 438-439.

İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 465.

Hizmetli, s. 478.

Hasan İbrahim Hasan, I, 327.

HZ. ÖMER VEFAT EDİNCE şurada bulunanlar Misver b. Mahreme'nin evinde toplandılar. O sırada Talha b. Ubeydullah Medine'de bulunmadığından o toplantıya katılmadı. Mikdad b. Esved meclisi toplamakla, Ebu Talha da seçim emniyetini sağlamakla görevliydi. Derken şurada farklı görüşler arasında tartışma başladı. O sırada şurayı idare eden Abdurrahman b. Avf, tartışmaların önünü alacak bir teklifte bulundu ve şöyle dedi:

Hız. Osman'ın kararlığı üzerine Abdurrahman b. Avf ona biat etti. Ardından oradaki herkes de Hız. Osman'a biat etmeye başladılar. Hız. Osman tarafından muhayyer bırakılmasına rağmen sonradan Talha b. Ubeydullah da geldi ve kendisine biat etti. Böylece herkesin ittifakıyla yeni halife seçildi ve ihtilafın önü alınmış oldu.

Sonuç olarak Hız. Ömer'in ölümünden dört gün sonra Hız. Osman halife seçilmiş oldu. Hız. Osman bu şekilde halife seçilince, diğer Sahabeler gibi, Hız. Ali de onun halifeliğini tanıdı ve ona biat etti. Zaten o, yukarıda belirttiğimiz gibi, kendisi halife olmazsa Hız. Fatıma'dan dolayı bacanağı olan Hız. Osman'ın halife olmasını istiyordu.

13.

Kur'an Nüshaları ve Hz. Ali'nin Kur'an'ı

HZ. OSMAN'IN HİLAFETİ 644 yılında başlamış, ilk altı yılı ilk iki halife dönemi gibi geçmiş ve önemli fetihler yapılmıştı. Onun hilafetinin son altı yılında fitne ve kargaşaya sebep olan bazı olaylar yaşandı.^[501] Ana faktörlere ek olarak, diğer bazı sebepler de iç karışıklıkların artması ve hoşnutsuzluğa sebep olmuştu. Bunlardan biri de Kur'an'ın nüshalar şeklinde yazdırılarak çoğaltılmasıydı.

Hicretin 25. yılında (645-646), Azerbaycan ve Ermenis-tan'daki fetihler sırasında,^[502] Şam askerleri ile Irak askerleri önemli bir konuda tartışılar ve münakaşa ettiler. Şamlılar Kûfelilere şöyle diyorlardı:

“Bizim kıraatimiz diğer kıraatlerden daha doğrudur. Çünkü biz onu Mikdad'dan aldık.”

Kûfeliler de onlara şöyle karşılık veriyordu:

“Hayır, bizim kıraatimiz diğer kıraatlerden daha doğrudur. Çünkü biz onu İbn-i Mesud'dan aldık.”

Tartışma Kur'an'ın okunuş şekilleri (vücûh-ı kıraat) üzerineydi.^[503] Hz. Ebu Bekir devrinde mushaf haline getirilen Kur'an ayetlerinin henüz harekeleri yoktu. Harekesiz kelimeler, Arapçanın karakteristiğine uygun olarak farklı okunabiliyordu. “Vücûh/vecihler” denen kıraat farklılıkları da görüldüğü üzere tartışmaya sebep oluyordu.

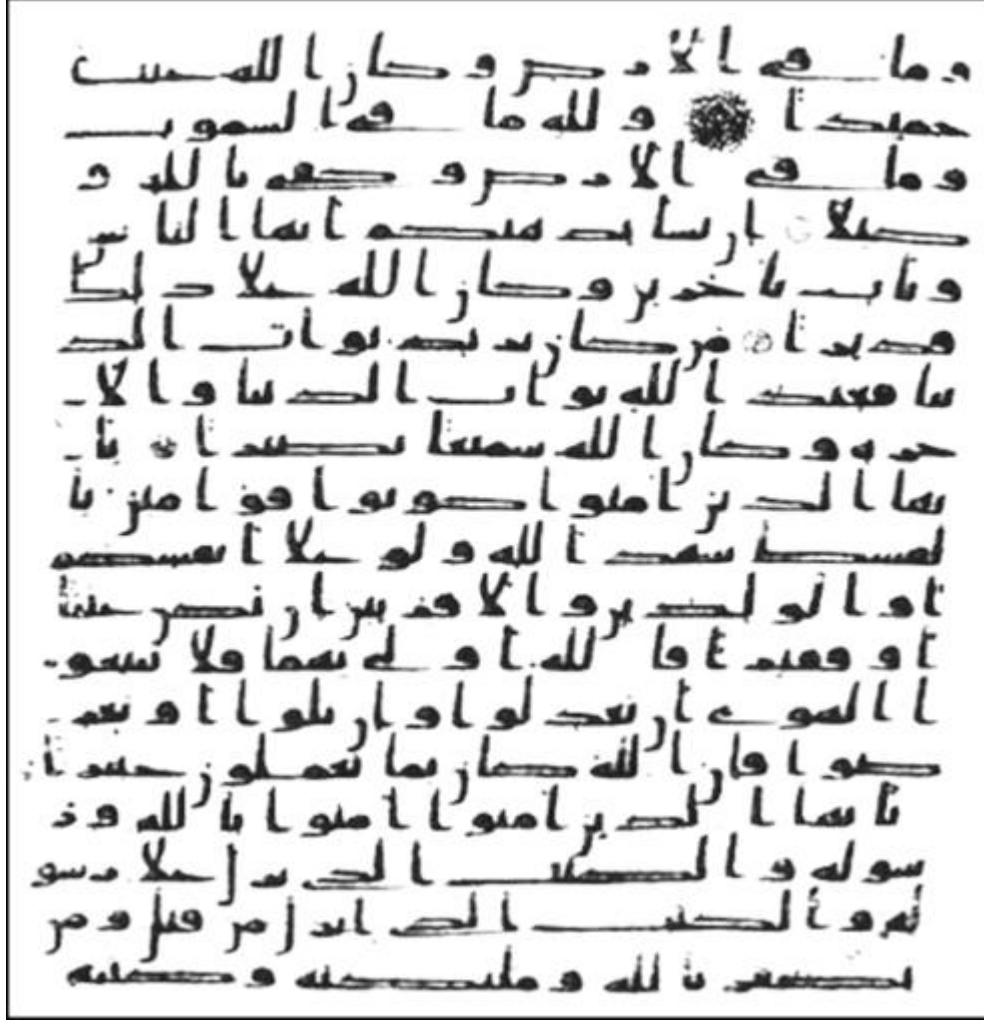
Bu tartışma üzerine Hz. Osman, Zeyd b. Sabit başkanlığında bir heyet kurdurdu. Bu komisyon, Hz. Hafsa'da bulunan, tek nüsha olan Kur'an'ı şu anki sure sırası ile altı nüsha yazdırdı ve çoğalttı. Sonra ana nüsha yine Rasulullah (a.s.m.) hanımı Hz. Hafsa'ya^[504] teslim edildi. Çoğaltılan nüshalar İslam âleminin önemli merkezlerine gönderildi. Bu önemli faaliyet tamamlandığında tarihler hicretin 30. yılını (650-651) gösteriyordu. Hz. Osman'ın bu önemli hizmeti, Kur'an-ı Kerim'in hiç bozulmadan zamanımıza kadar ulaşmasında da önemli olmuştur.

Fakat sahabeden, daha önce Kur'an'ı kendisine göre yazmış ve toplamış kimseler vardı. Bunların bir kısmı Kur'an'ın hepsini Rasulullah hayatta iken toplamış, bir kısmı da Kur'an'ın çoğunu cem edip Rasulullah'ın vefatından sonra geri kalan kısmını tamamlamışlardı. Hz. Peygamber vefat edeli on sekiz yıl olmuş ve Kur'an, on sekiz yıl sonra altı nüsha çoğaltılmıştı. Fakat Rasulullah döneminden beri herkesin elinde farklı sureler ve ayetler yazılmış olarak vardı ve herkes bunları kullanmaktaydı. Bu da son derece tabiiydi. Bu tür gayriresmi Kur'anların sure sırası birbirine uymuyordu.

Mesela Kûfe'de yerleşen Abdullah b. Mesud'un mushafında Bakara suresinden sonra Nisa, sonra Âl-i İmran geliyordu. Hz. Ali ise bir rivayete göre sureleri nüzul sırasına göre toplamıştı.^[505] Bunu Rasulullah'ın vefatından az sonra tamamlamıştı.

Hız. Osman, Kur'an nüshalarını hicretin 30. yılında (650-651) çoğalttı. Bunları Mekke, Basra, Kûfe, Şam gibi merkezlere gönderdi. Bir nüshayı da Medine'de alıkoydu. Hz. Ebu Bekir döneminde Kur'an yazılmış, dağınık ayetler ve sureler resmi olarak bir yere toplanmış ve mushaf haline getirilmişti. Hz. Osman döneminde yapılan bu önemli hizmeti çoğunluk takdir ettiyse de Abdullah b. Mesud ve onu destekleyenler karşı çıktılar.^[506]

İbn-i Mesud, tertip ettiğı mushafından vazgeçmedi. Kendi kıraat usulünü sürdürdü.^[507] Hicretin 32. yılı başlarında (652) vefat edince zamanla mushafı terk olundu. Ayrıca Hz. Osman hicretin 32. yılında resmi mushaf dışındaki nüshaları yakarak imha ettirmişti.^[508] Bu icraatı da bazılarının Hz. Osman'a kırılmasına sebep oldu.^[509]

Hiz. Osman'a nispet edilen mushaftan bir sayfa.

(TSMK, Hırka-i Saadet, nr. 194).

Yiğit, "Osman", DİA, XXXII, 442.

Yukarıda görüldüğü üzere, Hiz. Rasulullah'ın vefatından az sonra Hiz. Ali de kendisi için bir Kur'an nüshası yapmış ve hicretin otuz ikinci yılı başına gelinceye dek, Kur'an olarak onu okumuştur. Fakat o, Hiz. Osman'ın Kur'an nüshalarını çoğaltmasına karşı çıkmadı ve bu konuda bir itirazda bulunmadı. Eğer bu konuda farklı bir düşüncesi olsaydı onu söylerdi.

[501] Fitne ve kargaşanın önemli faktörleri için bkz. Sarıcık, *Dört Halife*, II, 20 vd.

[502] Cevdet Paşa, I, 433-44; Hizmetli, s. 484.

[503] Hizmetli, s. 484.

[504] Hz. Hafsa 605 yılında Mekke’de doğdu. Çocuksuz dul bir kadın olarak hicretin üçüncü yılında Hz. Peygamber’le evlenmişti; bkz. Kandemir, “Hafsa”, *DİA*, XV, 119-120.

[505] Cevdet Paşa, I, 446-448.

[506] Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 440.

[507] Cevdet Paşa, I, 449; Hizmetli, s. 485; Hasan İbrahim Hasan, II, 212.

[508] Hizmetli, s. 485; Cevdet Paşa, I, 449.

[509] Kuran’ın çoğaltılması konusu ayrıca ele alınacaktır.

İbn-i Mesud, tertip ettiği mushafından vazgeçmedi. Kendi kıraat usulünü sürdürdü. Hicretin 32. yılı başlarında (652) vefat edince zamanla mushafı terk olundu. Ayrıca Hz. Osman hicretin 32. yılında resmi mushaf dışındaki nüshaları yakarak imha ettirmişti. Bu icraatı da bazılarının Hz. Osman’a kırılmasına sebep oldu.

Tartışma Kur’an’ın okunuş şekilleri (vücûh-ı kıraat) üzerineydi. Hz. Ebu Bekir devrinde mushaf haline getirilen Kur’an ayetlerinin henüz harekeleri yoktu. Harekesiz kelimeler, Arapçanın karakteristiğine uygun olarak farklı okunabiliyordu. “*Vücûh/vecihler*” denen kıraat farklılıkları da görüldüğü üzere tartışmaya sebep oluyordu.

İbn-i Mesud, tertip ettiği mushafından vazgeçmedi. Kendi kıraat usulünü sürdürdü. Hicretin 32. yılı başlarında (652) vefat edince zamanla mushafı terk olundu. Ayrıca Hz. Osman hicretin 32. yılında resmi mushaf dışındaki nüshaları yakarak imha ettirmişti. Bu icraatı da bazılarının Hz. Osman’a kırılmasına sebep oldu.

Bu tartışma üzerine Hz. Osman, Zeyd b. Sabit başkanlığında bir heyet kurdurdu. Bu komisyon, Hz. Hafsa’da bulunan, tek nüsha olan Kur’an’ı şu anki sure sırası ile altı nüsha yazdırdı ve çoğalttı. Sonra ana nüsha yine Rasulullah (a.s.m.) hanımı Hz. Hafsa’ya teslim edildi. Çoğaltılan nüshalar İslam âleminin önemli merkezlerine gönderildi. Bu önemli faaliyet tamamlandığında tarihler hicretin 30. yılını (650-651) gösteriyordu. Hz. Osman’ın bu önemli hizmeti, Kur’an-ı Kerim’in hiç bozulmadan zamanımıza kadar ulaşmasında da önemli olmuştur. HZ. OSMAN’IN HİLAFETİ 644 yılında başlamış, ilk altı yılı ilk iki halife dönemi gibi geçmiş ve önemli fetihler yapılmıştı. Onun hilafetinin son altı yılında fitne ve kargaşaya sebep olan bazı olaylar yaşandı. Ana faktörlere ek olarak, diğer bazı sebepler de iç

karışıklıkların artması ve hoşnutsuzluğa sebep olmuştu. Bunlardan biri de Kur'an'ın nüshalar şeklinde yazdırılarak çoğaltılmasıydı.

Hicretin 25. yılında (645-646), Azerbaycan ve Ermenis-tan'daki fetihler sırasında, Şam askerleri ile Irak askerleri önemli bir konuda tartıştılar ve münakaşa ettiler. Şamlılar Kûfelilere şöyle diyorlardı:

Fitne ve kargaşanın önemli faktörleri için bkz. Sarıcık, *Dört Halife*, II, 20 vd.

Cevdet Paşa, I, 433-44; Hizmetli, s. 484.

Hizmetli, s. 484.

Hiz. Hafsa 605 yılında Mekke'de doğdu. Çocuksuz dul bir kadın olarak hicretin üçüncü yılında Hiz. Peygamber'le evlenmişti; bkz. Kandemir, "Hafsa", *DİA*, XV, 119-120.

Cevdet Paşa, I, 446-448.

Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440.

Cevdet Paşa, I, 449; Hizmetli, s. 485; Hasan İbrahim Hasan, II, 212.

Hizmetli, s. 485; Cevdet Paşa, I, 449.

Kuran'ın çoğaltılması konusu ayrıca ele alınacaktır.

Hiz. Osman, Kur'an nüshalarını hicretin 30. yılında (650-651) çoğalttı. Bunları Mekke, Basra, Kûfe, Şam gibi merkezlere gönderdi. Bir nüshayı da Medine'de alıkoydu. Hiz. Ebu Bekir döneminde Kur'an yazılmış, dağınık ayetler ve sureler resmi olarak bir yere toplanmış ve mushaf haline getirilmişti. Hiz. Osman döneminde yapılan bu önemli hizmeti çoğunluk takdir ettiyse de Abdullah b. Mesud ve onu destekleyenler karşı çıktılar.

Mesela Kûfe'de yerleşen Abdullah b. Mesud'un mushafında Bakara suresinden sonra Nisa, sonra Âl-i İmran geliyordu. Hiz. Ali ise bir rivayete göre sureleri nüzul sırasına göre toplamıştı. Bunu Rasulullah'ın vefatından az sonra tamamlamıştı.

İbn-i Mesud, tertip ettiği mushafından vazgeçmedi. Kendi kıraat usulünü sürdürdü. Hicretin 32. yılı başlarında (652) vefat edince zamanla mushafı terk olundu. Ayrıca Hiz. Osman hicretin 32. yılında resmi mushaf dışındaki nüshaları yakarak imha ettirmişti. Bu icraatı da bazılarının Hiz. Osman'a kırılmasına sebep oldu.

14.

Züht Anlayışı ve Ebu Zer Konusunda Hz. Ali

İLK İKİ HALİFENİN HİLAFETLERİ ve Hz. Osman'ın halifeliğinin ilk yılları (644-650) Hz. Peygamber (a.s.m.) devri gibi geçmişti. Daha sonra zenginliğin de tesiri ile insanlar yemeye, giymeye ve güzel bineklere düşkünleştiler. Neşelenmek için bahçelere çıkmaya başladılar. Medine'de yeni binalar ve konaklar yapılmaya başlandı^[510] ve servet biriktirme yönelimi oldu.^[511]

Bu değişimi bir açıdan dünyevileşme ve dünyalıklarda yarışma olarak anlamak da mümkündü. Hz. Peygamber döneminde ve Hz. Osman'ın ilk devirlerine kadar durum böyle değildi. Yemeye içmeye düşkünlük, kalben dünya ve içindekileri şiddetle arzulama, kısaca hayatın merkezine almak İslam zihniyetine tersti. Binek düşkünlüğü ve hayatı neşelenmek ve eğlence olarak görmek de böyleydi. Bunlara yönelmenin dozu arttıkça da dünyevileşme (lâdinilik) ve dünya yarışına kapılma söz konusu olacaktı. Oysa Rasulullah dünyevileşme ve dünya yarışına karşı Müslümanların hep dikkatli olmasını istemişti.^[512]

Bu noktayı nazara alan Peygamber hanımı Hz. Ayşe, Hz. Osman dönemini şöyle yorumluyordu:

“Ebu Bekir ve Ömer’in zamanları, zaman-ı saadet gibi geçti. Osman zamanında mülk ve saltanat kokuları duyulmaya başladı.”^[513]

Mülk ve saltanat, hilafet anlayışından meliklik/krallık anlayışına yönelmektir, aynı zamanda zenginlikle gelen debdebeyi de anlatır. Hz. Ayşe'nin bu sözleri, Hz. Osman döneminin bir eleştirisi anlamına da geliyordu.^[514]

İlk Müslümanlardan Gıfarlı Ebu Zer o sıralar züht anlayışının başını çekiyor, altın, gümüş ve servet yığanları tenkit ediyor ve şöyle diyordu:

“Bir günlük nafakanın fazlasını iddihar caiz değildir.”

Bu görüşüne delil olarak da Tevbe suresi 34. ayeti gösteriyor ve onu insanlara okuyordu:

“Ey iman edenler! Mutlaka hahamlardan, rahiplerden birçoğu inananların mallarını haksız olarak yerler, (böylelikle) insanları Allah yolundan menederler. Altın ve gümüşü (serveti) yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlara elim bir azabı müjdele.”^[515]

Ebu Zer’in başını çektiği bu tür bir züht anlayışı, servet biriktirmeye karşıydı. Ebu Zer, konuyla ilgili olarak şu ayeti de kendi anlayışına destek buluyordu:

“(Biriktirilen servet ve paralar) o gün cehennem ateşinde kızdırılıp, bunlarla onların alınları, yanları ve sırtları dağlanır ve (onlara şöyle denilir): İşte kendiniz için sakladığınız bunlardır. Yığdığınız servet ve hazinelerin azabını tanıdınız.”^[516]

Sahabeden bu anlayışa karşı çıkanlar da vardı. Genel anlayış ve cumhura göre bu ayetler, zekâtı verilmeyen servet ve para sahiplerinin acıklı bir azaba uğrayacağını açıklıyordu. Ulemanın cumhuru zekâtı verilen malın bir araya toplanıp saklanmasına cevaz veriyordu.^[517] Çünkü bizzat Peygamber Efendimiz bir sözlerinde şöyle diyordu:

“Zekâtı verilen mal (servet) gizli de olsa kenz/hazine değildir. Zekât verilmesi gerekip, zekâtı verilmeyen mal ise, açık da olsa kenzdir”^[518]

Abdullah b. Ömer de, *“Malı biriktirip zekâtını vermeyenlere yazıklar olsun!”* demişti. Ona bu ayetlerle ilgili olarak *“Kenz nedir?”* diye soranlara da: *“Kendisinden zekât verilmeyen maldır.”*^[519] açıklamasında bulunmuştu.

Şu unutulmamalı ki malda tasarruf etmek, zekât vermek, miras hükümlerinin gerçekleşmesi ve vasiyetlerin yerine gelmesi için mala mülke sahip olmaya gerek vardır. Mal birikmeden bunlar mümkün olmaz.

Sahabeden bir devlet adamı olarak Şam Valisi Hz. Muaviye, Abdurrahman b. Avf ve Talha b. Ubeydullah gibi zengin kimseler olduğu gibi, züht ve vera yolunu seçenler de vardı.

Aslında *“dünyayı terk”* zengin olmamakla değil, dünyayı *“kalben terk”* etmektir. Mal ve servet sevgisini, ehl-i dünya gibi kalbe koymamak gerekir.^[520] Hz. Ali’ye göre 400 dirheme kadar olan para

nafakadır, bundan fazlası kenzdir.^[521] Görüldüğü üzere Hz. Ali de züht anlayışı ve para biriktirme konusunda fikir beyan ediyor ve bu konuda Ebu Zer'in başını çektiği züht anlayışını desteklemiyordu. Ona göre bir Müslüman 400 dirheme kadar elinde para bulundurabilirdi ve bu nafaka (geçimlik) olarak görülmeliydi.

Oysa Ebu Zer, Tevbe suresinin 35. ayetinin zahirine bakıp bir günlük nafakadan fazla mal biriktirmiyordu. O, kendisini ibadete vakfetmişti ve herkesin kendisi gibi olmasını istiyordu. Bu bir toplum hayatı için mümkün değildi. Hz. Ebu Zer, zenginlere sürekli *"fakirleri gözetiniz"* diye nasihat ederdi. O bu tür görüşleri Şam'da yayarken vali Muaviye onun gibi düşünmüyordu ve onunla Ebu Zer'in içtihatları birbirine muhalifti. Hz. Muaviye bir vali ve komutandı. Bir ordunun masraflarının düzenli bir gelir ve para ile karşılanabileceğini, bir hazineye ihtiyaç olduğunu biliyordu. Hem ordu olmaz ve beslenmezse, bu sınır beldesinde Bizans'ın karşısında nasıl durabilirdi?

O sıralar Ebu Zer Şam'daydı, Şam valisi Hz. Muaviye Ebu Zer'i denemek için bir gün kendisine bin altın göndermiş, Ebu Zer o gün onları fakirlere sadaka olarak dağıtmıştı. Anlaşıldığı kadarıyla o gerçekten görüşünde samimiydi.

Hz. Muaviye bir yandan onun samimiyetini biliyor, diğer yandan Abdullah b. Sebe karakterli muhaliflerin onu ve benzerlerini kendilerine alet etmesinden korkuyordu.^[522] İster istemez Hz. Ebu Zer'in durumunu Halife Hz. Osman'a şikâyet etti. Durum üzerine Hz. Osman onu Medine'ye davet etti. Ebu Zer, sürekli hilafetin dünyevileşmesinden endişe ediyordu.^[523]

Ebu Zer Medine'ye gelince gördü ki, Medine eski Medine olmadığı gibi, onda yaşayanlar da eski yaşayanlar değildi. Mal ve servet artmış, yeni binalar yapılmıştı. Zenginlikle orantılı olarak malların değeri de artmıştı. Bir at bin dirheme satılabiliyor, bir bahçe dört yüz bin dirheme alıcı buluyordu. Ebu Zer şehrin kuzeye, Uhud Dağı'na doğru Sel' Dağı eteklerine kadar uzandığını, halkın oralarda öbek öbek oturup sohbet ettiğini görünce kendi kendine şöyle dedi:

"Beşşir ehle'l-medineti bi ğâretin şev'âe ve harbin müzkâr = Medinelileri birden her taraftan görecek korkunç yağma ve dillere destan bir harple müjdele!"^[524]

Gördükleri üzerine doğruca Halife Hz. Osman'a gitti. Hz. Osman ona, halkın kendisinden şikâyetçi olduğunu belirtince, o, durumu kendisine anlattı. Bunun üzerine halife kendisine şunları söyledi:

“Ebu Zer! Bana gereken, Allah'ın emirleri ile hükmetmemdir. Halkı hem zora (içtihad) ve iktisada (kısıntıya) çağırمام, ayrıca onları zühde zorlayمام.” [525]

Bunun üzerine Ebu Zer; *“zenginleri, sadakalarla komşulara ve din kardeşlerine ihsan etmedikleri, akrabalarını gözetlemedikleri takdirde hoş karşılayamayacağını”* söyledi. Sonra bu ortamda duramayacağına karar vererek Hz. Osman'a şöyle dedi:

“Rasul-i Ekrem bana ‘binalar Sel’ Dağı'na ulaşınca Medine'den çık' diye emretmişti. İzin verir misin çıkıp gideyim?”

Halifeden Medine'den ayrılmak için izin ve müsaade istiyordu. Medine'den ayrılma düşüncesi ve izin isteği Ebu Zer'den geliyordu. Ebu Zer, Hz. Osman'ın olumlu yaklaşımıyla çok geçmeden kendi isteğiyle Medine yakınındaki Rebeze köyüne yerleşti. [526] Hz. Osman kendisine geçimlik olarak bir sürü deve ıkta etti ve hizmeti için iki köle verdi. Ayrıca ona geçimi için atâ (devlet tarafından verilen maaş ve ihsan) takdir etti. Hz. Muaviye de Şam'da bulunan ailesini yanına gönderdi. Ebu Zer vefat edinceye kadar burada kaldı. Orada bir mescit yaptı ve gelene gidene hadis rivayet etti.

Ama Ebu Zer konusunu farklı yorumlayanlar da oldu. Hz. Ali de onun Şam'dan çıkarılmasını ve Rebeze'ye gönderilmesini hoş karşılamadı, oğulları ve Ammar b. Yasir'le birlikte onu Rebeze'ye uğurladı. [527] Hz. Osman hakkında olan tenkit ve itirazlardan biri şöyleydi:

“Ebu Zer gibi mübarek bir kimse önce Şam'dan çıkarıldı, sonra Rebeze'de ikamete mecbur edildi.” Oysa gerçekten bir zorlama ve zorla sürgün söz konusu değildi. Hz. Osman herkesi, Ebu Zer'in züht anlayışına ve bir lokma bir hırka gidişatına zorlayamazdı. [528]

[510] Cevdet Paşa, I, 450, 454.

[511] Zamanımız açısından konuya eğilirsek insanların düşkün oldukları, önemsedikleri şeylerde bir değişme olmadığını görmek mümkündür. Dünya ve dünyevileşme konusunda ayrıca bkz. Uludağ, “Dünya”, DİA, X, 22-25.

[512] Sarıcık, *Hulâfay-ı Râşidîn Döneminden*, s. 24 vd.

[513] Mesudi, II,375; Cevdet Paşa, I, 450.

[514] Son altı yılda Hz. Ayşe, halifeye karşı son derece sert davranan bir muhalefetin başında yer almıştı. bkz. Fayda, “Âişe”, *DİA*, II, 203.

[515] *Tevbe*, 9/34; Diyarbekri, II, 268.

[516] *Tevbe*, 9/35; Mesudi, II, 375 vd.; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 440.

[517] Heyet, *Mec. Tefâsir*, III, 113-114; Cevdet Paşa, I, 451; ilgili ayetlerin açıklamasına bkz. Heyet, *Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Tercümesi*, s. 191.

[518] Heyet, *Mec. Tefâsir*, III, 113.

[519] Heyet, *Mec. Tefâsir*, III, 114.

[520] Uludağ, “Dünya”, *DİA*, X, 22-25; Sahabeler dünyaya girmekle birlikte manevî derecelerde nasıl yükselebilirler? bkz. Sarıcık, *Hulafâ-yı Râşidîn Döneminden*, s. 24 vd.

[521] Heyet, *Mec. Tefâsir*, III, 113-114.

[522] bkz. Diyarbekri, II, 268.

[523] Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 440; Aydınli, “Ebu Zer”, *DİA*, X, 266-269.

[524] Muhammed Hudari, *İtmamu’l-Vefa*, s. 153. O bütün bu gördüklerini refahla değişme ve zenginlikle şımarma olarak değerlendiriyor, bunun sonunun geçmiş ümmetlerde olduğu gibi bir helak ve musibeti getireceğini düşünüyordu. bkz. Cevdet Paşa, I, 454.

[525] Muhammed Hudari, *İtmamu’l-Vefa*, s. 153; Cevdet Paşa, I, 452.

[526] Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 440; ayrıca bkz. Buhari, *Zekât*, 4.

[527] Fığlalı, “Ali”, *DİA*, II, 372.

[528] Muhammed Hudari, *İtmâmu’l-Vefa*, s.153; Cevdet Paşa, I, 455. Ebu Zer hicretin 32. yılı vefat etti; krş. Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s.148-150. Muhalifleri Hz. Osman’ı on dokuz hususta tenkit ediyorlardı; bkz. Diyarbekri, II, 268.

“Beşşir ehle’l-medineti bi ğâretin şev’âe ve harbin müzkâr = Medinelileri birden her taraftan görünecek korkunç yağma ve dillere destan bir harple müjdele!”

Abdullah b. Ömer de, “Malı biriktirip zekâtını vermeyenlere yazıklar olsun!” demişti. Ona bu ayetlerle ilgili olarak “Kenz nedir?” diye

soranlara da: “Kendisinden zekât verilmeyen maldır.” açıklamasında bulunmuştu.

“Ey iman edenler! Mutlaka hahamlardan, rahiplerden birçoğu inananların mallarını haksız olarak yerler, (böylelikle) insanları Allah yolundan menederler. Altın ve gümüşü (serveti) yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlara elim bir azabı müjdele.”

“Ebu Zer gibi mübarek bir kimse önce Şam’dan çıkarıldı, sonra Rebeze’de ikamete mecbur edildi.” Oysa gerçekten bir zorlama ve zorla sürgün söz konusu değildi. Hz. Osman herkesi, Ebu Zer’in züht anlayışına ve bir lokma bir hırka gidişatına zorlayamazdı.

Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 440; ayrıca bkz. Buhari, Zekât, 4.

Fığlalı, “Ali”, *DİA*, II, 372.

Muhammed Hudari, *İtmamu’l-Vefa*, s. 153. O bütün bu gördüklerini refahla değişme ve zenginlikle şımarma olarak değerlendiriyor, bunun sonunun geçmiş ümmetlerde olduğu gibi bir helak ve musibeti getireceğini düşünüyordu. bkz. Cevdet Paşa, I, 454.

Muhammed Hudari, *İtmamu’l-Vefa*, s. 153; Cevdet Paşa, I, 452.

bkz. Diyarbekri, II, 268.

Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 440; Aydınli, “Ebu Zer”, *DİA*, X, 266-269.

Uludağ, “Dünya”, *DİA*, X, 22-25; Sahabeler dünyaya girmekle birlikte manevi derecelerde nasıl yükselebilirler? bkz. Sarıcık, *Hulafâ-yı Râşidîn Döneminden*, s. 24 vd.

Heyet, *Mec. Tefâsir*, III, 113-114.

Heyet, *Mec. Tefâsir*, III, 113.

Heyet, *Mec. Tefâsir*, III, 114.

Muhammed Hudari, *İtmâmu’l-Vefa*, s.153; Cevdet Paşa, I, 455. Ebu Zer hicretin 32. yılı vefat etti; krş. Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s.148-150. Muhalifleri Hz. Osman’ı on dokuz hususta tenkit ediyorlardı; bkz. Diyarbekri, II, 268.

Heyet, *Mec. Tefâsir*, III, 113-114; Cevdet Paşa, I, 451; ilgili ayetlerin açıklamasına bkz. Heyet, *Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Tercümesi*, s. 191.

Tevbe, 9/34; Diyarbekri, II, 268.

Tevbe, 9/35; Mesudi, II, 375 vd.; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 440.

Mesudi, II,375; Cevdet Paşa, I, 450.

Son altı yılda Hz. Ayşe, halifeye karşı son derece sert davranan bir muhalefetin başında yer almıştı. bkz. Fayda, “Âişe”, *DİA*, II, 203.

Zamanımız açısından konuya eğilirsek insanların düşkün oldukları, önemsedikleri şeylerde bir değişme olmadığını görmek mümkündür. Dünya ve dünyevileşme konusunda ayrıca bkz. Uludağ, “Dünya”, *DİA*, X, 22-25.

Sarıcık, *Hulâfay-ı Râşidîn Döneminden*, s. 24 vd.

Cevdet Paşa, I, 450, 454.

İLK İKİ HALİFENİN HİLAFETLERİ ve Hz. Osman’ın halifeliğinin ilk yılları (644-650) Hz. Peygamber (a.s.m.) devri gibi geçmişti. Daha sonra zenginliğin de tesiri ile insanlar yemeye, giymeye ve güzel bineklere düşkünleştiler. Neşelenmek için bahçelere çıkmaya başladılar. Medine’de yeni binalar ve konaklar yapılmaya başlandı ve servet biriktirme yönelimi oldu.

Mülk ve saltanat, hilafet anlayışından meliklik/krallık anlayışına yönelmektir, aynı zamanda zenginlikle gelen debdebeyi de anlatır. Hz. Ayşe’nin bu sözleri, Hz. Osman döneminin bir eleştirisi anlamına da geliyordu.

Halifeden Medine’den ayrılmak için izin ve müsaade istiyordu. Medine’den ayrılma düşüncesi ve izin isteği Ebu Zer’den geliyordu. Ebu Zer, Hz. Osman’ın olumlu yaklaşımıyla çok geçmeden kendi isteğiyle Medine yakınındaki Rebeze köyüne yerleşti. Hz. Osman kendisine geçimlik olarak bir sürü deve ıkta etti ve hizmeti için iki köle verdi. Ayrıca ona geçimi için atâ (devlet tarafından verilen maaş ve ihsan) takdir etti. Hz. Muaviye de Şam’da bulunan ailesini yanına gönderdi. Ebu Zer vefat edinceye kadar burada kaldı. Orada bir mescit yaptı ve gelene gidene hadis rivayet etti.

Hz. Muaviye bir yandan onun samimiyetini biliyor, diğer yandan Abdullah b. Sebe karakterli muhaliflerin onu ve benzerlerini kendilerine alet etmesinden korkuyordu. İster istemez Hz. Ebu Zer’in durumunu Halife Hz. Osman’a şikâyet etti. Durum üzerine Hz. Osman onu Medine’ye davet etti. Ebu Zer, sürekli hilafetin dünyevileşmesinden endişe ediyordu.

Aslında “dünyayı terk” zengin olmamakla değil, dünyayı “kalben terk” etmekledir. Mal ve servet sevgisini, ehl-i dünya gibi kalbe koymamak gerekir. Hz. Ali’ye göre 400 dirheme kadar olan para

nafakadır, bundan fazlası kenzdir. Görüldüğü üzere Hz. Ali de züht anlayışı ve para biriktirme konusunda fikir beyan ediyor ve bu konuda Ebu Zer'in başını çektiği züht anlayışını desteklemiyordu. Ona göre bir Müslüman 400 dirheme kadar elinde para bulundurabilirdi ve bu nafaka (geçimlik) olarak görülmeliydi.

Bu değişimi bir açıdan dünyevileşme ve dünyalıklarda yarışma olarak anlamak da mümkündü. Hz. Peygamber döneminde ve Hz. Osman'ın ilk devirlerine kadar durum böyle değildi. Yemeye içmeye düşkünlük, kalben dünya ve içindekileri şiddetle arzulama, kısaca hayatın merkezine almak İslam zihniyetine tersti. Binek düşkünlüğü ve hayatı neşelenmek ve eğlence olarak görmek de böyleydi. Bunlara yönelmenin dozu arttıkça da dünyevileşme (lâdinilik) ve dünya yarışına kapılma söz konusu olacaktı. Oysa Rasulullah dünyevileşme ve dünya yarışına karşı Müslümanların hep dikkatli olmasını istemişti.

Ama Ebu Zer konusunu farklı yorumlayanlar da oldu. Hz. Ali de onun Şam'dan çıkarılmasını ve Rebeze'ye gönderilmesini hoş karşılamadı, oğulları ve Ammar b. Yasir'le birlikte onu Rebeze'ye uğurladı. Hz. Osman hakkında olan tenkit ve itirazlardan biri şöyleydi:

Sahabeden bu anlayışa karşı çıkanlar da vardı. Genel anlayış ve cumhura göre bu ayetler, zekâtı verilmeyen servet ve para sahiplerinin acıklı bir azaba uğrayacağını açıklıyordu. Ulemanın cumhuru zekâtı verilen malın bir araya toplanıp saklanmasına cevaz veriyordu. Çünkü bizzat Peygamber Efendimiz bir sözlerinde şöyle diyordu:

Aslında “*dünyayı terk*” zengin olmamakla değil, dünyayı “*kalben terk*” etmektir. Mal ve servet sevgisini, ehl-i dünya gibi kalbe koymamak gerekir. Hz. Ali'ye göre 400 dirheme kadar olan para nafakadır, bundan fazlası kenzdir. Görüldüğü üzere Hz. Ali de züht anlayışı ve para biriktirme konusunda fikir beyan ediyor ve bu konuda Ebu Zer'in başını çektiği züht anlayışını desteklemiyordu. Ona göre bir Müslüman 400 dirheme kadar elinde para bulundurabilirdi ve bu nafaka (geçimlik) olarak görülmeliydi.

Hz. Muaviye bir yandan onun samimiyetini biliyor, diğer yandan Abdullah b. Sebe karakterli muhaliflerin onu ve benzerlerini

kendilerine alet etmesinden korkuyordu. İster istemez Hz. Ebu Zer'in durumunu Halife Hz. Osman'a şikâyet etti. Durum üzerine Hz. Osman onu Medine'ye davet etti. Ebu Zer, sürekli hilafetin dünyevileşmesinden endişe ediyordu.

“(Biriktirilen servet ve paralar) o gün cehennem ateşinde kızdırılıp, bunlarla onların alınları, yanları ve sırtları dağlanır ve (onlara şöyle denilir): İşte kendiniz için sakladığınız bunlardır. Yığdığınız servet ve hazinelerin azabını tanıdınız.”

“Ebu Zer! Bana gereken, Allah'ın emirleri ile hükmetmemdir. Halkı hem zora (içtihad) ve iktisada (kısıntıya) çağıramam, ayrıca onları zühde zorlayamam.”

“Zekâtı verilen mal (servet) gizli de olsa kenz/hazine değildir. Zekât verilmesi gerekip, zekâtı verilmeyen mal ise, açık da olsa kenzdir”

İLK İKİ HALİFENİN HİLAFETLERİ ve Hz. Osman'ın halifeliğinin ilk yılları (644-650) Hz. Peygamber (a.s.m.) devri gibi geçmişti. Daha sonra zenginliğin de tesiri ile insanlar yemeye, giymeye ve güzel bineklere düşkünleştiler. Neşelenmek için bahçelere çıkmaya başladılar. Medine'de yeni binalar ve konaklar yapılmaya başlandı ve servet biriktirme yönelimi oldu.

“Ebu Bekir ve Ömer'in zamanları, zaman-ı saadet gibi geçti. Osman zamanında mülk ve saltanat kokuları duyulmaya başladı.”

15.

HZ. Osman'a Muhalefet, HZ. Ali ve Muhalifler

HZ. OSMAN'IN HİLAFETİNİN onuncu yılıydı. Takvimler 654'ü gösteriyordu. Hz. Osman'ın valileri hakkında dedikodular artınca, Hz. Osman vilayetlere müfettişler gönderdi. Mısır'dan geleni hariç müfettişler olumlu raporlarla Medine'ye döndüler.^[529] Yönetime muhalefet devam edince halife, 33/654 yılında hac dönüşü valilerini Medine'ye çağırdı. Valilere göre söylenenler birer tertipti ve ortada endişe edilecek bir durum yoktu. Valilerin probleme çözüm önerileri ise muhaliflerin cihatla meşgul edilmesi, elebaşlarının öldürülmesi ve diğer tedbirlerin valilere bırakılmasıydı. Durum üzerine Hz. Osman Kûfe'deki bazı şahısların tahsisatlarının kesilmesini emretti. Ayrıca olaylara Allah'ın emirleri çevresinde çözümler arayacağını bildirdi ve valilere itidal tavsiyesinde bulundu.

Bu sırada Suriye valisi Hz. Muaviye ortalık sakinleşinceye dek halifeyi Suriye'ye götürmek istediye de Hz. Osman bunu reddetti. Bunun üzerine o, Suriye'den asker göndermeyi teklif etti. Hz. Osman Medinelileri rahatsız etmemek için bunu da kabul etmedi.

Valiler 654 yılındaki toplantıdan yerlerine dönerken ilk önemli başkaldırı gerçek oldu. Kûfeli muhalif Eşter Nehai, Cerea denilen yerde vali Said b. As'ın yolunu kesti ve şehre girmesini engelledi. Durum üzerine halife valiyi görevden alıp, onların isteği üzerine eski vali Ebu Musa el-Eşari'yi Kûfe'ye vali olarak atadı. Hz. Osman'ın fitneyi engellemek için yaptığı yeni atama, Kûfe'nin merkezi kontrolden çıkmasına sebep olduğu gibi, diğer muhaliflere de cesaret verdi.

Artık onlar hiç çekinmeden valileri eleştiriyorlardı.^[530] Hz. Osman'ın bazı ufak tefek hatalarını da abartıyorlardı. Mısır, Kûfe ve Basra'daki muhalifler Hz. Ali, Hz. Ayşe, Hz. Talha ve Hz. Zübeyr gibi sahabenin ağzından mektuplar kaleme alarak onları da muhalefet içinde göstermeye başladılar. Mektuplar bütün şehirlere gönderildi ve

ayrıca insanlar cihat (daha doğrusu isyan) için Medine'ye çağrıldı.
[531]

Hicretin 35. yılı Recep ayında (Ocak 656) bir muhalif heyet Mısır'dan Medine'ye geldi. Validen şikâyetleri vardı. Hz. Osman onları dinledi. Kendisine yöneltilen suçlamalara cevap verdi. Bu arada yönetimde bazı hatalar yaptığını da itiraf etti. Aynı yılın şevval ayı içinde sayıları 600 ile bin arasında olan üç muhalif grup Mısır, Kûfe ve Basra'dan Medine'ye geldi ve Medine dışında konakladılar. Bazı kaynaklara göre bunların sayısı 1600'ü bulmaktaydı.
[532] Medine'de kendilerine karşı koyabilecek bir askeri birliğin olup olmadığını araştırdılar.

Ayrıca muhalifler, valiler konusundaki şikâyetlerini Hz. Ali, Hz. Talha, Hz. Zübeyr ve Hz. Ayşe ile görüşerek dile getirdiler. Adı geçenlerin aracı olmasını isteyerek halife ile görüşmek istediler. Fakat bu büyük Sahabeler kendilerine karşı çıktılar. Bunun üzerine muhalifler arkadaşlarının yanına döndüler.

Ardından Mısırlılar Hz. Ali'ye, Basralılar Talha b. Ubeydullah'a, Kûfeliler de Hz. Zübeyr'e elçiler göndererek halife olmalarını istediler. Görüldüğü gibi her grup gönüllerindeki halifeyi başlarında görmek istiyorlardı. Fakat her üç sahabe de teklifleri sert şekilde reddettiler. Onlar isyancılarla birlikte olmak ve onlar tarafından yönetimin başına getirilmek istemiyorlardı.
[533]

Bu sırada muhaliflerin durumundan endişelenen Hz. Ali oğlu Hz. Hasan'ı
[534] halifeye göndererek durumdan kendisini haberdar etti. Diğer Sahabeler de gençleri Hz. Osman'ın yanına göndererek onun korunmasını sağlamak istediler. Ama muhalifler organize olmuşlardı. Ani bir baskınla Medine'ye girmek ve şehri ele geçirmek istiyorlardı. Bunun için bir hile düşündüler. Bulundukları yerleri terk ederek memleketlerine dönmek üzere yola çıktılar. Bazı rivayetlere bakılırsa onlar Mısır valiliği için Hz. Osman'la görüştüler. Oraya Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'i vali tayin ettirdiler.
[535]

Fakat her üç grup aynı yılın şevval ayı sonlarında (nisan sonları) aniden Medine'ye döndüler. Ansızın şehre girip Hz. Osman'ın evi etrafında mevzilendiler ve evi kuşattılar. Bazı rivayetlere göre, onlar yolda yönetim tarafından liderlerinin öldürülmesini emreden bir yazıyı ele geçirdiklerini söylüyorlardı.
[536] Hz. Osman böyle bir mektup

yazmadığını belirtmesine rağmen inanmadılar. Bu, kendilerini haklı göstermek için uydurdukları bir yazı olmalıydı. Bu mektubun hilafet sekreteri Mervan b. Hakem tarafından yazıldığına dair rivayetler de vardır.^[537] Bu durumda Hz. Osman gizlice yazılar yazarak valilerinden yardım istedi.

Durumun nazikliğini gören Medineliler ise kuşatma sırasında mecbur kalmadıkça evlerinden çıkmadılar. Ama onlar böyle bir durumun Hz. Osman'ın şehit edilmesi ile neticeleneceğini asla düşünmediler. O günlerde işsiz güçsüzler ve bazı köleler de isyancılara katılmış ve isyancıların sayıları artmıştı. İsyancılar yirmi gün veya iki ay kadar evi kuşatmada tuttular. Kuşatmanın son on gününe kadar Hz. Osman mescide çıkıp namazları kıldırıyor ve isyancılar ona müdahale etmiyorlardı.

Bugünlerde Hz. Osman kendisine yöneltilen bütün ithamlara cevap verdi ve çoğu meselede onları ikna etti. Hatta konuşmalarından birinde Hz. Ali'nin tavsiyelerine uyararak bazı hatalarını da itiraf etti. Allah'ın Kitabına ve Hz. Peygamber'in (a.s.m.) sünnetine uyacağını söyleyerek muhalifleri sakinleştirdi. Ancak Hz. Osman'ın izniyle yaptığı bir konuşmada Mervan ortalığın yeniden karışmasına sebep oldu.

Muhalifler son on günde Hz. Osman'ı evinden çıkartmadılar ve halifeliği bırakmasını istediler. Yoksa kendisini öldüreceklerini dillendirmeye başladılar. Artık evine içme suyu girmesine de izin vermiyorlardı. Hz. Ali o sıralar hilafet sekreteri Mervan b. Hakem'in bir konuşmasından dolayı öfkelenmiş ve evine çekilmişti. Fakat Hz. Osman ve ailesine su verilmeyince o ve Rasulullah'ın hanımlarından Ümmü Habibe Hz. Osman'a su ulaştırmak istemişler, lakin isyancılar buna müsaade etmemişlerdi.

Diğer yandan Hz. Osman, isyancıların yalnız kendini öldürmek istediğini düşünüyor, kendini savunmak isteyenleri bu işe karıştırmayı ve tehlikeye atmayı doğru bulmuyordu. Yani o kendisi yüzünden başkalarının ölmesine taraftar değildi. Hatta onlardan kesinlikle muhaliflere karşı silah kullanmamaları hususunda söz almıştı. İbn-i Sa'd o sırada onu korumak için hazır olan yedi yüz kişiden söz eder ve bunların silah kullandıkları takdirde isyancılara galip gelebileceklerini kaydeder.^[538]

Hiz. Osman Rasullullah'ın da bildirdiği üzere, çok geçmeden şehit olacağı kanaatindeydi.^[539] Hatta şehadetinden bir gün önce rüyasında Rasullullah'ı görmüş ve o, kendisine yarın birlikte olacaklarını ve onlarla beraber iftar edeceğini söylemişti.^[540] O, bu yüzden Rasullullah'ın ölmeyden önce kendisine yaptığı tavsiyeyi tutarak hilafet gömleğini çıkarmayı ve asilere baş eğmeyi reddetmiş ve ecelini beklemeyi tercih etmişti.

Hiz. Osman ihtilal ve darbecilere boyun eğen ve bu durumun kapısını açan biri olmak istemiyordu. İsyancılar görüşmelerinde onun kendilerine boyun eğmediğini görünce evini kuşatmışlar ve bunu yirmi, kırk veya iki ay kadar sürdürmüşlerdi.^[541] Asilerle vuruşmak isteyenler olduysa da (Ali'de bunlardandı), Hiz. Osman merhametinden kan dökülmesini ve asilere karşı silah kullanılmasını istemiyordu.

Son gün kapısında Hiz. Hasan ve genç arkadaşları nöbet tutuyordu. İhtilalciler onları etkisizleştirip yandaki evden içeri girdiler. Önce Kur'an okuyan Hiz. Osman'ın başına bir demirle vurdular, sonra dokuz yerinden yaralayıp şehit ettiler. Hiz. Osman şehit edildiğinde seksen veya seksen iki yaşındaydı.^[542]

Hiz. Osman zamanında ortaya çıkan fitneye, kader ve ihbar-bilgayb ciheti ile de bakmak gerekir. Bu fitneyi Allah Rasülü'nün bildirmesi onun bir mucizesidir ve nübüvvetine delâlet eder. Çünkü mucizeler nübüvvetine delil olmak için gösterilirler. Onun mucizelerinden biri de ihbarât-ı gaybiyedir. Allah gaybı bilmekte, olacakları olmadan önce görmektedir. Hem hikmet ve rahmetinin gereğine göre gerektiği kadarını isterse Rasülüne bildirmektedir. O da kendisine haber verileni, haber verildiği kadarı ile başkalarına bildirmekte ve ihbar etmektedir. *Hem "ve kâne emrullâhi mef'ûla"* ayeti muktezasınca Allah'ın dediği olacak, kaderde olan başa gelecektir. Fakat Rasul-i Ekrem, "*Fitne uykudadır, Allah onu uyandıranlara lânet etsin!*" buyurmuş, ölümlere, günahlara, işkence, kargaşa ve karışıklığa sebep olmamayı tavsiye etmiştir.

Kimi Emevi mensuplarının kötü hallerinden dolayı, Hiz. Osman'ın mazlum olarak şehit edilmesi (18 Zilhicce 35 / 17 Haziran 656) herkesi çok üzmüştü. Çoğunluk isyan ve ihtilâlın bu raddeye varacağını görememişti.^[543] Onun şehit edilmesi ile kamuoyunda

büyük bir değişme oldu. İsyancılar ve darbeciler Medine’de hükümeti ele geçirdiler ve hükümet onların elindeydi.

Rivayete göre Hz. Osman’ın cenazesinde bulunanlar şunlardı: Zübeyr b. Avvam, Hasan b. Ali, Ebu Cehm b. Huzeyfe ve bir görüşe göre Hz. Ali, Talha b. Ubeydullah ve diğer bir kısım Sahabeler. Hz. Osman, Baki Kabristanı yanındaki çevriğe (Haşşukevkeb) defnedildi. Bu mahal, Hz. Muaviye devrinde Baki Mezarlığına dâhil edildi^[544]

H. Osman’ın kabri. Yiğit, “Osman”, DİA, XXXII, 442.

Görüldüğü üzere bir nakle göre Hz. Ali de Hz. Osman’ı defnedenler arasındaydı. O, on iki yıl halifelik yapan bacanağının cenaze namazında bulunmuştu. Buradan hareketle şunlar söylenebilir: Her ne kadar o, Hz. Osman’ın bazı icraatlarını tenkit etse de onunla arasında bir dargınlık ve iletişim kopukluğu yoktu. Zaten son zamanlarda meydana gelen olaylarda da Hz. Osman’ı, ihtilalcilerin çevirdiği bazı gelişmelerden haberdar etmiş, ayrıca oğlu Hasan da, halifeyi korumak üzere kapısında beklemişti. Hem o, yukarıda belirttiğimiz gibi, Mısırlı isyancılar ve darbeciler halife yapmak için kendisine müracaat edince de buna karşı çıkmıştı.

^[529] Sadece Ammar b. Yasir, raporunda bazı olumsuzluklardan söz etmişti. bkz. Hamidullah, *Vesaik*, s. 533 vd.

^[530] Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 441.

^[531] Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 441.

^[532] Hamidullah, *Vesaik*, s. 535. İsyân ve ihtilaldaki rolü için bkz. Fığlalı, “Abdullah b. Sebe”, *DİA*, I, 133-134.

[533] Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 441.

[534] Fıġlalı, “Hasan”, *DİA*, XVI, 282-285.

[535] İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379.

[536] Mektubun gerçekten var olup olmadığı konusunda ihtilaf vardır; bkz. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379.

[537] İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379; Hamidullah, *Vesaik*, s. 535; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 441.

[538] Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 441.

[539] bkz. Buhari, *fezail*, 5-7. Rasulullah kendisini bir zamanlar şahadetle müjdelemişti; bkz. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.

[540] Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 441, (Ahmed b. Hanbel, I, 497’den).

[541] Hamidullah, *Vesaik*, s. 535-536; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, s. 441.

[542] İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, s. 441.

[543] Cevdet Paşa, I, 491, 494; Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 339; Hizmetli, s. 487.

[544] Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s. 183; Diyarbekri, II, 165; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, s. 441; Fayda, “Cennetü’l-Baki”, *DİA*, VII, 387.

Son gün kapısında Hz. Hasan ve genç arkadaşları nöbet tutuyordu. İhtilalciler onları etkisizleştirip yandaki evden içeri girdiler. Önce Kur’an okuyan Hz. Osman’ın başına bir demirle vurdular, sonra dokuz yerinden yaralayıp şehit ettiler. Hz. Osman şehit edildiğinde seksen veya seksen iki yaşındaydı.

Fakat her üç grup aynı yılın şevval ayı sonlarında (nisan sonları) aniden Medine’ye döndüler. Ansızın şehre girip Hz. Osman’ın evi etrafında mevzilendiler ve evi kuşattılar. Bazı rivayetlere göre, onlar yolda yönetim tarafından liderlerinin öldürölmesini emreden bir yazıyı ele geçirdiklerini söylüyorlardı. Hz. Osman böyle bir mektup yazmadığını belirtmesine rağmen inanmadılar. Bu, kendilerini haklı göstermek için uydurdukları bir yazı olmalıydı. Bu mektubun hilafet sekreteri Mervan b. Hakem tarafından yazıldığına dair rivayetler de vardır. Bu durumda Hz. Osman gizlice yazılar yazarak valilerinden yardım istedi.

Hz. Osman ihtilal ve darbecilere boyun eğen ve bu durumun kapısını açan biri olmak istemiyordu. İsyancılar görüşmelerinde onun

kendilerine boyun eğmediğini görünce evini kuşatmışlar ve bunu yirmi, kırk veya iki ay kadar sürdürmüşlerdi. Asilerle vuruşmak isteyenler olduysa da (Ali'de bunlardandı), Hz. Osman merhametinden kan dökülmesini ve asilere karşı silah kullanılmasını istemiyordu.

HZ. OSMAN'IN HİLAFETİNİN onuncu yılıydı. Takvimler 654'ü gösteriyordu. Hz. Osman'ın valileri hakkında dedikodular artınca, Hz. Osman vilayetlere müfettişler gönderdi. Mısır'dan geleni hariç müfettişler olumlu raporlarla Medine'ye döndüler. Yönetime muhalefet devam edince halife, 33/654 yılında hac dönüşü valilerini Medine'ye çağırdı. Valilere göre söylenenler birer tertipti ve ortada endişe edilecek bir durum yoktu. Valilerin probleme çözüm önerileri ise muhaliflerin cihatla meşgul edilmesi, elebaşlarının öldürülmesi ve diğer tedbirlerin valilere bırakılmasıydı. Durum üzerine Hz. Osman Kûfe'deki bazı şahısların tahsisatlarının kesilmesini emretti. Ayrıca olaylara Allah'ın emirleri çevresinde çözümler arayacağını bildirdi ve valilere itidal tavsiyesinde bulundu.

Diğer yandan Hz. Osman, isyancıların yalnız kendini öldürmek istediğini düşünüyor, kendini savunmak isteyenleri bu işe karıştırmayı ve tehlikeye atmayı doğru bulmuyordu. Yani o kendisi yüzünden başkalarının ölmesine taraftar değildi. Hatta onlardan kesinlikle muhaliflere karşı silah kullanmamaları hususunda söz almıştı. İbn-i Sa'd o sırada onu korumak için hazır olan yedi yüz kişiden söz eder ve bunların silah kullandıkları takdirde isyancılara galip gelebileceklerini kaydeder.

Kimi Emevi mensuplarının kötü hallerinden dolayı, Hz. Osman'ın mazlum olarak şehit edilmesi (18 Zilhicce 35 / 17 Haziran 656) herkesi çok üzmüştü. Çoğunluk isyan ve ihtilâlin bu raddeye varacağını görememişti. Onun şehit edilmesi ile kamuoyunda büyük bir değişme oldu. İsyancılar ve darbeciler Medine'de hükümeti ele geçirdiler ve hükümet onların elindeydi.

Hicretin 35. yılı Recep ayında (Ocak 656) bir muhalif heyet Mısır'dan Medine'ye geldi. Validen şikâyetleri vardı. Hz. Osman onları dinledi. Kendisine yöneltilen suçlamalara cevap verdi. Bu arada yönetimde bazı hatalar yaptığını da itiraf etti. Aynı yılın şevval ayı içinde sayıları 600 ile bin arasında olan üç muhalif grup Mısır, Kûfe ve Basra'dan Medine'ye geldi ve Medine dışında konakladılar.

Bazı kaynaklara göre bunların sayısı 1600'ü bulmaktaydı. Medine'de kendilerine karşı koyabilecek bir askeri birliğin olup olmadığını araştırdılar.

Cevdet Paşa, I, 491, 494; Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 339; Hizmetli, s. 487.

Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 183; Diyarbekri, II, 165; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 441; Fayda, "Cennetü'l-Baki", *DİA*, VII, 387.

İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 441.

Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 441.

bkz. Buhari, *fezail*, 5-7. Rasulullah kendisini bir zamanlar şahadetle müjdelemişti; bkz. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.

Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 441, (Ahmed b. Hanbel, I, 497'den).

Hamidullah, *Vesaik*, s. 535-536; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, s. 441.

Fırlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 282-285.

İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379.

Mektubun gerçekten var olup olmadığı konusunda ihtilaf vardır; bkz. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379.

İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 379; Hamidullah, *Vesaik*, s. 535; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 441.

Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 441.

Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 441.

Hamidullah, *Vesaik*, s. 535. İsyen ve ihtilaldaki rolü için bkz. Fırlalı, "Abdullah b. Sebe", *DİA*, I, 133-134.

Sadece Ammar b. Yasir, raporunda bazı olumsuzluklardan söz etmişti. bkz. Hamidullah, *Vesaik*, s. 533 vd.

Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 441.

Artık onlar hiç çekinmeden valileri eleştiriyorlardı. Hz. Osman'ın bazı ufak tefek hatalarını da abartıyorlardı. Mısır, Kûfe ve Basra'daki muhalifler Hz. Ali, Hz. Ayşe, Hz. Talha ve Hz. Zübeyr gibi sahabenin ağzından mektuplar kaleme alarak onları da muhalefet içinde göstermeye başladılar. Mektuplar bütün şehirlere gönderildi ve ayrıca insanlar cihat (daha doğrusu isyan) için Medine'ye çağrıldı.

Bu sırada muhaliflerin durumundan endişelenen Hz. Ali oğlu Hz. Hasan'ı halifeye göndererek durumdan kendisini haberdar etti. Diğer Sahabeler de gençleri Hz. Osman'ın yanına göndererek onun korunmasını sağlamak istediler. Ama muhalifler organize olmuşlardı. Ani bir baskınla Medine'ye girmek ve şehri ele geçirmek istiyorlardı.

Bunun için bir hile düşündüler. Bulundukları yerleri terk ederek memleketlerine dönmek üzere yola çıktılar. Bazı rivayetlere bakılırsa onlar Mısır valiliği için Hz. Osman'la görüştüler. Oraya Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'i vali tayin ettirdiler.

Hz. Osman Rasulullah'ın da bildirdiği üzere, çok geçmeden şehit olacağı kanaatindeydi. Hatta şehadetinden bir gün önce rüyasında Rasulullah'ı görmüş ve o, kendisine yarın birlikte olacaklarını ve onlarla beraber iftar edeceğini söylemişti. O, bu yüzden Rasulullah'ın ölmeden önce kendisine yaptığı tavsiyeyi tutarak hilafet gömleğini çıkarmayı ve asilere baş eğmeyi reddetmiş ve ecelini beklemeyi tercih etmişti.

Rivayete göre Hz. Osman'ın cenazesinde bulunanlar şunlardı: Zübeyr b. Avvam, Hasan b. Ali, Ebu Cehm b. Huzeyfe ve bir görüşe göre Hz. Ali, Talha b. Ubeydullah ve diğer bir kısım Sahabeler. Hz. Osman, Baki Kabristanı yanındaki çevriğe (Haşşukevkeb) defnedildi. Bu mahal, Hz. Muaviye devrinde Baki Mezarlığına dâhil edildi.

Bu sırada muhaliflerin durumundan endişelenen Hz. Ali oğlu Hz. Hasan'ı halifeye göndererek durumdan kendisini haberdar etti. Diğer Sahabeler de gençleri Hz. Osman'ın yanına göndererek onun korunmasını sağlamak istediler. Ama muhalifler organize olmuşlardı. Ani bir baskınla Medine'ye girmek ve şehri ele geçirmek istiyorlardı. Bunun için bir hile düşündüler. Bulundukları yerleri terk ederek memleketlerine dönmek üzere yola çıktılar. Bazı rivayetlere bakılırsa onlar Mısır valiliği için Hz. Osman'la görüştüler. Oraya Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'i vali tayin ettirdiler.

Artık onlar hiç çekinmeden valileri eleştiriyorlardı. Hz. Osman'ın bazı ufak tefek hatalarını da abartıyorlardı. Mısır, Kûfe ve Basra'daki muhalifler Hz. Ali, Hz. Ayşe, Hz. Talha ve Hz. Zübeyr gibi sahabenin ağzından mektuplar kaleme alarak onları da muhalefet içinde göstermeye başladılar. Mektuplar bütün şehirlere gönderildi ve ayrıca insanlar cihat (daha doğrusu isyan) için Medine'ye çağrıldı.

Hz. Osman Rasulullah'ın da bildirdiği üzere, çok geçmeden şehit olacağı kanaatindeydi. Hatta şehadetinden bir gün önce rüyasında Rasulullah'ı görmüş ve o, kendisine yarın birlikte olacaklarını ve onlarla beraber iftar edeceğini söylemişti. O, bu yüzden Rasulullah'ın ölmeden önce kendisine yaptığı tavsiyeyi tutarak hilafet gömleğini

çıkarmayı ve asilere baş eğmeyi reddetmiş ve ecelini beklemeyi tercih etmişti.

Fakat her üç grup aynı yılın şevval ayı sonlarında (nisan sonları) aniden Medine'ye döndüler. Ansızın şehre girip Hz. Osman'ın evi etrafında mevzilendiler ve evi kuşattılar. Bazı rivayetlere göre, onlar yolda yönetim tarafından liderlerinin öldürölmesini emreden bir yazıyı ele geçirdiklerini söylüyorlardı. Hz. Osman böyle bir mektup yazmadığını belirtmesine rağmen inanmadılar. Bu, kendilerini haklı göstermek için uydurdukları bir yazı olmalıydı. Bu mektubun hilafet sekreteri Mervan b. Hakem tarafından yazıldığına dair rivayetler de vardır. Bu durumda Hz. Osman gizlice yazılar yazarak valilerinden yardım istedi.

Ardından Mısırlılar Hz. Ali'ye, Basralılar Talha b. Ubeydullah'a, Kûfeliler de Hz. Zübeyr'e elçiler göndererek halife olmalarını istediler. Görüldüğü gibi her grup gönüllerindeki halifeyi başlarında görmek istiyorlardı. Fakat her üç sahabe de teklifleri sert şekilde reddettiler. Onlar isyancılarla birlikte olmak ve onlar tarafından yönetimin başına getirilmek istemiyorlardı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

HALİFE HZ. ALİ (656-661)

1.

HZ. ALİ'NİN HİLAFETE GELİŞİ

HZ. OSMAN'IN 17 HAZİRAN 656'da şehit edilmesi ile, Hz. Ali, başsız İslam devletine halife olmuştu. İsyancı zorbalar ve ihtilalcılar, Hz. Osman'ın aleyhinde olmakta, onu iktidardan indirmekte ittifak halindeydiler. Fakat onun yerine getirecekleri halife'de görüş birliği içinde değillerdi. Mısırlı isyancılar Hz. Ali'yi, Basralılar Hz. Talha'yı, Kûfeli isyancılar da, Zübeyr b. Avvam'ı halife yapmak istiyorlardı. [545]

Mısırlı isyancılar düşüncelerini gerçekleştirmek üzere Hz. Ali'ye müracaat edince, Hz. Ali onlardan uzak durdu. Gerçi o bazı meselelerden dolayı hilafeti sırasında Hz. Osman'ı tenkit etmişse de ihtilalcilerin seçtiği bir halife olmak istemiyordu. [546] Hz. Talha ve Hz. Zübeyr de onlarla ilişki kurmak ve kendilerini halife yapmak isteyenlere aynı şekilde davrandılar. Sonra isyancılar Sa'd b. Ebi Vakkas'la Abdullah b. Ömer'e müracaat ettiler. Onlar da halife olmaya yanaşmadılar. Bu işe lâayık olanlar hilâfeti kabul etmeyince ihtilalciler şaşkınlıkta ve tereddütte kaldılar. Arzu ve emellerine ulaşamadıkları böyle bir durumda ülkelerine dönmek de işlerine gelmiyordu. Buna bir çözüm yolu bulmak için Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra Medinelileri topladılar ve şöyle tehdit ettiler:

“Siz ehl-i şurasınız, hükmünüz ümmet üzerine cari ve nafizdir. Size iki gün mühlet. Eğer bu müddet zarfında bu işi beceremezseniz, Ali, Talha ve Zübeyr'i ve falanı filanı katlederiz.” [547]

Medineliler silahlı güçlerin tehdidi üzerine gerçekten korktular ve telaşlandılar. Çünkü Medine'de hâkim olanlar bu isyancı ve ihtilalcilerdi. Hemen hilafeti Hz. Ali'ye kabul ettirmek için başına toplandılar. Fakat Hz. Ali isyancıların seçtiği bir halife olarak, onların vesayeti ile hilâfete gelmek istemiyordu. Hem şimdiye kadar halifeler darbeciler ve ihtilalciler tarafından seçilmemişti. Hz. Osman'ın şehit edilmesi ile başlayan süreç İslam tarihinde görülen ilk darbe ve ihtilaldi. Hz. Ali, başına üşüşenlere şöyle dedi:

“Bu sizin işiniz değil, Bedir'de bulunanların işidir. Ashab-ı Bedir kimi seçerse halife odur.” [548]

Ashab-ı Bedir, İslam'ın keyfiyetçe en büyük gazasında bulunmuş kimselerdi.^[549] Bedirliiler bu açıdan mertebece sahabenin en büyüklerinden idiler. Hz. Peygamber (a.s.m.) de Bedir'de bulunmanın faziletinden zaman zaman söz etmişti. Bedir'de bulunanlar, Hz. Ali'ye göre halife seçiminde en doğru kararı verecek olanlardı. Onlar kime evet derse halife o olacaktı. Elbette Ehl-i Bedir, içlerinden, Aşere-i Mübeşşere'den birini hilâfete getireceklerdi.

O zaman, Aşere-i Mübeşşere'den hayatta olanlar; Hz. Ali, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvam, Sa'd b. Ebi Vakkas ve Said b. Zeyd gibi kimselerdi. Said b. Zeyd, Hz. Ömer'in eniştesi ve yöneticilikte gözü olmayan ehl-i uzlet karakterli bir muhacirdi. Hz. Osman fitnesinden sonra Sa'd b. Ebi Vakkas da köşesine çekilmiş ve onunla aynı yolu seçmişti. Bu durumda geriye halife olması düşünülen üç kişi kalıyordu: Hz. Ali, Hz. Talha ve Hz. Zübeyr.

Ehl-i Bedir toplanıp kendi içlerinde bir karar verdiler ve Hz. Ali'yi hilafete daha lâıyk buldular. Sonra Hz. Ali'ye gidip tekliflerini dile getirdiler:

“Uzat elini, saha biat edeceğiz.”

Rasulullah'ın amcaoğlu ve damadı Hz. Ali hilafeti önemli sebeplerden dolayı kabul etmek istemedi:

“Beni bırakınız, başkasını arayınız. Önümüzde bir iş çıkacak ki, onu akıllar almaz, gönüller mütehammil olmaz. Bence emir olmaktansa, vezir (yardımcı) olmak evlâdır. Siz kimi intihap edersiniz (seçerseniz) ben de ona beyat ve cümleden (herkesten) ziyade itaat ederim.”

Gerçekten şu hassas dönemde, hilafet yükünü omuzlamak kolay değildi. Halife olacak kimseyi büyük problemler bekliyordu. Hz. Ali ise halife olduğu takdirde üstesinden gelmekte zorlanacağı bazı olayların arefesinde olduğunu tahmin etmekteydi.

Fakat Bedir ashabı yalvarma ve ısrarlarını sürdürdüler. Hz. Ali ısrarlar üzerine tekliflerini kabul etti.^[550] Onların biatlerini aldı, yalnız umumi biati yarına erteledi. Bedir'de bulunanlar, Hz. Ali'nin sözü ve vaadi üzerine yanından ayrıldılar. Fakat Hz. Talha ve Hz. Zübeyr içlerinde yoktu. *“Bu ikisi de olursa biat daha kuvvetli ve istikametli olur.”* düşüncesi ile bunların da yarın (25 Zilhicce 35, Cuma)^[551] Mescid-i Nebevî'de bulunmasına karar verdiler.

Hız. Ali'nın hilafeti konusunda Ahmed b. Hanbel'in Mûsned'inde geçen bir hadis-i şerif birkaç açıdan dikkat ekcidir. Hız. Ali'nin aktardığına göre bir gün Rasulullah'a şöyle sorulmuştu:

“Kendinden sonra kimi emir/halife yapıyorsun?”

Rasulullah bu konuda şu ilginç açıklamayı yapmıştı:

“Ebu Bekir'i emir yaparsanız, onu emin, dünya konusunda zahit ve ahiret konusunda rağbet edici bulursunuz. Ömer'i emir yaparsanız, onu pek güçlü, emin ve kınayanın kınamasından korkmaz bulursunuz. Ali'yi emir yaparsanız,-sizi bunu yapanlar olarak görmüyorum- onu da hâdi (doğru yolu gösteren) ve mehdi (doğru yola hidayet edilmiş) bulursunuz ve o sizi doğru yolda tutar.”^[552]

Gerçekten Rasulullah'ın vefatından sonra Rasulullah'ın ilk sırada adını verdiği Hız. Ebu Bekir halife seçilmiş, ardından onun ikici sırada andığı ve Ebu Bekir gibi hilafete layık gördüğü Hız. Ömer halife olmuştu. Hız. Ali ise ancak Hız. Osman'ın hilafetinden sonra halife oldu. O da hadiste anılan ilk iki kişi gibi önemli ve  ne çıkan vasıflara sahipti.

Hız. Ali halife seçilince ertesi gün Ehl-i Bedir *“genel biat”* için Mescid-i Nebevi'de toplandı. Basralı isyancılardan Hakîm b. Cebel bir miktar askerle Zübeyr b. Avvam'ı, yine muhaliflerden Kûfeli Malik Eşter de^[553] bir bölük askerle Talha b. Ubeydullah'ı Mescid'e getirdi. Hız. Ali 25 Zilhicce Cuma günü minbere çıktı ve şöyle dedi:

“Bu iş sizindir. Kimsenin onda hakkı yoktur. Siz kimi isterseniz, halife odur. D n bir karar üzerine ayrılmış idik. Ben istemeyerek söz verip, siz ise behemeh l beni intihapta/seçmede ısrar etmiştiniz.”

Onun bu sözleri üzerine oradakiler konuştular:

“Biz dünkü karar üzereyiz.”

Bunun  zerine Hız. Ali de şöyle dedi:

“şahit ol ya Rabbi!”^[554]

Sonra mescitte biat başladı ve önce Talha ve Zübeyr biat için ona getirildiler. Hız. Ali onlara şu teklifte bulundu:

“İsterseniz ben size biat edeyim.”

Onlar bu teklife karşılık şöyle dediler:

“Yok, biz sana biat edeceğiz.”

 nce Talha sonra da Zübeyr ona biat etti. Dört ay sonra Talha ve Zübeyr bugün ettikleri biat için, *“Biz can korkusundan dolayı biat ettik.”* diyeceklerdir. Gerçekten bu iki büyük sahabe zorla Mescid-i

Nebevi'ye getirilmişlerdi, ama biatte kendilerine zorlama yapılmamıştı. Bu iki sahabenin özel durumu bir yana, Hz. Ali'ye biati geciktirenler de vardı. Abdullah b. Ömer, Muhammed b. Mesleme, Zeyd b. Sabit, Ka'b b. Malik, Hassan b. Sabit, Ebu Said el-Hudri, Abdullah b. Selam, Suheyb b. Sinan, Üsame b. Zeyd, Kudâme b. Maz'ûn, Muğire b. Şûbe ve Nûman b. Beşir bunlardandı. [555]

[545] Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 441.

[546] bkz. Fıġlalı, "Ali", *DİA*, II, 372; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 441.

[547] Cevdet Paşa, I, 494.

[548] Cevdet Paşa, I, 496; Bedir ashabının önemi için bkz. Canan, XII, 56.

[549] Fetihten önceki Sahabelerle sonraki Sahabeler için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 85 vd.; Gümüştanevî, s. 496. nr. 6170; Canan, XII, 56; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 205 vd.

[550] Fıġlalı, "Ali", *DİA*, II, 372.

[551] Hicri 35. yıl.

[552] İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 468, (Müsned, I, 95'ten).

[553] Malik Eştér hakkında geniş bilgi için bkz. Diyarbekri, II, 272-273; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXIII, 441.

[554] Cevdet Paşa, I, 496

[555] Diyarbekri, II, 276; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 184; Cevdet Paşa, I, 497.

Hız. Ali halife seçilince ertesi gün Ehl-i Bedir "genel biat" için Mescid-i Nebevi'de toplandı. Basralı isyancılardan Hakîm b. Cebel bir miktar askerle Zübeyr b. Avvam'ı, yine muhaliflerden Kûfeli Malik Eştér de bir bölük askerle Talha b. Ubeydullah'ı Mescid'e getirdi. Hız. Ali 25 Zilhicce Cuma günü minbere çıktı ve şöyle dedi:

Fıġlalı, "Ali", *DİA*, II, 372.

Hicri 35. yıl.

İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 468, (Müsned, I, 95'ten).

Malik Eştér hakkında geniş bilgi için bkz. Diyarbekri, II, 272-273; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXIII, 441.

Cevdet Paşa, I, 496

Diyarbekri, II, 276; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 184; Cevdet Paşa, I, 497.

Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 441.

bkz. Fığlalı, “Ali”, *DİA*, II, 372; Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 441.

Cevdet Paşa, I, 494.

Cevdet Paşa, I, 496; Bedir ashabının önemi için bkz. Canan, XII, 56.

Fetihten önceki Sahabelerle sonraki Sahabeler için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 85 vd.; Gümüşhanevî, s. 496. nr. 6170; Canan, XII, 56; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 205 vd.

“Siz ehl-i şurasınız, hükmünüz ümmet üzerine cari ve nafizdir. Size iki gün mühlet. Eğer bu müddet zarfında bu işi beceremezseniz, Ali, Talha ve Zübeyr’i ve falanı filanı katlederiz.”

Ashab-ı Bedir, İslam’ın keyfiyetçe en büyük gazasında bulunmuş kimselerdi. Bedirliiler bu açıdan mertebeye sahabenin en büyüklerinden idiler. Hz. Peygamber (a.s.m.) de Bedir’de bulunmanın faziletinden zaman zaman söz etmişti. Bedir’de bulunanlar, Hz. Ali’ye göre halife seçiminde en doğru kararı verecek olanlardı. Onlar kime evet derse halife o olacaktı. Elbette Ehl-i Bedir, içlerinden, Aşere-i Mübeşşere’den birini hilâfete getireceklerdi.

“Ebu Bekir’i emir yaparsanız, onu emin, dünya konusunda zahit ve ahiret konusunda rağbet edici bulursunuz. Ömer’i emir yaparsanız, onu pek güçlü, emin ve kınayanın kınamasından korkmaz bulursunuz. Ali’yi emir yaparsanız,-sizi bunu yapanlar olarak görmüyorum- onu da hâdi (doğru yolu gösteren) ve mehdi (doğru yola hidayet edilmiş) bulursunuz ve o sizi doğru yolda tutar.”

Önce Talha sonra da Zübeyr ona biat etti. Dört ay sonra Talha ve Zübeyr bugün ettikleri biat için, *“Biz can korkusundan dolayı biat ettik.”* diyeceklerdir. Gerçekten bu iki büyük sahabe zorla Mescid-i Nebevi’ye getirilmişlerdi, ama biatte kendilerine zorlama yapılmamıştı. Bu iki sahabenin özel durumu bir yana, Hz. Ali’ye biati geciktirenler de vardı. Abdullah b. Ömer, Muhammed b. Mesleme, Zeyd b. Sabit, Ka’b b. Malik, Hassan b. Sabit, Ebu Said el-Hudri, Abdullah b. Selam, Suheyb b. Sinan, Üsame b. Zeyd, Kudâme b. Maz’ûn, Muğire b. Şûbe ve Nûman b. Beşir bunlardandı.

Fakat Bedir ashabı yalvarma ve ısrarlarını sürdürdüler. Hz. Ali ısrarlar üzerine tekliflerini kabul etti. Onların biatlerini aldı, yalnız umumi biati yarına erteledi. Bedir’de bulunanlar, Hz. Ali’nin sözü ve

vaadi üzerine yanından ayrıldılar. Fakat Hz. Talha ve Hz. Zübeyr içlerinde yoktu. *“Bu ikisi de olursa biat daha kuvvetli ve istikametli olur.”* düşüncesi ile bunların da yarın (25 Zilhicce 35, Cuma) Mescid-i Nebevi’de bulunmasına karar verdiler.

Mısırlı isyancılar düşüncelerini gerçekleştirmek üzere Hz. Ali’ye müracaat edince, Hz. Ali onlardan uzak durdu. Gerçi o bazı meselelerden dolayı hilafeti sırasında Hz. Osman’ı tenkit etmişse de ihtilalcilerin seçtiği bir halife olmak istemiyordu. Hz. Talha ve Hz. Zübeyr de onlarla ilişki kurmak ve kendilerini halife yapmak isteyenlere aynı şekilde davrandılar. Sonra isyancılar Sa’d b. Ebi Vakkas’la Abdullah b. Ömer’e müracaat ettiler. Onlar da halife olmaya yanaşmadılar. Bu işe lâayık olanlar hilâfeti kabul etmeyince ihtilalciler şaşkınlıkta ve tereddütte kaldılar. Arzu ve emellerine ulaşamadıkları böyle bir durumda ülkelerine dönmek de işlerine gelmiyordu. Buna bir çözüm yolu bulmak için Hz. Osman’ın şehit edilmesinden sonra Medinelileri topladılar ve şöyle tehdit ettiler:

“Şahit ol ya Rabbi!”

Fakat Bedir ashabı yalvarma ve ısrarlarını sürdürdüler. Hz. Ali ısrarlar üzerine tekliflerini kabul etti. Onların biatlerini aldı, yalnız umumi biati yarına erteledi. Bedir’de bulunanlar, Hz. Ali’nin sözü ve vaadi üzerine yanından ayrıldılar. Fakat Hz. Talha ve Hz. Zübeyr içlerinde yoktu. *“Bu ikisi de olursa biat daha kuvvetli ve istikametli olur.”* düşüncesi ile bunların da yarın (25 Zilhicce 35, Cuma) Mescid-i Nebevi’de bulunmasına karar verdiler.

HZ. OSMAN’IN 17 HAZİRAN 656’da şehit edilmesi ile, Hz. Ali, başsız İslam devletine halife olmuştu. İsyancı zorbalar ve ihtilalcılar, Hz. Osman’ın aleyhinde olmakta, onu iktidardan indirmekte ittifak halindeydiler. Fakat onun yerine getirecekleri halife’de görüş birliği içinde değillerdi. Mısırlı isyancılar Hz. Ali’yi, Basralılar Hz. Talha’yı, Kûfeli isyancılar da, Zübeyr b. Avvam’ı halife yapmak istiyorlardı.

“Bu sizin işiniz değil, Bedir’de bulunanların işidir. Ashab-ı Bedir kimi seçerse halife odur.”

2.

Kısas İsteği ve İki Farklı İçtihat

HZ. ALİ HALİFE OLUNCA Mısırlı isyancıların dediği olmuş, fakat Basralı ve Kûfeli isyancılar halife olarak düşündükleri Hz. Talha ve Hz. Zübeyr'e kızmışlardı. Biatten sonra Hz. Ali, Hz. Osman'ın hanımı Naile'nin yanına vardı ve Osman'ı kimin katlettiğini sordu. O, onun son anında yanında olan biri olarak şöyle bilgi verdi:

“(Odaya) tanımadığım iki kişi geldi. Muhammed b. Ebu Bekir de onlarla beraberdi.”

Muhammed, Hz. Ebu Bekir'in Esmâ bint-i Umeys'ten olan oğludur. O, Hz. Osman zamanında Mısır'a vali tayin edilmiş ama ardından yolda öldürülmesi için emir verilmişti.^[556] Bu suikasttan kurtulunca, emri veren ve bunu kâğıda yazan kimsenin halife sekreteri Mervan b. Hakem olduğu ortaya çıktı. Durum Hz. Osman'a sorulmuşsa da o durumdan haberdar olmadığını söylemişti. Muhammed bu olay sebebi ile isyancılar içinde yer almış ve Hz. Osman'ı öldürmek üzere diğer iki kişi ile onun odasına girmişti.^[557]

Hz. Ali'nin emriyle hemen Muhammed olay yerine getirildi. Kendisine Naile'nin iddiası iletili. O, bunun üzerine şöyle dedi:

“Naile'nin sözü yalan değil. Vallahi ben Osman'ı katletmek üzere (üzerine) girdim. Fakat bana babamın adını anınca, tövbe ve istiğfar ederek çıktım.”

Bu duruma göre Hz. Osman'ı öldürenler kesin olarak belli değildi ve Medine'de isyancılar binlerceydi. Hz. Ali durum üzerine doğru evine gitti. O sırada Talha, Zübeyr ve bazı Sahabeler de evine geldiler ve katiller hakkında kendisinden şer'i hükmü icra etmesini istediler. Katillerin hemen cezalandırılmasını istiyorlardı.^[558]

Hz. Ali de katilleri cezalandırma görüşündeydi. Fakat buna iki engel görüyordu:

1) *“Ben, bize hâkim olan, bizim hâkim olmadığımız bir topluluğa ne yapabilirim?”* diye ilk engeli dile getirdi. Ayrıca ortada belli bir katil de yoktu ve isyancılar, *“Osman'ı hepimiz öldürdük.”* diyorlardı.^[559] Şu

durumda, kısası icra etmeye gücü yoktu. İsyancılar hem kesretli hem kuvvetliydi. Ayrıca kendilerini cezalandırmak isteyenlere karşı müteyakkız durumdaydılar. Ayrıca o, diğer vilayetlerde durumun nasıl olduğunu da bilmiyordu ve Şam valisi Muaviye de Hz. Ali'yi, Hz. Osman'ın öldürülmesinde suç ortağı olarak görüyordu.^[560]

2) Hz. Ali'ye göre şu an herkes kısas isteme reyinde değildi. İhtilalci gruplar bunu zaten istemezlerdi. Bu sebepten ihtilal havasının yatışması için biraz sabretmek gerekiyordu. Ona göre bu karışıklık fazla sürmeyecekti. Anlaşılan o ki, Hz. Ali görüşünde isabetliydi. Her ne kadar haksızları cezalandırmak gerekiyorsa da, asayişin korumak da önemliydi. İhtilalcilerin ve zorbaların cemiyeti henüz dimdik ayakta idi. Fakat Talha ve Zübeyr'in içtihadı katillerin hemen cezalandırılması yönündeydi. Hz. Ali, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer zamanındaki hal üzere azimetini tercih ediyordu. Böylelikle Hz. Ali ile Talha ve Zübeyr arasında içtihat farkı doğdu.

Hicretin 36. yılı başlarında (M. 656) Hz. Ali vilayetlere yeni valiler gönderdi. Şam valisi Muaviye hariç diğer eyaletler (Mısır, Kûfe, Basra, Yemen) kendisine itaat ettiler. Bunun üzerine Hz. Ali hemen Şam vilayetini yola getirmek üzere harp hazırlığına başladı.^[561]

^[556] Bu durumun ihtilalcilerin uydurması olduğu da rivayet edilir; bkz. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 441.

^[557] Onu öldürmek üzere birkaç Mısırlı isyancının odasına girdiği de söylenir; bkz. Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 441.

^[558] Hz. Ali'nin cezalandırmada acele etmemesinin sebepleri için bkz. Taftazani, V, 305.

^[559] İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 466; Fırlı, "Ali", *DİA*, II, 373; Fırlı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.

^[560] Taftazani, V, 305; Fırlı, "Ali", *DİA*, II, 373.

^[561] Cevdet Paşa, I, 504.

Cevdet Paşa, I, 504.

Taftazani, V, 305; Fırlı, "Ali", *DİA*, II, 373.

İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 466; Fırlı, "Ali", *DİA*, II, 373; Fırlı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.

Hz. Ali'nin cezalandırmada acele etmemesinin sebepleri için bkz. Taftazani, V, 305.

Onu öldürmek üzere birkaç Mısırlı isyancının odasına girdiği de söylenir; bkz. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 441.

Bu durumun ihtilalcilerin uydurması olduğu da rivayet edilir; bkz. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 441.

Hicretin 36. yılı başlarında (M. 656) Hz. Ali vilayetlere yeni valiler gönderdi. Şam valisi Muaviye hariç diğer eyaletler (Mısır, Kûfe, Basra, Yemen) kendisine itaat ettiler. Bunun üzerine Hz. Ali hemen Şam vilayetini yola getirmek üzere harp hazırlığına başladı.

Muhammed, Hz. Ebu Bekir’in Esmâ bint-i Umeyyâ’ten olan oğludur. O, Hz. Osman zamanında Mısır’a vali tayin edilmiş ama ardından yolda öldürülmesi için emir verilmişti. Bu suikasttan kurtulunca, emri veren ve bunu kâğıda yazan kimsenin halife sekreteri Mervan b. Hakem olduğu ortaya çıktı. Durum Hz. Osman’a sorulmuşsa da o durumdan haberdar olmadığını söylemişti. Muhammed bu olay sebebi ile isyancılar içinde yer almış ve Hz. Osman’ı öldürmek üzere diğer iki kişi ile onun odasına girmişti.

1) “*Ben, bize hâkim olan, bizim hâkim olmadığımız bir topluluğa ne yapabilirim?*” diye ilk engeli dile getirdi. Ayrıca ortada belli bir katil de yoktu ve isyancılar, “*Osman’ı hepimiz öldürdük.*” diyorlardı. Şu durumda, kisası icra etmeye gücü yoktu. İsyancılar hem kesretli hem kuvvetliydi. Ayrıca kendilerini cezalandırmak isteyenlere karşı müteyakkız durumdaydılar. Ayrıca o, diğer vilayetlerde durumun nasıl olduğunu da bilmiyordu ve Şam valisi Muaviye de Hz. Ali’yi, Hz. Osman’ın öldürülmesinde suç ortağı olarak görüyordu.

1) “*Ben, bize hâkim olan, bizim hâkim olmadığımız bir topluluğa ne yapabilirim?*” diye ilk engeli dile getirdi. Ayrıca ortada belli bir katil de yoktu ve isyancılar, “*Osman’ı hepimiz öldürdük.*” diyorlardı. Şu durumda, kisası icra etmeye gücü yoktu. İsyancılar hem kesretli hem kuvvetliydi. Ayrıca kendilerini cezalandırmak isteyenlere karşı müteyakkız durumdaydılar. Ayrıca o, diğer vilayetlerde durumun nasıl olduğunu da bilmiyordu ve Şam valisi Muaviye de Hz. Ali’yi, Hz. Osman’ın öldürülmesinde suç ortağı olarak görüyordu.

Bu duruma göre Hz. Osman’ı öldürenler kesin olarak belli değildi ve Medine’de isyancılar binlerceydi. Hz. Ali durum üzerine doğru evine gitti. O sırada Talha, Zübeyr ve bazı Sahabeler de evine

geldiler ve katiller hakkında kendisinden şer'i hükmü icra etmesini istediler. Katillerin hemen cezalandırılmasını istiyorlardı.

Muhammed, Hz. Ebu Bekir'in Esmâ bint-i Umeys'ten olan oğludur. O, Hz. Osman zamanında Mısır'a vali tayin edilmiş ama ardından yolda öldürölmesi için emir verilmişti. Bu suikasttan kurtulunca, emri veren ve bunu kâğıda yazan kimsenin halife sekreteri Mervan b. Hakem olduğu ortaya çıktı. Durum Hz. Osman'a sorulmuşsa da o durumdan haberdar olmadığını söylemişti. Muhammed bu olay sebebi ile isyancılar içinde yer almış ve Hz. Osman'ı öldürmek üzere diğeri iki kişi ile onun odasına girmişti.

3.

Cemel Vakası

3.1. Önemli Muhalifler

HZ. TALHA VE ZÜBEYR B. AVVAM, Hz. Osman'ın icraatlarına en çok itiraz edenlerdendiler. Ona sert muhalefet gösterenlerden biri Ümmü'l-Müminîn Hz. Ayşe idi.^[562] Hatta Hz. Osman halife iken Allah Rasulü'nün (a.s.m.) gömleğini ve hatıra olarak sakladığı saç kıllarını gösterip şöyle demişti:

“İşte gömleği ve kılları eskimedi, lakin şeriatı eskidi.”

Bu sözleri ile Hz. Osman'ın icraatına tarizde bulunuyordu. Fakat diğer muhalifler gibi, o da sonunda işin bu noktaya varacağını düşünmemişti. 35. yılın Zilhiccesinde (Haziran 656) haccını yapıp Mekke'den ayrılırken, Hz. Osman'ın şehit edildiğini, Hz. Ali'nin de yerine halife seçildiğini duyunca, Hz. Osman'ın şehit edilmesine fevkalâde üzüldü. Hatta Medine'ye, ihtilalcilerin hâkimiyetindeki başşehre gitmekten vazgeçip, yeniden Mekke'ye döndü ve halkı Hz. Osman'ı öldürenlerin kisasına teşvik etmeye başladı.

Hz. Ayşe Mekke'de Hz. Osman'ın *“mazlum olarak”* öldürüldüğüne dair meşhur konuşmasını yaptı. Halifenin öldürülmesinden Hz. Ayşe'yi sorumlu tutanlar da vardı. Fakat Hz. Ayşe bu görüşü savununanları sert bir şekilde reddetti.^[563] Hz. Ayşe'nin teşvikine ilk katılan, Hz. Osman döneminin Mekke valisi Abdullah b. Amir el-Hadrami oldu. İhtilal üzerine Medine'den şuraya buraya kaçan Emeviler gibi, o da Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra Mekke'deydi. Mekke'de bulunan diğer Emeviler de Hz. Ayşe'ye destek verdiler. Hz. Ayşe'nin başını çektiği bu grup cezalandırma geciktikçe büyüyen bir muhalefet şekline dönüşüyordu.^[564]

Hz. Osman'ın icraatına, daha doğrusu onun sayesinde Emevilerin yaptığı yolsuzluklara en şiddetli itiraz edenlerden biri de Talha b. Ubeydullah'tı.^[565] O da itiraz ve tenkitlerinde Hz. Ayşe gibi samimiydi. Bunlar Hz. Osman düşmanlığından, hissi durumlar ve yan tutmalardan kaynaklanmıyordu. Fakat o da muhalefetin bir fitneye ve ihtilale dönüşeceğini ummuyordu. Hz. Osman mazlumen şehit edilince, Talha da çok üzüldü ve kederlendi. Hatta Hz.

Osman'ın katillerini cezalandırma yolunda, canını feda etmeye karar verdi.

Hız. Talha ve Hız. Zübeyr, Hız. Ali halife seçilip, Şam'dan isyan haberi geldiğinde, Müslümanlar arasında bir ikilik çıkacağını tahmin edip, umre yapacaklarını söyleyerek Hız. Ali'den izin istemişler ve Mekke'ye gelmişlerdi.^[566] Orada kendileri ile aynı reyî paylaşan Hız. Ayşe ile görüştüler ve onunla ortak hareket etmeye karar verdiler. Hız. Peygamber'in hanımı Hız. Hafsa da o sırada Mekke'deydi ve onlara katılmak istiyordu.^[567]

3.2. Basra'ya Yürüyüş ve Hav'eb Suyu

Şu an durum daha hassas hale geliyordu. Çünkü o zamanlar, Hız. Ali'den sonra Müslümanlar içinde en önde gelen iki lider, Hız. Talha ve Hız. Zübeyr'di.

Hız. Ayşe, *"Hemen Medine'ye yürüyelim."* teklifini yaptıysa da, bu iki sahabe, Medine'ye gidilirse Medinelilerin kendilerini savunamayacağını, çünkü biatle Hız. Ali'ye söz vermiş olduklarını söylediler. Hız. Ayşe'ye Şam'a gitmeyi teklif ettiler. Fakat sâbık Basra valisi Abdullah b. Amir şu teklifte bulundu:^[568]

"Şam tarafına Muaviye kâfidir. Basra'ya gidelim. Benim orada nice taraftarlarım var. (Hem) Basralılar Talha'ya meyillidirler. Mekke ahalisini kıyam ettirdiğimiz gibi, Basralıları dahi kıyam ettiririz."^[569]

Bu fikre onay denilince, Basra Körfezinin kuzeyine, Irak'taki Basra şehrine gitmeye karar verildi. Üç bin kişi ile Mekke'den çıkıldı. O sırada Hız. Hafsa da onlarla birlikte Basra'ya hareket etmek istemiş, fakat kardeşi Abdullah kendisini bundan vazgeçirmiş ve ona engel olmuştu.^[570]

Yolda yeni seçilecek halifenin kim olacağı tartışmaları başladı. Hız. Talha, Hız. Zübeyr veya Hız. Osman'ın oğullarından birinin halife olmasını öne süren görüşler ortaya çıktı. Hız. Osman'ın Kûfe valisi Said b. As, *"Hilafet Ümeyye soyundan alınamaz."* diyor ve Hız. Osman'ın oğullarından birinin halife olmasında ısrar ediyordu. Tartışmalar sonunda yola çıkan üç bin kişiden çoğu kendilerinden ayrıldı ve Basra'ya gidenlerin sayısı bine düştü.^[571] Hız. Ali durumu haber alınca, kendisine biat etmeyen Şam valisi üzerine sefer düzenlemekten vazgeçip bunlara karşı çıkmaya karar verdi.

Burada dikkat çeken önemli hususlardan biri, Hz. Ali'ye biat eden, biatle ona itaate ve yardıma söz vermiş duruma gelen Hz. Talha ve Hz. Zübeyr'in karar değiştirip Hz. Ayşe ile ona karşı kıyama kalkmalarıdır. Bu durum onların hatalarındandır.^[572] Küçükler hata ettiği gibi, Aşere-i Mübeşşere'den de olsa büyükler de hata edebilirler. Fakat Ehl-i Sünnet'e göre, içtihat salahiyetindeki bir kimsenin reyinde hatası, muaheze sebebi olmaz.^[573]

Hz. Ayşe, Talha ve Zübeyr'in başını çektiği ordu, Basra'ya doğru yol alıyordu. Ya'la b. Ümeyye seksen altına satın aldığı cemeli (erkek deveyi) Hz. Ayşe'nin emrine vermiş, o da bu deveye binerek yolculuğunu yapıyordu. Ordu Basra'ya doğru yol alırken Hav'eb Suyuna vardı. Burası Amir Oğullarının suyu idi.^[574] Geniş bir vadi içinde bulunuyordu.^[575] Ordu burada konakladı. Ordu konaklayınca orali bedevilerin köpekleri ürümeye başlamışlardı. Köpekler ürüyünce Hz. Ayşe sordu:

"Bu hangi sudur?"

Askerler bilgi verdiler:

"Hav'eb."

Bunun üzerine Hz. Ayşe donup kaldı. *"İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râci'un"* ayetini okuyarak hayretini ve arkasından inleyip ah vah ederek üzüntüsünü belirtti. Şu an hiç beklemediği bir olayla karşı karşıyaydı. Çünkü bir gün Rasul-i Ekrem Ezvâc-ı Tâhiratı toplamış ve şöyle buyurmuştu:

"Keşke hanginiz üzerine Hav'eb köpeklerinin havlayacağını bilsem!"

Bir başka rivayete göre de Rasulullah şöyle buyurmuştu:

"Acaba sizden hanginiz, güzel bir cemel (erkek deve) üzerinde yerinden çıkacaktır? Hatta ona Hav'eb köpekleri ürüyecek, onun sağında solunda çok kimseler katledilecektir, hem o neredeyse helak olacakken kurtulacaktır."^[576]

Hz. Ayşe şimdi 30 yıl öncesinin bu sahih haberlerini hatırlıyordu. Devesini ihtırdı, artık buraya gelişine pişmandı ve şöyle demeye başladı:

"Meğer Hav'eb Suyu sahibesi benmişim. Aman beni geri çevirin! Geri çevirin!"

Ordu da ona uyararak bir gece orada konakladı. Hz. Ayşe bu ihbar-ı gaybı gördükten sonra ileri gitmek istemiyordu. Aslında onun Basra'ya gitmek üzere yola çıkışının sebeplerinden biri de suçluları cezalandırıp Müslümanlar arasındaki bu fitneye ve ayrılığa son vermektir.^[577] Fakat onun gitmemesi askerin dağılmasına sebep olabilirdi. Hz. Ali'nin çok miktarda askerle üzerlerine geldiği haberi ile telaş gösterilince ordu oradan hareket etti.

Basra, Kufe ve Basra Körfezi. Hitti, I, 217.

Hareket öncesi kız kardeşi Esmâ'nın oğlu Abdullah b. Zübeyr, teyzesi Hz. Ayşe'yi ikna etmek için çok uğraşmış, Basra'ya giderse Müslümanlar arasındaki fitne ve bölünmeyi sona erdirebileceğini dile getirmiş ve *"Belki Allah Teâlâ senin sayende müminlerin arasını düzeltecektir."* demişti. Bazı askerler de Hav'eb'in yerinin burası olmadığına onu ikna etmeye uğraşıyorlardı.^[578] Derken Hz. Ayşe de orduyla birlikte hareket etti.

Diğer yandan Hz. Ali hicri 36 yılının Rebiülevveli sonlarında Medine'den çıkmış, daha doğrusu buna mecbur kalmıştı.^[579] 656

yılıının Ağustos sonlarıydı, şu an Hz. Ali'nin yanında 4000 asker vardı. Bunlardan dört yüzü ensardan, dört yüzü Rıdvân Biatinde bulunanlardandı.^[580] Yani hemen hemen bütün sahabe kendini destekliyorlardı. Cemel ordusu Basra'ya ulaşınca, Basralılar durum karşısında iki gruba ayrıldılar.

Hz. Ali tarafından atanan Basra valisi Osman b. Hunejf, Cemel ordusuna meyledenlerin şehirden çıkmasını emretti. Derken bir akşam namazı sırasında vali ve adamları karşı tarafın yaptığı bir baskınla esir edildiler. Vali saçlı sakalı yolunarak küçük düşürüldü ise de Hz. Ayşe onun öldürülmesine müsaade etmedi ve isyancılar Abdurrahman b. Ebu Bekir'i Basra valisi atadılar.

3.3. Sulh Taraftarlığı ve Gizli Karar

Hz. Ayşe ordusu, Hz. Ali'den önce Basra'ya varıp altı yüz kadar muhalifi öldürmüştü, Yukarıda söylediğimiz üzere Osman b. Hunejf küçük bir çatışmadan sonra bertaraf edilip şehre hâkim olundu.^[581] Hz. Ali ordusu ise, Irak şehirlerinden Kûfe dışında toplanıp oradan Basra'ya doğru hareket etti. Basra'ya gelince, taraflar fitneyi teskin etme konusunda anlaştılar.^[582] Herkes sulh taraftarı oldu. Artık her iki taraf durumdan memnun ve kalben rahattı. Hatta Hz. Ali Basra önünde ordusuna bir hitabede bulundu. Yarın sabah Basra'ya gideceğini belirtti, sonra şu önemli sözleri söyledi:

“Osman aleyhine huruç edenlerden ve onlara iâne (yardım) eyleyenlerden kimse benimle beraber gelmesin!”^[583]

Hz. Ali'nin bu emri ve sözleri, ordusundaki Hz. Osman muhaliflerini ve ihtilalcileri kuşkulandırdı ve korkuttu. Mısırlı ihtilalcilerden Sebeiyye gürûhunun başı Abdullah b. Sebe,^[584] ihtilalcilerden Halid b. Mülcem ve Kûfeli Malik Eşter, Hz. Osman'a karşı isyan etmiş ve muhalif kimselerdi.^[585] Hz. Ali'nin kendileri ile ilgili sözleri olanları telaşlandırdı. O gece adı geçenler gizlice bir araya geldiler ve istişarede bulundular. Önce şöyle durum tespiti yaptılar:

“Ali, Kitabullâh'ın ahkâmını (hükümlerini) Ehl-i Cemel'den daha iyi bilir ve icrasına daha ziyade gayret eder. Osman aleyhine huruç etmiş olanlar şimdi hep onun yanında olduğu halde bakın ne diyor? İki taraf barışınca ne olacak düşünmeliyiz.”

Bunun üzerine Mâlik Eşter şu değerlendirmeyi yaptı:

“Vallahi bizim hakkımızda iki tarafın reyî birdir. Barıştıkları gibi, bizi idama kıyam ederler. Geliniz, Talha’nın üzerine hücum ile onu Osman’a ilhak edelim (öldürelim). Ondan sonra bizim rahat durmamıza razı olurlar ve bununla iktifa edip ilerisine gitmezler.”

Burada Malik Eşter hakkında kısaca durmak gerekir: O, Neha’da ve Kûfe’de saygın biriydi, asıl adı Malik b. Hâris olan Malik Eşter Nehâî, Hz. Osman döneminde Kûfe’de oturuyordu. Hz. Osman, Said b. As’ı Kûfe valisi tayin etmişti. Bir gün Said Kûfe eşrafı yanında olduğu halde Kûfe Mescidine gelmişti. Bunun üzerine ona Kûfe’den ve onun Sevad arazisinden söz ettiler. O sırada valinin sahib-i şurtası (polis müdürü) Abdurrahman b. Huneyn, *“Sevad’ın hepsinin emirin (Kûfe valisinin) olmasını çok isterdim.”* dedi. Bu söze, cesareti ve hatipliği ile tanınan Eşter Nehâî karşı çıktı:

“Allah’ın bize kılıçlarımızla fey olarak verdiği şey emirin olamaz!”

Sahib-i şurta ona karşı sert konuştu:

“Sus ey Eşter! Vallahi vali isterse Sevad’ın hepsi onun olur.”

Eşter bu çıkışla geri adım atmadı:

“Ey Abdurrahman, yalan söylüyorsun!”

Şurta başının gerçekleri konuşmadığını ve açıkça yalan söylediğini açıklıyordu. Valinin buna teşebbüs etse de muktedir olamayacağını söyledi. Oradakiler şurta başına hücum edip hırpaladılar, hatta yüz aşağı düşürdüler. Durum üzerine vali Halife Hz. Osman’a bir mektup yazdı. Eşter’in yardımcıları ile birlikte Kûfe’den ihracına ve Şam’a sürülmesine emir verilmesini istiyordu. Adı geçenler sürülüp orada tutuldular. Derken Kûfeliler ona mektuplar yazıp, Emevilerin masiyetlerine itaat etmeyeceklerini bildirdiler. O da çok geçmeden Kûfe’ye gelip Kûfe valisine itaat etmeyeceğini bildirdi. Birbirini takip eden olaylar ve Eşter’in muhalefeti böyle başlamış oldu.

Eşter Yermuk’ta ve Siffin’de bulunmuş biriydi. Eşter Hz. Osman dönemi sonlarında Hz. Osman’ın Kûfe’ye vali tayin ettiği Said b. As’ın yolunu keserek onu Kûfe’ye sokmamış, Hz. Osman da eski vali Ebu Musa el-Eşari’yi oraya vali tayin etmek zorunda kalmıştı ve bu olay isyancılara cesaret vermişti. [\[586\]](#)

Biz yine, Cemel Savaşı öncesi gizlice bir araya gelen ihtilalcilerin toplantısına gelelim. Eşter’in yukarıdaki sözleri birkaç noktadan önemliydi:

a) Öncelikle Hz. Osman aleyhine olanlar, durumlarını sağlama almak için Hz. Ali taraftarı gözüküyorsa da, aslında iş aleyhlerine döndüğü an onu dinlemeyebileceklerdi.

b) İki taraf sulha vardığı an suçlarının ortaya çıkacağını ve ölümle cezalandırılacaklarını biliyorlardı. Bu sebepten onlar barış istemiyorlar ve savaşı durdurma taraftarı olmuyorlardı.

c) Onlara göre, Allah'ın hükümlerini icra konusunda, Hz. Ali asla taviz vermezdi. Hatta bu hususta o muhaliflerinden daha gayretliydi. Ruhsatla değil, azimetle amel ederdi.

d) Hz. Osman muhalifi ve Hz. Ali taraftarı olan, onun ordusuna katılan Malik Eşter, halife ve başkomutan Hz. Ali'den emir almaksızın, karşı tarafa saldırmayı ve Talha b. Ubeydullah'ı öldürmeyi teklif edebiliyordu. Bu nokta da onların düşünce ve tavırlarını ortaya koyma açısından önemliydi. Bunlar ordu içinde bir çeteydi, ordudan farklıydılar ve gerektiğinde kendi başlarına hareket edebilecek bir cuntaydılar.

Hz. Osman'a karşı başkaldıran ve onu ortadan kaldırmak için Medine'ye gelen Abdullah b. Sebe, Mâlik Eşter'in sözlerine karşılık daha ince ve hesaplı düşünceler içinde şöyle dedi: *“Talha'nın yanında beş bin kadar adam var. Siz ise burada iki bin beş yüz kadar adamsınız. Bu dediğinizi yapamayız.”*

2500 rakamı bazı noktalarda birbirleri ile anlaşabilen muhaliflerin o andaki güçlerini göstermektedir. Bu ortamda canilerin cezalandırılmasının mümkün olmayacağı konusunda da bir fikir vermektedir. Gizli toplantıda öne sürülen bütün görüşlerin sonunda İbn-i Sevdâ diye bilinen Yahudi dönmesi Abdullah b. Sebe konuyu şöyle bağladı:

“Ey kavim (topluluk), sizin izzet (galibiyet) ve kuvvetiniz nâs/halk ile ihtilâttadır.^[587] Şimdi onlara müdanene ediniz^[588] ve iki taraf yekdiğerine mülâki oldukta^[589] aralarında bir kavga çıkarınız ki, yekdiğeri ile cenge mecbur ve meşgul olsunlar, siz de korktuğumuzdan kurtulasınız.”^[590]

Oysa o, Hz. Osman ve onun Mısır'daki valisine ve yönetimine karşı çıkarken İslam âleminde yeni bir fikir ortaya atmış, Hz. Ali'nin Rasulullah'ın varisi olduğunu iddia etmiş biriydi.^[591] Ama buradaki davranışı farklıydı. İstişareye katılanlar görüş olarak onu doğruladılar. Onlar sürekli galip ve kuvvetli olabilmek için çoğunluk

içinde ve onlarla birlik görünmeye devam edecekler, fakat gerektiğinde durumun aleyhlerine dönmesini engelleyeceklerdi. Çünkü istişare sırasında Abdullah b. Sebe; *“Her iki gruptan da ayrılalım.”* düşüncesine karşı, *“Nâs (insanlar) sizin yalnız kaldığınızı isterler ve sizi yalnız gördükleri gibi üzerinize hücum ederler.”* diye de kendilerini ikaz etmişti. [\[592\]](#)

Bir bakıma gizli kurulda ve cuntada kararı alınan ikinci önemli husus, her iki tarafın anlaşmasını engellemek ve iki güçlü tarafı birbirine kırdırıp, tehlikeyi atlatmaktır.

Ertesi gün Hz. Ali şehre girmek için Basra'ya doğru yürüdü. Kendisine Basra'dan büyük iltihaklar oldu. Hatta Hz. Ali 10.000 askeri olan Ahnef b. Kays'ın tarafsız kalmasını bile istedi.

Bu arada ihtilalcilerden başka, hem Hz. Ali tarafında hem de Aşhab-ı Cemel tarafında savaş taraftarları vardı. İki ordu Basra'da Abdullah b. Ziyad'ın konağı önünde karşı karşıya geldiler. Hz. Ali Talha ve Zübeyr'e haber gönderip, sulh kararı üzere iseler savaştan uzak durmalarını istedi. [\[593\]](#)

3.4. Savaş Öncesi Hz. Talha ve Hz. Zübeyr'le Görüşme

Hz. Ali'nin haberi üzerine Talha b. Ubeydullah ile Zübeyr b. Avvam ileri çıktılar. Hz. Ali de ileri çıktı. Üç büyük sahabe iki ordunun gözleri önünde buluştular. [\[594\]](#) İlk konuşan Hz. Ali oldu:

“Savaşa hazır olmuştunuz, ama Allah huzurunda bir özür ve sebep de hazır ettiniz mi? Ben sizin kardeşiniz değil miyim, size benim kanımı helal kılacak bir sebep hâdis oldu mu?”

O, bu sözleri ile birkaç hususu dile getiriyordu. Önemli olan savaşa hazır olmak değil, savaşın meşru olmasıydı. Ayrıca, İslam'a göre bir kimse, belli suçlar dışında öldürülemezdi. Sonra Talha'ya dönerek şöyle konuştu:

“Talha! Sen kendi haremimi/hanımını evinde terk ile Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem haremimi buraya getirip de onunla birlikte savaş mı edeceksin? Sen bana biat eylemedin mi?”

Böylece Hz. Ali normalde haremünde, başkaları içine karışmaksızın oturması gereken bir İslam kadınının, savaşımaya gelmesi uygun olmazsa, Ezvâc-ı Tâhirât'tan birinin, Ahzab suresi otuz iki ve otuz

üçüncü âyetleri ortada dururken^[595] Basra'ya savaşa gelmesinin uygun olmadığını ihtar ediyordu. Ayrıca kadınlar konusunda gelen “*hicâb âyeti*” de konuyla ilgiliydi.^[596] Nitekim Hz. Ayşe sonradan, Ahzab suresi 33. âyetini nazara alarak, Cemel Ordusuyla yola çıkışına çok pişman olmuş ve ne zaman Ahzab suresinin 33. âyetini okusa ağlamıştır.

Hz. Ali sözleriyle ayrıca, Hz. Talha ve Hz. Zübeyr'e kendisine hilâfeti için biat ettiklerini hatırlatıyordu. Biat; itaat ve yardım için kuvvetli söz vermektir. Elbette bu ahdin ve söz vermenin bir mesuliyeti vardı.

Hz. Talha onun, “*Sen bana biat etmedin mi?*” sözleri üzerine şu karşılığı verdi:

“*Evet, ama kılıç boynumun üzerinde idi.*”

Kendisi ve Hz. Zübeyr, Hz. Ali'ye biat edileceğinde Mescid-i Nebevi'ye zorla getirilmişlerse de biate zorlanmamışlardı. Bu hale göre hem Hz. Talha hem Hz. Zübeyr “*nâkis = biatını bozan*” kimselerdi.^[597]

Sonra Hz. Ali, Zübeyr b. Avvam'a döndü:

“*Ey Zübeyr! Seni Allah'a yemine çağırıyorum. Sen Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle derken duymadın mı: 'İnneke tukâtîlunî ve ente zâlimun =Zalim/haksız olduğun halde sen benimle harp edeceksin?'*”

Bunun üzerine o şöyle konuştu:

“*Evet, fakat unutmuşum.*”^[598]

Zübeyr b. Avvam şu an gerçekten olayı hatırlamıştı:

“*Eğer bu hadis-i şerif önceden hatırıma gelseydi buraya gelmezdim.*” dedi ve ekledi: “*Vallahi artık ebediyen sizinle savaşmam.*”^[599]

O, yemin ediyor ve artık Hz. Ali ile savaşamayacağını dile getiriyordu. Böylece Hz. Ali'nin içtihadında musib/haklı, karşısına çıkanların reylerinde hata ettikleri anlaşıldığı gibi Allah Rasulü'nün ihbar-ı gayb nevinden verdiği bir haber de meydana çıkıyordu.

Allah Rasulü'nün bu ihbarı şöyle olmuştu: Bir gün Hz. Peygamber'le Hz. Ali birlikte yürüyordu. Derken Zübeyr b. Avvam karşılarından geldi. Bunun üzerine Rasul-i Ekrem tebessüm ederek

bir Hz. Ali'ye, bir ona baktı. Bu manidar hal üzerine Zübeyr niçin gülümseyip ikisine baktığını sorunca Rasulullah şunları söylemişti:

“Tukâtiluhû ve ente lehû zâlimûn = Ona zulmettiğin (kendisine karşı haksız olduğun) halde, onunla savaşıacaksın.”^[600]

Hz. Zübeyr düşünceliydi. Yoksa şimdi bu ihbar-ı bilgayb mı gerçekleşecekti?

Hz. Ali'nin konuşmaları üzerine, Hz. Talha'da tereddüt ve pişmanlık belirttiği gibi, Hz. Zübeyr de taraftarları içine varıp yeni durumu anlattı ve Hz. Ali ile savaşmayacağını bildirdi. Baldızı Hz. Ayşe, *“Peki ne yapacaksın?”* diye sorunca da, *“Dönüp gideceğim.”* cevabını vermişti.

Hz. Zübeyr'in görüş ve içtihadını bu şekilde değiştirmesi ayrıca gösteriyor ki o, hak ve hakperestlik uğruna, içtihadını haklı bilerek buralara kadar gelmişti. Onlar birer müçtehitti. Cevdet Paşa'nın da belirttiği gibi: *“Ashab-ı kiram, kendilerini haklı zannederek*^[601] *mukatele ettiklerinden içtihatlarında hata etseler bile*^[602] *mazur olurlar. Amma dünya için cenk eden sair nâs/insanlar, zalim oldukları halde maktul olurlar.”*^[603]

3.5. İhtilalcıların Gece Hücumu ve Savaş

İşin sevindirici yanı artık her iki taraf barış müzakeresine başlamıştı. Hz. Ali tarafını temsil eden Abdullah b. Abbas, Cemel ordusu tarafından Muhammed b. Talha ile görüşmeye başladı.

Diğer yandan iki tarafın anlaşması ve barışması durumunda, kendilerinin cezalandırılacağını iyi bilen Abdullah b. Sebe, Halid b. Mülcem ve Malik Eşter gibileri, geceleyin tekrar gizlice toplanıp durumu görüştüler ve kararlarını verdiler. Hemen başkomutan Hz. Ali'den habersiz Cemel ordusu üzerine hücum edeceklerdi. Gerçekten karşı tarafa saldırıp savaşmaya başladılar. Karşı taraf şaşırmıştı. *“Kûfeliler ansızın bizi bastı.”* kanaatine vardılar. *“Ali kan dökmedikçe bu işten vazgeçmeyecek.”* diye düşündüler. Hz. Ali de *“Ne oluyor?”* diye durumu anlamak istemişse de, ihtilalci Sebeyye'nin adamları *“Ashab-ı Cemel bizi bastı.”* diye onu yanılttılar.

Hz. Ali ve Hz. Ayşe savaşı durdurmak için uğraşılsa da bu mümkün olmadı.^[604] Artık her iki taraf askerinin önünü almak

mümkün değildi. Böylece ihtilalci Sebeiyye'nin dediği oldu ve bir komplo sonucu iki Müslüman kuvvet birbirine girmişti.^[605]

Zübeyr b. Avvam'a, oğlu "*Yemininin kefareтини verirsin.*" deyip zorla savaş meydanına at sürdürmüşse de, harpte Hz. Ali tarafında bulunan Ammar'la karış karşıya gelen Hz. Zübeyr, onun, "*Buradan savuş git!*" sözleri üzerine harp sahasını terk etti.

Hz. Ali ordusu iltihaklarla yirmi bini bulmuşken, muhaliflerin de yirmi-otuz bin kadar askeri vardı. Şimdi İslam tarihinde ilk olarak ikisi de Müslüman olan iki büyük ordu, ihtilalcilerin oyununa gelerek yok yere savaşıyordu.^[606] Hz. Talha hâlâ savaşmakta müteredditti. Safların arasında beklerken kendisine bir ok isabet edip onu ağır yaraladı ve hemen Basra'ya götürüldü. Giderken pişmanlığını dile getiren şiirler okuyordu. Basra'da harap bir eve yerleştirildiyse de kanı durdurulamayıp şehit oldu. Kendisine, özellikle öldürmek için ok atan sonradan ortaya çıktı. Bu aynı ordu safları içinde yer alan Mervan b. Hakem'di. O, Talha'yı Osman'ın katillerinin biri sayarak bunu gerçekleştirmişti.^[607]

Zübeyr b. Avvam ise, Cemel Vakası'nda savaşa katılmadı. Bir kölesiyle atlı olarak Sibâa Vadisi'ne doğru gitmek üzere yola çıktı. Hz. Ali tarafından, tarafsız kalması istenen Ahnef b. Kays'ın askerleri yanından geçiyordu. Askerlerden biri gidenleri görüp, "Zübeyr gidiyor." deyince Ahnef; "*İki askeri birbirine düşürüp kendisi geri mi döndü?*" dedi. Bu söz üzerine orada bulunan Amr b. Cürmûz iki arkadaşıyla at koşturup Zübeyr'in arkasına düştüler. Sibâa Vadisi'nde onlara yetiştiler.

Zübeyr b. Avvam'la kölesi namaz kılmak için atlarından indikleri sırada, Amr b. Cürmûz arkasından ona yaklaştı ve zırhının yakasına vurup onu şehit etti. Sonra komutanı Ahnef'e gidip durumu bildirdi. Derken onu şehit ettiği kılıcı hilafet divanına getirdi. İzin alıp Hz. Ali'nin huzuruna girmek istiyordu. Hacıp, durumu Hz. Ali'ye iletince Hz. Ali Hacıp'e şunları söyledi:

"*Safiye'nin oğlunu öldürene cehennemî müjdele!*"^[608]

Çünkü o, Rasulullah'tan şöyle duymuştu:

"*Zübeyr'in katiline ateşle müjde ediniz.*"^[609]

Hz. Ali ordusu devam eden savaşta galip gelince, Ashab-ı Cemel, şehir içine, Basra'ya doğru kaçmaya başladı. Halife askerleri onları

takip ediyordu. Sebeiyye grubu özellikle Hz. Ayşe'nin deve üzerindeki mahfesine ok yağdırıyor, karşı taraf da onu savunuyordu. Oklardan sonra kargı ve kılıç savaşı oldu. Hz. Ali her iki taraftan çok adam öldüğünü görünce emir verdi:

“Deveyi sinirleyin! Deve yere düşünce bağiler/isyancılar dağılır.”

Dediği yapıldı ve isyancılar kaçıştılar. Hz. Ali kaçanlar hakkında da şöyle emir verdi:

“Kaçanların arkalarına düşmeyin, yaralıları öldürmeyin, evlere de girmeyin!”

Sonra yanında yetişen Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'i çağırarak, [610] *“Git, Ayşe için bir çadır kur ve yarası beresi var mı, bak da haber getir!”* diye emretti.

Ammar b. Yasir'le Muhammed, gidip mahfeyi deve üzerinden aldılar. Ahşap mahfe oklarla kirpiye dönmüş, fakat zırhlı olduğundan içine ok işlememişti. Sonra halife gidip Hz. Ayşe'nin halini ve hatırını sordu. Ardından Hz. Ayşe Kûfeli Ka'ka b. Amr ve diğerleri ile görüştü. O şöyle diyordu:

“Keşke yirmi yıl önce ölseydim.”

Akşamleyin Hz. Ali'nin üvey oğlu ve Hz. Ayşe'nin baba bir kardeşi Muhammed, ablası Hz. Ayşe'yi Basra'da bir konağa yerleştirdi. Geceleyin savaş yerindeki yaralılar; ölenler arasından sıvıştılar ve Basra'ya gelip ev halkları ile görüştüler.

Cemel Vakası hicretin 36. yılı 15 Cumadelahirasında (9 Aralık 656) yapılan ilk iç harpti. Hz. Ali taraftarlarından üç bin, Hz. Ayşe taraftarlarından on bin kişi katledilmiş ve Hz. Ali galip gelmişti. [611]

1) Ne sebeple olursa olsun böyle bir savaşın olması ve bu savaşta bunca kahramanların katledilmesi, İslam'ın ve fetihlerin geleceği açısından çok olumsuz ve ciğer dayanmaz bir durumdu. Şimdiye kadar en büyük dış düşmanla yapılan savaşlarda bile bu kadar kan akmamıştı.

2) Cemel Savaşı İslamlar içinde çıkan ilk iç harpti. [612] Bu ilk örneğin ardından, Hz. Osman fitnesinin sebep olduğu ve tetiklediği diğer savaşlar gelecekti.

Ertesi gün Hz. Ali harp sahasını dolaştı. Maktullerin defnedilmesine izin verdi. Talha b. Ubeydullah'ı, taşındığı harap evde toz toprak içinde cansız yatar görünce üzüntüsünden ağladı. Yüzünden tozları silerek şunları söyledi: “İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn. Bir Kureyşliyi

böyle yere düşüp serilmiş görmek istemezdim.”^[613] Zübeyr b. Avvam’ın öldürülmesi de onu çok üzmüştü.

Cemel Vakası, Müslümanların akaid imamaları arasında da tartışılan ve üzerinde durulan bir konudur. Ehl-i Sünnet’in Selefiyyesine göre, Cemel Vakası tartışılmamalıdır. Çünkü Allah ona katılanları affetmiştir. Ehl-i Sünnet’e, Şiilere, Haricilere ve Mutezile’nin çoğunluğuna göre, Cemel Olayı’nda Hz. Ali haklı, karşısındakiler haksızdırlar. İbn-i Hazm her iki tarafın iyi niyetli olduğunu, savaşın bir içtihat hatasından kaynaklandığını ve komplo sonucu gerçekleştiğini söyler.

Bazı Sünniler onun bu görüşünü destekler. Ehl-i Sünnet’ten olan Taftazani, Hz. Ali karşısında yer alanların tekfir edilemeyeceğini, ihtilaf çıkarma gayesiyle oraya gelmediklerini, ama Hz. Ali’nin görüşünde musip, diğerlerinin haksız olduğunu söyler. Ona göre Cemel Vakası’na katılanlar, bir içtihat sonucu Hz. Ali karşısında yer almışlardır.^[614]

3.6. Bağilerle İlgili Hükümler

Şerhu’l-Makâsıd’da, sahabenin ihtilaflarının ancak iki cihetle ele alınıp anlatılabileceği belirtilir. Onlardan birincisi sahabe hakkındaki uygunsuz düşünceleri zihinlerden temizlemektir. İkincisi de bağilerle ilgili hükümleri anlamak içindir. Çünkü ilk savaşı bağı/isyen olayları Hz. Ali devrinde olmuştur.^[615]

Bağı, kelime olarak “*haktan ayrılma, haddi aşma, zulmetme, Allah’a karşı gelme, dinin çizdiği sınırları geçme*” gibi manalara gelir. Bağyla ilgili ayetler vardır. Bağî; isyankâr, meşru İslam devleti başkanına başkaldıran demektir. Genel görüşe göre, bağiler silah kullandıkları takdirde onlara karşı savaşılır, bu sırada onları öldürmek helaldir. Yaralıları öldürülmez, malları ganimet değildir. Esir alınıp köleleştirilemezler ve kaçanları takip edilmez. Hz. Ali’nin onlara karşı davranışları bu konuda belirleyici olmuştur.^[616]

Savaş sonrası Hz. Ali, askerlerin elinde ne kadar mal varsa onları bir araya getirtti. Basra Mescidine gönderip, üzerinde devlet damgası olmayan malları sahiplerine geri verdi.

Hz. Ali’ye Cemel Vakası’nda karşısına çıkanların durumu ve hükmü sorulunca da şöyle cevap verdi:

“(Onlar) din kardeşlerimiz olup, üzerimize bağı/isyân ve huruç ettiler.”^[617]

Hız. Ali'nin bağıilerden, kaılanları takip ettirmemesi, mallarını kendilerine geri vermesi, onların din kardeşi olduğunu belirtmesi ve yalnız bağı kabul etmesi, daha sonraki zamanda İslam hukukunda bağıilerle ilgili hükümleri şekillendirmiştir. İslam hukukunda, İslam devletine haksız yere baş kaldıranlara bâğı (buğât/isyancılar) denir. İslam devleti Hucurat suresi dokuzuncu ayetine göre *“bunları ıslah etmek ve yola getirmekle görevlidir.”*^[618]

İslam'da devlet başkanı meşruiyetini kaybetmediğı müddetçe ona başkaldırılamaz.^[619] Bağıiler/isyancılar nasihatle, şüpheleri giderilerek, yerine göre tazirle ve savaşa başladıkları takdirde savaşa yola getirilirler. Bağıilerle savaştan maksat imha değil ıslahtır. Tevbe ederlerse devlet el koyduğu malları geri verir.^[620] Hız. Ali'ye ordusunda bulunan bazı askerlerinin düşünce ve niyetleri kulağına gelmişti. Askerlerinden bazıları karşı taraftan esir almayı istediklerinde onlara, *“Ayşe kimin hissesine düşecek?”* diye cevap vermişti.

Hız. Ali savaştan üç gün sonra muzaffer olarak Basra'ya girdi. Bütün Basralılar kendine biat ettiler. Abdullah b. Abbas Basra valisi, Ziyad b. Ebih de haraç ve beytûlmal üzerine görevli memur olarak tayin edildi.^[621]

Savaştan sonra Hız. Ali, Hız. Ayşe'nin yol hazırlıklarını yaptı. Ona on iki bin dirhem verdi.^[622] Hız. Ömer de divanlar teşkil edince Hız. Ayşe için yıllık on iki bin dirhem takdir etmişti. Onunla Basra'ya kadar gelenlerin geri dönmesine izin verdi. Onu Kardeşi Muhammed b. Ebu Bekir'le birlikte Medine'ye gönderdi. Basra kadınlarından kırk tanesi de Hız. Ayşe'nin yanına katıldı. Hız. Ayşe Hicri 36. yılın Receb ayı başında (Aralık 565 sonları) Basra'dan çıktı. Hız. Ali gidip kendisi ile vedalaştı. Onu bir mil kadar teşyi etti ve yola uğurladı. Oğulları, Hız. Hasan, Hız. Hüseyin ve Muhammed b. Hanefiyye de bir günlük yol mesafesine kadar uğurladılar.^[623]

Hız. Ayşe yola çıkacağı gün bir kısım insanlar merakla başına toplanmışlardı. Hız. Ali de vedalaşmak için orada iken, Hız. Ayşe toplananlara şunları söylemişti:

“Oğullarım, (aramızda olanlardan dolayı) kiminiz kimine itap etmesin. Benimle Ali arasında olan şey, geçmişten kaynaklanmış değildir. Ancak bir kadınla onu koruyanlar arasında olan şeydir. Hem durum şu ki, hayırlıların bana itaba hakkı vardır.”

Bunun üzerine Hz. Ali de şu değerlendirmeyi yaptı:

“Doğru söyledi. Vallahi benimle onun arasında olan ancak budur. Hem mutlaka o dünya ve ahirette Nebinizin hanımıdır.”^[624]

Hz. Ayşe o yıl da hac yapmak istediği için doğru Mekke'ye gitti. Orada beş ay kalıp o yıl da haccını yaptıktan sonra Medine'de uzlete çekildi.^[625] Hayatının sonuna dek, Cemel Savaşı'na çıktığından dolayı pişmanlık duyarak zaman zaman ağladı. Hatta bu acı olaya karışmadan ölmeyi bile temenni ettiği olmuştu.^[626]

Cemel Savaşı öncesi ashab-ı kiramın büyüklerinden Ammar b. Yasir de benzer bir değerlendirmede bulunmuştu. Cemel ordusu Hz. Ali'ye muhalefetle Basra'ya doğru giderken, Hz. Ali, Ammar b. Yasir'le Hz. Hasan'ı asker toplamak üzere Kûfe'ye göndermişti. Bir gün Hz. Hasan minbere çıkmış, Ammar b. Yasir de onun altındaki basamakta durmuştu. Hz. Ammar Talha ve Zübeyr'le birlikte kendilerine karşı olan Hz. Ayşe validemiz hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştı:

“Ayşe Basra'ya doğru yola çıktı. Ayrıca vallahi o, Nebimizin dünya ve ahirette zevcesidir. Fakat Allah, ona mı, Ayşe'ye mi itaat ettiğinizi bilmek için sizi onunla imtihana çekiyor.”^[627]

Hz. Ayşe'nin, Hz. Ali'nin değerlendirmesi ve Ammar b. Yasir'in söyledikleri bizim açımızdan önemlidir. Dikkat edilirse burada ashabın ona ta'n ve tenkidi yoktur. Bir zaman Hz. Peygamber de Hz. Ali'ye şöyle buyurmuştu: *“Yakında seninle Ayşe arasında hadise çıkacak.”*

Bunun üzerine Hz. Ali şöyle dedi:

“Ey Allah'ın Rasulü onlar (ashab-ı kiram) içinde en şakî ben miyim?”

Hz. Peygamber ona şöyle karşılık vermişti:

“Hayır. Fakat şu iş olunca onu me'menine (emin yerine) iade et.”^[628]

Ebu Râfi'den alınan bu hadis-i şerif de, ileride Hz. Ali ile Hz. Ayşe arasında çıkacak olayda, Hz. Ali'nin nasıl hareket edeceğini ihbar-ı

bilgayb tarzında ihbar etmiş ve olaylar ihbar edildiği şekilde ortaya çıkmıştı. Hz. Ali emredildiği şekilde Ümmehât-ı Müminînden olan Hz. Ayşe validemizi me'menine iade etmiştir.

[562] Fayda, "Âişe", *DİA*, II, 203.

[563] Fıĭlalı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.

[564] Cevdet Paşa, I, 504.

[565] Taftazani, V, 307-308; Fayda, "Âişe", *DİA*, II, 203.

[566] Fıĭlalı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.

[567] Fıĭlalı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.

[568] bkz. Fayda, "Âişe", *DİA*, II, 203.

[569] Cevdet Paşa, I, 505, (alıntı sadeleştirildi).

[570] Fıĭlalı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.

[571] Fıĭlalı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.

[572] Taftazani, V, 307; Diyarbekri, II, 276; Cevdet Paşa, I, 506. Ashab-ı kiramın hatalarına işaret için Fetih suresi sonuna bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli* s. 261.

[573] Bilmen, *Muvazzah İlm-i Kelâm*, s. 252; Heytemi, *Savâik*, s. 210; Taftazani, V, 308; Nâkisler, Mârikler ve Kâsitlar konusu için bkz. Sarıcık, *Hulafâ-yı Raşidin Döneminden*, s. 56; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s.261, 290; Yavuz, "Cemel", *DİA*, VII, 322.

[574] Mansur Ali, V, 317; Cevdet Paşa, I, 508.

[575] Feyruzabadi, s. 90.

[576] Ahmed b. Hanbel, VI, 52, 97; Cevdet Paşa, I, 508; Mansur Ali, V, 317; Fıĭlalı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.

[577] Fayda, "Âişe", *DİA*, II, 203.

[578] Fıĭlalı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.

[579] Fıĭlalı, "Ali", *DİA*, II, 373.

[580] Cevdet Paşa, I, 518; Muhammed Hurdari, *İtmâmu'l-Vefa*, s. 180.

[581] Fayda, "Âişe", *DİA*, II, 203; Fıĭlalı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.

[582] Bu hususta Ka'ka b. Amr'ın hizmeti büyük oldu. Fıĭlalı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.

[583] Abdullah b. Sebe bir Yahudi dönmesiydi. "Hz. İsa yeryüzüne incekse ondan daha faziletli olan Hz. Muhammed niye inmesin?" ve "Her peygamberin bir varisi vardır. Hz. Ali de Hz. Muhammed'in

varisidir.” gibi fikirlerle etrafına adam topluyordu. Kûfe’den Mısır’a sürülmüştü. Hac bahanesi ile Hz. Osman muhalifi olarak Medine’ye gelmişti. Hz. Ali taraftarı görünüyordu ve ordusu içindeydi.

[584] bkz. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 441; Fığlalı, “Cemel Vakası”, *DİA*, VII, 320.

[585] Malik Eşter’in Kûfe valisinin şehre girmesini engellemesi için bkz. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXIII, 441.

[586] Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 441.

[587] Karışmadır. Muhammed Hudari, *İtmâmu’l-Vefa*, s. 180.

[588] Onlardan görününüz, onlar gibi düşünmediğiniz halde böyle görününüz.

[589] Kavuşunca.

[590] Cevdet Paşa, I, 518-519.

[591] Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 440.

[592] Cevdet Paşa, I, 518-518.

[593] Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s. 184; Diyarbekri, II, 277; Taftazani, V, 307 vd.

[594] Fığlalı, “Cemel Vakası”, *DİA*, VII, 320.

[595] Ahzab suresinde Peygamber hanımları şahsında bütün mümin hanımlara, yabancı erkeklere (namahremlere) karşı ciddi konuşmaları, evlerinde vakarla oturmaları, teberrüc yapmamaları, namaz kılmaları, zekât vermeleri, Allah’a ve Resûlüne itaat etmeleri gibi hususlar emredilmekteydi. bkz. *Ahzab*, 33/32-33; *Zâdu’l-Mesir*, VI, 379; Yazır, VI, 3927 vd.; Heyet, *Mec. Tefâsir*, V, 115 vd.; Muhammed Hudari, *İtmâmu’l-Vefa*, s.180; Sarıcık, *Cahiliye* s, 30 vd.; Sabuni, II, 524.

[596] *Ahzab*, 33/59. “Bundan böyle harem farz kılınmıştır ki, o zamana kadar Arap’da adet değildi.” bkz. Yazır, VI, 3920; ayrıca 32. ayetin tefsiri ve muhadderelik için bkz. Yazır, VI, 3890-3892.

[597] Nâkisler, Mârikler ve Kâsitler için bkz. Taftazani, V, 308; Hakîm, III, 139-140.

[598] Hakîm, III, 366-367; krş. Mansur Ali, V, 317; Muhammed Hudari, *İtmâmul-Vefa*, s. 181; Fığlalı, “Cemel Vakası”, *DİA*, VII, 320.

[599] Diyarbekri, II, 277; Cevdet Paşa, I, 520.

[600] Mansur Ali, V, 317; Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s. 187.

[601] Zaten içtihat bir zandır. Taftazani, V, 307; Cemel Savaşında Hz. Ali’nin içtihatında musib olması, bkz. Zehebi, *el-Hulafâu’r-*

Râşidûn s. 201.

[602] Sarıcık, *Hulafâ-yı Raşidîn Döneminden*, s. 40 vd.

[603] Cevdet Paşa, I, 521.

[604] Fıġlalı, “Cemel Vakası”, *DİA*, VII, 320.

[605] Yavuz, “Cemel”, *DİA*, VII, 322.

[606] Fayda, “Âişe”, *DİA*, II, 203.

[607] Fıġlalı, “Cemel Vakası”, *DİA*, VII, 320.

[608] Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s. 188; Bilmen, *Muvazzah İlm-i Kelâm*, s. 250 vd.

[609] İbnü Ebi’l-Izz, s. 384; Heytemi, *Savâik*, s.214; Taftazani, V, 308; İbnü’l-Esir, *Üsdu’l-Gâbe*, II, 199; Cevdet Paşa, I, 524; Fıġlalı, “Cemel Vakası”, *DİA*, VII, 320.

[610] Muhammed b. Ebu Bekir, Hz. Ali yanında yetişmiş ve tarafında yer almıştı. Ayrıca bkz. Fıġlalı, “Cemel Vakası”, *DİA*, VII, 320.

[611] Cevdet Paşa, I, 526; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 269. Ölenlerin 20.000 olduğu da söylenir; bkz. Diyarbekri, II, 277; Fıġlalı, “Ali”, *DİA*, II, 373; Fıġlalı, “Cemel Vakası”, *DİA*, VII, 320.

[612] Hitti, I, 276.

[613] Zehebi, *İtmamu’l-Vefa*, s.183; Cevdet Paşa, I, 526.

[614] Yavuz, “Cemel”, *DİA*, VII, 322.

[615] Taftazani, V, 304; Şafak, “Bağy”, *DİA*, IV, 451-452.

[616] Şafak, “Bağy”, *DİA*, IV, 451-452.

[617] Cevdet Paşa, I, 527.

[618] *Hucurât*, 49/9; Şafak, “Bağy”, *DİA*, IV, 451-452.

[619] İsyân mad., bkz. Debbâġoġlu-Kara, s.284.

[620] Debbâġoġlu-Kara, s.284.

[621] Cevdet Paşa, I, 527.

[622] Fayda, “Âişe”, *DİA*, II, 203; Fıġlalı, “Cemel Vakası”, *DİA*, VII, 320.

[623] Fıġlalı, “Ali”, *DİA*, II, 373.

[624] Zehebi, *İtmâmu’l-Vefa*, s. 183.

[625] Fayda, “Âişe”, *DİA*, II, 203.

[626] Zehebi, *İtmâmu’l-Vefa*, s.183; Cevdet Paşa, I, 527; Fayda, “Âişe”, *DİA*, II, 203.

[627] Buhari, IV, 220, Fezail, 30; Mansur Ali, V, 316.

[628] Gümüşhanevî, s. 303, nr. 3758 (*Müsned* ve Tabarânî'nin *Fi'l-Kebîr*'inden).

Hız. Osman'ın icraatına, daha doğrusu onun sayesinde Emevilerin yaptığı yolsuzluklara en şiddetli itiraz edenlerden biri de Talha b. Ubeydullah'tı. O da itiraz ve tenkitlerinde Hız. Ayşe gibi samimiydi. Bunlar Hız. Osman düşmanlığından, hissi durumlar ve yan tutmalardan kaynaklanmıyordu. Fakat o da muhalefetin bir fitneye ve ihtilale dönüşeceğini ummuyordu. Hız. Osman mazlumen şehit edilince, Talha da çok üzüldü ve kederlendi. Hatta Hız. Osman'ın katillerini cezalandırma yolunda, canını feda etmeye karar verdi.

“Eğer bu hadis-i şerif önceden hatırıma gelseydi buraya gelmezdim.” dedi ve ekledi: “Vallahi artık ebediyen seninle savaşmam.”

Savaştan sonra Hız. Ali, Hız. Ayşe'nin yol hazırlıklarını yaptı. Ona on iki bin dirhem verdi. Hız. Ömer de divanlar teşkil edince Hız. Ayşe için yıllık on iki bin dirhem takdir etmişti. Onunla Basra'ya kadar gelenlerin geri dönmesine izin verdi. Onu Kardeşi Muhammed b. Ebu Bekir'le birlikte Medine'ye gönderdi. Basra kadınlarından kırk tanesi de Hız. Ayşe'nin yanına katıldı. Hız. Ayşe Hicri 36. yılın Receb ayı başında (Aralık 565 sonları) Basra'dan çıktı. Hız. Ali gidip kendisi ile vedalaştı. Onu bir mil kadar teşyi etti ve yola uğurladı. Oğulları, Hız. Hasan, Hız. Hüseyin ve Muhammed b. Hanefiyye de bir günlük yol mesafesine kadar uğurladılar.

Hız. Zübeyr'in görüş ve içtihadını bu şekilde değiştirmesi ayrıca gösteriyor ki o, hak ve hakperestlik uğruna, içtihadını haklı bilerek buralara kadar gelmişti. Onlar birer müçtehitti. Cevdet Paşa'nın da belirttiği gibi: *“Ashab-ı kiram, kendilerini haklı zannederek mukatele ettiklerinden içtihatlarında hata etseler bile mazur olurlar. Amma dünya için cenk eden sair nâs/insanlar, zalim oldukları halde maktul olurlar.”*

“Safiye'nin oğlunu öldürene cehennemi müjdele!”

“Ey kavim (topluluk), sizin izzet (galibiyet) ve kuvvetiniz nâs/halk ile ihtilâttadır. Şimdi onlara müdanene ediniz ve iki taraf yekdiğerine mülâki oldukta aralarında bir kavga çıkarınız ki, yekdiğeri ile cenge mecbur ve meşgul olsunlar, siz de korktuğumuzdan kurtulasınız.”

Fığlalı, “Ali”, *DİA*, II, 373.

Fıġlalı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.
Feyruzabadi, s. 90.
Mansur Ali, V, 317; Cevdet Paşa, I, 508.
Fayda, "Âişe", *DİA*, II, 203.
Ahmed b. Hanbel, VI, 52, 97; Cevdet Paşa, I, 508; Mansur Ali, V, 317; Fıġlalı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.
Fıġlalı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.
Fıġlalı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.
Bilmen, *Muvazzah İlm-i Kelâm*, s. 252; Heytemi, *Savâik*, s. 210; Taftazani, V, 308; Nâkisler, Mârikler ve Kâsitlar konusu için bkz. Sarıcık, *Hulafâ-yı Raşidin Döneminden*, s. 56; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s.261, 290; Yavuz, "Cemel", *DİA*, VII, 322.
Taftazani, V, 307; Diyarbekri, II, 276; Cevdet Paşa, I, 506. Ashab-ı kiramın hatalarına işaret için Fetih suresi sonuna bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli* s. 261.
bkz. Fayda, "Âişe", *DİA*, II, 203.
Fıġlalı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.
Cevdet Paşa, I, 505, (alıntı sadeleştirildi).
Cevdet Paşa, I, 504.
Fıġlalı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.
Fıġlalı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.
Taftazani, V, 307-308; Fayda, "Âişe", *DİA*, II, 203.
Fayda, "Âişe", *DİA*, II, 203.
Ertesi gün Hz. Ali harp sahasını dolaştı. Maktullerin defnedilmesine izin verdi. Talha b. Ubeydullah'ı, taşındığı harap evde toz toprak içinde cansız yatar görünce üzüntüsünden ağladı. Yüzünden tozları silerek şunları söyledi: "İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn. Bir Kureyşliyi böyle yere düşüp serilmiş görmek istemezdim." Zübeyr b. Avvam'ın öldürölmesi de onu çok üzmüştü.

2) Cemel Savaşı İslamlar içinde çıkan ilk iç harpti. Bu ilk örneğin ardından, Hz. Osman fitnesinin sebep olduğu ve tetiklediğı diğler savaşlar gelecekti.

Hz. Ali'nin bağıilerden, kaçanları takip ettirmemesi, mallarını kendilerine geri vermesi, onların din kardeşi olduğunu belirtmesi ve yalnız bağı kabul etmesi, daha sonraki zamanda İslam hukukunda bağıilerle ilgili hükümleri şekillendirmiştir. İslam hukukunda, İslam devletine haksız yere baş kaldıranlara bâğı (buğât/isyancılar) denir.

İslam devleti Hucurat suresi dokuzuncu ayetine göre “*bunları ıslah etmek ve yola getirmekle görevlidir.*”

“Zübeyr’in katiline ateşle müjde ediniz.”

“Osman aleyhine huruç edenlerden ve onlara iâne (yardım) eyleyenlerden kimse benimle beraber gelmesin!”

Kavuşunca.

Bu arada ihtilalcilerden başka, hem Hz. Ali tarafında hem de Ashab-ı Cemel tarafında savaş taraftarları vardı. İki ordu Basra’da Abdullah b. Ziyad’ın konağı önünde karşı karşıya geldiler. Hz. Ali Talha ve Zübeyr’e haber gönderip, sulh kararı üzere iseler savaştan uzak durmalarını istedi.

Cevdet Paşa, I, 518; Muhammed Hurdari, *İtmâmu’l-Vefa*, s. 180.

Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 441.

Malik Eşter’in Kûfe valisinin şehre girmesini engellemesi için bkz. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXIII, 441.

Onlardan görününüz, onlar gibi düşünmediğiniz halde böyle görününüz.

Karışmadadır. Muhammed Hudari, *İtmâmu’l-Vefa*, s. 180.

Bu fikre onay denilince, Basra Körfezinin kuzeyine, Irak’taki Basra şehrine gitmeye karar verildi. Üç bin kişi ile Mekke’den çıkıldı. O sırada Hz. Hafsa da onlarla birlikte Basra’ya hareket etmek istemiş, fakat kardeşi Abdullah kendisini bundan vazgeçirmiş ve ona engel olmuştu.

Bu hususta Ka’ka b. Amr’ın hizmeti büyük oldu. Fığlalı, “Cemel Vakası”, *DİA*, VII, 320.

Fayda, “Âişe”, *DİA*, II, 203; Fığlalı, “Cemel Vakası”, *DİA*, VII, 320.

bkz. Yiğit, “Osman”, *DİA*, XXXII, 441; Fığlalı, “Cemel Vakası”, *DİA*, VII, 320.

Abdullah b. Sebe bir Yahudi dönmesiydi. “Hz. İsa yeryüzüne incekse ondan daha faziletli olan Hz. Muhammed niye inmesin?” ve “Her peygamberin bir varisi vardır. Hz. Ali de Hz. Muhammed’in varisidir.” gibi fikirlerle etrafına adam topluyordu. Kûfe’den Mısır’a sürülmüştü. Hac bahanesi ile Hz. Osman muhalifi olarak Medine’ye gelmişti. Hz. Ali taraftarı görünüyordu ve ordusu içindeydi.

“*Ey kavim (topluluk), sizin izzet (galibiyet) ve kuvvetiniz nâs/halk ile ihtilâttadır. Şimdi onlara müdanene ediniz ve iki taraf yekdiğerine*

mülâki oldukta aralarında bir kavga çıkarınız ki, yekdiğeri ile cenge mecbur ve meşgul olsunlar, siz de korktuğumuzdan kurtulasınız.”

Diğer yandan Hz. Ali hicri 36 yılının Rebiülevveli sonlarında Medine’den çıkmış, daha doğrusu buna mecbur kalmıştı. 656 yılının Ağustos sonlarıydı, şu an Hz. Ali’nin yanında 4000 asker vardı. Bunlardan dört yüzü ensardan, dört yüzü Rıdvân Biatinde bulunanlardandı. Yani hemen hemen bütün sahabe kendini destekliyorlardı. Cemel ordusu Basra’ya ulaşınca, Basralılar durum karşısında iki gruba ayrıldılar.

Hz. Talha ve Hz. Zübeyr, Hz. Ali halife seçilip, Şam’dan isyan haberi geldiğinde, Müslümanlar arasında bir ikilik çıkacağını tahmin edip, umre yapacaklarını söyleyerek Hz. Ali’den izin istemişler ve Mekke’ye gelmişlerdi. Orada kendileri ile aynı reyi paylaşan Hz. Ayşe ile görüştüler ve onunla ortak hareket etmeye karar verdiler. Hz. Peygamber’in hanımı Hz. Hafsa da o sırada Mekke’deydi ve onlara katılmak istiyordu.

“Şam tarafına Muaviye kâfidir. Basra’ya gidelim. Benim orada nice taraftarlarım var. (Hem) Basralılar Talha’ya meyillidirler. Mekke ahalisini kıyam ettirdiğimiz gibi, Basralıları dahi kıyam ettiririz.”

“Ey kavim (topluluk), sizin izzet (galibiyet) ve kuvvetiniz nâs/halk ile ihtilâttadır. Şimdi onlara müdanene ediniz ve iki taraf yekdiğerine mülâki oldukta aralarında bir kavga çıkarınız ki, yekdiğeri ile cenge mecbur ve meşgul olsunlar, siz de korktuğumuzdan kurtulasınız.”

Burada dikkat çeken önemli hususlardan biri, Hz. Ali’ye biat eden, biatle ona itaate ve yardıma söz vermiş duruma gelen Hz. Talha ve Hz. Zübeyr’in karar değiştirip Hz. Ayşe ile ona karşı kıyama kalkmalarıdır. Bu durum onların hatalarındandır. Küçükler hata ettiği gibi, Aşere-i Mübeşşere’den de olsa büyükler de hata edebilirler. Fakat Ehl-i Sünnet’e göre, içtihat salahiyetindeki bir kimsenin reyinde hatası, muaheze sebebi olmaz.

Hareket öncesi kız kardeşi Esmâ’nın oğlu Abdullah b. Zübeyr, teyzesi Hz. Ayşe’yi ikna etmek için çok uğraşmış, Basra’ya giderse Müslümanlar arasındaki fitne ve bölünmeyi sona erdirebileceğini dile getirmiş ve *“Belki Allah Teâlâ senin sayende müminlerin arasını düzeltecektir.”* demişti. Bazı askerler de Hav’eb’in yerinin burası

olmadığına onu ikna etmeye uğraşıyorlardı. Derken Hz. Ayşe de orduyla birlikte hareket etti.

Hz. Ali ordusu iltihaklarla yirmi bini bulmuşken, muhaliflerin de yirmi-otuz bin kadar askeri vardı. Şimdi İslam tarihinde ilk olarak ikisi de Müslüman olan iki büyük ordu, ihtilalcilerin oyununa gelerek yok yere savaşıyordu. Hz. Talha hâlâ savaşmakta müteredditti. Safların arasında beklerken kendisine bir ok isabet edip onu ağır yaraladı ve hemen Basra'ya götürüldü. Giderken pişmanlığını dile getiren şiirler okuyordu. Basra'da harap bir eve yerleştirildiyse de kanı durdurulamayıp şehit oldu. Kendisine, özellikle öldürmek için ok atan sonradan ortaya çıktı. Bu aynı ordu safları içinde yer alan Mervan b. Hakem'di. O, Talha'yı Osman'ın katillerinin biri sayarak bunu gerçekleştirmişti.

İslam'da devlet başkanı meşruiyetini kaybetmediği müddetçe ona başkaldırılamaz. Bağiler/isyancılar nasihatle, şüpheleri giderilerek, yerine göre tazirle ve savaşa başladıkları takdirde savaşa yola getirilirler. Bağilerle savaştan maksat imha değil ıslahıdır. Tevbe ederlerse devlet el koyduğu malları geri verir. Hz. Ali'ye ordusunda bulunan bazı askerlerinin düşünce ve niyetleri kulağına gelmişti. Askerlerinden bazıları karşı taraftan esir almayı istediklerinde onlara, *“Ayşe kimin hissesine düşecek?”* diye cevap vermişti.

Bağy, kelime olarak *“haktan ayrılma, haddi aşma, zulmetme, Allah'a karşı gelme, dinin çizdiği sınırları geçme”* gibi manalara gelir. Bağyla ilgili ayetler vardır. Bağî; isyankâr, meşru İslam devleti başkanına başkaldıran demektir. Genel görüşe göre, bağiler silah kullandıkları takdirde onlara karşı savaşılr, bu sırada onları öldürmek helaldir. Yaralıları öldürülmez, malları ganimet değildir. Esir alınıp köleleştirilemezler ve kaçanları takip edilmez. Hz. Ali'nin onlara karşı davranışları bu konuda belirleyici olmuştur.

Hz. Ayşe, Talha ve Zübeyr'in başını çektiği ordu, Basra'ya doğru yol alıyordu. Ya'la b. Ümeyye seksen altına satın aldığı cemeli (erkek deveyi) Hz. Ayşe'nin emrine vermiş, o da bu deveye binerek yolculuğunu yapıyordu. Ordu Basra'ya doğru yol alırken Hav'eb Suyuna vardı. Burası Amir Oğullarının suyu idi. Geniş bir vadi içinde bulunuyordu. Ordu burada konakladı. Ordu konaklayınca oralı

bedevilerin köpekleri ürümeye başlamışlardı. Köpekler ürüyünce Hz. Ayşe sordu:

Böylece Hz. Ali normalde haremindedir, başkaları içine karışmaksızın oturması gereken bir İslam kadınının, savaşmaya gelmesi uygun olmazsa, Ezvâc-ı Tâhirât'tan birinin, Ahzab suresi otuz iki ve otuz üçüncü âyetleri ortada dururken Basra'ya savaşa gelmesinin uygun olmadığını ihtar ediyordu. Ayrıca kadınlar konusunda gelen "hicâb âyeti" de konuyla ilgiliydi. Nitekim Hz. Ayşe sonradan, Ahzab suresi 33. ayetini nazara alarak, Cemel Ordusuyla yola çıkışına çok pişman olmuş ve ne zaman Ahzab suresinin 33. ayetini okusa ağlamıştır.

"Evet, fakat unutmuşum."

Hız. Talha ve Hız. Zübeyr, Hız. Ali halife seçilip, Şam'dan isyan haberi geldiğinde, Müslümanlar arasında bir ikilik çıkacağını tahmin edip, umre yapacaklarını söyleyerek Hız. Ali'den izin istemişler ve Mekke'ye gelmişlerdi. Orada kendileri ile aynı reyî paylaşan Hız. Ayşe ile görüştüler ve onunla ortak hareket etmeye karar verdiler. Hız. Peygamber'in hanımı Hız. Hafsa da o sırada Mekke'deydi ve onlara katılmak istiyordu.

Hız. Ali savaştan üç gün sonra muzaffer olarak Basra'ya girdi. Bütün Basralılar kendine biat ettiler. Abdullah b. Abbas Basra valisi, Ziyad b. Ebîh de haraç ve beytûlmal üzerine görevli memur olarak tayin edildi.

Hız. Ayşe Mekke'de Hız. Osman'ın "mazlum olarak" öldürüldüğüne dair meşhur konuşmasını yaptı. Halifenin öldürülmesinden Hız. Ayşe'yi sorumlu tutanlar da vardı. Fakat Hız. Ayşe bu görüşü savununanları sert bir şekilde reddetti. Hız. Ayşe'nin teşvikine ilk katılan, Hız. Osman döneminin Mekke valisi Abdullah b. Amir el-Hadramî oldu. İhtilal üzerine Medine'den şuraya buraya kaçan Emevîler gibi, o da Hız. Osman'ın şehit edilmesinden sonra Mekke'deydi. Mekke'de bulunan diğer Emevîler de Hız. Ayşe'ye destek verdiler. Hız. Ayşe'nin başını çektiği bu grup cezalandırma geciktikçe büyüyen bir muhalefet şekline dönüşüyordu.

"Doğru söyledi. Vallahi benimle onun arasında olan ancak budur. Hem mutlaka o dünya ve ahirette Nebinizin hanımıdır."

"Ey kavim (topluluk), sizin izzet (galibiyet) ve kuvvetiniz nâs/halk ile ihtilâttadır. Şimdi onlara müdanene ediniz ve iki taraf yekdiğerine

mülâki oldukta aralarında bir kavga çıkarınız ki, yekdiğeri ile cenge mecbur ve meşgul olsunlar, siz de korktuğumuzdan kurtulasınız.”

“Ayşe Basra’ya doğru yola çıktı. Ayrıca vallahi o, Nebimizin dünya ve ahirette zevcesidir. Fakat Allah, ona mı, Ayşe’ye mi itaat ettiğinizi bilmek için sizi onunla imtihana çekiyor.”

Hız. Ali’nin bu emri ve sözleri, ordusundaki Hız. Osman muhaliflerini ve ihtilalcileri kuşkulandırdı ve korkuttu. Mısırlı ihtilalcilerden Sebeiyye gürûhunun başı Abdullah b. Sebe, ihtilalcilerden Halid b. Mülcem ve Kûfeli Malik Eşter, Hız. Osman’a karşı isyan etmiş ve muhalif kimselerdi. Hız. Ali’nin kendileri ile ilgili sözleri olanları telaşlandırdı. O gece adı geçenler gizlice bir araya geldiler ve istişarede bulundular. Önce şöyle durum tespiti yaptılar:

Hız. Zübeyr’in görüş ve içtihadını bu şekilde değıştirmesi ayrıca gösteriyor ki o, hak ve hakperestlik uğruna, içtihadını haklı bilerek buralara kadar gelmişti. Onlar birer müçtehitti. Cevdet Paşa’nın da belirttiğı gibi: *“Ashab-ı kiram, kendilerini haklı zannederek mukatele ettiklerinden içtihatlarında hata etseler bile mazur olurlar. Amma dünya için cenk eden sair nâs/insanlar, zalim oldukları halde maktul olurlar.”*

Hız. Ali ve Hız. Ayşe savaşı durdurmak için uğraşıtlarsa da bu mümkün olmadı. Artık her iki taraf askerinin önünü almak mümkün değildi. Böylece ihtilalci Sebeiyye’nin dediğı oldu ve bir komplo sonucu iki Müslüman kuvvet birbirine girmişti.

Hız. Ayşe ordusu, Hız. Ali’den önce Basra’ya varıp altı yüz kadar muhalifi öldürmüştü, Yukarıda söylediğimiz üzere Osman b. Huneyf küçük bir çatışmadan sonra bertaraf edilip şehre hâkim olundu. Hız. Ali ordusu ise, Irak şehirlerinden Kûfe dışında toplanıp oradan Basra’ya doğru hareket etti. Basra’ya gelince, taraflar fitneyi teskin etme konusunda anlaştılar. Herkes sulh taraftarı oldu. Artık her iki taraf durumdan memnun ve kalben rahattı. Hatta Hız. Ali Basra önünde ordusuna bir hitabede bulundu. Yarın sabah Basra’ya gideceğini belirtti, sonra şu önemli sözleri söyledi:

Şerhu’l-Makâsıd’da, sahabenin ihtilaflarının ancak iki cihetle ele alınıp anlatılabileceğı belirtilir. Onlardan birincisi sahabe hakkındaki uygunsuz düşünceleri zihinlerden temizlemektir. İkincisi de bağilerle

ilgili hükümleri anlamak içindir. Çünkü ilk savaşı bağı/isyen olayları Hz. Ali devrinde olmuştur.

Sonra yanında yetişen Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'i çağırarak, *"Git, Ayşe için bir çadır kur ve yarası beresi var mı, bak da haber getir!"* diye emretti.

Eşter Yermuk'te ve Siffin'de bulunmuş biriydi. Eşter Hz. Osman dönemi sonlarında Hz. Osman'ın Kûfe'ye vali tayin ettiği Said b. As'ın yolunu keserek onu Kûfe'ye sokmamış, Hz. Osman da eski vali Ebu Musa el-Eşari'yi oraya vali tayin etmek zorunda kalmıştı ve bu olay isyancılara cesaret vermişti.

Ordu da ona uyararak bir gece orada konakladı. Hz. Ayşe bu ihbar-ı gaybı gördükten sonra ileri gitmek istemiyordu. Aslında onun Basra'ya gitmek üzere yola çıkışının sebeplerinden biri de suçluları cezalandırıp Müslümanlar arasındaki bu fitneye ve ayrılığa son vermektir. Fakat onun gitmemesi askerin dağılmasına sebep olabilirdi. Hz. Ali'nin çok miktarda askerle üzerlerine geldiği haberi ile telaş gösterilince ordu oradan hareket etti.

Burada dikkat çeken önemli hususlardan biri, Hz. Ali'ye biat eden, biatle ona itaate ve yardıma söz vermiş duruma gelen Hz. Talha ve Hz. Zübeyr'in karar değiştirip Hz. Ayşe ile ona karşı kıyama kalkmalarıdır. Bu durum onların hatalarındandır. Küçükler hata ettiği gibi, Aşere-i Mübeşşere'den de olsa büyükler de hata edebilirler. Fakat Ehl-i Sünnet'e göre, içtihat salahiyetindeki bir kimsenin reyinde hatası, muaheze sebebi olmaz.

Hz. Ali ordusu iltihaklarla yirmi bini bulmuşken, muhaliflerin de yirmi-otuz bin kadar askeri vardı. Şimdi İslam tarihinde ilk olarak ikisi de Müslüman olan iki büyük ordu, ihtilalcilerin oyununa gelerek yok yere savaşıyordu. Hz. Talha hâlâ savaşmakta müteredditti. Safların arasında beklerken kendisine bir ok isabet edip onu ağır yaraladı ve hemen Basra'ya götürüldü. Giderken pişmanlığını dile getiren şiirler okuyordu. Basra'da harap bir eve yerleştirildiyse de kanı durdurulamayıp şehit oldu. Kendisine, özellikle öldürmek için ok atan sonradan ortaya çıktı. Bu aynı ordu safları içinde yer alan Mervan b. Hakem'di. O, Talha'yı Osman'ın katillerinin biri sayarak bunu gerçekleştirmişti.

HZ. TALHA VE ZÜBEYR B. AVVAM, Hz. Osman'ın icraatlarına en çok itiraz edenlerdendiler. Ona sert muhalefet gösterenlerden biri Ümmü'l-Müminîn Hz. Ayşe idi. Hatta Hz. Osman halife iken Allah Rasulü'nün (a.s.m.) gömleğini ve hatıra olarak sakladığı saç kıllarını gösterip şöyle demişti:

“Tukâtiluhû ve ente lehû zâlimün = Ona zulmettiğin (kendisine karşı haksız olduğun) halde, onunla savaşıyorsun.”

Hiz. Ayşe Mekke'de Hz. Osman'ın “mazlum olarak” öldürüldüğüne dair meşhur konuşmasını yaptı. Halifenin öldürölmesinden Hz. Ayşe'yi sorumlu tutanlar da vardı. Fakat Hz. Ayşe bu görüşü savununanları sert bir şekilde reddetti. Hz. Ayşe'nin teşvikine ilk katılan, Hz. Osman döneminin Mekke valisi Abdullah b. Amir el-Hadrami oldu. İhtilal üzerine Medine'den şuraya buraya kaçan Emeviler gibi, o da Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra Mekke'deydi. Mekke'de bulunan diğer Emeviler de Hz. Ayşe'ye destek verdiler. Hz. Ayşe'nin başını çektiği bu grup cezalandırma geciktikçe büyüyen bir muhalefet şekline dönüşüyordu.

Hiz. Ayşe o yıl da hac yapmak istediği için doğru Mekke'ye gitti. Orada beş ay kalıp o yıl da haccını yaptıktan sonra Medine'de uzlete çekildi. Hayatının sonuna dek, Cemel Savaşı'na çıktığından dolayı pişmanlık duyarak zaman zaman ağladı. Hatta bu acı olaya karışmadan ölmeyi bile temenni ettiği olmuştu.

Oysa o, Hz. Osman ve onun Mısır'daki valisine ve yönetimine karşı çıkarken İslam âleminde yeni bir fikir ortaya atmış, Hz. Ali'nin Rasulullah'ın varisi olduğunu iddia etmiş biriydi. Ama buradaki davranışı farklıydı. İstişareye katılanlar görüş olarak onu doğruladılar. Onlar sürekli galip ve kuvvetli olabilmek için çoğunluk içinde ve onlarla birlik görünmeye devam edecekler, fakat gerektiğinde durumun aleyhlerine dönmesini engelleyeceklerdi. Çünkü istişare sırasında Abdullah b. Sebe; “Her iki gruptan da ayrılalım.” düşüncesine karşı, “Nâs (insanlar) sizin yalnız kaldığınızı isterler ve sizi yalnız gördükleri gibi üzerinize hücum ederler.” diye de kendilerini ikaz etmişti.

Hiz. Ali ve Hz. Ayşe savaşı durdurmak için uğraşıtlarsa da bu mümkün olmadı. Artık her iki taraf askerinin önünü almak mümkün

değildi. Böylece ihtilalci Sebeiyye'nin dediği oldu ve bir komplo sonucu iki Müslüman kuvvet birbirine girmişti.

“Acaba sizden hanginiz, güzel bir cemel (erkek deve) üzerinde yerinden çıkacaktır? Hatta ona Hav'eb köpekleri ürünecek, onun sağında solunda çok kimseler katledilecektir, hem o neredeyse helak olacakken kurtulacaktır.”

Böylece Hz. Ali normalde haremindedir, başkaları içine karışmaksızın oturması gereken bir İslam kadınının, savaşımaya gelmesi uygun olmazsa, Ezvâc-ı Tâhirât'tan birinin, Ahzab suresi otuz iki ve otuz üçüncü âyetleri ortada dururken Basra'ya savaşı gelmesinin uygun olmadığını ihtar ediyordu. Ayrıca kadınlar konusunda gelen *“hicâb âyeti”* de konuyla ilgiliydi. Nitekim Hz. Ayşe sonradan, Ahzab suresi 33. ayetini nazara alarak, Cemel Ordusuyla yola çıkışına çok pişman olmuş ve ne zaman Ahzab suresinin 33. ayetini okusa ağlamıştır.

Hz. Zübeyr'in görüş ve içtihadını bu şekilde değiştirmesi ayrıca gösteriyor ki o, hak ve hakperestlik uğruna, içtihadını haklı bilerek buralara kadar gelmişti. Onlar birer müçtehattı. Cevdet Paşa'nın da belirttiği gibi: *“Ashab-ı kiram, kendilerini haklı zannederek mukatele ettiklerinden içtihatlarında hata etseler bile mazur olurlar. Amma dünya için cenk eden sair nâs/insanlar, zalim oldukları halde maktul olurlar.”*

“Hayır. Fakat şu iş olunca onu me'menine (emin yerine) iade et.”

Diğer yandan Hz. Ali hicri 36 yılının Rebiülevveli sonlarında Medine'den çıkmış, daha doğrusu buna mecbur kalmıştı. 656 yılının Ağustos sonlarıydı, şu an Hz. Ali'nin yanında 4000 asker vardı. Bunlardan dört yüzü ensardan, dört yüzü Rıdvân Biatinde bulunanlardandı. Yani hemen hemen bütün sahabe kendini destekliyordı. Cemel ordusu Basra'ya ulaşınca, Basralılar durum karşısında iki gruba ayrıldılar.

Hz. Ayşe ordusu, Hz. Ali'den önce Basra'ya varıp altı yüz kadar muhalifi öldürmüştü, Yukarıda söylediğimiz üzere Osman b. Huneyf küçük bir çatışmadan sonra bertaraf edilip şehre hâkim olundu. Hz. Ali ordusu ise, Irak şehirlerinden Kûfe dışında toplanıp oradan Basra'ya doğru hareket etti. Basra'ya gelince, taraflar fitneyi teskin etme konusunda anlaştılar. Herkes sulh taraftarı oldu. Artık her iki taraf durumdan memnun ve kalben rahattı. Hatta Hz. Ali Basra

önünde ordusuna bir hitabede bulundu. Yarın sabah Basra'ya gideceğini belirtti, sonra şu önemli sözleri söyledi:

Hız. Ali'nin bu emri ve sözleri, ordusundaki Hız. Osman muhaliflerini ve ihtilalcileri kuşkulandırdı ve korkuttu. Mısırlı ihtilalcilerden Sebeiyye gürûhunun başı Abdullah b. Sebe, ihtilalcilerden Halid b. Mülcem ve Kûfeli Malik Eşter, Hız. Osman'a karşı isyan etmiş ve muhalif kimselerdi. Hız. Ali'nin kendileri ile ilgili sözleri olanları telaşlandırdı. O gece adı geçenler gizlice bir araya geldiler ve istişarede bulundular. Önce şöyle durum tespiti yaptılar:

Hız. Ayşe o yıl da hac yapmak istediğı için doğru Mekke'ye gitti. Orada beş ay kalıp o yıl da haccını yaptıktan sonra Medine'de uzlete çekildi. Hayatının sonuna dek, Cemel Savaşı'na çıktığından dolayı pişmanlık duyarak zaman zaman ağladı. Hatta bu acı olaya karışmadan ölmeyi bile temenni ettiğı olmuştu.

İslam'da devlet başkanı meşruiyetini kaybetmediğı müddetçe ona başkaldırılamaz. Bağiler/isyancılar nasihatle, şüpheleri giderilerek, yerine göre tazirle ve savaşa başladıkları takdirde savaşa yola getirilirler. Bağilerle savaştan maksat imha değil ıslaktır. Tevbe ederlerse devlet el koyduğu malları geri verir. Hız. Ali'ye ordusunda bulunan bazı askerlerinin düşünce ve niyetleri kulağına gelmişti. Askerlerinden bazıları karşı taraftan esir almayı istediklerinde onlara, "Ayşe kimin hissesine düşecek?" diye cevap vermişti.

Savaştan sonra Hız. Ali, Hız. Ayşe'nin yol hazırlıklarını yaptı. Ona on iki bin dirhem verdi. Hız. Ömer de divanlar teşkil edince Hız. Ayşe için yıllık on iki bin dirhem takdir etmişti. Onunla Basra'ya kadar gelenlerin geri dönmesine izin verdi. Onu Kardeşi Muhammed b. Ebu Bekir'le birlikte Medine'ye gönderdi. Basra kadınlarından kırk tanesi de Hız. Ayşe'nin yanına katıldı. Hız. Ayşe Hicri 36. yılın Receb ayı başında (Aralık 565 sonları) Basra'dan çıktı. Hız. Ali gidip kendisi ile vedalaştı. Onu bir mil kadar teşyi etti ve yola uğurladı. Oğulları, Hız. Hasan, Hız. Hüseyin ve Muhammed b. Hanefiyye de bir günlük yol mesafesine kadar uğurladılar.

Kendisi ve Hız. Zübeyr, Hız. Ali'ye biat edileceğinde Mescid-i Nebevi'ye zorla getirilmişlerse de biate zorlanmamışlardı. Bu hale göre hem Hız. Talha hem Hız. Zübeyr "nâkis = biatını bozan" kimselerdi.

Yolda yeni seçilecek halifenin kim olacağı tartışmaları başladı. Hz. Talha, Hz. Zübeyr veya Hz. Osman'ın oğullarından birinin halife olmasını öne süren görüşler ortaya çıktı. Hz. Osman'ın Kûfe valisi Said b. As, "*Hilafet Ümeyye soyundan alınamaz.*" diyor ve Hz. Osman'ın oğullarından birinin halife olmasında ısrar ediyordu. Tartışmalar sonunda yola çıkan üç bin kişiden çoğu kendilerinden ayrıldı ve Basra'ya gidenlerin sayısı bine düştü. Hz. Ali durumu haber alınca, kendisine biat etmeyen Şam valisi üzerine sefer düzenlemekten vazgeçip bunlara karşı çıkmaya karar verdi.

Hz. Ayşe, "*Hemen Medine'ye yürüyelim.*" teklifini yaptıysa da, bu iki sahabe, Medine'ye gidilirse Medinelilerin kendilerini savunamayacağını, çünkü biatle Hz. Ali'ye söz vermiş olduklarını söylediler. Hz. Ayşe'ye Şam'a gitmeyi teklif ettiler. Fakat sâbık Basra valisi Abdullah b. Amir şu teklifte bulundu:

Şafak, "Bağy", *DİA*, IV, 451-452.

Taftazani, V, 304; Şafak, "Bağy", *DİA*, IV, 451-452.

Hucurât, 49/9; Şafak, "Bağy", *DİA*, IV, 451-452.

Cevdet Paşa, I, 527.

Hitti, I, 276.

Cevdet Paşa, I, 526; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 269. Ölenlerin 20.000 olduğu da söylenir; bkz. Diyarbekri, II, 277; Fırlalı, "Ali", *DİA*, II, 373; Fırlalı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.

Yavuz, "Cemel", *DİA*, VII, 322.

Zehebi, *İtmamu'l-Vefa*, s.183; Cevdet Paşa, I, 526.

İsyan mad., bkz. Debbağoglu-Kara, s.284.

Muhammed b. Ebu Bekir, Hz. Ali yanında yetişmiş ve tarafında yer almıştı. Ayrıca bkz. Fırlalı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.

Yavuz, "Cemel", *DİA*, VII, 322.

Fırlalı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.

Fırlalı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.

Fayda, "Âişe", *DİA*, II, 203.

Zaten içtihat bir zandır. Taftazani, V, 307; Cemal Savaşında Hz. Ali'nin içtihadında musib olması, bkz. Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn* s. 201.

Mansur Ali, V, 317; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 187.

Cevdet Paşa, I, 521.

Sarıcık, *Hulafâ-yı Raşidîn Döneminden*, s. 40 vd.

İbnü Ebi'l-Izz, s. 384; Heytemi, *Savâik*, s.214; Taftazani, V, 308; İbnü'l-Esir, *Üsdu'l-Gâbe*, II, 199; Cevdet Paşa, I, 524; Fıġlalı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.

Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 188; Bilmen, *Muvazzah İlm-i Kelâm*, s. 250 vd.

Bazı Sünniler onun bu görüşünü destekler. Ehl-i Sünnet'ten olan Taftazani, Hz. Ali karşısında yer alanların tekfir edilemeyeceğini, ihtilaf çıkarma gayesiyle oraya gelmediklerini, ama Hz. Ali'nin görüşünde musip, diğerlerinin haksız olduğunu söyler. Ona göre Cemel Vakası'na katılanlar, bir içtihat sonucu Hz. Ali karşısında yer almışlardır.

Oysa o, Hz. Osman ve onun Mısır'daki valisine ve yönetimine karşı çıkarken İslam âleminde yeni bir fikir ortaya atmış, Hz. Ali'nin Rasulullah'ın varisi olduğunu iddia etmiş biriydi. Ama buradaki davranışı farklıydı. İstişareye katılanlar görüş olarak onu doğruladılar. Onlar sürekli galip ve kuvvetli olabilmek için çoğunluk içinde ve onlarla birlik görünmeye devam edecekler, fakat gerektiğinde durumun aleyhlerine dönmesini engelleyeceklerdi. Çünkü istişare sırasında Abdullah b. Sebe; "*Her iki gruptan da ayrılalım.*" düşüncesine karşı, "*Nâs (insanlar) sizin yalnız kaldığınızı isterler ve sizi yalnız gördükleri gibi üzerinize hücum ederler.*" diye de kendilerini ikaz etmişti.

Fıġlalı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.

Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 184; Diyarbekri, II, 277; Taftazani, V, 307 vd.

Ahzab, 33/59. "*Bundan böyle harem farz kılınmıştır ki, o zamana kadar Arap'da adet değildi.*" bkz. Yazır, VI, 3920; ayrıca 32. ayetin tefsiri ve muhadderelik için bkz. Yazır, VI, 3890-3892.

Ahzab suresinde Peygamber hanımları şahsında bütün mümin hanımlara, yabancı erkeklere (namahremlere) karşı ciddi konuşmaları, evlerinde vakarla oturmaları, teberrüc yapmamaları, namaz kılmaları, zekât vermeleri, Allah'a ve Resûlüne itaat etmeleri gibi hususlar emredilmekteydi. bkz. *Ahzab*, 33/32-33; *Zâdu'l-Mesir*, VI, 379; Yazır, VI, 3927 vd.; Heyet, *Mec. Tefâsir*, V, 115 vd.; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefa*, s.180; Sarıcık, *Cahiliye* s, 30 vd.; Sabuni, II, 524.

Cevdet Paşa, I, 518-519.

Cevdet Paşa, I, 518-518.

Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440.

Hakîm, III, 366-367; krş. Mansur Ali, V, 317; Muhammed Hudari, *İtmâmul-Vefa*, s. 181; Fığlalı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.

Nâkisler, Mârikler ve Kâsitler için bkz. Taftazani, V, 308; Hakîm, III, 139-140.

Diyarbakri, II, 277; Cevdet Paşa, I, 520.

Cemel Vakası hicretin 36. yılı 15 Cumadelahirasında (9 Aralık 656) yapılan ilk iç harpti. Hz. Ali taraftarlarından üç bin, Hz. Ayşe taraftarlarından on bin kişi katledilmiş ve Hz. Ali galip gelmişti.

Hz. Ayşe, Talha ve Zübeyr'in başını çektiği ordu, Basra'ya doğru yol alıyordu. Ya'la b. Ümeyye seksen altına satın aldığı cemeli (erkek deveyi) Hz. Ayşe'nin emrine vermiş, o da bu deveye binerek yolculuğunu yapıyordu. Ordu Basra'ya doğru yol alırken Hav'eb Suyuna vardı. Burası Amir Oğullarının suyu idi. Geniş bir vadi içinde bulunuyordu. Ordu burada konakladı. Ordu konaklayınca orali bedevilerin köpekleri ürümeye başlamışlardı. Köpekler ürüyünce Hz. Ayşe sordu:

Hz. Ali'nin haberi üzerine Talha b. Ubeydullah ile Zübeyr b. Avvam ileri çıktılar. Hz. Ali de ileri çıktı. Üç büyük sahabe iki ordunun gözleri önünde buluştular. İlk konuşan Hz. Ali oldu:

Buhari, IV, 220, Fezail, 30; Mansur Ali, V, 316.

Zehebi, *İtmâmu'l-Vefa*, s.183; Cevdet Paşa, I, 527; Fayda, "Âişe", *DİA*, II, 203.

Gümüştanevî, s. 303, nr. 3758 (*Müsned* ve *Tabarânî'nin Fi'l-Kebîr*'inden).

Fığlalı, "Ali", *DİA*, II, 373.

Fayda, "Âişe", *DİA*, II, 203; Fığlalı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.

Fayda, "Âişe", *DİA*, II, 203.

Zehebi, *İtmâmu'l-Vefa*, s. 183.

"(Onlar) din kardeşlerimiz olup, üzerimize bağı/isyân ve huruç ettiler."

Cevdet Paşa, I, 527.

Debbağoglu-Kara, s.284.

4.

Hız. Ayşe'nin

Hız. Osman'ın Katline Bakışı

Hız. OSMAN'IN ŞEHİT EDİLDİĞİNİ duyduktan sonra Hız. Ayşe'nin Mekke'de yaptığı konuşmalar da, konuya nasıl yaklaştığını gösterir. O, Hız. Osman'ın şehit edilip yerine yeni halifeye biat edildiğini duyunca Mescid-i Haram'da şu görüşleri dile getirmişti:

“Vilâyetlerin ayak takımı, ikiyüzlü kimseler ve Medinelilerin köleleri işbirliği yaptılar. Bu ayak takımı ‘yaşı küçük olanları vali tayin etti’ diye Osman’ı ayıplayıp, sonra da şehit ettiler. Oysa ondan önceki akranları (ilk iki halife) de aynı kişileri vali tayin etmişti. (Hem) Hız. Osman’ı halk için ‘koruluklar ihdas etti’ diye suçladılar. Hâlbuki bu da daha önce tatbik edilmişti. Başka türlü yapılması da doğru olmazdı. Hız. Osman (icraatında) öncekilere uydu ve bu uygulama halkın yararına oldu.

Herhangi bir delil ve özür bulamayınca bocaladılar. Düşmanlık yapmaya başladılar. Sözleri yaptıklarını ele vermiştir. Bunlar, haram olan kanı akıtmışlar, Haram Belde’yi ihlâl etmişler, haram malı almışlar ve haram ayı (zilhicce) helal sayarak ihlâl etmişlerdir.

Vallahi Osman’ın kesip attığı tırnağı, onlar gibi dünya dolusu insandan daha hayırlıdır.

Öyleyse, bunların cezalandırılması ve sonra geleceklerin de bunlardan uzak kalması için, onların aleyhine toplanmamız, yegâne kurtuluş yoludur. Allah’a yemin ederim ki, aleyhine düşmanlık ettikleri o kişi günahkâr olsa bile, altının cürûfundan yahut elbisenin kirinden temizlendiği gibi günahından temizlenmiştir. Çünkü elbisenin su ile temizlenmesi gibi onu (öldürerek) günahından temizlediler.”^[629]

Hız. Ayşe'nin değerlendirmelerinden şunları çıkarmak mümkündür:

Birincisi: Hız. Ayşe'ye göre ihtilal Mısır, Kûfe ve Basra gibi vilayetlerin ayak takımı, ikiyüzlü kimseler ve Medineli kölelerin işbirliği ile gerçekleştirilmişti.

İkincisi: Hız. Ayşe'nin içtihadına göre ihtilalciler, öncelikle uygunsuz vali tayinleri ve koruluklar ihdasından dolayı Hız. Osman'ı ayıplamışlar ve şehit etmişlerdi. Hız. Osman zamanında beytûlmalin

atları ve develeri çoğalmış, o da devlete ait atları ve develeri beslemek için Medine'deki Baki' Merasını koruluk haline getirmişti. Bir görüşe göre bu merada kırk bin deve beslenecekti. Aslında onun yaptığı doğrudu ve kendinden önce de Hz. Ömer aynı gaye ile bazı yerleri koruluk haline getirmişti.^[630]

Üçüncüsü: O, Hz. Osman'ın şehit edildiğinden söz ettiğine göre, Hz. Osman onun düşüncesine göre zulmen ve haksız yere öldürülmüş biriydi. Hz. Ayşe'ye göre o, bu ölümü hak etmemişti. Çünkü zulmen öldürülen, Allah yolunda şehit sayılır. Hz. Ayşe Ehl-i Sünnet uleması gibi, Hz. Osman'ı mazlum ve şehit olarak görmekteydi. Hem bu sözleriyle onu hayırla anmış olmaktadır.^[631]

Dördüncüsü: Ona göre Hz. Osman icraatlarında, önceki iki halifenin yolunda gitmiş, onların yaptıklarının benzerlerini yapmıştı. Vali tayinleri ve diğer icraatlarında durum buydu. Bu sebepten onun şehit edilmesine ne bir delil, ne bir özür kabul edilmeliydi.

Beşincisi: Bu konuşmasına göre, ihtilalcilerin suçlarını şöyle sıralamak mümkündür:

- Bunlar Müslümanların emirini suçsuz yere, mazlum olarak şehit etmişlerdir. Yani *"haram olan kanı akıtmışlar"*dır. Böylece en büyük yasak ve haramlardan birini işlemişlerdi ve bunlar birer katildiler.

- Haram Belde'yi ihlal etmişlerdir. Çünkü Medine, Haremeyn'den biriydi.

- Bunlar, haram malı almışlardır. Çünkü isyancılar Hz. Osman'ın evini, parasını ve devlet hazinesi beytülmali yağma etmişlerdi.^[632]

- Ayrıca ihtilalciler, haram ayı helal saymışlardır. Yani, Hz. Osman'ı hicretin 35. yılında, Zilhiccenin on sekizinci günü şehit etmişlerdi.^[633]

Altıncısı: Hz. Ayşe bu konuşmasında Hz. Osman'ın ve onun gibi Sahabelerin, sonradan gelenlere ve özellikle bu tür kimselere kıyasla ne kadar değerli ve faziletli olduğunu da dile getirir. Ona göre Hz. Osman, Sâbıkîn-i Evvelîn'den, Aşere-i Mübeşşere'den olan, Rıdvan Biatinde bulunan, büyük savaşlarda Hz. Peygamber'le (a.s.m.) birlikte olan, İslam ve Müslümanlar için pek büyük malî fedakârlıklar yapan biriydi. Hz. Peygamber'in iki defa damadı olma şerefini kazanmıştı.

Hz. Osman, sahabe olmayanlara ve böylelerine göre pek faziletliydi. Hz. Ayşe validemiz, *"Vallahi Osman'ın kesip attığı tırnağı, onlar gibi dünya dolusu insandan daha hayırlıdır"* diyordu. Burada bu

hakikat yeminle ve Hz. Ayşe gibi, hilâfetinde zaman zaman Hz. Osman'ı tenkit eden bir “*fakihe Sahabeye*” tarafından dile getirilmekteydi. Bu tür görüşler, ümmetin ashâb-ı kirama bakış açısının şekillenmesinde önemli olmuşlardı.

Hz. Ayşe önce Hz. Osman'ı, sonra suçluları cezalandırma konusunda Hz. Ali'yi tenkit ve ona muhalefet ettiği gibi, Hz. Muaviye devrinde de (661-680) bazı icraatları tenkitten geri durmamıştı.^[634]

Yedincisi: Hz. Ayşe'ye göre Hz. Osman ve benzeri Sahabeler, günah işleseler bile,^[635] onların günahkârlık halleri altının cürufu ile birlikteki hali gibidir. Yani onlar cürufları olsa da altındırlar. Onlar nübüvvet iksiri ile altınlaşmışlardır. Altına cüruf karışsa bile, altın cürufundan temizlenebilir. Nitekim ona göre Hz. Osman elbisenin kirinden, altının cürûfundan temizlendiği gibi temizlenmiştir. Hz. Osman'da bu temizlenmesi nasıl olmuştur? Bu konuda birkaç ihtimal akla gelmektedir:

a) Zaman zaman Rasul-i Ekrem, onun İslam için yaptığı fedakârlıklardan dolayı “*Bundan sonra Osman'a yaptıkları zarar vermez.*” gibi açıklamalarda bulunmuştur. Ayrıca onu cennetle de müjdelemiştir.^[636]

b) Fetih suresinin son ayeti, ‘*Ceyşu'l-Usre*’ denilen Tebük Seferi'ni teçhizle ilgili Hadid suresi yedinci ayeti; Rıdvan biati ile ilgili ayet ve Sahabelerle ilgili diğer ayetler^[637] de aynı hakikate delalet ve işaret ederler.

c) Hz. Osman aleyhinde yapılan dedikodular, çektiği musibetler ve zulmen şehit edilmesi de onu günahlarından temizlemiş olabilir. Hz. Ayşe'nin ifadelerine bakılırsa, özellikle bu ihtimal söz konusudur.

Cürüflu diye altını yok etmek ve değersiz kabul etme, kirli diye elbiseyi yırtıp parçalamak nasıl yerinde değilse, Hz. Osman'ı katletmek de haksızlıktır ve yerinde değildir.

Sekizincisi: Öyleyse bu açıklamalarla ihtilalcilerin suçları; Hz. Osman'ın suçsuzluğu ve değeri nazara alınırsa, “*suçluların cezalandırılması ve daha sonra geleceklerin de bunlardan (ihtilal girişimlerinden ve kıyamlardan) uzak kalması için onlar aleyhine toplanma*” ve birlik olma tek kurtuluş yoludur.

Hz. Ayşe'yi Mekke'den Basra'ya götüren içtihat ve reyi bu gibi düşüncelerden kaynaklanmaktadır. O, bu düşüncelerini Basra önüne varınca da açıklamıştır. O halka zararı dokunan, takvadan nasibi

olmayan, halkın Medine'den çıkarmaya gücü yetmediği ve zararlarından emin olmadığı bu kimseleri cezalandırmak, yaptıklarını halka bildirmek gerekir diye, Müslümanlar arasından çıkmış ve Basra'ya gitmiştir.^[638]

[629] Koruluk ihdası konusu için bkz. Diyarbekri, II, 268. Hz. Ayşe ve taraftarlarının Basra'ya girişleri konusu için bkz. Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 229-230.

[630] Keskiöglü, s. 24; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440.

[631] İmâm-ı Azam, Nûreddin es-Sâbûni, Tahâvi, en-Nesefî, et-Taftazânî, İbn-i Hacer el-Heytemi ve Gazâlî'nin ashâb-ı kirâmla ilgili görüşleri ve ihtilafların değerlendirilmesi için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 249-303; Fırlalı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.

[632] Yağma için bkz. Cevdet Paşa, I, 488.

[633] Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, 182; Diyarbekri, II, 264; Mansur Ali, III, 328; Cevdet Paşa, I, 489.

[634] Fayda, "Âişe", *DİA*, II, 203.

[635] Cemel ve Siffin hakkındaki değerlendirmelere bkz. İbnü Ebî'l-Izz, s. 482-483.; Zübeyr b. Avvam'ın hatası konusunda bkz. Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 187.

[636] Buhari, I, 48; IV, 202.

[637] *Enfal*, 8/74; *Tevbe*, 9/100; *Haşır*, 59/8-10; *Âl-i İmran*, 3/173; *Hadid*, 57/10.

[638] Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 230.

Öyleyse, bunların cezalandırılması ve sonra geleceklerin de bunlardan uzak kalması için, onların aleyhine toplanmamız, yegâne kurtuluş yoludur. Allah'a yemin ederim ki, aleyhine düşmanlık ettikleri o kişi günahkâr olsa bile, altının cürûfundan yahut elbisenin kirinden temizlendiği gibi günahından temizlenmiştir. Çünkü elbisenin su ile temizlenmesi gibi onu (öldürerek) günahından temizlediler."

Hz. Ayşe önce Hz. Osman'ı, sonra suçluları cezalandırma konusunda Hz. Ali'yi tenkit ve ona muhalefet ettiği gibi, Hz. Muaviye devrinde de (661-680) bazı icraatları tenkitten geri durmamıştı.

Cemel ve Siffin hakkındaki değerlendirmelere bkz. İbnü Ebî'l-Izz, s. 482-483.; Zübeyr b. Avvam'ın hatası konusunda bkz. Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 187.

Fayda, "Âişe", *DİA*, II, 203.

Zehebi, *el-Hulafau'r-Râşidûn*, 182; Diyarbekri, II, 264; Mansur Ali, III, 328; Cevdet Paşa, I, 489.

Yağma için bkz. Cevdet Paşa, I, 488.

Buhari, I, 48; IV, 202.

İmâm-ı Azam, Nûreddin es-Sâbûni, Tahâvi, en-Nesefî, et-Taftazânî, İbn-i Hacer el-Heytemi ve Gazâlî'nin ashâb-ı kirâmla ilgili görüşleri ve ihtilafların değerlendirilmesi için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 249-303; Fırlı, "Cemel Vakası", *DİA*, VII, 320.

Keskioğlu, s. 24; Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXII, 440.

Koruluk ihdası konusu için bkz. Diyarbekri, II, 268. Hz. Ayşe ve taraftarlarının Basra'ya girişleri konusu için bkz. Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 229-230.

Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 230.

Enfal, 8/74; *Tevbe*, 9/100; *Haşır*, 59/8-10; *Âl-i İmran*, 3/173; *Hadid*, 57/10.

Hz. Ayşe'yi Mekke'den Basra'ya götüren içtihat ve reyî bu gibi düşüncelerden kaynaklanmaktadır. O, bu düşüncelerini Basra önüne varınca da açıklamıştır. O halka zararı dokunan, takvadan nasibi olmayan, halkın Medine'den çıkarmaya gücü yetmediği ve zararlarından emin olmadığı bu kimseleri cezalandırmak, yaptıklarını halka bildirmek gerekir diye, Müslümanlar arasından çıkmış ve Basra'ya gitmiştir.

b) Fetih suresinin son ayeti, 'Ceyşu'l-Usre' denilen Tebük Seferi'ni teçhizle ilgili Hadid suresi yedinci ayeti; Rıdvan biati ile ilgili ayet ve Sahabelerle ilgili diğer ayetler de aynı hakikate delalet ve işaret ederler.

Yedincisi: Hz. Ayşe'ye göre Hz. Osman ve benzeri Sahabeler, günah işleseler bile, onların günahkârlık halleri altının cürufu ile birlikteki hali gibidir. Yani onlar cürufları olsa da altındırlar. Onlar nübüvvet iksiri ile altınlaşmışlardır. Altına cüruf karışsa bile, altın cürufundan temizlenebilir. Nitekim ona göre Hz. Osman elbisenin kirinden, altının cürûfundan temizlendiği gibi temizlenmiştir. Hz. Osman'da bu temizlenmesi nasıl olmuştur? Bu konuda birkaç ihtimal akla gelmektedir:

- Bunlar, haram malı almışlardır. Çünkü isyancılar Hz. Osman'ın evini, parasını ve devlet hazinesi beytûlmali yağma etmişlerdi.

Üçüncüsü: O, Hz. Osman'ın şehit edildiğinden söz ettiğine göre, Hz. Osman onun düşüncesine göre zulmen ve haksız yere öldürülmüş biriydi. Hz. Ayşe'ye göre o, bu ölümü hak etmemişti. Çünkü zulmen öldürülen, Allah yolunda şehit sayılır. Hz. Ayşe Ehl-i Sünnet uleması gibi, Hz. Osman'ı mazlum ve şehit olarak görmekteydi. Hem bu sözleriyle onu hayırla anmış olmaktadır.

İkincisi: Hz. Ayşe'nin içtihadına göre ihtilalciler, öncelikle uygunsuz vali tayinleri ve koruluklar ihdasından dolayı Hz. Osman'ı ayıplamışlar ve şehit etmişlerdi. Hz. Osman zamanında beytülmalin atları ve develeri çoğalmış, o da devlete ait atları ve develeri beslemek için Medine'deki Baki' Merasını koruluk haline getirmişti. Bir görüşe göre bu merada kırk bin deve beslenecekti. Aslında onun yaptığı doğrudu ve kendinden önce de Hz. Ömer aynı gaye ile bazı yerleri koruluk haline getirmişti.

- Ayrıca ihtilalciler, haram ayı helal saymışlardır. Yani, Hz. Osman'ı hicretin 35. yılında, Zilhiccenin on sekizinci günü şehit etmişlerdi.

a) Zaman zaman Rasul-i Ekrem, onun İslam için yaptığı fedakârlıklardan dolayı *“Bundan sonra Osman'a yaptıkları zarar vermez.”* gibi açıklamalarda bulunmuştur. Ayrıca onu cennetle de müjdelemiştir.

5.

Sıffin Savaşı

HZ. ALİ, CEMEL SAVAŞI sonrası, Basra'dan Kûfe'ye geldi ve orasını başkent yaptı. Orada taraftarları çoktu. Artık kendisine karşı itaat etmeyen Şam valisi Hz. Muaviye üzerine yürüyecekti. Fakat daha önce, Cerir b. Abdullah el-Beceli'yi, Hz. Muaviye'den biat almak için Şam'a göndermeyi uygun buldu. Hz. Muaviye, Şamlıların ittifakını sağlayıncaya kadar Cerir'i dört ay Şam'da oyaladı. Halife olarak Hz. Ali'ye biati kabul etmiyordu. Sonra ona, Kufe'ye dönmesi için yol verdi. Hz. Ali'ye biat etmemekle isyanını ortaya koymuş oluyordu.

Diğer yandan, Hz. Osman'ın evi kuşatıldığında durumun kötüye varacağını gören Amr b. As, iki oğlu Abdullah ve Muhammed'le Filistin'e gitmişti. Amr b. As, Kureys'in Sehm koluna mensuptu, Mekke'de doğmuş, bir ticaret ve siyaset adamıydı. O, Rasulullah vefat ettikten sonra Hz. Ebu Bekir'e biat etmiş, o halife olduktan sonra mescitte onun halifeliğini tekit eden bir konuşma yapmıştı. Daha sonraları Mısır'ı fetheden orduya komutanlık yapmış ve Fustat'ı kurmuştu.

HZ. ÖMER yaralandığında Medine'deydi. Hz. Osman onu Mısır valiliğinden alınca, Bizans yönetimi onun yokluğunu fırsat bilip İskenderiye'yi işgal etmiş, durum üzerine Hz. Osman onu yeniden Mısır valiliğine atamış ve Amr b. As, hicretin 25. yılında (646) İskenderiye'yi yeniden geri almıştı. O, Hz. Osman'ın şehit edildiğini duyunca ağlamış, Hz. Talha'nın hilafetini arzularken, Hz. Ali'nin halife olduğunu haber almıştı. O, Hz. Ali'nin halife olmasına karşı ise de o halife olunca hadiselerle karışmadı.^[639] Muaviye'nin Hz. Ali'ye muhalefetini duyunca iki oğlu ile durumu istişare etti.

Kendisinden önce Müslüman olan oğlu Abdullah, halk bir fikir üzerinde birleşinceye kadar babasının evinden çıkmamasını söyledi. Küçük oğlu ise babasının bu işe karışmasının daha uygun olacağını ifade etti. Amr b. As ikinci görüşe meyletti. Bu kez Abdullah, *“Öyleyse Kufe'ye gidelim.”* dediyse de o, *“Ali'nin şecaati, fazileti, İslam'da kıdemi ve Rasulullah'a yakınlığı hasebiyle bizim gibilere ihtiyacı yoktur. Bizim işimize Muaviye el verir. Evladın da valideyne*

itaati vaciptir"^[640] diyerek oğulları ile Şam'a gelmişti. Yani Cemel Savaşı sonrası Hz. Muaviye saflarına katılmış oldu.^[641]

5.1. Hz. Muaviye'nin Şam'daki Konumu

Sıffin Savaşı'ndan önce, Şam valisi Hz. Muaviye'nin Şam'daki konumunu birkaç açıdan ele almak gerekir.

Birincisi: Hz. Muaviye dört dâhiden biri kabul edilen Amr b. As'a değer verdi. Amr b. As'ın görüşü ile Hz. Osman'ın kanlı gömleği ve hanımı Naile'nin isyancılar tarafından kesilen parmakları, halkı Hz. Ali'ye karşı savaşılmaya hırslandırmak için Şam Camii'nin minberine asılmıştı. Şamlılar, tek taraflı olarak şartlandırılıyorlardı. Hz. Osman'ın katillerini, bu olaya karışanları öldürünceye kadar kadınlarına dokunmamaya, yataklarında rahat uyumamaya yemin ediyorlardı. Hatta bazıları Hz. Ali'nin onu katlettiğini sanıyordu.

İkincisi: Hz. Muaviye, asker bir aileden geliyordu. 602 veya 603 yılında Mekke'de doğdu. Mekke Fethi'nden sonra Müslüman olunca Medine'ye yerleşti ve Hz. Peygamber'in (a.s.m.) kâtibi oldu. Hicri 17/638 yılında Hz. Ömer tarafından Ürdün valiliğine atandı ve bir yıl sonra Dimaşk valisi oldu. Hicretin 19. yılında (640) Suriye şehirlerinden Kayseriye, Askalan ve Trablusşam'ı fethetti. Bu arada ilk deniz birliklerini tesis etti. Hz. Osman halife olunca, Filistin, el-Cezire, Humus ve Kınnesrin de uhdesine verildi ve böylece Suriye genel valisi oldu.

Yönetiminde disiplinli ve kendine bağlı bir ordu kurdu. O, başarılı bir yöneticiydi ve bölge halkı tarafından çok sevildi. 27/648 yılında Kıbrıs'a 1700 parçadan oluşan bir filo gönderdi ve Kıbrıs'ı senelik 7200 altın haraca bağladı. Beş yıl sonra aradaki anlaşmazlık üzerine bir deniz üssü olan Kıbrıs'ı fethetti ve oraya 12000 asker yerleştirdi.^[642]

Şam halkı İslam'ı ve Müslümanlığı daha çok Ebu Süfyan ailesi ile onların liderliğinde tanımışlardı. Şam beldesi hicretin 14. yılında (635-636) Hz. Ömer'in hilafetinin ilk yılında fethedildiği zaman Yezid b. Ebi Süfyan, Şam eyaletinin muhafazası için komutan ve vali olarak tayin edilmişti.

Aynı zamanda Şurahbil b. Hasene Ürdün emirliğine, Amr b. As da Filistin emirliğine getirilmişti.^[643] Hicretin 15. yılında (636), yine Hz. Ömer devrinde Suriye'nin Amevas köyünde bir veba salgını başlayıp etrafa yayılınca yirmi beş bin kişi ölmüş, bu arada Şam valisi Yezid b. Ebi Süfyan da vefat etmişti. Hz. Ömer, Yezid b. Ebi Süfyan yerine kardeşi Muaviye b. Ebi Süfyan'ı tayin etmişti.^[644] O, kişilerin hangi kabileye mensup olduğuna bakmıyor, siyaset olarak ehliyetli kişilerden yararlanma amacını güdüyordu.

Ashab-ı kiramın en alt mertebesinde olan, Mekke Fethi'yle Müslümanlığa geçen Ebu Süfyan'ın oğlu Muaviye^[645] Şam halkı nazarında pek büyüktü. Onlar İslam'ı Yezid ve küçük kardeşi Muaviye önderliğinde tanımışlardı. Bu sebeple, Hz. Ali'nin ve diğer sahabenin İslam'daki kudemini, büyüklüğünü, Hz. Muaviye ile Hz. Ali'nin fazilet derecesi konusunda mukayesesini yapacak durumda değillerdi. Çok cömert, halim selim, hem komutanları, hem valileri olan ve uzun zamandan beri Şam'da bulunan Hz. Muaviye'ye çok bağlıydılar. Onlara İslam Hz. Muaviye aynasından yansımıştı. Onun görüş ve düşünceleri pek önemliydi.

Üçüncüsü: Şam/Dımaşk, o zamanlar bir serhat şehriydi ve İslam ordularının önemli bir karargâhı idi. Hem sürekli Bizans'la karşı karşıya, tehlike altında olan bir serhat şehriydi. Bu yüzden orduları daima sefere ve gazaya hazırды. Hz. Muaviye bu orduyu uzak görüşlü siyasi bir deha ile yönetiyordu ve onları kendine bağlamıştı.^[646] Hz. Muaviye'nin Hz. Ali'ye biati reddetmesi, katilleri ve isyana karışanları ordusunda barındırdığını söylemesi, suçluları cezalandırmayı ağırdan aldığını dile getirmesi, elbette kendisine çok bağlı ordusu tarafından haklı bulundu ve desteklendi.

Dördüncüsü: Bedir Gazası'nda Kureyş'in büyükleri telef olunca, Ebu Süfyan (Sahr b. Harb), Kureyş'in reisi olmuş, hicretin üçüncü yılında, Uhud'a müşrik başkumandan olarak gelmişti.^[647] Mekke fethedildikten sonra da oğulları ile Medine'ye göçmüştü. Kendisi ve mensup olduğu Emeviler İslam'a çok geç girdiği için, hilafeti söz konusu olmazdı. Fakat oğulları Yezid ve Muaviye de babaları gibi yönetmede becerikliydiler ve önemli konuma gelmekte gecikmediler. Muaviye da babası gibi, ihtişam ve saltanatı seven biriydi.

Hiz. Ömer, hicretin 15. yılında (636) Kudüs'ün anahtarlarını almak için, yerine Hiz. Ali'yi Medine'de bırakıp yola çıkmıştı. Cabiye'de Şam beldeſi emirleri ile görüşmek için onlara mektuplar gönderdi. Hiz. Ömer yamalı bir elbise ile bir kısağa binip Cabiye'ye giderken, Ebu Ubeyde, Yezid b. Ebu Süfyan ve Halid b. Velid, pek güzel atlara binip, pek güzel giyinmiş oldukları halde, Hiz. Ömer'i Cabiye'de şehir dışında karşıladılar. Hiz. Ömer kendilerini bu kılıkta görünce hiddetlendi, hayvanından indi ve onları taşa tuttu ve bir yandan da onlara şöyle diyordu:

“Siz ne çabuk fikir ve reyinizden dönmüşsünüz, bu kılıkla beni istikbale mi çıktınız? Siz iki yıldan beri doydunuz (doyuncaya kadar yediniz.) Vallahi bunu iki yüzüncü yılın başına kadar yaparsanız, sizden başkaları sizlerin yerini alacaktır.”^[648]

Böylece onları onaylamadığını, gelecekle ilgili bir takım düşüncelerini dile getiriyordu. Hem de onları azarlıyordu. Ona göre bu tavır, İslam'ın safiyetine, nübüvvet ve onu takip eden ve izinden giden hilafet tavrına uymuyordu.^[649] Bu durum dünya sevgisini çağrıştıırıyordu ve fitnelerin habercisiydi. Fakat Hiz. Muaviye, komutanlar ve yöneticiler şöyle özür beyan ettiler:

“Ey Müminlerin Emiri! Bu kuru bir gösteriſten ibarettir. Üzerimizde ancak silahlarımız vardır.”

Onlar Bizans geleneklerinin hâkim olduğu Şam halkı nazarında, bu şekilde giyinmenin ve iyi atlara binmenin yerinde olacağını düşünüyordlardı. Bu yalnızca bir görünüştü. Onlar düşmana heybetli görünmek için Bizans yöneticileri gibi giyinmişlerdi.^[650] Kalpleri dünya ziynet ve konforuna meyillenmiş değildi. Asıl olan dünyayı kalben terk etmekte.

Hiz. Ömer, *“Peki”* deyip tekrar kısağına bindi.^[651] Çünkü yapılanlarda niyet önemliydi. Niyet, yerine göre helâli haram, haramı helal yapabiliirdi.^[652]

Hiz. Ömer Şam beldeſine geldiğinde Muaviye'yi de görmüş ve hakkında şu değerlendirmede bulunmuştu: *“Bu adam Arab'ın Kisrasıdır.”* Onun bu değerlendirmesi ve Hiz. Muaviye'nin tavrı, kendisinin nasıl bir karakter ve anlayış içinde olduğunu, saltanat ve ihtişamı sevdiğini gösterir.

5.2. Sıffin'e Doğru

Hız. Muaviye, Hız. Osman'ın durumuna ve muhafazasına ilgisiz kaldığı için ve isyancıları ordusunda barındırdığı düşncesinden hareketle Hız. Ali'ye halife olarak biat etmedi. Hız. Osman'ın akrabası olmakla halifenin kanının davacılığını üstlendi. Cemel Savaşı sırasında beklemeyi tercih etti. Cemel Savaşı'nda Hız. Ali galip gelince, yazışmalarında ondan katilleri kendisine teslim etmesini, halifeliği bırakmasını ve şuranın yeni bir halife seçmesini istedi. [653]

Ayrıca büyük sahabeden kendine taraftar bulmak için Medine'deki Muhammed b. Mesleme'ye, Sa'd b. Ebi Vakkas'a ve Abdullah b. Ömer'e mektuplar yazdı. Her biri ona verdikleri cevaplarında kendisine taraftar olmadıklarını bildirdiler ve yanında yer almadılar. Zaten büyük Sahabelerden Sa'd b. Ebi Vakkas, Abdullah b. Ömer, Zeyd b. Sabit, Ebu Musa el-Eşari gibi kimseler, *"Küffar ile muharebe olursa gideriz, Ehl-i Kible ile cenk etmeyiz."* fikriyle uzlete çekilmişlerdi. [654] Artık, sosyal olaylarla ve Hız. Osman'ın öldürölmesiyle başlayan ve beş yıl sürecek olan ihtilaf ve fitnelerle ilgilenmiyorlardı.

Diğer yandan Hız. Ali, Ehl-i Bedir'den seksen, -bir görüşe göre- Rıdvan Biatı'nde bulunanlardan 800 kişinin katıldığı 50.000 kişilik bir ordu hazırladı. Bu orduda Ammar b. Yasir, Ebu Eyyub el-Ensari gibi Sahabeler de bulunuyorlardı. Muhadramûndan Veysel Karani de orduda bulunuyordu.

Hız. Ali sekiz bin kişilik bir öncü kuvvetle, Ziyad b. Nadr'ı, 4000 askerle de Şüreyh b. Hânî'yi önden sevk etti. Hız. Muaviye de Hız. Ali'nin ordusu ile üzerine geldiğine duyunca el-Cezire yoluyla Rakka'dan Fırat'ı geçti. [655] Derken iki taraf, Fırat yakınındaki Sıffin Ovası'nda karşı karşıya geldiler. Muaviye ordusu Hız. Ali taraftarlarına Fırat'tan su vermeyince çarpışmalar oldu ve suyun kontrolü Hız. Ali tarafına geçti. Fakat onlar bağileri/isyancıları sudan men etmediler. Bu çatışma zilkadenin sonlarında olmuştu. Zilhicce başında görüşmeler başladı. Hız. Muaviye yanlıları Hız. Osman'ın kanını dava ediyorlar, suçluların kendilerine teslimini istiyorlardı.

Oysa Hız. Osman'ın katline binlerce kişi karışmıştı. Bunların hepsini öldürmek üzere Hız. Muaviye'ye teslim mümkün olmadığı gibi bu doğru da değildi. Hicretin 36. yılı Zilhiccesi, grup grup çarpışmalar ve teke tek vuruşmalarla vakit geçti. [656]

Hicretin 37. yılı Muharremi girince iki taraf birbirine elçiler gönderdi ise de anlaşma mümkün olmadı. Hz. Muaviye elçileri yine sürekli Hz. Ali'yi suçluyorlar ve şöyle diyorlardı:

“(Osman’ın) vefatında yavaş davrandınız, ölümüne mani olmadınız, böylece ona adavet beslediniz ve öldürmüş oldunuz. Hz. Osman’ı öldürmediğini iddia ediyorsan, katilleri bize teslim et, ona karşılık bu katilleri öldürelim.”

Hz. Ali, Hz. Osman olayına karışanları tek tek teslim edemezdi. Ayrıca, ordusunda olup bu işe karışanları teslim etmesi, durumunu tehlikeye düşürecek ve zayıflayacaktı. Ordusunda bulunan Sebeiyye grubu özellikle cezalandırmaya karşı idi.^[657]

5.3. Hücum ve İlk Gün Olanlar

Harp ilk başta, bir hafta kadar veya daha uzun zaman grup grup savaşmalar şeklinde devam etti. Daha sonra Hz. Ali umumi hücum emrini verdi. Çarpışmalar çok şiddetliydi, iki gün süren savaşta (9-10 safer 37 / 27-28 Temmuz 657)^[658] iki ordu birbiri ile yenilemedi. Savaşın ilk gününde olan birkaç olay dikkat çeker:

Birincisi: Harbin ilk gününde Hz. Ali’nin komutanlarından Kûfeli Malik Eşter Nehaî askerleriyle Şam ordusunun merkezine kadar vardı. Hz. Muaviye’yi koruyan beş saf askerden dördünü yarmayı başardı. Bunun üzerine Hz. Muaviye kısrığını istedi, ona bindi. O sırada kaçmayı düşünüyordu.^[659] Yanında bulunan süvari birlikleri komutanı Amr b. As yüzüne bakıp, *“Bugün sabır, yarın fahir”* diyerek onu fikrinden vazgeçirdi. Amr yetenekli, zeki, cesur, hatip ve iyi bir yöneticiydi. Hz. Ömer onun hakkında hep şöyle derdi: *“Amr dünyada kaldıkça hep idareci olmalıdır.”*^[660] Amr’ın tavsiyesi üzerine Hz. Muaviye başkomutan olarak askeri gayrete getirdi, derken Malik Eşter ve askerleri uzaklaştırıldı.

İkincisi: Bu sıralarda, yaya birlikleri komutanı Ammar b. Yasir yanındaki hafızlarla Şamlılara kuvvetle hücum ediyordu. Elinde harbesi vardı ve eli ihtiyarlıktan titriyordu. Yaşı doksan üçü^[661] ve o şöyle diyordu:

“Yâ Rabbi, bugün senin indinde bu fasıklar ile cihat eylemekten daha rızana uygun ve makbul bir iş bilmiyorum, bilsem onu yapardım.”

Sonra yanındakilere bağırdı:

“Allah rızası için çalışacak, mal ve evlada dönmeyecek kim var?”

Hemen başına birçok kimse toplandı. Sonra o yanındakilere şöyle konuştu:

“Haydi yürüyünüz! Bağilerin üzerlerine gidelim. Vallahi muratları dem-i Osman’ı talep değildir. Onlar dünyanın tadını tattılar ve dünyaya tamah ettiler. Bilirler ki hak meydana çıkınca (durum anlaşıncı) bozuk maksatlarının husulüne mani olacak. Kendilerinin İslam’da geçmiş ve kıdemleri olmadığı cihetle emâret ve vilayete istihkakları olmadığından, dem-i Osman’ı talep sözüyle tebaalarını aldattılar. Yoksa onlara iki kişi tabi olmaz.”

Gerçekten İslam’a hizmette payı daha büyük olan bütün Sahabeler Hz. Ali’yi destekliyorlardı. Hz. Muaviye’nin ordusunda yalnız hicretin sekizinci yılı başında Müslüman olmuş Amr b. As vardı. Ortalık durulsa, Hz. Osman’ın gerçek katilleri ortaya çıkıp cezalandırılrsa, durum Ammar b. Yasir’in dediği gibi olur, Şamlılar duruma vakıf olsa iş büsbütün değişebilirdi.

Amr b. As zaten Müslüman olmadan da, Kureyş’in reisi olan Ebu Süfyan ve Emevilerle beraberdi. Hz. Ali ise, çocukluğundan beri daima Hz. Peygamber’le birlikte olmuş ve küçük yaşta İslam’a girmişti. Şimdiye dek defalarca şu an karşısında yer alanlarla savaşmıştı. Bu kere de Peygamber’in hilafeti ve sancağı Hz. Ali’deydi. Kaderin ne garip cilvesi ki, eskiden Ebu Süfyan’la müşriklerin reisi olarak savaşmışken, şimdi de bağilerin reisi olarak onun oğlu Muaviye ve maiyetindeki Amr b. As’la savaşıyordu. ^[662]

Üçüncüsü: Eskiden, Ebu Süfyan müşrik olarak Kur’an’ın tenziline karşı harp ediyordu. Oğlu Muaviye ise tevili için harp ediyordu. Bazı ayetleri kendi reyine muvafık tevil ve tefsirlerle ^[663] meşru halife’ye karşı münazaa ve muharebe durumundaydı. Böylece Allah Rasulü’nün ihbar-ı gayb nevinden verdiği bir haber de gerçek oluyordu.

Çünkü Rasul-i Ekrem bir gün Hz. Ali’ye, *“Ben Kur’an’ın tenzili için savaştım. Sen de tevili için savaşacaksın.”* buyurmuştu. ^[664] Ahmed b. Hanbel’in sahih bir senetle Ebu Said el-Hudri’den aldığı bir hadiste de Rasul-i Ekrem bir gün Hz. Ali’ye şöyle buyurmuştu:

“Ben tenzili için (bu yüzden müşriklerle) harp ettiğim gibi, mutlaka sen de Kur’an’ın tevili için savaşacaksın.” ^[665]

Dördüncüsü: Genel hücumun ilk gününde dikkat çeken bir başka husus daha vardı. Ammar b. Yasir de, *“Biz nasıl ki daha önce sizinle Kur’an-ı Kerim’in tenzili için savaştıksa, şimdi de tevili için savaşıyoruz.”* diye isyancılar üzerine saldırıyordu. Bir ara susayıp su istediğinde bir kadın tarafından kendisine sulu süt verildi. Bunun üzerine Ammar b. Yasir, *“Sadaka Rasulullah = Allah Rasulü doğru söyledi.”* dedi ve suyla karışık sütü içti.

İçtiği süt ona yıllar öncesi verilen bir haberi hatırlatmıştı. Çünkü bir gün Hz. Peygamber kendisine *“Dünyada senin içeceğin son meşrubat sulu süttür.”* buyurmuştu.^[666] Hz. Ammar savaşın çok çetin anlarında kendisine sunulan sütün son rızkı olduğuna kanaat getirdi; *“Bugün dostlarıma, Muhammed’e ve ashabına kavuşacağım.”* diye sevincini izhar etti. Ön saflarda karşı tarafa hücum etti ve şehit oluncaya kadar dövüştü.

Beşincisi: Genel hücumun ilk gününde Hz. Ali bizzat Hz. Muaviye ile karşı karşıya gelebilmek için, önünü yara yara ona kadar geldi ve şöyle dedi:

“Ey Muaviye, halk bizim için niye birbirini kırsın? Mübareze meydanına çık! Seninle olan davamızı Allah’a havale edelim! Kim hasmını katlederse, iş hiç tartışmasız ona kalır.”

O sırada, Hz. Muaviye’nin yanında olan Amr b. As şöyle söylendi:

“Amca oğlun insaf etti (doğru konuştu). Artık bunun üzerine meydana çıkmamak sana yakışmaz.”

Bunun üzerine Hz. Muaviye, *“Sen benden sonra emarete (baş gelmeye) tamah ediyorsun.”* dedi^[667] ve onun karşısına çıkmadı. Çünkü şimdiye kadar onun karşısına çıkan hiç kimsenin sağ kurtulmadığını biliyordu.

5.4. Savaşın İkinci Günü

Savaşın ilk günü vuruşma neredeyse sabaha kadar devam etti. Sabahın erken saatlerinde Hz. Ali yeni bir hücum emri verdi. Sürekli ordusunun sağ ve sol kanatları arasında dolaşıyordu. Merkezde kendisi, sağ kolda Eşter Nehaî, sol kolda Abdullah b. Abbas vardı. Karşı tarafı epeyce geri çekilmeye zorladı. Bu durum bir zafer alâmetiydi. Fakat asker harpten yorgundu.

O sırada sağ kol komutanı Malik Eşter, atına binip askerleri *“Ya Allah’a kavuşmaya ya zafere”* diye şevklendirip hücumla başladı.

Derken Şamlılarda iyice bozgun emareleri belirdi. İşte bu sırada, yani savaşın ikinci ve son günü (28 Temmuz 657) Amr b. As askerin mağlup olacağını hissetti ve Hz. Muaviye'ye şöyle dedi:

“Sana bir tedbir teklif ediyorum. Başka çaremiz kalmadı. Askere emret, mushafları yukarı kaldırsınlar. Bizimle onlar arasında hakem olması için onları Kitabullah’a çağıralım.”^[668]

Bu bir savaş hilesiydi. Teklif üzerine Hz. Muaviye emretti ve Kur'an sayfeleri mızraklar ucuna takıldı. Şamlı askerler bağırmaya başladılar:

“Sizi Kitabullah’a çağırıyoruz. Ey Iraklılar, savaşı bırakalım, Allah'ın Kitabı aramızda hakem olsun.”^[669]

Hz. Ali'nin askerlerinden bir kısmı bu oyunu fark etmedi ve şöyle demeye başladılar:

“Madem Kitabullah’a çağırıyorlar, biz de icabet edelim.”

Önceden Kitabullah'a çağırmayanlar, neden tam bozgun başlangıcında buna çağırıyorlardı? Bu, anlayan için bir şeyler söylüyordu ve bir harp hilesiydi. Amr b. As'ın dediği gibi artık yenilmekten ve her şeyi kaybetmekten kurtulmanın başka yolu kalmamış ve bu tedbire başvurulmuştu. Yenilgi durumunda Şam eyaleti, ordular ve onlara kumanda etmek, emaretle gelen nimetler... Bunlar hep kaybedilecekti. Hem bütün Şam beldesinde halk provoke edilemeyecekti ve gerçekler ayan beyan ortaya çıkacaktı. Hz. Ali bunun bir savaş hilesi olduğunu hemen fark etti ve askerlere şöyle dedi:

“Siz işinize devam ediniz! Muaviye, Amr b. As, İbn-i Ebi Muayt ve Dahhak b. Kays (benim kadar) ehl-i Kur'an değildir. Ben onların hallerini sizden ve Kitabullah'ın ahkâmını (hükümlerini) cümlemizden daha iyi bilirim. Onların mushafları kaldırmaları sadece hile ve hud'adır.”^[670]

Askerlerden bir kısmını hileye karşı ayıltmaya muvaffak olsa da bir kısmını yine ikna edememişti. Bu kez askerlerine şöyle dedi:

“Ben de onlarla Kitabullah'a itaat eylesinler diye cenk ediyorum! Zira onlar (halifeye isyanla) Allah'ın emrine asi oldular.”^[671]

İkna olmayan askerler Hz. Ali'yi Şamlılara teslim etmek ve Hz. Osman'a yaptıklarını kendisine yapmakla tehdit edince, Hz. Ali yeniden durumu muhakeme etti. Orduda bir ihtilaf çıkarsa mağlup

olabilir, durum daha kötü hale gelebilirdi. İster istemez tahkime razı oldu.

Hız. Ali'ye muhalif olanların çoğu kurrâ/hafızlardı.^[672] Bunlar çoğu vakitlerini Kur'an okumakla ve ibadetle geçiren insanlardı. Fakat kurrâlık; yöneticilik, fakihlik, ince anlayış, İslam hukukunu ve harp ahvalini anlamak demek değildi. Bunlar daha önce, Hız. Osman taraftarlarını dinden uzak, mübalâtsiz görürken, alevilikte (Hız. Ali taraftarlığı) pek ileri gitmişken şimdi de ona muhalefette ifrat ettiler. Diğer askerler de dindarlıklarına aldanarak kurrâyâ taraftar oldular. Böylece karşı tarafın savaş hilesi ve tedbiri meyvesini vermiş ve maya tutmuştu. Zaten savaş bir hileydi. Onu, ordularla yenemeyenler, bir savaş hilesiyle zayıflatmışlar ve ordusunu tam yenilecekleri sırada savaştan vazgeçirmişlerdi.

Böylece kendileri, hem yenilmekten, her şeyi bir anda kaybetmekten kurtulmuşlar hem Hız. Ali ordusunda ihtilaf çıkarmışlardı.^[673] Üstelik eşit şartlarda, yenişememiş iki ordu olarak, hakem tayini imkânına kavuşmuşlardı. Bu olayda Amr b. As'ın nasıl zeki ve kurnaz bir siyasetçi olduğu gerçeği ortaya çıkar.^[674] Şu bir gerçek ki, cahil dost akıllı düşmandan çok zarar veriyordu.

Ayrıca muhalifler, Hız. Ali uygun görmediği halde Ebu Musa el-Eşari'nin hakem olmasında ısrar ettiler. Hız. Ali Abdullah b. Abbas'ın veya Malik Eşter'in hakem olmasını istiyordu. Karış taraf da Amr b. As'ı hakem seçti. Ebu Musa kalbi dilinde olan, Amr karşısında zayıf kalan ve onun kadar siyaseti bilmeyen biriydi. Diğer yandan züht ve takva açısından mükemmel biriydi. Amr b. As ise bir siyasî dahiydi.^[675] Böylece 28 Temmuz 657'de, savaşın son gününde,^[676] yenilmek üzere olan Şam kuvvetleri bir savaş hilesiyle durumu lehlerine çevirmeye muvaffak oluyorlardı.

5.5. Tahkimnâmenin Yazılışı ve Tahkimnâme

Hicretin 37. yılı Saferinin 13. günü (Temmuz 657) tahki-mnâmenin yazılmasına başlandı. Amr b. As Hız. Ali ordusu içine, Hız. Ali'nin huzuruna geldi. Ebu Musa tahkimnâmede ilk cümleinin şöyle olmasını istedi: *“Emiru'l-Müminîn Ali ile Muaviye arasında bir kararnamedir.”*

Fakat Amr b. As buna şöyle karşı çıktı: *“Leyse lenâ bi emîrin = O bizim emirimiz değil!”*^[677] Hz. Ali bu kez de askerlerini zorla ikna ederek, *“Emiru’l-Müminîn”* unvanını sildirdi. Fakat birden otuz yıl önceki Hudeybiye’de geçen bir olayı hatırlamıştı. O zaman, Hudeybiye Antlaşması metnini yazıyor ve sekreterlik görevini yerine getiriyordu. Rasulullah kendisine, Kureyş elçisi kabul etmediği için *“Rasulullah”* unvanını sildirmek istemiş, Hz. Ali silmeyince de Allah Rasulü’ne iki kelimenin yeri gösterilmiş ve kendisi *“Rasulullah”* unvanını silmişti. Fakat o zaman Hz. Ali’nin yüzüne dikkatlice bakarak şunları söylemişti:

“Ali, bir gün senin de başına bu iş gelecek. Sen de bunun bir benzerine davet olunacaksın ve onu kabul edeceksin.”^[678]

Hz. Ali bu olayı hatırlayıp ve ihbar-ı nebevinin doğru çıktığına kanaat getirerek şunları mırıldandı: *“Allahuekber, benzeri benzerine!”* Ardından Hudeybiye’de geçenleri anlattı. Fakat Amr b. As bir siyasi manevra yaparak şöyle söyledi:

“Subhanallah! Bizi küffara teşbih ediyorsun, biz ise Müslümanız.”^[679] Ama Hz. Ali ona karşı sert konuştu:

“Sen ne zaman fasıklara (yoldan çıkanlara) muin ve Müslümanlara mühîn/ihanetçi olmadın?”

Böylece onun İslam karşısında uzun seneler direndiğini ve İslam’a geç girdiğini belirtiyordu. Amr bundan alındı:

“Bundan sonra seninle bir mecliste bulunmam.”

Hz. Ali de ona şöyle karşılık verdi:

“Ben Cenab-ı Hak’tan rica ederim ki, meclisimi senden ve senin gibilerden tathir eylesin.”^[680]

Hz. Osman’ın şehit edilmesi ile başlayan ayrılıklar, ihtilaflar, savaş durumu ve fitneler gittikçe önü alınmayacak derecelere doğru büyüyordu. Hz. Ömer’in şehadeti ile kırılan fitne kapısı tamir edilemiyordu.

Sonra tahkimnâmenin metni iki taraftan şahitler huzurunda şöyle kaleme alındı:

“Bu, üzerinde Ali b. Ebi Talib’le Muaviye b. Ebu Süfyan’ın karşılıklı karar kıldıkları şeydir: Ali Kûfelileri ve onlarla birlikte olanları temsil eder. Muaviye de Şamlıları ve onlarla birlikte olanları temsil eder. Mutlaka biz (iki taraf) Allah’ın hükmüne ve Kitabı üzere olmaya^[681] *ve bunun dışında hiçbir şeyin bizi bir araya getirmemesine boyun*

eğiyoruz. Ve mutlaka Allah'ın Kitabı başından sonuna kadar aramızdadır (elimizdedir). Biz onun dirilttiklerini diriltecek, onun öldürdüklerini (yasakladıklarını) öldüreceğiz.

Bu sebepten iki hâkim –Ebu Musa Abdullah b. Kays ve Amr b. As'tır- Allah'ın Kitabı'nda buldukları ile amel edeceklerdir. O ikisi Allah'ın Kitabı'nda aradıkları şeyi bulamazlarsa, o zaman âdil, bölmeyen (hükümleri) cami olan sünnet gelir. Ayrıca bu iki hakem, Ali ve Muaviye'den, hem de her iki ordudan söz ve teminatlar almışlardır ki; böylece o ikisi, canlarına, ailelerine karşı güvendedirler. Ümmet de, bu ikisinin kararlaştırdıkları şey üzerine onlara yardımcıdır.

Hem Abdullah b. Kays (Ebu Musa) ve Amr b. As üzerinde, Allah'ın ahdi ve misakı vardır ki, bu ikisi ümmet içinde hüküm verinceye kadar, her ikisinden dolayı savaş ve ikisinin ayrılması söz konusu değildir. Hem bu ikisi hüküm vermeyi ramazana kadar tehir ettiler. Eğer bunu yeniden tehir etmeye gerek duyarlarsa tehir ederler, ayrıca o ikisinin (buluşup) karar varacağı yer, Kûfeliler ve Şamlılar açısından bir adalet mekânı olacaktır”^[682]

Tahkimnâmenin içine aldığı başlıca konular şunlardı:

- O, eşit şartlarda, Hz. Ali ile Hz. Muaviye arasındadır.
- Hakemler Allah'ın Kitabı'na ve Sünnet'e uyacaklardır.
- Hakemler hür iradeleri ile karar verecekler ve İslam dünyasını birleştirmek üzere olacaklardır.
- Hüküm verilmeden ne savaş olacak ne de iki hakem birbirinden ayrılacaktır.
- Nihai hüküm, her iki tarafın onayladığı, adaletin tezahürüne uygun bir mekânda olacaktır.

Hakemler ramazanda, yani yaklaşık altı ay sonra, yanlarına dörder yüz asker alarak Medine-Şam yolu üzerindeki Ezruh'ta birleşeceklerdi.

Sıffin Savaşı'nda öldürülenlerin veya şehit olanların sayısı konusunda farklı açıklamalar vardır. Her iki taraftan ölenlerin sayısının 60 veya 70 bin kişi olduğu kaydedilir.^[683] Bunun 45.000'i Şamlılar tarafından 25.000'i Hz. Ali tarafından.^[684] Hz. Ali tarafında şehit olanların yirmi altısı Ehl-i Bedir'dendi. Rıdvan Biatı'nde bulunan altmış üç sahabe de yine onun tarafında yer alarak katledilmişti. Sıffin Savaşı'nda Hz. Muaviye tarafında yalnız on sahabe bulunmuştu.^[685]

Bu kadar çok kişinin bir içtihat ve rey farkından dolayı Sıffin'de şehit olması ve öldürülmesi elbette askerî güç olarak pek büyük kayıptır. Yapılan fetihlerde şimdiye dek bir savaşta bu kadar çok asker şehit edilmemiştir. Bu, Müslümanlar içinde olan iç ihtilâfın ve savaşların o zamanda ve diğer zamanlarda ne kadar tehlikeli boyutlara ulaşabileceğini gösterir. O günün dünya nüfusuna oranla, yeni bir dinin 70.000 askerinin bir iç savaşta kaybedilmesi azımsanacak bir şey değildir.

İki ordu 110 gün Sıffin'de kaldıktan ve tahkimnâme imza edildikten sonra Kûfe'ye ve Şam'a dönmüşlerdi. Hz. Ali Sıffin'den Kûfe'ye dönerken şehir dışında yedi kabir gördü. Kabirlerin kimin olduğunu sorunca, birinin Habbab b. Eret'e ait olduğunu söylediler. Vasiyeti üzerine şehrin haricine defnedilmişti.

Halk da ölülerini onun yanına gömmeye başladılar. O zamana kadar Kûfeliler, ölülerini evlerinin avlularına ve kapıları yanına defnediyorlardı. Hz. Habbab'ın vefatı ile Kûfe dışında bir mezarlık teşekkül etmeye başladı. Hz. Ali Kûfe'ye girdiğinde askerleriyle sokaklardan geçerken, şehit veren evlerden, kadınların feryat ve figanı yükseliyordu.

[639] bkz. Önkal, "Amr b. As", *DİA*, III, 79-80.

[640] Amr b. As'ın Muaviye'ye uyması hakkında bkz. Cevdet Paşa, I, 535; Önkal, "Amr b. As", *DİA*, III, 79-80.

[641] Önkal, "Amr b. As", *DİA*, III, 80.

[642] Aycan, "Muaviye b. Ebu Süfyan", *DİA*, XXX, 332.

[643] Cevdet Paşa, I, 350.

[644] Cevdet Paşa, I, 390, 541; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 103;

[645] Hz. Muaviye, kardeşi Yezid ve babaları Ebu Süfyan, Hudeybiye Antlaşması sonrası Mekke'nin fethiyle birlikte Müslüman oldular. Bunlara "*Tulakâ*" adı verilir. Bunların fazilette Sabikîn-i Evvelîn'e yetişmeleri mümkün değildir. bkz. İbnü Ebi'l-Izz, s. 468.

[646] Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 238; Aycan, "Muaviye b. Ebu Süfyan", *DİA*, XXX, 332.

[647] Aycan, "Ebu Süfyan", *DİA*, XXX, 230-232; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 119-124.

[648] Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 100; Cevdet Paşa, I, 371.

[649] “Mutlaka bu iş nübüvvet ve rahmet olarak başladı. Sonra rahmet ve hilafet olarak devam eder. Sonra ısırgan bir saltanata döner...” hadisine bkz. Bilmen, *Ashâb-ı Kirâm Hakkında*, s. 250-251; *İslam Akâdi*, s. 327; Sarıcık, *Hulafâ-yı Raşidin Döneminden*, s. 54.

[650] Aycan, “Muaviye b. Ebu Süfyan”, *DİA*, XXX, 334.

[651] Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefa*, s.100; Cevdet Paşa, I, 371.

[652] Gösteriş ve riya için helalleri yapmak, zaruretle günah olan bir suçu işlemek, susuzluk durumunda ölmeyecek kadar şarap içilmesi veya meyte yenmesi.

[653] Aycan, “Muaviye b. Ebu Süfyan”, *DİA*, XXX, 332-333

[654] Cevdet Paşa, I, 542.

[655] Hitti, I, 277.

[656] Cevdet Paşa, I, 554; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 185; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 239.

[657] Diyarbekri, II, 277; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 226; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s.180; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 237, 241; Fığlalı, “Abdullah b. Sebe”, *DİA*, I, 133-134.

[658] Fığlalı, “Ali”, *DİA*, II, 373.

[659] Fığlalı, “Ali”, *DİA*, II, 373.

[660] Cevdet Paşa, I, 558; Önkâl, “Amr b. As”, *DİA*, III, 80.

[661] Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 227; Fayda, “Ammar b. Yasir”, *DİA*, III, 75.

[662] Cevdet Paşa, I, 560.

[663] “*Ve men kutile mazlûmen fe kad cealnâ li veliyyihî sultanen*” ayeti. bkz. Cevdet Paşa, I, 546 vd.

[664] Alauddin Ali, *Kenzu'l-Ummal*, nr. 32968; Suyûti, s.173; Cevdet Paşa, I, 560-561.

[665] Heytemi, *Savâik*, s. 121.

[666] Zehebi, *el-Hulefâu'r-Râşidûn*, s. 226; Diyarbekri, II, 277; Cevdet Paşa, I, 561.

[667] Cevdet Paşa, I, 563.

[668] Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 187; Cevdet Paşa, I, 562; Önkâl, “Amr b. As”, *DİA*, III, 80.

[669] Fığlalı, “Ali”, *DİA*, II, 373.

[670] Cevdet Paşa, I, 564; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 187; Fıġlalı, "Ali", *DİA*, II, 373.

[671] Cevdet Paşa, I, 564.

[672] Fıġlalı, "Ali", *DİA*, II, 373.

[673] Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, I, 343; Önkâl, "Amr b. As", *DİA*, III, 80.

[674] Önkâl, "Amr b. As", *DİA*, III, 80.

[675] Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s.188; Zehebi, *el-Hulafâi'r-Râşidûn*, s.212; Cevdet Paşa, I, 567; Hitti, I, 278; Fıġlalı, "Ali", *DİA*, II, 373.

[676] Hitti, I, 277.

[677] Cevdet Paşa, I, 568; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s.188.

[678] Diyarbekri, II, 23; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 188; Köksal, VIII, 198.

[679] Cevdet Paşa, I, 568.

[680] a.g.e., I, 568

[681] Hitti, I, 277; Hodgson, I, 156-157.

[682] Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 188; Heyet, *Doġuştan Günümüze*, I, 245. Ayrıca tahkim için bkz. Diyarbekri, II, 278; Cevdet Paşa, I, 568; Hitti, I, 278 vd.

[683] Fıġlalı, "Ali", *DİA*, II, 373.

[684] Zehebi, *el-Hulefâu'r-Râşidûn*, s.211; Cevdet Paşa, I, 569.

[685] Amr b. As, oğlu Abdullah, Fezale b. Ubeyd el-Ensari, Mesleme b. Muhalled, Numan b. Beşir, Muaviye b. Hudeyc, Ebû Gâdiye el-Cuhenî, Habib b. Mesleme, Ebu'l-A'ver es-Sülemî, Büsr b. Ertae. bkz. Cevdet Paşa, I, 570; Zehebi, *el-Hulefâu'r-Râşidûn*, s. 212.

Cevdet Paşa, I, 563.

Zehebi, *el-Hulefâu'r-Râşidûn*, s. 226; Diyarbekri, II, 277; Cevdet Paşa, I, 561.

Fıġlalı, "Ali", *DİA*, II, 373.

Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 187; Cevdet Paşa, I, 562; Önkâl, "Amr b. As", *DİA*, III, 80.

Cevdet Paşa, I, 564.

Cevdet Paşa, I, 564; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 187; Fıġlalı, "Ali", *DİA*, II, 373.

Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, I, 343; Önkal, “Amr b. As”, *DİA*, III, 80.

Fığlalı, “Ali”, *DİA*, II, 373.

Heytemi, *Savâik*, s. 121.

Alauddin Ali, *Kenzu'l-Ummal*, nr. 32968; Suyûti, s.173; Cevdet Paşa, I, 560-561.

Cevdet Paşa, I, 554; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 185; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 239.

Hitti, I, 277.

Fığlalı, “Ali”, *DİA*, II, 373.

Diyarbakri, II, 277; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 226; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s.180; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 237, 241; Fığlalı, “Abdullah b. Sebe”, *DİA*, I, 133-134.

Cevdet Paşa, I, 558; Önkal, “Amr b. As”, *DİA*, III, 80.

Fığlalı, “Ali”, *DİA*, II, 373.

Cevdet Paşa, I, 560.

Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 227; Fayda, “Ammar b. Yasir”, *DİA*, III, 75.

“*Ve men kutile mazlûmen fe kad cealnâ li veliyyihî sultanen*” ayeti. bkz. Cevdet Paşa, I, 546 vd.

Cevdet Paşa, I, 542.

Kendisinden önce Müslüman olan oğlu Abdullah, halk bir fikir üzerinde birleşinceye kadar babasının evinden çıkmamasını söyledi. Küçük oğlu ise babasının bu işe karışmasının daha uygun olacağını ifade etti. Amr b. As ikinci görüşe meyletti. Bu kez Abdullah, “Öyleyse Kufe’ye gidelim.” dediyse de o, “*Ali’nin şecaati, fazileti, İslam’da kıdemi ve Rasulullah’a yakınlığı hasebiyle bizim gibilere ihtiyacı yoktur. Bizim işimize Muaviye el verir. Evladın da valideyne itaati vaciptir*” diyerek oğulları ile Şam’a gelmişti. Yani Cemel Savaşı sonrası Hz. Muaviye saflarına katılmış oldu.

Amr b. As, oğlu Abdullah, Fezale b. Ubeyd el-Ensari, Mesleme b. Muhalled, Numan b. Beşir, Muaviye b. Hudeyc, Ebû Gâdiye el-Cuhenî, Habib b. Mesleme, Ebu'l-A’ver es-Sülemî, Büsr b. Ertae. bkz. Cevdet Paşa, I, 570; Zehebi, *el-Hulefâu'r-Râşidûn*, s. 212.

Zehebi, *el-Hulefâu'r-Râşidûn*, s.211; Cevdet Paşa, I, 569.

Diyarbakri, II, 23; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 188; Köksal, VIII, 198.

Cevdet Paşa, I, 568; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s.188.

a.g.e., I, 568

Cevdet Paşa, I, 568.

Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 188; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 245. Ayrıca tahkim için bkz. Diyarbekri, II, 278; Cevdet Paşa, I, 568; Hitti, I, 278 vd.

Hitti, I, 277; Hodgson, I, 156-157.

Fığlalı, "Ali", *DİA*, II, 373.

Önkal, "Amr b. As", *DİA*, III, 80.

Hitti, I, 277.

Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s.188; Zehebi, *el-Hulafâi'r-Râşidûn*, s.212; Cevdet Paşa, I, 567; Hitti, I, 278; Fığlalı, "Ali", *DİA*, II, 373.

Çünkü Rasul-i Ekrem bir gün Hz. Ali'ye, "*Ben Kur'an'ın tenzili için savaştım. Sen de tevili için savaşacaksın.*" buyurmuştu. Ahmed b. Hanbel'in sahih bir senetle Ebu Said el-Hudri'den aldığı bir hadiste de Rasul-i Ekrem bir gün Hz. Ali'ye şöyle buyurmuştu:

Ashab-ı kiramın en alt mertebesinde olan, Mekke Fethi'yle Müslümanlığa geçen Ebu Süfyan'ın oğlu Muaviye Şam halkı nazarında pek büyüktü. Onlar İslam'ı Yezid ve küçük kardeşi Muaviye önderliğinde tanımışlardı. Bu sebeple, Hz. Ali'nin ve diğer sahabenin İslam'daki kıdemini, büyüklüğünü, Hz. Muaviye ile Hz. Ali'nin fazilet derecesi konusunda mukayesesini yapacak durumda değillerdi. Çok cömert, halim selim, hem komutanları, hem valileri olan ve uzun zamandan beri Şam'da bulunan Hz. Muaviye'ye çok bağlıydılar. Onlara İslam Hz. Muaviye aynasından yansımıştı. Onun görüş ve düşünceleri pek önemliydi.

Sıffin Savaşı'nda öldürülenlerin veya şehit olanların sayısı konusunda farklı açıklamalar vardır. Her iki taraftan ölenlerin sayısının 60 veya 70 bin kişi olduğu kaydedilir. Bunun 45.000'i Şamlılar tarafından 25.000'i Hz. Ali tarafından. Hz. Ali tarafında şehit olanların yirmi altısı Ehl-i Bedir'dendi. Rıdvan Biatı'nda bulunan altmış üç sahabe de yine onun tarafında yer alarak katledilmişti. Sıffin Savaşı'nda Hz. Muaviye tarafında yalnız on sahabe bulunmuştu.

Birincisi: Harbin ilk gününde Hz. Ali'nin komutanlarından Kûfeli Malik Eşter Nehaî askerleriyle Şam ordusunun merkezine kadar vardı. Hz. Muaviye'yi koruyan beş saf askerden dördünü yarmayı başardı. Bunun üzerine Hz. Muaviye kısrağını istedi, ona bindi. O sırada kaçmayı düşünüyordu. Yanında bulunan süvari birlikleri komutanı Amr b. As yüzüne bakıp, *“Bugün sabır, yarın fahir”* diyerek onu fikrinden vazgeçirdi. Amr yetenekli, zeki, cesur, hatip ve iyi bir yöneticiydi. Hz. Ömer onun hakkında hep şöyle derdi: *“Amr dünyada kaldıkça hep idareci olmalıdır.”* Amr'ın tavsiyesi üzerine Hz. Muaviye başkomutan olarak askeri gayrete getirdi, derken Malik Eşter ve askerleri uzaklaştırıldı.

Onlar Bizans geleneklerinin hâkim olduğu Şam halkı nazarında, bu şekilde giyinmenin ve iyi atlara binmenin yerinde olacağını düşünüyorlardı. Bu yalnızca bir görünüştü. Onlar düşmana heybetli görünmek için Bizans yöneticileri gibi giyinmişlerdi. Kalpleri dünya ziynet ve konforuna meyillenmiş değildi. Asıl olan dünyayı kalben terk etmekte.

“Ali, bir gün senin de başına bu iş gelecek. Sen de bunun bir benzerine davet olunacaksın ve onu kabul edeceksin.”

“Subhanallah! Bizi küffara teşbih ediyorsun, biz ise Müslümanız.”
Ama Hz. Ali ona karşı sert konuştu:

“Sizi Kitabullah'a çağırıyoruz. Ey Iraklılar, savaşı bırakalım, Allah'ın Kitabı aramızda hakem olsun.”

Üçüncüsü: Şam/Dımaşk, o zamanlar bir serhat şehriydi ve İslam ordularının önemli bir karargâhı idi. Hem sürekli Bizans'la karşı karşıya, tehlike altında olan bir serhat şehriydi. Bu yüzden orduları daima sefere ve gazaya hazırды. Hz. Muaviye bu orduyu uzak görüşlü siyasi bir deha ile yönetiyordu ve onları kendine bağlamıştı. Hz. Muaviye'nin Hz. Ali'ye biati reddetmesi, katilleri ve isyana karışanları ordusunda barındırdığını söylemesi, suçluları cezalandırmayı ağırdan aldığını dile getirmesi, elbette kendisine çok bağlı ordusu tarafından haklı bulundu ve desteklendi.

Birincisi: Harbin ilk gününde Hz. Ali'nin komutanlarından Kûfeli Malik Eşter Nehaî askerleriyle Şam ordusunun merkezine kadar vardı. Hz. Muaviye'yi koruyan beş saf askerden dördünü yarmayı başardı. Bunun üzerine Hz. Muaviye kısrağını istedi, ona bindi. O

sırada kaçmayı düşünüyordu. Yanında bulunan süvari birlikleri komutanı Amr b. As yüzüne bakıp, *“Bugün sabır, yarın fahir”* diyerek onu fikrinden vazgeçirdi. Amr yetenekli, zeki, cesur, hatip ve iyi bir yöneticiydi. Hz. Ömer onun hakkında hep şöyle derdi: *“Amr dünyada kaldıkça hep idareci olmalıdır.”* Amr’ın tavsiyesi üzerine Hz. Muaviye başkomutan olarak askeri gayrete getirdi, derken Malik Eşter ve askerleri uzaklaştırıldı.

Fakat Amr b. As buna şöyle karşı çıktı: *“Leyse lenâ bi emîrin = O bizim emirimiz değil!”* Hz. Ali bu kez de askerlerini zorla ikna ederek, *“Emiru’l-Müminîn”* unvanını sildirdi. Fakat birden otuz yıl önceki Hudeybiye’de geçen bir olayı hatırlamıştı. O zaman, Hudeybiye Antlaşması metnini yazıyor ve sekreterlik görevini yerine getiriyordu. Rasulullah kendisine, Kureyş elçisi kabul etmediği için *“Rasulullah”* unvanını sildirmek istemiş, Hz. Ali silmeyince de Allah Rasulü’ne iki kelimenin yeri gösterilmiş ve kendisi *“Rasulullah”* unvanını silmişti. Fakat o zaman Hz. Ali’nin yüzüne dikkatlice bakarak şunları söylemişti:

Yönetiminde disiplinli ve kendine bağlı bir ordu kurdu. O, başarılı bir yöneticiydi ve bölge halkı tarafından çok sevildi. 27/648 yılında Kıbrıs’a 1700 parçadan oluşan bir filo gönderdi ve Kıbrıs’ı senelik 7200 altın haraca bağladı. Beş yıl sonra aradaki anlaşmazlık üzerine bir deniz üssü olan Kıbrıs’ı fethetti ve oraya 12000 asker yerleştirdi.

Üçüncüsü: Eskiden, Ebu Süfyan müşrik olarak Kur’an’ın tenziline karşı harp ediyordu. Oğlu Muaviye ise tevili için harp ediyordu. Bazı ayetleri kendi reyine muvafık tevil ve tefsirlerle meşru halife’ye karşı münazaa ve muharebe durumundaydı. Böylece Allah Rasulü’nün ihbar-ı gayb nevinden verdiği bir haber de gerçek oluyordu.

Kendisinden önce Müslüman olan oğlu Abdullah, halk bir fikir üzerinde birleşinceye kadar babasının evinden çıkmamasını söyledi. Küçük oğlu ise babasının bu işe karışmasının daha uygun olacağını ifade etti. Amr b. As ikinci görüşe meyletti. Bu kez Abdullah, *“Öyleyse Kufe’ye gidelim.”* dediyse de o, *“Ali’nin şecaati, fazileti, İslam’da kıdemi ve Rasulullah’a yakınlığı hasebiyle bizim gibilere ihtiyacı yoktur. Bizim işimize Muaviye el verir. Evladın da valideyne itaati vaciptir”* diyerek oğulları ile Şam’a gelmişti. Yani Cemel Savaşı sonrası Hz. Muaviye saflarına katılmış oldu.

“Sana bir tedbir teklif ediyorum. Başka çaremiz kalmadı. Askere emret, mushafları yukarı kaldırsınlar. Bizimle onlar arasında hakem olması için onları Kitabullah’a çağıralım.”

“Ben tenzili için (bu yüzden müşriklerle) harp ettiğim gibi, mutlaka sen de Kur’an’ın tevili için savaşacaksın.”

Hiz. Ömer, “*Peki*” deyip tekrar kısrağına bindi. Çünkü yapılanlarda niyet önemliydi. Niyet, yerine göre helâli haram, haramı helal yapabildi.

“Ben Cenab-ı Hak’tan rica ederim ki, meclisimi senden ve senin gibilerden tathir eylesin.”

Ayrıca büyük sahabeden kendine taraftar bulmak için Medine’deki Muhammed b. Mesleme’ye, Sa’d b. Ebi Vakkas’a ve Abdullah b. Ömer’e mektuplar yazdı. Her biri ona verdikleri cevaplarında kendisine taraftar olmadıklarını bildirdiler ve yanında yer almadılar. Zaten büyük Sahabelerden Sa’d b. Ebi Vakkas, Abdullah b. Ömer, Zeyd b. Sabit, Ebu Musa el-Eşari gibi kimseler, “*Küffar ile muharebe olursa gideriz, Ehl-i Kible ile cenk etmeyiz.*” fikriyle uzlete çekilmişlerdi. Artık, sosyal olaylarla ve Hiz. Osman’ın öldürölmesiyle başlayan ve beş yıl sürecek olan ihtilaf ve fitnelerle ilgilenmiyorlardı.

Böylece kendileri, hem yenilmekten, her şeyi bir anda kaybetmekten kurtulmuşlar hem Hiz. Ali ordusunda ihtilaf çıkarmışlardı. Üstelik eşit şartlarda, yenişememiş iki ordu olarak, hakem tayini imkânına kavuşmuşlardı. Bu olayda Amr b. As’ın nasıl zeki ve kurnaz bir siyasetçi olduğı gerçeğı ortaya çıkar. Şu bir gerçek ki, cahil dost akıllı düşmandan çok zarar veriyordu.

Hiz. Ali, Hiz. Osman olayına karışanları tek tek teslim edemezdi. Ayrıca, ordusunda olup bu işe karışanları teslim etmesi, durumunu tehlikeye düşürecek ve zayıflayacaktı. Ordusunda bulunan Sebeiyye grubu özellikle cezalandırmaya karşı idi.

Amr b. As zaten Müslüman olmadan da, Kureyş’in reisi olan Ebu Süfyan ve Emevilerle beraberdi. Hiz. Ali ise, çocukluğundan beri daima Hiz. Peygamber’le birlikte olmuş ve küçük yaşta İslam’a girmişti. Şimdiye dek defalarca şu an karşısında yer alanlarla savaşmıştı. Bu kere de Peygamber’in hilafeti ve sancağı Hiz. Ali’deydi. Kaderin ne garip cilvesi ki, eskiden Ebu Süfyan’la

müşriklerin reisi olarak savaşmışken, şimdi de bağilerin reisi olarak onun oğlu Muaviye ve maiyetindeki Amr b. As'la savaşıyordu.

Sıffin Savaşı'nda öldürülenlerin veya şehit olanların sayısı konusunda farklı açıklamalar vardır. Her iki taraftan ölenlerin sayısının 60 veya 70 bin kişi olduğu kaydedilir. Bunun 45.000'i Şamlılar tarafından 25.000'i Hz. Ali tarafından. Hz. Ali tarafında şehit olanların yirmi altısı Ehl-i Bedir'dendi. Rıdvan Biat'i'nde bulunan altmış üç sahabe de yine onun tarafında yer alarak katledilmişti. Sıffin Savaşı'nda Hz. Muaviye tarafında yalnız on sahabe bulunmuştu.

“Siz ne çabuk fikir ve reyinizden dönmüşsünüz, bu kılıkla beni istikbale mi çıktınız? Siz iki yıldan beri doydunuz (doyuncaya kadar yediniz.) Vallahi bunu iki yüzüncü yılın başına kadar yaparsanız, sizden başkaları sizlerin yerini alacaktır.”

“Bu, üzerinde Ali b. Ebi Talib'le Muaviye b. Ebu Süfyan'ın karşılıklı karar kıldıkları şeydir: Ali Kûfelileri ve onlarla birlikte olanları temsil eder. Muaviye de Şamlıları ve onlarla birlikte olanları temsil eder. Mutlaka biz (iki taraf) Allah'ın hükmüne ve Kitabı üzere olmaya ve bunun dışında hiçbir şeyin bizi bir araya getirmemesine boyun eğiyoruz. Ve mutlaka Allah'ın Kitabı başından sonuna kadar aramızdadır (elimizdedir). Biz onun dirilttiklerini diriltecek, onun öldürdüklerini (yasakladıklarını) öldüreceğiz.

“Ben de onlarla Kitabullah'a itaat eylesinler diye cenk ediyorum! Zira onlar (halifeye isyanla) Allah'ın emrine asi oldular.”

Aynı zamanda Şurahbil b. Hasene Ürdün emirliğine, Amr b. As da Filistin emirliğine getirilmişti. Hicretin 15. yılında (636), yine Hz. Ömer devrinde Suriye'nin Amevas köyünde bir veba salgını başlayıp etrafa yayılınca yirmi beş bin kişi ölmüş, bu arada Şam valisi Yezid b. Ebi Süfyan da vefat etmişti. Hz. Ömer, Yezid b. Ebi Süfyan yerine kardeşi Muaviye b. Ebi Süfyan'ı tayin etmişti. O, kişilerin hangi kabileye mensup olduğuna bakmıyor, siyaset olarak ehliyetli kişilerden yararlanma amacını güdüyordu.

Hz. Muaviye, Hz. Osman'ın durumuna ve muhafazasına ilgisiz kaldığı için ve isyancıları ordusunda barındırdığı düşncesinden hareketle Hz. Ali'ye halife olarak biat etmedi. Hz. Osman'ın akrabası olmakla halifenin kanının davacılığını üstlendi. Cemel Savaşı

sırasında beklemeyi tercih etti. Cemel Savaşı'nda Hz. Ali galip gelince, yazışmalarında ondan katilleri kendisine teslim etmesini, halifeliği bırakmasını ve şuranın yeni bir halife seçmesini istedi.

Hız. Ömer yaralandığında Medine'deydi. Hız. Osman onu Mısır valiliğinden alınca, Bizans yönetimi onun yokluğunu fırsat bilip İskenderiye'yi işgal etmiş, durum üzerine Hız. Osman onu yeniden Mısır valiliğine atamış ve Amr b. As, hicretin 25. yılında (646) İskenderiye'yi yeniden geri almıştı. O, Hız. Osman'ın şehit edildiğini duyunca ağlamış, Hız. Talha'nın hilafetini arzularken, Hız. Ali'nin halife olduğunu haber almıştı. O, Hız. Ali'nin halife olmasına karşı ise de o halife olunca hadiselerle karışmadı. Muaviye'nin Hız. Ali'ye muhalefetini duyunca iki oğlu ile durumu istişare etti.

Hız. Ömer, "*Peki*" deyip tekrar kısağına bindi. Çünkü yapılanlarda niyet önemliydi. Niyet, yerine göre helâlî haram, haramı helal yapabilirdi.

Ayrıca muhalifler, Hız. Ali uygun görmediğı halde Ebu Musa el-Eşari'nin hakem olmasında ısrar ettiler. Hız. Ali Abdullah b. Abbas'ın veya Malik Eşter'in hakem olmasını istiyordu. Karış taraf da Amr b. As'ı hakem seçti. Ebu Musa kalbi dilinde olan, Amr karşısında zayıf kalan ve onun kadar siyaseti bilmeyen biriydi. Diğer yandan züht ve takva açısından mükemmel biriydi. Amr b. As ise bir siyasî dahiydi. Böylece 28 Temmuz 657'de, savaşın son gününde, yenilmek üzere olan Şam kuvvetleri bir savaş hilesiyle durumu lehlerine çevirmeye muvaffak oluyorlardı.

İçtiğı süt ona yıllar öncesi verilen bir haberi hatırlatmıştı. Çünkü bir gün Hız. Peygamber kendisine "*Dünyada senin içeceğın son meşrubat sulu süttür.*" buyurmuştu. Hız. Ammar savaşın çok çetin anlarında kendisine sunulan sütün son rızkı olduğuna kanaat getirdi; "*Bugün dostlarıma, Muhammed'e ve ashabına kavuşacağım.*" diye sevincini izhar etti. Ön saflarda karşı tarafa hücum etti ve şehit oluncaya kadar dövüştü.

Oysa Hız. Osman'ın katline binlerce kişi karışmıştı. Bunların hepsini öldürmek üzere Hız. Muaviye'ye teslim mümkün olmadığı gibi bu doğru da değildi. Hicretin 36. yılı Zilhiccesi, grup grup çarpışmalar ve teke tek vuruşmalarla vakit geçti.

Hız. Ali'ye muhalif olanların çoğu kurrâ/hafızlardı. Bunlar çoğu vakitlerini Kur'an okumakla ve ibadetle geçiren insanlardı. Fakat kurrâlık; yöneticilik, fakihlik, ince anlayış, İslam hukukunu ve harp ahvalini anlamak demek değildi. Bunlar daha önce, Hız. Osman taraftarlarını dinden uzak, mübalâtsiz görürken, alevilikte (Hız. Ali taraftarlığı) pek ileri gitmişken şimdi de ona muhalefette ifrat ettiler. Diğer askerler de dindarlıklarına aldanarak kurrâya taraftar oldular. Böylece karşı tarafın savaş hilesi ve tedbiri meyvesini vermiş ve maya tutmuştu. Zaten savaş bir hileydi. Onu, ordularla yenemeyenler, bir savaş hilesiyle zayıflatmışlar ve ordusunu tam yenilecekleri sırada savaştan vazgeçirmişlerdi.

Hem Abdullah b. Kays (Ebu Musa) ve Amr b. As üzerinde, Allah'ın ahdi ve misakı vardır ki, bu ikisi ümmet içinde hüküm verinceye kadar, her ikisinden dolayı savaş ve ikisinin ayrılması söz konusu değildir. Hem bu ikisi hüküm vermeyi ramazana kadar tehir ettiler. Eğer bunu yeniden tehir etmeye gerek duyarlarsa tehir ederler, ayrıca o ikisinin (buluşup) karar varacağı yer, Kûfeliler ve Şamlılar açısından bir adalet mekânı olacaktır"

Aynı zamanda Şurahbil b. Hasene Ürdün emirliğine, Amr b. As da Filistin emirliğine getirilmişti. Hicretin 15. yılında (636), yine Hız. Ömer devrinde Suriye'nin Amevas köyünde bir veba salgını başlayıp etrafa yayılınca yirmi beş bin kişi ölmüş, bu arada Şam valisi Yezid b. Ebi Süfyan da vefat etmişti. Hız. Ömer, Yezid b. Ebi Süfyan yerine kardeşi Muaviye b. Ebi Süfyan'ı tayin etmişti. O, kişilerin hangi kabileye mensup olduğuna bakmıyor, siyaset olarak ehliyetli kişilerden yararlanma amacını güdüyordu.

Böylece onları onaylamadığını, gelecekle ilgili bir takım düşüncelerini dile getiriyordu. Hem de onları azarlıyordu. Ona göre bu tavır, İslam'ın safiyetine, nübüvvet ve onu takip eden ve izinden giden hilafet tavrına uymuyordu. Bu durum dünya sevgisini çağrıştırıyordu ve fitnelerin habercisiydi. Fakat Hız. Muaviye, komutanlar ve yöneticiler şöyle özür beyan ettiler:

İkincisi: Bu sıralarda, yaya birlikleri komutanı Ammar b. Yasir yanındaki hafızlarla Şamlılara kuvvetle hücum ediyordu. Elinde harbesi vardı ve eli ihtiyarlıktan titriyordu. Yaşı doksan üçtü ve o şöyle diyordu:

“Siz işinize devam ediniz! Muaviye, Amr b. As, İbn-i Ebi Muayt ve Dahhak b. Kays (benim kadar) ehl-i Kur’an değillerdir. Ben onların hallerini sizden ve Kitabullah’ın ahkâmını (hükümlerini) cümlemizden daha iyi bilirim. Onların mushafları kaldırmaları sadece hile ve hud’adır.”

Böylece kendileri, hem yenilmekten, her şeyi bir anda kaybetmekten kurtulmuşlar hem Hz. Ali ordusunda ihtilaf çıkarmışlardı. Üstelik eşit şartlarda, yenişememiş iki ordu olarak, hakem tayini imkânına kavuşmuşlardı. Bu olayda Amr b. As’ın nasıl zeki ve kurnaz bir siyasetçi olduğu gerçeği ortaya çıkar. Şu bir gerçek ki, cahil dost akıllı düşmandan çok zarar veriyordu.

Harp ilk başta, bir hafta kadar veya daha uzun zaman grup grup savaşmalar şeklinde devam etti. Daha sonra Hz. Ali umumi hücum emrini verdi. Çarpışmalar çok şiddetliydi, iki gün süren savaşta (9-10 safer 37 / 27-28 Temmuz 657) iki ordu birbiri ile yenişemedi. Savaşın ilk gününde olan birkaç olay dikkat çeker:

Ayrıca muhalifler, Hz. Ali uygun görmediği halde Ebu Musa el-Eşari’nin hakem olmasında ısrar ettiler. Hz. Ali Abdullah b. Abbas’ın veya Malik Eşter’in hakem olmasını istiyordu. Karış taraf da Amr b. As’ı hakem seçti. Ebu Musa kalbi dilinde olan, Amr karşısında zayıf kalan ve onun kadar siyaseti bilmeyen biriydi. Diğer yandan züht ve takva açısından mükemmel biriydi. Amr b. As ise bir siyasî dahiydi. Böylece 28 Temmuz 657’de, savaşın son gününde, yenilmek üzere olan Şam kuvvetleri bir savaş hilesiyle durumu lehlerine çevirmeye muvaffak oluyorlardı.

Bunun üzerine Hz. Muaviye, *“Sen benden sonra emarete (baş gelmeye) tamah ediyorsun.”* dedi ve onun karşısına çıkmadı. Çünkü şimdiye kadar onun karşısına çıkan hiç kimsenin sağ kurtulmadığını biliyordu.

Dördüncüsü: Bedir Gazası’nda Kureyş’in büyükleri telef olunca, Ebu Süfyan (Sahr b. Harb), Kureyş’in reisi olmuş, hicretin üçüncü yılında, Uhud’a müşrik başkumandan olarak gelmişti. Mekke fethedildikten sonra da oğulları ile Medine’ye göçmüştü. Kendisi ve mensup olduğu Emeviler İslam’a çok geç girdiği için, hilafeti söz konusu olmazdı. Fakat oğulları Yezid ve Muaviye de babaları gibi

yönetmede becerikliydiler ve önemli konuma gelmekte gecikmediler. Muaviye da babası gibi, ihtişam ve saltanatı seven biriydi.

Hız. Ali sekiz bin kişilik bir öncü kuvvetle, Ziyad b. Nadr'ı, 4000 askerle de Şüreyh b. Hânî'yi önden sevk etti. Hız. Muaviye de Hız. Ali'nin ordusu ile üzerine geldiğine duyunca el-Cezire yoluyla Rakka'dan Fırat'ı geçti. Derken iki taraf, Fırat yakınındaki Sıffin Ovası'nda karşı karşıya geldiler. Muaviye ordusu Hız. Ali taraftarlarına Fırat'tan su vermeyince çarpışmalar oldu ve suyun kontrolü Hız. Ali tarafına geçti. Fakat onlar bağileri/isyancıları sudan men etmediler. Bu çatışma zilkadenin sonlarında olmuştu. Zilhicce başında görüşmeler başladı. Hız. Muaviye yanlıları Hız. Osman'ın kanını dava ediyorlar, suçluların kendilerine teslimini istiyorlardı.

Hız. Muaviye, kardeşi Yezid ve babaları Ebu Süfyan, Hudeybiye Antlaşması sonrası Mekke'nin fethiyle birlikte Müslüman oldular. Bunlara "*Tulakâ*" adı verilir. Bunların fazilette Sabikîn-i Evvelîn'e yetişmeleri mümkün değildir. bkz. İbnü Ebi'l-İzz, s. 468.

Cevdet Paşa, I, 390, 541; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 103;

Aycan, "Ebu Süfyan", *DİA*, XXX, 230-232; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 119-124.

Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 238; Aycan, "Muaviye b. Ebu Süfyan", *DİA*, XXX, 332.

"Mutlaka bu iş nübüvvet ve rahmet olarak başladı. Sonra rahmet ve hilafet olarak devam eder. Sonra ısırgan bir saltanata döner..." hadisine bkz. Bilmen, *Ashâb-ı Kirâm Hakkında*, s. 250-251; *İslam Akâdi*, s. 327; Sarıcık, *Hulafâ-yı Raşidin Döneminden*, s. 54.

Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 100; Cevdet Paşa, I, 371.

Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefa*, s.100; Cevdet Paşa, I, 371.

Aycan, "Muaviye b. Ebu Süfyan", *DİA*, XXX, 334.

Aycan, "Muaviye b. Ebu Süfyan", *DİA*, XXX, 332-333

Gösteriş ve riya için helalleri yapmak, zaruretle günah olan bir suç işlemek, susuzluk durumunda ölmeyecek kadar şarap içilmesi veya meyte yenmesi.

Sıffin Savaşı'nda öldürülenlerin veya şehit olanların sayısı konusunda farklı açıklamalar vardır. Her iki taraftan ölenlerin sayısının 60 veya 70 bin kişi olduğu kaydedilir. Bunun 45.000'i Şamlılar tarafından 25.000'i Hız. Ali tarafındandır. Hız. Ali tarafında

şehit olanların yirmi altısı Ehl-i Bedir'dendi. Rıdvan Biati'nde bulunan altmış üç sahabe de yine onun tarafında yer alarak katledilmişti. Sıffin Savaşı'nda Hz. Muaviye tarafında yalnız on sahabe bulunmuştu.

Amr b. As'ın Muaviye'ye uyması hakkında bkz. Cevdet Paşa, I, 535; Önkol, "Amr b. As", *DİA*, III, 79-80.

bkz. Önkol, "Amr b. As", *DİA*, III, 79-80.

Aycan, "Muaviye b. Ebu Süfyan", *DİA*, XXX, 332.

Önkol, "Amr b. As", *DİA*, III, 80.

Cevdet Paşa, I, 350.

6.

Ammar B. Yasir Üzerine Bir Değerlendirme

SIFFİN SAVAŞI'NDA HZ. MUAVİYE'NİN, Hz. Ali ve taraftarlarının durumlarını daha iyi değerlendirebilmek için ayetler ve Allah Rasulü'nün (a.s.m.) açıklamaları ışığında Ammar b. Yasir'in kimliği ve şahsiyeti üzerinde durmak gerekir. Onun Hz. Ali tarafında bulunuşu açısından, hakla ilişkisi üzerinde durulmalıdır.

Ammar b. Yasir aslen Yemenliydi. Babası Yasir Mekke'ye yerleşip Mahzumuların himayesine (icare) girmişti. Mahzumular bu ailenin Müslüman olmasına tahammül edemediler.^[686] Aslen Türkistanlı olan Ammar'ın annesi Sümeyye, Mahzumlu Ebu Cehil tarafından feci şekilde şehit edildi. Sâbıkîn-ı Evvelîn'den olan Hz. Ammar Mekke'de çok işkenceler gördü. Sonra Medine'ye hicret etti. Nahl suresi 106. ayeti, En'âm suresi 51-52. ayetleri o ve benzerleri hakkında nazil oldu.^[687]

En'âm suresinin 51-52. ayetleri Ammar ve benzeri ilk Müslümanları şöyle anlatıyordu:

“Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları, onunla (Kur'an'la) uyar. Çünkü onların, Rablerinden başka ne dostları ne de aracıları vardır; (onları uyarırsan) sakınmaları umulur.”^[688]

“Yalnız Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam ona yalvaranları (himayesiz zayıf müminleri) yanından kovma! (Kâfirler ister inansın, ister inanmasın). Ne onların hesabından sana, ne senin hesabından onlara (bu müminlere) bir sorumluluk vardır. Fakat onları yanından kovarsan zalimlerden olmuş olursun”^[689]

Bu iki ayet-i kerime Ammar ve benzer ashab-ı kiramın, Allah katında ne kadar değerli olduğunu birkaç vecihle ortaya koymaktadır:

Birincisi: Onlar Allah'ı “Rab” olarak bilirler ve iman ederler. Yani onlar Allah'a inanan müminlerdir. İmanlarına bu ayet^[690] şahittir. *Âlîmün bizâti's-sudûr* olan Âlemlerin Rabbi buna şahadet etmektedir. Bu durum, Ammar, Suheyb-i Rumi ve Bilal-i Habeşi gibi müminlerin

Allah katında ne kadar şerefli, ne derece yüksek ve değerli olduklarını gösterir.

İkincisi: Onlar Allah’a imanın bir gereği olarak mahkeme-i kübrâ-yı haşirde, insanlara ceza ve mükâfat takdir edeceğine de inanmakta ve bundan korkmaktadırlar. Evet, imanın büyüklüğü, bir bakıma Allah’ın azabından korkmanın ve rahmetinden ummanın büyüklüğü ile ölçülür. Ümit ve korku ne kadar büyükse, mümin o kadar büyük ve değerlidir. Kureyş’in yanında belli bir soyu sopu olmadığı için değersiz görülen bu kimseler, Allah katında pek büyüktürler. Hem korku ve ümidin büyüklüğü nispetinde; ittika, amel-i salih, ubudiyet ve kulluk artacaktır.

Üçüncüsü: Ayet-i kerime şunu da açıklamaktaydı: “*Onların Rablerinden başka ne velileri (dostları, arkaları, güvendikleri ve yardımcıları)*^[691] *ne de şefileri (şefaathçileri) vardır.*”^[692] Bu da değeri büyük o müminler için önemli ve pek manidar bir açıklamadır. Onlar ancak Allah’ı yardımcı, dost, veli, nâsır, işlerinin vekili ve şefîi olarak görmektedirler. Cahiliye Kureyş’i ve benzerleri kabilelerine, soyuna sopuna, zenginliğine dayanıyorsa, bunlar da Allah’a dayanmakta, işlerini o yakın dostlarına ve sevdiklerine havale etmektedirler.

Onlar Allah’ı veli ve şefî bilirlerse, Allah da onları veli/dost bilecektir. Elbette her şeye gücü yeten, dostlarını hiçbir zaman yüzüstü bırakmayacaktır. İşte Hz. Ammar böylelerden biridir. Yüksek ve şerefli bir kuldur. Fani bir insan için Allah katından gelen böyle bir açıklama, dünyalara ve kâinata değişilmez.

Dördüncüsü: “*(Onları uyarırsan) sakınmaları umulur*” açıklaması gösteriyor ki, Kur’an’la inzar ve tebşirden; Allah’a, gayba, ahirete inanan, onun azabından korkan, nimetlerini uman kimseler sakınırlar. Bu tür insanların sakınması umulur: *(Le’allehum yettekûn)*. Müşrikler, Allah’a inanmayanlar, ahirette Rablerine kavuşacağı ümidini beslemeyenler, onun azabına ve rahmetine inanmayanlar^[693] ittika etmezler, günahları önemsemezler ve onlardan çekinmezler. Büyük günahları sıkılmadan, aşikâre işlerler. Onların hayatını helal ve haram şekillendirmez.

Takvanın büyüklüğü, korku ve ümidin (havf ve reca) büyüklüğünü, korkunun ve ümidin büyüklüğü, imanın büyüklüğünü ve kuvvetini gösterir. Bu sebeple, “*diğerlerini uyaracağım*” diye bunları, bu tür insanları meclisten uzaklaştırmak bir Peygamber için uygun değildir.

Onlar değil, bunlar Peygamber meclisine lâıık, Allah'ın Kelam-ı Ezelisine muhatap olabilecek kimselerdir. Bu açıklama da Ammar ve benzerlerinin kalite ve değeriine işaret eder.

Beşincisi: Onlar kuvvetli imanlarının ve mahşer günündeki korkularının tesiri ile “*Yalnız Rablerinin rızasını isteyerek, sabah akşam Rablerine yalvarırlar*” ve ona dua ederler.^[694] Bu açıklama da önemli nükteleri içinde barındırır:

a) Demek Hz. Ammar ve onun gibileri gece gündüz, akşam sabah, Rablerine ibadet ederler, hem bunu birlikte ve cemaatle yapmaya özen gösterirler.

Dua, ibadetin ruhu ve özüdür, halis bir imanın işaretidir. Allah'ı ancak onun varlığına inanan çağırır. Duasıyla yalnızlık vahşetinden, kurtulur. Dertlerini, sıkıntılarını, aczini, fakrını ve noksanını Rabb-i Rahîmine arz eder. Zaten bütün ibadetlerin fihristi olan namazda da dua vardır. Ayrıca namazda Cenab-ı Hak tekbir, tesbih ve tahmid edilir.

b) O sahabe-i kiram yalnız “*yuridûne vecchê = Allah'ın teveccühünü isterler.*” Onun huzurunda başkalarının teveccühünü, rızasını aramazlar. İstekleri sadece onun rızası ve yalnız onun teveccühüdür. İbadetlerinde rıza-i ilahiye, vecchellahi esas alırlar. Demek onlarda, riya, şan, şöhet arzusu ve şirk-i hafi yoktur. Yani ibadetlerinde ihlâslıdırlar. Yüce Allah bizzat Kurân-ı Hakîm'inde Hz. Ammar ve benzerlerinin ihlâslı kullar oluşunu böyle açıklar.

c) Yurîdûne, “*çok isterler*” demektir. Çünkü irade, şehvet + ihtiyaç + emel'den meydana gelir.^[695] Şehvet, insanı isteğine kopup götüren haldir. Çok acıkanın ve susayanın suya ve ekmeğe duyduğu arzu gibi. İhtiyaç ise, insanın bir şeyi sevmekle birlikte, ona iftikarı ve hacet duymasıdır.^[696] Şu halde irade; emel, ihtiyaç ve şehvetten meydana gelen güçlü bir istektir. Öyleyse Ammar ve benzeri Sahabelerin, Allah'a bağılılıkları pek kuvvetlidir. Demek onlar, ibadetlerini ve dualarını büyük bir aşk, istek ve şevkle, acıkan bir kimsenin yemek yemesi gibi iştahla ve zevkle, önemli bir ihtiyaç giderme atmosferinde yaparlar.

İhtiyaç artıkça meyil, istek ve iştıyak artacağından, onların ibadetlerinden aldıkları feyze yetişilemeyeceği gibi; onlar da ibadetlerinden büyük bir zevk ve lezzet alırlar.

Hem bu hallerine bakılırsa; ibadetlerini geciktirmeleri ve terk etmeleri mümkün değildir.

Altıncısı: Ayet Rasul-i Ekrem'e *"Onları yanından kovarsan bu takdirde zalimlerden olursun."* buyurmakla da Hz. Ammar ve benzerlerini müdafaa etmektedir.

Kısaca üzerinde durduğumuz bu iki ayet-i kerime, Hz. Ammar ve onun gibilerin ne derece değerli ve şerefli olduğunu göstermektedir.

6.1. Ammar'ı Bağı bir Taife Katledecek

Sâbıkîn-ı Evvelînden olan Ammar b. Yasir hakkında Allah Rasulü'nün de önemli açıklamaları vardır. Bunların bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

1) Hicretin ikinci yılında Mescid-i Nebevi yapılırken Sahabelerden kimi çamur karıyor, kimi de kerpiç döküyor, kerpiç taşıyordu. Herkes birer kerpiç taşırken, Hz. Ammar ikişer kerpiç taşıyordu. Bunu daha çok sevap kazanmak için yapıyordu. Bu sırada Allah Rasulü onunla karşılaştı. O da sırtında kerpiç taşıyordu. Ammar kerpiç taşırken bayılıp düşünce Allah Rasulü yanına geldi. Ammar'ın başından tozu toprağı sildi ve şöyle buyurdu:

"Yazık Ammar'a, onu bağı bir taife katledecek. Ammar onları Allah'a çağırır, onlar Ammar'ı ateşe çağırırlar."^[697]

2) Bu hadis-i şerifin farklı varyantları vardır. Fakat hepsinde Ammar'ı bâğı bir taife'nin katledileceğı yer alır. Bunlardan bazıları şöyledir: *"Sana yazık ey Sümeyye'nin oğlu! Seni bâğı bir taife katledecek."*, *"Müjde ey Ammar! Seni bağı bir taife katledecek."*, *"Ammar'ı bağı bir taife katledecek."*^[698]

3) O, Sıffin'de Hz. Ali tarafında bulunmuş ve onun ordusunda olarak şehit edilmişti. Bu durum da, Hz. Ali'nin içtihadında isabetli, Hz. Muaviye ve taraftarlarının reylerinde hatalı ve bâğı olduklarını göstermiştir. Demek Allah Rasulü'nün de gayptan ihbarı ile meşru halife Hz. Ali'dir. Ona haksız yere isyan edenler, yani bağıiler de, Hz. Muaviye ve taraftarlarıdır.

4) Hz. Ammar, Hz. Muaviye taraftarlarınca şehit edilince, Allah Rasulü'nün ihbarı gerçekleşmiş ve bu olaydan dolayı Hz. Muaviye kuvvetleri arasında karışıklık çıkmıştı. Hatta Amr b. As bu olaydan büyük bir pişmanlık duydu. Ama Muaviye onu teselli etmişti.^[699]

Ammar'ın şehit edilmesi iki taraf için de önemliydi. Bir rivayete göre Sıffin'den dönerken Abdullah, babası Amr'a şöyle soruyordu:

“Babacığım! ‘Sen Rasulullah’ın Ammar’a, ‘Vah sana Ey İbn-i Sümeyye! Seni bâği bir taife katledecek’ dediğini duymamış mıydın?”

Amr b. As, Hz. Muaviye'ye oğlu Abdullah'ı göstererek *“Bu ne diyor duyuyor musun?”* dedi. Hz. Muaviye bunun üzerine, *“Sen önemsiz bir şey söylemekte devam ediyorsun. Biz onu katletmedik, ancak onu (buraya) getirenler katletti.”* diye cevap verdi.^[700]

Ammar b. Yasir katledildiğinde de, Amr b. Hazım, Amr b. As'ın huzuruna girip şöyle demişti: *“Ammar katledildi. Oysa Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem ‘Onu bâği bir taife katledecek.’ buyurmuştu.”* Bunun üzerine Amr b. As, Muaviye'nin huzuruna varmış, durumu anlatmıştı. Hz. Muaviye bunun bir delil olmayacağını belirtip, *“Onu biz mi katlettik! Onu ancak (buraya getirmekle) Ali ve ashabı katletti.”* diye tevil etmişti.^[701]

5) Hz. Ali, Ammar'ın şehit edilmesini kendisinin haklılığına delil gösterdiği zaman, Amr b. As'ın, *“Hepimiz değil, onu öldüren taife bağıdır.”* diye tevil ettiği de rivayet edilir. Fakat Hz. Muaviye ve Amr b. As'ın tevillerinin yersizliği ve bu durumda Hz. Ali'nin haklılığı bedihidir. Ulemanın cumhurunun kanaati de budur.

Ammar b. Yasir, uzun boylu, kara yağız, ela gözlü, geniş omuzlu biriydi. O, ömür boyu sade, nezih bir hayat yaşamıştı. Daha önce Müseylime ile yapılan savaşta bir kulağını kaybetmişti. Hz. Ömer devrinde (21 / 641-642) Kûfeye vali tayin edilmişti. Nihavent Savaşı'nda bulunmuş, Huzistan fetihlerine katılmıştı. Ebu Zer'in Rebeze'ye gitmesinde Hz. Osman'a karşı çıkmış, Hz. Ali ve oğlu ile birlikte onu yola vurmuştu. Hz. Osman şehit edilince Hz. Ali'ye biat etmişti. Onun hiçbir namazını kazaya bırakmadığı da kitaplarda yer alır.^[702]

6.2. Ammar Cennetlik ve Hakla Birliktedir

1) Ammar'ın katili cehennemdedir: Ammar b. Yasir hakkında Rasul-i Ekrem ayrıca şöyle de buyurmuştu: *“Ammar'ın katili ve sâlibi cehennemdedir.”* Hem, bu hadis-i şerif Amr b. As ve oğlu Abdullah

tarafından rivayet edilmiştir.[703] Fakat dünya sevgisi, insanı şaşırtır, türlü tevillere sevk eder. Akıllıyı gafil, gafilı akıllı gösterir.[704]

2) Ammar ailesinin cennetlik oluşu: Rasulullah, Ammar ailesi ve Ammar'ın cennetlik olduğunu da müjdelemiştir. Mekke'de Hz. Ammar'a ana babasına işkence edilirken, yanlarına uğrayan Rasulullah şunları söylemiştir: "Müjdeler olsun size ey Ammar Ailesi! Mutlaka size vaat edilen cennettir." [705]

Rasulullah'ın onlara işkence edilirken şöyle söylediği de rivayet edilir: "Sabredin ey Yasir Ailesi! karşılığında cennet var, sabredin!" [706]

Ayrıca, "Ammar'ın kanı ve eti cehenneme haramdır.", "Cennet şu üç kimseye iştihak duyar: Ali, Ammar ve Selman." buyur-muştur. [707]

3) Ammar hakla beraberdir: Allah Rasulü ayrıca Hz. Ammar'ın hep hak tarafında ve hakla beraber olacağını da bildirmiştir. Abdullah b. Mesud'a bir adam gelip şöyle sormuştu:

"Bir fitneye (imtihan ve karışıklığa) yetişirsem ne yapayım?"

Abdullah b. Mesud yol gösterdi:

"Kitabullah'a uyman gerekir."

"Peki, onların hepsi (her iki taraf) Kitabullah'a çağırırsa buna ne dersin?"

Bunun üzerine Abdullah b. Mesud ona şu ölçüyü verdi:

"Ben Rasulullah'ı, 'İnsanlar ihtilâfa düştükleri zaman İbn-i Sümeyye (Ammar) hakla beraberdir.' buyururken duymuştum." [708]

Bu konuda Hz. Ayşe validemizden de şunlar rivayet edilir:

"Ammar kendisine (tercih etmesi üzere) iki şey arz edildiğinde, daha iyisini ihtiyar eder." [709]

"Mutlaka Ammar fıtrat üzeredir. Ancak ona yaşlılıktan dolayı bir zelle ulaşabilmiştir."

Bu hadis-i şerifler de Ammar b. Yasir'in iyi durumuna ve tercihini haktan yana yaptığına delil ve işaret olabilir.

O, Allah Rasulü'nün ifadeleri ile "*Tayyib*" ve "*Mutayyeb*" birisidir. Yine onun ihbarı ile "*başından ayağına kadar imanla doldurulmuştur*". [710] Böyle bir Sahabenin Sıffin'de Hz. Ali tarafında şehit edilip katledilmesi, çok cihetlerle ibret verici ve düşündürücüdür.

[686] İbn-i Hişam, I, 341 vd.; İbn-i Mâce, I, 52.

- [687] İbn-i Kesir, *Tefsir*, II, 134.
- [688] *En'âm*, 6/51.
- [689] *En'âm*, 6/52.
- [690] *En'âm*, 5/51.
- [691] Veli kelimesi ve Hz. Ali ile ilgili hadisler için bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 65-100.
- [692] *En'âm*, 6/51.
- [693] Mekke Müşrikleri de böyleydi.
- [694] İbn-i Kesir, *Tefsir*, II, 134; Yazır, III, 1940; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 131 vd.
- [695] Rağıb, s. 206; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 133.
- [696] Rağıb, s. 135, 206.
- [697] Buhari, Cihad, Bab 17; Bilmen, *Ashab-ı Kiram Hakkında*, s. 110; Canan, XII, 327; Fayda, "Ammar b. Yasir", *DİA*, III, 75.
- [698] İbn-i Hişam, II, 144; Zehebi, *el-Hulafâ ur-Râşidûn*, s. 224-225; Cevdet Paşa, I, 561; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 39; Fayda, "Ammar b. Yasir", *DİA*, III, 75.
- [699] Fayda, "Ammar b. Yasir", *DİA*, III, 75.
- [700] Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 225; Cevdet Paşa, I. 562; Fayda, "Ammar b. Yasir", *DİA*, III, 75.
- [701] Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 225; Canan, XII, 327.
- [702] Fayda, "Ammar b. Yasir", *DİA*, III, 75.
- [703] Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidun*, s. 226.
- [704] Cevdet Paşa, I, 562.
- [705] Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 223; Ammar'ın fazileti hakkında bkz. Canan, XII 330.
- [706] İbn-i Hişam, I, 342; Sarıcık, *Çağrı*, s. 123, 307.
- [707] İbn-i Mâce, I, 52; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 224; Şablancı, s. 80; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 92.
- [708] Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 224.; "İzâ ihtelefe'n-nâsu, kâne ibnü Sumeyyete me'a'l-hakkı." bkz. İbn-i Mâce, I, 52; Canan, XII, 329.
- [709] İbn-i Mâce, I, 52; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 224.
- [710] "Mülie Ammârun îmânen ilâ müşâsihi = Ammar (ayağından) baş kemiğine kadar imanla doldurulmuştur." bkz. İbn-i Mâce, I, 52, nr. 147; Canan, XII, 329.

c) Yurîdûne, “çok isterler” demektir. Çünkü irade, şehvet + ihtiyaç + emel’den meydana gelir. Şehvet, insanı isteğine kopup götüren haldir. Çok acıkanın ve susayanın suya ve ekmeğe duyduğu arzu gibi. İhtiyaç ise, insanın bir şeyi sevmekle birlikte, ona iftikarı ve hacet duymasıdır. Şu halde irade; emel, ihtiyaç ve şehvetten meydana gelen güçlü bir istektir. Öyleyse Ammar ve benzeri Sahabelerin, Allah’a bağlılıkları pek kuvvetlidir. Demek onlar, ibadetlerini ve dualarını büyük bir aşk, istek ve şevkle, acıkan bir kimsenin yemek yemesi gibi iştahla ve zevkle, önemli bir ihtiyaç giderme atmosferinde yaparlar.

2) Ammar ailesinin cennetlik oluşu: Rasulullah, Ammar ailesi ve Ammar’ın cennetlik olduğunu da müjdelemişti. Mekke’de Hz. Ammar’a ana babasına işkence edilirken, yanlarına uğrayan Rasulullah şunları söylemişti: “Müjdeler olsun size ey Ammar Ailesi! Mutlaka size vaat edilen cennettir.”

Birincisi: Onlar Allah’ı “Rab” olarak bilirler ve iman ederler. Yani onlar Allah’a inanan müminlerdir. İmanlarına bu ayet şahittir. *Alîmün bizâti’s-sudûr* olan Âlemlerin Rabbi buna şahadet etmektedir. Bu durum, Ammar, Suheyb-i Rumi ve Bilal-i Habeşi gibi müminlerin Allah katında ne kadar şerefli, ne derece yüksek ve değerli olduklarını gösterir.

Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s. 223; Ammar’ın fazileti hakkında bkz. Canan, XII 330.

Cevdet Paşa, I, 562.

Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidun*, s. 226.

Fayda, “Ammar b. Yasir”, *DİA*, III, 75.

Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s. 225; Canan, XII, 327.

Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s. 225; Cevdet Paşa, I. 562; Fayda, “Ammar b. Yasir”, *DİA*, III, 75.

Fayda, “Ammar b. Yasir”, *DİA*, III, 75.

İbn-i Hişam, II, 144; Zehebi, *El-Hulafâ ur-Râşidûn*, s. 224-225; Cevdet Paşa, I, 561; Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 39; Fayda, “Ammar b. Yasir”, *DİA*, III, 75.

Buhari, Cihad, Bab 17; Bilmen, *Ashab-ı Kiram Hakkında*, s. 110; Canan, XII, 327; Fayda, “Ammar b. Yasir”, *DİA*, III, 75.

Rağıb, s. 135, 206.

“Mülie Ammârun îmânen ilâ müşâsihi = Ammar (ayağından) baş kemiğine kadar imanla doldurulmuştur.” bkz. İbn-i Mâce, I, 52, nr. 147; Canan, XII, 329.

İbn-i Mâce, I, 52; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 224.

Amr b. As, Hz. Muaviye'ye oğlu Abdullah'ı göstererek *“Bu ne diyor duyuyor musun?”* dedi. Hz. Muaviye bunun üzerine, *“Sen önemsiz bir şey söylemekte devam ediyorsun. Biz onu katletmedik, ancak onu (buraya) getirenler katletti.”* diye cevap verdi.

Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 224.; *“İzâ ihtelefe'n-nâsu, kâne ibnü Sumeyyete me'a'l-hakkı.”* bkz. İbn-i Mâce, I, 52; Canan, XII, 329.

İbn-i Mâce, I, 52; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 224; Şablancı, s. 80; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 92.

İbn-i Hişam, I, 342; Sarıcık, *Çağrı*, s. 123, 307.

c) Yurîdüne, *“çok isterler”* demektir. Çünkü irade, şehvet + ihtiyaç + emel'den meydana gelir. Şehvet, insanı isteğine kopup götüren haldir. Çok acıkanın ve susayanın suya ve ekmeğe duyduğu arzu gibi. İhtiyaç ise, insanın bir şeyi sevmekle birlikte, ona iftikarı ve hacet duymasıdır. Şu halde irade; emel, ihtiyaç ve şehvetten meydana gelen güçlü bir istektir. Öyleyse Ammar ve benzeri Sahabelerin, Allah'a bağlılıkları pek kuvvetlidir. Demek onlar, ibadetlerini ve dualarını büyük bir aşk, istek ve şevkle, acıkan bir kimsenin yemek yemesi gibi iştahla ve zevkle, önemli bir ihtiyaç giderme atmosferinde yaparlar.

4) Hz. Ammar, Hz. Muaviye taraftarlarınca şehit edilince, Allah Rasulü'nün ihbarı gerçekleşmiş ve bu olaydan dolayı Hz. Muaviye kuvvetleri arasında karışıklık çıkmıştı. Hatta Amr b. As bu olaydan büyük bir pişmanlık duydu. Ama Muaviye onu teselli etmişti. Ammar'ın şehit edilmesi iki taraf için de önemliydi. Bir rivayete göre Sıffin'den dönerken Abdullah, babası Amr'a şöyle soruyordu:

“Yalnız Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam ona yalvaranları (himayesiz zayıf müminleri) yanından kovma! (Kâfirler ister inansın, ister inanmasın). Ne onların hesabından sana, ne senin hesabından onlara (bu müminlere) bir sorumluluk vardır. Fakat onları yanından kovarsan zalimlerden olmuş olursun”

“Ammar kendisine (tercih etmesi üzere) iki şey arz edildiğinde, daha iyisini ihtiyar eder.”

Üçüncüsü: Ayet-i kerime şunu da açıklamaktaydı: *“Onların Rablerinden başka ne velileri (dostları, arkaları, güvendikleri ve yardımcıları) ne de şefîleri (şefaathçileri) vardır.”* Bu da değeri büyük o müminler için önemli ve pek manidar bir açıklamadır. Onlar ancak Allah’ı yardımcı, dost, veli, nâsır, işlerinin vekili ve şefîi olarak görmekte idiler. Cahiliye Kureyş’i ve benzerleri kabilelerine, soyuna sopuna, zenginliğine dayanıyorsa, bunlar da Allah’a dayanmakta, işlerini o yakın dostlarına ve sevdiklerine havale etmekte idiler.

“Ben Rasulullah’ı, ‘İnsanlar ihtilâfa düştükleri zaman İbn-i Sümeyye (Ammar) hakla beraberdir.’ buyururken duymuştum.”

Beşincisi: Onlar kuvvetli imanlarının ve mahşer günündeki korkularının tesiri ile *“Yalnız Rablerinin rızasını isteyerek, sabah akşam Rablerine yalvarırlar”* ve ona dua ederler. Bu açıklama da önemli nükteleri içinde barındırır:

“Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları, onunla (Kur’an’la) uyar. Çünkü onların, Rablerinden başka ne dostları ne de aracıları vardır; (onları uyarırsan) sakınmaları umulur.”

Ayrıca, *“Ammar’ın kanı ve eti cehenneme haramdır.”*, *“Cennet şu üç kimseye iştîyak duyar: Ali, Ammar ve Selman.”* buyur-muştur.

Ammar b. Yasir aslen Yemenliydi. Babası Yasir Mekke’ye yerleşip Mahzumuların himayesine (icare) girmişti. Mahzumular bu ailenin Müslüman olmasına tahammül edemediler. Aslen Türkistanlı olan Ammar’ın annesi Sümeyye, Mahzumlu Ebu Cehil tarafından feci şekilde şehit edildi. Sâbıkîn-ı Evvelîn’den olan Hz. Ammar Mekke’de çok işkenceler gördü. Sonra Medine’ye hicret etti. Nahl suresi 106. ayeti, En’âm suresi 51-52. ayetleri o ve benzerleri hakkında nazil oldu.

1) Ammar’ın katili cehennemdedir: Ammar b. Yasir hakkında Rasul-i Ekrem ayrıca şöyle de buyurmuştu: *“Ammar’ın katili ve sâlibi cehennemdedir.”* Hem, bu hadis-i şerif Amr b. As ve oğlu Abdullah tarafından rivayet edilmiştir. Fakat dünya sevgisi, insanı şaşırtır, türlü tevellere sevk eder. Akıllıyı gafil, gafili akıllı gösterir.

“Yazık Ammar’a, onu bağî bir taife katledecek. Ammar onları Allah’a çağırır, onlar Ammar’ı ateşe çağırırlar.”

Ammar b. Yasir, uzun boylu, kara yağız, ela gözlü, geniş omuzlu biriydi. O, ömür boyu sade, nezih bir hayat yaşamıştı. Daha önce Müseylime ile yapılan savaşta bir kulağını kaybetmişti. Hz. Ömer devrinde (21 / 641-642) Kûfeye vali tayin edilmişti. Nihavent Savaşı'nda bulunmuş, Huzistan fetihlerine katılmıştı. Ebu Zer'in Rebeze'ye gitmesinde Hz. Osman'a karşı çıkmış, Hz. Ali ve oğlu ile birlikte onu yola vurmuştu. Hz. Osman şehit edilince Hz. Ali'ye biat etmişti. Onun hiçbir namazını kazaya bırakmadığı da kitaplarda yer alır.

Üçüncüsü: Ayet-i kerime şunu da açıklamaktaydı: “*Onların Rablerinden başka ne velileri (dostları, arkaları, güvendikleri ve yardımcıları) ne de şefîleri (şefaatçileri) vardır.*” Bu da değeri büyük o müminler için önemli ve pek manidar bir açıklamadır. Onlar ancak Allah'ı yardımcı, dost, veli, nâsır, işlerinin vekili ve şefîi olarak görmektedirler. Cahiliye Kureys'i ve benzerleri kabilelerine, soyuna sopuna, zenginliğine dayanıyorsa, bunlar da Allah'a dayanmakta, işlerini o yakın dostlarına ve sevdiklerine havale etmektedirler.

Rasulullah'ın onlara işkence edilirken şöyle söylediği de rivayet edilir: “Sabredin ey Yasir Ailesi! karşılığında cennet var, sabredin!”

Ammar b. Yasir aslen Yemenliydi. Babası Yasir Mekke'ye yerleşip Mahzumuların himayesine (icare) girmişti. Mahzumular bu ailenin Müslüman olmasına tahammül edemediler. Aslen Türkistanlı olan Ammar'ın annesi Sümeyye, Mahzumlu Ebu Cehil tarafından feci şekilde şehit edildi. Sâbıkîn-ı Evvelîn'den olan Hz. Ammar Mekke'de çok işkenceler gördü. Sonra Medine'ye hicret etti. Nahl suresi 106. ayeti, En'âm suresi 51-52. ayetleri o ve benzerleri hakkında nazil oldu.

Dördüncüsü: “*(Onları uyarırsan) sakınmaları umulur*” açıklaması gösteriyor ki, Kur'an'la inzar ve tebşirden; Allah'a, gayba, ahirete inanan, onun azabından korkan, nimetlerini uman kimseler sakınırlar. Bu tür insanların sakınması umulur: (*Le'allehum yettekûn*). Müşrikler, Allah'a inanmayanlar, ahirette Rablerine kavuşacağı ümidini beslemeyenler, onun azabına ve rahmetine inanmayanlar ittika etmezler, günahları önemsemezler ve onlardan çekinmezler. Büyük günahları sıkılmadan, aşikâre işlerler. Onların hayatını helal ve haram şekillendirmez.

O, Allah Rasulü'nün ifadeleri ile “*Tayyib*” ve “*Mutayyeb*” birisidir. Yine onun ihbarı ile “*başından ayağına kadar imanla doldurulmuştur*”. Böyle bir Sahabenin Sıffin'de Hz. Ali tarafında şehit edilip katledilmesi, çok cihetlerle ibret verici ve düşündürücüdür.

En'âm, 6/51.

Veli kelimesi ve Hz. Ali ile ilgili hadisler için bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 65-100.

En'âm, 5/51.

En'âm, 6/52.

En'âm, 6/51.

İbn-i Kesir, *Tefsir*, II, 134.

İbn-i Hişam, I, 341 vd.; İbn-i Mâce, I, 52.

Rağıb, s. 206; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 133.

İbn-i Kesir, *Tefsir*, II, 134; Yazır, III, 1940; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 131 vd.

Mekke Müşrikleri de böyleydi.

2) Bu hadis-i şerifin farklı varyantları vardır. Fakat hepsinde Ammar'ı bâği bir taife'nin katledileceği yer alır. Bunlardan bazıları şöyledir: “*Sana yazık ey Sümeyye'nin oğlu! Seni bâği bir taife katledecek.*”, “*Müjde ey Ammar! Seni baği bir taife katledecek.*”, “*Ammar'ı baği bir taife katledecek.*”

Ammar b. Yasir katledildiğinde de, Amr b. Hazım, Amr b. As'ın huzuruna girip şöyle demişti: “*Ammar katledildi. Oysa Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem 'Onu bâği bir taife katledecek.' buyurmuştu.*” Bunun üzerine Amr b. As, Muaviye'nin huzuruna varmış, durumu anlatmıştı. Hz. Muaviye bunun bir delil olmayacağını belirtip, “*Onu biz mi katlettik! Onu ancak (buraya getirmekle) Ali ve ashabı katletti.*” diye tevil etmişti.

1) Ammar'ın katili cehennemdedir: Ammar b. Yasir hakkında Rasul-i Ekrem ayrıca şöyle de buyurmuştu: “*Ammar'ın katili ve sâlibi cehennemdedir.*” Hem, bu hadis-i şerif Amr b. As ve oğlu Abdullah tarafından rivayet edilmiştir. Fakat dünya sevgisi, insanı şaşırtır, türlü tevillere sevk eder. Akıllıyı gafil, gafili akıllı gösterir.

7.

Haricilerin Ortaya Çıkışı

TAHKİMNÂME OLAYI BİRKAÇ önemli netice doğurmuştur:

Birincisi: Hz. Ali taraftarı geniş bir kitlenin, Hz. Ali'ye taraftarlık ve sempatisini azaltmıştır.

İkincisi: Haricilerin ortaya çıkmasına sebep olmuş^[711] ve bunlar hem Hz. Ali'nin hem Hz. Muaviye ve taraftarlarının amansız bir düşmanı olmuşlardır. Haricilere İslam'da ortaya çıkan "ilk fırka" unvanı da verilebilmektedir.

Üçüncüsü: Böylece Hz. Muaviye ve Şamlılar bir yenilgiden ve sahneden silinmeden kurtulmuşlardır. Bu da ilerde Şam'da yeni bir devletin (hanedanın) ortaya çıkmasını doğuran temel sebeplerden biridir.

Hariciler nasıl ortaya çıktı? Anlaşma metni olan tahkimnâme imzalandıktan sonra, Eş'as b. Kays onu askerlere okudu. Bu sırada Hz. Ali askerlerinden Beni Temim içinde bulunan Urve b. Ediy'e, *"Allah'ın emrinde adamları tahkim ediyorsun. Oysa kimsenin hükmü yoktur. İnil-hukmu illâ lillâh = Hüküm ancak Allah'ındır."*^[712] diye sert tepki gösterdi. Ardından kılıcını çekti, hayvanının sağrısına vurup oradan uzaklaştı.

Hz. Ali ordusu ile Kûfe'ye girerken, ordusundan bir kısmı tahkimi ve antlaşmayı reddederek, özellikle Amr b. As'ın hakem kabul edilmesini büyük günah sayarak ordusundan ayrıldılar. Sayıları on iki bin kadardı. Bunlar, *"İslam'da karı koca davalarında tahkim olabilirse de, Müslüman kanı dökmek gibi önemli bir işte tahkim olamaz."* diyorlardı. Ayrılan grup, başkent Kûfe'ye girmeyip Harûra köyüne gittiler. Orada kendi ordugâhlarını oluşturacaklardı.^[713]

Bunlar emîru'l-müminin Hz. Ali'nin itaatinden huruç ettikleri, Ehl-i Sünnet ve Cemaat'ten ayrıldıkları için kendilerine "*Haricîler*" denildi. Arapçada harece "*çıktı*", hariç de "*çıkan*" demektir. Harici adı da buradan gelir.

Kendilerine kumandan olarak Şebes b. Rebi et-Temimi'yi seçtiler. Bu kimse Sıffin'de Hz. Muaviye'ye gönderilen elçilerden biriydi. Konuşmaları sertti. Hz. Ali'nin Müslümanların efendisi/beyi ve Hz. Peygamber'in (a.s.m.) amca oğlu olduğunu söylüyordu. Abdullah

İbnu'l-Kevvâ el-Yeşkûri'yi namaz emiri nasp ettiler. Artık sloganları şuydu:

“Biat ancak Allah’adır. Tarik-i hak emr-i bi’l-maruf ve neyhi ani’l-münkerdir. Memleket yönetimi şûradır.”^[714]

Bunlar yaklaşık dört bin kişiyle^[715] Harûra’ya gittikleri için kendilerine *“Harûriye”* de denildi. Halife de yanındaki altı bin kişilik grupla Kûfe’ye döndü.^[716] Hz. Ali önce kendilerine İbn-i Abbas’ı elçi gönderdi. Sonra bizzat giderek kendileriyle görüştü. Onlara şöyle sordu:

“Niçin aleyhime huruç ettiniz?”

İmamları İbn-i Kevvâ şöyle açıkladı:

“Sıffin’deki hükmünden dolayı.”

Hiz. Ali bu cevap üzerine kendilerine şunları söyledi:

“Ben iki hakeme Kur’an’ın dirilttiklerini diriltmelerini, öldürdüklerini (haramlarını) öldürmelerini şart koştum. Bizim buna muhalefetimiz mümkün değildir. Eğer iki hakem hükümlerinde bundan kaçınırlarsa, biz her ikisinin verdiği hükümden beriyiz.”^[717]

Sonra onları başkent Kûfe’ye girmeye davet etti. Hz. Ali’nin sözleriyle ikna olmuş görünen Hariciler Kûfe’ye girdiler ve hakemlerin bir araya gelmesini beklemeye başladılar.

^[711] Hitti, I, 279.

^[712] *“Hüküm ancak Allah’ındır.”* sözü âyetin bir parçasıdır, bkz. *En’âm*, 6/57; Diyarbekri, II, 278; Cevdet Paşa, I, 569; Muhammed Hudari, *İtmamu’l-Vefâ*, s. 189; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 248; hukm kelimesine bkz. Muhammed Fuad, s. 213; Muhammed Faruk, s.72; Fiğlalı, “Ali”, *DİA*, II, 373.

^[713] Hodgson, I, 158.

^[714] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ* I, 572; Muhammed Hudari, *İtmamu’l-Vefâ*, s.189; Heyet, *Doğuştan Günümüze* I, 248.

^[715] Fiğlalı, “Ali”, *DİA*, II, 373.

^[716] Fiğlalı, “Ali”, *DİA*, II, 373.

^[717] Cevdet Paşa, I, 573; Muhammed Hudari, *İtmamu’l-Vefâ*, s.189-190.

Bunlar yaklaşık dört bin kişiyle Harûra’ya gittikleri için kendilerine *“Harûriye”* de denildi. Halife de yanındaki altı bin kişilik grupla

Kûfe'ye döndü. Hz. Ali önce kendilerine İbn-i Abbas'ı elçi gönderdi. Sonra bizzat giderek kendileriyle görüştü. Onlara şöyle sordu:

İkincisi: Haricilerin ortaya çıkmasına sebep olmuş ve bunlar hem Hz. Ali'nin hem Hz. Muaviye ve taraftarlarının amansız bir düşmanı olmuşlardır. Haricilere İslam'da ortaya çıkan *“ilk fırka”* unvanı da verilebilmektedir.

“Ben iki hakeme Kur'an'ın dirilttiklerini diriltmelerini, öldürdüklerini (haramlarını) öldürmelerini şart koştum. Bizim buna muhalefetimiz mümkün değildir. Eğer iki hakem hükümlerinde bundan kaçınırlarsa, biz her ikisinin verdiği hükümden beriyiz.”

“Biat ancak Allah'adır. Tarik-i hak emr-i bi'l-maruf ve neyhi ani'l-münkerdir. Memleket yönetimi şûradır.”

Hariciler nasıl ortaya çıktı? Anlaşma metni olan tahkimnâme imzalandıktan sonra, Eş'as b. Kays onu askerlere okudu. Bu sırada Hz. Ali askerlerinden Beni Temim içinde bulunan Urve b. Ediy'e, *“Allah'ın emrinde adamları tahkim ediyorsun. Oysa kimsenin hükmü yoktur. İnîl-hukmu illâ lillâh = Hüküm ancak Allah'ındır.”* diye sert tepki gösterdi. Ardından kılıcını çekti, hayvanının sağrısına vurup oradan uzaklaştı.

Hz. Ali ordusu ile Kûfe'ye girerken, ordusundan bir kısmı tahkimi ve antlaşmayı reddederek, özellikle Amr b. As'ın hakem kabul edilmesini büyük günah sayarak ordusundan ayrıldılar. Sayıları on iki bin kadardı. Bunlar, *“İslam'da karı koca davalarında tahkim olabilirse de, Müslüman kanı dökmek gibi önemli bir işte tahkim olamaz.”* diyorlardı. Ayrılan grup, başkent Kûfe'ye girmeyip Harûra köyüne gittiler. Orada kendi ordugâhlarını oluşturacaklardı.

Fığlalı, “Ali”, *DİA*, II, 373.

Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ* I, 572; Muhammed Hudari, *İtmamu'l-Vefâ*, s.189; Heyet, *Doğuştan Günümüze* I, 248.

Hodgson, I, 158.

“Hüküm ancak Allah'ındır.” sözü âyetin bir parçasıdır, bkz. *En'âm*, 6/57; Diyarbekri, II, 278; Cevdet Paşa, I, 569; Muhammed Hudari, *İtmamu'l-Vefâ*, s. 189; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 248; hukm kelimesine bkz. Muhammed Fuad, s. 213; Muhammed Faruk, s.72; Fığlalı, “Ali”, *DİA*, II, 373.

Hitti, I, 279.

Cevdet Paşa, I, 573; Muhammed Hudari, *İtmamu'l-Vefâ*, s.189-190.

Fığlalı, “Ali”, *DİA*, II, 373.

Bunlar yaklaşık dört bin kişiyle Harûra'ya gittikleri için kendilerine “*Harûriye*” de denildi. Halife de yanındaki altı bin kişilik grupla Kûfe'ye döndü. Hz. Ali önce kendilerine İbn-i Abbas'ı elçi gönderdi. Sonra bizzat giderek kendileriyle görüştü. Onlara şöyle sordu:

8.

Hakemlerin Bir Araya Gelişİ

HİCRETİN 37. YILININ Ramazan ayı (Şubat 657) yaklaşınca Hz. Ali, Ebu Musa el-Eşari'yi, Dumetu'l-Cendel'e göndermek için hazırlıklara başladı. O sırada Harici reislerden bir kısmı Hz. Ali'ye gelip, *“Ey Ali, günahına tövbe et, tahkim işinden de vazgeç!”* dediler. Oysa Sıffin'de Hz. Ali'yi tahkime zorlayanlar kendileriydi, ama şimdi fikir değiştirmişlerdi ve tahkimden vazgeçmeyi talep ediyorlardı. Hz. Ali ise bir kararnamenin imzalandığını, söz verildiğini belirtip, *“Ahde vefa vaciptir.”* deyince onlar şöyle karşı çıktılar:

“İnil-hukmu illâ lillâh = Hüküm ancak Allah'ındır. İnsanları tahkim günahıdır. Ondan tövbe etmek gerekir.”^[718]

Hz. Ali hakem tayininin günah olmadığını, caiz olduğunu ve görüş aczinden doğduğunu ve zamanında kendilerini bundan men etmeye çalıştığını onlara ifade etti. Ebu Musa'yı dört yüz kişiyle Kûfe'den yolcu etti. Bu dört yüz askere Kûfe kadısı Şurayh b. Hani'yi komutan tayin etti. Abdullah b. Abbas da onlara namaz kıldıracaktı. Bunlar içinde Abdullah b. Ömer, Abdurrahman b. Ebu Bekir, Abdullah b. Zübeyr gibi büyük Sahabeler de vardı. Arapların dâhilerinden sayılan Muğire b. Şu'be de bu topluluk içindeydi.

Diğer yandan Hz. Muaviye de dört yüz adamla Amr b. As'ı yola çıkardı. İki grup Dumetu'l-Cendel'deki Ezruh kasabasında bir araya geldiler (Ramazan 37 / Şubat 658).^[719] İki hakem arasında müzakere başladı. Amr b. As, Hz. Osman'ın mazlumen katlolu olduğu üzerinde duruyor, Hz. Muaviye'nin Kureyş içindeki itibarından söz ediyor, onun İslam'da kıdemi olmasa da, kuzeni Osman'ın velisi olduğunu anlatıyordu.^[720]

Ayrıca ona göre, Hz. Muaviye siyaset ve tedbirden anlayan biriydi. Hem Ümmehât-ı Müminîn'den Ümmü Habibe'nin kardeşi olmakla Allah Rasulü'nün (a.s.m.) kayınbiraderiydi ve vahiy kâtiplerindendi. Bunlardan dolayı hilafete lâyıktı.

Ebu Musa ise ona karşı Hz. Ali'nin meziyetlerini sıralıyordu. Hz. Ali ilk Müslüman olanlardandı. Başından beri hep Rasulullah ile birlikte olmuştu. Hasep ve nesepe pek yüksekti. Daha başka meziyetlerinden dolayı hilâfete en lâıyk kimseydi.

Sonunda hakemler Hz. Ali ve Hz. Muaviye'yi hal'de anlaştılar. Anlaştıkları konuyu da öncelikle Ebu Musa oradakilere açıklayacak ve kararını insanlara bildirecekti. Bundan sonra Müslümanlar da istedikleri kimseyi hilafete getireceklerdi. Kararlaştırıldığı üzere Ebu Musa her iki tarafın huzurunda kürsüye çıkıp şöyle dedi:

“Ey insanlar! Amr'la ümmetin işine baktık, en uygun rey üzerinde ittifak ettik ki, bu görüş de şudur: Ali ile Muaviye'yi hal' ettik. Artık, ümmet istediğini hilafete getirir. İşte ben (kararımıza göre) Ali ve Muaviye'yi hal ettim. Siz kararınızı veriniz, ehil gördüğünüzü hilafete intihap ediniz.”

Sonra kürsüye Amr b. As çıktı ve şöyle konuştu:

“Ey insanlar! Ebu Musa'nın dediklerini duydunuz. Ali'yi hal' etti (hilafetten uzaklaştırdı). Ben de onun gibi Ali'yi hal' ettim ve Muaviye'yi makamında sabit kıldım. Zira Osman'ın velisidir ve kanının talep edendir. Onun makamına diğerlerinden daha hak sahibidir.”^[721]

O zaman Ebu Musa el-Eşari dondu ve şaşırıp kaldı. Aldatıldığını anlamıştı. İttifak edilen husus her ikisinin de hilafetten uzaklaştırılması idi. Ümmet bu ikisinden başka istediğini hilafete getirecekti. Amr sözünde durmamış, yalnız Hz. Ali'yi hal' ettiğini belirtmişti. Ayrıca Hz. Muaviye'yi makamında sabit kıldığını da söylüyordu. Sonra insanlara Amr b. As'ın sözünde durmadığını açıkladı. Bunun üzerine oradakiler tepkilerini gösterdiler. Abdullah b. Ömer de bu durumdan rahatsızlığını şöyle dile getirdi:

“Şu ümmetin işine bakınız! Birisi (Amr b. As) ne yaptığına aldırıyor. Diğer (Ebu Musa) ise pek zayıf.”^[722]

Ebu Musa, Amr b. As'a, *“Allah seni muvaffak etmesin, sözünde durmadın.”* diye yüklendi. Kadı Şurayh, elindeki kamçıyla Amr'ın başına vurdu. Amr'ın oğlu hemen ona karşılık verdi. Derken ikisini ayırdılar.^[723] Ebu Bekir'in oğlu Abdurrahman, *“Eşari bir gün önce ölseydi, hakkında daha hayırlı olurdu.”* diye memnuniyetsizliğini dile getirdi. Bazı kaynaklar iki hakemin kimi halife tayin edecekleri hususunda anlaşamayıp Ezruh'tan ayrıldıklarını da ifade ederler.

Sonuç itibariyle bu da yanlış sayılmaz. Ebu Musa ayrıca orada Abdullah b. Ömer'in hilafetini teklif etmiş ve bunda ısrarcı olmuştur. Şu kadar var ki, Amr bunu kabul etmemiştir. [724]

Amr b. As askerleriyle Şam'a dönmüş, İbn-i Abbas ile kadı Şurayh da toplulukları ile Kûfe'ye dönmüşlerdi. Ebu Musa ise Hz. Ali'ye yaptığından utanarak Mekke'ye gitmişti. Amr b. As ve Şamlılar hilafet işinin ümmete ve şûraya bırakılmasından faydalanarak, Hz. Muaviye'ye biat ettiler. Zaten Amr b. As hilafetin ümmete bırakılması kararı ile gönlünden geçeni Ezruh'ta açıklamıştı.

Hakem hadisesinden sonra Hz. Ali'nin durumu zayıfladı. Hz. Ali hakem olayının nasıl sonuçlandığını öğrenince bir değerlendirmede bulundu. Ona göre her iki hakem de Kur'an'la hüküm verme konusunda verdikleri sözlerine uymamışlar ve hevalarına uymuşlardı. O, bu olay üzerine Hz. Muaviye ile yeniden savaşılmaya karar verdi. Sonra bu fikirlerini bir konuşmayla halka açıkladı. [725]

[718] Zehebi, *el-Hulefâu'r-Râşidûn*, s. 212; Cevdet Paşa, I, 574; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 190; Hitti, I, 276; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I. 250; Hizmetli, s. 499; Ebu Musa konusu hakkında bkz. Canan, XII, 372.

[719] Fiğlalı, "Ali", *DİA*, II, 373.

[720] Oysa Hz. Osman'ın kanını talep edecek oğulları ve daha yakın akrabaları vardı. Cevdet Paşa, I, 546-547.

[721] Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 212; Cevdet Paşa, I, 575; krş. Hizmetli, s. 489 vd. Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 191; Hitti, I, 276; Muhammed Faruk, s. 72.

[722] Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 213.

[723] Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 215. Hayatının sonuna kadar başına niye bir kılıç vurmadiğına pişman olup durmuştur, bkz. Cevdet Paşa, s. 576.

[724] Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 191.

[725] Cevdet Paşa I, 57; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 191-192.

"İnil-hukmu illâ lillâh = Hüküm ancak Allah'ındır. İnsanları tahkim günahdır. Ondan tövbe etmek gerekir."

Ebu Musa, Amr b. As'a, *"Allah seni muvaffak etmesin, sözünde durmadın."* diye yüklendi. Kadı Şurayh, elindeki kamçıyla Amr'ın

başına vurdu. Amr'ın oğlu hemen ona karşılık verdi. Derken ikisini ayırdılar. Ebu Bekir'in oğlu Abdurrahman, *“Eşari bir gün önce ölseydi, hakkında daha hayırlı olurdu.”* diye memnuniyetsizliğini dile getirdi. Bazı kaynaklar iki hakemin kimi halife tayin edecekleri hususunda anlaşamayıp Ezruh'tan ayrıldıklarını da ifade ederler. Sonuç itibariyle bu da yanlış sayılmaz. Ebu Musa ayrıca orada Abdullah b. Ömer'in hilafetini teklif etmiş ve bunda ısrarcı olmuştur. Şu kadar var ki, Amr bunu kabul etmemiştir.

“Ey insanlar! Ebu Musa'nın dediklerini duydunuz. Ali'yi hal' etti (hilafetten uzaklaştırdı). Ben de onun gibi Ali'yi hal' ettim ve Muaviye'yi makamında sabit kıldım. Zira Osman'ın velisidir ve kanının talep edendir. Onun makamına diğerlerinden daha hak sahibidir.”

Diğer yandan Hz. Muaviye de dört yüz adamla Amr b. As'ı yola çıkardı. İki grup Dumetu'l-Cendel'deki Ezruh kasabasında bir araya geldiler (Ramazan 37 / Şubat 658). İki hakem arasında müzakere başladı. Amr b. As, Hz. Osman'ın mazlumen katlolunduğu üzerinde duruyor, Hz. Muaviye'nin Kureyş içindeki itibarından söz ediyor, onun İslam'da kıdemi olmasa da, kuzeni Osman'ın velisi olduğunu anlatıyordu.

Zehebi, *el-Hulefâu'r-Râşidûn*, s. 212; Cevdet Paşa, I, 574; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 190; Hitti, I, 276; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I. 250; Hizmetli, s. 499; Ebu Musa konusu hakkında bkz. Canan, XII, 372.

Oysa Hz. Osman'ın kanını talep edecek oğulları ve daha yakın akrabaları vardı. Cevdet Paşa, I, 546-547.

Fığlalı, “Ali”, *DİA*, II, 373.

Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 213.

Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 212; Cevdet Paşa, I, 575; krş. Hizmetli, s. 489 vd. Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 191; Hitti, I, 276; Muhammed Faruk, s. 72.

Ebu Musa, Amr b. As'a, *“Allah seni muvaffak etmesin, sözünde durmadın.”* diye yüklendi. Kadı Şurayh, elindeki kamçıyla Amr'ın başına vurdu. Amr'ın oğlu hemen ona karşılık verdi. Derken ikisini ayırdılar. Ebu Bekir'in oğlu Abdurrahman, *“Eşari bir gün önce ölseydi, hakkında daha hayırlı olurdu.”* diye memnuniyetsizliğini dile

getirdi. Bazı kaynaklar iki hakemin kimi halife tayin edecekleri hususunda anlaşamayıp Ezruh'tan ayrıldıklarını da ifade ederler. Sonuç itibariyle bu da yanlış sayılmaz. Ebu Musa ayrıca orada Abdullah b. Ömer'in hilafetini teklif etmiş ve bunda ısrarcı olmuştur. Şu kadar var ki, Amr bunu kabul etmemiştir.

Diğer yandan Hz. Muaviye de dört yüz adamla Amr b. As'ı yola çıkardı. İki grup Dumetu'l-Cendel'deki Ezruh kasabasında bir araya geldiler (Ramazan 37 / Şubat 658). İki hakem arasında müzakere başladı. Amr b. As, Hz. Osman'ın mazlumen katlolu olduğu üzerinde duruyor, Hz. Muaviye'nin Kureyş içindeki itibarından söz ediyor, onun İslam'da kide mi olmasa da, kuzeni Osman'ın velisi olduğunu anlatıyordu.

Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 215. Hayatının sonuna kadar başına niye bir kılıç vurmadiğına pişman olup durmuştur, bkz. Cevdet Paşa, s. 576.

Cevdet Paşa I, 57; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 191-192.

Muhammed Hudari, *İtmamu'l-Vefâ*, s. 191.

Hakem hadisesinden sonra Hz. Ali'nin durumu zayıfladı. Hz. Ali hakem olayının nasıl sonuçlandığını öğrenince bir değerlendirmede bulundu. Ona göre her iki hakem de Kur'an'la hüküm verme konusunda verdikleri sözlerine uymamışlar ve hevalarına uymuşlardı. O, bu olay üzerine Hz. Muaviye ile yeniden savaşımaya karar verdi. Sonra bu fikirlerini bir konuşmayla halka açıkladı.

“Şu ümmetin işine bakınız! Birisi (Amr b. As) ne yaptığına aldırıyor. Diğeri (Ebu Musa) ise pek zayıf.”

9.

Savaşa Hazırlık ve Nehravan'a Doğru

DİĞER YANDAN, TAHKİMDEN dolayı ortaya çıkan Haricilik devam ediyordu. Kûfe'de bulunan Hariciler aralarında görüşüp durum değerlendirmesi yaptılar. Abdullah b. Vehb er-Râsibi'nin evinde toplanıp onu lider seçtiler. Liderleri onlara şöyle diyordu:

“Halkı zalim olan bu şehirden çıkınız, dalaletinizi (buradaki sapıklığı) bırakarak bize geliniz.”

Bu sözler ayrıca şöyle bir düşünceden kaynaklanıyordu. Hz. Ali'ye hilafetinde doğru şekilde biat edilmişti. Öyleyse ona biat etmekten geri duranlar isyankâr ve zalimdi. Bu ise büyük günahtı. Büyük bir günah işleyen de dalalette ve kâfirdi. Hz. Muaviye de bu suçu işlemişti ve cezası Kur'an'da açıkça belli idi. Kur'an'da açıkça bilinen had cezasını hak etmiş birisi için hakem tayini de yersizdi ve onlara yumuşak davranılamazdı. Onlarla anlaşmak ise dini hafife almak ve bir dinî hükmü değiştirmekti. Bu da büyük bir suçtu. Bu suçu işleyen de dalâlette idi. Dalâlette olan, Müslümanlara halife olamazdı. Öyleyse Hz. Ali'nin hilafeti de kabul edilemezdi. Hz. Ali'yi destekleyenler de zalimdiler. Bunlar da Hz. Muaviye ve taraftarları gibydiler. Bunlarla savaşmaktan başka çare yoktu.^[726]

Hz. Ali ise, Hariciler hakkında şu değerlendirmeyi yapıyordu: *“Hüküm ancak Allah'ındır, diyerek ortaya çıktılar.”*

Ona göre bu söz kendisi ile batılın kastedildiği doğru bir sözdü, yani söz bir Kur'an ayeti olarak doğruydu ama ondan hak olmayan bir şey kastediliyordu.

Hariciler, liderleri Abdullah b. Vehb'in emriyle birer birer veya grup grup gizlice Kûfe'den çıkarak, Nehravan su yolu yanındaki karargâhlarında toplandılar. Abdullah b. Vehb durumu Basra'daki Haricilere de yazdı.

Hz. Ali Haricilerden dört bin kişinin kendisiyle savaşmak üzere Nehravan'da toplandıkları haberini alınca, onlara şu mealde bir mektup yazdı:

“Hakemler hevalarına uydular. Kitabullah’a muhalefet eylediler. Sünnet-i Nebeviye ile amel etmediler. Onların hükümlerinden Allah, Rasulü ve müminler beridirler. Hemen bu tarafa (Kûfe’ye) geliniz. Düşmanlarımızın üzerine gidelim. Biz önce olduğumuz hal üzereyiz.”^[727]

Fakat Hariciler, *“Biz tahkim işini kabul etmekle önce kâfir olduk. Sonra tövbe ettik.”* diyorlar, Hz. Ali’ye de şunu teklif ediyorlardı: *“Sen de (tahkimden dolayı) önce kâfir olduğunu ikrar et, sonra tövbe et de gerekeni yapalım.”*

Onlar bu halleriyle, ıslah olacak gibi değillerdi. Hz. Ali onları halleri üzerine bırakmayı uygun gördü. O bir an önce Şamlılarla savaşmak için üç bin iki yüzü Basra’dan, altmış beş bini Kûfe’den olmak üzere yaklaşık 68.000 kişilik bir ordu kurdu.

9.1. İlginç Bir Olay

Bir Harici grubu Nehravan’a gelirken, eşek üzerinde giden bir hanım ve eşiği arkadan süren bir adamla karşılaştılar. Onu durdurdular ve sordular:

“Sen kimsin?”

“Rasulullah’ın ashabından Habbâb’ın^[728] *oğlu Abdullah’ım.”*

Abdullah kendi hakkında bilgi verirken onların sert tavırlarından korkmuştu. Onun kendilerinden korkup çekindiğini görünce şöyle dediler:

“Korkma, bize fayda verecek bir hadis rivayet et!”

O da babasından duyduğu şu hadisi onlara andı:

“Büyük bir fitne olacak. Onda kişinin bedeni öldüğü gibi, kalbi de ölecek. Kişi mümin olarak akşamlayıp kâfir olarak sabahlayacak. Kâfir olarak sabahlayıp, mümin olarak akşamlayacak.”^[729]

Sonra kendisine, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer hakkında ne düşündüğünü sordular. O, her ikisini iyilikle andı. Sonra Hz. Osman’ın hilafetinin başlangıcı ve sonu hakkında fikrini sordular. Abdullah tereddütsüz şöyle dedi:

“Evvel ahir hak üzere idi.”

Arkasından Hz. Ali hakkında tahkimden önce ve sonra ne düşündüğünü açıklamasını istediler. O, Hz. Ali konusundaki fikrini de şöyle açıkladı:

“Ali, Allah’ı hepinizden daha iyi bilir ve dininde diğer insanlardan ziyade takva üzeredir. Ayrıca, herkesten ziyade basiret sahibidir.”
[730]

Hariciler bu sözlere kızdılar, onları kabule şayan görmediler. Onlara göre Abdullah hevaya tabi olan, şöhrete aldanan ve insanların amellerine bakmayan biriydi. Sonra ona şöyle dediler:

“Biz de seni kimseye yapmadığımız şekilde katledelim.”[731]

Abdullah korktu ve heyecanlandı. Onu ve hanımını bir hurma ağacı altına götürdüler. O sırada ağaçtan bir hurma düştü. Haricilerden biri onu ağzına attı. Bir diğeri, *“Hurmayı sahibi helal etmeden yahut parasın vermeden aldın.”* diye itiraz edince öbürü hurmayı ağzından çıkarıp attı. O sırada ehl-i zimmeden birinin domuzu oraya geldi. Haricilerden biri ona bir kılıç vurdu. Diğerleri bunu yeryüzünde fesat olarak yorumladılar.[732] Kılıcı vuran, domuzun sahibini bulup onu razı etti. Abdullah b. Habbab bu olanları görünce sakinleşti ve şöyle dedi:

“Bu gördüğüm hallerde sadıksanız, sizden bana zarar gelmez. Zira ben Müslümanım ve İslam’da bir seyyie (katli gerektirecek suç) işlemedim.”[733]

Fakat onu Nehravan Suyu kenarına götürüp boğazladılar.[734] Sonra hamile hanımının karnını yardılar. Bir yandan tek hurmanın haramlık suçunu, bir Hristiyanın hakkına tecavüzün vebalini yüklenmezken, diğer yandan masum Abdullah’ı ve hanımını acımasızca öldürüyorlardı.[735]

9.2. Nehravan Savaşı

Haricilerin kabul edilemez durumunu, az önce anlatılan terör ve tedhişlerini haber alan Hz. Ali, savaşa onlardan başlamanın uygun olacağı kararını verdi. İslam ülkelerinde terör çıkaranları gerektiği gibi tesirsiz hale getirmek, bir halife olarak onun göreviydi. Kûfeliler de bunu istiyorlardı. Kûfe’yi bunlara terk edip Şam’a gidemezlerdi. Hz. Ali durum üzerine Şam seferini tehir etti ve (9 Safer 38 / 17 Temmuz 638) Nehravan üzerine yürüdü.[736]

Savaş öncesi, evvela Kays b. Sa’d, sonra Ebu Eyyûb el-Ensari, sonra da Hz. Ali kendileri ile görüştü. Fakat görüşmeler fayda vermedi. Sonunda Hz. Ali askerlerini harp için konuşlandırdı. Ebu

Eyyûb el-Ensari, sancakla ortaya çıkıp karşılarındaki Haricilere şöyle seslendi:

“Kim bu sancağın altına gelirse emindir, kim savaşmazsa emindir ve kim taarruz etmezse emindir. Ayrıca içinizden kim Kûfe’ye ve Medâyin’e giderse emindir, kim yolculuk için çıkarsa emindir.”^[737]

Bunun üzerine Harici reislerden Ferve b. Nevfel beş yüz atlıyla ayrılıp Bendnacin ve Deskere tarafına gitti. Haricilerden bir kısmı Kûfe’ye döndü. Bir kısmı da Hz. Ali tarafına geçtiler. Abdullah b. Vehb’in yanında 2800 kişi kaldı.

Hilâfet ordusu bunlar üzerine hücum etti ve hepsi çok sürmeden katledildi.^[738] Katledilenler içinde Sûk-ı Ehvâz fatihi, sahabeden Harkûs b. Züheyr de vardı. Ashab-ı Cemel’e ve Sıffin’de Muaviye’ye karşı harp etmişti. Sonra Hariciler içine katılıp onlarla katledildi. Hz. Ali ordusundan da yedi kişi şehit edilmişti. Görülüyor ki sahabe de hatadan mahfuz değildir. Hz. Ali, Nehravan Olayı’ndan sonra Kûfe’ye dönüp, hemen Şam üzerine yürümek istediye de ordusu dinlenmeyi tercih ediyordu. O da Kûfe’de kalmaya mecbur oldu.^[739]

Hicretin 38. yılında Amr b. As, bir ordu ile Mısır üzerine yürüdü ve iki taraf arasında şiddetli bir savaş oldu. Sonuçta Hz. Ali’nin valisi Muhammed b. Ebu Bekir’in komuta ettiği ordu yenildi. Amr, Mısır’ı istila etti ve Hz. Muaviye tarafından oranın valisi olarak atandı. Hz. Ali’ye bağlı Mısır valisi Muhammed b. Ebu Bekir saklandığı yerde bulunup katledildi.^[740] Mısır’a yardım için Kûfe’den gönderilen iki bin asker istilayı duyunca geri döndüler.

^[726] Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 250

^[727] Cevdet Paşa, I, I, 377; Muhammed Hudari, *İtmamu’l-Vefa*, s.192-193; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 255. krş. Hitti, s. 278 vd. Hizmetli, s. 504 vd.

^[728] Habbab b. Eret.

^[729] İbn-i Mâce, II, 1310, nr. 3954, 3961; Cevdet Paşa, I, 578; Gümüşhanevi, s. 299; Nevevi, s. 99. nr. 87; Muhammed Hudari, *İtmâmu’l-Vefâ*, s. 193; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 30.

^[730] Muhammed Hudari, *İtmâmu’l-Vefâ*, s. 193; Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s. 235; Cevdet Paşa, I, 578.

^[731] Cevdet Paşa, I, 579.

[732] Burada haksız yere birinin malına, canına tecavüzün yeryüzünde fesat ve bozgunculuk olduğu ile ilgili âyetlere bkz. *Ârâf*, 7/54; *Yusuf*, 12/73; *Bakara*, 2/205; *Mâide*, 5/32.

[733] Cevdet Paşa, I, 579; krş. Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 193.

[734] Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 193; Taftazani, V, 189, 307 vd.

[735] Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 194.

[736] Fığlalı, "Ali", *DİA*, II, 373.

[737] Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 149.

[738] Zehebi, *El-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 227, 234; Cevdet Paşa, I, 580; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 194; Hitti, I, 279; Hizmetli, s. 502 vd.

[739] Buhari, III, 207; Cevdet Paşa, I, 588; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 92; Sarıcık, *Hulafâ-y -Râşidin Döneminden*, s.109 vd.

[740] Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, I, 346.

"Bu gördüğüm hallerde sadıksanız, sizden bana zarar gelmez. Zira ben Müslümanım ve İslam'da bir seyyie (katli gerektirecek suç) işlemedim."

"Kim bu sancağın altına gelirse emindir, kim savaşmazsa emindir ve kim taarruz etmezse emindir. Ayrıca içinizden kim Kûfe'ye ve Medâyin'e giderse emindir, kim yolculuk için çıkarsa emindir."

"Rasulullah'ın ashabından Habbâb'ın oğlu Abdullah'ım."

Hilâfet ordusu bunlar üzerine hücum etti ve hepsi çok sürmeden katledildi. Katledilenler içinde Sûk-ı Ehvâz fatihi, sahabeden Harkûs b. Züheyr de vardı. Ashab-ı Cemel'e ve Siffin'de Muaviye'ye karşı harp etmişti. Sonra Hariciler içine katılıp onlarla katledildi. Hz. Ali ordusundan da yedi kişi şehit edilmişti. Görülüyor ki sahabe de hatadan mahfuz değildir. Hz. Ali, Nehravan Olayı'ndan sonra Kûfe'ye dönüp, hemen Şam üzerine yürümek istediye de ordusu dinlenmeyi tercih ediyordu. O da Kûfe'de kalmaya mecbur oldu.

Fakat onu Nehravan Suyu kenarına götürüp boğazladılar. Sonra hamile hanımının karnını yardılar. Bir yandan tek hurmanın haramlık suçunu, bir Hristiyanın hakkına tecavüzün vebalini yüklenmezken, diğer yandan masum Abdullah'ı ve hanımını acımasızca öldürüyorlardı.

Abdullah korktu ve heyecanlandı. Onu ve hanımını bir hurma ağacı altına götürdüler. O sırada ağaçtan bir hurma düştü. Haricilerden biri onu ağzına attı. Bir diğeri, *“Hurmayı sahibi helal etmeden yahut parasın vermeden aldın.”* diye itiraz edince öbürü hurmayı ağzından çıkarıp attı. O sırada ehl-i zimmeden birinin domuzu oraya geldi. Haricilerden biri ona bir kılıç vurdu. Diğerleri bunu yeryüzünde fesat olarak yorumladılar. Kılıcı vuran, domuzun sahibini bulup onu razı etti. Abdullah b. Habbab bu olanları görünce sakinleşti ve şöyle dedi:

“Büyük bir fitne olacak. Onda kişinin bedeni öldüğü gibi, kalbi de ölecek. Kişi mümin olarak akşamlayıp kâfir olarak sabahlayacak. Kâfir olarak sabahlayıp, mümin olarak akşamlayacak.”

Bu sözler ayrıca şöyle bir düşünceden kaynaklanıyordu. Hz. Ali'ye hilafetinde doğru şekilde biat edilmişti. Öyleyse ona biat etmekten geri duranlar isyankâr ve zalimdi. Bu ise büyük günahı. Büyük bir günah işleyen de dalalette ve kâfirdi. Hz. Muaviye de bu suçu işlemişti ve cezası Kur'an'da açıkça belli idi. Kur'an'da açıkça bilinen had cezasını hak etmiş birisi için hakem tayini de yersizdi ve onlara yumuşak davranılamazdı. Onlarla anlaşmak ise dini hafife almak ve bir dinî hükmü değiştirmekti. Bu da büyük bir suçtu. Bu suçu işleyen de dalâlette idi. Dalâlette olan, Müslümanlara halife olamazdı. Öyleyse Hz. Ali'nin hilafeti de kabul edilemezdi. Hz. Ali'yi destekleyenler de zalimdiler. Bunlar da Hz. Muaviye ve taraftarları gibiydiler. Bunlarla savaşmaktan başka çare yoktu.

Hicretin 38. yılında Amr b. As, bir ordu ile Mısır üzerine yürüdü ve iki taraf arasında şiddetli bir savaş oldu. Sonuçta Hz. Ali'nin valisi Muhammed b. Ebu Bekir'in komuta ettiği ordu yenildi. Amr, Mısır'ı istila etti ve Hz. Muaviye tarafından oranın valisi olarak atandı. Hz. Ali'ye bağlı Mısır valisi Muhammed b. Ebu Bekir saklandığı yerde bulunup katledildi. Mısır'a yardım için Kûfe'den gönderilen iki bin asker istilayı duyunca geri döndüler.

Fakat onu Nehravan Suyu kenarına götürüp boğazladılar. Sonra hamile hanımının karnını yarıdılar. Bir yandan tek hurmanın haramlık suçunu, bir Hristiyanın hakkına tecavüzün vebalini yüklenmezken, diğer yandan masum Abdullah'ı ve hanımını acımasızca öldürüyorlardı.

“Biz de seni kimseye yapmadığımız şekilde katledelim.”

İbn-i Mâce, II, 1310, nr. 3954, 3961; Cevdet Paşa, I, 578; Gümüşhanevi, s. 299; Nevevi, s. 99. nr. 87; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 193; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 30.

Habbab b. Eret.

Cevdet Paşa, I, I, 377; Muhammed Hudari, *İtmamu'l-Vefa*, s.192-193; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 255. krş. Hitti, s. 278 vd. Hizmetli, s. 504 vd.

Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 250

Cevdet Paşa, I, 579; krş. Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 193.

Burada haksız yere birinin malına, canına tecavüzün yeryüzünde fesat ve bozgunculuk olduğu ile ilgili âyetlere bkz. *Ârâf*, 7/54; *Yusuf*, 12/73; *Bakara*, 2/205; *Mâide*, 5/32.

Cevdet Paşa, I, 579.

Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 193; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 235; Cevdet Paşa, I, 578.

Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 194.

Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 193; Taftazani, V, 189, 307 vd.

Haricilerin kabul edilemez durumunu, az önce anlatılan terör ve tedhişlerini haber alan Hz. Ali, savaşa onlardan başlamanın uygun olacağı kararını verdi. İslam ülkelerinde terör çıkaranları gerektiği gibi tesirsiz hale getirmek, bir halife olarak onun göreviydi. Kûfeliler de bunu istiyorlardı. Kûfe'yi bunlara terk edip Şam'a gidemezlerdi. Hz. Ali durum üzerine Şam seferini tehir etti ve (9 Safer 38 / 17 Temmuz 638) Nehravan üzerine yürüdü.

Fığlalı, "Ali", *DİA*, II, 373.

Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, I, 346.

Buhari, III, 207; Cevdet Paşa, I, 588; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 92; Sarıcık, *Hulafâ-y -Râşidin Döneminden*, s.109 vd.

Zehebi, *El-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 227, 234; Cevdet Paşa, I, 580; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 194; Hitti, I, 279; Hizmetli, s. 502 vd.

Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 149.

Hilâfet ordusu bunlar üzerine hücum etti ve hepsi çok sürmeden katledildi. Katledilenler içinde Sûk-ı Ehvâz fatihi, sahabeden Harkûs b. Züheyr de vardı. Ashab-ı Cemel'e ve Siffin'de Muaviye'ye karşı

harp etmişti. Sonra Hariciler içine katılıp onlarla katledildi. Hz. Ali ordusundan da yedi kişi şehit edilmişti. Görülüyor ki sahabe de hatadan mahfuz değildir. Hz. Ali, Nehravan Olayı'ndan sonra Kûfe'ye dönüp, hemen Şam üzerine yürümek istediye de ordusu dinlenmeyi tercih ediyordu. O da Kûfe'de kalmaya mecbur oldu.

“Hakemler hevalarına uydular. Kitabullah’a muhalefet eylediler. Sünnet-i Nebeviye ile amel etmediler. Onların hükümlerinden Allah, Rasulü ve müminler beridirler. Hemen bu tarafa (Kûfe’ye) geliniz. Düşmanlarımızın üzerine gidelim. Biz önce olduğumuz hal üzereyiz.”

“Ali, Allah’ı hepinizden daha iyi bilir ve dininde diğer insanlardan ziyade takva üzeredir. Ayrıca, herkesten ziyade basiret sahibidir.”

10.

Hariciler Konusunda Bir Değerlendirme

HARİCİLER VE HER ÇAĞDA hortlayan Harici zihniyeti anlamak için, bu zihniyetin özelliklerini, fikirlerini ve fikirlerinin dayanak noktalarını iyi bilmek gerekir. Adı olmasa da, bu zihniyetin kendisi tarihin şu veya bu zamanında ortaya çıkabilmektedir. Günümüzde bile aynı zihniyetin yansımalarını görmek mümkündür. Onları anlamak için aşağıdaki noktalara dikkatle eğilmek gerekir:

Birincisi: Haricilerde “aşırı, dengesiz bir dindarlık” vardır. Bu Abdullah b. Habbab b. Eret’in ve hanımının boğazlanması olayında da açıkça görülür. Hem tahkime karşı çıkışta, hem tahkimden tövbe etmede bunu görmek mümkündür. Bunlar dengesiz, ifrat ve tefritten, yani aşırı uçlardan kurtulamayan yanlış bir dini anlayışla, dinin safiyetini ve Allah’ın ahkâmını koruma söylemiyle, Hz. Ali’ye karşı çıkmışlar, meşru halifeye isyan etmişlerdir.

Abdullah b. Abbas Haricilerden Harûriye’ye elçi olarak geldiğinde, alınlarında secdelerinin uzunluğundan dolayı nasırlaşmalar gördü. Zaten Haricilerden çoğu “*kur râ*” denen hafızlardandı. Bunlar ehl-i ibadet ve taat insanlardı. Üzerlerinde genelde yün elbiseler vardı. O devirde böyle elbiseler giymek dünyaya değer verilmediğine işaretti. Ayrıca onlar yeme ve içmelerinde kifaf-ı nefisle, az şeyle idare ediyorlardı.^[741]

İkincisi: Onların sloganlaştırdığı ve muhaliflerini (Hz. Ali ve taraftarlarını, Muaviye ve taraftarlarını) küfürle itham ettikleri ayetlerden ilki “*İnil- hukmu illâ lillâh = Hüküm ancak Allah’ındır.*”^[742] ayetiydi. Bununla onlar, “*Hüküm Allah’a aittir. Hüküm verme ona mahsustur. Biz ancak buna uyarız.*” demek istiyorlardı. Onların tutunduğu ikinci ayet de “*Kim Allah’ın indirdiği ile hükmetmezse, onlar kâfirlerin ta kendileridir.*”^[743] ayetiydi. Muhaliflerini tekfir etmek için, onlar bu ayetleri, yerinde olmasa bile delil olarak öne sürüyorlardı.

Üçüncüsü: Hz. Peygamber'in (a.s.m.) verdiği bir kısım haberler de, onların çıkışı zamanında ve sonrasında Haricilerle ilgili olarak yorumlanmış ve Haricilerle irtibatlı görülmüştür:

1) Hz. Ali'de iki grubun helake gideceği: Hz. Peygamber bir gün Hz. Ali'ye kendisini sevmeye ve buğzetme ile iki grubun dalâlete düşeceğini bildirmiş ve kendisini çağırıp şöyle buyurmuştu: *“Mutlaka sende (bir hususta) İsa aleyhisselama bir benzerlik vardır: Yahudiler ona buğz ettiler; hatta annesine iftira ettiler. Hristiyanlar da çok sevdiler, hatta (bu yüzden) kendisinde olmayan bir makama (ilahlığa) çıkardılar.”*

Sonra sözlerine şunları da ilave etti:

“Dikkat edin, benim hakkımda da iki grup helake girer: Bende olmayan şeyle (ulûhiyetle) beni yükselten müfrit muhipler, bir de bana kırgınlığını iftiraya vesile kılan buğzcular.”^[744]

Burada Rasul-i Ekrem Hz. Ali ve kendi hususunda, iki grup insanın nasıl helake gideceğini açıklamıştır. Bir grup kendilerine buğz ederek, bir grup da kendilerini *“abdiyetten mabudiyet makamına”* çıkararak helâke gideceklerdi. Nitekim Hz. İsa'da bu böyle olmuştu. Hz. Ali'de ifrat-ı muhabbetle onu ilahlaştıranlar dalâlete gittikleri gibi, Hariciler ve bir kısım müfrit Emevi taraftarları olan *“Nâsibe”* de ona düşmanlıkla dalâlete düşmüştü.

Tarihe bakılırsa, her meslek ve gruptan kimse tanrılaştırılmış ve tabulaştırılmıştır. Onların tanrılaştırılması elbette sapıklıktır. Aynı şekilde hak etmedikleri halde, peygamberlere, sahabeye, evliyaya ve Allah dostlarına duyulan düşmanlık da insanları sapıklığa sürüklemiştir.

Hariciler de, bir sahabe ve mümin olan Hz. Ali'ye düşman olmuşlar, hatta bu düşmanlık saikiyle ona *“kâfir”* dedikleri gibi, kendisine suikast da düzenlemişlerdi.

Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi sevmek ve sevmemekle ilgili açıklamaları da sevmeyenlerin ve düşmanlarının durumu konusunda bizi düşünmeye sevk eder:

“Kim Ali'yi severse beni sever (sevmiş olur), kim ona buğz ederse bana buğz etmiş olur.”^[745] Bu hadis-i şerifi Hz. Ali şöyle yorumlamıştı:

“Beni ancak mümin sever ve bana ancak münafık buğz eder.”

Ebu Said el-Hudri de aynı konuda ona paralel olarak şu açıklamayı yapmıştı:

“Biz münafıkları Ali’ye buğzları ile bilirdik.”^[746]

Şu halde Hz. Ali’yi sevmemek, en azından bir nifak işaretidir.

Ayrıca Rasul-i Ekrem aynı konuda Hz. Ali ve Müslümanların dikkatini şöyle de çekmişti:

“Seni sevmek iman(dan), buğuz nifak(tan)dır.”^[747]

“Kim Ali’yi severse beni sever, kim de beni severse Allah’ı sever. Kim Ali’ye buğz ederse bana buğz etmiş olur, bana buğz eden de Allah’a buğz etmiş olur.”^[748]

Ayrıca Hz. Ali’yi sevmek için daha birçok sebep vardı.^[749]

2) Nâkisler, Mârikler ve Kâsitler: Hz. Peygamber bir gün Hz. Ali’ye hitaben şu haberi vermişti:

“Mutlaka yakında sen, nâkislerle, mâriklerle ve kâsitlerle savaşacaksın.”^[750]

Hz. Ali’nin hayatına bakılırsa o, üç grupta savaşmıştır. Bunlardan ilki Cemel ordusudur. Bunlar ahdi ve biati bozanlar, yani nâkislerdir.^[751] Hz. Ali ayrıca adalet isteyenlerle, yani kâsitlerle de^[752] Sıffin’de savaşmıştı. Ayrıca o, kendisine biat ve itaatten sonra, itaatinden sıyrılıp çıkan Haricilerle de Nehravan’da savaş yapmıştı. Bunlar da mâriklerdir.^[753] O zaman, Hz. Ali’ye karşı olan Ashâb-ı Cemel’e “Nâkisler” ve Muhakkime denen Haricilere “Mârikler”, Sıffin’de karşısına çıkanlara “Kâsitler” denmiyordu. Fakat sonradan ulema bu hadisi bu olaylar ve taraflarla tevîl etti.^[754]

Önceleri Hz. Ali’den ayrılanlara “Harici” denmişti. Sonradan Ehl-i Beyt’e buğz eden mezheplere de “Harici” dendi. Hariciler hem Hz. Muaviye’ye hem Hz. Ali’ye buğz ediyorlardı. Sonuç olarak; “harici zihniyetin mümeyyiz vasfı, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer’den başka, ashab-ı kirâmın ileri gelenlerinin çoğunu ve bütün Emevileri lânetlemektir.”

Haricilerin bir kolu olan Ezrâkiyye Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Zübeyr, Hz. Ayşe ve Abdullah b. Abbas hakkında pek kötü konuşurlar. Hz. Ali’nin katili İbn-i Mülcem’i överler. Büyük günah işleyenleri imandan çıkmış görürler ve kâfir sayarlar. Ayrıca, kendilerinden saymadıkları Müslümanların, hanım ve çocuklarının öldürülmesini de mübah sayarlar.^[755]

Harici zihniyette, sahabeyi ve sahabenin büyüklerini tahkir, seb, incitme, küçültme ve tenkit vardır. Bu sebepten sahabeyi tahkir, terzil ve seb söz konusu olunca; Haricilik hatırlanır.

Dördüncüsü: Hariciler ayrıca İslam'ı en iyi kendilerinin anladığı iddiasındadırlar. Abdullah b. Habbâb olayı, Sıffin'de Hakem Olayı'ndan sonra Hz. Ali'den ayrılış, Nehravan'a çekilme ve Hz. Ali'ye isyan olayları da bunu gösterir.

Beşincisi: Hariciler İslam ülkesinde kendileri gibi düşünmeyenlerin kanlarını helal sayabilmişlerdir. Onların çocuklarını ve hanımlarını da öldürmeye yönelmişlerdir.

Altıncısı: Haricilerin önemli vasıflarından biri de, tekfirdir. Muhakkime denen fırka, tahkimden dolayı Hz. Ali'nin küfre girdiğini belirtmişler ve bundan tövbe etmesini istemişlerdi.^[756] Onlar insanlara kolayca küfür damgasını yapıştırabilmektedirler. Hatta bunu, sahabeye ve ashab-ı kiramın en büyüklerinden, en âlimlerinden, en muttakilerinden ve hayatını İslam için ortaya koyanlardan birine bile yapabilmektedirler.

Yedincisi: Hariciler diğer bir kısım ehl-i bidat denen mezhepler gibi, teröre ve suikastlara taraftardır. Kendileri dışındakilere yaşam hakkı tanımak istemezler ve onları suikastlarla öldürmeye gözlerini kırpmadan karar verebilirler. Hatta meşrû hükümetin başındaki Hz. Ali'yi bile bir suikastla şehit edebilmişlerdir.^[757]

Hariciler ve Harici zihniyeti anlamak için onların bu ana özelliklerini göz önünde bulundurmak gerekir. Haricilerin ortaya çıkışındaki bir takım amilleri de bunlarda eklemek icap eder.^[758]

^[741] Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 228; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 192.

^[742] En'âm, 6/57; Sabuni, I, 392. En'âm sûresinin 56-57. ayetlerinde şöyle buyrulur: *“(Ey Habibim) de ki: Allah'tan başka, taptıklarınıza tapmak bana haram edildi. Hem de ki: Ben sizin arzularınıza uymam. O takdirde sapıtmış ve hidayete erenlerden olmamış olurum. Hem de ki: Ben Rabbimden gelen apaçık bir delil üzerindeyim. Oysa siz onu yalanladınız. Hâlbuki çabucak gelmesini istediğiniz azap, benim yanımda değildir. Hüküm ancak Allah'ındır. O gerçeğe uyar ve O sağlam hüküm verenlerin en hayırlısıdır.”*

^[743] Maide, 5/95; Zehebi, *el-Hulâfâu'r-Raşidûn*, s. 228.

[744] Hz. Ali hakkındaki hadislerle bkz. Heytemi, *Savâik*, s.121. Ehl-i kitabın Allah'a babalık isnadı ve Hz. İsa'nın ilahlaştırılması için Sarıcık, *Cahiliye*, s. 88; Ayrıca bkz. *Nisa*, 4/71-72; *Âl-i İmran*, 3/45-47; *Enbiya*, 21/26; *Zümer*, 39/4; Heyet, *Mec. Tefâsir*, II, 171-173; III, 589. Aynı hadis-i şerif için bkz. Ahmed b. Hanbel, nr. 952; *Mişkâtü'l-Mesâbih*, nr. 6903; Şablanci, *Nûru'l-Ebsâr*, s. 89.

[745] Munavi, VI, 32; Heytemi, *Savâik*, s. 121; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 78. Hz. Ali'nin Yemen'e gönderilmesi hak. Canan, XII, 81.

[746] İbn-i Mace, I, 42; Kastalâni, II, 155; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 86-87.

[747] Şablanci, s. 80. "*Ey Ali! Seni ancak mümin sever, sana ancak münafık buğz eder.*" bkz. Nesei, VIII, 570.

[748] Heytemi, *Savâik*, s. 120-121; krş. Sarıcık, *Ehl-i Beyt* s. 89.

[749] Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt* s. 65-100.

[750] Taftazani, V, 307; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s.290.

[751] Kelime "*nun*", "*kef*" ve "*se*" ile yazılır.

[752] Kelime "*kaf*", "*sin*" ve "*tı*" ile yazılır.

[753] Kelime "*mim*", "*rı*" ve "*kaf*" ile yazılır. bkz. Taftazani, V, 307; Heytemi, *Tathîru'l-Cinân*, s.54. Ashab arasındaki ihtilaflar için bkz. Nesei, VII,165; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s.290.

[754] Heytemi, *Tathîru'l-Cinân*, s.54; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 214. vd.

[755] Şehbenderzâde, s. 353; Fığlalı, *İtikâdi İslam Mezhepleri Tarihi*, s. 34. Ashabın hepsine sevgi beslenmesi hak. bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli* s. 214 vd.

[756] Cevdet Paşa, I, 577; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 192.

[757] Şehâdet-i Aliyyü'l-Murtaza konusu. bkz. Cevdet Paşa, I, 590; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 199, vd.; Heytemi, *Savâik*, s. 131 vd.; Hitti I, 278.

[758] Hizmetli, s. 498 vd.

Hz. Ali'nin hayatına bakılırsa o, üç grupta savaşımıştır. Bunlardan ilki Cemel ordusudur. Bunlar ahdi ve biati bozanlar, yani nâkislerdir. Hz. Ali ayrıca adalet isteyenlerle, yani kâsitlerle de Siffin'de savaşıtı. Ayrıca o, kendisine biat ve itaatten sonra, itaatinden sıyrılıp çıkan Haricilerle de Nehravan'da savaş yapmıştı. Bunlar da mâriklerdir. O zaman, Hz. Ali'ye karşı olan Ashâb-ı Cemel'e

“Nâkisler” ve Muhakkime denen Haricilere *“Mârikler”*, Sıffin’de karşısına çıkanlara *“Kâsitler”* denmiyordu. Fakat sonradan ulema bu hadisi bu olaylar ve taraflarla tevil etti.

Hariciler ve Harici zihniyeti anlamak için onların bu ana özelliklerini göz önünde bulundurmak gerekir. Haricilerin ortaya çıkışındaki bir takım amilleri de bunlarda eklemek icap eder.

“Kim Ali’yi severse beni sever, kim de beni severse Allah’ı sever. Kim Ali’ye buğz ederse bana buğz etmiş olur, bana buğz eden de Allah’a buğz etmiş olur.”

Hız. Ali’nin hayatına bakılırsa o, üç grupta savaşırmıştır. Bunlardan ilki Cemel ordusudur. Bunlar ahdi ve biati bozanlar, yani nâkislerdir. Hız. Ali ayrıca adalet isteyenlerle, yani kâsitlerle de Sıffin’de savaşırmıştı. Ayrıca o, kendisine biat ve itaatten sonra, itaatinden sıyrılıp çıkan Haricilerle de Nehravan’da savaş yapmıştı. Bunlar da mâriklerdir. O zaman, Hız. Ali’ye karşı olan Ashâb-ı Cemel’e *“Nâkisler”* ve Muhakkime denen Haricilere *“Mârikler”*, Sıffin’de karşısına çıkanlara *“Kâsitler”* denmiyordu. Fakat sonradan ulema bu hadisi bu olaylar ve taraflarla tevil etti.

Ayrıca Hız. Ali’yi sevmek için daha birçok sebep vardı.

“Dikkat edin, benim hakkımda da iki grup helake girer: Bende olmayan şeyle (ulûhiyetle) beni yükselten müfrit muhipler, bir de bana kırgınlığını iftiraya vesile kılan buğzcular.”

“Seni sevmek iman(dan), buğuz nifak(tan)dır.”

Abdullah b. Abbas Haricilerden Harûriye’ye elçi olarak geldiğinde, alınlarında secdelerinin uzunluğundan dolayı nasırlaşmalar gördü. Zaten Haricilerden çoğu *“kurrâ”* denen hafızlardandı. Bunlar ehl-i ibadet ve taat insanlardı. Üzerlerinde genelde yün elbiseler vardı. O devirde böyle elbiseler giymek dünyaya değer verilmediğine işaretti. Ayrıca onlar yeme ve içmelerinde kifaf-ı nefisle, az şeyle idare ediyorlardı.

“Biz münafıkları Ali’ye buğzları ile bilirdik.”

“Mutlaka yakında sen, nâkislerle, mâriklerle ve kâsitlerle savaşacaksın.”

Altıncısı: Haricilerin önemli vasıflarından biri de, tekfirdir. Muhakkime denen fırka, tahkimden dolayı Hız. Ali’nin küfre girdiğini

belirtmişler ve bundan tövbe etmesini istemişlerdi. Onlar insanlara kolayca küfür damgasını yapıştırabilmektedirler. Hatta bunu, sahabeye ve ashab-ı kiramın en büyüklerinden, en âlimlerinden, en muttakilerinden ve hayatını İslam için ortaya koyanlardan birine bile yapabilmektedirler.

Haricilerin bir kolu olan Ezrâkiyye Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Zübeyr, Hz. Ayşe ve Abdullah b. Abbas hakkında pek kötü konuşurlar. Hz. Ali'nin katili İbn-i Mülcem'i överler. Büyük günah işleyenleri imandan çıkmış görürler ve kâfir sayarlar. Ayrıca, kendilerinden saymadıkları Müslümanların, hanım ve çocuklarının öldürülmesini de mübah sayarlar.

İkincisi: Onların sloganlaştırdığı ve muhaliflerini (Hz. Ali ve taraftarlarını, Muaviye ve taraftarlarını) küfürle itham ettikleri ayetlerden ilki *“İnil- hukmu illâ lillâh = Hüküm ancak Allah'ındır.”* ayetiydi. Bununla onlar, *“Hüküm Allah'a aittir. Hüküm verme ona mahsustur. Biz ancak buna uyarız.”* demek istiyorlardı. Onların tutunduğu ikinci ayet de *“Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, onlar kâfirlerin ta kendileridir.”* ayetiydi. Muhaliflerini tekfir etmek için, onlar bu ayetleri, yerinde olmasa bile delil olarak öne sürüyorlardı.

“Kim Ali'yi severse beni sever (sevmiş olur), kim ona buğz ederse bana buğz etmiş olur.” Bu hadis-i şerifi Hz. Ali şöyle yorumlamıştı:

İkincisi: Onların sloganlaştırdığı ve muhaliflerini (Hz. Ali ve taraftarlarını, Muaviye ve taraftarlarını) küfürle itham ettikleri ayetlerden ilki *“İnil- hukmu illâ lillâh = Hüküm ancak Allah'ındır.”* ayetiydi. Bununla onlar, *“Hüküm Allah'a aittir. Hüküm verme ona mahsustur. Biz ancak buna uyarız.”* demek istiyorlardı. Onların tutunduğu ikinci ayet de *“Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, onlar kâfirlerin ta kendileridir.”* ayetiydi. Muhaliflerini tekfir etmek için, onlar bu ayetleri, yerinde olmasa bile delil olarak öne sürüyorlardı.

Hz. Ali'nin hayatına bakılırsa o, üç grupta savaşımıştır. Bunlardan ilki Cemel ordusudur. Bunlar ahdi ve biati bozanlar, yani nâkislerdir. Hz. Ali ayrıca adalet isteyenlerle, yani kâsitlerle de Siffin'de savaşıyordu. Ayrıca o, kendisine biat ve itaatten sonra, itaatinden sıyrılıp çıkan Haricilerle de Nehravan'da savaş yapmıştı. Bunlar da mâriklerdir. O zaman, Hz. Ali'ye karşı olan Ashâb-ı Cemel'e *“Nâkisler”* ve Muhakkime denen Haricilere *“Mârikler”*, Siffin'de

karşısına çıkanlara “Kâsitler” denmiyordu. Fakat sonradan ulema bu hadisi bu olaylar ve taraflarla tevil etti.

Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 228; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 192.

Maide, 5/95; Zehebi, *el-Hulâfâu'r-Raşidûn*, s. 228.

En'âm, 6/57; Sabuni, I, 392. En'âm sûresinin 56-57. ayetlerinde şöyle buyrulur: “(Ey Habibim) de ki: Allah'tan başka, taptıklarınıza tapmak bana haram edildi. Hem de ki: Ben sizin arzularınıza uymam. O takdirde sapıtmış ve hidayete erenlerden olmamış olurum. Hem de ki: Ben Rabbimden gelen apaçık bir delil üzerindeyim. Oysa siz onu yalanladınız. Hâlbuki çabucak gelmesini istediğiniz azap, benim yanımda değildir. Hüküm ancak Allah'ındır. O gerçeğe uyar ve O sağlam hüküm verenlerin en hayırlısıdır.”

Munavi, VI, 32; Heytemi, *Savâik*, s. 121; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 78. Hz. Ali'nin Yemen'e gönderilmesi hak. Canan, XII, 81.

Hz. Ali hakkındaki hadislerle bkz. Heytemi, *Savâik*, s.121. Ehl-i kitabın Allah'a babalık isnadı ve Hz. İsa'nın ilahlaştırılması için Sarıcık, *Cahiliye*, s. 88; Ayrıca bkz. *Nisa*, 4/71-72; *Âl-i İmran*, 3/45-47; *Enbiya*, 21/26; *Zümer*, 39/4; Heyet, *Mec. Tefâsir*, II, 171-173; III, 589. Aynı hadis-i şerif için bkz. Ahmed b. Hanbel, nr. 952; *Mişkâtü'l-Mesâbih*, nr. 6903; Şablancî, *Nûru'l-Ebsâr*, s. 89.

Şablancî, s. 80. “Ey Ali! Seni ancak mümin sever, sana ancak münafık buğz eder.” bkz. Nesei, VIII, 570.

İbn-i Mace, I, 42; Kastalâni, II, 155; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 86-87.

Heytemi, *Savâik*, s. 120-121; krş. Sarıcık, *Ehl-i Beyt* s. 89.

Hz. Ali'nin hayatına bakılırsa o, üç grupta savaşımıştır. Bunlardan ilki Cemel ordusudur. Bunlar ahdi ve biati bozanlar, yani nâkislerdir. Hz. Ali ayrıca adalet isteyenlerle, yani kâsitlerle de Sıffin'de savaşıtı. Ayrıca o, kendisine biat ve itaatten sonra, itaatinden sıyrılıp çıkan Haricilerle de Nehravan'da savaş yapmıştı. Bunlar da mâriklerdir. O zaman, Hz. Ali'ye karşı olan Ashâb-ı Cemel'e “Nâkisler” ve Muhakkime denen Haricilere “Mârikler”, Sıffin'de karşısına çıkanlara “Kâsitler” denmiyordu. Fakat sonradan ulema bu hadisi bu olaylar ve taraflarla tevil etti.

Taftazani, V, 307; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s.290.

Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt* s. 65-100.

Kelime “*kaf*”, “*sin*” ve “*tı*” ile yazılır.

Kelime “*nun*”, “*kef*” ve “*se*” ile yazılır.

Heytemi, *Tathiru’l-Cinân*, s.54; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 214. vd.

Kelime “*mim*”, “*rı*” ve “*kaf*” ile yazılır. bkz. Taftazani, V, 307; Heytemi, *Tathîru’l-Cinân*, s.54. Ashab arasındaki ihtilaflar için bkz. Nesei, VII,165; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s.290.

Cevdet Paşa, I, 577; Muhammed Hudari, *İtmâmu’l-Vefâ*, s. 192.

Şehbenderzâde, s. 353; Fığlalı, *İtikâdi İslam Mezhepleri Tarihi*, s. 34. Ashabın hepsine sevgi beslenmesi hak. bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli* s. 214 vd.

Hizmetli, s. 498 vd.

Şehâdet-i Aliyyü’l-Murtaza konusu. bkz. Cevdet Paşa, I, 590; Muhammed Hudari, *İtmâmu’l-Vefâ*, s. 199, vd.; Heytemi, *Savâik*, s. 131 vd.; Hitti I, 278.

Yedincisi: Hariciler diğer bir kısım ehl-i bidat denen mezhepler gibi, teröre ve suikastlara taraftardır. Kendileri dışındakilere yaşam hakkı tanımak istemezler ve onları suikastlarla öldürmeye gözlerini kırpmadan karar verebilirler. Hatta meşrû hükümetin başındaki Hz. Ali’yi bile bir suikastla şehit edebilmişlerdir.

11.

Cemel ve Sıffin Fırtınalarının Hikmet ve Rahmet Yönü

AKLA ŞÖYLE BİR SORU gelmektedir: *“Asr-ı Saadet kahra ve cezaya lââyık bir asır değildi. Fakat o devirde Cemel, Sıffin savaşları gibi kanlı ve dehşetli fitne ve karışıklıklar oldu. Bunların rahmet yönü ve hikmet ciheti nedir?”*

Bu kanlı fitnelerde hikmet ve rahmet aramak istersek bunu şöyle bir temsille anlatabiliriz: Baharda şiddetli yağmur ve fırtınalar olur. Bu yağmurlar ve fırtınalar; bitkileri, tohumları ve ağaçları harekete sevk eder. Bitki tohumları fırtınalarla ve sellerle etrafa yayılarak hayat ukdelerini ve yeteneklerini harekete geçirirler. Farklı farklı, renk renk, güzel kokulu çiçekler açarlar. Arpa, buğday gibi zirai bitkiler, fırtınalı yağmurlarla büyürler ve bereketlenirler. Ağaçlar yeni bir dirilişe mazhar olur, çeşit çeşit meyveler verirler. Bütün bu gelişmeler, o fırtınaların ve şiddetli yağmurların sonucudur.

Sahabe ve tabiin asrı da, böyle sosyal fırtınalar ve şiddetli yağmurlar görmüş gibidir. Onların başına gelen fitneler ve dehşetli olaylar, istidatlarını ve kabiliyetlerini kamçılamıştır. Uyanan manevi duygular ve yetenekler *“İslam tehlikededir!”* düşüncesiyle; her birini kendisine uygun olarak İslam’a hizmete koşturmuştur.

İslam’a hizmet, büyük bir iştir ve çok yönlüdür. İstidatları yeniden uyanışa geçiren o asırda herkes kendi kabiliyetine ve maharetine göre bir vazifeye koşmuştur.

Böylece o insanların bir kısmı hadislerin muhafazasına, bir kısmı İslam hukukuna hizmete ömürlerini adanmıştır. Usûluddin âlimleri de iman hakikatleri ve İslam akaidi/inançları konularında hummalı bir çalışmaya girmiştir. Böylece o zamanın baharında, renk renk ve pek çok çiçekler açmıştır. O fırtınalarla farklı yetenekler, bütün İslam dünyasına dağılmışlar ve gittikleri beldeleri gül bahçesine çevirmişlerdir. Fakat bu manevî fırtına ve yağmurlarla gelen baharda güller, meyveler ve güzellikler içinde, bidat zihniyetlerinin dikenleri de bitmiştir.

Sonuç olarak, şiddetle çalkalanan ve sarsılan o asırda gayretler ve istidatlar uyanmış, büyük müçtehitler, emsalsiz muhaddisler, yüksek hadis hafızları, asfiyâlar ve mana âleminin kutupları/büyükleri her tarafa dağılmış ve hicret etmiştir.

O kanlı ve müthiş fitnelerin, *“rahmet yönü ve hikmet ciheti”* böylece tahakkuk etmiştir. Tarihçilerin de tespiti ile, *“büyük insanların yetişmesinde, büyük olayların, büyük değişmelerin ve sosyal çalkantıların rolleri vardır.”* Bu olaylar, *“manevi yağmurlar gibidir.”* İstidatları ve yetenekleri canlandırmaktadır.

12.

Hz. Ali'nin

Şehit Edilmesi

HİCRETİN 40. YILINDA (24 Ocak 661) önemli bir olay oldu.^[759] Nehravan'da ölümden kurtulan Haricilerden üçü, hac vesilesiyle Mekke'de bir araya geldiler. Hatırlanacağı üzere Nehravan Savaşı'nda toplanan 4000 Harici'den 2800'ü ile savaşılmış, bunlardan pek çoğu savaş sırasında öldürölüp, dört yüz kadarı da yaralanmıştı. Hz. Ali savaş sonrasında, yaralıların aşiretlerine verilmesini emretmiş ve şöyle talimat vermişti: *"Onları beraberinizde taşıyın, tedavi edin, iyileştiklerinde sizinle birlikte Kûfe'ye götürün."*^[760]

Nehravan Savaşı'ndan sonra çok önemli bir güç olmasalar da Hariciler faaliyetlerini sürdürdöler. Hz. Ali Nehravan sonrası, Deskere'de, Mâsebezân'da ve Cuhâ taraflarında bulunan Hariciler üzerine askeri birlikler sevk etmişti. Bunlar başarı ile Haricileri dağıttılar. Medain Haricileri ise, oranın valisi Sa'd b. Mesud tarafından vuruldu. Şehr-i Zûr tarafında zuhur eden Harici kuvvetler, Kûfe'ye beş saatlik yerlere kadar gelebilmişlerdi. Bunlarla mücadele için Kadı Şurayh b. Hâni el-Hârisi yedi yüz kişilik bir kuvvetle görevlendirildi. Çarpışmalarda Şurayh'ın askeri yenildi ve dağıldı. Durum üzerine Hz. Ali bizzat askerinin başında Kûfe'den çıkıp bunları imha etti. İçlerinden aman isteyen yetmiş kişiyi de alıp Kûfe'ye getirdi.^[761]

Bütün bu olaylar gösteriyor ki, Nehravan'da kurtulan, savaş öncesi Kûfe'ye Deskere'ye, Medayin'e giden Hariciler, davalarından vazgeçmemiş görünüyordu. Bütün bunlar hicretin 38. yılında olan olaylardı (658-659).

Mekke'de bir araya gelen üç Harici, Abdurrahman b. Mülcem el-Murâdi, Amr b. Bekr et-Temimi ve Berk b. Abdullah es-Saidi, Haricilerle ilgili olayları değerlendirdiler. Müslümanların üç kişi yüzünden çektiği sıkıntıları konuştular. Özellikle hicretin 37. yılında Nehravan'da öldürölün Haricileri andılar ve bundan dolayı çektikleri

üzüntüleri söz konusu ettiler. Dava arkadaşlarının ölümünden sonra yaşamanın manasız olduğunda fikir birliği ettiler ve şöyle dediler:

“İnsanları Rablerine ibadete çağırmakta olan ve Allah yolunda kınanmaktan korkmayın o kardeşlerimiz öldükten sonra bizim bu dünyada ne işimiz var? Kendimizi feda ederek doğru yoldan çıkan bu üç kişiyi öldürelim ve ülkeyi onlardan kurtaralım. Kardeşlerimizin öcünü alalım.”^[762]

Öldürme kararını aldıktan sonra Mısırlı İbn-i Mülcem, *“Ben Ali’ye kâfiyim.”* dedi. Berk b. Abdullah, *“Ben de Muaviye’ye kâfiyim.”* diyerek onu öldüreceğini söyledi. Amr b. Bekir et-Temimi de *“Ben de Amr b. As’a kâfiyim.”* demişti.

Her biri birer zehirli kılıç aldılar. Üçü de aynı gecede bu üç kişiyi öldürmek üzere kesin anlaştılar. Ramazan ayının yedisinde (14 Ocak 661) görevlerini yerine getirmek üzere Mekke’den ayrıldılar. Hz. Ali’yi katletmeyi üstlenen İbn-i Mülcem, Kûfe’ye (başkente) gelip bazı Haricilerle görüştü. Fakat onlara sırrını açmadı. Kimse onun Kûfe’ye gelişinin gerçek sebebini bilmiyordu.

İbn-i Mülcem suikast gününe kadar kalabileceği güvenilir bir yer arıyordu. Derken, Teymu’r-Rebâb kabilesinden Kutâme bint-i Secne adlı bir kadının evini buldu. Nehravan’da bu aileden on kişi öldürülmüştü. Kutâme’nin babası ve kardeşi de öldürülenler arasındaydı. Kutâme’ye gönlünü kaptıran İbn-i Mülcem kendisiyle evlenmek isteğini açıkladı.

Kutâme intikam duygularıyla doluydu ve ona şöyle dedi:

“Şartımı yerine getirinceye kadar seninle evlenmem.”

İbn-i Mülcem evlilik şartını öğrenmek isteyince Kutâme bunu da açıkladı:

“Üç bin dinar, bir köle, nafaka ve Ali’nin öldürülmesi.”

Kader ağlarını örüyordu. İbn-i Mülcem, şimdiye dek kimseye buraya niye geldiğini açıklamamıştı. İşte gönlünü kaptırdığı kadın da Hz. Ali’nin katledilmesini istiyor, hatta bunu evlilik şartı olarak öne sürüyordu. Fakat İbn-i Mülcem kadına hâlâ tam güvenemiyordu:

“Mehir konusunda olan isteklerini kabul ediyorum. Ali meselesine gelince, onu ben, isteyerek şart koştuğumu sanmıyorum.”

Fakat kadın intikam konusunda ısrarlıydı:

“Ben daima onun gaflet anını kolluyorum. Eğer onu öldürürsen hem kendini hem beni kurtarmış olursun. Benimle mutlu bir hayat

yaşarsın. Eğer öldürülürsen, Allah katında sana verilecek olan mükâfat, dünyadan ve dünyada verilen her türlü nimetten daha fazladır.”

Bu sözleri duyan İbn-i Mülcem kadına güvenebileceğini anladı ve ona şu itirafta bulundu: *“Vallahi ben de buraya ancak onun için geldim.”*^[763] Bunun üzerine kadın, akrabalarından Verdan’ı ona yardımcı buldu. İbn-i Mülcem de Şebib adlı bir yardımcı edindi.

Kararlaştırılan gün gelince^[764] üç suikastçı Hz. Ali’nin sabah namazı için evinden çıkacağı vakti gözetlediler. Hz. Ali, Kûfe Mescidi’ne sabah namazına gitmek üzere evinden çıkarken müezzini önünde yürüyor ve her zaman olduğu gibi şöyle sesleniyordu:

“Eyyuhe’n-nâs! Es-salâh, es-salâh! = Ey insanlar namaza, namaza!”

Hz. Ali onun arkasındaydı. Hz. Hasan da bu ikisini takip ediyordu. Hz. Ali tam avlu kapısından çıkarken, suikastçı Şebib kılıçla üzerine saldırdı. Fakat heyecanla kılıcını kurbanına değil, kapının eşiğine vurdu. Arkasından İbn-i Mülcem ona hücum etti. Kılıcı Hz. Ali’nin alnına isabet ettirmişti. İbn-i Mülcem kılıcı vururken şöyle haykırıyordu:

“Ey Ali, hüküm ancak Allah’ındır; senin ve ahabının değil!”

Şebib ve Verdan olay yerinden kaçmayı başardılar. Şebib çok geçmeden evinde yakalandı. İbn-i Mülcem’i de hemen olay üzerine halk tutup yakaladı.

O gün sabah namazını, Hz. Ali’nin kız kardeşi Ümmü Hani’nin oğlu Ca’de b. Hübeyre kıldırdı. İbn-i Mülcem’i kolları bağlı Hz. Ali’nin huzuruna getirdiler. Hz. Ali ona bu hıyanetine sebebin ne olduğunu sordu. O ise korkusuzca, *“Kılıcını uzun zamandır bilediğini ve onunla, halkın en kötüsünün katledilmesini Allah’tan dilediğini”* söyledi. Hz. Ali ona şu karşılığı verdi: *“Görüyorsun ki sen, halkın en şerirlerindensin.”* Sonra, eğer ölürse katilinin kısasla katledilmesini emretti.

Yaralandıktan sonra Hz. Ali, cuma ve cumartesi günleri yaşayıp, 19 Ramazan 40 / 26 Ocak 661 Pazar günü vefat etti.^[765] Bugün Irak sınırları içinde yer alan Kûfe yakınındaki Necef’e defnolundu. Daha sonra buraya *“Meşhed-i Ali = Ali’nin Şehadet Yeri”* adı verildi. Tarih içinde burası İslam dünyasının büyük bir ziyaret yeri haline geldi.^[766]

Vefat ettiğinde altmış üç yaşındaydı. Dört yıl dokuz ay kadar halifelik yapmıştı. O, ortaya yakın kısa boylu, esmer tenli, iri siyah

gözleri olan sık sakallı biriydi ve geniş yüzlüydü. Güzel yüzlü ve sevimli bir gülümsemesi olan biriydi. İlim, takva, ihlâs, samimiyet, şefkat, fedakârlık ve kahramanlık gibi yüksek vasıfların da sahibiydi. Sonradan tasavvuf ehli tarafından vazgeçilmez biri oldu.^[767]

Kendisi yaralandıktan sonra, Cündüb b. Abdullah Hz. Ali'ye şöyle demişti: *“Eğer seni kaybedersek -seni kaybetmeyelim, bunu Allah göstermesin- Hasan’a biat ederiz.”* O, bu konuda onları bağlayıcı kesin bir şey konuşmak istemiyordu ve şunları söyledi: *“Ben bunu ne emrederim ne de bundan nehyederim. Siz daha iyi bilirsiniz.”*^[768] Ondan sonra Kûfe’de Hz. Hasan’a halife olarak biat edildi.

Matrakçı Nasuh'un Hz. Ali'nin mescit ve türbesini gösteren bir minyatürü.
Fiğlalı, “Ali”, DİA, II, 372 (Beyan-ı Menâzil-i Sefer-i İrâkeyn, İ.Ü. Ktp., TY. nr. 5964, vr. 58/b'den).

Burada Haricilerden diğer iki suikastçıyı da anmakta fayda vardır. Onlardan Berk b. Abdullah, aynı gün sabah namazına camiye giderken, Hz. Muaviye'yi uyluğundan yaraladı. Hz. Muaviye'nin yaverleri/korumaları olay üzerine hemen Berk'i yakaladılar. Durum anlaşılnca Hz. Muaviye'nin emriyle suikastçı katledildi. Sonra Muaviye, Saîdi adında bir doktora muayene oldu. Zehirli kılıcın etkisi siyanürlü bir ilaçla giderildi. Fakat tedaviden sonra Hz. Muaviye'nin

çocuğu olmadı. Bu yaralama sonrası Hz. Muaviye kendisine camide bir “*mahfil*” yapılmasını ve namaz kılarken görevliler tarafından korunmasını emretti.

Yine aynı gece Mısır’da Amr b. As’a da suikast girişiminde bulunuldu. Amr b. Bekir et-Temimi de, Amr b. As’ın mescide geleceğı yolda bekliyordu. Amr b. As o gün hasta olduğı için, yerine Harice b. Habibe’yi vekil etmişti ve sabah namazını o kıldıracaktı. Suikastçı, Harice namaza giderken, onu Amr sanarak katletti. Böylece Amr; Amr’ı değil, Harice’yi öldürmüş oldu. Yakalanıp Amr b. As’ın huzuruna getirildi. Amr b. As, “*Kimi katlettin?*” diye sorunca Amr b. Bekir, “*Ey fasık! Senden başkasını zannetmedim (onu sen sanıp öldürdüm).*” dedi. Amr b. As bunun üzerine hemen suikastçının öldürölmesini emretti.

12.1. Hz. Ali Şehit Edileceğini Biliyor muydu?

Rasul-i Ekrem (a.s.m.) hicretin ikinci yılı Cumadelahire ayında muhacirlerden 150-200 kişilik bir birlikle, Kureyş’in Şam’a gönderdiği bir ticaret kervanını takip etmek için Müdlic Oğulları yurduna gitmişti. Orada iken Hz. Ali’yi ilgilendiren önemli bir açıklama da yapmıştı.

Bu gazaya katılan Ammar b. Yasir’in anlattığına göre, o, Hz. Ali ile beraberken, Müdlic Oğullarından bazılarının subaşında ve hurmalıklarda iş yaptıklarını görmüşler. Nasıl iş yaptıklarını izlerken uykuları gelince, ikisi bir hurmanın gölgesinde yumuşak ve ince toprak üzerinde uyumuşlar. Derken Rasul-i Ekrem oraya gelerek ayağı ile dürtüp onları uyandırmış. Vücuduna ince kumlar yapışan Hz. Ali’yi uyandırırken şöyle buyurmuş:

“*Mâ leke yâ ebâ turâb = Sana ne oldu ey Ebu Turâb?*”

Böylece ona takılıyor ve iltifat ediyordu. Sonra da ikisine şöyle sordu:

“*Size insanların en şakîsi/bedbahtı iki adam haber vereyim mi?*”

Hz. Ali ve Ammar iki bedbahtı öğrenmek istediler:

“*Evet, ey Allah Rasulü!*”

Bunun üzerine o şu açıklamada bulundu:

“*Biri Semud kavminin Uhaymir’i ki (Salih’in mucizesi) deveyi boğazladı.*” Sonra elini Hz. Ali’nin alnına koyarak şunları söyledi:

“*(Biri de) Ey Ali! Senin şurana vuracak olandır.*”^[769] Arkasından

sakalını tutarak şu haberi de verdi: “*Hatta onun (yaranın) kanından bu (sakal) ıslanacak.*”^[770]

Hicretin ikinci yılında verilen bu haber birkaç noktadan önemlidir:

Birincisi: Rasul-i Ekrem, sözleriyle gaybı bildirme nevinden bir mucize göstermekte ve gayptan haber vermektedir.

İkincisi: Hz. Ali’yi şehit edecek kimse Semûd’un Uhaymir’i gibi bedbaht ve şakidir. Bu şakilerden biri Peygamber Salih’in devesini sinirleyip öldürmüştü, diğeri Hulafâ-yı Erbaâ’nın dördüncüsünü, Âl-i Beyt’in şahs-ı manevîsinin mümessilini ve Aşere-i Mübeşşere’den dördüncüsünü şehit edecektir. Böyle birisine kasteden de, said değil şaki/bedbaht olacaktır.

Üçüncüsü: Bu haber, Hz. Ali’nin Haricilerle olan ilişkilerinde haklı; ona karşı çıkan, “kâfir” diyen, hatta suikastla canına kasteden Haricilerin haksız olduklarına da işaret eder.

Dördüncüsü: Hz. Peygamber Hz. Ali’nin neresinden yaralanacağını, kanın nereye akacağını teferruatıyla haber vermiştir.^[771]

Beşincisi: Hz. Peygamber burada Hz. Ali’yi “*Ebu Turâb = Toprak Babası*” diye künyelemektedir. Yani ona “*toprağa bulanmış adam*” demektedir. Aynı künyeye onu, Medine’de, mescitte uyurken kaldırdığında da çağırmıştır.

Altıncısı: Hz. Ali kendisinin, haber verilen şekilde yaralanıp öldürüleceğini bilmektedir. Hatta hilafeti döneminde bir keresinde hastalanmış, kendisine Ebu Sinan ed- Düeli, “*Emîru’l-Müminîn bizi korkuttun.*” deyince ona şunları söylemişti:

“*Ben şimdi korkmuyorum, çünkü Rasulullah’ı bana şöyle söylerken işittim: ‘Mutlaka sen, şurana şurana bir darbe yiyeceksin –bu sırada eliyle alına işaret etti-. Derken onun kanı akacak, hatta sakalını boyayacak. Bunu yapan da, deveyi sinirleyen, Semûd’un en bedbahtı olduğu gibi; onun (içinde olduğu grubun) en şakisi olacak.’ buyurdu.*”^[772]

Şu halde Hz. Ali, nasıl bir darbeden sonra öleceğini bilmekte ve bu darbenin zamanını beklemektedir. Belki sakalını, başının kanıyla ıslatacak ve boyayacak adamı da bilmektedir. Nitekim onu öldürenin kimliği daha sonra herkes tarafından da anlaşılmıştır.

12.2. Hz. Ali’nin Vasiyeti

Haz. Ali ömrü boyunca sürekli *“ruhsatı değil, azimeti yansıtan”* bir hayat tarzı üzerinde olmuştu. Onun yaralıyken, oğulları Haz. Hasan ve Haz. Hüseyin’e yaptığı vasiyet de bu karakterini yansıtır. O, katili yakalandığında, ona bir iki söz konuştuktan sonra, oğullarını yanına çağırır. Hasta yatağında onlara şöyle dedi:

“İkinize, Allah’tan takvayı tavsiye ediyorum. Dünya sizi çok istese de, siz onu istemeyin. Daima hak olanı konuşun ve yetimlere merhametli olun. Kaybedene yardım edin, ahiret için iş yapın ve azık hazırlayın. Daima zalimlere hasım, mazlumlara yardımcı olun. Allah’ın Kitabı’nda olanla amel edin. Allah’ta (emrettiklerinde) kınayanın kınaması sizi (emirlerine uymaktan) alıkoymasın!”

Bunları söyledikten sonra diğer oğlu Muhammed b. Hanefiyye’ye baktı. Ona da, *“İki kardeşine vasiyet ettiklerimi aklına aldın mı?”* diye sordu. O, *“Evet!”* deyince, *“Sana da aynı söylediklerimi vasiyet ediyorum”* demişti.^[773]

Haz. Ali’nin üç oğluna ve onlar şahsında bütün kulak verenlere yaptığı vasiyeti böyleydi. Öncelikle Yüce Allah ile olan ilişkilerde takvayı, yani emirlerini yapıp haramlarından kaçınmayı emreliyordu. Sonra dünyayı kalben terk etmeyi, ona gönül vermemeyi tavsiye ediyordu. Hatta dünya, insanları çok istese bile insanlar onu istememeliydi. Zaten Allah, sevdiklerini dünyaya küstürür veya dünya onlara küser. Dünyayı (zenginliği, makamı ve mevkii) önemsemek, onu ahirete tercih etmek, dünyevileşmektir ve elbette yoldan çıkaran en büyük amillerden biridir. Bu sebeple, ne dünyalıktan bizi terk edene üzölmeli ne de onlardan kazanılanlarla sevinilmelidir.

H. Ali'nin güzel sözlerinden derlenerek Nasrullah et-Tayyib tarafından yazılan sülüs-nesih levha. Fiğlalı, "Ali", DİA, II, 373.

Sonra, hakkı/doğruyu konuşmak gerekir. Hz. Peygamber'in buyurduğu gibi, konuşunca hakkı konuşmalı veya susmalıdır. Çoğu insanın konuşamadığı yerde ve zamanda, gerektiğinde hakkı konuşabilmek önemlidir.

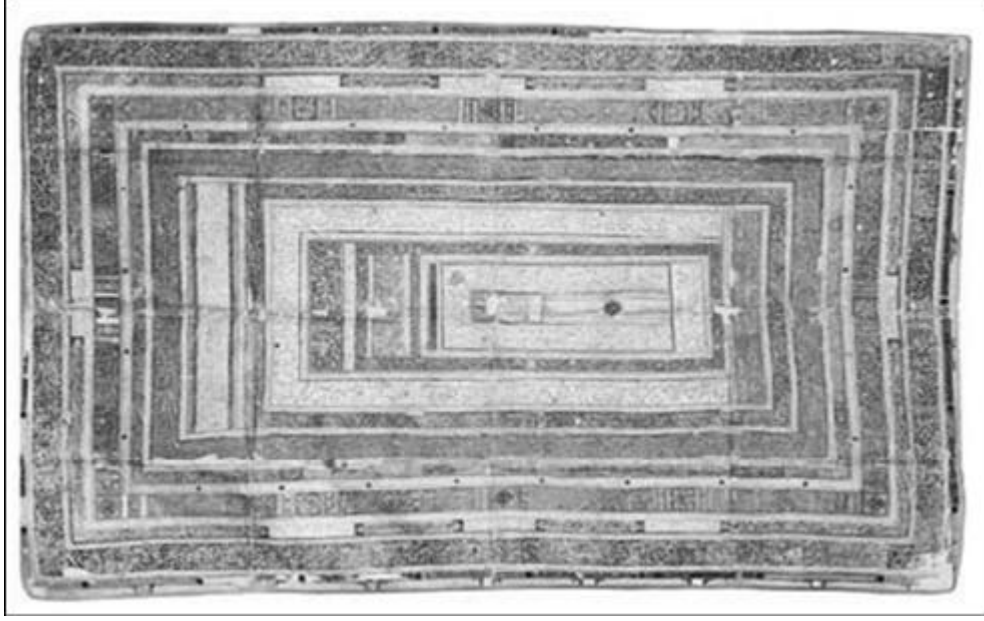
Bir de İslam'da merhamet esastır. Özellikle yetimlere ve zayıflara merhamet edilmelidir ve ayrıca ahiret için azık hazırlanmalıdır. Zalimlere değil, mazlumlara yardım etmek gerekir. Zalime hasım olunmalıdır. Çünkü zalime arka çıkmak, onun zulmüne ortak eder.

Ayrıca o, Allah'ın Kitabı'nda olanla amel etmeyi, onun hudutları dışına çıkmamayı, bu yolda kınayanların kınamasından korkmamayı da önemsemekte ve oğullarının bu yolda olmalarını emretmektedir.

12.3. Hz. Ali'nin Ailesi ve Hanımları

Onun hanımlarını ve çocuklarını şöyle tespit etmek mümkündür:

1) Hz. Fatıma: O vefat edinceye kadar, Hz. Ali bir başkası ile evlenmemiştir. Hz. Fatıma'dan olan çocukları Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Muhsin, Zeynep ve Ümmü Gülsüm'dür. Muhsin fazla yaşamamıştır. [\[774\]](#)

Hz. Fatıma'nın seccadesi. Topkapı Sarayı, Hırka-ı Saadet Dairesi. Hırka-ı Saadet içinde yer alan eşyalar arasındadır.

El şeklinde
yapılmış
XVII. yüzyıla
ait bir
aynada
nesta'lik hatla
yazılmış
Ali evlâdı
adları

Pençe şeklinde yapılmış XVII. Yüzyıla ait bir aynada ta'lik hatla yazılmış "Ali Evladı" adları. Öz, "Ali Evladı", DİA, II, 393.

2) Amir b. Kilâb kabilesinden Ümmü'l-Benin bint-i Hizâm: Hz. Ali'nin bu hanımından, Abbas, Cafer, Abdullah ve Osman adlarında dört çocuğu olmuştu.

3) Temim kabilesinden Leyla bint-i Mesud: Bu evlilikten Abdullah ve Ebu Bekir adlarında iki çocuğu olmuştur. Görüldüğü üzere o oğullarından birine Hz. Ebu Bekir'in adını vermişti.

4) Has'amî kabilesinden Esmâ bint-i Umeys: Bu hanımından da Yahya ve Muhammed el-Asğar (Küçük Muhammed) dünyaya gelmiştir.

5) Cu'şem b. Bekr kabilesinden Sahbâ bint-i Rabia: Hz. Ali'nin bu hanımdan Ömer ve Rukiye adlı iki çocuğu olmuştur.

6) Hz. Ümame: Muhammedu'l-Evsat (Ortanca Muhammed) de bu hanımdan olmuştur.

7) Havle bint-i Cafer el-Hanefiyye: İbn-i Hanefiyye diye bilinen Muhammed bu hanımından olmuştur.

8) Urve b. Mesud es-Sakafi'nin kızı Ümmü Said: Hz. Ali'nin bu hanımından Ümmü'l-Hüseyin ve Büyük Remle adlı kızları olmuştur.

Hz. Ali on dört erkek çocuk, on sekiz kız çocuk sahibiydi. Fakat nesli, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Muhammed (İbn-i Hanefiyye), Abbas ve Ömer adındaki oğullarından türemiş, oğullarından çoğu hicretin 60. yılında Kerbelâ'da şehit edilmiştir.^[775]

^[759] Hitti, I, 279.

^[760] Cevdet Paşa, I, 580; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s.194; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 256.

^[761] Cevdet Paşa, I, 586.

^[762] Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 26; krş. Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 254; Durant, s. 17-18; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 199; Hizmetli, s.504; Subhi Salih, s. 202; Hitti, I, 278 vd.

^[763] Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 254-255; Cevdet Paşa, I, 591; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 199; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 261.

^[764] Bugünün Ramazan'ın 7, 15, 17 veya 27. günü olduğu konusunda ihtilaflar vardır; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 254; Cevdet Paşa, I, 592; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 200; Heytemi, *Savâik*, s. 132.

^[765] İbn-i Hişam, II, 237; Heytemi, *Savâik*, s.132; Zehebi, *el-Hulefâu'r-Râşidûn*, s. 254-255; Cevdet Paşa, I, 592; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 200; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 262. Hz. Ali 24 Ocak'ta şehit edildi bilgisi için bkz. Hitti, I, 278-279.

[766] Hitti, I, 280.

[767] Fıġlalı, “Ali”, *DİA*, II, 374.

[768] Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 200; Cevdet Paşa, I, 592.

[769] İbn-i Hişam, II, 237.

[770] bkz. Uşeyre Gazası, İbn-i Hişam, II, 237; Hakîm, III, 113, 141; Ahmed b. Hanbel, I, 102, 103, 148; İbn-i Sa'd, III, 34-35; Suyuti, s. 173.

[771] Hz. Ali çocukluğunda Müslüman olup putlara secde etmediği için Allah onun yüzünü tekrim etmiş sayılır ve bu yüzden “*kerramallu vecheh*” diye anılır.

[772] Hakîm, III, 113, 141.

[773] Heytemi, *Savâik*, s. 132; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 200.

[774] İbn-i İshak, s. 231, nr. 342; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 464.

[775] Taberî, *Zehâir*, s. 117; Hz. Ali'nin çocukları hakkında bkz. Diyarbekri, II, 284-285; Cevdet Paşa, I, 595; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 262-263.

Taberî, *Zehâir*, s. 117; Hz. Ali'nin çocukları hakkında bkz. Diyarbekri, II, 284-285; Cevdet Paşa, I, 595; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 262-263.

İbn-i İshak, s. 231, nr. 342; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 464.

Vefat ettiğinde altmış üç yaşındaydı. Dört yıl dokuz ay kadar halifelik yapmıştı. O, ortaya yakın kısa boylu, esmer tenli, iri siyah gözleri olan sık sakallı biriydi ve geniş yüzlüydü. Güzel yüzlü ve sevimli bir gülümsemesi olan biriydi. İlim, takva, ihlâs, samimiyet, şefkat, fedakârlık ve kahramanlık gibi yüksek vasıfların da sahibiydi. Sonradan tasavvuf ehli tarafından vazgeçilmez biri oldu.

Bu sözleri duyan İbn-i Mülcem kadına güvenebileceğini anladı ve ona şu itirafta bulundu: “*Vallahi ben de buraya ancak onun için geldim.*” Bunun üzerine kadın, akrabalarından Verdân'ı ona yardımcı buldu. İbn-i Mülcem de Şebib adlı bir yardımcı edindi.

HİCRETİN 40. YILINDA (24 Ocak 661) önemli bir olay oldu. Nehravan'da ölümden kurtulan Haricilerden üçü, hac vesilesiyle Mekke'de bir araya geldiler. Hatırlanacağı üzere Nehravan Savaşı'nda toplanan 4000 Harici'den 2800'ü ile savaşmış, bunlardan pek çoğu savaş sırasında öldürölüp, dört yüz kadarı da

yaralanmıştı. Hz. Ali savaş sonrasında, yaralıların aşiretlerine verilmesini emretmiş ve şöyle talimat vermişti: “Onları beraberinizde taşıyın, tedavi edin, iyileştiklerinde sizinle birlikte Kûfe’ye götürün.”

“Ben şimdi korkmuyorum, çünkü Rasulullah’ı bana şöyle söylerken işittim: ‘Mutlaka sen, şurana şurana bir darbe yiyeceksin –bu sırada eliyle alnına işaret etti-. Derken onun kanı akacak, hatta sakalını boyayacak. Bunu yapan da, deveyi sinirleyen, Semûd’un en bedbahtı olduğu gibi; onun (içinde olduğu grubun) en şakisi olacak.’ buyurdu.”

Hakîm, III, 113, 141.

Heytemi, *Savâik*, s. 132; Muhammed Hudari, *İtmâmu’l-Vefâ*, s. 200.

bkz. Uşeyre Gazası, İbn-i Hişam, II, 237; Hakîm, III, 113, 141; Ahmed b. Hanbel, I, 102, 103, 148; İbn-i Sa’d, III, 34-35; Suyuti, s. 173.

Hz. Ali çocukluğunda Müslüman olup putlara secde etmediği için Allah onun yüzünü tekrim etmiş sayılır ve bu yüzden “kerramallu vecheh” diye anılır.

Muhammed Hudari, *İtmâmu’l-Vefâ*, s. 200; Cevdet Paşa, I, 592.

İbn-i Hişam, II, 237.

Hitti, I, 280.

Fiğlalı, “Ali”, *DİA*, II, 374.

Bugünün Ramazanın 7, 15, 17 veya 27. günü olduğu konusunda ihtilaflar vardır; Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s. 254; Cevdet Paşa, I, 592; Muhammed Hudari, *İtmâmu’l-Vefâ*, s. 200; Heytemi, *Savâik*, s. 132.

İbn-i Hişam, II, 237; Heytemi, *Savâik*, s.132; Zehebi, *el-Hulefâu’r-Râşidûn*, s. 254-255; Cevdet Paşa, I, 592; Muhammed Hudari, *İtmâmu’l-Vefâ*, s. 200; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 262. Hz. Ali 24 Ocak’ta şehit edildi bilgisi için bkz. Hitti, I, 278-279.

Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s. 254-255; Cevdet Paşa, I, 591; Muhammed Hudari, *İtmâmu’l-Vefâ*, s. 199; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 261.

Cevdet Paşa, I, 586.

Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 26; krş. Zehebi, *el-Hulafâu’r-Râşidûn*, s. 254; Durant, s. 17-18; Muhammed Hudari, *İtmâmu’l-Vefâ*, s. 199; Hizmetli, s.504; Subhi Salih, s. 202; Hitti, I, 278 vd.

Hitti, I, 279.

Cevdet Paşa, I, 580; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s.194; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, I, 256.

Hız. Ali on dört erkek çocuk, on sekiz kız çocuk sahibiydi. Fakat nesli, Hız. Hasan, Hız. Hüseyin, Muhammed (İbn-i Hanefiyye), Abbas ve Ömer adındaki oğullarından türemiş, oğullarından çoğu hicretin 60. yılında Kerbelâ'da şehit edilmiştir.

Bunları söyledikten sonra diğer oğlu Muhammed b. Hanefiyye'ye baktı. Ona da, *"İki kardeşine vasiyet ettiklerimi aklına aldın mı?"* diye sordu. O, *"Evet!"* deyince, *"Sana da aynı söylediklerimi vasiyet ediyorum"* demişti.

Nehravan Savaşı'ndan sonra çok önemli bir güç olmasalar da Hariciler faaliyetlerini sürdürdüler. Hız. Ali Nehravan sonrası, Deskere'de, Mâsebezân'da ve Cuhâ taraflarında bulunan Hariciler üzerine askeri birlikler sevk etmişti. Bunlar başarı ile Haricileri dağıttılar. Medain Haricileri ise, oranın valisi Sa'd b. Mesud tarafından vuruldu. Şehr-i Zûr tarafında zuhur eden Harici kuvvetler, Kûfe'ye beş saatlik yerlere kadar gelebilmişlerdi. Bunlarla mücadele için Kadı Şurayh b. Hânî el-Hârîsi yedi yüz kişilik bir kuvvetle görevlendirildi. Çarpışmalarda Şurayh'ın askeri yenildi ve dağıldı. Durum üzerine Hız. Ali bizzat askerinin başında Kûfe'den çıkıp bunları imha etti. İçlerinden aman isteyen yetmiş kişiyi de alıp Kûfe'ye getirdi.

Kararlaştırılan gün gelince üç suikastçı Hız. Ali'nin sabah namazı için evinden çıkacağı vakti gözetlediler. Hız. Ali, Kûfe Mescidi'ne sabah namazına gitmek üzere evinden çıkarken müezzini önünde yürüyor ve her zaman olduğu gibi şöyle sesleniyordu:

Yaralandıktan sonra Hız. Ali, cuma ve cumartesi günleri yaşayıp, 19 Ramazan 40 / 26 Ocak 661 Pazar günü vefat etti. Bugün Irak sınırları içinde yer alan Kûfe yakınındaki Necef'e defnolundu. Daha sonra buraya *"Meşhed-i Ali = Ali'nin Şehadet Yeri"* adı verildi. Tarih içinde burası İslam dünyasının büyük bir ziyaret yeri haline geldi.

1) Hız. Fatıma: O vefat edinceye kadar, Hız. Ali bir başkası ile evlenmemiştir. Hız. Fatıma'dan olan çocukları Hız. Hasan, Hız. Hüseyin, Muhsin, Zeynep ve Ümmü Gülsüm'dür. Muhsin fazla yaşamamıştır.

“Biri Semud kavminin Uhaymir’i ki (Salih’in mucizesi) deveyi boğazladı.” Sonra elini Hz. Ali’nin alına koyarak şunları söyledi: “(Biri de) Ey Ali! Senin şurana vuracak olandır.” Arkasından sakalını tutarak şu haberi de verdi: “Hatta onun (yaranın) kanından bu (sakal) ıslanacak.”

HİCRETİN 40. YILINDA (24 Ocak 661) önemli bir olay oldu. Nehravan’da ölümden kurtulan Haricilerden üçü, hac vesilesiyle Mekke’de bir araya geldiler. Hatırlanacağı üzere Nehravan Savaşı’nda toplanan 4000 Harici’den 2800’ü ile savaşılmış, bunlardan pek çoğu savaş sırasında öldürülüp, dört yüz kadarı da yaralanmıştı. Hz. Ali savaş sonrasında, yaralıların aşiretlerine verilmesini emretmiş ve şöyle talimat vermişti: *“Onları beraberinizde taşıyın, tedavi edin, iyileştiklerinde sizinle birlikte Kûfe’ye götürün.”*

“Biri Semud kavminin Uhaymir’i ki (Salih’in mucizesi) deveyi boğazladı.” Sonra elini Hz. Ali’nin alına koyarak şunları söyledi: “(Biri de) Ey Ali! Senin şurana vuracak olandır.” Arkasından sakalını tutarak şu haberi de verdi: “Hatta onun (yaranın) kanından bu (sakal) ıslanacak.”

Yaralandıktan sonra Hz. Ali, cuma ve cumartesi günleri yaşayıp, 19 Ramazan 40 / 26 Ocak 661 Pazar günü vefat etti. Bugün Irak sınırları içinde yer alan Kûfe yakınındaki Necef’e defnolundu. Daha sonra buraya *“Meşhed-i Ali = Ali’nin Şehadet Yeri”* adı verildi. Tarih içinde burası İslam dünyasının büyük bir ziyaret yeri haline geldi.

“İnsanları Rablerine ibadete çağırmakta olan ve Allah yolunda kınanmaktan korkmayın o kardeşlerimiz öldükten sonra bizim bu dünyada ne işimiz var? Kendimizi feda ederek doğru yoldan çıkan bu üç kişiyi öldürelim ve ülkeyi onlardan kurtaralım. Kardeşlerimizin öcünü alalım.”

Dördüncüsü: Hz. Peygamber Hz. Ali’nin neresinden yaralanacağını, kanın nereye akacağını teferruatıyla haber vermiştir.

Kendisi yaralandıktan sonra, Cündüb b. Abdullah Hz. Ali’ye şöyle demişti: *“Eğer seni kaybedersek -seni kaybetmeyelim, bunu Allah göstermesin- Hasan’a biat ederiz.”* O, bu konuda onları bağlayıcı kesin bir şey konuşmak istemiyordu ve şunları söyledi: *“Ben bunu ne emrederim ne de bundan nehyederim. Siz daha iyi bilirsiniz.”* Ondan sonra Kûfe’de Hz. Hasan’a halife olarak biat edildi.

13.

Ashab-ı Kiramdan Söz Eden Ayatler Üzerine

HZ. ALİ VE DİĞER SAHABELERİN durumunu değerlendirmek söz konusu olunca, önce haklarında nazil olan ayatleri incelemek ve göz önüne almak gerekir. Kurân-ı Hakîm’de genel olarak sahabeyi öven ayatler olduğu gibi, hususan kimi sahabe hakkında inen âyetler de vardır. Mesela Fetih suresi 29. ayeti, umumen bütün ashabı över, onların iyi özelliklerini belirtir ki, bundan daha önce uzunca bahsetmiştik.

Enfal suresi 74. ayeti de ensar ve muhacirler konusunda şöyle der:

“(Onlar) gerçek müminlerin ta kendileridir. Onlara günahlardan mağfiret ve cennette tükenmez bir rızık vardır.”^[776]

Sahabeden ensar ve muhacir olanlar, özellikle bu ayet içinde yer alır. Öyleyse buradaki vaat; ilk Müslümanları, Sâbıkîn-i Evvelîn’i, Aşere-i Mübeşşere’yi, onlar içindeki Hulafâ-yı Raşidîn’i ve hicret edenleri, yani Mekke Fethi’ne kadar Müslüman olanları ve ensarın hepsini içine almaktadır.

Onların hataları olsa bile, kendisine hulfu’l-vaat muhal olan Zât-ı Kadir, büyük bir mağfiret ve rızık-ı kerim vaat etmektedir. Bu açıklama da onların genel olarak kötü değil, iyi kullar olduğunu gösterir. Onlar mağfiret edilecek, Allah’ın af ve mağfiretine layık iyi kimselerdir. Hem Yüce Allah bunu Kuran-ı Kerim’de açıklamıştır. Bazılarının kimi hataları varsa da, iyilikleri pek büyüktür.^[777]

Öyleyse bu iyileri, ecir verilecekleri, mağfiret edilecekleri ve cennetlikleri iyilikleriyle anmak, sevmek ve iyi bilmek gerekir. Allah onlardan, iyiliklerini nazara alarak razı olmuş ve affetmişse, biz de onlardan razı olmalı ve onlar anılırken *“radıyallahu anh = Allah razı olsun”* demeliyiz. Birinin bir veya birkaç hatasıyla bütün iyiliklerini ve İslam’a hizmetlerini örtmemeliyiz.

Sahabelerden söz eden bir başka ayet-i kerime de şöyledir:

“Muhacirlerden ve ensardan Sabıkîn-i Evvelîn ile onlara iyilikle uyanlara gelince, Allah onlardan razı oldu. Onlar da Allah’tan razı oldular. Hem Allah onlar için altlarından nehirler akan cennetler

hazırladı. Kendileri orada ebediyen kalacaklar. İşte fevz-i azim (büyük başarı) budur.^[778]

Bu ayet neler söyler:

1) Sâbıkîn-i Evvelîn'den, onlara iyilikle uyan diğer sahabe ve müminlerden^[779] Allah razıdır.

2) Ashab-ı kiram da çektikleri sıkıntılarda ve zorluklarda Allah'tan şekva ve şikâyet üzere değildirler, onlar da Allah'tan razıdırlar. Kaderi tenkit etmezler. Yani bir anlamda tasavvuf tabiriyle rıza makamındadırlar.

3) Böyleleri için, içlerinde ebediyen kalacakları cennetler vardır.

4) En büyük ve en devamlı başarı (fevz-i azim) de budur. En büyük insanlar da, en büyük başarıya imza atan insanlardır. Bunların büyüklükleri dünyada herkes tarafından görülüp takdir edilmese de bu böyledir. Demek ayette sözü edilenler peygamberlerden sonra en büyük insanlardır. Öyleyse onları büyük bilmek gerekir ve onlar büyüklüklerine layık biçimde anılmalı ve saygı görmelidirler.

5) Tarihin büyük kaydettiği nice dünyevi büyüklerin pek çoğu fevz-i azime layık olmadıkları için ebedi ve daimi bir başarısızlık içinde olacaklarından ahiret cihetiyle küçük ve önemsiz insanlar olacaklardır. Asıl başarısız insanlar da bunlardır. Ayet burada bize hangi insanların büyük, hangilerinin küçük olduğu konusunda bir kriter vermektedir. Bu ölçü ile büyükler ve küçükler birbirinden ayırt edilebilir.

6) Ayette *“onlara iyilikle uyanlar”*dan söz edilmektedir. Sahabeye ihsanla/iyilikle uymak kendilerini iyilikle anmak olarak da yorumlanmıştır.^[780] Çünkü insan iyilikle anmadığını sevmez, onu örnek almaz ve ona iyilikle uymaz.

7) Ayette sözü edilen, Allah'ın kendilerinden razı olduğu, muhacirler ve ensardan olan Sâbıkîn-i Evvelîn kimlerdir? Bunlar hakkında ihtilaf vardır. Bunlar kimi âlimlere göre iki kıbleye karşı namaz kılanlardır, kimine göre Sâbıkîn-i Evvelîn, Ehl-i Bedir veya Ehl-i Rıdvan'dır yahut sohbetle sebkâtı/önceliği olanlardır. Kimine göre de bütün sahabedir. Çünkü onların hepsi ümmetin en öncesinde ve iyilikte en önde olan kimselerdir. Onlar düşünülürken *“sâbık = öne geçen, birinci, yarışta ilk olan”* ve *“evvel = önce, önceki, ilk”* kelimelerinin anlamları üzerinde durmak gerekir.

Yine, Haşir suresinin sekiz, dokuz ve onuncu ayetleri de ashab-ı kiramı şöyle değerlendirir:

“(Allah’ın verdiği bu ganimet malları) yurtlarından ve malları yanından çıkarılan, Allah’ın fazl ve rıdvanını çok isteyen, Allah’a ve Rasulü’ne yardım eden muhacirlerin fakirlerine aittir. İşte bunlar sadıkların ta kendileridir.”^[781]

Burada muhacirlerin önemli iyi özellikleri sayılır:

1) Din uğruna onlar yurtlarından ve servetleri yanından çıkarılmışlardır. Müslüman olarak ve imandan vaz geçmeyerek bu çıkarılmayı, evlerini, işlerini ve yurtlarını kaybetmeyi göze almışlardır. Bu büyük bir fedakârlıktır.

2) Onlar büyük fedakârlığı ve hicreti Allah’ın fazl ve rızasını çok istemeleri yüzünden yapmışlardır. Yani onlar Allah’ı dünyaya, uhreviliği dünyeviliğe tercih eden insanlardır.

3) Ayrıca onlar Allah ve Rasulü’ne yardım eden insanlardır, sanki o ikisinin müttetikleridirler. Onların dostları ve velileri Allah ve Rasulü’dür. Allah ayetlerle kendine ve dinine yardım edenlere yardım edeceğini, onları yüz üstü bırakmayacağını birden çok yerde açıklamaktadır.

4) *“Ülâike hümû’s-sâdikûn = İşte bunlar sadıkların ta kendileridir.”* Bunlar sadıklardır, İslam’ın esası olan sıddıktadırlar, siddikiyet bunların bir özelliğidir. Sıdk, bir anlamıyla enerjiklik, bir hususta elden geleni yapmak, batıla taviz vermemek ve onun karşısında sert ve dik durmaktır. Yalan karşısında sıdk güçlü olduğundan, sıdka doğruluk manası da verilmiştir. Allah bu Sahabelere *“sadıklar”* unvanı vermekte ve onları *“sadıklar”* olarak tavsif etmektedir. Öyleyse onlar sadıklardır. Burada ve diğer ayetlerde Sahabelerin hep iyiliklerine ve hayırlarına dikkat çekilmektedir.

Haşir suresi onuncu ayeti de şöyledir:

“Onlardan (ashab-ı kiramdan) sonra gelenler de şöyle derler: Rabbimiz bizi ve bizden önce iman ile geçmiş kardeşlerimizi bağışla! Kalplerimizde bu iman edenlere karşı bir kin bırakma. Rabbimiz mutlaka sen, raûf ve râhimsin (çok şefkatli ve pek merhametlisin).”^[782]

Özellikle bu ayet-i kerime ashab-ı kiram konusunda nasıl hareket edeceğimizi belirler. Ashab-ı kirama seb etmeme, onlara kin ve buğz

duymama, sevme ve iyilikle anma hususunda en önce delil getirilen ayet budur.^[783]

Onlardan sonra gelenler, yani sahabe olmayanlar, onlara duada bulunmalı, *“Bizi ve bizden önce imanla göçmüşleri bağışla!”* demeli ve onlar için Allah’tan yalnız bağış dilemelilerdir.

Âl-i İmran suresinin 172. ayetinde de ashab-ı kiramın imanının haşmet ve büyüğü, mücahede ve sabrının gücü ve bütün dünyaya meydan okumaları şöyle anlatılır:

“(Uhud Savaşı öncesi) bir kısım insanlar müminlere, ‘İnsanlar sizin için toplandılar (sizi yok etmek üzere ordular hazırladılar), onlardan korkun!’ dediklerinde bu söz, onların imanlarını arttırdı da şöyle dediler: Hasbunallah ve ni’mel-vekil = Bize Allah yeter, o ne güzel vekildir!”^[784]

Hicretin beşinci yılında olan Uhud Savaşı’nda Sahabeler, 3000 kişiye karşı 700 kişiyle karşı koymuşlardı. En kritik ve tehlikeli zamanda bile, onların iç dünyası ayette anlatıldığı üzere idi. Yani onlar genel olarak iman ve tevekkülce pek büyüktüler. İslam için fedakârlıkların en büyüğünü yapmışlar ve kâfirler karşısında canlarını ortaya koymuşlardı. Durum şu ki, *“fedakârlığın büyüklüğü, sadakatin büyüklüğünü gösterir, sadakatin büyüklüğü ise imanın büyüklüğüne delâlet eder.”* İman ne kadar büyükse, fedakârlık o derece büyük olur. En büyük fedakârlığı yapan da, derece bakımından en büyük olandır.

Ashab-ı kiram hakkında başka ayetler de vardır.^[785] Ayrıca ashaptan bazı kişilerle ilgili nazil olan ayetleri de hatırlayalım. Sahabe hakkında bir değerlendirme yaparken özellikle ayetleri hatırlamak, onların açıklamalarına ve tefsirlerine bakmak gerekir.

Kuran-ı Hakîm’de, Tebük Savaşı’na gitmeyenleri^[786] itap eden ve yeren bazı âyetler de vardır ama sonradan bunların tövbelerinin kabul edildiği de ayetlerle açıklanmıştır:

“Allah eski hallerine dönmeleri için, onların tevbesini kabul etti. Mutlaka Allah tevbeleri çok kabul eden, pek merhametli olandır.”^[787]

Diğer yandan, Nisa suresinin 69. ayetinin de, Dört Halife’nin hilafetlerine işaret ettiği hakkında açıklamalar vardır. Bu ayet-i kerime şöyledir:

“Her kim Allah’a ve Rasulü’ne itaat ederse; işte bunlar Allah’ın kendilerine inâmda bulunduğu nebiler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraberdir. Bunlar (cennette) ne güzel arkadaşlardır!”^[788]

Bu ayetin sarîh manası; insanlar içinde Allah’ın en büyük nimetlerine mazhar olanların, sırat-ı müstakimde bulunanlar olduğunu açıklar. Bunlar da nebiler, sıddıklar, şehitler ve salihlerdir. Bütün peygamberler ve ümmetleri hakkında durum ve hüküm böyledir. Hz. Peygamber (a.s.m.) ve Âlem-i İslam’da da, bu dört grubun en mükemmelleri, faziletçe en yüksekleri vardır.

Nebilerin en faziletlisi Rasulullah’ın arkasından, veraset-i nübüvvetle Rasulullah’ın varisleri özelliği taşıyan *“âlimler silsilesi”* gelmiştir. Öyleyse bu ayet-i kerime bütün peygamberleri *“nebiyyîn”* kelimesi ile içine aldığı gibi, özellikle nebiler içinde en büyüğü olan Hz. Rasulullah’a, Seyyid-i Beni Âdem’e de bakar.

“Ve’s-sıddîkîn = sıddıklar” kelimesi, bütün sıddıkları içine aldığı gibi, Hz. Peygamber’den sonra gelen, kendisine *“Sıddık”* unvanı verilen^[789] Hz. Ebu Bekir’e ve Sıddık-i Ekber yolundan ve silsilesinden sıddıklar kafilesine de işaret eder. Alûsi’nin ifade ettiği gibi, sıddikiyet kutbunun medarı Hz. Ebu Bekir’dir. Sıddikiyet, nübüvvetle arasında bir başka makam bulunmayan en yüce manevî makamdır.^[790] Demek Âlem-i İslam’da hem makamda hem hilafette Hz. Ebu Bekir *“İkinin İkincisi”*dir.^[791] Hz. Rasulullah’tan sonra onun makamı gelir ve ondan sonra o halife olmuştur. *“Burada en-nebiyyîn’den murat, Hz. Muhammed’dir. Sıddıklarla murat, Hz. Ebu Bekir’dir.”*^[792]

“Ve’s-Şühedâ = şehitler” kelimesi, bütün şehitleri içine aldığı gibi, Hz. Ebu Bekir’den sonra gelen üç şehit halifeyi ve şehitlik makamına ererek onlarla ilişkisi olan bütün şehitleri de gösterir. *“Ve’s-Sıddîkîn”* kelimesi işari manasıyla, Rasulullah’ın yerine gelecek, *“Sıddık”* diye anılacak, sıddıkların başı olacak Hz. Ebu Bekir’i haber verdiği gibi, *“ve’s-şühedâ”* kelimesi de dört halifeden üçünün şehit olacağını haber verir. Demek, Sıddîk’tan sonra *“şühedâ/üç şehit”* halife olacaktır. *“Cemin ekallî üçtür”* kaidesine göre, şüheda kelimesi en az üç şehidi anlatır.

Hz. Sıddık’tan sonra Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali onun arkasını takip edip yönetim başına gelecekler ve şehit olacaklardır.

Bir görüşe göre şehitliğin medar-ı kutbu Hz. Ali'dir. Ayetin verdiği bu gaybi haber aynen gerçekleşmiştir. Evet; “*şüheda ile murat, (işareten) Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'dir.*”^[793]

Hiz. Peygamber'in Uhud'la ilgili bir hadisi de bu konuya açıklık getirir. Rasulullah bir gün Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'la Uhud Dağı'na çıkmıştı. Dağ onlara olan sevinç ve iştiağından sallanınca, Rasulullah ayağını yere vurarak, “*Ey Uhud, sakın dur! Çünkü senin üzerinde bir nebi, bir siddîk ve iki şehit var.*” buyurmuştu.^[794] Bu açıklama da şühedânın kimler olduğunu gösterir.

“*Ve's-sâlihîn = salihler*” kelimesi; bütün salihleri içine aldığı gibi, İslam ümmeti içinde başta Sahabeleri, Sahabeler içinde Suffa ehlini ve bu silsileyi takip edenleri gösterir.

“*Ve hasüne ülâike refîkân = onlar güzel refiklerdir*” ayetinin; tabiine ve “*hasüne*” kelimesiyle, hilafet müddeti kısa, fakat önemli olan Hz. Hasan'a işaret ettiği de belirtilir. Çünkü o, Hz. Osman'ın katliyle başlayan ve beş yıl süren fitne (imtihan ve kargaşa)^[795] sonunda hadis-i şerifte haber verildiği üzere^[796] iki büyük ordu ve topluluğun sulhla arasını bulmuş, büyük bir ihtilafı ortadan kaldırmıştır. Hilafet müddeti kısa olsa da önemlidir.

^[776] *Enfal*, 8/74.

^[777] Aynı âyet onların iyilikleri olarak, iman, hicret, Allah yolunda cihad, ensarın da barındırma ve yardımını zikreder.

^[778] *Tevbe*, 9/100; bkz. Buhari, VI, 208.

^[779] İyilikle uyanların tabiin ve onları takip edenler olduğu tefsiri de yapılmıştır.

^[780] Geniş bilgi için bkz. Heyet, *Mec. Tefasir*, III, 184-185; Sarıcık, *Dört Halife ve Emeviler Döneminden*, s. 172 vd.

^[781] *Haşir*, 59/8.

^[782] *Haşir*, 59/10.

^[783] bkz. İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 337-340; Sabuni, III, 351. Konu hakkında mezhep imamlarının, ashâb-ı kiram âlimlerinin ve diğerlerinin görüşleri için bkz. Heyet, *Mec. Tefasir*, VI, 224.

^[784] *Al-i İmrân*, 3/110, 149, 166, 167, 171-72; *Tevbe*, 9/40, 104, 118. Ayrıca bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, 4. Bölüm.

^[785] *Enfal*, 8/72-75; *Tahrim*, 66/8; *Bakara*, 2/143; *Enfal*, 8/64; İbn-i Kesir, *Tefsir*, II, 329; Heytemi, *Savâik*, s. 4-5; 206 vd.; *Âl-i İmran*,

3/110; *Hadid*, 57/10; Kadı İyaz, s. 437.

[786] Tebuk Savaşı'na gitmek istemeyenler hak. bkz. *Tevbe*, 9/38-40.

[787] *Tevbe*, 9/118. Savaşa gitmemiş üç sahabenin affedildiği; ashab-ı kiramla ilgili ayetler için bkz. Askalâni, I, 162 vd.

[788] *Nisa*, 4/69.

[789] Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 64.

[790] Alusi, IV, 112.

[791] *Tevbe*, 9/39-40; İbn-i Hişam, II, 99; Diyarbekri, I, 328-329; Yazır, IV, 2546-2547; Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 89-91.

[792] Heyet, *Mec. Tefâsir*, II, 112.

[793] Heyet, *Mec. Tefâsir*, II, 112; Alusi, IV, 112.

[794] Hz. Osman'ın şehadetinin haber verilmesi konusunda bkz. Mansur Ali, III, 325, 328, 329, fezâil, Fazlu Osmân. Ayrıca bkz. Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 327-328.

[795] Hodgson, I, 156.

[796] Mansur Ali, III, 306; Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, II, 354.

Özellikle bu ayet-i kerime ashab-ı kiram konusunda nasıl hareket edeceğimizi belirler. Ashab-ı kirama seb etmeme, onlara kin ve buğz duymama, sevmeye ve iyilikle anma hususunda en önce delil getirilen ayet budur.

Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 64.

Alusi, IV, 112.

Tevbe, 9/39-40; İbn-i Hişam, II, 99; Diyarbekri, I, 328-329; Yazır, IV, 2546-2547; Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 89-91.

Enfal, 8/72-75; *Tahrim*, 66/8; *Bakara*, 2/143; *Enfal*, 8/64; İbn-i Kesir, *Tefsir*, II, 329; Heytemi, *Savâik*, s. 4-5; 206 vd.; *Âl-i İmran*, 3/110; *Hadid*, 57/10; Kadı İyaz, s. 437.

Tebuk Savaşı'na gitmek istemeyenler hak. bkz. *Tevbe*, 9/38-40.

Tevbe, 9/118. Savaşa gitmemiş üç sahabenin affedildiği; ashab-ı kiramla ilgili ayetler için bkz. Askalâni, I, 162 vd.

Nisa, 4/69.

Haşır, 59/10.

bkz. İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV, 337-340; Sabuni, III, 351. Konu hakkında mezhep imamlarının, ashâb-ı kiram âlimlerinin ve diğerlerinin görüşleri için bkz. Heyet, *Mec. Tefasir*, VI, 224.

Al-i İmrân, 3/110, 149, 166, 167, 171-72; *Tevbe*, 9/40, 104, 118. Ayrıca bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, 4. Bölüm.

1) Sâbıkîn-i Evvelîn'den, onlara iyilikle uyan diğer sahabe ve müminlerden Allah razıdır.

Mansur Ali, III, 306; Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, II, 354.

Heyet, *Mec. Tefâsir*, II, 112.

Heyet, *Mec. Tefâsir*, II, 112; Alusi, IV, 112.

Hiz. Osman'ın şehadetinin haber verilmesi konusunda bkz. Mansur Ali, III, 325, 328, 329, fezâil, Fazlu Osmân. Ayrıca bkz. Sarıcık, *Ebu Bekir*, s. 327-328.

Hodgson, I, 156.

Tevbe, 9/100; bkz. Buhari, VI, 208.

İyilikle uyanların tabiin ve onları takip edenler olduğu tefsiri de yapılmıştır.

Geniş bilgi için bkz. Heyet, *Mec. Tefasir*, III, 184-185; Sarıcık, *Dört Halife ve Emeviler Döneminden*, s. 172 vd.

Haşir, 59/8.

Enfal, 8/74.

Aynı âyet onların iyilikleri olarak, iman, hicret, Allah yolunda cihad, ensarın da barındırma ve yardımını zikreder.

“Muhacirlerden ve ensardan Sabıkîn-i Evvelîn ile onlara iyilikle uyanlara gelince, Allah onlardan razı oldu. Onlar da Allah'tan razı oldular. Hem Allah onlar için altlarından nehirler akan cennetler hazırladı. Kendileri orada ebediyen kalacaklar. İşte fevz-i azim (büyük başarı) budur.”

“Her kim Allah'a ve Rasulü'ne itaat ederse; işte bunlar Allah'ın kendilerine inâmda bulunduğu nebiler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraberdir. Bunlar (cennette) ne güzel arkadaşlardır!”

“Ve's-sıddîkîn = sıddıklar” kelimesi, bütün sıddıkları içine aldığı gibi, Hiz. Peygamber'den sonra gelen, kendisine *“Sıddık”* unvanı verilen Hiz. Ebu Bekir'e ve Sıddık-i Ekber yolundan ve silsilesinden sıddıklar kafilesine de işaret eder. Alûsi'nin ifade ettiği gibi, sıddikiyet kutbunun medarı Hiz. Ebu Bekir'dir. Sıddikiyet, nübüvvetle arasında bir başka makam bulunmayan en yüce manevi makamdır. Demek Âlem-i İslam'da hem makamda hem hilafette Hiz. Ebu Bekir *“İkinin İkincisi”*dir. Hiz. Rasulullah'tan sonra onun makamı gelir ve ondan

sonra o halife olmuştur. *“Burada en-nebiyyîn’den murat, Hz. Muhammed’dir. Sıddıklarla murat, Hz. Ebu Bekir’dir.”*

“Onlardan (ashab-ı kiramdan) sonra gelenler de şöyle derler: Rabbimiz bizi ve bizden önce iman ile geçmiş kardeşlerimizi bağışla! Kalplerimizde bu iman edenlere karşı bir kin bırakma. Rabbimiz mutlaka sen, raûf ve râhimsin (çok şefkatli ve pek merhametlisin).”

“Allah eski hallerine dönmeleri için, onların tevbesini kabul etti. Mutlaka Allah tevbeleri çok kabul eden, pek merhametli olandır.”

“Ve hasüne ülâike refîkân = onlar güzel refiklerdir” ayetinin; tabiine ve *“hasüne”* kelimesiyle, hilafet müddeti kısa, fakat önemli olan Hz. Hasan’a işaret ettiği de belirtilir. Çünkü o, Hz. Osman’ın katliyle başlayan ve beş yıl süren fitne (imtihan ve kargaşa) sonunda hadis-i şerifte haber verildiği üzere iki büyük ordu ve topluluğun sulhla arasını bulmuş, büyük bir ihtilafı ortadan kaldırmıştır. Hilafet müddeti kısa olsa da önemlidir.

Hz. Sıddık’tan sonra Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali onun arkasını takip edip yönetim başına gelecekler ve şehit olacaklardır. Bir görüşe göre şehitliğin medar-ı kutbu Hz. Ali’dir. Ayetin verdiği bu gaybi haber aynen gerçekleşmiştir. Evet; *“şüheda ile murat, (işareten) Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali’dir.”*

“Ve’s-sıddîkîn = sıddıklar” kelimesi, bütün sıddıkları içine aldığı gibi, Hz. Peygamber’den sonra gelen, kendisine *“Sıddık”* unvanı verilen Hz. Ebu Bekir’e ve Sıddık-i Ekber yolundan ve silsilesinden sıddıklar kafilesine de işaret eder. Alûsi’nin ifade ettiği gibi, sıddikiyet kutbunun medarı Hz. Ebu Bekir’dir. Sıddikiyet, nübüvvetle arasında bir başka makam bulunmayan en yüce manevi makamdır. Demek Âlem-i İslam’da hem makamda hem hilafette Hz. Ebu Bekir *“İkinin İkincisi”*dir. Hz. Rasulullah’tan sonra onun makamı gelir ve ondan sonra o halife olmuştur. *“Burada en-nebiyyîn’den murat, Hz. Muhammed’dir. Sıddıklarla murat, Hz. Ebu Bekir’dir.”*

“(Uhud Savaşı öncesi) bir kısım insanlar müminlere, ‘İnsanlar sizin için toplandılar (sizi yok etmek üzere ordular hazırladılar), onlardan korkun!’ dediklerinde bu söz, onların imanlarını arttırdı da şöyle dediler: Hasbunallah ve ni’mel-vekil = Bize Allah yeter, o ne güzel vekildir!”

Kuran-ı Hakîm’de, Tebük Savaşı’na gitmeyenleri itap eden ve yeren bazı âyetler de vardır ama sonradan bunların tövbelerinin kabul edildiği de ayetlerle açıklanmıştır:

“(Onlar) gerçek müminlerin ta kendileridir. Onlara günahlardan mağfiret ve cennette tükenmez bir rızık vardır.”

Ashab-ı kiram hakkında başka ayetler de vardır. Ayrıca ashaptan bazı kişilerle ilgili nazil olan ayetleri de hatırlayalım. Sahabe hakkında bir değerlendirme yaparken özellikle ayetleri hatırlamak, onların açıklamalarına ve tefsirlerine bakmak gerekir.

“(Allah’ın verdiği bu ganimet malları) yurtlarından ve malları yanından çıkarılan, Allah’ın fazl ve rıdvanını çok isteyen, Allah’a ve Rasulü’ne yardım eden muhacirlerin fakirlerine aittir. İşte bunlar sadıkların ta kendileridir.”

“Ve’s-sıddîkîn = sıddıklar” kelimesi, bütün sıddıkları içine aldığı gibi, Hz. Peygamber’den sonra gelen, kendisine “Sıddık” unvanı verilen Hz. Ebu Bekir’e ve Sıddık-i Ekber yolundan ve silsilesinden sıddıklar kafilesine de işaret eder. Alûsi’nin ifade ettiği gibi, sıddikiyet kutbunun medarı Hz. Ebu Bekir’dir. Sıddikiyet, nübüvvetle arasında bir başka makam bulunmayan en yüce manevi makamdır. Demek Âlem-i İslam’da hem makamda hem hilafette Hz. Ebu Bekir “İkinin İkincisi”dir. Hz. Rasulullah’tan sonra onun makamı gelir ve ondan sonra o halife olmuştur. “Burada en-nebiyyîn’den murat, Hz. Muhammed’dir. Sıddıklarla murat, Hz. Ebu Bekir’dir.”

“Ve hasüne ülâike refîkân = onlar güzel refiklerdir” ayetinin; tabiine ve “hasüne” kelimesiyle, hilafet müddeti kısa, fakat önemli olan Hz. Hasan’a işaret ettiği de belirtilir. Çünkü o, Hz. Osman’ın katliyle başlayan ve beş yıl süren fitne (imtihan ve kargaşa) sonunda hadis-i şerifte haber verildiği üzere iki büyük ordu ve topluluğun sulhla arasını bulmuş, büyük bir ihtilafı ortadan kaldırmıştır. Hilafet müddeti kısa olsa da önemlidir.

Hz. Peygamber’in Uhud’la ilgili bir hadisi de bu konuya açıklık getirir. Rasulullah bir gün Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman’la Uhud Dağı’na çıkmıştı. Dağ onlara olan sevinç ve iştiyakından sallanınca, Rasulullah ayağını yere vurarak, “Ey Uhud, sakın dur! Çünkü senin üzerinde bir nebi, bir sıddık ve iki şehit var.” buyurmuştu. Bu açıklama da şühedânın kimler olduğunu gösterir.

“*Ve’s-sıddîkîn = sıddıklar*” kelimesi, bütün sıddıkları içine aldığı gibi, Hz. Peygamber’den sonra gelen, kendisine “*Sıddık*” unvanı verilen Hz. Ebu Bekir’e ve Sıddık-i Ekber yolundan ve silsilesinden sıddıklar kafilesine de işaret eder. Alûsi’nin ifade ettiği gibi, sıddikiyet kutbunun medarı Hz. Ebu Bekir’dir. Sıddikiyet, nübüvvetle arasında bir başka makam bulunmayan en yüce manevi makamdır. Demek Âlem-i İslam’da hem makamda hem hilafette Hz. Ebu Bekir “*İkinin İkincisi*”dir. Hz. Rasulullah’tan sonra onun makamı gelir ve ondan sonra o halife olmuştur. “*Burada en-nebiyyîn’den murat, Hz. Muhammed’dir. Sıddıklarla murat, Hz. Ebu Bekir’dir.*”

Onların hataları olsa bile, kendisine hulfu’l-vaat muhal olan Zât-ı Kadir, büyük bir mağfiret ve rızk-ı kerim vaat etmektedir. Bu açıklama da onların genel olarak kötü değil, iyi kullar olduğunu gösterir. Onlar mağfiret edilecek, Allah’ın af ve mağfiretine layık iyi kimselerdir. Hem Yüce Allah bunu Kuran-ı Kerim’de açıklamıştır. Bazılarının kimi hataları varsa da, iyilikleri pek büyüktür.

6) Ayette “*onlara iyilikle uyanlar*”dan söz edilmektedir. Sahabeye ihsanla/iyilikle uymak kendilerini iyilikle anmak olarak da yorumlanmıştır. Çünkü insan iyilikle anmadığını sevmez, onu örnek almaz ve ona iyilikle uymaz.

14.

Hız. Ali Üzerine Değerlendirmeler

HULAFÂ-YI RAŞİDÎN'İ, HZ. ALİ'Yİ ve diğer sahabeyi doğru değerlendirmek için öncelikle onlarla ilgili ayetlere ve hadislerle bakmak gerekir. Daha sonra, akait imamları, İslam fakihleri ve müfessirlerin bu husustaki görüşlerine bakılmalıdır.

Hız. Ali konusunda bazı hadislerden söz etmiştik. Rasulullah'ın (a.s.m.) Hız. Ali hakkında bunlardan başka, bir takım değerlendirmeleri ve açıklamaları da vardır.

14.1. Hız. Ali, Neden Hilafette İlk Sırada Yer Almadı?

Hız. Ali hilafete lâıyk ve müstahak biriydi. Allah Rasulü'nün evinde yetişmişti ve onun akrabasıydı. Ayrıca zeki, son derece cesur ve kahramandı. Hem büyük bir ilim ve takva sahibiydi. Fakat hilafette ilk sırada yer almadı ve dördüncü halife oldu. Ayrıca, böyle müstesna bir kimsenin hilafet yıllarında karışıklıklar oldu.

Evet, Hız. Ali bütün özellikleri ile hilâfete lâıyk bir büyük sahabeydi. Kimi tespitlere bakılırsa Hız. Peygamber de, yerine ilk önce Hız. Ali'nin halef/halife olmasını istiyordu. Kaynaklarda yer alan şu ifadeler bunu göstermektedir:

“Ey Ali, ben Allah'tan (hilâfette) seni öne geçirmesini istedim. Fakat o bunu kabul etmedi. Ancak Ebu Bekir'i (istedi).”^[797]

Gümüşhânevi Râmûz'unda, İbn-i Asâkir ve Hatîb el-Bağdâdi'nin tarihlerinden aldığı konuyla ilgili hadisi şöyle nakleder:

“Ben aziz ve celil olan Allah'tan seni üçe (üç kimseye) takdim etsin istedim. Fakat o, ancak Ebu Bekir'in öne geçirilmesini istedi.”^[798]

Sahih kabul edilirse bu haberler şunu gösterir: Rasul-i Ekrem, Allah'tan Hız. Ali'nin takaddümünü ve diğerlerinden öne geçirilmesini istemiş, bu arzusunu Yüce Allah'a iletmiştir. Fakat Allah'ın muradı başkadır. O, Hız. Ebu Bekir'in ilk halife olmasını ve diğerlerine önceliğini istemiştir. Bu takdirde Rasul-i Ekrem arzusundan

vazgeçmiş ve Allah'ın iradesine uymuştur. Ayrıca onları Hz. Ali'ye de aktarmıştır.

Demek Rasul-i Ekrem vefatına yakın zamanlarda, ölümünden sonra kendisine yönetimde halef olacak kimselerin durumunu düşünmüş, açık olmasa da, bir takım sözlerinde bunlara “işarete” bulunmuş, kendisine halef olacak kimselerle ilgili bazı arzuları olmuştur. Fakat, “*Vemâ teşâûne illâ en yeşâ Allah*” âyeti sırrı ile Allah'ın iradesi ve isteği asıldır. “*Ve kâne emrullâhi kaderen maktûrâ = Allah'ın emri mutlaka yerine gelecek, yazılmış bir kaderdir.*”^[799] Bu ayetlerin hükmü gereği, bu konuda da murad-ı İlahi ve Allah'ın takdiri yerine gelmiştir.

14.2. Hz. Ali'nin Hilafette Gecikmesinde Üç Hikmet

“Hilafet konusundaki takdir ve ilahi iradenin hikmeti nedir?”

Bu sorunun cevabını üç noktada ifade etmek mümkündür:

Birincisi: Müslümanların en çok birliğe, ittifaka muhtaç oldukları vakitlerden biri Hz. Peygamber'in vefatından sonraki günlerdi. Eğer ondan sonra Hz. Ali başa geçseydi onun pervasızlığı, müstağnî tavırları, zahidine ve kahramanca tutumları, birçok kimsede ve farklı kabile birimlerinde bir soğukluğa, rekabete ve parçalanmalara sebep olabilirdi. Belki bu ihtimalden dolayı takdir-i ilahi Müslümanlara bir rahmet olarak onun halifeliğinin gecikmesini istemişti.

İkincisi: Hz. Ali'nin hilafeti dönemine gelindiğinde şöyle bir durum göze çarpar. Hz. Ebu Bekir'in hilafetiyle başlayan ve Hz. Ömer dönemiyle güçlenerek devam eden fetihlerle, muhtelif kavimler Müslümanlığa girmişler ve Dâr-ı İslam'a / İslam Yurdu'na karışmışlardı. Farklı kavimlerin karışması ve İslam dünyasına girmesi, muhtelif fikirlerin buraya girmesi demektir.

Böylece “*Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacak.*” ihbarını sonuç verecek bir ortamın ilk zamanları ortaya çıkmıştı. Böyle nazik bir dönemde harikulâde bir imanla ve İslam âlimi olan, Kur'an'ı ve Sünneti çok iyi bilen,^[800] Hz. Peygamber'i pek yakından tanıyan, ayrıca çok cesaretli ve ferasetli birisine ihtiyaç vardı. Ayrıca onun Hâşimi ve Âl-i Beyt'in mümessili oluşu da, bu karışıklıklara karşı koymada ona büyük bir kuvvetti.

Hız. Ali'nin hilafeti döneminde, Hariciler ve Hız. Muaviye ile yapılan savaşlar gösteriyor ki; Hız. Peygamber müşriklerle Kur'an'ın tenzili için savaştığı gibi, o da tevili için savaşıyordu. Kur'an ayetlerinin doğru tevili için feraset, Kur'an ve Sünnete derin bir vukufiyet gerektiğı gibi, o günün halifesinde büyük bir cesaret ve şecaat de gerekiyordu. İlahi takdir; onun hilafetini geciktirmekle, sanki bugünlere saklamıştı.

Üçüncüsü: Emeviler, karşılarında Hız. Ali'yi ve Âl-i Beyt'i görünce kendilerine çeki düzen vermek zorunda kalmışlardı. Eğer karşılarında Hız. Ali'yi, ona uyan sahabe topluluğunu ve Âl-i Beyt'i görmeselerdi; dünya saltanatına daha çok aldanmaları ve daha çok yoldan çıkmaları muhtemeldi. Karşılarında Hız. Ali gibi muttaki, azimetle amel eden birisi vardı. Onun temsil ettiğı Âl-i Beyt'e karşı muvazenede kalmak istediler. Böylece kendilerini frenledirler. Müslüman raiyyete karşı mevkilerini ve iyi hallerini muhafaza etmek için kendilerini mecbur bildiler.

Emevi halifelerinin bir kısmı şahsi hayatlarında dengesiz ve tasvip edilmez bir hayat yaşasalar bile, taraftarlarını ve destekçilerini İslam'a ve imana yönlendirdiler. Hız. Ali ve Âl-i Beyt faktörü ile imanın ve İslam'ın hakikatlerini ve Kur'an'ın hükümlerini yaymaya ve muhafaza etmeye gayret ettiler. Büyük fetihlerde bulundular.

Böylece Beni Ümeyye devrinde, birçok müçtehit, muhaddis, evliya ve asfiya yetişti. Eğer karşılarında, Hız. Ali'nin kuvvetli dindarlığı, velayeti ve yüksek fazileti olmasaydı, Âl-i Beyt'in sonlarında görülen bozulma ve çığırından çıkma başlarda olabilecekti. Hız. Ali ve onun temsil ettiğı Âl-i Beyt'in dindarlığı ve kemalleri Abbasilerde de aynı olumlu gelişmelere sebep olmuştur. Onları da bir derece iyilikte ve hayırda tutmaya sebep olmuştur. Bütün bütün yoldan çıkmayı ve haddi aşmayı engellemiştir.

[797] Suyuti, s. 64; Suyûti, *el-Hâvi*, II, 195.

[798] Gümüşhanevi, s. 293, nr. 3667.

[799] Ayetin son kısmı ve Zeyneb b. Cahş olayı için bkz. *Ahzab*, 33/37-38.

[800] Fiğlalı, "Ali", *DİA*, II, 373; Kandemir, "Ali", *DİA*, II, 375.

Böylece "Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacak." ihbarını sonuç verecek bir ortamın ilk zamanları ortaya çıkmıştı. Böyle nazik bir

dönemde harikulâde bir imanla ve İslam âlimi olan, Kur'an'ı ve Sünneti çok iyi bilen, Hz. Peygamber'i pek yakından tanıyan, ayrıca çok cesaretli ve ferasetli birisine ihtiyaç vardı. Ayrıca onun Hâşimi ve Âl-i Beyt'in mümessili oluşu da, bu karışıklıklara karşı koymada ona büyük bir kuvvetti.

“Ey Ali, ben Allah’tan (hilâfette) seni öne geçirmesini istedim. Fakat o bunu kabul etmedi. Ancak Ebu Bekir’i (istedi).”

Fırlalı, “Ali”, *DİA*, II, 373; Kandemir, “Ali”, *DİA*, II, 375.

Gümüşhanevi, s. 293, nr. 3667.

Ayetin son kısmı ve Zeyneb b. Cahş olayı için bkz. *Ahzab*, 33/37-38.

Suyuti, s. 64; Suyûti, *el-Hâvi*, II, 195.

“Ben aziz ve celil olan Allah’tan seni üçe (üç kimseye) takdim etsin istedim. Fakat o, ancak Ebu Bekir’in öne geçirilmesini istedi.”

Demek Rasul-i Ekrem vefatına yakın zamanlarda, ölümünden sonra kendisine yönetimde halef olacak kimselerin durumunu düşünmüş, açık olmasa da, bir takım sözlerinde bunlara “işarete” bulunmuş, kendisine halef olacak kimselerle ilgili bazı arzuları olmuştur. Fakat, “*Vemâ teşâûne illâ en yeşâ Allah*” âyeti sırrı ile Allah’ın iradesi ve isteği asıldır. “*Ve kâne emrullâhi kaderen maktûrâ = Allah’ın emri mutlaka yerine gelecek, yazılmış bir kaderdir.*” Bu ayetlerin hükmü gereği, bu konuda da murad-ı İlâhi ve Allah’ın takdiri yerine gelmiştir.

15.

Zeydan'a Göre Raşit Halifeler ve Çarpıcı Yönleri

ZEKİ MEĞAMİZ TARAFINDAN, “*Medeniyet-i İslamiye Tarihi*” adıyla Türkçeye çevrilen beş ciltlik eserinde Corci Zeydan, Raşit Halifeler Dönemi yönetiminden, bu yönetimin en çarpıcı özelliklerinden şöyle söz eder:

“1) Hulafâ-yı Râşidîn’in devletleri zühd ü takva,^[801] salah^[802] ve diyanet üzerine teessüs etmiş (bir yönetim)dir.^[803]

2) (Hükümet) hakkaniyet ve adalet ile teeyyüd etmiş (sağlamlaşmış) bir hükümet idi.

3) Hulafâ-yı Râşidîn, salah ve takvadan dolayı en basit (sade) bir hayat geçirmişlerdir.

4) Hulafâ-yı Müşârunileyhim^[804] zamanında makâm-ı hilâfet bir hukûmet riyasetinden (başkanlığından) ziyade, dinî bir makam idi.

5) Hulafây-ı Kirâm adi bezden elbise, liften mâmul ayakkabı giyerlerdi. Taşydıkları kılıçların askısı da liften idi.

6) Sokaklarda reayâdan (yönetilenlerden) biri gibi hiç farksız bir halde gezerlerdi. En âdî (sıradan) bir adamla konuştukları zaman; ondan kendi sözlerinden daha sert, daha şiddetli sözler işitirlerdi. Hulafâ-yı Müşârunileyhim, bu halleri diyânet-i İslamiye ahkâmından addederlerdi.

7) Halk üzerine hâkimiyetleri (yönetimleri) salâh ve takvâ, adl ü ihsan ile menâkıb-ı âliyyeye (yüksek menkıbelere) misal göstermekle kaimdi.

8) Hulafâ-yı Râşidîn’in yemekleri dahi; ahaliden en fakirlerinin yedikleri yemeklerden daha sâde idi. Müşârunileyhimin bu hususda böyle mahrûmane kanaatle iktifa etmeleri (yetinmeleri), yokluktan ve acizden (yiyecek yokluğundan) ileri gelmiyordu. Bu mahrûmiyeti, kendi reâyâlarından fakir olanlar ile hemhâl olarak, bu suretle onların gönüllerini tatyîb etmek (gönüllerini almak)^[805] için ihtiyâr eylerlerdi.

9) Hatta kendi iradlarından (gelirlerinden) ele ne geçirir ise cümlesini fukaraya verirlerdi. O cümleden; Hz. Ali kendi emlâk-i

zatiyesinden^[806] aldığı mühim bir irâdı, hep fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine dağıtırdı.

10) Müşârunileyhim; paraya, servete asla ehemmiyet vermedikleri gibi (bu zühd ve takvalarının gereği idi), o zamanlarda sair sahabe-i kirâm dahi bu yolda aynı ahlâkta aynı halde idiler. İhtimal ki müşârunileyhimin bu halleri, zamân-ı Peygamberî'nin henüz uzaklaşmamış ve heybet ü rahbet-i nübüvvetin^[807] de kalplerinde cidden yerleşmiş olmasından ileri geliyordu. Filvâki ahd-i nübüvvette ve daha sonra ona karîb (yakın) zamanlara kadar dünya malına rağbet azdı (züht kuvvetliydi). Fakat o devirden uzaklaşıldıkça rahbet-i nübüvvet yavaş yavaş herkesin kalbinden zail olmaya başlayarak dünya menâfii (menfaatleri) arkasında koşmak ziyadeleşti.

11) Durumdan anlaşıldığına nazaran; İslamlarda dünyaya rağbet, Hulafâ-yı Râşidin zamanının sonlarına doğru başlamıştır. Mes'ûdi^[808] diyor ki: Sahabe Osman zamanında çiftlikler ve emvâl sahibi oldular. Hz. Osman'ın şehâdeti sırasında, hazinedârının nezdinde 150 bin dinarı ve bir milyon dirhemi vardı.

12) Hulafâ-yı Râşidîn zamân-ı hilâfeti otuz seneden fazla sürmemiş ise de; bu zaman zarfında müyesser olan fütuhât-ı İslamiye, garbden Afrika'nın mühim bir kısmına ve şarktan Horasan ve Semerkand'a kadar genişlemişti."^[809]

^[801] Züht; dünya, mal ve makam sevgisinde aşırı isteksizlik; hırs ise bunları aşırı istemektir. Takva; Allah'tan korkmanın gereği olarak günahlardan kaçış, ruhsatla değil azimetle iş yapmaktır.

^[802] Salah; dindarlık ve işe yararlıktır.

^[803] Parantez içi yazılar ve maddeleştirme bize aittir.

^[804] Kendilerinden söz edilen bu halifeler.

^[805] Bu tutumda, Rasulullah'a uyma ve ahiret endişesi de vardır.

^[806] Kendi mülklerinden.

^[807] Nübüvvetin saygınlık ve dindarlığının.

^[808] Hz. Osman, Zübeyr b. Avvam, Talha b. Ubeydullah, Abdurrahman b. Avf ve diğer bazılarının zenginleşmeleri ve servetleri hak. bkz. Mesudi, II, 367-369.

^[809] "Hulafâ-yı Râşidin Zamanı" konusu için bkz. Corci Zeydan, II, 112. Bu konuda ayrıca bkz. Hitti, I, 268-271; Hodgson, I, 139-160.

Salah; dindarlık ve işe yararlıktır.

Parantez içi yazılar ve maddeleştirme bize aittir.

Kendilerinden söz edilen bu halifeler.

Bu tutumda, Rasulullah'a uyma ve ahiret endişesi de vardır.

Kendi mülklerinden.

Nübüvvetin saygınlık ve dindarlığının.

Hz. Osman, Zübeyr b. Avvam, Talha b. Ubeydullah, Abdurrahman b. Avf ve diğer bazılarının zenginleşmeleri ve servetleri hak. bkz. Mesudi, II, 367-369.

“*Hulafâ-yı Râşidin Zamanı*” konusu için bkz. Corci Zeydan, II, 112. Bu konuda ayrıca bkz. Hitti, I, 268-271; Hodgson, I, 139-160.

Züht; dünya, mal ve makam sevgisinde aşırı isteksizlik; hırs ise bunları aşırı istemektir. Takva; Allah'tan korkmanın gereği olarak günahlardan kaçış, ruhsatla değil azimetle iş yapmaktır.

8) Hulafâ-yı Râşidîn'in yemekleri dahi; ahaliden en fakirlerinin yedikleri yemeklerden daha sâde idi. Müşârunileyhimin bu hususda böyle mahrûmane kanaatle iktifa etmeleri (yetinmeleri), yokluktan ve acizden (yiyecek yokluğundan) ileri gelmiyordu. Bu mahrûmiyeti, kendi reâyâlarından fakir olanlar ile hemhâl olarak, bu suretle onların gönüllerini tatyîb etmek (gönüllerini almak) için ihtiyâr eylerlerdi.

“1) Hulafâ-yı Râşidîn'in devletleri zühd ü takva, salah ve diyanet üzerine teessüs etmiş (bir yönetim)dir.

4) Hulafâ-yı Müşârunileyhim zamanında makâm-ı hilâfet bir hukûmet riyasetinden (başkanlığından) ziyade, dinî bir makam idi.

“1) Hulafâ-yı Râşidîn'in devletleri zühd ü takva, salah ve diyanet üzerine teessüs etmiş (bir yönetim)dir.

10) Müşârunileyhim; paraya, servete asla ehemmiyet vermedikleri gibi (bu zühd ve takvalarının gereği idi), o zamanlarda sair sahabe-i kirâm dahi bu yolda aynı ahlâkta aynı halde idiler. İhtimal ki müşârunileyhimin bu halleri, zamân-ı Peygamberî'nin henüz uzaklaşmamış ve heybet ü rahbet-i nübüvvetin de kalplerinde cidden yerleşmiş olmasından ileri geliyordu. Filvâki ahd-i nübüvvette ve daha sonra ona karîb (yakın) zamanlara kadar dünya malına rağbet azdı (züht kuvvetliydi). Fakat o devirden uzaklaşıldıkça rahbet-i nübüvvet yavaş yavaş herkesin kalbinden zail olmaya başlayarak dünya menâfii (menfaatleri) arkasında koşmak ziyadeleşti.

11) Durumdan anlaşıldığına nazaran; İslamlarda dünyaya rağbet, Hulafâ-yı Râşidîn zamanının sonlarına doğru başlamıştır. Mes'ûdi diyor ki: Sahabe Osman zamanında çiftlikler ve emvâl sahibi oldular. Hz. Osman'ın şehâdeti sırasında, hazinedârının nezdinde 150 bin dinarı ve bir milyon dirhemi vardı.

9) Hatta kendi iradlarından (gelirlerinden) ele ne geçirir ise cümlesini fukaraya verirlerdi. O cümleden; Hz. Ali kendi emlâk-i zatiyesinden aldığı mühim bir irâdı, hep fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine dağıtırdı.

12) Hulafâ-yı Râşidîn zamân-ı hilâfeti otuz seneden fazla sürmemiş ise de; bu zaman zarfında müyesser olan fütuhât-ı İslamiye, garbden Afrika'nın mühim bir kısmına ve şarktan Horasan ve Semerkand'a kadar genişlemişti."

"1) Hulafâ-yı Râşidîn'in devletleri zühd ü takva, salah ve diyanet üzerine teessüs etmiş (bir yönetim)dir.

16.

Yönetimde İstişareye

Verilen Önem

16.1. Şura, İstişare ve Müşavere Nedir?

HZ. ÖMER ZAMAN ZAMAN “*Meşveretsiz, hilafet olmaz.*” derdi. Yine o, meşveret (danışma ve istişare) kurulunu topladığı zaman şunları söylerdi:

“Devlet yönetme konusunda bana yüklenen yükü paylaşmaya iştirak etmeniz için size burada toplanma zahmetini vermiş bulunuyorum. Çünkü ben, yalnız içinizden biriyim. Hem benim isteklerime tabi olmanızı arzu etmiyorum.”^[810]

Hiz. Ömer’in sözleri çok cihetle anlamlıdır. Fakat biz buraya geçmeden, şûra ve meşveretle ilgili kelimeler üzerinde biraz durmak istiyoruz.

Meşveret; danışmak, bal gümeci, şûra ve danışılan iş demektir. Müşavere de danışanın ve danışılanın görüşlerini ortaya dökmesidir.

Öyleyse şura, müşavere ve istişarenin aslı olan “şevr/şuvâr” kökü, eşya türünden görünmeyen bir şeyin ortaya konulmasıdır. İçteki gizli şeyin, düşünce ve fikrin çok açık ve net bir şekilde ortaya dökülmesidir. İnsan istişare ile kendi görüşünü ve danıştığıının görüşünü ortaya çıkarmış olur.

İşaret etmekle de, gizli ve kapalı olan ortaya çıkarılır. Yahut ortada olduğu halde bakışlar ve dikkat o şey üzerine çekilir. Onda görünmeyen bir yöne düşünceler ulaştırılır. Zaten “işaret” de, ortada olmayana, gizliye yol gösteren bir sembol, ehline yol gösteren bir dildir. Ayetlerde; gizli, herkesin bulup çıkaramayacağı bir manâya yol bulunursa bu “İşâri manâ” ve “İşari yorum/tefsir” olur. Bilen için, gizliyi ortaya koymaya vesile olacak bir işaret, herkesin anlayamayacağı bir alâmet vardır. Demek işaretle, gizliyi ortaya çıkarma vardır.^[811]

İşaret; yol göstermek ve kılavuzlamak ise, yolun doğru olanı kendisine kapalı ve gizli olan kimseye yardımcı olunur. Böylece

gizlilik ve kapalılık giderilir. O da doğru yolu ve gerçeği görmüş olur. Bütün bu açıklamalardan “müşavere, danışma ve şûra”nın neler ifade ettiği anlaşılmaktadır.

16.2. Şura Emri ve Ashabın Sekiz Özelliği

Şura, danışma/istişare önemli olmalı ki, Kurân-ı Hakîm’in Mekke’de inen 42. suresinin de adıdır. Şûra suresinde sahabenin önemli özelliklerinden altısı istişare özelliği ile birlikte arka arkaya sıralanır:

Birincisi: Sahabeler mümindirler ve Rablerine tevekkül ederler: [\[812\]](#) (*lillezîne âmenû ve a’lâ rabbihim yetevakkelûn*). Zaten; İman tevhidi, tevhid de tevekkülü gerektirir. Yani Allah bir ise, bu kâinat mülkünü elinde tutuyor ve buna kudreti yetiyorsa; kendisine güvenmeye, tevekküle ve dayanmaya en lâyük güç ve iktidar sahibidir. Onun vaatlerine ve vaidlerine (ceza vaadine) inanılmalıdır. Hz. Ali’ye göre bu ayet Hz. Ebu Bekir bütün malını “sadaka” olarak verdiğinde onun için inmiştir. “Böyleleri için Allah katında olanlar, en iyi ve en bitmez/en bakî nimetlerdir.” [\[813\]](#)

İkincisi: Sahabelerin ikinci özelliği: “*Vellezîne yectenibûne kebâira’l-ismi ve’l-fevâhişe* = Onlar ism denen insanları geriletici, [\[814\]](#) yavaşlatıcı, irticaya götüren büyük günahlardan ve fevâhiş denen; günahlığı açıkça belli zina, kumar, içki gibi açık ve aşırı günahlardan uzak durmayı sürdürürler.” Bir alt kademede olan münkerler; günah oluşu herkes tarafından hemen kavranamayan özellikteki günahlardır.

Üçüncüsü: “*Ve izâ mâ ğadıbûhum yağfirûn* = Onlar az değil, iyice öfkelenedikleri zaman affederler ve suçları örterler.” Buradaki “hum/onlar” zamiri kasr içindir. Yani onlar ancak böyle yaparlar. Kızgınlık anında af, çok zor ve nadir yapılabilse de onlar öfkelerini yutarlar. Pek değerli olan bu haslet, onları da pek büyütür.

Dördüncüsü: “*Vellezîne’s-tecâbû li Rabbihim* = Allah’a iman ve kulluk için Hz. Peygamber tarafından yapılan çağrılara icabet ederler.” Çağrılınca gelirler, hatta –Hudeybiye’de olduğu gibi– ölümüne de olsa biat ederler, kesin söz verirler.

Beşincisi: “*Ve ekâmu’s-salâte* = Namazı bırakmazlar, doğru dürüst kılarlar.” Onlarda namazı bırakan ve bu konuda tekleyen yoktur.

Hem; “*ekâmû = cemaatle ve hepsi namaz kılarlar.*” Çünkü namazın “dinin direği” olduğunu bilirler. Namaz; din yapısını ayakta tutan, yıkılmasını önleyen ve tavanını çöküşten kurtaran kolon ve sütun gibidir. Bundan nasıl vazgeçilebilir?

Altıncısı: “*Ve emruhum şûrâ beynehum = Ve işleri aralarında şura iledir.*”

a) Evet, işleri istibdat, ^[815] diktatörlük, tahakküm, dayatma, tazyik ve baskı ile değil; aralarında danışıklıkla, istişare ile birbirlerinin reylerine, görüşlerine başvurmaklardır.

b) Problemlerini kendileri, kendi aralarında, kendileri karar vererek ve danışma/şûra ile çözerler. ^[816] Yani onlar; başkaları tarafından güdümlü, esir veya köle gibi değildirler. Dizginleri ellerindedir. “*Emruhum... beynehum = İşleri kendi aralarındadır*” açıklaması bunu gösterir.

c) Hem onlar iş bilmez, problemleri çözmekten aciz, dış yardıma ihtiyaç duyan, işlerini kendileri göremeyen, maharetsiz, dünya işlerini bilmeyen; bu konuda müşriklerden ve başkalarından geri kimseler değildirler. Kendileri, kendi yağları ile kavrularak ve danışma/şurâ eksenli çözümlerle her problemi hallederler. Kendi göbeklerini kendileri keserler.

d) “*Emruhum*” kelimesi içine, çözüm bekleyen ekonomik ve sosyal bütün işler girer.

e) Onlar danışmasız, bölük pörçük, organizesiz ve cemiyetsiz insanlar değildirler. Bir araya toplanıp danışmayla ve şura ile sözü bir etmesini bilirler, ^[817] şûranın çoğunluğu ile alınan kararı, birlikte uygularlar. Onlar organizedir ve “*bünyân-ı mersûs*” gibi bir topluluktur.

f) Ayrıca, Hz. Peygamber’den (a.s.m.) gördükleri üzere istişareyi şu şekilde yaparlar: Ehl-i rey/görüş sahibi olan, kamunun görüşlerini temsil edebilecek, görüş ve içtihat sahibi, ehl-i hall-ü akid denen ^[818] kimseleri toplayıp konuları tartışır. Problemleri masaya yatırır. Onların şûra tarzı budur.

g) Hz. Rasulullah özellikle savaşlarda (Bedir, Uhud, Hendek ve Hudeybiye seferlerinde) ashabı ile istişarede bulunmuştu. İfk Olayı ve diğer bazı konularda da ashab-ı kiramla istişare etmişti. ^[819] Onlar böylece Rasulullah’ın kimlerle ve nasıl istişare ettiğini öğrendiler.

Rasulullah'tan sonra da ashab; savaş ve benzeri konularda, mesela halife seçme, riddecilerle (gericilerle) savaş, dedenin mirasını tesvit, şarap içenlere had/celd, yani sopa cezasının sayısı, [820] Irak'ta fethedilen toprakların hükümleri [821] ve benzer konuları istişare/danışma düzeni ile karara bağladılar. Elbette fıkhi hükümlerle ilgili istişareler, kâfi nassın olmadığı, içtihat edilebilecek konulardı (Zira hakkında kesin nas bulunmayan bir meselede içtihat yapılamaz). Yahut hükmün hayata geçirilmesinde içtihat gerekliydi. [822]

Üzüntü ile söyleyelim ki; sahabe döneminden sonra şûraya verilen önem ve şûra ilkesi gerektiği gibi uygulanmamış; Kurân'ın verdiği öneme uygun şekilde inkişâf ettirilmemiştir.

Yedincisi: *“Ve mimmâ razeknâhum yünfikûn = Ve onlar, kendilerine verdiğimiz rızıklardan/ yiyecek içecek ve diğer nimetlerden verirler.”* Burada infak/vermek, şûra ile varılan kararın uygulamasına yöneliktir. Onlar gerektiği an bu masrafları karşılarlar. Yalnız karar almazlar. Sıdklarını/doğruluklarını ve sadakatlerini gösteren sadakayı/zekâtı ve benzer yardımları da verirler. Sadakaya, yani zekâta; imanda sıdkın/enerjikliğin ve gayretin göstergesi olduğu için *“sadaka”* denilmiştir. [823] Münafıklar konuşmada vardır; fakat fedakârlıkta ve vermede yoksunlar.

Sekizincisi: *“Vellezîne esâbe humu'l-bağyu hum yentasırûn = Onlara bir haksızlık/bağy, sınırı aşmak ve haklarına tecavüz olursa; Allah ve insan (kul) hakkını korumak ve almak için yardımlaşırlar.”* [824] Haksızlığa boyun eğmezler; zillete düşmeyip ve aşırıya da gitmeyerek *“adaletle”* ölçlerini alırlar.

İnsan/kul haklarını (yaşama, eğitim-öğretim, dine inanma ve onun gereklerini yerine getirme, mülk edime vb. hakları) korurlar. Hakları kısıtlayan veya tamamen gasp edenlerin haklarından gelirler. Onlar baskı, hakları kısıtlama ve zulmü kaldırmaya, adâleti ayakta tutmaya iktidarlıdırlar. İlahi hukukun üstünlüğüne, adaletle ve insan haklarına birlikte sahip çıkarak ve yardımlaşarak; bağının (hakları çiğneyenin ve kısıtlayanın) hakkından gelirler. Onlar; Allah haklarında/Allah'ın koyduğu kuralların uygulanmasında ve insan hakları konusunda [825] çok duyarlıdırlar. Buradan hareketle onlar; baskıya, tahakküme, diktaya ve dayatmaya karşıdırlar.

16.3. Yönetici Olarak Rasulullah'ın Meşvereti Teşviki

Hız. Peygamber özellikle bütün Müslümanları ilgilendiren hemen hemen her konuda istişare ile karar vermiştir.

Bedir Savaşı öncesinde Kureyş kervanının takibi veya Mekke ordusuna karşı savaş konusunda istişare edilmiş, Bedir'de ordunun karargâhı istişare ile tespit edilmişti. Uhud öncesinde, Hendek savunmasında, savunma sırasında Medine hurmasının üçte birinin düşman müttefiklerin bir kısmına verilmemesi konusunda da Sahabelerden fikir almıştı. Hudeybiye'de, Hız. Ayşe ile ilgili İfk Olayı'nda yine kimi Sahabelerle istişarede bulunmuştu. O, genellikle savaş ve benzeri konularda ashâbı ile müşaverede bulunuyordu.^[826] Böylece o; *"O vakit (Uhud yenilgisi sonrası) bir rahmetle onlara (ashabına) yumuşak davrandın. Şayet sert ve katı yürekli olsaydın, şüphesiz etrafından dağılıp giderlerdi. Öyleyse onları affet, bağışlanmaları için dua et, (kamuya ait) işlerde onlara danış. Ama karara varınca, Allah'a tevekkül et (ona dayan ve güven)!"*^[827] emrini de yerine getirmiş oluyordu.

Onun istişare ile ilgili açıklamaları da vardır. Peygamber Efendimiz, Hız. Ebu Bekir ve Hız. Ömer'e şöyle derdi:

"Bir danışmada ikiniz (aynı görüşte) ittifak etseniz; ben ikinize muhalefet etmem."^[828]

Rasulullah'a ayette geçen *"feizâ 'azemte = kesin karara varınca (azmedince)"* konusunda azmin ne olduğu sorulunca şu açıklamada bulunmuştu:

"Görüş sahiplerinin müşaveresi (görüşlerini ortaya dökmesi) ve sonra da onlara uymaktır."^[829]

Rasulullah istişare konusunda şunları da söylemişti:

"İstîşâre edilen kendisine güvenilendir (emin bilinendir)."^[830]

"Sizden biriniz (din) kardeşine danışınca; o ona (bildiği gizli) gerçeği söylesin."

"Bilmeden bir kimseye fetva verilirse günahı fetva verenedir. Bir işte kardeşini, bildiği halde doğrudan başkasına yönelten; mutlaka ona ihanet etmiştir."^[831]

İslam'da gıybet yasaklanırken, onun mubah/caiz olduğu konulardan biri de istişâreydi. Bir Müslüman'ı zarardan sakındırmak için, bir başkasının kusuru ardından söylenebilecekti. Böylece onunla iş ortaklığı ve hısımlık gibi ilişkilere girmek isteyen uyarılacaktı. Fasık ve bidatçinin bidatini ve fıskını açıklamak da buna giriyordu. Gıybetin caiz olduğu konulardan biri de şuydu: Bir mütefakkıh din ilmi almak kastıyla bir fasıka veya bidatçiye gidip geliyorsa, bunu gören onu, fasık âlimden zarar göreceğinden korkarak uyarabilir. Onun iyiliğine olarak fasık âlimin halini açıklar ve kendisine nasihat eder.^[832]

Bütün bunlar, istişareyle ilgilidir. Hz. Ali de, zaman zaman istişare konusunda şöyle derdi:

“İstişare hidayetin (doğru yolun) ta kendisidir. Kendi görüşünden başkasına ihtiyaç duymayan mutlaka tehlikeye düşer. İcraattan önce tedebbür (işin sonunu düşünmek) seni pişmanlıktan korur.”^[833]

16.4. İstişarenin Hikmetleri

Rasulullah'ın kemal mertebede olan akıllı, görüşünün sağlamlığı ve kendisine vahiy nazil olması ile birlikte Allah'ın ona “ve şâvirhum fî'l-emri = işlerde onlarla müşavere et” emrinin manası nedir?

Bu sorunun cevabı istişarenin hikmetleridir. Bunlar şöyle sıralanabilir:

Evvela: İstişare edilenin gönlü alınmış ve tatyip edilmiş olur. Çünkü birine fikir sormak, ona değer ve kıymet atfetmenin bir ifadesidir. Böylece gönül dünyasında oluşabilecek bir muhalefet, soğukluk, isteksizlik, haset ve düşmanlık... hatta gönülde bulunan gizli kin bile silinebilir.

Rasulullah, ashab-ı kiramla istişare ederek onlara danışmayı, istişarenin nasıl yapılacağını öğretmiş ve bu sünnetin (yolun ve ilkenin) yerleşmesini gaye edinmiştir.

İkincisi: Allah Rasulü'ne ayetlerle istişare emredilmekle; ashabın akıl derecelerini ve anlayışlarını bilmesi mümkün olmuştur. Çünkü akıl ve anlayış gücü, bir problem karşısında sunulacak çözüm yolları ile anlaşılır. Rasulullah, onların görüşlerine muhtaç olmasa bile; her birinin anlayış derecesini ve aklını bilecek, gerektiğinde kendilerini farklı alanlarda istihdam edecektir.

Üçüncüsü: Ayrıca Rasulullah özellikle savaşlarda ashabının görüşlerinden faydalanmıştır.

Dördüncüsü: Hakkında vahiy inen ve hükmü belirlenen bir konuda, müşavere/danışma caiz değildir. Çünkü Allah; hakkı ve hidayeti vahyeder. Hem her şeyi bilir. Onun mahiyetini ve kararını açıkladığı bir konuda; hakkı ve hidayeti ortaya çıkarmak için yapılan müşavereye ihtiyaç yoktur. Ancak hakkında vahiy olmayan bir konuda istişare yapılır. Bu doğrudan dinî bir konu da olabilir. Meselâ Rasulullah, Bedir esirleri konusunda ayet nazil olmadan önce ashâbı ile istişare etmişti. Ayrıca o, günlük dünya işlerinde, savaş konuları ve benzerlerinde ashâb-ı kiramla istişarelerde bulunmuştu.

Beşincisi: İstişarede, içtihadın cevazına ve kıyasın beyanına da bir delil vardır.^[834] Rasulullah ve Sahabeler, hakkında açık hüküm bulunmayan konularda içtihat ve icmada bulunmuşlardır.

Altıncısı: İstişare edilenin büyük sevaplara ulaşması da söz konusudur. Çünkü: “*Men delle ‘alâ hayrin felehû mislû ecri fâ’ilihî = Kim bir iyiliğe yol gösterirse, onu işleyenin sevabının bir o kadarı da ona verilir.*” açıklaması yapılmıştır.^[835] Binaenlayh istişare İslam’da bir ilke ve bir sünnettir.^[836]

^[810] Şibli Numani, s. 30-31.

^[811] Âl-i İmrân, 3/159; Heyet, *Mec. Tefâsîr*, I, 614.

^[812] Şûrâ, 42/36.

^[813] Şûrâ, 42/36; Yazır, VI, 4247.

^[814] “İsm”, geriletme yavaşlatma manası içerir. “İsm; sevaplardan geri bıraktıran günahların adı.” bkz. Rağıb, s. 10.

^[815] Yazır, VI, 4248.

^[816] a.g.e., aynı yer.

^[817] a.g.e., aynı yer.

^[818] a.g.e., aynı yer.

^[819] İbn-i Kesir, *Tefsir*, I, 420.

^[820] Sopa cezasının arttırılması için bkz. Hamidullah, *Vesâik* s. 515, nr. 368.

^[821] a.g.e., s. 422, nr. 325.

^[822] Yazır, VI, 4248.

^[823] Rağıb, s. 277. Sıdk için bkz. Toshihiko, s. 129 vd. Ayrıca Hz. Ebu Bekir’in hilâfet nutkuna bkz.

^[824] Şûrâ, 42/39; Yazır, VI, 4249.

^[825] Yazır, VI, 4249.

[826] İbn-i Kesir, *Tefsir*, I, 420; Heyet, *Mec. Tefâsîr*, I, 614.

[827] *Âl-i İmran*, 3/159.

[828] İbn-i Kesir, *Tefsir*, I, 420.

[829] İbn-i Kesir, *Tefsir*, I, 420.

[830] İbn-i Kesir, *Tefsir*, I, 420; Mansur Ali, V, 73.

[831] Mansur Ali, V, 73, (Ebu Dâvûd'an).

[832] Nevevi, s. 899. vd.

[833] Heyet, *Mec. Tefâsîr*, I, 614.

[834] Heyet, *Mec. Tefasir*, I, 614; İbn-i Kesir, *Tefsir*, I, 420.

[835] Mansur Ali, V, 74. Ayrıca bkz. *Ârâf*, 7/110-114; *Neml*, 26/38.

[836] Debbağoglu-Kara, s. 283.

İkincisi: Sahabelerin ikinci özelliği: “*Vellezîne yectenibûne kebâira'l-ismi ve'l-fevâhişe* = Onlar ism denen insanları geriletici, yavaşlatıcı, irticaya götüren büyük günahlardan ve fevâhiş denen; günahlığı açıkça belli zina, kumar, içki gibi açık ve aşırı günahlardan uzak durmayı sürdürürler.” Bir alt kademede olan münkerler; günah oluşu herkes tarafından hemen kavranamayan özellikteki günahlardır.

“*İstişare hidayetin (doğru yolun) ta kendisidir. Kendi görüşünden başkasına ihtiyaç duymayan mutlaka tehlikeye düşer. İcraattan önce tedebbür (işin sonunu düşünmek) seni pişmanlıktan korur.*”

f) Ayrıca, Hz. Peygamber'den (a.s.m.) gördükleri üzere istişareyi şu şekilde yaparlar: Ehl-i rey/görüş sahibi olan, kamunun görüşlerini temsil edebilecek, görüş ve içtihat sahibi, ehl-i hall-ü akid denen kimseleri toplayıp konuları tartışır. Problemleri masaya yatırır. Onların şûra tarzı budur.

“*Bir danışmada ikiniz (aynı görüşte) ittifak etseniz; ben ikinize muhalefet etmem.*”

g) Hz. Rasulullah özellikle savaşlarda (Bedir, Uhud, Hendek ve Hudeybiye seferlerinde) ashabı ile istişarede bulunmuştu. İfk Olayı ve diğer bazı konularda da ashab-ı kiramla istişare etmişti. Onlar böylece Rasulullah'ın kimlerle ve nasıl istişare ettiğini öğrendiler.

a) Evet, işleri istibdat, diktatörlük, tahakküm, dayatma, tazyik ve baskı ile değil; aralarında danışıklıkla, istişare ile birbirlerinin reylerine, görüşlerine başvurmaklardır.

İslam'da gıybet yasaklanırken, onun mubah/caiz olduğu konulardan biri de istişâreydi. Bir Müslüman'ı zarardan sakındırmak için, bir başkasının kusuru ardından söylenebilecekti. Böylece onunla iş ortaklığı ve hısımlık gibi ilişkilere girmek isteyen uyarılacaktı. Fasık ve bidatçinin bidatini ve fıskını açıklamak da buna giriyordu. Gıybetin caiz olduğu konulardan biri de şuydu: Bir mütefakkıh din ilmi almak kastıyla bir fasıka veya bidatçiye gidip geliyorsa, bunu gören onu, fasık âlimden zarar göreceğinden korkarak uyarabilir. Onun iyiliğine olarak fasık âlimin halini açıklar ve kendisine nasihat eder.

“Görüş sahiplerinin müşaveresi (görüşlerini ortaya dökmesi) ve sonra da onlara uymaktır.”

Beşincisi: İstişarede, içtihadın cevazına ve kıyasın beyanına da bir delil vardır. Rasulullah ve Sahabeler, hakkında açık hüküm bulunmayan konularda içtihat ve icmada bulunmuşlardır.

e) Onlar danışmasız, bölük pörçük, organizesiz ve cemiyetsiz insanlar değillerdir. Bir araya toplanıp danışmayla ve şura ile sözü bir etmesini bilirler, şûranın çoğunluğu ile alınan kararı, birlikte uygulurlar. Onlar organizedir ve *“bünyân-ı mersûs”* gibi bir topluluktur.

Rasulullah'tan sonra da ashab; savaş ve benzeri konularda, mesela halife seçme, riddecilerle (gericilerle) savaş, dedenin mirasını tesvit, şarap içenlere had/celd, yani sopa cezasının sayısı, Irak'ta fethedilen toprakların hükümleri ve benzer konuları istişare/danışma düzeni ile karara bağladılar. Elbette fıkhi hükümlerle ilgili istişareler, kâfi nassın olmadığı, içtihat edilebilecek konulardı (Zira hakkında kesin nas bulunmayan bir meselede içtihat yapılamaz). Yahut hükmün hayata geçirilmesinde içtihat gerekliydi.

“Bilmeden bir kimseye fetva verilirse günahı fetva verenedir. Bir işte kardeşini, bildiği halde doğrudan başkasına yönelten; mutlaka ona ihanet etmiştir.”

İşaret etmekle de, gizli ve kapalı olan ortaya çıkarılır. Yahut ortada olduğu halde bakışlar ve dikkat o şey üzerine çekilir. Onda görünmeyen bir yöne düşünceler ulaştırılır. Zaten *“işaret”* de, ortada olmayana, gizliye yol gösteren bir sembol, ehline yol gösteren bir dildir. Ayetlerde; gizli, herkesin bulup çıkaramayacağı bir manâya yol bulunursa bu *“İşâri manâ”* ve *“İşari yorum/tefsir”* olur. Bilen için, gizliyi

ortaya koymaya vesile olacak bir işaret, herkesin anlayamayacağı bir alâmet vardır. Demek işaretle, gizliyi ortaya çıkarma vardır.

Debbağoğlu-Kara, s. 283.

Yedincisi: “*Ve mimmâ razeknâhum yünfikûn* = *Ve onlar, kendilerine verdiğimiz rızıklardan/yiyecek içecek ve diğer nimetlerden verirler.*” Burada infak/vermek, şûra ile varılan kararın uygulamasına yöneliktir. Onlar gerektiği an bu masrafları karşılarlar. Yalnız karar almazlar. Sıdklarını/doğruluklarını ve sadakatlerini gösteren sadakayı/zekâtı ve benzer yardımları da verirler. Sadakaya, yani zekâta; imanda sıdkın/enerjikliğin ve gayretin göstergesi olduğu için “*sadaka*” denilmiştir. Münafıklar konuşmada vardır; fakat fedakârlıkta ve vermede yokturlar.

Heyet, *Mec. Tefasir*, I, 614; İbn-i Kesir, *Tefsir*, I, 420.

Mansur Ali, V, 74. Ayrıca bkz. *Ârâf*, 7/110-114; *Neml*, 26/38.

Nevevi, s. 899. vd.

Heyet, *Mec. Tefâsîr*, I, 614.

İbn-i Kesir, *Tefsir*, I, 420; Mansur Ali, V, 73.

Mansur Ali, V, 73, (Ebu Dâvûd'an).

İbn-i Kesir, *Tefsir*, I, 420.

İbn-i Kesir, *Tefsir*, I, 420.

İbn-i Kesir, *Tefsir*, I, 420; Heyet, *Mec. Tefâsîr*, I, 614.

Âl-i İmran, 3/159.

Yazır, VI, 4249.

Rağıb, s. 277. Sıdk için bkz. Toshihiko, s. 129 vd. Ayrıca Hz. Ebu Bekir'in hilâfet nutkuna bkz.

Şûrâ, 42/39; Yazır, VI, 4249.

a.g.e., s. 422, nr. 325.

Yazır, VI, 4248.

İbn-i Kesir, *Tefsir*, I, 420.

Sopa cezasının arttırılması için bkz. Hamidullah, *Vesâik* s. 515, nr. 368.

a.g.e., aynı yer.

a.g.e., aynı yer.

a.g.e., aynı yer.

“*İsm*”, geriletme yavaşlatma manası içerir. “*İsm; sevaplardan geri bıraktıran günahların adı.*” bkz. Rağıb, s. 10.

Yazır, VI, 4248.

Şûrâ, 42/36.

Şûrâ, 42/36; Yazır, VI, 4247.

Şibli Numani, s. 30-31.

Âl-i İmrân, 3/159; Heyet, Mec. Tefâsîr, I, 614.

b) Problemlerini kendileri, kendi aralarında, kendileri karar vererek ve danışma/şûra ile çözerler. Yani onlar; başkaları tarafından güdümlü, esir veya köle gibi değildirler. Dizginleri ellerindedir. “*Emruhum... beynehum = İşleri kendi aralarında*” açıklaması bunu gösterir.

Rasulullah’tan sonra da ashab; savaş ve benzeri konularda, mesela halife seçme, riddecilerle (gericilerle) savaş, dedenin mirasını tesvit, şarap içenlere had/celd, yani sopa cezasının sayısı, Irak’ta fethedilen toprakların hükümleri ve benzer konuları istişare/danışma düzeni ile karara bağladılar. Elbette fıkhi hükümlerle ilgili istişareler, kâfi nassın olmadığı, içtihat edilebilecek konulardı (Zira hakkında kesin nas bulunmayan bir meselede içtihat yapılamaz). Yahut hükmün hayata geçirilmesinde içtihat gerekliydi.

Bedir Savaşı öncesinde Kureyş kervanının takibi veya Mekke ordusuna karşı savaş konusunda istişare edilmiş, Bedir’de ordunun karargâhı istişare ile tespit edilmişti. Uhud öncesinde, Hendek savunmasında, savunma sırasında Medine hurmasının üçte birinin düşman müttefiklerin bir kısmına verilmemesi konusunda da Sahabelerden fikir almıştı. Hudeybiye’de, Hz. Ayşe ile ilgili İfk Olayı’nda yine kimi Sahabelerle istişarede bulunmuştu. O, genellikle savaş ve benzeri konularda ashabı ile müşaverede bulunuyordu. Böylece o; “*O vakit (Uhud yenilgisi sonrası) bir rahmetle onlara (ashabına) yumuşak davrandın. Şayet sert ve katı yürekli olsaydın, şüphesiz etrafından dağılıp giderlerdi. Öyleyse onları affet, bağışlanmaları için dua et, (kamuya ait) işlerde onlara danış. Ama karara varınca, Allah’a tevekkül et (ona dayan ve güven)!*” emrini de yerine getirmiş oluyordu.

İnsan/kul haklarını (yaşama, eğitim-öğretim, dine inanma ve onun gereklerini yerine getirme, mülk edime vb. hakları) korurlar. Hakları kısıtlayan veya tamamen gasp edenlerin haklarından gelirler. Onlar baskı, hakları kısıtlama ve zulmü kaldırmaya, adâleti ayakta tutmaya iktidarlıdır. İlahi hukukun üstünlüğüne, adalete ve insan haklarına

birlikte sahip çıkarak ve yardımlaşarak; bağinin (hakları çiğneyenin ve kısıtlayanın) hakkından gelirler. Onlar; Allah haklarında/Allah'ın koyduğu kuralların uygulanmasında ve insan hakları konusunda çok duyarlıdırlar. Buradan hareketle onlar; baskıya, tahakküme, diktaya ve dayatmaya karşıdırlar.

Altıncısı: İstişare edilenin büyük sevaplara ulaşması da söz konusudur. Çünkü: *“Men delle ‘alâ hayrin felehû mislû ecri fâ‘ilihî = Kim bir iyiliğe yol gösterirse, onu işleyenin sevabının bir o kadarı da ona verilir.”* açıklaması yapılmıştır. Binaenlayh istişare İslam'da bir ilke ve bir sünnettir.

Birincisi: Sahabeler mümindirler ve Rablerine tevekkül ederler: *(lillezîne âmenû ve a‘lâ rabbihim yetevekkelûn)*. Zaten; İman tevhidi, tevhid de tevekkülü gerektirir. Yani Allah bir ise, bu kâinat mülkünü elinde tutuyor ve buna kudreti yetiyorsa; kendisine güvenmeye, tevekküle ve dayanmaya en lâıyk güç ve iktidar sahibidir. Onun vaatlerine ve vaidlerine (ceza vaadine) inanılmalıdır. Hz. Ali'ye göre bu ayet Hz. Ebu Bekir bütün malını *“sadaka”* olarak verdiğinde onun için inmiştir. *“Böyleleri için Allah katında olanlar, en iyi ve en bitmez/en bakî nimetlerdir.”*

Rasulullah'tan sonra da ashab; savaş ve benzeri konularda, mesela halife seçme, riddecilerle (gericilerle) savaş, dedenin mirasını tesvit, şarap içenlere had/celd, yani sopa cezasının sayısı, Irak'ta fethedilen toprakların hükümleri ve benzer konuları istişare/danışma düzeni ile karara bağladılar. Elbette fıkhi hükümlerle ilgili istişareler, kâfi nassın olmadığı, içtihat edilebilecek konulardı (Zira hakkında kesin nas bulunmayan bir meselede içtihat yapılamaz). Yahut hükmün hayata geçirilmesinde içtihat gerekliydi.

Altıncısı: İstişare edilenin büyük sevaplara ulaşması da söz konusudur. Çünkü: *“Men delle ‘alâ hayrin felehû mislû ecri fâ‘ilihî = Kim bir iyiliğe yol gösterirse, onu işleyenin sevabının bir o kadarı da ona verilir.”* açıklaması yapılmıştır. Binaenlayh istişare İslam'da bir ilke ve bir sünnettir.

“Devlet yönetme konusunda bana yüklenen yükü paylaşmaya iştirak etmeniz için size burada toplanma zahmetini vermiş bulunuyorum. Çünkü ben, yalnız içinizden biriyim. Hem benim isteklerime tabi olmanızı arzu etmiyorum.”

Birincisi: Sahabeler mûmindirler ve Rablerine tevekkül ederler: *(lillezîne âmenû ve a'lâ rabbihim yetevakkelûn)*. Zaten; İman tevhidî, tevhid de tevekkülü gerektirir. Yani Allah bir ise, bu kâinat mülkünü elinde tutuyor ve buna kudreti yetiyorsa; kendisine güvenmeye, tevekküle ve dayanmaya en lâîk güç ve iktidar sahibidir. Onun vaatlerine ve vaidlerine (ceza vaadine) inanılmalıdır. Hz. Ali'ye göre bu ayet Hz. Ebu Bekir bütün malını “*sadaka*” olarak verdiğinde onun için inmiştir. “*Böyleleri için Allah katında olanlar, en iyi ve en bitmez/en bakî nimetlerdir.*”

Sekizincisi: “*Vellezîne esâbehumu'l-bağyu hum yentasırûn = Onlara bir haksızlık/bağy, sınırı aşmak ve haklarına tecavüz olursa; Allah ve insan (kul) hakkını korumak ve almak için yardımlaşırlar.*” Haksızlığa boyun eğmezler; zillate düşmeyip ve aşırıya da gitmeyerek “*adaletle*” ölçlerini alırlar.

Bedir Savaşı öncesinde Kureyş kervanının takibi veya Mekke ordusuna karşı savaş konusunda istişare edilmiş, Bedir'de ordunun karargâhı istişare ile tespit edilmişti. Uhud öncesinde, Hendek savunmasında, savunma sırasında Medine hurmasının üçte birinin düşman müttefiklerin bir kısmına verilmemesi konusunda da Sahabelerden fikir almıştı. Hudeybiye'de, Hz. Ayşe ile ilgili İfk Olayı'nda yine kimi Sahabelerle istişarede bulunmuştu. O, genellikle savaş ve benzeri konularda ashabı ile müşaverede bulunuyordu. Böylece o; “*O vakit (Uhud yenilgisi sonrası) bir rahmetle onlara (ashabına) yumuşak davrandın. Şayet sert ve katı yürekli olsaydın, şüphesiz etrafından dağılıp giderlerdi. Öyleyse onları affet, bağışlanmaları için dua et, (kamuya ait) işlerde onlara danış. Ama karara varınca, Allah'a tevekkül et (ona dayan ve güven)!*” emrini de yerine getirmiş oluyordu.

“*İstişâre edilen kendisine güvenilendir (emin bilinendir).*”

BEŞİNCİ BÖLÜM:

HZ. HASAN DÖNEMİ

1.

HZ. ALİ, YERİNE BİRİNİ İSTİHLAF ETTİ Mİ?

HZ. ALİ, İBN-İ MÜLCİM tarafından zehirli bir hançerle yaralandıktan sonra, o gece hiç uyumamıştı. Ertesi gün yaralamanın tehlikeli olabileceğini düşünenler halifenin huzuruna girip şöyle sormuşlardı:

“Ey Müminlerin Emiri! (Allah göstermesin) henüz seni kaybetmedik, seni kaybedersek Hasan’a biat edelim mi?”

HZ. ALİ’den önceki üç halifeden HZ. Ebu Bekir hariç, diğerleri bir şahsı veliahd göstermemiş, HZ. Peygamber (a.s.m.) de böyle bir yol tutmamıştı. Ayrıca HZ. Ebu Bekir, HZ. Ömer ve HZ. Osman da, kendi soylarından birine biat edilmesini istememişler, yani bir hanedan kurma yoluna gitmemişlerdi. HZ. Ali de soru üzerine şöyle açıklama yapmıştı:

“Bunu size emretmem de, nehyetmem de; kendiniz bilirsiniz.”^[837]

Mesudi’nin aktardığı bu satırlara göre o, kendisine biat edilecek halife konusunda kesin bir tutum sergilemiyordu. O da diğer üç halife gibi bir hanedan tesisi yoluna gitmiyordu. Öldüğü takdirde durum konusundaki kararı Müslümanlara bırakıyordu. Onlar isterse bir başkasına biat edebildikleri gibi, oğlu HZ. Hasan’a da biat edebilirlerdi. Ancak Şiiler bu konuda farklı düşünceler ve HZ. Ali’nin oğlu HZ. Hasan’ı veliaht tayin ettiğine inanırlar.^[838]

Yine Mesudi’ye göre, birisi yaralı olan HZ. Ali’ye şöyle sormuştu:

“Ey Emiru’l-Mü’minîn! Bize bir ahd (yerine getirilmesini istediğin bir emir ve tavsiye yapmıyor musun?”

Soru üzerine o hilafet konusundaki düşüncesini şöyle açıkladı:

“Hayır, ben onları (Müslümanları) Rasulullah’ın (bu konuda) geri bıraktığı gibi bırakıyorum.”^[839]

Buna göre o; hilafet konusunda Rasulullah’ın tarzını benimsemiş, kendisinden sonrası için bir halife adı vermediği gibi, *“Şuna biat edin!”* de dememişti. Yani ne bir *“vasî”* ne bir *“veliaht”* bırakmıştı.

Bu açıklaması üzerine ona tekrar soruldu:

“Öyleyse kendisine ulaşınca, Rabbine ne diyeceksin?”

O, “Şöyle derim” dedi. “Mutlaka beni sen, onlar içinde istediğin kadar durdurdun. Sonra ruhumu aldın. Ben de onlar konusunda seni geri bıraktım (işlerini sana ısmarladım). İstersen onları fesat edersin/bozarsın, istersen ıslah edersin/düzeltirsin.”^[840]

^[837] Mesudi, II, 459; Cevdet Paşa, I, 592; Fığlalı, “Hasan”, *DİA*, XVI, 282.

^[838] Fığlalı, “Hasan”, *DİA*, XVI, 282.

^[839] Mesudi, II, 460.

^[840] a.g.e., II, 460.

O, “Şöyle derim” dedi. “Mutlaka beni sen, onlar içinde istediğin kadar durdurdun. Sonra ruhumu aldın. Ben de onlar konusunda seni geri bıraktım (işlerini sana ısmarladım). İstersen onları fesat edersin/bozarsın, istersen ıslah edersin/düzeltirsin.”

“Hayır, ben onları (Müslümanları) Rasulullah’ın (bu konuda) geri bıraktığı gibi bırakıyorum.”

a.g.e., II, 460.

Mesudi, II, 459; Cevdet Paşa, I, 592; Fığlalı, “Hasan”, *DİA*, XVI, 282.

Fığlalı, “Hasan”, *DİA*, XVI, 282.

Mesudi, II, 460.

“Bunu size emretmem de, nehyetmem de; kendiniz bilirsiniz.”

Mesudi’nin aktardığı bu satırlara göre o, kendisine biat edilecek halife konusunda kesin bir tutum sergilemiyordu. O da diğer üç halife gibi bir hanedan tesisi yoluna gitmiyordu. Öldüğü takdirde durum konusundaki kararı Müslümanlara bırakıyordu. Onlar isterse bir başkasına biat edebildikleri gibi, oğlu Hz. Hasan’a da biat edebilirlerdi. Ancak Şiiler bu konuda farklı düşünürler ve Hz. Ali’nin oğlu Hz. Hasan’ı veliaht tayin ettiğine inanırlar.

2.

Hız. Hasan'a Biat

Hız. ALİ'NİN ÖLÜMÜNDEN sonra, katili Abdurrahman b. Mülcem öldürüldü. İki gün yaralı halde yaşamış ve 40/661 yılı 19 Ramazan^[841] (26 Ocak 661), bir kış günü vefat etmişti. Na'sı Kûfe Mescidi yanındaki Rahbe'de toprağa verildi. Aynı gün^[842] Hız. Hasan Kûfe Mescidi'nde halka bir konuşma yaptı. Konuşmasında Ehl-i Beyt'in özelliklerinden ve Rasulullah'a (a.s.m.) yakınlıklarından söz etmişti. Ardından başkent Kûfe'de kendisine halife olarak biat edildi. Ona ilk biat eden ensardan Sa'd. Ubade'nin oğlu Kays olmuştu.^[843]

Hız. Hasan, hicretin üçüncü yılı Şaban ayında (Ocak-Şubat 625) Medine'de doğmuştu. Onun aynı yıl Ramazan ayının 15. günü (1 Mart) doğduğu da rivayet edilir.^[844] Adını, dedesi Hız. Muhammed "Hasan" olarak koymuştu. Hız. Hasan annesi Hız. Fatıma 23 veya 24 yaşında iken, Rasulullah'tan altı ay sonra, vefat ettiğinde sekiz dokuz yaşlarında bir çocuktı. O yaratılış olarak dedesi Peygamber Efendimize benzerdi. Hız. Hasan ve Hız. Hüseyin Hız. Ebubekir ve Hız. Ömer'in halifelik döneminde olan önemli olaylarda yer almadılar.

Hız. Hasan, Hız. Osman'ın hilafeti döneminde kardeşi ile birlikte Said b. As kumandasında gerçekleşen Horasan Seferi'ne (650-651) katıldı. Hız. Osman'ın evi isyancılarca kuşatılınca, babaları tarafından kardeşi Hüseyin'le birlikte halifeyi isyancılardan korumak ve evine su taşımakla görevlendirildiler.^[845]

Babası hilafete gelince Hız. Hasan ve Ammar b. Yasir Kufelileri Hız. Ali'ye biate ikna için oraya gönderildiler. Hız. Hasan, Cemel Savaşı sırasında babasının ordusunda yer aldı.^[846]

Hız. Ali'ye, yaralı iken ölümüne biat eden kırk bin kişi, onun vefatından sonra, oğlu Hız. Hasan'a biat ettiler. İlk biat eden yukarıda söylediğimiz üzere Kays b. Sa'd b. Ubade olmuştu. O, Hazrecli Sa'd b. Ubade'nin oğluydu ve biat ederken Hız. Hasan'a şöyle demişti:

"Uzat elini, Kitabullah ve Rasulullah'ın sünneti (yolu) üzerine ve mülhitler (dinsizler) ile savaşmak üzere sana biat edeyim."

Kays'ın üçüncü şartının isyancılara karşı savaş olduğu da rivayet edilir.^[847] Bu sözler üzerine Hız. Hasan, Kitap ve

Sünnet/Rasulullah'ın açtığı çığır üzerine biat aldı ve şöyle dedi:

“Bu ikisi her şartı içine alır.” [848]

Kays b. Sa'd cesur, zeki ve genç bir komutandı. Onun biatinden sonra diğer insanlar biat etmeye başladılar. Halk biat ettikçe Hz. Hasan, *“Bana itaat etmek, sulh ettiğimle sulh olmak, savaştığımle savaşmak üzere”* diye biatleri alıyordu. [849] Kısa zamanda; Mekke, Medine, bütün Hicaz, Yemen, Horasan ve İran halkı Hz. Hasan'a biat etti. Yalnız Şam ve Mısır, *“Emîru's-Şâm”* dedikleri Hz. Muaviye'den yanaydı.

Hz. Ali'nin ölüm haberi Şam'a ulaşınca Hz. Muaviye'ye Şam'da *“Emîru'l-Müminîn”* denmeye başladı ve kendisine biat yenilendi. Daha önce ona *“Emîrun fî bilâdi's-Şâm = Şam Beldelerinin Yöneticisi”* deniyordu. [850]

Hz. Ali ölmeden önce büyük bir orduyla Şam üzerine yürümeyi düşünüyordu, fakat kader buna müsaade etmemişti. Şu an, Şam'ın Hz. Hasan'a biat etmemesi; er geç iki güç arasında bir savaşın çıkacağını gösteriyordu. Hz. Muaviye, Hz. Hasan'a biat edildiği haberini alınca onun hilafeti henüz istikrar bulup kuvvetlenmeden, kendisine karşı çıkmak gereğini duydu.

Abdullah b. Amir komutasında Suriye, Filistin ve el-Cezire kuvvetleriyle ortaya çıkan bir ordu hazırlattı. Bu arada iki taraf arasında sonuçsuz kalan mektup teatileri oldu. Diğer yandan Hz. Muaviye, büyük bir orduyla hilâfet şehri Kûfe'ye, yani Irak'a doğru yürüdü ve Musul'a ulaşip orada konakladı. [851]

Bu sırada Hz. Hasan da Hz. Muaviye'nin yaptıklarından haberdardı. Muvaviye tarafından gönderilen Abdullah b. Amir güçleriyle karşılaşmak üzere kırk bin kişilik askeriyle başkent Kûfe'den çıktı ve Fırat'ın doğu kıyısındaki Medain'e doğru yöneldi. Fakat Medain'e bağlı Sabat Mevkii'nde ordusunda savaşa karşı bir isteksizlik sezdi.

Bunun üzerine orada ordusuna bir konuşma yaptı. Konuşmasında, hiçbir Müslüman'a kötü his beslemediğini ve ordusundaki savaşa isteksizliği bildiğini dile getirdi. Ardından onların istemediği bir şeyle baş başa kalmalarını istemediğini de sözlerine ekledi. Bu konuşma bazılarının hoşuna gitmedi. Harici görüşleri benimseyen bir grup konuşması üzerine, *“Hasan da babası gibi küfre düşmüştür.”* diyerek

üzerine yürüdüler.^[852] On iki bin kişilik öncü kuvvetini de Kays b. Sa'd komutasında ileri gönderdi.^[853]

^[841] Biatın 21 Ramazan günü (28 Ocak 661) olduğu da rivayet edilir. bkz. Fıġlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 282.

^[842] Bazılarına göre iki gün sonra, bkz. Mesudi, II, 475.

^[843] Diyarbekri, II, 289; Fıġlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 282.

^[844] Fıġlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 282.

^[845] Fıġlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 282.

^[846] Fıġlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 282.

^[847] Fıġlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 282.

^[848] İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 402; Cevdet Paşa, I, 599 (sadeleştirildi); Hizmetli, s. 506.

^[849] İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 402; Cevdet Paşa, I, 599.

^[850] İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 403.

^[851] Fıġlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 282.

^[852] Fıġlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 283.

^[853] Mesudi, II, 475; Diyarbekri, II, 289; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 404; Cevdet Paşa, I, 600; Hitti, II, 302; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 202-203; Hizmetli, s. 506; Heyet, *Doġuştan Günümüze*, II, 268; Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 272 vd.; Hasan İbrahim Hasan, II, 354.

Fıġlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 282.

Fıġlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 283.

İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 402; Cevdet Paşa, I, 599.

İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 403.

Mesudi, II, 475; Diyarbekri, II, 289; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 404; Cevdet Paşa, I, 600; Hitti, II, 302; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 202-203; Hizmetli, s. 506; Heyet, *Doġuştan Günümüze*, II, 268; Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 272 vd.; Hasan İbrahim Hasan, II, 354.

Fıġlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 282.

Fıġlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 282.

İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 402; Cevdet Paşa, I, 599 (sadeleştirildi); Hizmetli, s. 506.

Fıġlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 282.

Fıġlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 282.

Kays b. Sa'd cesur, zeki ve genç bir komutandı. Onun biatinden sonra diğer insanlar biat etmeye başladılar. Halk biat ettikçe Hz. Hasan, "*Bana itaat etmek, sulh ettiğimle sulh olmak, savaştığımle savaşmak üzere*" diye biatleri alıyordu. Kısa zamanda; Mekte, Medine, bütün Hicaz, Yemen, Horasan ve İran halkı Hz. Hasan'a biat etti. Yalnız Şam ve Mısır, "*Emîru's-Şâm*" dedikleri Hz. Muaviye'den yanaydı.

HZ. ALİ'NİN ÖLÜMÜNDEN sonra, katili Abdurrahman b. Mülcem öldürüldü. İki gün yaralı halde yaşamış ve 40/661 yılı 19 Ramazan (26 Ocak 661), bir kış günü vefat etmişti. Na'şı Kûfe Mescidi yanındaki Rahbe'de toprağa verildi. Aynı gün Hz. Hasan Kûfe Mescidi'nde halka bir konuşma yaptı. Konuşmasında Ehl-i Beyt'in özelliklerinden ve Rasulullah'a (a.s.m.) yakınlıklarından söz etmişti. Ardından başkent Kûfe'de kendisine halife olarak biat edildi. Ona ilk biat eden ensardan Sa'd. Ubade'nin oğlu Kays olmuştu.

Hz. Ali'nin ölüm haberi Şam'a ulaşınca Hz. Muaviye'ye Şam'da "*Emîru'l-Müminîn*" denmeye başladı ve kendisine biat yenilendi. Daha önce ona "*Emîrun fî bilâdi's-Şâm* = Şam Beldelerinin Yöneticisi" deniyordu.

Bunun üzerine orada ordusuna bir konuşma yaptı. Konuşmasında, hiçbir Müslüman'a kötü his beslemediğini ve ordusundaki savaşa isteksizliği bildiğini dile getirdi. Ardından onların istemediği bir şeyle baş başa kalmalarını istemediğini de sözlerine ekledi. Bu konuşma bazılarının hoşuna gitmedi. Harici görüşleri benimseyen bir grup konuşması üzerine, "*Hasan da babası gibi küfre düşmüştür.*" diyerek üzerine yürüdüler. On iki bin kişilik öncü kuvvetini de Kays b. Sa'd komutasında ileri gönderdi.

Kays'ın üçüncü şartının isyancılara karşı savaş olduğu da rivayet edilir. Bu sözler üzerine Hz. Hasan, Kitap ve Sünnet/Rasulullah'ın açtığı çığır üzerine biat aldı ve şöyle dedi:

Biatın 21 Ramazan günü (28 Ocak 661) olduğu da rivayet edilir. bkz. Fığlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 282.

Bazılarına göre iki gün sonra, bkz. Mesudi, II, 475.

Diyarbakri, II, 289; Fığlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 282.

Hz. Hasan, hicretin üçüncü yılı Şaban ayında (Ocak-Şubat 625) Medine'de doğmuştu. Onun aynı yıl Ramazan ayının 15. günü (1

Mart) doğduğu da rivayet edilir. Adını, dedesi Hz. Muhammed “*Hasan*” olarak koymuştu. Hz. Hasan annesi Hz. Fatıma 23 veya 24 yaşında iken, Rasulullah’tan altı ay sonra, vefat ettiğinde sekiz dokuz yaşlarında bir çocuktur. O yaratılış olarak dedesi Peygamber Efendimize benzerdi. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer’in halifelik döneminde olan önemli olaylarda yer almadılar.

HZ. ALİ’NİN ÖLÜMÜNDEN sonra, katili Abdurrahman b. Mülcem öldürüldü. İki gün yaralı halde yaşamış ve 40/661 yılı 19 Ramazan (26 Ocak 661), bir kış günü vefat etmişti. Na’sı Kûfe Mescidi yanındaki Rahbe’de toprağa verildi. Aynı gün Hz. Hasan Kûfe Mescidi’nde halka bir konuşma yaptı. Konuşmasında Ehl-i Beyt’in özelliklerinden ve Rasulullah’a (a.s.m.) yakınlıklarından söz etmişti. Ardından başkent Kûfe’de kendisine halife olarak biat edildi. Ona ilk biat eden ensardan Sa’d. Ubade’nin oğlu Kays olmuştu.

Abdullah b. Amir komutasında Suriye, Filistin ve el-Cezire kuvvetleriyle ortaya çıkan bir ordu hazırlattı. Bu arada iki taraf arasında sonuçsuz kalan mektup teatileri oldu. Diğer yandan Hz. Muaviye, büyük bir orduyla hilâfet şehri Kûfe’ye, yani Irak’a doğru yürüdü ve Musul’a ulaşıp orada konakladı.

Bunun üzerine orada ordusuna bir konuşma yaptı. Konuşmasında, hiçbir Müslüman’a kötü his beslemediğini ve ordusundaki savaşa isteksizliği bildiğini dile getirdi. Ardından onların istemediği bir şeyle baş başa kalmalarını istemediğini de sözlerine ekledi. Bu konuşma bazılarının hoşuna gitmedi. Harici görüşleri benimseyen bir grup konuşması üzerine, “*Hasan da babası gibi küfre düşmüştür.*” diyerek üzerine yürüdüler. On iki bin kişilik öncü kuvvetini de Kays b. Sa’d komutasında ileri gönderdi.

Babası hilafete gelince Hz. Hasan ve Ammar b. Yasir Kufelileri Hz. Ali’ye biate ikna için oraya gönderildiler. Hz. Hasan, Cemel Savaşı sırasında babasının ordusunda yer aldı.

HZ. ALİ’NİN ÖLÜMÜNDEN sonra, katili Abdurrahman b. Mülcem öldürüldü. İki gün yaralı halde yaşamış ve 40/661 yılı 19 Ramazan (26 Ocak 661), bir kış günü vefat etmişti. Na’sı Kûfe Mescidi yanındaki Rahbe’de toprağa verildi. Aynı gün Hz. Hasan Kûfe Mescidi’nde halka bir konuşma yaptı. Konuşmasında Ehl-i Beyt’in özelliklerinden ve Rasulullah’a (a.s.m.) yakınlıklarından söz etmişti.

Ardından başkent Kûfe’de kendisine halife olarak biat edildi. Ona ilk biat eden ensardan Sa’d. Ubade’nin oğlu Kays olmuştu.

“Bu ikisi her şartı içine alır.”

Hz. Hasan, Hz. Osman’ın hilafeti döneminde kardeşi ile birlikte Said b. As kumandasında gerçekleşen Horasan Seferi’ne (650-651) katıldı. Hz. Osman’ın evi isyancılarca kuşatılınca, babaları tarafından kardeşi Hüseyin’le birlikte halifeyi isyancılardan korumak ve evine su taşımakla görevlendirildiler.

3.

Yağma, Suikast ve Hz. Hasan'ın Sözleri

HZ. HASAN ORDUSUYLA yürürken, öncü komutan Kays b. Sa'd'ın öldürüldüğü şayiası yayıldı. Haber doğru değildi ama bazı askerlere korku verdi. Ayrıca, ordusunda Harici zihniyeti benimseyen bir kısım Kûfeli askerler Sabat konuşmasından yukarıda belirttiğimiz üzere onu küfre düşmekle itham ettiler. Bunlar Hz. Hasan'ın çadırını, mal ve eşyasını yağmaladılar. Hatta çadırında altına serdiği halıyı veya seccadesini aldılar. Üzerine yürüyüp elbisesini çekiştirdiler.

Hz. Hasan durum üzerine Rabia ve Hemdan kabileli sadık adamlarına sığındı. Onlar saldırganları yanından uzaklaştırdılar. Hz. Hasan Medain'e gitmek üzere yeniden yola çıktı. Yolda Cerrah b. Sinan el-Esedî adındaki bir Harici onu öldürmek istedi ve kendisini hançerle uyluğundan yaraladı. Hz. Hasan Medain'e ulaşınca valinin evinde tedavi gördü. Diğer yandan yaralanma haberi Şamlılar tarafından özellikle yayıldı.^[854]

Bu olaylar olurken Hz. Muaviye ordusu, Kas b. Sa'd ve Ubeydullah b. Abbas'ın yönettiği Hz. Hasan'ın öncü kuvvetlerini Enbar'da kuşattı. Ayrıca Muaviye'nin öncü kuvvetlerine komuta eden Abdullah b. Amir de şehir dışına çıkan Hz. Hasan ordusunun karşısında mevzilendi. Hz. Hasan'ın öncü kuvvetlerinin Enbar'da kuşatıldığını, aslında Muaviye'nin savaş istemediğini, Hz. Hasan ve askerleri kendilerine sığındıkları takdirde hayatlarının bağışlanacağını onlara iletti. Bu durum da Hz. Hasan ordusunda savaşa karşı bir isteksizlik uyandırdı.^[855]

Hz. Hasan'ın çadırını yağma ve ona suikast girişimi Hz. Hasan'ın ordusu konusunda önemli ipuçları veriyordu:

- Ordusu düzensiz ve disiplinsizdi.
- Ordu savaşa karşı isteksizdi ve gelecekle ilgili tereddütler ve ümitsizlik atmosferine girmişti. Medain önündeki mevzilenme olayı ve sonrasındaki gelişmeler de bunu göstermektedir.
- Ordu içine Hz. Ali ve Hz. Hasan'a düşman ve kimliklerini gizleyen Hariciler veya onların zihniyetini benimseyenler sızmıştı. Bunlar kritik

bir durumda; orduyu provoke/tahrik edebildikleri gibi, ordu içinde bir ayrılık tohumu da atabilirlerdi.

- Halife Hz. Hasan kendi ordusu içinde bile, can güvenliğinde değildi. Her an bir başka suikasta kurban gidebilirdi.

- Ayrıca ordusu; Hz. Muaviye yanlıları veya Harici zihniyetliler tarafından yayılan yalan haberlere kanmaya ve bundan etkilenmeye hazırды.

Hz. Hasan yağma ve suikast girişimi üzerine askerlere şöyle demişti:

“Daha dün babamı öldürdünüz, bugün de benim üzerime atıldınız. Âdil olanlar konusunda yüz çevirme ve kâsitlere rağbet ederek ölümümü istiyorsunuz.”^[856]

Arkasından şunları ekledi:

“Vallahi onun verdiği haberin sıdkını (doğruluğunu) bir zaman sonra pekiyi bileceksiniz ve anlayacaksınız.”^[857]

1) Hz. Ali'nin Hz. Hasan'a bıraktığı ordusunda, aynı karakter ve parçalanma meyli vardı ve iyiye doğru bir değişme yoktu. Evet, bu ordu içinden çıkanlar yakın geçmişte, daha dün babasını suikastla öldürmüşler, bugün de kendisini öldürmek istemişlerdi. Hz. Hasan bunu; gerçek adaleti tesis etmek, zulmü ortadan kaldırmak için uğraşanlardan, babasından ve kendisinden yüz çevirmek ve *“kâsitlere (Şamlılara) rağbet”* etmek olarak değerlendiriyordu.

2) Hz. Peygamber (a.s.m.) Hz. Ali'ye, *“Sen, nâkisler, mârikler ve kâsitlerle savaşıacaksın.”* demişti.^[858] Nâkisler, Hz. Ali'ye biatlerini bozanlar ve Cemel Vakası'nda karşısında olanlardı, Mârikler de Haricilerdi. Hz. Ali onlarla da Nehravan'da savaşmıştı. Kâsitler ise Hz. Muaviye ve taraftarları olarak yorumlanmıştı.^[859]

Hz. Hasan, kendisine saldıranların ve yağmaya katılanların, Hz. Muaviye'nin ekmeğine yağ sürdüklerini anlatmak istiyordu. Ayrıca, Haricilere göre zaten Hz. Ali ve Hz. Muaviye; zalim ve hatta kâfir olmuşlardı. Bu en büyük zulüm ve adaletsizlik demektir. Onlar açısından babasının yolunda olan halife Hz. Hasan'ın öldürülmesi de yerindeydi.

3) Hz. Hasan sözlerinin sonunu bir ayet-i kerime ile bağlamıştı: *“Bir zaman sonra onun haberinin doğruluğunu mutlaka bileceksiniz.”*^[860]

Hız. Hasan, ayeti, başına bir yemin ekleyerek askerlerine söylemişti. Bu ayetin öncesi şöyleydi:

“İblis, ‘Rabbim, o halde (insanların) tekrar dirilecekleri güne kadar bana mühlet ver’ dedi. Allah, ‘Haydi, sen bilinen güne kadar mühlet verilenlerdensin.’ buyurdu. İblis, ‘Senin kudretine and olsun ki onlardan ihlâsa erdirilmiş kulların bir yana, gerçekten hepsini azdıracağım.’ dedi. Allah, ‘Bu doğrudur, ben de gerçeği söyleyeyim: And olsun! Onlardan sen ve sana uyanların hepsini cehenneme dolduracağım.’ Bu Kur’an ancak âlemler için bir öğüttür.”^[861]

İşte, halife Hız. Hasan’ın söz ettiği, doğruluğu mutlaka çıkacak olan Kur’an’ın verdiği haber buydu. Hız. Hasan askerlerine; yaptıklarıyla şeytana uyduklarını, halis ve davalarında samimi olmadıklarını, bunun sonucunun kötü olacağını anlatmak istemekteydi.

[854] Fığlalı, “Hasan”, *DİA*, XVI, 282.

[855] Fığlalı, “Hasan”, *DİA*, XVI, 282-283.

[856] Diyarbekri, II, 289; krş. Mesudi, II, 480; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, III, 405.

[857] Sa’d, 38/88; Diyarbekri, II, 480.

[858] Taftazani, V, 307; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 290.

[859] Taftazani, V, 307. Ayrıca Haricilerle ilgili değerlendirmeye bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 291.

[860] Sa’d, 38/88; krş. Diyarbekri, II, 289.

[861] Sa’d, 38/79-85, 87; krş. *Enbiyâ*, 21/109-111; Mesudi, II, 480.

Fığlalı, “Hasan”, *DİA*, XVI, 282.

Taftazani, V, 307; Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 290.

Taftazani, V, 307. Ayrıca Haricilerle ilgili değerlendirmeye bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 291.

Sa’d, 38/88; krş. Diyarbekri, II, 289.

Sa’d, 38/79-85, 87; krş. *Enbiyâ*, 21/109-111; Mesudi, II, 480.

Fığlalı, “Hasan”, *DİA*, XVI, 282-283.

Diyarbekri, II, 289; krş. Mesudi, II, 480; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, III, 405.

Sa’d, 38/88; Diyarbekri, II, 480.

“Vallahi onun verdiği haberin sıdkını (doğruluğunu) bir zaman sonra pekiyi bileceksiniz ve anlayacaksınız.”

2) Hz. Peygamber (a.s.m.) Hz. Ali'ye, *"Sen, nâkisler, mârikler ve kâsitlerle savaşıacaksın."* demişti. Nâkisler, Hz. Ali'ye biatlerini bozanlar ve Cemel Vakası'nda karşısında olanlardı, Mârikler de Haricilerdi. Hz. Ali onlarla da Nehravan'da savaşımıştı. Kâsitler ise Hz. Muaviye ve taraftarları olarak yorumlanmıştı.

"İblis, 'Rabbim, o halde (insanların) tekrar dirilecekleri güne kadar bana mühlet ver' dedi. Allah, 'Haydi, sen bilinen güne kadar mühlet verilenlerdensin.' buyurdu. İblis, 'Senin kudretine and olsun ki onlardan ihlâsa erdirilmiş kulların bir yana, gerçekten hepsini azdıracığım.' dedi. Allah, 'Bu doğrudur, ben de gerçeği söyleyeyim: And olsun! Onlardan sen ve sana uyanların hepsini cehenneme dolduracağım.' Bu Kur'an ancak âlemler için bir öğüttür."

2) Hz. Peygamber (a.s.m.) Hz. Ali'ye, *"Sen, nâkisler, mârikler ve kâsitlerle savaşıacaksın."* demişti. Nâkisler, Hz. Ali'ye biatlerini bozanlar ve Cemel Vakası'nda karşısında olanlardı, Mârikler de Haricilerdi. Hz. Ali onlarla da Nehravan'da savaşımıştı. Kâsitler ise Hz. Muaviye ve taraftarları olarak yorumlanmıştı.

"Daha dün babamı öldürdünüz, bugün de benim üzerime atıldınız. Âdil olanlar konusunda yüz çevirme ve kâsitlere rağbet ederek ölümümü istiyorsunuz."

3) Hz. Hasan sözlerinin sonunu bir ayet-i kerime ile bağlamıştı: *"Bir zaman sonra onun haberinin doğruluğunu mutlaka bileceksiniz."* Hz. Hasan, ayeti, başına bir yemin ekleyerek askerlerine söylemişti. Bu ayetin öncesi şöyleydi:

Bu olaylar olurken Hz. Muaviye ordusu, Kas b. Sa'd ve Ubeydullah b. Abbas'ın yönettiği Hz. Hasan'ın öncü kuvvetlerini Enbar'da kuşattı. Ayrıca Muaviye'nin öncü kuvvetlerine komuta eden Abdullah b. Amir de şehir dışına çıkan Hz. Hasan ordusunun karşısında mevzilendi. Hz. Hasan'ın öncü kuvvetlerinin Enbar'da kuşatıldığını, aslında Muaviye'nin savaş istemediğini, Hz. Hasan ve askerleri kendilerine sığındıkları takdirde hayatlarının bağışlanacağını onlara ilettiler. Bu durum da Hz. Hasan ordusunda savaşa karşı bir isteksizlik uyandırdı.

Hz. Hasan durum üzerine Rabia ve Hemdan kabileli sadık adamlarına sığındı. Onlar saldırganları yanından uzaklaştırdılar. Hz. Hasan Medain'e gitmek üzere yeniden yola çıktı. Yolda Cerrah b.

Sinan el-Esedî adındaki bir Harici onu öldürmek istedi ve kendisini hançerle uyluğundan yaraladı. Hz. Hasan Medain'e ulaşınca valinin evinde tedavi gördü. Diğer yandan yaralanma haberi Şamlılar tarafından özellikle yayıldı.

4.

Sulh Kararı ve Hilafetten Feragat

HZ. HASAN'IN, HZ. MUAVİYE'YE anlaşma teklifi ve hilafetten bir takım şartlarla vazgeçmesi konusunda birbirine yakın bazı haberler verilmiş ve açıklamalar yapılmıştır. Hz. Hasan niçin bu karara varmıştı? Bu konudaki sebepleri şöyle sıralayabiliriz:

Birincisi: Kûfeli askerler, çadırını ve eşyasını yağmalamışlar, ayrıca kendisini yaralamışlardı. O olanlar üzerine düşündü. Böyle intizamsız, disiplinsiz, menfaatperest, ne zaman ne yapacağı belli olmayan, emirlere aldırmayan bir orduyla savaşa girmenin iyi netice vermeyeceğini anladı ve barışa karar verdi.

Tekrar Medain'e döndü ve hilafeti Hz. Muaviye'ye teslim şartlarını kararlaştırıp bunları Medain dışında mevzilenen Muaviye öncü komutanı Abdullah b. Amir'e bildirdi.^[862] Askerleri artık eskisi gibi Hz. Peygamber'in (a.s.m.) veya halifelerin bir emri üzerine itaatle harekete geçtikleri gibi hareket etmiyorlardı. Bunlara yerine göre zor kullanacak ve onları cebredekcek yöneticiler, Muaviye gibi *“bir hükümdar-ı kahir”* gerekiyordu. Kısaca o, ordusuna güvenemediği için bu karara varmış ve Hz. Muaviye'ye bu konuda bir mektup yazmıştı. el-Kâmil'e göre o mektubunda şöyle diyordu:

“Eğer bana bunu (koyduğum şartları) verirsen; seni dinler ve sana itaat ederim. Sana gereken de verdiğin sözde durmandır.”^[863]

Mesudi'ye göre, hilafetten neden feragat ettiğini; hilafeti Muaviye'ye Kûfe'de teslim töreninde yaptığı konuşmada bu şekilde açıklar. Bu konuşması şöyledir:

“... Bundan sonra derim ki: Ey İnsanlar! Mutlaka Allah sizi bizlerin ilki ile hidayete erdirdi, bizlerin sonu ile de (Hz. Ali döneminde) kanlarınız döküldü. Mutlaka bu işin (fitne yıllarının) bir müddeti vardır ve celil olan Allah, Nebisine hitaben şöyle buyurdu: Eğer yüz çevirirlerse de ki: Ben artık size bildirilen (mahşerde toplanma ve mağlubiyet) yakın mı, uzak mı bilmiyorum. Mutlaka Allah, sözün açık olanını da gizlediklerinizi de iyi bilir. Bilmiyorum belki de o, (azabın

ertelenmesi) sizi denemek ve bir zamana kadar dünyada barındırmak içindir.”^[864]

Bu ayetler Mekkeliler’in; ‘Bir zaman sonra Müslümanlar ortadan kalkar.’ demeleri üzerine nazil olmuştu. Ayetler onlara böyle cevap veriyordu. Mağlup olacaklar ve azabı ertelenenler onlardı. Hz. Hasan bu ayetleri okumakla; şimdiki durumunun, Hz. Peygamber’in Mekke’deki durumuna benzediğini söylüyordu. Görünüşte zayıf ve mağlup olan kendisiydi. Fakat gerçekte, sonunda mağlup ve mahşerde cezalandırılacak olanlar acaba kimlerdi? Herhalde işin bu safhaya gelmesine ve bir bakıma hilafeti bırakmaya mecbur kalmasına sebep olan kimselerdi.

O arkasından sözlerine şunları ekledi:

“Kûfeliler! Sizi nefsim üç özellikten dolayı unuttu: Babamı öldürmeniz, ağırlıklarımı yağmalamanız ve beni batnımdan (uyluğumdan ve içinizde)^[865] yaralamanız. İşte Muaviye’ye biat ettim, siz de onu dinleyiniz ve ona itaat ediniz.”^[866]

Bu sözlerinde de ordusuna güvenmediğini ve onların yaptıklarından dolayı hilâfeti bıraktığını açıklamaktaydı.^[867]

İkincisi: Sevad’da bulunan Enbar topraklarında iki rakip ordu karşılaşp birbirlerini gördükleri zaman; “Hz. Hasan bildi ki; iki gruptan birisi, diğerinin çoğunu götürmedikçe (öldürmedikçe) asla galip olamayacaktır. Bunun üzerine o, maslahatı söz birliğinde ve savaşın bırakılmasında gördü.” Bunun üzerine Hz. Muaviye’ye bir takım şartlarla hilafeti bırakacağını bildiren mektubu yazdı.^[868]

Bu duruma göre, iki ordunun çarpışması halinde çok kan döküleceğini anlayan ve gören Hz. Hasan; “on binlerce Müslüman’ın ölmesini istememiş ve sulh yolunu tercih etmişti.” Onun altı aylık hilafeti dönemi çok kısaydı. Fakat Hz. Osman’ın şehit edilmesinden beri (656), beş yıldır devam eden büyük bir fitneyi söndürmüştü.

O, böylece iki büyük gücün ve iki kalabalık topluluğun barışını gerçekleştirmiş ve çok can alan nizayı ortadan kaldırmıştı. Bu noktadan, kısa hilafeti, neticesinin büyüklüğü bakımından pek önemlidir.^[869] Hulafâ-yı Râşidîn döneminde, “Beşinci Halife” olarak yer almaya liyakati vardır. Onun bu fitneyi ortadan kaldırma şerefini ve ümmete büyük faydasını ilan eder. Emeviler dönemi ve sonraki

dönemlerdeki fetihlerde, bu sulhun ve “Âmu’l- Cemâ’a = Birlik Yılı” diye anılan bu senenin tesiri açıkça görülür.

Üçüncüsü: Bir başka açıdan, Hz. Hasan karakter olarak kan dökmeyi sevmeyen, halim selim ve barışsever yaratılışlı biriydi. Bu özelliğinden dolayı savaşmayı, karşılıklı düşmanlığın sürüp gitmesini istemiyordu.^[870] Onun bu özelliğini belirtmesi açısından Rasulullah’ın şu sözleri manidardır:

“Hasan bendendir, Hüseyin Ali’dendir.”^[871]

O, bu sözleriyle, *“Hasan halim selimliğiyle benden, Hüseyin atılganlığıyla Ali’dendir.”* demek istemişti. Hz. Hasan’ın bu karakterini açıklayan bir başka hadis-i şerif daha vardır. Hz. Fatıma bir gün iki oğlunu Peygamberimize getirip, *‘Bu ikisi iki oğlundur. Bu ikisine bir şey miras bırak.’* deyince Rasulullah şöyle buyurmuştu:

“Hasan’a gelince, onda benim heybetim/saygınlığım ve efendiliğim/seyyitliğim vardır, (bu onun olsun). Hüseyin’e gelince onda cesaretim/cüretim ve cömertliğim vardır, (bu da onun olsun).”^[872]

Gerçekten Hz. Hasan sulhperver, halim, selim, centilmen ve beyefendi birisiydi. Onun karakteri, Rasulullah’ın bu yönünü miras almıştı. Bu karakteri de, hilafeti rızası ile kan dökmemek için bırakmasına sebep oldu. Hz. Hüseyin ise atılgan, mücadeleci, cesur ve verdiği karardan dönmeyen bir karaktere sahipti. Dedesinin cesaret ve cömertliğine varis olmuştu. Onu Kerbela’da şehitliğe kadar götüren hali de bunu gösteriyordu.^[873]

Dördüncüsü: Bir başka açıdan Hz. Hasan, hilafeti bırakmakla büyük bir fedakârlık yapmıştı. Dünyevi makam ve mevkilerin en büyüğünü, elinin tersiyle şöyle veya böyle itebilmişti. İster ordusuna güvenememekten, ister kan dökmemek niyetiyle olsun; Horasan’a, Hicaz’a, Yemen’e ve bütün Irak’a ve İran’a hükümden bir halifenin, kendisini hilâfetten hal’ etmesi büyük bir züht, dünyalık makamları kalben terk, barışçılık, uhrevilik ve Allah korkusunun gereğidir.

Küçük dünya makamları için en yakınlarını ve dostlarını tereddütsüz harcayan, tercihini dünya hayatından yana koyup ahireti ikinci plana atan insanlar yanında böylesi az bulunur. Hz. Hasan kan dökülmemek, İslam’ın birliği ve fitneyi söndürme uğruna; hilafetten vazgeçebilmiş, böyle bir fazilet ve fedakârlık örneği gösterebilmiştir.

İnsanların büyüklüğü fedakârlık, gayret ve himmetlerinin büyüklüğü nispetindedir. Nitekim hilafeti bırakıp Medine'ye yerleştikten sonra, kendisine niçin hilafeti bıraktığı sorulunca o şöyle cevap vermişti:

“Arap topluluklarının çoğunluğu (onların yönetimi) elimdeydi. Benim sulh olduklarımla sulh oluyorlar, savaştıklarımla savaşıyorlardı. Ben, Yüce Allah'ın rızasını çok arzuladığımdan (ibtigâü li vechillah) ve Müslüman kanının dökülmemesi için onu terk ettim.”^[874]

[862] Fığlalı, “Hasan”, *DİA*, XVI, 283.

[863] İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 405.

[864] *Enbiyâ* 21/109-111; Mesudi, II, 480.

[865] Batn: Uyluğun alt tarafı, karın ve her şeyin içi. Feyruzabadi, s. 1533.

[866] Mesudi, II, 480; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 405.

[867] Diyarbekri, II, 289; Mesudi, II, 480; Cevdet Paşa, I, 601; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 203; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, II, 267; Hizmetli, s. 507; Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, II, 354.

[868] Diyarbekri, II, 290.

[869] Diyarbekri, II, 290; Cevdet Paşa, I, 601; Hasan İbr. Hasan, *İslam Tarihi*, II, 354.

[870] Hitti, II, 302; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 122.

[871] Ahmed b. Hanbel, IV, 132; Taberi, *Zehâir*, s. 133; Heytemi, *Savâik*, s. 189; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 130.

[872] Taberi, *Zehâir*, s. 279; Muhammed Sabban, *İs'âfu'r-Râgibîn*, s. 116.

[873] Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 130.

[874] Diyarbekri, II, 290

Üçüncüsü: Bir başka açıdan, Hz. Hasan karakter olarak kan dökmeyi sevmeyen, halim selim ve barışsever yaratılışlı biriydi. Bu özelliğinden dolayı savaşmayı, karşılıklı düşmanlığın sürüp gitmesini istemiyordu. Onun bu özelliğini belirtmesi açısından Rasulullah'ın şu sözleri manidardır:

Mesudi, II, 480; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 405.

Diyarbekri, II, 290

Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 130.

Taberi, *Zehâir*, s. 279; Muhammed Sabban, *İs'âfu'r-Râgibîn*, s. 116.

Ahmed b. Hanbel, IV, 132; Taberi, *Zehâir*, s. 133; Heytemi, *Savâik*, s. 189; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 130.

Hitti, II, 302; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 122.

Diyarbakri, II, 290; Cevdet Paşa, I, 601; Hasan İbr. Hasan, *İslam Tarihi*, II, 354.

Diyarbakri, II, 290.

Diyarbakri, II, 289; Mesudi, II, 480; Cevdet Paşa, I, 601; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 203; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, II, 267; Hizmetli, s. 507; Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, II, 354.

İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 405.

Fığlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 283.

Batn: Uyluğun alt tarafı, karın ve her şeyin içi. Feyruzabadi, s. 1533.

Enbiyâ 21/109-111; Mesudi, II, 480.

Tekrar Medain'e döndü ve hilafeti Hz. Muaviye'ye teslim şartlarını kararlaştırıp bunları Medain dışında mevzilenen Muaviye öncü komutanı Abdullah b. Amir'e bildirdi. Askerleri artık eskisi gibi Hz. Peygamber'in (a.s.m.) veya halifelerin bir emri üzerine itaatle harekete geçtikleri gibi hareket etmiyorlardı. Bunlara yerine göre zor kullanacak ve onları cebredek yöneticiler, Muaviye gibi "*bir hükümdar-ı kahir*" gerekiyordu. Kısaca o, ordusuna güvenemediği için bu karara varmış ve Hz. Muaviye'ye bu konuda bir mektup yazmıştı. el-Kâmil'e göre o mektubunda şöyle diyordu:

"Arap topluluklarının çoğunluğu (onların yönetimi) elimdeydi. Benim sulh olduklarımla sulh oluyorlar, savaştıklarımla savaşıyorlardı. Ben, Yüce Allah'ın rızasını çok arzuladığımdan (ibtigâü li vechillah) ve Müslüman kanının dökülmemesi için onu terk ettim."

"Kûfeliler! Sizi nefsim üç özellikten dolayı unuttu: Babamı öldürmeniz, ağırlıklarımı yağmalamanız ve beni batnımdan (uyluğumdan ve içinizde) yaralamanız. İşte Muaviye'ye biat ettim, siz de onu dinleyiniz ve ona itaat ediniz."

"Hasan bendendir, Hüseyin Ali'dendir."

İkincisi: Sevad'da bulunan Enbar topraklarında iki rakip ordu karşılaşp birbirlerini gördükleri zaman; "*Hz. Hasan bildi ki; iki gruptan birisi, diğerinin çoğunu götürmedikçe (öldürmedikçe) asla galip olamayacaktır. Bunun üzerine o, maslahatı söz birliğinde ve*

savaşın bırakılmasında gördü.” Bunun üzerine Hz. Muaviye’ye bir takım şartlarla hilafeti bırakacağını bildiren mektubu yazdı.

Bu sözlerinde de ordusuna güvenmediğini ve onların yaptıklarından dolayı hilâfeti bıraktığını açıklamaktaydı.

Gerçekten Hz. Hasan sulhperver, halim, selim, centilmen ve beyefendi birisiydi. Onun karakteri, Rasulullah’ın bu yönünü miras almıştı. Bu karakteri de, hilafeti rızası ile kan dökmek için bırakmasına sebep oldu. Hz. Hüseyin ise atılgan, mücadeleci, cesur ve verdiği karardan dönmeyen bir karaktere sahipti. Dedesinin cesaret ve cömertliğine varis olmuştu. Onu Kerbela’da şehitliğe kadar götüren hali de bunu gösteriyordu.

“Eğer bana bunu (koyduğum şartları) verirsen; seni dinler ve sana itaat ederim. Sana gereken de verdiğin sözde durmandır.”

“Kûfeliler! Sizi nefsim üç özellikten dolayı unuttu: Babamı öldürmeniz, ağırlıklarımı yağmalamanız ve beni batnımdan (uyluğumdan ve içinizde) yaralamanız. İşte Muaviye’ye biat ettim, siz de onu dinleyiniz ve ona itaat ediniz.”

“Hasan’a gelince, onda benim heybetim/saygınlığım ve efendiliğim/seyyitliğim vardır, (bu onun olsun). Hüseyin’e gelince onda cesaretim/cüretim ve cömertliğim vardır, (bu da onun olsun).”

O, böylece iki büyük gücün ve iki kalabalık topluluğun barışını gerçekleştirmiş ve çok can alan nizayı ortadan kaldırmıştı. Bu noktadan, kısa hilafeti, neticesinin büyüklüğü bakımından pek önemlidir. Hulafâ-yı Râşidîn döneminde, *“Beşinci Halife”* olarak yer almaya liyakati vardır. Onun bu fitneyi ortadan kaldırma şerefini ve ümmete büyük faydasını ilan eder. Emeviler dönemi ve sonraki dönemlerdeki fetihlerde, bu sulhun ve *“Âmu’l- Cemâ’a = Birlik Yılı”* diye anılan bu senenin tesiri açıkça görülür.

“... Bundan sonra derim ki: Ey İnsanlar! Mutlaka Allah sizi bizlerin ilki ile hidayete erdirdi, bizlerin sonu ile de (Hz. Ali döneminde) kanlarınız döküldü. Mutlaka bu işin (fitne yıllarının) bir müddeti vardır ve celil olan Allah, Nebisine hitaben şöyle buyurdu: Eğer yüz çevirirlerse de ki: Ben artık size bildirilen (mahşerde toplanma ve mağlubiyet) yakın mı, uzak mı bilmiyorum. Mutlaka Allah, sözün açık olanını da gizlediklerinizi de iyi bilir. Bilmiyorum belki de o, (azabın

ertelenmesi) sizi denemek ve bir zamana kadar dünyada barındırmak içindir.”

5.

Hız. Hasan'ın Şartları

Hız. HASAN İLERİ SÜRDÜĞÜ şartları Hız. Muaviye'nin yerine getirmesine bağılı olarak, hilâfetten çekileceğini kendisine bildirdi. O şartlardan önemlileri şunlardı:

1) Hız. Muaviye; Medinelilerden, Hicazlılardan ve Iraklılardan hiç kimseyi, babası ve kendisi döneminde olanlardan dolayı suçlayıp cezalandırmayacaktı. Böylece Hız. Hasan, ordusunun ve Hız. Ali taraftarlarının can güvenliğini teminat altına alıyordu.^[875]

2) Borçlarına ve yaptığı harcamalarına karşılık, Kûfe devlet hazinesinde olan beş milyon dirhem/akçe kendisine bırakılacaktı.

3) Ayrıca Hız. Hasan'a her yıl geçimi için atâ/maaş verilecek, Ahvaz haracı her sene kendisine ödenecektir. Ayrıca kardeşi Hız. Hüseyin'e de iki milyon dirhem verilecektir.^[876]

4) Hilâfet merkezi ve yönetim tarafından Emevilerin mensup olduğu Abduşşems Oğullarına gösterilen yakınlık, Haşim Oğullarına da gösterilecek, onlara da aynı ihsanlarda bulunulacaktır.^[877]

Hız. Hasan şartlarını sıraladığı mektubu, Abdullah b. Amir aracılığı ile Hız. Muaviye'ye gönderdi. Hız. Muaviye ileri sürülen şartların hepsini kabul etti. Şartları kendi eliyle yazarak mühürledi ve yazdıklarını Hız. Hasan'a iade etti (25 Rebiülevvel 41 / 29 Temmuz 661). Hız. Hasan anlaşma durumunu öncü komutanı Sa'd b. Kays'a bildirdi ve onlar da savaş durumundan vazgeçtiler.^[878]

Kardeşi Hız. Hüseyin'le amca oğlu Abdullah b. Cafer; Hız. Hasan'ın sulh girişimine itiraz ettilerse de, o, Hız. Hüseyin'e, *"a'lemu bi'l-emri minke = Ben durumu senden daha iyi bilirim."* diyerek kararından dönmemişti.^[879]

Hız. Muaviye hicretin 42. yılının Rebiülevvel ayı sonlarında (25. günü) Kûfe'ye girdi. Hız. Hasan ve ordusu onu Kûfe dışında karşılamıştı. Kûfe Mescidi minberinde önce Hız. Hasan, sonra Hız. Muaviye bir konuşma yaptılar.^[880]

^[875] Diyarbekri, II, 290-291; Cevdet Paşa, I, 601; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefa*, s. 203; Fığlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 283.

[876] Onun, Hz. Ali'ye sebbetmeye son vermek, taraftarlarından hiç birisinin öldürülmemesi, Hz. Ali'ye şetm edildiğinin duyulması üzerine; ona şetm edilmemesini isteme gibi şartlar ileri sürdüğü de söylenir. bkz. İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, s. III, 405; Fığlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 283.

[877] Fığlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 283.

[878] Fığlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 283.

[879] İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 405; Cevdet Paşa, I, 601; Fığlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 283.

[880] Hz. Hasan'ın konuşmasından söz ettik. bkz. Mesudi, II, 470; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 405; Diyarbekri, II, 291.

3) Ayrıca Hz. Hasan'a her yıl geçimi için atâ/maaş verilecek, Ahvaz haracı her sene kendisine ödenecektir. Ayrıca kardeşi Hz. Hüseyin'e de iki milyon dirhem verilecektir.

4) Hilâfet merkezi ve yönetim tarafından Emevilerin mensup olduğu Abduşşems Oğullarına gösterilen yakınlık, Haşim Oğullarına da gösterilecek, onlara da aynı ihsanlarda bulunulacaktır.

1) Hz. Muaviye; Medinelilerden, Hicazlılardan ve Iraklılardan hiç kimseyi, babası ve kendisi döneminde olanlardan dolayı suçlayıp cezalandırmayacaktı. Böylece Hz. Hasan, ordusunun ve Hz. Ali taraftarlarının can güvenliğini teminat altına alıyordu.

Hz. Hasan şartlarını sıraladığı mektubu, Abdullah b. Amir aracılığı ile Hz. Muaviye'ye gönderdi. Hz. Muaviye ileri sürülen şartların hepsini kabul etti. Şartları kendi eliyle yazarak mühürledi ve yazdıklarını Hz. Hasan'a iade etti (25 Rebiülevvel 41 / 29 Temmuz 661). Hz. Hasan anlaşma durumunu öncü komutanı Sa'd b. Kays'a bildirdi ve onlar da savaş durumundan vazgeçtiler.

Kardeşi Hz. Hüseyin'le amca oğlu Abdullah b. Cafer; Hz. Hasan'ın sulh girişimine itiraz ettilerse de, o, Hz. Hüseyin'e, "*a'lemu bi'l-emri minke = Ben durumu senden daha iyi bilirim.*" diyerek kararından dönmemişti.

Hz. Muaviye hicretin 42. yılının Rebiülevvel ayı sonlarında (25. günü) Kûfe'ye girdi. Hz. Hasan ve ordusu onu Kûfe dışında karşılamıştı. Kûfe Mescidi minberinde önce Hz. Hasan, sonra Hz. Muaviye bir konuşma yaptılar.

İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 405; Cevdet Paşa, I, 601; Fıġlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 283.

Fıġlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 283.

Hız. Hasan'ın konuşmasından söz ettik. bkz. Mesudi, II, 470; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 405; Diyarbekri, II, 291.

Diyarbekri, II, 290-291; Cevdet Paşa, I, 601; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefa*, s. 203; Fıġlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 283.

Fıġlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 283.

Onun, Hız. Ali'ye sebbetmeye son vermek, taraftarlarından hiç birisinin öldürölmemesi, Hız. Ali'ye şetm edildiğinin duyulması üzerine; ona şetm edilmemesini isteme gibi şartlar ileri sürdüğü de söylenir. bkz. İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, s. III, 405; Fıġlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 283.

6.

Hilafeti Bırakmayla Gerçekleşenler

1) Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle İslam âleminde başlayan ve beş yıldır süren fitneye, kargaşaya ve iç savaşılara son verilmiş oldu.

2) Ayrıca Rasulullah kati ve sahih nakille bize ulaştırılan bir sözlerinde şöyle buyurmuştu: *“Gerçekten bu oğlum (Hasan) seyyiddir ve umulur ki Allah onunla müminlerden iki büyük grubun arasını düzeltecektir.”*^[881]

İhbar-ı bilgayb haberi onun hakkında, iki büyük orduyu sulh ettirmesiyle gerçekleşmiş oldu. Rasulullah Hz. Hasan daha küçükken bu sözleri söylemişti. Zaten Rasulullah vefat ettiğinde Hz. Hasan sekiz dokuz yaşlarındaydı.

3) Ayrıca bu barışla Hz. Peygamber'in verdiği bir başka haber de gerçek oldu. Rasulullah kâmil manada nübüvvet hilafetinin kendisinden sonra 30 yıl süreceğini açıklamış ve daha sonra yönetimin melikliğe/saltanata döneceğini bildirmişti.^[882]

4) Bu yıla *“Âmu'l-Cemâ'a = Birlik Yılı”* adı verildi. Böylece gerçekten, İslam âlemi birleşmişti.

5) Bu barışla iki taraf arasında vuku bulacak bir savaşta Müslüman kanının dökülmesi engellendi.^[883]

Daha sonra Hz. Hasan ailesiyle birlikte Medine'ye gitti ve hayatının daha sonraki kısmında orada yaşadı. 28 Safer 49 / 7 Nisan 669'da orada vefat etti.^[884]

6.1. Hz. Hasan'a Yöneltilen Eleştiriler:

Hz. Hasan'ın kendisini hilâfetten hal' etmesi çeşitli yorumlara sebep olmuştur:

1) Özellikle taraftarlarından; yaptığı şeyi doğru bulmayanlar vardı ve ona şöyle diyorlardı:

“Yâ 'âre'l- müminin, sevvedte vücûhe'l-mü'minîn = Ey müminlerin arı (utancı), müminlerin yüzünü kara ettin.”

O da bunlara karşılık şöyle diyordu:

“El-’âru hayrun mine’n-nâr = Ar nârdan/ateşten daha hayırlıdır.” [885]

2) Şamlılarla ölümüne savaşmayı göze almış 12.000 sadık askeri de, onun barış haberi gelince durumu şöyle değerlendirmişlerdi: *“Sulh haberi bize gelince gayz ve üzüntüden dolayı gücümüz kırıldı.”*

Hz. Hasan Kûfe’ye dönünce, bunlardan Süfyan b. Ebu Leyla Hz. Hasan’a şunları söyledi:

“Es-selâmu ‘aleyke yâ müzille’l-müminîn = Selam sana ey müminleri zillete düşüren.” Hz. Hasan bu ağır söze ve eleştiriye karşılık ona şöyle demişti:

“Ebu Amr öyle deme, ben müminleri zillete düşürmedim. Velâkin kerihü en aktulekum fi talebi’l-mülk = Lakin mülk (yöneticilik) isteği ile sizi öldürmeyi kötü gördüm.” [886]

3) Hz. Hasan bu cevaplardan ayrı olarak müminlerin idaresini üstlenmekten niçin vazgeçtiğini ve hilafeti bırakmasını şöyle de değerlendirirdi:

“Bana fayda ve zarar veren şeyleri bildiğimden beri, Muhammed ümmetinin yönetimini üzerime almamı, bu hususta çok kan dökülmesinden dolayı arzu etmedim.”

O, başkent Kûfe’den Medine’ye gelip yerleştiği günlerde konuyla ilgili olarak şöyle demişti:

“Arap toplulukları (onların yönetimi) benim elimdeydi. Benim sulh olduğumla sulh oluyorlar, savaştıklarımla savaşıyorlardı. Ben onları (yönetimlerini) Yüce Allah ‘ın rızasını çok istemek ve Müslüman kanını dökmek için bıraktım.” [887]

Ayrıca Hz. Hasan; Hz. Hüseyin’e verdiği cevabında, Kûfe’deki konuşmasında ve kendisine serzenişte bulunanlara verdiği cevaplarda hilafetten niçin çekildiğini ve bunun sebeplerini açık seçik ortaya koymuştu.

[881] Diyarbekri, II, 290; Mansur Ali, III, 306; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, II, 268; Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, II, 354; Fırlı, “Hasan”, *DİA*, XVI, 283.

[882] Mesudi, II, 475; Cevdet Paşa, I, 601; Hitti, II, 302; Bilmen, *Ashâb-ı Kirâm Hakkında*, s. 52; Sarıcık, *Dört Halife ve Emeviler Döneminden*, s. 55; Sıffîn Savaşı Nasıl Bir Savaştı? Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 274; Hasan İbrahim Hasan, II, 354.

[883] Fiğlalı, “Hasan”, *DİA*, XVI, 283.

[884] bkz. Fiğlalı, “Hasan”, *DİA*, XVI, 283.

[885] Diyarbekri, II, 290.

[886] Diyarbekri, II, 290, Krş. İbnü'l-Esir, el-Kâmil, III, 407; Hasan İbr. Hasan, *İslam Tarihi*, II, 354.

[887] Diyarbekri, II, 290.

“Ebu Amr öyle deme, ben müminleri zillete düşürmedim. Velâkin kerihü en aktulekum fi talebi'l-mülk = Lakin mülk (yöneticilik) isteği ile sizi öldürmeyi kötü gördüm.”

“Arap toplulukları (onların yönetimi) benim elimdeydi. Benim sulh olduğumla sulh oluyorlar, savaştıklarımla savaşıyorlardı. Ben onları (yönetimlerini) Yüce Allah 'ın rızasını çok istemek ve Müslüman kanını dökmek için bıraktım.”

2) Ayrıca Rasulullah kati ve sahih nakille bize ulaştırılan bir sözlerinde şöyle buyurmuştu: *“Gerçekten bu oğlum (Hasan) seyyiddir ve umulur ki Allah onunla müminlerden iki büyük grubun arasını düzeltecektir.”*

“El-'âru hayrun mine'n-nâr = Ar nârdan/ateşten daha hayırlıdır.”

3) Ayrıca bu barışla Hz. Peygamber'in verdiği bir başka haber de gerçek oldu. Rasulullah kâmil manada nübüvvet hilafetinin kendisinden sonra 30 yıl süreceğini açıklamış ve daha sonra yönetimin melikliğe/saltanata döneceğini bildirmişti.

Daha sonra Hz. Hasan ailesiyle birlikte Medine'ye gitti ve hayatının daha sonraki kısmında orada yaşadı. 28 Safer 49 / 7 Nisan 669'da orada vefat etti.

Mesudi, II, 475; Cevdet Paşa, I, 601; Hitti, II, 302; Bilmen, *Ashâb-ı Kirâm Hakkında*, s. 52; Sarıcık, *Dört Halife ve Emeviler Döneminden*, s. 55; Sıffîn Savaşı Nasıl Bir Savaş? Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 274; Hasan İbrahim Hasan, II, 354.

Diyarbekri, II, 290; Mansur Ali, III, 306; Heyet, *Doğuştan Günümüze*, II, 268; Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, II, 354; Fiğlalı, “Hasan”, *DİA*, XVI, 283.

Diyarbekri, II, 290, Krş. İbnü'l-Esir, el-Kâmil, III, 407; Hasan İbr. Hasan, *İslam Tarihi*, II, 354.

Diyarbekri, II, 290.

bkz. Fiğlalı, “Hasan”, *DİA*, XVI, 283.

Fiğlalı, “Hasan”, *DİA*, XVI, 283.

Diyarbakri, II, 290.

5) Bu barışla iki taraf arasında vuku bulacak bir savaşta Müslüman kanının dökülmesi engellendi.

7.

Saltanat Tarzı ve Hz. Sa'd'ın Sözleri

HZ. HASAN KENDİSİNİ hilafetten hal' etmesiyle, Hz. Ebu Bekir'le başlayan otuz yıllık Raşit Halifeler (el-Hulafâu'r-Râşidûn) dönemi sona ermişti. Böylece meliklik/saltanat elbisesine bürünen ve nübüvvet hilafetinden bazı farkları olan bir diğer yönetim tarzı başlamıştı.^[888] Sahabeden de Muaviye'nin hilâfetini böyle değerlendirenler vardı. Sa'd b. Ebi Vakkas bunlardan biridir. O, Aşere-i Mübeşşere'dendi, önceki halifelerin dönemini görmüş ve yaşamıştı. Hatta Hz. Ömer döneminde Kadisiye'de başkomutanlık yapıp Sasani Devletine son veren orduyu idare etmişti. Tebrik için Hz. Muaviye'nin huzuruna girince kendisine şöyle söylemişti: *“Esselâmu aleyke eyyühel-melik = Selam sana ey melik/sultan!”*

Sa'd'a göre o, kendinden önceki Raşid halifeler gibi bir *“Emiru'l-Mü'minin / Müminlerin Yöneticisi”* değil, bir melikti. Yani onun yönetim tarzı, devleti idari şekli, yönetme üslûbu, saray hayatı ve diğer özellikleri bunu gösteriyordu. Bütün bu uygulamara göre o bir padişahı ve bir melikliği hatıra getiriyordu. Onun melik adlandırması üzerine Hz. Muaviye güldü:

“Ey Ebu İshak, ‘Yâ Emira'l-Mü'minîn’ desen olmaz mı?”

Rasulullah'ın dayısı Sa'd bunun üzerine şöyle karşılık verdi:

“Gerçekten sen bunu (bu sözleri makamına) memnun olarak mı söylüyorsun? Vallahi ben, senin makamına intisap olunsam memnun olmam.”^[889]

Gerçekten Sa'd b. Ebi Vakkas'ın belirttiği gibi, onun hilafeti ile Hulafâ-yı Raşidîn'in hilafetleri arasında büyük fark vardı. O asabiyetle, bir takım siyasi manevralarla ve bir bakıma zorla hilafete gelmişti. Şimdi artık mülk ve saltanatın zımnında var olan bir hilafet vardı.^[890] Fakat Hz. Sa'd gibi Sahabelerin kendilerine biat etmesi de yönetimini meşrulaştırmıştı. Şu kadar var ki, Hz. Sa'd ve benzerleri bu tarz bir yöntemin başında olmayı istemiyorlardı.

[888] Mesudi, II, 478; Diyarbekri, II, 290; Cevdet Paşa, I, 602-604; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 203; Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, II, 354; Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 274.

[889] Cevdet Paşa, I, 602; krş. Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, II, 354.

[890] Cevdet Paşa, I, 602; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefa*, s. 203 vd.

HZ. HASAN KENDİSİNİ hilafetten hal' etmesiyle, Hz. Ebu Bekir'le başlayan otuz yıllık Raşit Halifeler (el-Hulafâu'r-Râşidûn) dönemi sona ermişti. Böylece meliklik/saltanat elbisesine bürünen ve nübüvvet hilafetinden bazı farkları olan bir diğer yönetim tarzı başlamıştı. Sahabeden de Muaviye'nin hilâfetini böyle değerlendirenler vardı. Sa'd b. Ebi Vakkas bunlardan biridir. O, Aşere-i Mübeşşere'dendi, önceki halifelerin dönemini görmüş ve yaşamıştı. Hatta Hz. Ömer döneminde Kadisiye'de başkomutanlık yapıp Sasani Devletine son veren orduyu idare etmişti. Tebrik için Hz. Muaviye'nin huzuruna girince kendisine şöyle söylemişti: "*Esselâmu aleyke eyyühel-melik = Selam sana ey melik/sultan!*"

"Gerçekten sen bunu (bu sözleri makamına) memnun olarak mı söylüyorsun? Vallahi ben, senin makamına intisap olunsam memnun olmam."

Cevdet Paşa, I, 602; krş. Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, II, 354.

Mesudi, II, 478; Diyarbekri, II, 290; Cevdet Paşa, I, 602-604; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefâ*, s. 203; Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, II, 354; Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 274.

Cevdet Paşa, I, 602; Muhammed Hudari, *İtmâmu'l-Vefa*, s. 203 vd.

Gerçekten Sa'd b. Ebi Vakkas'ın belirttiği gibi, onun hilafeti ile Hulafâ-yı Raşidîn'in hilafetleri arasında büyük fark vardı. O asabiyetle, bir takım siyasi manevralarla ve bir bakıma zorla hilafete gelmişti. Şimdi artık mülk ve saltanatın zımnında var olan bir hilafet vardı. Fakat Hz. Sa'd gibi Sahabelerin kendilerine biat etmesi de yönetimini meşrulaştırmıştı. Şu kadar var ki, Hz. Sa'd ve benzerleri bu tarz bir yöntemin başında olmayı istemiyorlardı.

8.

Hilafet Niçin

Âl-i Beyt'te Devam Etmedi?

HZ. HASAN'IN HİLAFETTEN vazgeçmesi konusunda şu soru akla gelmektedir: “Niçin hilafet, Âl-i Beyt'te kalmadı ve onlarla devam etmedi. Hâlbuki onlar buna lâayık kimselerdi. Bunun hikmeti nedir?”

Peygamber Efendimiz (a.s.m.), vefatından birkaç ay önce, Veda Haccı'ndan dönerken Müslümanlara, kendinden sonra sapıtmamaları iki önemli şeyi (es-sakaleyn) bıraktığını belirtmişti: “*Kur'an ve Sünnet*” veya “*Kur'an ve Âl-i Beyt.*”^[891] Buradan anlaşılıyor ki; “*Âl-i Beyt*” ve “*Manevi Âl-i Beyt*” sayılan ulema ve muttaki müminlerin baş görevi; iman ve islam hakikatlerini, sünnet denen Hz. Peygamber yolunu ve Kur'an'ın ahkâmını muhafaza etmektir. Ehl-i Beyt'in asıl vazifesi de budur.

Oysa dünya saltanatı ve yöneticilik, Âl-i Beyt'i bu ulvi görevden uzaklaştırıcı olabilirdi. Özellikle devlet başkanlığı ve siyasetin başında olmak gibi durumlar ve büyük dünya makamları aldatıcıdır. Hilâfete ve saltanat başına geçenin, kendini siyasi atmosferin ihlâs ve samimiyeti olumsuz etkileyen etkisinden ve bu büyük makamın aldatıcılığı ve hatalarından kurtarabilmesi için özellikle şu iki şeyi kendinde bulundurması gerekir:

Birincisi: Ya o kimse, Hz. Peygamber gibi ismet sıfatını taşımalı ki, züht, ihlâs ve samimiyeti zedeleyen bu makamın debdebesine, şan ve şöhretine kanmasın. O makamı “*hizmet yeri*” görüp, hilafet ve yöneticilik görevinin gereğini hakkıyla yapabilsin. Hz. Peygamber ve onun yolundan giden Dört Raşit Halife büyük oranda bunu başarabilmişti. Özellikle ilk iki halife bu yolda en ileriydiler. Onlar birer peygamber değildiler, ama Hz. Peygamber gibi yapıyorlar, yaşıyorlar ve davranıyorlardı.

İkincisi: Halife ve yönetici olan “*Nübüvvet Hilafeti*”nin en mükemmel temsilcileri olan “*Hulafâ-yı Râşidîn*” gibi olmalıdır. Bunların ve genelde diğer sahabenin önemli bir özelliği “*züht*” idi.^[892] Yani dünyayı ve dünya sayılan şeyleri “*kalben terk*” ve sevgilerini

kalpten çıkarmak. Dünya ve dünya sayılanlar; makamlar, servet ve zenginliktir. Dünyanın konforu ve câzibesi gibi şeylerdir.

Dünya ve mâfihayı istemeyen ve kalben terk eden insan, ancak hilafet, saltanat ve büyük makamların aldatıcılığından, zulümden, tarafgirlikten, inhiraf ve sapmalardan kendisini muhafaza edebilir. Zaten sahabenin faziletinin önemli bir sebebi de, diğer insanlardan daha zahit olmalarıdır. Bu özellik Hulafâ-yı Râşidîn'de başta gelen ve öne çıkan bir vasıftı. Onların daha sonraki zamanda iki benzeri, Emevi halifesi Ömer b. Abdülaziz ve Abbasi halifelerinden Mehdi'dir.

Mısır'da Âl-i Beyt namına kurulan Şii Fatımi Hilafeti (Ubeydiler) ve halifelerinin durumu, Afrika'daki Muvahhidiler ve İran'daki Safeviler gösteriyor ki; dünya saltanatı Âl-i Beyt'i yanılma ve inhiraflara itebilmekte, onlara yaramamaktadır. Genel olarak bu devletlerin tarihlerine göz atılırsa bu açıkça görülecektir.

Yöneticilik ve saltanat Âl-i Beyt'e imana ve İslam'a hizmeti, Rasulullah'ın açtığı çığı/yolu muhafazayı unutturabilmekte ve onları dünyevileştirmektedir. İşte bu önemli hikmetten dolayı; Âl-i Beyt-i Nebevi, hilafet ve saltanatta devam etmedi. Saltanat ve hilafetten uzak kaldı. Böylece İslamiyet'e ve Kur'an'a daha ciddi ve daha güzel sarıldı, dine daha iyi hizmette bulundu.

Onların bu durumda, Kur'an'a ve sünnetin muhafazasına ciddi hizmetlerine, daha güzel ve yüksek hizmette bulunmalarına tarihi şahitler de vardır: Hz. Hasan soyundan gelen kutuplar ve bunlar içinde yer alan Abdulkadir Geylani,^[891] Hz. Hüseyin'in neslinden gelen imamlar hep bu davaya şahittir. Özellikle Zeynel Abidîn ve Câfer-i Sadık, imana ve Kur'an'a hizmetleri ve ilimleri ile Rasul-i Ekrem'in birer önemli vârisi olduklarını göstermişlerdir.

^[891] Kaynaklar için bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 45 vd.

^[892] Züht istememekte, hırs ise istemekte en ileri noktadır.

^[893] Hitti, II, 672 vd.; Ricâlu'l-Gayb, Abdallar, İmamlar, Ayâr, Ebrâr, Evtâd, Nukabâ, Kutub ve Gavs için bkz. Mez, 19. bl. s. 343; Bardakçı, s. 146, 150.

Peygamber Efendimiz (a.s.m.), vefatından birkaç ay önce, Veda Hacci'ndan dönerken Müslümanlara, kendinden sonra sapıtmamaları iki önemli şeyi (es-sakaleyn) bıraktığını belirtmişti: “Kur'an ve Sünnet” veya “Kur'an ve Âl-i Beyt.” Buradan anlaşılıyor ki;

“Âl-i Beyt” ve “Manevi Âl-i Beyt” sayılan ulema ve muttaki müminlerin baş görevi; iman ve islam hakikatlerini, sünnet denen Hz. Peygamber yolunu ve Kur’an’ın ahkâmını muhafaza etmektir. Ehl-i Beyt’in asıl vazifesi de budur.

İkincisi: Halife ve yönetici olan “Nübüvvet Hilafeti”nin en mükemmel temsilcileri olan “Hulafâ-yı Râşidîn” gibi olmalıdır. Bunların ve genelde diğer sahabenin önemli bir özelliği “züht” idi. Yani dünyayı ve dünya sayılan şeyleri “kalben terk” ve sevgilerini kalpten çıkarmak. Dünya ve dünya sayılanlar; makamlar, servet ve zenginliktir. Dünyanın konforu ve câzibesi gibi şeylerdir.

Hitti, II, 672 vd.; Ricâlu’l-Gayb, Abdallar, İmamlar, Ayâr, Ebrâr, Evtâd, Nukabâ, Kutub ve Gavs için bkz. Mez, 19. bl. s. 343; Bardakçı, s. 146, 150.

Züht istememekte, hırs ise istemekte en ileri noktadır.

Kaynaklar için bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 45 vd.

Onların bu durumda, Kur’an’a ve sünnetin muhafazasına ciddi hizmetlerine, daha güzel ve yüksek hizmette bulunmalarına tarihi şahitler de vardır: Hz. Hasan soyundan gelen kutuplar ve bunlar içinde yer alan Abdulkadir Geylani, Hz. Hüseyin’in neslinden gelen imamlar hep bu davaya şahittir. Özellikle Zeynel Abidîn ve Câfer-i Sadık, imana ve Kur’an’a hizmetleri ve ilimleri ile Rasul-i Ekrem’in birer önemli vârisi olduklarını göstermişlerdir.

9.

Hız. Hasan Niçin Çok Evlendi?

SORU: HZ. HASAN ÇOK EVLENİP boşanmasıyla da üne sahiptir. Hatta bir ara babası Hız. Ali bu yüzden, onun evlendiğı kadınların kabilelerinin kendi ailesine karşı düşman olacaklarından korkarak, Kûfelilere açıkça oğluna kız vermemelerini söylemiştir.^[894] Keyfi eş boşamak Allah Teala'nın helal kıldığı, ama hoşlanmadığı şeydir. Onun için bu boşamalar keyfi mi, yoksa zaruri bir sebebe mi bağlıdır? Zaruri ise sebeplerini ve konuyu açıklar mısınız?

Bu soruya farklı açılardan bakılarak şöyle cevap verilebilir:

1) Cahiliyede çok kadınla evlenmek (ve boşanmak) bir gelenektir. Onlar kadın vasıtasıyla *“mal ve mülk ve çok erkek çocuk sahibi olmak”* gibi sebeplerle poligamiyi (teaddüd-i zevcât) benimsemiş olmalıdırlar. O zamanlar, özellikle erkek çocuk önemliydi. Çünkü kabile içinde ailenin gücüydü. Toplumda ezilmeme, intikam alma ve mensup olunan kabilenin güçlü kılınması, erkek çocuklarla mümkün oluyordu.

Erkek çocuk *“zenginlik, (ticaret) savaş ve baskınlar”* için gerekli ve vazgeçilmezdi. Nesil de erkek çocuktan devam ediyordu. Onlar; erkek çocukları bir şeref sayarak kendilerine nispet ediyorlardı.^[895] Ayetler ve Hız. Peygamber'in (a.s.m.) uygulaması, cahiliyenin sınırsız poligamisini dörde indirmiş ve aynı anda en fazla dört hanımla sınırlandırmıştı. Ayrıca ayet, birden çok evlenmeyi adaletle bağli kılmıştı. Artık kadınlara adalet edememekten korkan, tek kadınla evlenecekti. Bu konuda Nisa suresi üçüncü ayetinde şöyle buyruluyordu:

“(Evleneceğiniz kadınlara) haksızlık etmekten korkarsanız bir tane alın yahut sahip olduğunuz (cariyelerle) yetinin.”^[896]

2) Nisa suresinin bu konudaki ayetleri nazil olunca, Hız. Peygamber dörtten çok hanımı olanların dördünü alıkoymalarını ve diğerlerini boşamalarını istemiştir. Mesela, sekiz hanımı olan Kays b. Haris, durumu Hız. Peygamber'e danışmış ve onun aydınlatması ile

hanımlarından dördünü boşamıştır. Taifli Ğaylan b. Seleme'nin on veya on bir hanımı vardı. O da sınırlamaya ve yeni kurala uyarak, hanımlarından dördü hariç diğerlerini boşamıştı.^[897]

3) Ayet-i kerimelerin hükümlerine göre; evlenmek helal ve mubah olduğu gibi, boşanmak da helaldir. Hatta henüz zifafa girmeden düğün günü de boşanma gerçekleşebilir. Asr-ı Saadet'te bunun örnekleri de vardır.^[898] Hadis kitaplarının nikâh konularına bakılırsa, hadisler ışığında bu tür boşanmanın da bir helal olduğu görülecektir.

4) Sahabeden zaman zaman hanımlarını boşayanlar olduğu gibi, Hz. Peygamber de Ğıfar Oğullarından bir kadını, evlendikleri gün, henüz zifafa girmeden, teninde gördüğü baras (beyazlık) hastalığından dolayı boşamıştır. Ayrıca Hz. Peygamber zaman zaman farklı sebeplerle eşlerin boşanabileceğini de belirtmiştir.^[899] Mesela şu söz ona aittir:

“Eğer kadını (tamamen) doğrultmaya kalkarsan kırarsın, onun kırılması da talakı/boşanmasıdır.”^[900]

5) İslam'a göre boşanma helal olmakla birlikte, hoş karşılanmayan ve kerih görülen bir hukuki uygulama ve eylemdir. Hatta Hz. Peygamber, *“Allah'a karşı helallerin en buğzlu olanı boşanmadır.”* buyurarak,^[901] gelişi güzel, düşüncesizce, fevri, haklı gerekçelere dayanmayan, eften püften sebeplerle ve ufak tefek kusurlarla boşanmaların yerinde olmadığına işaret etmiştir. Fakat bu tür tavsiyeler, boşanma konusunda ideal ve mükemmel olanın gerçekleşmesine yöneliktir.

Her Müslüman'ın her konuda ideali ve en güzeli yapması ve ona ulaşması mümkün değildir. O zaman, hiçbir kimsenin hata, kusur, mekruh ve günah işlememesi gerekir. Mubah da olsa evla olmayanı değil, hep evla olanı yapması gerekir. O zaman toplumda hata, kusur ve günah işleyen kalmaz; ama bu mümkün değildir ve hiçbir çağda böyle bir durum da gerçek olmamıştır. Hz. Hasan'ın da boşama konusunda hep ideal ve evla olanı yapma konumunda olmadığı kanaatindeyiz. Bu durum onun kişisel bir zaafı olarak da görülebilir. Fakat işlediği keyfi de olsa *“bir haram ve İslamî yasak”* değildir.

Boşanmanın buğza sebep olması; eşlere –veya eşlerden birine– büyük bir psikolojik darbe olması, geride kalan çocukların durumu, boşanan kadın veya erkeğin boşanma sonrası düşebileceği zor veya

uygunsuz durumlar, dul eşlerin harama düşme ihtimali, eşlerin aileleri arasında karşılıklı kin ve düşmanlık doğurması gibi durumlardan dolayıdır.

6) O zamanlar evlilik ve boşanmalar daha kolaydı ve bu açıdan da boşanmalar çok olabiliyordu.

7) Hz. Hasan çok boşayan biridir ve böyle olduğundan kendisine “*Mıtlak / Çok boşayan*” unvanı verilmiştir. Onun “*Mücteba, Takiy, Zekiy, Sıbt*” gibi unvanları da vardır. Kendisinin “*doksan veya yüz kadar*” kadınla evlendiği şayiası ve abartısı dillerde dolaşır. Hatta bunlar bazı kitaplara bile girmiştir.^[902] Şii müellif İbn-i Şehrub’a göre, ayrıca onun 250-300 cariyesi olmuştur.^[903] Bize göre bunlar, sadece gerçek olmayan şayia, söylenti ve rivayetlerdir. Halk muhayyilesinin ve Hz. Hasan’ı bir lider ve peygamber torunu olarak gözünde büyütenlerin ürettiği gerçek dışı yakıştırmalar, mübalağa ve abartmalardır. Hatta bunlara destanımsı öğeler de denebilir.

Benzer durumlar diğer imamlar ve büyükler için de zaman zaman söz konusu olan şeylerdir. Mesela Kırgız destanlarında Hz. Ali, Kırgız destan kahramanları gibi altmış batman (beldelere göre iki-sekiz okka arasında değişebilen bir tahıl ölçüsü) zırh taşır, bir oturuşta beş koyun yer, taslarla kırmızı içer ve Kırgızlar gibi boz kısraklar kurban eden bir batır/bahadır ve alperendir. Türkistan’ı o fethetmiştir ve Türklerden de kız almıştır.^[904] Oysa bu söylenenlerin hiçbirisi tarihi gerçeklerle bağdaşmaz, Hz. Ali’yi sevenlerin kendilerince onu büyük göstermek için hayallerinde olgunlaştırıp yaydıkları şeylerdir.

Hz. Hasan konusunda müstakil bir araştırma yapan Bakır Şerif el-Kuraşi, onun ancak “*on üç kadınla*” evlendiğini tespit etmiştir.^[905]

Evlilikleri gibi, Hz. Hasan’ın çocukları konusunda da birbirinden farklı rivayetler vardır. Bunların kızlı erkekli olarak sayıları, 12, 13, 15, 16, 19, 20 ve 23 olarak zikredilir. Cevdet Paşa’ya göre çocuklarının on beşi erkek, sekizi kızdır. Hz. Hasan’ın adı belli çocuklarının sayısı on ikidir. Bunlar, Zeyd, Hasan, Kasım, Ebu Bekir, Abdullah, Amr, Abdurrahman, Hüseyin, Muhammed, Yakup, İsmail ve Talha’dır.^[906] Hz. Hasan’ın soyu Hasan’ı-Müsenna ve Zeyd’den devam etmiştir.

8) Hz. Hasan'ın çok boşaması, kaynaklarda yer aldığı gibi başta babası tarafından hoş karşılanmıyordu. Hz. Ali bir gün Kûfeliler'e şöyle demişti:

“Kufeliler! Hasan'ı evlendirmeyin (ona kız vermeyin). Çünkü o çok boşayan bir adamdır (racülün mıtlak).”

Bunun üzerine Hemedanlı birisi şöyle demişti:

“Mutlaka onu evlendireceğiz. O razı olduğunu (nikâhında) tutar, razı olmadığını boşar.”^[907]

Kanaatimizce Hz. Ali, oğlunun tutumu hakkındaki uyarı ve eleştirisinde doğru, makul ve dengelidir. Hemedanlı'nın sözüne bakılırsa o, ufak tefek sebepleri ve memnuniyetsizlikleri boşama sebebi olarak görmekte ve hanımlarını boşamaktadır. Bir başka deyişle o hanımlarından kolay memnun olan birisi değildir. Bu duruma sebep, Hz. Hasan'ın titizliği ve mükemmeliyetçiliği olabilir. Hz. Ali halkı “onaylamadığı boşama zaafına” karşı uyarmaktadır.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz:

Kanaatimizce Hz. Hasan, ondan fazla kadınla evlilik yapmış ve boşadığı kadınlar da olmuştur. Boşamalarında ne gibi sebeplerin rol oynadığını bilmemekteyiz. Onun boşamaları, Hz. Ali'nin yaklaşımı ve sözleri nazara alınırsa, pek tasvip edilmemekte ve hoş görülmemektedir. Şu kadar var ki bu durum “büyük bir hata, haram ve günah olarak” da görülmemelidir. Bu hal belki de onun “kişisel bir zaafı”dır. O, boşama eyleminde helal dairesinden çıkmış değildir, orada kalmakla birlikte, evla olmayanı veya mekruhu işlemiş olabilir. Şunu da hatırlatalım ki, Sahabeler de insandırlar; mekruhları, hoş gitmeyen şeyleri ve hatta büyük günahları da işleyebilirler. Onlar kusursuz ve günahsız insanlar değillerdir.

O “günün şartları ve tarihselliği içinde”, Hz. Hasan'ın ondan çok kadınla evlenmesi ve boşamalarda bulunması, çok önemsenecek ve abartılacak bir husus değildi. Mesela babası Hz. Ali de, dokuz kadınla evlenmişti. Bu hanımlarından on dört erkek, on sekiz kız çocuğu olmuştu.^[908] Ama o evliliklerinden dolayı çağının insanlarınca ayıplanmamıştı. İlk halife Hz. Ebu Bekir'in dört hanımından altı çocuğu olmuştu.^[909] Hz. Ömer sekiz kadınla evlenmiş ve hanımlarından üçünü boşamıştı.^[910] Diğer sahabe hayatları araştırılırsa, bu konuda başka örnekler de bulunabilir.

- [894] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubalâ*, III, 267.
- [895] Sarıcık, *Cahiliye*, s. 261-262, 265.
- [896] *Nisa*, 4/3; Heyet, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, s. 76;
- [897] İbn-i Kesir, *Tefsir*, I, 441; Sarıcık, *Cahiliye*, s. 265-266; Hamidullah, II, 715 vd.
- [898] *Bakara*, 2/227-231; *Nisa*, 4/3, 20; *Talak*, 65/1-2; *Ahzab*, 33/50; *Mümtehhine*, 60/10-11; Mansur Ali, II, 315, 325, 327.
- [899] Mansur Ali, II, 327.
- [900] *Ahzab*, 33/49, 51; Mansur Ali, II, 315.
- [901] Mansur Ali, II, 337.
- [902] Heytemi, *Savaik*, s. 137.
- [903] İbn-i Şehrub, III, 141-205; İbrahim el-Musevi, I, 141, 145.
- [904] Erşahin, "SSBC'de İslami İnancın Korunmasında Hz. Ali Kültünün Rolü", *Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali*, s. 261, 263-264.
- [905] Fığlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, s. 283; (Bakır Şerif el-Kuraşi, *Hayatu'l-İmam el Hasan bin Ali*, Beyrut 1983, II, 433-460).
- [906] Cevdet Paşa, I, 616. Fığlalı, "Hasan", *DİA*, XVI, 283,
- [907] Heytemi, *Savaik*, s. 136-137 (İbn-i Sad'ın *Tabakat*'ından) ; Ebul-Fida, VIII, 38; Yakubi, II, 228.
- [908] Murat Sarıcık, *Dört Halife*, II, 191-194.
- [909] *a.g.e.*, I, 199-2001.
- [910] *a.g.e.*, I, 415-416.

2) Nisa suresinin bu konudaki ayetleri nazil olunca, Hz. Peygamber dörtten çok hanımı olanların dördünü alıkoymalarını ve diğerlerini boşamalarını istemiştir. Mesela, sekiz hanımı olan Kays b. Haris, durumu Hz. Peygamber'e danışmış ve onun aydınlatması ile hanımlarından dördünü boşamıştır. Taifli Ğaylan b. Seleme'nin on veya on bir hanımı vardı. O da sınırlamaya ve yeni kurallara uyarak, hanımlarından dördü hariç diğerlerini boşamıştı.

7) Hz. Hasan çok boşayan biridir ve böyle olduğundan kendisine "*Mıtlak / Çok boşayan*" unvanı verilmiştir. Onun "*Mücteba, Takiy, Zekiy, Sıbt*" gibi unvanları da vardır. Kendisinin "*doksan veya yüz kadar*" kadınla evlendiği şayiyesi ve abartısı dillerde dolaşır. Hatta bunlar bazı kitaplara bile girmiştir. Şii müellif İbn-i Şehrub'a göre, ayrıca onun 250-300 cariyesi olmuştur. Bize göre bunlar, sadece gerçek olmayan şayia, söylenti ve rivayetlerdir. Halk muhayyilesinin

ve Hz. Hasan'ı bir lider ve peygamber torunu olarak gözünde büyütenlerin ürettiği gerçek dışı yakıştırmalar, mübalağa ve abartmalardır. Hatta bunlara destanımsı öğeler de denebilir.

7) Hz. Hasan çok boşayan biridir ve böyle olduğundan kendisine “*Mıtlak / Çok boşayan*” unvanı verilmiştir. Onun “*Mücteba, Takiy, Zekiy, Sıbt*” gibi unvanları da vardır. Kendisinin “*doksan veya yüz kadar*” kadınla evlendiği şayiası ve abartısı dillerde dolaşır. Hatta bunlar bazı kitaplara bile girmiştir. Şii müellif İbn-i Şehrub'a göre, ayrıca onun 250-300 cariyesi olmuştur. Bize göre bunlar, sadece gerçek olmayan şayia, söylenti ve rivayetlerdir. Halk muhayyilesinin ve Hz. Hasan'ı bir lider ve peygamber torunu olarak gözünde büyütenlerin ürettiği gerçek dışı yakıştırmalar, mübalağa ve abartmalardır. Hatta bunlara destanımsı öğeler de denebilir.

SORU: HZ. HASAN ÇOK EVLENİP boşanmasıyla da üne sahiptir. Hatta bir ara babası Hz. Ali bu yüzden, onun evlendiği kadınların kabilelerinin kendi ailesine karşı düşman olacaklarından korkarak, Kûfelilere açıkça oğluna kız vermemelerini söylemiştir. Keyfi eş boşamak Allah Teala'nın helal kıldığı, ama hoşlanmadığı şeydir. Onun için bu boşamalar keyfi mi, yoksa zaruri bir sebebe mi bağlıdır? Zaruri ise sebeplerini ve konuyu açıklayabiliriz?

O “günün şartları ve tarihselliği içinde”, Hz. Hasan'ın ondan çok kadınla evlenmesi ve boşamalarda bulunması, çok önemsenecek ve abartılacak bir husus değildi. Mesela babası Hz. Ali de, dokuz kadınla evlenmişti. Bu hanımlarından on dört erkek, on sekiz kız çocuğu olmuştu. Ama o evliliklerinden dolayı çağının insanlarıncaya ayıplanmamıştı. İlk halife Hz. Ebu Bekir'in dört hanımından altı çocuğu olmuştu. Hz. Ömer sekiz kadınla evlenmiş ve hanımlarından üçünü boşamıştı. Diğer sahabe hayatları araştırılırsa, bu konuda başka örnekler de bulunabilir.

Erkek çocuk “*zenginlik, (ticaret) savaş ve baskınlar*” için gerekli ve vazgeçilmezdi. Nesil de erkek çocuktan devam ediyordu. Onlar; erkek çocukları bir şeref sayarak kendilerine nispet ediyorlardı. Ayetler ve Hz. Peygamber'in (a.s.m.) uygulaması, cahiliyenin sınırsız poligamisini dörde indirmiş ve aynı anda en fazla dört hanımla sınırlandırmıştı. Ayrıca ayet, birden çok evlenmeyi adaletle bağli kılmıştı. Artık kadınlara adalet edememekten korkan, tek kadınla

evlenecekti. Bu konuda Nisa suresi üçüncü ayetinde şöyle buyruluyordu:

Hız. Hasan konusunda müstakil bir araştırma bir yapan Bakır Şerif el-Kuraşı, onun ancak “on üç kadınla” evlendiğini tespit etmiştir.

a.g.e., I, 415-416.

a.g.e., I, 199-2001.

Cevdet Paşa, I, 616. Fığlalı, “Hasan”, *DİA*, XVI, 283,

Fığlalı, “Hasan”, *DİA*, XVI, s. 283; (Bakır Şerif el-Kuraşı, *Hayatu’l-İmam el Hasan bin Ali*, Beyrut 1983, II, 433-460).

Murat Sarıcık, *Dört Halife*, II, 191-194.

Heytemi, *Savaik*, s. 136-137 (İbn-i Sad’ın Tabakat’ından) ; Ebul-Fida, VIII, 38; Yakubi, II, 228.

Erşahin, “SSBC’de İslami İnancın Korunmasında Hız. Ali Kültünün Rolü”, *Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleriyle Hız. Ali*, s. 261, 263-264.

“Eğer kadını (tamamen) doğrultmaya kalkarsan kırarsın, onun kırılması da talakı/boşanmasıdır.”

O “günün şartları ve tarihselliği içinde”, Hız. Hasan’ın ondan çok kadınla evlenmesi ve boşamalarda bulunması, çok önemsenecek ve abartılacak bir husus değildi. Mesela babası Hız. Ali de, dokuz kadınla evlenmişti. Bu hanımlarından on dört erkek, on sekiz kız çocuğu olmuştu. Ama o evliliklerinden dolayı çağının insanlarıncayaıplanmamıştı. İlk halife Hız. Ebu Bekir’in dört hanımından altı çocuğu olmuştu. Hız. Ömer sekiz kadınla evlenmiş ve hanımlarından üçünü boşamıştı. Diğer sahabe hayatları araştırılırsa, bu konuda başka örnekler de bulunabilir.

Evlilikleri gibi, Hız. Hasan’ın çocukları konusunda da birbirinden farklı rivayetler vardır. Bunların kızlı erkekli olarak sayıları, 12, 13, 15, 16, 19, 20 ve 23 olarak zikredilir. Cevdet Paşa’ya göre çocuklarının on beşi erkek, sekizi kızdır. Hız. Hasan’ın adı belli çocuklarının sayısı on ikidir. Bunlar, Zeyd, Hasan, Kasım, Ebu Bekir, Abdullah, Amr, Abdurrahman, Hüseyin, Muhammed, Yakup, İsmail ve Talha’dır. Hız. Hasan’ın soyu Hasanü’l-Müsenna ve Zeyd’den devam etmiştir.

4) Sahabeden zaman zaman hanımlarını boşayanlar olduğu gibi, Hız. Peygamber de Ğıfar Oğullarından bir kadını, evlendikleri gün, henüz zifafa girmeden, teninde gördüğu baras (beyazlık)

hastalığından dolayı boşamıştır. Ayrıca Hz. Peygamber zaman zaman farklı sebeplerle eşlerin boşanabileceğini de belirtmiştir. Mesela şu söz ona aittir:

Heytemi, *Savaik*, s. 137.

Mansur Ali, II, 337.

İbn-i Şehrub, III, 141-205; İbrahim el-Musevi, I, 141, 145.

Bakara, 2/227-231; *Nisa*, 4/3, 20; *Talak*, 65/1-2; *Ahzab*, 33/50; *Mümteherine*, 60/10-11; Mansur Ali, II, 315, 325, 327.

İbn-i Kesir, *Tefsir*, I, 441; Sarıcık, *Cahiliye*, s. 265-266; Hamidullah, II, 715 vd.

Ahzab, 33/49, 51; Mansur Ali, II, 315.

Mansur Ali, II, 327.

Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubalâ*, III, 267.

Nisa, 4/3; Heyet, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, s. 76;

Sarıcık, *Cahiliye*, s. 261-262, 265.

“(Evleneceğiniz kadınlara) haksızlık etmekten korkarsanız bir tane alın yahut sahip olduğunuz (cariyelerle) yetinin.”

O “günün şartları ve tarihselliği içinde”, Hz. Hasan’ın ondan çok kadınla evlenmesi ve boşamalarda bulunması, çok önemsenecek ve abartılacak bir husus değildi. Mesela babası Hz. Ali de, dokuz kadınla evlenmişti. Bu hanımlarından on dört erkek, on sekiz kız çocuğu olmuştu. Ama o evliliklerinden dolayı çağının insanlarıncaya ayıplanmamıştı. İlk halife Hz. Ebu Bekir’in dört hanımından altı çocuğu olmuştu. Hz. Ömer sekiz kadınla evlenmiş ve hanımlarından üçünü boşamıştı. Diğer sahabe hayatları araştırılsa, bu konuda başka örnekler de bulunabilir.

5) İslam’a göre boşanma helal olmakla birlikte, hoş karşılanmayan ve kerih görülen bir hukuki uygulama ve eylemdir. Hatta Hz. Peygamber, *“Allah’a karşı helallerin en buğzlu olanı boşanmadır.”* buyurarak, geliş güzel, düşüncesizce, fevri, haklı gerekçelere dayanmayan, eften püften sebeplerle ve ufak tefek kusurlarla boşanmaların yerinde olmadığına işaret etmiştir. Fakat bu tür tavsiyeler, boşanma konusunda ideal ve mükemmel olanın gerçekleşmesine yöneliktir.

Benzer durumlar diğer imamlar ve büyükler için de zaman zaman söz konusu olan şeylerdir. Mesela Kırgız destanlarında Hz. Ali,

Kırgız destan kahramanları gibi altmış batman (beldelere göre iki-sekiz okka arasında değişebilen bir tahıl ölçüsü) zırh taşır, bir oturuşta beş koyun yer, taslarla kımız içer ve Kırgızlar gibi boz kısraklar kurban eden bir batır/bahadır ve alperendir. Türkistan'ı o fethetmiştir ve Türklerden de kız almıştır. Oysa bu söylenenlerin hiçbiri tarihi gerçeklerle bağdaşmaz, Hz. Ali'yi sevenlerin kendilerince onu büyük göstermek için hayallerinde olgunlaştırıp yaydıkları şeylerdir.

“Mutlaka onu evlendireceğiz. O razı olduğunu (nikâhında) tutar, razı olmadığını boşar.”

3) Ayet-i kerimelerin hükümlerine göre; evlenmek helal ve mubah olduğu gibi, boşanmak da helaldir. Hatta henüz zifafa girmeden düğün günü de boşanma gerçekleşebilir. Asr-ı Saadet'te bunun örnekleri de vardır. Hadis kitaplarının nikâh konularına bakılırsa, hadisler ışığında bu tür boşanmanın da bir helal olduğu görülecektir.

ALTINCI BÖLÜM:

HZ. PEYGAMBERİN DİLİNDEN HZ. ALİ

BURAYA KADARKİ OLAN bölümlerde yeri geldikçe konular içinde Hz. Ali'den söz eden hadislere değindik. Rasulullah'ın (a.s.m.) Hz. Ali hakkında yaptığı bazı değerlendirmeler üzerinde durduk. Burada, o değerlendirmeleri yeniden tekrarlamak istemiyoruz. Şu kadar var ki, Rasulullah Hz. Ali hakkında başka önemli değerlendirmeler yapmıştır. Onun hakkındaki düşüncelerini yansıtan sözler söylemiştir. Şimdi onlardan söz etmek istiyoruz.

Soru: Hz. Ali hakkındaki rivayet ve menkıbeler diğer dört halifeden niye çoktur?

Bu soruya farklı cevaplar verilebilir. Bu konuda hadis imamlarından Ahmed b. Hanbel şunları söyler:

“Sahabeden hiçbiri hakkında Ali hakkında nakledilen (kadar çok şey) nakledilmedi.”

Başkaları da bu konuda şöyle dediler:

“Bunun sebebi Ümeyye Oğullarının, ona (Hz. Ali'ye) buğzudur. Bu yüzden onun menkıbelerinden bir şey hakkında bilgisi olan, onu tesbit ediyordu. Onlar bunu (hakkındaki bilgiyi) söndürmeye çalıştıkça ve onun menkıbelerini anlatanları tehdit ettikçe, o (menkıbeler) yayılarak fazlalaşıyordu. Ayrıca Rafiziler de onun için, kendisinin müstağni olduğu uydurma menkıbeler doğurdular.”^[911]

Yukarıdaki açıklamalara göre Hz. Ali hakkında rivayet ve menkıbelerin çokluğunun sebebi üçtür: Emevilerin siyasi rakip görerek ona düşmanlıkları. Onunla ilgili şeyler anlatanları tehditleri, bu bilgileri ve ona sempatiyi yok etmeye çalışmaları. Üçüncüsü de Rafizilerin Hz. Ali hakkında asılsız şeyler uydurması.

^[911] İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 464-465.

İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 464-465.

“Bunun sebebi Ümeyye Oğullarının, ona (Hz. Ali’ye) buğzudur. Bu yüzden onun menkıbelerinden bir şey hakkında bilgisi olan, onu tesbit ediyordu. Onlar bunu (hakkındaki bilgiyi) söndürmeye çalıştıkça ve onun menkıbelerini anlatanları tehdit ettikçe, o (menkıbeler) yayılarak fazlalaşıyordu. Ayrıca Rafiziler de onun için, kendisinin müstağni olduğu uydurma menkıbeler doğurdular.”

1.

“Ashabım ve Sıhirlerim Hakkında”

BAZEN SORULUR: ASHABIN, Ehl-i Beyt'in ve Rasulullah'ın (a.s.m.) kız alıp verdiklerinin sevilmesi gerektiğini nereden çıkarıyoruz?

Bu sorunun farklı cevapları vardır ve bunlardan birisi Rasulullah'ın aşağıda yaptığı tavsiye ve emridir. Hz. Peygamber, Âl-i Beyt'i ve kız alıp verdiklerinin sevilmesini isterdi, bu konudaki bir açıklaması şöyledir:

“Ashabım ve sıhirlerim hakkında beni muhafaza ediniz! Kim onlarda beni (hukukumu) muhafaza ederse, Allah onu dünya ve ahirette muhafaza eder. Kim de onlar hususunda beni muhafaza etmezse, Allah ondan yüz çevirir (veya çevirsin) ve onu azapla yakalaması da yakındır.”^[912]

Açıklama birkaç noktaya dikkat çeker:

1) Burada, sahabe ve Âl-i Beyt, Hz. Peygamber'in hukukunu koruma hususunda birlikte zikredilir. Yani sahabeye yansıtılan müspet tavır, Ehl-i Beyt'e de yansıtılmalı, bir başka deyişle Ehl-i Beyt nasıl ve ne keyfiyette seviliyorsa, diğer Sahabeler de öyle sevilmelidir.

2) Ayrıca bu sözlerle şu mesaj verilmekteydi: *“Ashabım ve sıhirlerim (benim kız alıp verip akraba olduklarım) hakkında hürmetimi (saygınlığımı) ve hukukumu gözetiniz, onlara kadirlerine ve büyüklüklerine münasip kıymet veriniz.”*

Bu nasıl sağlanır? Elbette öncelikle, onlar hakkında, dili seb, tahkir, küçük görme ve hakaretten çekmekle, onları kınamamak ve düşmanlıktan vazgeçmekle.^[913]

Peki, sıhirler içinde kimler yer alır? Öncelikle damadı Hz. Ali ve soyu/seyyidler girdiği gibi, diğer damadı Hz. Osman da onun esharı içindedir. Onun açıklaması tüm Sahabeleri de aynı konumda (damatlar gibi) değerlendiriyordu. Şu halde Peygamberimiz, Ehl-i Beyt'e takınılan tavrın, teveccühün, bağlılık, dostluk, sevgi, iyilik, itina, tazim, onurlandırma ve büyüklemenin; sıhirlerine/damatlarına isterken, aynı şeyin sahabesi için de yapılmasını emretmekteydi.

3) “*Sıhr*” kelimesi -Zemahşeri’ye göre- zevcelerin/eşlerin babalarını da içine alır. Bu takdirde Allah Rasulü’nün kayınpederleri Hz. Ebu Bekir, Ömer ve Ebu Süfyan gibi Ezvac-ı Tahirat’ın babaları da hürmet ve tazim görmelidir ve bu Rasulullah’ın emridir.

Onlar sahabe olmaları, İslam’a büyük hizmetlerde bulunmaları ve “*eshâr/hısımlar*” sayılmaları itibariyle hürmet ve tazim görmelidirler. Yani onların da aynen Âl-i Beyt’e gösterilen hürmet, muhabbet, saygı, sevgi ve teveccühe mazhar olmaları gerekir. Onların büyük işleri başarmada sabır ve nefislere hâkimiyetleri, ancak Allah ve Rasulü’nü sevmelerindendir. Allah ve Rasulü’nü sevenler; Rasulullah’ın “*ashabım ve eshârım*” diye taltif ettiklerini nasıl sevmezler?

4) Zemahşeri’ye göre; hanım ve kocanın ehl-i beyti, yani ailesi ve akrabalarına “*eshâr*” denir. Bu takdirde, Hz. Ömer ve Hz. Ebu Bekir ve diğer peygamber eşlerinin babaları sıhirler içine girmektedir.^[914] Zaten kızlarının kocaları olan Hz. Osman, Hz. Ali ve diğer damatları eshârı içindedirler ve bunda bir ihtilaf yoktur.

5) Peygamber Efendimiz; “*Kim onlarda beni (hukukumu) muhafaza ederse, Allah onu dünya ve ahirette muhafaza eder.*” buyurmaktaydı. Öyleyse, Rasulullah’ın açıklamasına göre; kim ashab ve eshârda peygamber hukukuna riayet ederse, Allah onlara dünya ve ahirette ikram ve edep güzelliğiyle muamele edecektir. Yahut Hz. Peygamber böyle davrananlara Allah’ın iyi muamele etmesi için dua etmektedir.^[915]

Sahabe ve sıhirlerde peygamber hukuku nasıl muhafaza edilir? Onlara sevgi ve saygı duyarak, kendilerini incitmeyip yollarında giderek. Hz. Peygamber şöyle de söylüyordu:

“*Kim onlar hususunda beni muhafaza etmezse, Allah ondan yüz çevirir (veya çevirsin) ve onu azapla yakalaması da yakındır.*”

Ama onlarda Hz. Peygamber’in razı olacağı, hürmeti/saygınlığı muhafaza edilmezse, Allah böylelerinden yüz çevirecek ve onu azapla yakalayacaktır. Bir mümin böyle bir kötü sona razı olmaz, dünya ve ahirette şekavete düşmek istemez. Öyleyse onun âl, ashab ve yakınlarını (damatları ve kayınpederleri ve onların akrabalarını) tavsiyelerine uyarak sevmek saymak gerekir ve onlarda Hz. Peygamber’in hukuku korunmalıdır.^[916]

Onları sevmemek; büyük günahların ve cürümlerin en alçağı olduğu gibi, nimete de nankörlüktür.

*Damatları Osman ile Ali'dir,
Ashabı, esharı hepsi velidir,
Bize ölçü "ihfizûnî" emridir,
Âli ve ashabı böyle sevilir.
İyi tart aklında alıyla moru,
Ashapta esharda Nebi'yi koru,
Doğrusu burada, gel seçme zoru;
Âli ve ashabı böyle sevilir.*

[912] Munavi, I, 197; Rifai, s. 14, 16.

[913] Munavi, I, 197.

[914] a.g.e., I, 197.

[915] a.g.e., I, 197.

[916] a.g.e., I, 197.

"Ashabım ve sıhirlerim hakkında beni muhafaza ediniz! Kim onlarda beni (hukukumu) muhafaza ederse, Allah onu dünya ve ahirette muhafaza eder. Kim de onlar hususunda beni muhafaza etmezse, Allah ondan yüz çevirir (veya çevirsin) ve onu azapla yakalaması da yakındır."

5) Peygamber Efendimiz; *"Kim onlarda beni (hukukumu) muhafaza ederse, Allah onu dünya ve ahirette muhafaza eder."* buyurmaktaydı. Öyleyse, Rasulullah'ın açıklamasına göre; kim ashab ve eshârda peygamber hukukuna riayet ederse, Allah onlara dünya ve ahirette ikram ve edep güzelliğiyle muamele edecektir. Yahut Hz. Peygamber böyle davrananlara Allah'ın iyi muamele etmesi için dua etmektedir.

4) Zemahşeri'ye göre; hanım ve kocanın ehl-i beyti, yani ailesi ve akrabalarına *"eshâr"* denir. Bu takdirde, Hz. Ömer ve Hz. Ebu Bekir ve diğer peygamber eşlerinin babaları sıhirler içine girmektedir. Zaten kızlarının kocaları olan Hz. Osman, Hz. Ali ve diğer damatları eshârı içindedirler ve bunda bir ihtilaf yoktur.

Bu nasıl sağlanır? Elbette öncelikle, onlar hakkında, dili seb, tahkir, küçük görme ve hakaretten çekmekle, onları kınamamak ve düşmanlıktan vazgeçmekle.

Ama onlarda Hz. Peygamber'in razı olacağı, hürmeti/saygınlığı muhafaza edilmezse, Allah böylelerinden yüz çevirecek ve onu azapla yakalayacaktır. Bir mümin böyle bir kötü sona razı olmaz, dünya ve ahirette şekavete düşmek istemez. Öyleyse onun âl, ashab ve yakınlarını (damatları ve kayınpederleri ve onların akrabalarını) tavsiyelerine uyarak sevmek saymak gerekir ve onlarda Hz. Peygamber'in hukuku korunmalıdır.

a.g.e., I, 197.

Munavi, I, 197.

Munavi, I, 197; Rifai, s. 14, 16.

a.g.e., I, 197.

a.g.e., I, 197.

2.

Ashab-ı Kiramın Mertebeleri ve Hataneyn

KONU, DÖRT RAŞİT HALİFE ve onların anlaşılması olunca, burada genel olarak ashab-ı kiramın büyüklükleri konusunda da biraz bilgi vermek gerekir. Ulema ashab-ı kiramı fazilet mertebeleri bakımından üç sınıfa ayırır:

1) Muhacirler: Mekke Fethi'nden önce Medine'ye hicret edenler. [\[917\]](#)

2) Ensar: İslam'a ve Muhacirlere yardım eden Medineliler.

3) Fetihten Sorakiler: Mekke Fethi sonrası Müslüman olan Sahabeler.

Muhacirlerin sonuncusu, Hz. Abbas'tı. Amcası olarak Rasul-i Ekrem'e (a.s.m.) yakınlığından dolayı ashab-ı kiram tarafından kendine çok hürmet gösterilirdi. Hatta Hz. Ömer ve Hz. Osman at üzerinde iken, onunla karşılaşsalar, kendisine saygıdan dolayı attan inerler, "*Peygamber amcası*" diye tazimde bulunurlardı. [\[918\]](#) Onun bir diğer kayınpederi olan Ebu Süfyan ve onun oğulları Hz. Yezid ve Hz. Muaviye [\[919\]](#) Mekke Fethi'nden sonra Müslüman olmuşlar ve Medine'ye gelmişlerdi. Bunlar ashab-ı kiramın en sonlarındaydılar ve muhacirlerden değildiler.

Şeyhayn ve Hataneyn: Ashabın bütünü içinde en efdali ve üstünü muhacirlerden olan "*Şeyhayn = İki Büyük*" yani, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'dir. Sonra "*Hataneyn = İki damat*" yani Hz. Osman ve Aliyyü'l-Murtaza geliyordu. Bunları, Aşere-i Mübeşşere'nin geri kalan altısı, onları da "*Ehl-i Bedir*" denilen Bedir'de bulunanlar takip ediyordu. Görüldüğü üzere Hz. Osman ve Hz. Ali muhacirlerin ileri gelenlerindendiler. Bu ikisi Rasulullah'ın iki damadı olduklarından onlara "*Hataneyn*" deniyordu. Ayrıca onlar faziletçe ashab-ı kiram içinde üçüncü ve dördüncü sırada yer alıyorlardı. Şu halde şeyhayn ve hataneyn konusunda Müslümanlar çok dikkatli olmalıydılar.

Sonra üstünlük sırasında Uhud'da bulunanlar, ardından Rıdvan Biatı'nda katılanlar vardı. Hicretin altıncı yılında gerçekleşen Rıdvan

Biatî'nden sonra İslam'a girenler arasında büyükler varsa da, kendilerinden öncekilere, yani Sabıkîn-i Evvelîn'e yetişemezler.

Ashabın faziletleri karabetle, yani Hz. Peygamber'e akrabalık yoluyla değildir. Hz. Abbas akrabalıkça hepsinden yakındır, Hz. Ali, Rasulullah'ın amcası oğlu ve damadıdır. Fakat şeyhayn onlardan daha faziletli ve daha üstündür.

[917] İbn-i Mâce, I, 57; “Önceki Sahabelere Sonraki Sahabelerin Yetişememesi” konusu için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 75-93.

[918] bkz. bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s.159.

[919] Burada adı geçen Yezid, Hz. Muaviye'nin oğlu ve Emevi halifesi Yezid değildir, onun amcasıdır. O, Suriye'de ordu komutanlığı ve yöneticilik yapmış, Amevas vebasından ölünce yerine kardeşi Muaviye b. Ebu Süfyan Hz. Ömer tarafından komutan ve vali olarak atanmıştır.

Burada adı geçen Yezid, Hz. Muaviye'nin oğlu ve Emevi halifesi Yezid değildir, onun amcasıdır. O, Suriye'de ordu komutanlığı ve yöneticilik yapmış, Amevas vebasından ölünce yerine kardeşi Muaviye b. Ebu Süfyan Hz. Ömer tarafından komutan ve vali olarak atanmıştır.

1) Muhacirler: Mekke Fethi'nden önce Medine'ye hicret edenler.

bkz. bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s.159.

İbn-i Mâce, I, 57; “Önceki Sahabelere Sonraki Sahabelerin Yetişememesi” konusu için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 75-93.

Muhacirlerin sonuncusu, Hz. Abbas'tı. Amcası olarak Rasul-i Ekrem'e (a.s.m.) yakınlığından dolayı ashab-ı kiram tarafından kendine çok hürmet gösterilirdi. Hatta Hz. Ömer ve Hz. Osman at üzerinde iken, onunla karşılaşsalar, kendisine saygıdan dolayı attan inerler, “*Peygamber amcası*” diye tazimde bulunurlardı. Onun bir diğer kayınpederi olan Ebu Süfyan ve onun oğulları Hz. Yezid ve Hz. Muaviye Mekke Fethi'nden sonra Müslüman olmuşlar ve Medine'ye gelmişlerdi. Bunlar ashab-ı kiramın en sonlarındaydılar ve muhacirlerden değildiler.

Muhacirlerin sonuncusu, Hz. Abbas'tı. Amcası olarak Rasul-i Ekrem'e (a.s.m.) yakınlığından dolayı ashab-ı kiram tarafından kendine çok hürmet gösterilirdi. Hatta Hz. Ömer ve Hz. Osman at üzerinde iken, onunla karşılaşsalar, kendisine saygıdan dolayı attan

inerler, “*Peygamber amcası*” diye tazimde bulunurlardı. Onun bir diğerkayınpederi olan Ebu Süfyan ve onun oğulları Hz. Yezid ve Hz. Muaviye Mekke Fethi’nden sonra Müslüman olmuşlar ve Medine’ye gelmişlerdi. Bunlar ashab-ı kiramın en sonlarındaydılar ve muhacirlerden değildiler.

3.

“Ali Cennettedir”

SAİD B. ZEYD, HZ. ALİ’NİN de içinde bulunduğu bazı kişiler hususunda Rasulullah’tan (a.s.m.) işittiklerini şöyle aktarmıştı:

“Ben Allah Rasulü’nü şöyle derken duydum: Ebu Bekir cennettedir, Ömer cennettedir, Osman cennettedir, Ali cennettedir, Talha cennettedir, Zübeyr cennettedir, Sa’d b. Malik cennettedir, Abdurrahman b. Avf cennettedir ve Ebu Ubeyde cennettedir.”

Said b. Zeyd ilk Müslümanlardandı. Kız kardeşi Fatıma’dan dolayı Hz. Ömer’in de eniştesiydi. Hz. Ömer, peygamberliğin altıncı yılında (616) onun evinde Taha suresinin baş tarafını okumuş ve Müslüman olmuştu. Said, dokuz kişi hakkında Rasulullah’ın verdiği haberi nakletmiş ve susmuştu.

Onun sözlerinde adı geçenlerin hepsi ilk Müslümanlardan, Sâbıkîn-i Evvelîn’dendiler. Onlar İslam’da en zor, en çileli yılları yaşamış ve Rasulullah’ın yanında yer almışlardı. Yani en fedakâr ve en sabırlı kimselerdi.

Onun aktardığına göre, cennetliklerin başında, ümmetin en rütbelisi, sevapça en büyüğü, birincilerin birincisi, ilklerin ilki Hz. Ebu Bekir vardı. İkinci sırada Hz. Ömer geliyor, onu da diğer iki halife Hz. Osman ve Hz. Ali takip ediyordu. Dört halife sırasıyla cennetlik oldukları haber veriliyorsa, bunlar iyi kimselerdi ve Rasulullah da onları iyi ve cennetlik kimseler olarak bildiriyordu.

Şu halde bunların beşer olmak haysiyetiyle bazı ufak tefek hataları ve yanlışları varsa da bunlar büyütülecek şeyler değildi. Burada sözü edilenler en büyük imtihanı başarmış olanlardı. Onların bir iki puan eksiği olması onları kötü, şerli ve düşman olunacak kimseler yapmazdı.

Cennetlikler Allah tarafından, iyiliği çok kimseler olduğu için sevilen kimselerse, Allah’ın sevdiklerini Müslümanların da sevmesi gerekir. Allah’ın sevdiklerini Hz. Peygamber de sever, öyleyse Rasulullah’ın sevdikleri de sevmeye layıktır. Bu açıdan özellikle dört büyük halife aralarında fark gözetmeksizin ve ayrıma tabi tutulmaksızın sevmeye ve sayılmaya değer üstün ve iyi kimselerdir.

Bunları rütbe sırasına göre Aşere-i Mübeşşere'den diğerleri takip etmekteydi.

Burada adı geçen Zübeyr, Zübeyr b. Avvam'dı. Rasulullah'ın öz halası Safiye'nin ve Hz. Hatice'nin erkek kardeşi Avvam'ın oğluydu. Ayrıca o, kızı Esmâ'dan dolayı Hz. Ebu Bekir'in damadı ve Rasulullah'ın da bacanağıydı.^[920]

Altıncı sırada adı yer alan Talha b. Ubeydullah'tı. Yedinci sıradaki Sa'd b. Malik, iyi bildiğimiz Sa'd b. Ebi Vakkas'tı. Malik b. Vehb'in oğluydu, on yedi yaşında bir gençken Mekke'de Müslüman olmuştu.

Peki, cennetliklerden onuncusu kimdi? Said b. Zeyd'e sordular:

“Meni'l-âşiru = Onuncu kimdir?”

“Said b. Zeyd.”

Said b. Zeyd kendi adını veriyordu. Demek ümmetten onu birlikte cennetle müjdelenenlerin onuncusu oydu. O da ilk Müslümanlardandı ve Mekkeli bir muhacirdi.

Sonra Said, söz konusu on kişi veya diğer sahabe konusunda şunları söyledi:

“Vallahi onlardan bir adamın Rasulullah'la onda (onun yolunda) yüzü tozlanacak kadar bulunması; sizden birinin bir ömürlük amelinden hayırlıdır; o Nuh gibi uzun yaşasa da.”^[921]

Said b. Zeyd hicretin 56. yılında, Hz. Muaviye'nin ilk yıllarında vefat ettiğine göre^[922] dört halife döneminde hayatta olan biriydi. Ama o, Rasulullah'ın vefatından sonra, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerinde siyasal olaylara katılmadı, Medine'de çiftçilik yaparak geçindi, yetmişini geçmişken vefat etti.

O, on cennetlik sahabe ile ilgili düşünce ve kanaatini sonraki Sahabelere veya tabiinden olanlara açıklamış olmalıydı. En zor, en tehlikeli, en kritik zamanda Rasulullah'la birlikte olmak; bir anı sevap bakımından bir yıl kadar büyötmekte, az zamanı çok uzatıp bereketlendirmekteydi. En şiddetli baskı zamanlarında işlenen zerre kadar iyi amel ve hayır, sonrakilerin dağ kadar iyi amelinden hayırlıydı. Bu açıdan Hz. Ebu Bekir ve içlerinde Hz. Ali'nin de bulunduğu ilkler ve sonraki sahabenin ömürleri manen, sevap bakımından çok uzun, amelleri ve eylemleri pek bereketliydi. Onlar hakkında konuşurken, yorum yaparken, değerlendirmelerde bulunurken bu noktalara dikkat edilmeliydi.

Hiz. Ali'nin hilafeti döneminde hicretin 44. yılında M. 664'de vefat eden Ebu Musa el-Eşari de Hiz. Peygamber döneminde yaşadığı bir hatırasını şöyle anlatmıştı:

“Ben Medine duvarlarından (bahçelerinden) bir duvar (bahçe) içindeydim. Derken bir adam geldi ve kapının açılmasını istedi. Bunun üzerine Rasulullah bana şöyle dedi: ‘Ona kapıyı aç ve kendisini cennetle müjdele.’ Ona kapıyı açtım, bir de ne göreyim Ebu Bekir. Onu hemen Rasulullah’ın söylediği ile müjdeledim, o da Allah’a hamd etti.

Az sonra kapının açılmasını isteyen bir adam daha geldi. Bunun üzerine Nebi (bana) şöyle dedi: ‘Ona kapıyı aç ve kendisini cennetle müjdele.’ Bunun üzerine ona kapıyı açtım, bir de ne göreyim, Ömer. Hemen ona Rasulullah’ın söylediklerini haber verdim, o da Allah’a hamd etti.

Az sonra kapının açılmasını isteyen bir adam daha geldi. Bunun üzerine Nebi bana şöyle dedi: ‘Ona kapıyı aç ve ona isabet edecek musibet üzerine cennete gireceğini müjdele.’ Bunun üzerine kapıyı açtım, bir de ne göreyim, Osman. Rasulullah’ın söylediklerini kendisine bildirdim, o da Allah’a hamd etti ve sonra da, ‘Allah yardım dilenendir.’ dedi.” [923]

Rasulullah o gün bir bahçede idi. Bahçede kuyu ağzına oturmuş ayaklarını aşağıya sallamıştı. Hiz. Ebu Bekir ve Hiz. Ömer de onun yanına gelince onun gibi oturup ayaklarını kuyuya sallamışlardı. Ama Hiz. Osman gelince, Rasulullah’tan utandığı için öyle oturmadı, gitti karşısına oturdu. [924]

[920] bkz. Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 477.

[921] Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 390.

[922] Buhari, IV, 201-202; Mansur Ali, III, 324; Nevevi, s. 489, nr. 707.

[923] bkz. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Mansur Ali, III, 324, dipnot, nr. 2.

[924] Fayda, “Ebu Bekir”, *DİA*, X, 101.

“Vallahi onlardan bir adamın Rasulullah’la onda (onun yolunda) yüzü tozlanacak kadar bulunması; sizden birinin bir ömürlük amelinden hayırlıdır; o Nuh gibi uzun yaşasa da.”

Said b. Zeyd hicretin 56. yılında, Hz. Muaviye'nin ilk yıllarında vefat ettiğine göre dört halife döneminde hayatta olan biriydi. Ama o, Rasulullah'ın vefatından sonra, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerinde siyasal olaylara katılmadı, Medine'de çiftçilik yaparak geçindi, yetmişini geçmişken vefat etti.

bkz. İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Mansur Ali, III, 324, dipnot, nr. 2. Buhari, IV, 201-202; Mansur Ali, III, 324; Nevevi, s. 489, nr. 707.

Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 390.

bkz. Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 477.

Fayda, "Ebu Bekir", *DİA*, X, 101.

Rasulullah o gün bir bahçedeydi. Bahçede kuyu ağzına oturmuş ayaklarını aşağıya sallamıştı. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer de onun yanına gelince onun gibi oturup ayaklarını kuyuya sallamışlardı. Ama Hz. Osman gelince, Rasulullah'tan utandığı için öyle oturmadı, gitti karşısına oturdu.

Burada adı geçen Zübeyr, Zübeyr b. Avvam'dı. Rasulullah'ın öz halası Safiye'nin ve Hz. Hatice'nin erkek kardeşi Avvam'ın oğluydu. Ayrıca o, kızı Esmâ'dan dolayı Hz. Ebu Bekir'in damadı ve Rasulullah'ın da bacanağıydı.

Az sonra kapının açılmasını isteyen bir adam daha geldi. Bunun üzerine Nebi bana şöyle dedi: 'Ona kapıyı aç ve ona isabet edecek musibet üzerine cennete gireceğini müjdele.' Bunun üzerine kapıyı açtım, bir de ne göreyim, Osman. Rasulullah'ın söylediklerini kendisine bildirdim, o da Allah'a hamd etti ve sonra da, 'Allah yardım dilenendir.' dedi."

4.

“En İyi

Hüküm Vereni Ali'dir”

RASULULLAH (A.S.M.) MEDİNE'YE hicret ettiğinde on yaşındayken onun hizmetine giren Enes b. Malik şöyle demişti:

“Rasulullah şöyle buyurdu:

—Ümmetimin, ümmetime en merhametlisi Ebu Bekir'dir.

—Yüce Allah'ın emri konusunda en şiddetlisi (titizi) Ömer'dir.

—En hayırlısı Osman'dır.

—(Davalarda) en iyi hüküm vereni Ali'dir.

—Helal ve haramı en iyi bilen Muaz b. Cebel'dir.

—Feraizi (miras hukukunu) en iyi bilen Zeyd b. Sabit'tir.

—Onların en iyi (Kur'an) okuyucusu Übey b. Ka'b'dır.

—Ayrıca her ümmetin bir emini vardır, bu ümmetin emini de Ebu Ubeyde b. Cerrah'tır.

—Bir de, konuşma bakımından Ebu Zer'den daha doğrusunu ne yeşil (gökyüzü) gölgeledi ne yer taşıdı. O, verada (günahlardan kaçınma titizlik ve gayreti) İsa aleyhisselama benzedi.”

Rasulullah burada başta iki büyük sahabe Ebu Bekir ve Ömer'i zikretmiş, sonra Hz. Osman'ı anmış ve ardından Hz. Ali'yi getirmişti. Bunlardan her birinin bir özelliği öne çıkıyordu. Ona göre Hz. Ali İslam hukukunu çok iyi biliyor ve davalarda iyi hükümler ve fetvalar veriyordu. Bir başka deyişle o bir âlimdi ve bir şeyhülislamdı. Rasulullah ilk dört halifeyi fazilet sırasına göre zikretmiş, sonra diğer bazı isimleri öne çıkan özellikleri ile sıralamıştı.

Ümmete en merhametli olan Ebu Bekir'di. O zaten karakter olarak ince kalpli ve duygusal biriydi. Özellikle Mekke'de neredeyse servetinin hepsini, güçsüz Müslümanları müşriklerden kurtarma uğruna harcamıştı. Şefkat ve merhametinden dolayı kendisine “Evvâh” da deniyordu.^[925] O evvâh oluşta İbrahim Halilullah'a benziyordu.^[926]

Hz. Ömer ise, Allah'ın emirleri konusunda en tavizsiz ve en titiz Sahabeydi. Özellikle onun bu hasleti öne çıkıyor, Rasulullah kendisini böyle değerlendiriyordu. Hatta Peygamber Efendimiz onu

Bedir esirleri konusunda görüşlerini belirtince ve onların boyunlarının vurulması gerektiğini ifade edince Hz. Nuh'a benzetmişti. Fetih suresinin son ayetinde Sahabeler anlatılırken ayette işareten yer aldığı gibi, o kâfirlere ve küfre karşı şiddetliydi. Rasulullah, Hz. Osman'ı da ümmet içinde en hayırlı, hayrı bol olarak tavsif etmişti. Demek o hayırda ileri, en hayırlılar içinde yer alan biriydi.

Hz. Ali ise engin bir ilme ve hüküm verme kabiliyetine sahipti. O, Kur'an ve Sünnet'i en iyi bilenlerden biriydi. İlim, takva, ihlâs, samimiyet, fedakârlık, şefkat, kahramanlık ve şecaat gibi yüksek ahlaki ve insani özelliklere sahipti.^[927] Sanki o ashabın ve ilk halifelerin şeyhülislamıydı. Burada adı geçen diğer sahabe de anılan özelliklerde ileriydiler.

Görülüyor ki, Hz. Peygamber ashabını, dört halifeyi ve onlar içinde olan Hz. Ali'yi iyi olarak biliyor, dört halife hakkında iyi şهادette bulunuyordu. Ebu Zer'le ilgili sözlerinden sonraysa Hz. Ömer şöyle sormuştu:

“Bunu (doğruluk ve verayı) onda bilecek miyiz?”

Rasulullah cevap verdi:

“Evet, onu onda biliniz.” ^[928]

^[925] Hz. İbrahim'in “evvâh ve halim” oluşu konusunda bkz. *Hûd*, 11/75.

^[926] Fığlalı, “Ali”, *DİA*, II, 374.

^[927] Buhari, IV, 195; Mansur Ali III, 315; Canan, XII, 281, nr. 4398; ayrıca bkz. *a.g.e.*, XII, 272.

^[928] Mansur Ali III, 314; Canan, XII, 273, nr. 4388 (Tirmizi, nr. 3685'ten).

Ümmete en merhametli olan Ebu Bekir'di. O zaten karakter olarak ince kalpli ve duygusal biriydi. Özellikle Mekke'de neredeyse servetinin hepsini, güçsüz Müslümanları müşriklerden kurtarma uğruna harcamıştı. Şefkat ve merhametinden dolayı kendisine “Evvâh” da deniyordu. O evvâh oluşta İbrahim Halilullah'a benziyordu.

Mansur Ali III, 314; Canan, XII, 273, nr. 4388 (Tirmizi, nr. 3685'ten).

Fığlalı, “Ali”, *DİA*, II, 374.

Buhari, IV, 195; Mansur Ali III, 315; Canan, XII, 281, nr. 4398; ayrıca bkz. *a.g.e.*, XII, 272.

Hz. İbrahim'in “*evvâh ve halim*” oluşu konusunda bkz. *Hûd*, 11/75.

Hz. Ali ise engin bir ilme ve hüküm verme kabiliyetine sahipti. O, Kur'an ve Sünnet'i en iyi bilenlerden biriydi. İlim, takva, ihlâs, samimiyet, fedakârlık, şefkat, kahramanlık ve şecaat gibi yüksek ahlaki ve insani özelliklere sahipti. Sanki o ashabın ve ilk halifelerin şeyhülislamıydı. Burada adı geçen diğer sahabe de anılan özelliklerde ileriydiler.

Ümmete en merhametli olan Ebu Bekir'di. O zaten karakter olarak ince kalpli ve duygusal biriydi. Özellikle Mekke'de neredeyse servetinin hepsini, güçsüz Müslümanları müşriklerden kurtarma uğruna harcamıştı. Şefkat ve merhametinden dolayı kendisine “*Evvâh*” da deniyordu. O evvâh oluştta İbrahim Halilullah'a benziyordu.

“Evet, onu onda biliniz.”

5.

“Sonra da Sen”

BİR GÜN HANIMI HAVLE'DEN olma Muhammed, babası Hz. Ali'ye şöyle sormuştu:

“Nebi sallallahu aleyhi ve sellemden sonra hangi insan en hayırlıdır?”

“Ebu Bekir.”

“Sonra kim?”

“Ömer.”

Sonrasını Muhammed şöyle anlatır:

“(Sonra da) ‘Osman’ diyeceğinden korktum ve şöyle dedim: Sonra da sen.”

Hz. Ali, oğlunun bu sözlerine şu karşılığı vermişti:

“Ben ancak Müslümanlardan bir adamım.” [\[929\]](#)

Hz. Ali'nin açıklamaları birkaç noktaya açıklık getirmektedir.

1) Ona göre, Rasulullah'tan sonra ümmet içinde en hayırlı kimse Hz. Ebu Bekir'dir, hayırda ve büyüklükte ikinci sırada Hz. Ömer vardır. O, bunlara düşman değildir ve onlar hakkında bildiği gerçekleri objektif olarak açıklamakta ve haklarını teslim etmektedir.

2) Hz. Ali'nin oğlu Muhammed üçüncü sırada yer alan kimsenin Hz. Osman olacağını tahmin etmektedir ve tahminini dile getirmekten çekindiğini de belirtmektedir.

3) Hz. Ali kendisi hakkında alçak gönüllülük yapmış ve fazilet sırasında kendisinin yerini belirtmemiştir.

4) Hz. Ali Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer hakkında ne diyor ve nasıl düşünüyorsa, Ali taraftarı olanlar ve onu sevenler de bu ikisi hakkında onun gibi demeli ve onun gibi düşünmelidir. Bu onu sevmedeki samimiyeti gösterir.

5) Hz. Ali'nin oğlundan nakledilen bu açıklamaları, Rasulullah'tan sonra, yönetme ve sorumluluğun öncelikle bu ikisinin omzunda olacağına da “işaret” sayılabilir. Gerçekten Hz. Ali'nin de belirttiği gibi, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer; Rasulullah'tan sonra en hayrı bol ve en iyi kimselerdi. Bir gün Cabir b. Abdullah'ın da içinde olduğu bir toplulukta Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekir'e şöyle seslendi:

“Ey Muhammed'den sonra insanların en hayırlısı!”

Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir şöyle karşılık vermişti:

“Sen bana bunu dersin, ben de gerçekten Rasulullah’ı şöyle buyururken duydum: Güneş, Ömer’den daha hayırlı bir adam üzerine doğup batmadı.”^[930]

Açıklamalar gösteriyor ki, Hz. Ömer de Hz. Ali gibi, Hz. Ebu Bekir’in iyilikte Rasulullah’tan sonra gelen ilk kişi olduğu kanaatindeydi. Hz. Ebu Bekir de sözleriyle Hz. Ömer’in çok hayırlı ve iyi bir kimse olduğunu açıklıyordu.

Konuyla ilgili olarak İbn-i Ömer de şöyle der:

“Biz Nebi sallallahu aleyhi ve sellem zamanında, Ebu Bekir’e, sonra Ömer’e, sonra da Osman’a kimseyi muadil (denk) tutmazdık. Sonra da Nebi’nin ashabını bırakır, aralarında müfadele yapmazdık (şu şundan faziletlidir demezdik).” ^[931]

Yine İbn-i Ömer’den aynı konuyla ilgili şu benzer rivayet de vardır:

“Rasulullah hayattayken biz şöyle derdik: ‘Kendisinden sonra peygamber ümmetinin en faziletlisi Ebu Bekir’dir, sonra Ömer, sonra da Osman’dır (Allah onlardan razı olsun).’ Peygamber bunu duyar ve itiraz etmezdi.”^[932]

^[929] Mansur Ali III, 325; Canan, XII, 255; krş. Buhari IV, 191.

^[930] Tebük Seferi konusuna bkz.

^[931] Buhari, IV, 208, Menakıb, 11.

^[932] İbn-i Mâce, I, 42; Muhammed Sabban, s. 148.

“Biz Nebi sallallahu aleyhi ve sellem zamanında, Ebu Bekir’e, sonra Ömer’e, sonra da Osman’a kimseyi muadil (denk) tutmazdık. Sonra da Nebi’nin ashabını bırakır, aralarında müfadele yapmazdık (şu şundan faziletlidir demezdik).”

“Rasulullah hayattayken biz şöyle derdik: ‘Kendisinden sonra peygamber ümmetinin en faziletlisi Ebu Bekir’dir, sonra Ömer, sonra da Osman’dır (Allah onlardan razı olsun).’ Peygamber bunu duyar ve itiraz etmezdi.”

Tebük Seferi konusuna bkz.

Mansur Ali III, 325; Canan, XII, 255; krş. Buhari IV, 191.

Buhari, IV, 208, Menakıb, 11.

İbn-i Mâce, I, 42; Muhammed Sabban, s. 148.

“Ben ancak Müslümanlardan bir adamım.”

“Sen bana bunu dersin, ben de gerçekten Rasulullah’ı Şöyle buyururken duydum: Güneş, Ömer’den daha hayırlı bir adam üzerine doğup batmadı.”

6.

“Beni Kadınlar ve Çocuklar İçinde mi Bırakıyorsun?”

HZ. PEYGAMBER (A.S.M.), Hz. Ali ile ilgili bir açıklamada nebiliğini ve kendinden sonra peygamber gelmeyeceğini bildirmiştir. Hz. Peygamber, savaş vesilesi ile Medine’den her ayrılışında, Medine’de birini kendi yerine vekil (halef) bırakıyordu. Tebük Seferi’nde, Medine’de amil (görevli, vekil) olarak Muhammed b. Mesleme’yi bırakmıştı.^[933] Rasulullah ayrıca, Hz. Ali’yi de ehli (ev halkı) ve onların işleri ile meşgul olmak, içlerinde ikamet etmek üzere halef kılmıştı. Münafıklar bu durumu farklı yorumladılar. Onlara göre Hz. Ali çekilmez biri olduğu için Rasulullah onu Medine’de bırakmıştı. Bu sözler Hz. Ali’nin kulağına gitti.

Fakat Hz. Ali Medine’de kalmaktansa, orduyla sefere, cihada çıkmak istiyordu. O Rasulullah’ın katıldığı bütün seferlerde bulunmuştu. Hatta Hz. Peygamber’i ve gazileri Medine’den uğurlarken Rasulullah’a şöyle demişti:

“Ey Allah’ın Rasulü, beni kadınlar ve çocuklar içinde mi bırakıyorsun? (beni de yanına alsan, burada başkalarını bıraksan?)”

O, savaşa iştirak edemeyen kadın ve çocuklar arasında kalmayı önemsiz ve ikinci derecede bir görev telakki ediyordu. Bunun üzerine Rasul-i Ekrem ona şöyle karşılık vermişti:

“Ente minnî bimenzileti Hârûne min Mûsa = Sen bana, Musa’ya göre Harun menzilesinde/makamında olmaya razı değil misin?”^[934]

Bir başka nakle göre Hz. Ali’ye şöyle karşılık vermişti:

“Amcamın oğlu Ali, bana Musa’nın kardeşi Harun makamındadır.”^[935]

Bir başka rivayette ise; Hz. Ali’nin kendisine Harun makamında olduğunu açıkladıktan sonra şunları da ilave etmişti: *“İllâ ennehû lâ nebiyye ba’dî = Şu kadar var ki, benden sonra nebi yoktur.”^[936]*

O, Hz. Ali’ye şunu demek istiyordu: *“Seni savaştan geri bırakmam için üzülme! Musa nasıl Tur Dağı’na çıkınca kardeşi Harun’u, inananları kötülöklere sapmaktan engellesin, kendisi gibi iyilikte*

tutsun^[937] diye bir veziri, halefi ve vekili olarak görevlendirmişti. Ben de seni böyle görevlendiriyorum. Onun görevi ne kadar önemliyse seninki de öyle önemlidir.”

Şu halde Hz. Ali, ona Harun’un Hz. Musa’ya ittisali ve bağlılığı gibi bitişikti. Din bilgisi, ona yakınlık, sünnetine uyma ve soy bakımından Hz. Peygamber’den ayrılmaz biriydi. Fakat Hz. Musa ve Harun ilişkisi ile Rasulullah ve Ali ilişkisinde şöyle bir farklılık vardı: Rasul-i Ekrem’den sonra nebi gelmeyecekti. Fakat Peygamber Efendimizin; ilim, yönetim, ruhani feyiz ve ümmete hayırlı olma yönleriyle halifeleri ve vekilleri olacaktır. Hz. Peygamber burada, “*Nebi ve Son Peygamber*” oluşunu açıkladığı gibi, Hz. Ali’nin hilafetine de “*işaret*” etmiştir.^[938]

^[933] Zebidi, *Tecrid*, IX, 363; krş. Buhari, IV, 208.

^[934] bkz. *Tevbe*, 9/122; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 75-78.

^[935] Hadis-i Şerif hakkında daha geniş açıklama için bkz. Zebidi, *Tecrid*, IX, 362 vd.; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s.74-78.

^[936] İbn-i Mâce, I, 53; krş. Suyuti, s. 169; Munavi, IV, 356; Heytemi, *Savaik*, s. 120; Cevdet Paşa, I, 456; Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 311. Feyzu’l-Kadir’de hadisin sahihliği belirtilir ve hadis aynı lafızlarla nakledilir; bkz. Munavi, II, 214; M. Sabban, s. 155.

^[937] Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 309.

^[938] Şablanci, s. 80.

HZ. PEYGAMBER (A.S.M.), Hz. Ali ile ilgili bir açıklamada nebiliğini ve kendinden sonra peygamber gelmeyeceğini bildirmiştir. Hz. Peygamber, savaş vesilesi ile Medine’den her ayrılışında, Medine’de birini kendi yerine vekil (halef) bırakıyordu. Tebük Seferi’nde, Medine’de amil (görevli, vekil) olarak Muhammed b. Mesleme’yi bırakmıştı. Rasulullah ayrıca, Hz. Ali’yi de ehli (ev halkı) ve onların işleri ile meşgul olmak, içlerinde ikamet etmek üzere halef kılmıştı. Münafıklar bu durumu farklı yorumladılar. Onlara göre Hz. Ali çekilmez biri olduğu için Rasulullah onu Medine’de bırakmıştı. Bu sözler Hz. Ali’nin kulağına gitti.

Şu halde Hz. Ali, ona Harun’un Hz. Musa’ya ittisali ve bağlılığı gibi bitişikti. Din bilgisi, ona yakınlık, sünnetine uyma ve soy bakımından Hz. Peygamber’den ayrılmaz biriydi. Fakat Hz. Musa ve Harun ilişkisi ile Rasulullah ve Ali ilişkisinde şöyle bir farklılık vardı: Rasul-i

Ekrem'den sonra nebi gelmeyecekti. Fakat Peygamber Efendimizin; ilim, yönetim, ruhani feyiz ve ümmete hayırlı olma yönleriyle halifeleri ve vekilleri olacaktır. Hz. Peygamber burada, “*Nebi ve Son Peygamber*” oluşunu açıkladığı gibi, Hz. Ali'nin hilafetine de “*işaret*” etmiştir.

“*Amcamın oğlu Ali, bana Musa'nın kardeşi Harun makamın-dadır.*”

Bir başka rivayette ise; Hz. Ali'nin kendisine Harun makamında olduğunu açıkladıktan sonra şunları da ilave etmişti: “*İllâ ennehû lâ nebiyye ba'dî = Şu kadar var ki, benden sonra nebi yoktur.*”

Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 309.

Şablanci, s. 80.

Hadis-i Şerif hakkında daha geniş açıklama için bkz. Zebidi, *Tecrid*, IX, 362 vd.; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s.74-78.

İbn-i Mâce, I, 53; krş. Suyuti, s. 169; Munavi, IV, 356; Heytemi, *Savaik*, s. 120; Cevdet Paşa, I, 456; Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 311. Feyzu'l-Kadir'de hadisin sahihliği belirtilir ve hadis aynı lafızlarla nakledilir; bkz. Munavi, II, 214; M. Sabban, s. 155.

Zebidi, *Tecrid*, IX, 363; krş. Buhari, IV, 208.

bkz. *Tevbe*, 9/122; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 75-78.

O, Hz. Ali'ye şunu demek istiyordu: “*Seni savaştan geri bırakmam için üzülme! Musa nasıl Tur Dağı'na çıkınca kardeşi Harun'u, inananları kötülüklere sapmaktan engellesin, kendisi gibi iyilikte tutsun diye bir veziri, halefi ve vekili olarak görevlendirmişti. Ben de seni böyle görevlendiriyorum. Onun görevi ne kadar önemliyse seninki de öyle önemlidir.*”

“*Ente minnî bimenzileti Hârûne min Mûsa = Sen bana, Musa'ya göre Harun menzilesinde/makamında olmaya razı değil misin?*”

7.

“Dört Kişiyi Sevmekle Emredildim”

EBU BUREYDE, ASHAB-I KİRAMDAN dördü konusunda Rasulullah’tan (a.s.m.) şunları nakleder:

“Rasulullah şöyle buyurdu: ‘Şüphesiz Allah bana dört kişiyi sevmekle emretti ve şüphesiz bana onları sevdiğini haber verdi.’

Rasulullah’a denildi: ‘Onlar kimlerdir?’ O şöyle açıkladı: ‘Ali onlardandır.’ Bunu üç kez tekrar etti ve ekledi: Bir de Ebu Zer, Selman ve Mikdâd.”^[939]

Hiz. Peygamber’in açıklamaları birkaç noktadan önemlidir:

1) Rasulullah, Allah’ın “özellikle” dört kişiyi sevmesi için kendisine emir verdiğini bildirir. Allah bu dört kişiyi sevmekle emrettiyse, Allah Rasulü onları sevecektir. Çünkü o, Allah’ın emir ve yasaklarını yerine getiren kişidir. Bu açıdan o onları sevmiştir ve onun sevdikleri seilmeye layık kimselerdir. O, bu dört kişiyi sevdiiyse, ona uyanların da bunları sevmesi gerekir.

2) Rasulullah’ın açıklamasına göre Allah mezkûr dört kişiyi sevmektedir, çünkü Hiz. Peygamber; *“Şüphesiz bana onları sevdiğini haber verdi.”* buyurmaktadır. Rasulullah’ın da onları sevmesini emir buyurmuştur. Allah iyilikleri çok kimseleri seveceğine göre bunlar iyi ve hayırlı insanlardır. Bu açıdan, Allah’ın sevdiklerini Rasulü de sever. Az sonra temas edeceğimiz gibi, bu dört kişiden ikisi Hiz. Ali ve Hiz. Selman’dır. Bu ikisine cennet de iştiiyak duymaktadır.

3) Bu dört kimse Hiz. Ali, Ebu Zer, Selman-ı Farisi ve Mikdad b. Ma’dikerb’dir. Bunların hepsi sahabedir. Bunlardan Hiz. Ali ve Ebu Zer muhacirlerdendir. Selman-ı Farisi Medine’de Müslüman olmuştur. Mikdad’ın ne zaman Müslüman olduğu kesin bilinmemektedir.^[940] Rasulullah vefat ettikten sonra Mikdad Ebu Bekir’e ilk biat edenlerdendir. Onun zamanında Suriye’de fetihlere katılıp uzun zaman Şam’da kalmıştı. Hiz. Ömer yaralandığında, Mikdad’ı görevlendirmiş, ölümünden sonra yeni halife seçilinceye dek onları toplandıkları evden çıkarmamasını istemişti.

4) Şu halde bu iki hadis-i şeriften şu sonuçları çıkarabiliriz:

- İçlerinde Hz. Ali'nin de bulunduğu dört kişiyi Allah sevdiği için, Rasulullah'a sevmeyi emretmiştir.

- Bu dört kişiden biri olan Hz. Ali soyca Ehl-i Beyt'tendir, diğerleri değildir. Şu halde Rasulullah'a, kendi yakınlarından olan veya olmayan dört iyi kişinin sevilmesi emredilmektedir. Bir başka açıdan; Allah bu dört kişiyi Peygamber'in soyuna mensup oldukları için değil, iyi Müslümanlar ve hayırlı kimseler oldukları için sevmekte ve sevimelerini emretmektedir.

- Allah Rasulü kendilerini sevdiği için, onları ve onlar gibi insanları ve onlara benzeyenleri sevmek gerekir.

- Bu dört kimseden ikisine (Hz. Ali ve Hz. Selman) ayrıca cennet iştihak duyar. Bu açıdan da onlar Müslümanlarca sevimelidir. Çünkü Rasulullah şöyle buyurmuştu: *“Şüphesiz cennet üç kişiye iştihak duyar: Ali, Ammâr ve Selman.”*^[941] Ayrıca biliyoruz ki; Hayber Savaşı'nda kendisine sancak verilen Hz. Ali Allah ve Rasulünü, Allah ve Rasulü de onu çok sevmektedir ve bu husus Hz. Peygamber'in açıklamalarıyla sabittir.

- Az önceki iki hadis-i şerif “işaret” ediyor ki; Sahabeler içinde cennetlik ve Allah'ın çok sevdiği insanlar bulunmaktadır. Hz. Peygamber de meşhur bir hadisinde ayrıca on kişiyi (Aşere-i Mübeşşere) cennetle müjdelemiştir.

- Bu dört kişinin hayatı incelendiğinde; samimi, halis müminler olduklarını, hayatlarını İslam'ı yaşamak ve yaymak için geçirdiklerini görmekteyiz.

5) Burada sevgi konusunda bir ölçü de verilir: Müminler Allah'ın sevdiği ve sevmeyi emrettiklerini sevmelidirler. Kuran-ı Kerim'de kimlerin sevilleceği hususunda önemli açıklamalar vardır. Çünkü bir kimseyi Allah hesabına sevmek, Allah'ı sevmektir. Allah o dört kimseyi sevdiğine göre, bunlar ona iyi bir kulluk üzeredirler. İşte bu yüzden Hz. Peygamber'e onları sevmesi emredilmiştir.

6) Bizler de Hz. Peygamber'e uyarak ve sünnetine ittiba ederek; onun sevdiklerini sevmekle mükellefiz. Hz. Ali'ye, Hz. Ammar ve Selman'a ve onlara benzeyenlere cennet de iştihak duyuyorsa, onlar sevimeye lâik değil midirler?

Ayrıca Hz. Ali, mümin, Müslüman, muttaki ve muhacirdir. Cenab-ı Hak, ayetlerde muhacirleri över. Ayrıca Hz. Ali Allah yolunda canını ortaya koymuştur. Selman da sağlam bir Müslümandır ve

ensardandır. Hz. Peygamber'in buyurduğu gibi, *"Ensarı sevmek imandan, buğz nifaktandır."* Ensarı sevenleri Allah sever, onları sevmeyenleri sevmez. [942]

Yine Rasul-i Ekrem'in "İlâ tesübbû ashâbî = Ashabıma sövmeyin!" emrine riayet edilmeli, onun sahabeleri asla tahkir edilmemeli, küçük düşürülmemeli ve seb/sövme yerine sevilmelidirler. Zira onlar bizzat Rasulullah'ın ifadesiyle onlar mü'minler için hidayet yolunu aydınlatan birer yıldız gibidirler. İşte bu yıldızlardan birisi olan Hz. Ali, Tebük hariç Allah yolunda yapılan tüm savaşlarda bulunmuştu. Bu savaşta bulunmaması da, Hz. Peygamber'in Medine'de onu halef kılmasındandı. O, ayrıca cennetle müjdelenen on kişi arasında dördüncü sıradaydı.

Dört insanı sevmek Allah'ın emri,
Sevmese Rabbimiz, emir verir mi?
Selman, Mikdad, biri de Ebu Zer mi?
Onlardandır Ali, Allah Aslanı.

[939] Buhâri, IV, 223, Menakıb, 4.

[940] İbn-i Mâce, I, 56.

[941] Heytemi, s. 117; Suyuti, *Tarîh*, s. 166; Munavi, IV, 356.

[942] Zebidi, IV, 168.

3) Bu dört kimse Hz. Ali, Ebu Zer, Selman-ı Farisi ve Mikdad b. Ma'dikerb'dir. Bunların hepsi sahabedir. Bunlardan Hz. Ali ve Ebu Zer muhacirlerdendir. Selman-ı Farisi Medine'de Müslüman olmuştur. Mikdad'ın ne zaman Müslüman olduğu kesin bilinmemektedir. Rasulullah vefat ettikten sonra Mikdad Ebu Bekir'e ilk biat edenlerdendir. Onun zamanında Suriye'de fetihlere katılıp uzun zaman Şam'da kalmıştı. Hz. Ömer yaralandığında, Mikdad'ı görevlendirmiş, ölümünden sonra yeni halife seçilinceye dek onları toplandıkları evden çıkarmamasını istemişti.

Rasulullah'a denildi: 'Onlar kimlerdir?' O şöyle açıkladı: 'Ali onlardandır.' Bunu üç kez tekrar etti ve ekledi: Bir de Ebu Zer, Selman ve Mikdâd."

Ayrıca Hz. Ali, mümin, Müslüman, muttaki ve muhacirdir. Cenab-ı Hak, ayetlerde muhacirleri över. Ayrıca Hz. Ali Allah yolunda canını ortaya koymuştur. Selman da sağlam bir Müslümandır ve ensardandır. Hz. Peygamber'in buyurduğu gibi, *"Ensarı sevmek*

imandan, buğz nifaktandır.” Ensarı sevenleri Allah sever, onları sevmeyenleri sevmez.

Buhâri, IV, 223, Menakıb, 4.

İbn-i Mâce, I, 56.

Heytemi, s. 117; Suyuti, *Tarîh*, s. 166; Munavi, IV, 356.

Zebidi, IV, 168.

- Bu dört kimseden ikisine (Hz. Ali ve Hz. Selman) ayrıca cennet iştîyak duyar. Bu açıdan da onlar Müslümanlarca sevilmelidir. Çünkü Rasulullah şöyle buyurmuştu: “*Şüphesiz cennet üç kişiye iştîyak duyar: Ali, Ammâr ve Selman.*” Ayrıca biliyoruz ki; Hayber Savaşı’nda kendisine sancak verilen Hz. Ali Allah ve Rasulünü, Allah ve Rasulü de onu çok sevmektedir ve bu husus Hz. Peygamber’in açıklamalarıyla sabittir.

8.

“Sen Bendensin, Ben Sendenim”

HZ. PEYGAMBER, KENDİSİ ve Hz. Ali konulu bir değerlendirmesinde; bir yandan kendisini anlatırken diğer yandan damadı Hz. Ali’yi anlatıyordu. Hz. Ali Haşimilerdendir ve Hz. Peygamber’in amcası oğludur. Hz. Hasan ve Hüseyin’in babası, şâh-i velâyet, Hulafâ-yı Râşidin’den ilk üçünün şeyhülislamı, baş danışmanı ve ekser tarikatların merciidir. O ayrıca, Aşere-i Mübeşşere’den ve Sâbıkın-ı Evvelîn’dendir.^[943] Hz. Ali ayrıca, kızı Ümmü Gülsüm’den dolayı Hz. Ömer’in de kayınpederidir. Hz. Ömer kayınpederi Hz. Ali için şu değerlendirmeyi yapmıştı:

“Rasulullah Ali’den razı olarak vefat etti.”

Bu açıdan onun bir adı da *“Aliyyü’l-Murtaza = Kendisinden Razi Olunan Ali”*dir. Bir inanan için Hz. Peygamber’in kendisinden hoşnut olması ve hoşnut olarak ölmesi ne kadar önemli ve değerlidir! Elbette Rasulullah’ın razı olduğundan Allah da razıdır. Çünkü Hz. Peygamber, Allah’ın razı olmadığından razı olmaz.

8.1. Hz. Hamza Şehit Düşünce

HZ. Hamza hicretin üçüncü yılında Uhud Savaşı’nda şehit düşmüştü. Seneler geçti, Müslümanlar hicretin yedinci yılında Mekke’de kaza umresini yaptılar. Daha önce bahsettiğimiz gibi, Hz. Hamza’nın Mekke’de bulunan ve Selma bint-i Umeys’ten olan yetim kızının Medine’ye götürülmesine karar verildi. Çocuğun bakımını kim üstlenecekti? Yetim kıza bakmayı üstlenmek isteyen birkaç kişi vardı ve Hz. Ali de ona bakmayı üstlenmek istiyordu. Çünkü yetim kız amcasının kızıydı. Konu Rasulullah’a intikal etti. Rasul-i Ekrem bu isteği İslam hukuku açısından uygun bulmadı, ama ona şu önemli iltifatta bulundu:

“Ama sen bendensin, ben sendenim.”

Böylece bir gerçeği ifade ederek onun gönlünü aldı.^[944]

Öksüz kızı ona değil, Hz. Cafer’in nikâhı altında olan teyzesi Esmâ bint-i Umeys’ten dolayı Cafer b. Ebu Talib’e teslim etti. Kanaatimizce

burada, Hz. Ali'nin akrabalık cihetiyle çocuğa, “*kendisi kadar yakın*” oluşunu açıklamak istemişti.

8.2. Sancağı Teslim Ederken ve Uhud Savaşı'nda

Hicretin yedinci yılında Hayber Savaşı sırasında Hz. Ali'ye sancağı teslim ederken de ona şöyle buyurmuştu:

“Sen bendensin, ben sendenim.”

Burada da onun, kendi karakterinde, iman ve İslam için her fedakârlığı göze alan ve yiğit/alperen biri oluşuna parmak basıyordu. [\[945\]](#)

Uhud Savaşı sırasında da, onun İslam için canını ortaya koymasından hoşlanmış, yaptığı kahramanlık ve önemli hizmetinden dolayı “*Ali bendendir, ben de ondanım.*”[\[946\]](#) buyurmuştu.

Hz. Peygamber'in bu ve benzer sözleri geniş anlamda şöyle yorumlanabilir: “Ali, din, nesep/soy, sünnetime uyma ve yakınlık bakımlarından bana bitişik ve muttasıldır. Ben de ona bitişğim ve ondan ayrılmam. İhtisasta, sevgide ve bu iki şey dışında da böyledir, o benim çocuklarım sayılan Hasan ve Hüseyin ve bunlardan olan diğerlerinin de babasıdır.”

Sanki Rasulullah şöyle demek istiyordu:

“O, Hz. Peygamber'in açtığı çığıra uyan, ehl-i sünnet, hayatını diğer sahabe gibi küfür ve şirkle mücadeleye adayan, beş vakit namaz kılan, oruç tutan, zekât veren, Hz. Peygamber'e uymada, çığına ittibada çok hassas birisidir.”

Hz. Ali, Hz. Peygamber'dendir; çünkü onun dininden, sünnetinden, ona yakınlıktan ve onunla benzer karakterli olmaktan ayrı tutulamaz. O, onunla müttehittir, birdir, ikisi birbirleri ile çok yönden bağıdırlar. Zaten bu yüzden, Hz. Ali Hz. Peygamber'in borcunu öder, onun yardımcısıdır ve bazı sorumluluklarını da yüklenir.

Rasulullah'ın Hz. Ali konusundaki benzer bir değerlendirmesi de şöyleydi:

“Aliyyun minnî ve ene min Aliyyin. Velâ yueddi annî illâ ene ev Aliyyun = Ali bendendir. Ben de ondanım. Borcumu ancak ben öderim veya Ali öder.”

“Sen bendensin, ben sendenim”,

Ali benden, ben kimdenim?

Çığırım, sünnetim, dinim;

Ali benden ayrılır mı?

8.3. Açıklamalar Neler Söyler?

Rasulullah niçin “*Ali bendendir, ben ondanım.*” demişti? Bu ve benzer hadis-i şeriflerden çıkarılacak bazı ipuçlarını şöyle sıralayabiliriz:

Birincisi: Hz. Peygamber’in açıklamalarına göre nesep/soy bakımından Hz. Ali ondan, o da Ali’dendir. Soyca biri diğerindendir. Birincisi ikincisinden, ikincisi birincisinden ayrılmaz. Bu konuda birini noksanlamak diğerini noksanlamaktır. Ayrıca Rasulullah’ın soyu da kızı Fatıma yoluyla ondan devam edecektir. Onun nesli ve soyu, Hz. Ali’nin nesli ve soyudur.

İkincisi: “*Ali bendendir, ben ondanım.*” sözü, “Ali din bakımından bendendir, ben de ondanım.” manasına da gelir. Hz. Ali, Rasulullah’ın dinindendir. Onun dini ve imanı; Rasulullah’ın dini ve imanıdır. Çünkü Hz. Ali, küçüklüğünden beri onun birinci derecede talebelerindendir. Onun inandığı gibi inanır. Onun tuttuğu gibi ve o tarzda din tutmuştur. İslam’ın hükümlerini Allah Rasulü nasıl öğretmişse öyle bilir ve uygular. Kararlarında zulüm ve haksızlık yapmaz. Bu noktadan da biri diğerinden ayrılmaz. Birini iyi bulmak, diğerini iyi bulmaktır. Birini ayıplamak, diğerini ayıplamak demektir.

Üçüncüsü: Bu söz, “Ali sünnetime ittiba yönünden bendendir, ben de ondanım.” manasına da gelir. Hz. Ali sünneti iyi bilir. Sünnete, Hz. Peygamber’in açtığı çığıra uymada ve uygulamada Rasulullah’tan ayrılmaz. Onu sünnete ittiba yönünden Allah Rasulü’nden ayrı görmek mümkün değildir. Bu açıdan biri diğeri ile müttehittir. Bu konuda Hz. Ali’yi Rasulullah’tan, Rasulullah’ı da ondan ayrı düşünmek mümkün değildir. Bu konuda; tarz, uygulama, anlayış ve model olma açısından biri diğerine benzer.

Dördüncüsü: Hz. Ali, bunlardan başka konularda, Rasulullah’a yakınlık yönünden de ondan ayrılmaz. Yani Hz. Ali ondan, o da Ali’dendir. Hz. Ali beş yaşından itibaren hicrete kadar Rasulullah’ın evinde yetişmiştir.^[947] Sonraları da her zaman onunla birlikte olmuştur. O, karakter, anlayış, olayları yorumlama, müşküllere çare bulma, fıtrat ve ahlâk açısından Allah Rasulü’nden ayrılmaz.

Problemlerde onun çözüm tarzını esas alır ve onun gibi davranır. Ruhsatla değil, azimetle amel eder. Bu noktadan, başkalarınca “*müşkülpesent*” görülebilir.^[948]

Beşincisi: Hz. Ali’nin Peygamberimizden, Peygamber Efendimizin ondan oluşunu; borcunu Hz. Ali’nin ödemesi de açıkça ispat eder. O zaman Araplarda bir âdet vardı. Kabileler ve kolları arasında bir sulh, anlaşmazlık olduğunda, bir hüküm verileceğinde yahut bir ödeme yapılacağında; bunu o topluluğun büyüğü yahut ona en yakın kimse yerine getirirdi. Hz. Ali de Peygamberimize nispeten böyle birisidir.^[949]

Altıncısı: Sevgi, buğz, takdir ve tenkit yönünden de Hz. Ali Rasulullah’tan, Rasulullah ondan ayrılmaz. Bir münasebetle söylediği, “*Bu insanlara ne oluyor ki, Ali’yi noksanlıyorlar? Kim Ali’ye buğz ederse mutlaka bana buğz etmiş olur.*” sözleri de bunu gösterir. Yani Hz. Ali’yi sevmemek nifak alâmetidir. Ayrıca seb, eza ve rahatsızlık vermek yönünden de bu ikili birbirinden ayrılmaz. Birine seb ve eza eden, diğerine de seb ve eza etmiş olur.

8.4. Onun; “Sendenim” ve “Ondanım” Dedikleri

Soru: Hz. Peygamber sadece Hz. Ali’ye mi “*Sen bendensin, ben sendenim.*”, “*O bendendir, ben ondanım.*” dedi?

Onun farklı kişiler için de benzer şeyler söylediğini görmekteyiz:

1) Hz. Peygamber Hz. Ali’ye, Hz. Fatıma’ya ve amcası Abbas gibi yakınlarına; “*Sen bendensin, ben sendenim.*” buyurduğu gibi, kimi Müslümanlara da aynı şekilde hitaplarda bulunmuştur. Mesela Selman-ı Farisi’ye Hendek Savaşı’ndaki yararlarından dolayı şöyle buyurmuştu: “*Selman bizden, Ehl-i Beyt’tendir.*”

Bu onun için bir övgü ve iltifat olduğu gibi bir konunun da açıklamasıydı. Yani o Peygamber’e layık, onun ailesinin bir üyesi gibiydi. Ona ve ondan olana o gibi taraftardı. İman ve İslam’ın yanında yer almıştı, dinine sadıktı ve Hz. Peygamber’e büyük yardımda bulunarak dinine büyük hizmetlerde bulunmuştu.

2) Hz. Peygamber, ensardan Cüleybib, savaşta yedi kişiyi öldürüp sonunda kendi şehit olunca, onun naaşı başına gelmiş ve Cüleybib hakkında şöyle buyurmuştu: “*O bendendir, ben de ondanım.*”^[950]

Böylece onu takdir ediyor, hizmetini alkışlıyor, İslam için olan kahramanlığını övüyordu. Sanki şunları söylemek istiyordu: “O benim istediğimi yaptı, benim yapmak istediğimi yerine getirdi. Kendisi bendendir; yani bana taraf çıktı ve dinimden olarak şehit oldu. Bir peygamber de savaş sırasında korkak davranmaz, gerekirse ölür ve düşmanları karşısında çilelere ve zorluklara sabrederdi. Cüleybib de böyle yaptı. Ben de ondanım, onun yanıdayım, ona tarafım, yaptıklarını onaylıyorum, yerinde ben olsaydım ben de onun gibi davranırdım.”

3) Peygamber Efendimiz; İslam’a büyük hizmetleri olan, Yemen’deki Zülhalasa putunu yıkan Cerir b. Abdullah el-Beceli için de, “*Cerir bizden, Ehl-i Beytimizdendir.*”^[951] açıklamasını yapmıştı. ^[952] Hz. Cerir, aslen Yemenli biriydi, oradan Medine’ye gelip Müslüman olmuştu. Sürekli Hz. Peygamber’in evine girip çıkan, bu hususta özel izni olan biriydi. Ayrıca, nübüvvet görevine yardım ve İslam’a hizmet açısından Hz. Cerir büyük görevler ifa etmiş ve dininde samimiyetini göstermişti. Bu açıdan o, peygamber ailesine mensup gibi ona taraftar, onun dininden ve iman ve İslamiyet’i ondan almış biriydi. Hz. Peygamber’in yakını ve sürekli ona destek çıkan akrabası gibiydi.

4) Bir gün ensardan Sa’d b. Ubade, küçük oğluyla Hz. Peygamber’i ziyarete geldi. Rasulullah Sa’d’ı sağına oturttu ve çocuğu yanına çağırdı. Çocuk, emri üzerine Hz. Peygamber’e geldi ve elini öptü. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz ona şöyle iltifat etti: “*Ben de ensardanım, ben de ensar çocuğuyum.*”

Hz. Peygamber, ninesi, yani Abdulmuttalib’in annesi Selma Hatun’dan dolayı Medineli ve ensar sayıldığı gibi, Allah’ın dinine yaptığı en büyük yardımdan dolayı da ensardı ve ensarullahtan, yani Allah dininin yardımcılarındandı. Hz. Sa’d, sözleri üzerine kendilerine verilen değerden memnun oldu ve Rasulullah’a şöyle karşılık verdi: “*Bize nasıl değer veriyorsan, Allah da sana (öyle) değer versin!*” ^[953] Rasulullah için dua ediyor ve Allah katında değerinin artmasını istiyordu.

5) Bir gün Haşim Oğullarından, ensar ve muhacirlerden bir topluluk birlikte oturuyorlardı. Söz sözü açtı ve ensardan olanlar, Hz. Peygamber’in herkesten çok kendilerini sevdiğini söylediler. Çünkü

herkes ona düşmanken ona inanmışlar, onu aralarına almışlar ve davası uğruna savaşmışlardı. Ayrıca onun silahlı gücüydüler.

Muhacirler de şöyle iddiada bulundular: Kendileri onunla hicret edip vatanlarını, yurtlarını ve yakınlarını Mekke’de bırakmışlardı. Bu yüzden, yaptıkları fedakârlığı nazara alarak; “*O bizi daha çok sever.*” dediler.

Haşimiler de, onun akrabası olduklarını belirtip “*En yakınları biziz.*” dediler. Hz. Peygamber, olaydan haberdar olunca, önce ensara hak verdi. Haşimileri de kendince haklı buldu. Ensara dönerek kendilerine şöyle söyledi:

“*Siz ey ensar topluluğu! Ben sizin kardeşinizim.*”

Ardından muhacirlere döndü: “*Ey muhacirler topluluğu! Ben sizdenim.*” Sonra Haşim Oğullarına seslendi:

“*Haşim Oğulları! Siz de bendesiniz.*”^[954]

Böylece hem gerçekleri ifade etmiş hem de herkesi memnun etmiş ve sevindirmişti. Sözleriyle kendisinin onlarla ilişki yönlerini belirtiyor ve kendini de anlatmış oluyordu. Ayrıca o, kendisini ensardan biri gibi görüyor, ensar muhacir ayrımı yapmıyordu.

6) O kendisinin melik/kral olmadığını belirtirken, heyecanlı şekilde elini öpmeye çalışan bir esnafa -bir rivayete göre-; “*Ben hükümdar değilim, ben de sizden biriyim.*”^[955] diyerek, kendisine, Bizans imparatoruna, yabancı meliklere veya İran şahlarına yapıldığı tarzda saygı istemiyordu. Müminlerdendi, kendini onlardan biri gibi sayıyor ve farklı, dünyevi bir statüde görmüyordu. Ayrıca, kendini bir mukayese ile anlatmaya çalışıyordu. O gerçekten Müslümanlardan biri olarak, onlar gibi sade bir hayat yaşayarak günlerini bitirmişti.

7) Hicretin yedinci yılında Yemenli Eşariler Medine’ye göçmüşlerdi. Rasulullah onların Allah’a ve Rasulü’ne hicretlerini ve iyi hallerini görerek kendileri hakkında şöyle buyurmuştu:

“*Eşariler bendendir, ben de onlardanım.*”^[956]

Eşariler ondan ve ona taraf olmasaydı, elbette ona ve Medine’ye gelmezlerdi. Demek onlar ondan, onun dininden ve açtığı çığırdan kimselerdi. Onunla yakınlık duydukları için, kendine ve dinine yardımcı olmak niyetiyle Medine’ye gelmişlerdi. Rasulullah da “*Ben de onlardanım.*” buyurmuş, kendisinden olanlardan olduğunu açıklamıştı.

Şu halde Hz. Peygamber, sadece Hz. Ali ve birkaç kişi için değil, yeri geldikçe bazı kimse ve topluluklar için, bu tür açıklamalar yapabiliyordu. Demek; “*O bendendir, ben ondanım.*” veya “*Onlar bendendir, ben de onlardanım.*” türünden açıklamalar, yalnız akrabalarına mahsus değildi.

[943] Mesudi, II, 470.

[944] Aynı ifade için bkz. İbn-i Mâce, I, 44.

[945] bkz. İlyas Üzüm, “Alevilikte Hz. Ali Telakkisi-Alisiz Alevilik ve Alisiz Alevilik Olur mu?”, *Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali*, s. 191.

[946] Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 245; hadisler hakkında bkz. Kandemir, “Ali”, *DİA*, II, 377.

[947] Fığlalı, “Ali”, *DİA*, II, 371.

[948] *Mu'minûn*, 23/1-2, 6-7; *Nisa*, 4/3; İbn-i Mâce, I, 44; Munavi, IV, 356; Şablancî, s. 78; Sarıcık, *Harem*, s. 208-215.

[949] Mansur Ali, III, 335.

[950] Kandehlevî, III, 319; Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 141.

[951] Buhari, I, 20, İman, 41-42; Ahmed b. Hanbel, IV, 358; Munavi, II, 345.

[952] Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 140.

[953] Kandehlevî, I, 510.

[954] Kandehlevî, II, 558. Ensarın özel adamları ve sırdaşları olması hak. bkz. Buhari, IV, 180 vd.; İbn-i Mâce, I, 70 vd.

[955] Kandehlevî, III, 161. Ayrıca bkz. III, 158.

[956] Buhari, II, 110, Şirk, 1; Müslim, Fezail, 167.

6) O kendisinin melik/kral olmadığını belirtirken, heyecanlı şekilde elini öpmeye çalışan bir esnafa -bir rivayete göre-; “*Ben hükümdar değilim, ben de sizden biriyim.*” diyerek, kendisine, Bizans imparatoruna, yabancı meliklere veya İran şahlarına yapıldığı tarzda saygı istemiyordu. Müminlerdendi, kendini onlardan biri gibi sayıyor ve farklı, dünyevi bir statüde görmüyordu. Ayrıca, kendini bir mukayese ile anlatmaya çalışıyordu. O gerçekten Müslümanlardan biri olarak, onlar gibi sade bir hayat yaşayarak günlerini bitirmişti.

Uhud Savaşı sırasında da, onun İslam için canını ortaya koymasından hoşlanmış, yaptığı kahramanlık ve önemli hizmetinden dolayı “*Ali bendendir, ben de ondanım.*” buyurmuştu.

2) Hz. Peygamber, ensardan Cüleybib, savaşta yedi kişiyi öldürüp sonunda kendi şehit olunca, onun naaşı başına gelmiş ve Cüleybib hakkında şöyle buyurmuştu: “*O bendendir, ben de ondanım.*” Böylece onu takdir ediyor, hizmetini alkışlıyor, İslam için olan kahramanlığını övüyordu. Sanki şunları söylemek istiyordu: “O benim istediğimi yaptı, benim yapmak istediğimi yerine getirdi. Kendisi bendendir; yani bana taraf çıktı ve dinimden olarak şehit oldu. Bir peygamber de savaş sırasında korkak davranmaz, gerekirse ölür ve düşmanları karşısında çilelere ve zorluklara sabrederdi. Cüleybib de böyle yaptı. Ben de ondanım, onun yanındayım, ona tarafım, yaptıklarını onaylıyorum, yerinde ben olsaydım ben de onun gibi davranırdım.”

Burada da onun, kendi karakterinde, iman ve İslam için her fedakârlığı göze alan ve yiğit/alperen biri oluşuna parmak basıyordu.

Beşincisi: Hz. Ali'nin Peygamberimizden, Peygamber Efendimizin ondan oluşunu; borcunu Hz. Ali'nin ödemesi de açıkça ispat eder. O zaman Araplarda bir âdet vardı. Kabileler ve kolları arasında bir sulh, anlaşmazlık olduğunda, bir hüküm verileceğinde yahut bir ödeme yapılacağında; bunu o topluluğun büyüğü yahut ona en yakın kimse yerine getirirdi. Hz. Ali de Peygamberimize nispeten böyle birisidir.

“Haşim Oğulları! Siz de bendesiniz.”

3) Peygamber Efendimiz; İslam'a büyük hizmetleri olan, Yemen'deki Zülhalasa putunu yıkan Cerir b. Abdullah el-Beceli için de, “*Cerir bizden, Ehl-i Beytimizdendir.*” açıklamasını yapmıştı. Hz. Cerir, aslen Yemenli biriydi, oradan Medine'ye gelip Müslüman olmuştu. Sürekli Hz. Peygamber'in evine girip çıkan, bu hususta özel izni olan biriydi. Ayrıca, nübüvvet görevine yardım ve İslam'a hizmet açısından Hz. Cerir büyük görevler ifa etmiş ve dininde samimiyetini göstermişti. Bu açıdan o, peygamber ailesine mensup gibi ona taraftar, onun dininden ve iman ve İslamiyet'i ondan almış biriydi. Hz. Peygamber'in yakını ve sürekli ona destek çıkan akrabası gibiydi.

HZ. PEYGAMBER, KENDİSİ ve Hz. Ali konulu bir değerlendirmesinde; bir yandan kendisini anlatırken diğer yandan damadı Hz. Ali'yi anlatıyordu. Hz. Ali Haşimilerdendir ve Hz. Peygamber'in amcası oğludur. Hz. Hasan ve Hüseyin'in babası, şâh-i velâyet, Hulafâ-yı Râşidin'den ilk üçünün şeyhülislamı, baş

danışmanı ve ekser tarikatların merciidir. O ayrıca, Aşere-i Mübeşşere'den ve Sâbıkın-ı Evvelîn'dendir. Hz. Ali ayrıca, kızı Ümmü Gülsüm'den dolayı Hz. Ömer'in de kayınpederidir. Hz. Ömer kayınpederi Hz. Ali için şu değerlendirmeyi yapmıştı:

Dördüncüsü: Hz. Ali, bunlardan başka konularda, Rasulullah'a yakınlık yönünden de ondan ayrılmaz. Yani Hz. Ali ondan, o da Ali'dendir. Hz. Ali beş yaşından itibaren hicrete kadar Rasulullah'ın evinde yetişmiştir. Sonraları da her zaman onunla birlikte olmuştur. O, karakter, anlayış, olayları yorumlama, müşküllere çare bulma, fitrat ve ahlâk açısından Allah Rasulü'nden ayrılmaz. Problemlerde onun çözüm tarzını esas alır ve onun gibi davranır. Ruhsatla değil, azimetle amel eder. Bu noktadan, başkalarınca “müşkülpesent” görülebilir.

Hz. Peygamber, ninesi, yani Abdulmuttalib'in annesi Selma Hatun'dan dolayı Medineli ve ensar sayıldığı gibi, Allah'ın dinine yaptığı en büyük yardımdan dolayı da ensardı ve ensarullahtan, yani Allah dininin yardımcılarındandı. Hz. Sa'd, sözleri üzerine kendilerine verilen değerden memnun oldu ve Rasulullah'a şöyle karşılık verdi: “*Bize nasıl değer veriyorsan, Allah da sana (öyle) değer versin!*” Rasulullah için dua ediyor ve Allah katında değerinin artmasını istiyordu.

3) Peygamber Efendimiz; İslam'a büyük hizmetleri olan, Yemen'deki Zülhalasa putunu yıkan Cerir b. Abdullah el-Beceli için de, “*Cerir bizden, Ehl-i Beytimizdendir.*” açıklamasını yapmıştı. Hz. Cerir, aslen Yemenli biriydi, oradan Medine'ye gelip Müslüman olmuştu. Sürekli Hz. Peygamber'in evine girip çıkan, bu hususta özel izni olan biriydi. Ayrıca, nübüvvet görevine yardım ve İslam'a hizmet açısından Hz. Cerir büyük görevler ifa etmiş ve dininde samimiyetini göstermişti. Bu açıdan o, peygamber ailesine mensup gibi ona taraftar, onun dininden ve iman ve İslamiyet'i ondan almış biriydi. Hz. Peygamber'in yakını ve sürekli ona destek çıkan akrabası gibiydi.

“*Eşariler bendendir, ben de onlardanım.*”

bkz. İlyas Üzüm, “Alevilikte Hz. Ali Telakkisi-Alisiz Alevilik ve Alisiz Alevilik Olur mu?”, *Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali*, s. 191.

Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 245; hadisler hakkında bkz. Kandemir, “Ali”, *DİA*, II, 377.

Mesudi, II, 470.

Aynı ifade için bkz. İbn-i Mâce, 1, 44.

Fığlalı, "Ali", *DİA*, II, 371.

Mu'minûn, 23/1-2, 6-7; *Nisa*, 4/3; İbn-i Mâce, I, 44; Munavi, IV, 356; Şablancı, s. 78; Sarıcık, *Harem*, s. 208-215.

Böylece bir gerçeği ifade ederek onun gönlünü aldı.

Mansur Ali, III, 335.

Buhari, II, 110, Şirk, 1; Müslim, Fezail, 167.

Kandehlevi, II, 558. Ensarın özel adamları ve sırdaşları olması hak. bkz. Buhari, IV, 180 vd.; İbn-i Mâce, I, 70 vd.

Kandehlevi, III, 161. Ayrıca bkz. III, 158.

Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 140.

Kandehlevi, I, 510.

Kandehlevi, III, 319; Heyet, *Sahabeler Ans.*, s. 141.

Buhari, I, 20, İman, 41-42; Ahmed b. Hanbel, IV, 358; Munavi, II, 345.

Dördüncüsü: Hz. Ali, bunlardan başka konularda, Rasulullah'a yakınlık yönünden de ondan ayrılmaz. Yani Hz. Ali ondan, o da Ali'dendir. Hz. Ali beş yaşından itibaren hicrete kadar Rasulullah'ın evinde yetişmiştir. Sonraları da her zaman onunla birlikte olmuştur. O, karakter, anlayış, olayları yorumlama, müşküllere çare bulma, fitrat ve ahlâk açısından Allah Rasulü'nden ayrılmaz. Problemlerde onun çözüm tarzını esas alır ve onun gibi davranır. Ruhsatla değil, azimetle amel eder. Bu noktadan, başkalarınca "*müşkülpesent*" görülebilir.

9.

“Ey Ali, Ben ve Sen...”

BİLİNDİĞİ ÜZERE, HZ. PEYGAMBER (a.s.m.), 622 yılında Medine’ye hicret etmiş ve önce Medine’ye yarım saatlik yürüme mesafesinde olan Kuba köyü topraklarında görünmüştü. O sırada, bir Yahudi uzaktan, beyazlar giymiş Rasulullah’ı ve Ebu Bekir’i gördü ve heyecanla şöyle bağırdı:

“Hâzâ ceddüküm kad câe = İşte atanız ceddiniz geldi!”^[957]

Yahudinin müjdesi ve haber cümlesi birkaç yönden dikkat çekiciydi:

1) Diyarbekri’ye göre; *“İşte atanız geldi.”* cümlesi, *“İşte devletliniz geldi.”* anlamınadır. O, *“ced”* kelimesine *“haz”* manası verir. Haz, Arapçada *“pay, hisse, servet ve zenginlik”* manalarına gelir.^[958] Açıklaması bir açıdan doğrudur. Çünkü Müslümanlar için Rasul-i Ekrem pek büyük bir değerdir. Bir bakıma o tüm zenginliklerin, mutlulukların, devletlerin ve ebedi saadetin sebebidir. Hatta bütün kâinat o ve misyonu için var edilmiştir. Ondan büyük devlet, ondan üstün zenginlik ve devletli yoktur. Hem o, rütbece insanların ve Rasullerin en büyüğü ve seyyididir. Ayrıca onun gönderilmesi İslam devletlerini doğurmuş, insanlık tarihinin akışını değiştirmiştir.

2) Biz, *“İşte atanız, (dedeniz ve babanız) geldi.”* cümlesine bir başka açılım daha getirmek istiyoruz. Şöyle ki; bütün peygamberler ümmetlerinin *“manevi babası ve atası”*dırlar. Çünkü Arapçada *“baba”* veya *“ata”*; bir şeyin varlığına, ıslahına veya ortaya çıkıp güçlenmesine (zuhur) sebep olan şeydir.^[959] Rasulullah da; ümmetin varlığına, insanların ıslahına çok önemli bir sebeptir. Bu yüzden o ümmet açısından *“ced/dede ve eb/baba”* adlarını almaya en layık kişidir.

3) Peygamber Efendimiz, İslamiyet’le; benzersiz inkılâp ve muhteşem bir ıslahat gerçekleştirmiştir. İslam inkılâbının tarihte bir benzeri yoktur. Peygamber Efendimiz, büyük bir ümmetin ortaya çıkışına ve tüm dinlere galebesine sebep olmuştur. Bu yüzden; *“Ebu’l-müminîn = Müminlerin Babası, Atası”*^[960] adını almalıdır. *“O Nebi, müminlere kendilerinden (ana baba ve çoluk çocuklarından) daha evlâdır. Onun eşleri de müminlerin anneleridir.”* ayeti de, Rasul-

i Ekrem'in inananların manevi “*atası, babası ve ceddî*” oluşuna işaret eder.

4) Yine o, bir rivayete göre Hz. Ali hakkında şöyle buyurmuştu: “*Ben ve sen, bu ümmetin iki atasıyız.*”^[961] Hz. Muhammed yukarıda açıklanan sebeplerle ümmetin manevi atası ve babası sayılır. Hz. Ali ve nesli de, iman ve İslam’a yaptığı hizmetleri ölçüsünde, bu manadan pay sahibidir. Ona ve nesline dayanan tarikatlar genelde her çağda ümmet içinde büyük hayırlara ve vesile olmuşlardır. Bu açıdan o da kendi çapında ümmetin babası olabilir. Fakat biz, “*Ben ve sen, bu ümmetin iki atasıyız.*” sözlerinin hadis olmasına şüpheyile bakmaktayız.

5) Hz. Peygamber, ümmetin “*manevi atası ve babası*” gibi oluşunu, bir sözlerinde farklı açıdan kendisi de ifade etmişlerdi. Ashabına tahareti ve tuvalette temizlenmeyi öğretirken şöyle buyurmuşlardı: “*Ben size ancak, oğula baba gibiyim, (o durumda) öğretiyorum.*”^[962]

Ayrıca, “*Bütün sebepler*^[963] *ve nesepler kıyamet günü kesilecektir, ancak benim sebebim ve nesebim hariç.*”^[964] açıklaması da bir cihette bu manevi bağın kıyamette bile edeceğini belirtir. Ayrıca Arapçada “*dede*” ile “*baba*” birliktedir. Biri ile diğeri kastedilebilir.^[965] İşte, “*Kayle Oğulları, işte atanız, (babanız) geldi!*” sözü bu tür düşüncelere kapı aralamaktadır.

^[957] İbn-i Hişam, II, 109-110; Diyarbekri, I, 336; Sarıcık, *Çağrı*, s. 363-364.

^[958] Kelime “*ha*” ve “*zı*” ile yazılır.

^[959] Rağıb, s. 7; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 149, 156, 161.

^[960] Rağıb, s. 7.

^[961] Rağıb, s. 7.

^[962] İbn-i Mace, I, 114, nr. 313; Munavi, II, 570, nr. 2580. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Kendi Dilinden 1*, s. 105-108.

^[963] Sıhriyet ve sebep için bk. a.g.e., s. 220.

^[964] Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 104.

^[965] Rağıb, s. 7.

4) Yine o, bir rivayete göre Hz. Ali hakkında şöyle buyurmuştu: “*Ben ve sen, bu ümmetin iki atasıyız.*” Hz. Muhammed yukarıda açıklanan sebeplerle ümmetin manevi atası ve babası sayılır. Hz. Ali

ve nesli de, iman ve İslam'a yaptığı hizmetleri ölçüsünde, bu manadan pay sahibidir. Ona ve nesline dayanan tarikatlar genelde her çağda ümmet içinde büyük hayırlara ve vesile olmuşlardır. Bu açıdan o da kendi çapında ümmetin babası olabilir. Fakat biz, *“Ben ve sen, bu ümmetin iki atasıyız.”* sözlerinin hadis olmasına şüpheyile bakmaktayız.

“Hâzâ ceddüküm kad câe = İşte atanız ceddiniz geldi!”

3) Peygamber Efendimiz, İslamiyet'le; benzersiz inkılâp ve muhteşem bir ıslahat gerçekleştirmiştir. İslam inkılâbının tarihte bir benzeri yoktur. Peygamber Efendimiz, büyük bir ümmetin ortaya çıkışına ve tüm dinlere galebesine sebep olmuştur. Bu yüzden; *“Ebu'l-müminîn = Müminlerin Babası, Atası”* adını almalıdır. *“O Nebi, müminlere kendilerinden (ana baba ve çoluk çocuklarından) daha evlâdır. Onun eşleri de müminlerin anneleridir.”* ayeti de, Rasul-i Ekrem'in inananların manevi *“atası, babası ve ceddî”* oluşuna işaret eder.

5) Hz. Peygamber, ümmetin *“manevi atası ve babası”* gibi oluşunu, bir sözlerinde farklı açıdan kendisi de ifade etmişlerdi. Ashabına tahareti ve tuvalette temizlenmeyi öğretirken şöyle buyurmuşlardı: *“Ben size ancak, oğula baba gibiyim, (o durumda) öğretiyorum.”*

Ayrıca, *“Bütün sebepler ve nesepler kıyamet günü kesilecektir, ancak benim sebebim ve nesebim hariç.”* açıklaması da bir cihette bu manevi bağın kıyamette bile edeceğini belirtir. Ayrıca Arapçada *“dede”* ile *“baba”* birliktedir. Biri ile diğeri kastedilebilir. İşte, *“Kayle Oğulları, işte atanız, (babanız) geldi!”* sözü bu tür düşüncelere kapı aralamaktadır.

2) Biz, *“İşte atanız, (dedeniz ve babanız) geldi.”* cümlesine bir başka açılım daha getirmek istiyoruz. Şöyle ki; bütün peygamberler ümmetlerinin *“manevi babası ve atası”*dırlar. Çünkü Arapçada *“baba”* veya *“ata”*; bir şeyin varlığına, ıslahına veya ortaya çıkıp güçlenmesine (zuhur) sebep olan şeydir. Rasulullah da; ümmetin varlığına, insanların ıslahına çok önemli bir sebeptir. Bu yüzden o ümmet açısından *“ced/dede ve eb/baba”* adlarını almaya en layık kişidir.

Ayrıca, *“Bütün sebepler ve nesepler kıyamet günü kesilecektir, ancak benim sebebim ve nesebim hariç.”* açıklaması da bir cihette

bu manevi bağı kıyamette bile edeceğini belirtir. Ayrıca Arapçada “dede” ile “baba” birliktedir. Biri ile diğeri kastedilebilir. İşte, “*Kayle Oğulları, işte atanız, (babanız) geldi!*” sözü bu tür düşüncelere kapı aralamaktadır.

Ayrıca, “*Bütün sebepler ve nesepler kıyamet günü kesilecektir, ancak benim sebebim ve nesebim hariç.*” açıklaması da bir cihette bu manevi bağı kıyamette bile edeceğini belirtir. Ayrıca Arapçada “dede” ile “baba” birliktedir. Biri ile diğeri kastedilebilir. İşte, “*Kayle Oğulları, işte atanız, (babanız) geldi!*” sözü bu tür düşüncelere kapı aralamaktadır.

Rağıb, s. 7.

İbn-i Mace, I, 114, nr. 313; Munavi, II, 570, nr. 2580. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Kendi Dilinden 1*, s. 105-108.

Sihriyet ve sebep için bk. a.g.e., s. 220.

Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 104.

İbn-i Hişam, II, 109-110; Diyarbekri, I, 336; Sarıcık, *Çağrı*, s. 363-364.

Kelime “ha” ve “zı” ile yazılır.

Rağıb, s. 7; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 149, 156, 161.

Rağıb, s. 7.

Rağıb, s. 7.

1) Diyarbekri’ye göre; “*İşte atanız geldi.*” cümlesi, “*İşte devletliniz geldi.*” anlamınadır. O, “ced” kelimesine “haz” manası verir. Haz, Arapçada “pay, hisse, servet ve zenginlik” manalarına gelir. Açıklaması bir açıdan doğrudur. Çünkü Müslümanlar için Rasul-i Ekrem pek büyük bir değerdir. Bir bakıma o tüm zenginliklerin, mutlulukların, devletlerin ve ebedi saadetin sebebidir. Hatta bütün kâinat o ve misyonu için var edilmiştir. Ondan büyük devlet, ondan üstün zenginlik ve devletli yoktur. Hem o, rütbece insanların ve Rasullerin en büyüğü ve seyyididir. Ayrıca onun gönderilmesi İslam devletlerini doğurmuş, insanlık tarihinin akışını değiştirmiştir.

10.

“Ben Dâru’l-Hikmetim, Ali Onun Kapisıdır”

HZ. ALİ’DEN BİZE ULAŞAN bir rivayete göre Peygamberimiz kendisi ve Hz. Ali hakkında bir benzetmede bulunarak şöyle açıklama yapmıştı:

“Ben hikmetin eviyim (yurdu ve şehriyim), Ali de onun kapisıdır.”^[966]

Bir başka sözlerinde de kendisini şöyle anlatmıştı:

“Ben hikmetin şehriyim.”^[967]

1) İlk sözün sahih hadis mi, uydurma hadis mi olduğu konusunda hadis âlimleri farklı kanaatlere sahiptirler. Müteşeddît bir âlim olan İbn-i Cevzi’ye göre bu hadis uydurmadır. İbni Hacer’e göre ise bu söz hadistir. el-Hâkim de onun sahih olduğunu belirtir.^[968]

2) Hz. Peygamber muhtelif açıklamalarında, kendisinin Müslümanların en bilgisi, en müttakisi ve Allah’tan en çok haşyet duyanı olduğunu beyan etmiş, kendisine “cevâmiu’l-kelim”, yani az sözle çok şey anlatma, belîğ konuşma veya Kur’an’ın verildiğini belirtmiştir.^[969] Aynı zamanda o bir muallim, bir müzekki ve bir mürşiddir. Yine onun açıklamalarına göre; onu Rabbi tedip etmiş ve edebini de güzel yapmıştır.

Unutmayalım ki, hakiki hikmet Kur’an’dır ve o da Hz. Peygamber’e vahyedilmiştir. Ayrıca müşrikler zanna uyarken, Hz. Peygamber’e vahiyle, ilmi her şeyi kuşatan Allah’tan ilim (vahiy bilgisi) indirilmiştir.

Yalnız bunlar düşünüldüğünde bile Hz. Peygamber’e kitap, ilim ve hikmet verildiği hemen görülecektir. Şu halde o yukarıdaki açıklamayı yapmasa bile bir “Dâru’l-Hikmet”tir, bir hikmet yurdu ve bir ilim şehridir.

3) Ayrıca Kur’an ayetleri de peygamberlere “*kitap, hikmet ve peygamberlik*” verilmesinden söz ederler:

“Hiçbir beşerin (peygamberin), Allah’ın kendisine kitap, hikmet ve peygamberlik vermesinden sonra (kalkıp) insanlara ‘Allah’ı bırakıp bana kul olun!’ demesi gerçekleşmedi...”^[970]

“Hani peygamberlerden; ‘Size kitap ve hikmet verdikten sonra, nezdimizdekini tasdik eden bir peygamber geldiğinde ona muhakkak inanıp yardım edeceksiniz.’ diye söz almıştık...”^[971]

- Görüldüğü gibi peygamberlere kitap, hikmet ve peygamberlik verilmiştir. Yalnız Hz. Peygamber değil, diğer peygamberler de bir bakıma birer dâr-ı hikmettirler.

- Ayrıca Yüce Allah; İshak’ı, Yakub’u, Nuh’u, Davud’u, Süleyman’ı, Eyyub’u Yusuf’u, Musa’yı, Harun’u, Zekeriya’yı, Yahya’yı, İsa’yı, İlyas’ı ve sonunda Yunus ve Lut peygamberi de andıktan sonra^[972] şöyle buyurur: *“İşte onlar, kendilerine kitap ve hikmet verdiğimiz kimselerdir...”*^[973]

- Bir yoruma göre, Hz. Peygamber’e verilen “Kevser”den kasıt da, nübüvvet, kitap, hikmet, ilim, şefaât, hayr-ı kesir, çok mal, fetih ve ganimet gibi şeylerdir. Ayetin açıklamasına göre, kendisine hikmet verilene de *“hayr-ı kesir = büyük hayır”* verilmiştir.^[974]

- Başka ayetlerde de, nebilere hikmet ve ilim verildiği açıklanır.^[975] Şu halde peygamberler hikmet ve ilim verilenlerdir, âlim ve hakîm kimselerdir. Bu yüzden onların *“dâr-ı hikmet”* veya *“medine-i ilim”* olmaları çok makul, mantıklı ve doğrudur. Hz. Peygamber de bunu tahdis-i nimet kabilinden açıklamış olabilir. Bu mümkündür ve büyük ihtimalle vuku bulmuştur.

- Hikmet ve ilim nebiler dışındakilere de nebilere sirayet etmiştir. Bu açıdan, ilim ve hikmet sahibi olmak nebilere mahsus değildir. Ayrıca, nebiler ilim öğrenme ve öğretmeye teşvikte bulunmuşlardır. Söz gelişi Kur’an bir ilim ve hikmet kitabıdır. Onu gerektiği gibi, okuyup anlayan ve yaşayan herkes kendi çapında bir âlim ve bir hakîmdir. Bu açıdan Müslümanlar *“tâlib-i ilim ve hikmet”* olma yolunda olmalıdırlar. Böylece Hz. Peygamber’i ve ashabını örnek almış olurlar.

4) Hikmet kelimesinin de kendisinden geldiği *“hakeme”*, ıslah için birini engellemek ve bir şeyden men etmektir. Bu yüzden atın gemi, *“hakeme”* diye adlandırılır. Hikmet; ilim ve akılla hakka isabet etmektir. Allah’ın adlarından biri de hakîmdir, yani o sonsuz hikmet sahibidir. O Hâkim’den gelen Kur’an, *“Kitab-ı Hakîm”* diye adlandırılır.^[976]

Her biri birer hakîm olan peygamberler büyük ıslahatçılardır. Allah'ın onlara verdiği hikmet ve hükümlerle görevlerini yerine getirirler ve kararlarında isabetlidirler. Hz. Peygamber'i ve yolundakileri örnek ve model alan Müslümanlar da, ıslahatçı olmayı, kararlarında isabet kaydetmeyi hayatlarının bir ideali olarak bilmeli ve bunun gereğini elden geldiği kadar yerine getirmelidirler. Bu hakîm olmanın gereklerinden biridir.

5) “*Dâru'l-hikmet*” terkinindeki “*dâr*” kelimesi de, manası açısından dikkat çekicidir: Dâr, etrafı dört bir yandan iyice korunmak üzere çevrilmiş, mükemmel, mahfuz, yaşamaya elverişli yerdir. Burada yaşamak için bütün ihtiyaçlar hazır kılınmış, orası olumsuzluklardan korunmuştur. Bu açıdan etrafı duvarla çevrili, büyük konak ve saray gibi yaşamaya elverişli yerler “*dâr*” olarak adlandırıldığı gibi; aynı özellikteki bir şehir, memleket ve vatan da “*dâr*” olarak adlandırılır. [977]

Söz gelişi Haşır suresinin dokuzuncu ayetinde Medine-i Münevvere “*Dâru'l-İmân*” olarak anılır. Çünkü orası iman ve İslam'ın büyüüp serpileceği, güvenli ve mahfuz bir yerdir. Bu yüzden Mekke'de yaşama ve gelişme imkânı bulamayan imanlı kimseler oraya göçmüşlerdir. *Devr, diyar, deveran, deyyâr* ve daire kelimeleri de aynı kökten gelirler. Kur'an'da dâr en çok “*ed-dâru'l-âhira*” veya “*dâru'l-âhira*” şeklinde geçer. [978] Çünkü dâr-ı ahiret gerçek hayatın [979] yaşanacağı ve devam ettirileceği yerdir ve aynı zamanda orası “*dâru'l-karar*”dır. [980]

Dünya hayatı ona göre oyuncak, oyalanma ve bir gurur metaıdır. Cennet “*dâru's-selâm = selâmet yurdu*”, [981] “*ukbe't-dâr*” ise, cennet [982] veya cehennemdir. [983] Yoldan çıkan günahkârların yurdu “*dâru'l-fâsıkîn*”dir. [984] “*Sûü'd-dâr*” ve “*dâru'l-bevâr*” da cehennem yurdudur. [985] Ayrıca cehennem Allah düşmanlarının ebediyen kalacakları bir “*dâru'l-karar*”dır. [986]

6) Bütün bu açıklamalardan; “*Ben dâru'l-hikmetim*” sözündeki “*dâr*” adlandırması, daha bir vuzuha kavuşmuş olur:

- Hz. Peygamber, hikmetin çepeçevre duvarlarla korunup, gelişip serpileceği, ayrıca hikmeti muhafaza eden bir kul ve Rasuldür. O, bu açıdan büyük bir hikmet yurdu ve bir hikmet şehridir.

- Ayrıca kitap ve hikmeti de öğretir: “İçlerinden, kendilerine Allah’ın ayetlerini okuyan (şirk ve güna temizleyen, onlara kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur.”^[987]

- Eskiden ve Hz. Peygamber çağında şehirlerin etrafı düşmandan korunmak için dört bir yanından surlarla çevrilir ve “dâr” adını almaya layık bir durum arz ederdi. Bu tür şehirlere ancak birkaç kapıdan girilebilirdi.

7) “Ben dâru’l-hikmetim, Ali de onun kapısıdır.”^[988] sözünde, Hz. Ali’yi ilgilendiren bir yön de mevcuttur. Yani Hz. Ali’ye, yani onun hayat tarzına, yaşayışına ve din anlayışına uyan; “dâru’l-hikmet” olan nübüvvet şehrine ve onun yoluna girer, Kur’an’a ve sünnete yönelmiş ve uymuş olur. Çünkü Hz. Ali ile Rasulullah din, nesep, sünnete ittiba, İslamî anlayış ve yaşayış bakımından birbirlerinden ayrılmazlar. “Sen bendensin, ben de sendenim.” açıklaması da^[989] bunu gösterir.

Eğer “Hz. Ali’ye uydum, Ali yolundayım ve onu seviyorum” iddiasında olanlar; hakiki hikmet olan “Kur’an ve Sünnet” yoluna girmişlerse, o kapıdan dâr-ı hikmete, hikmet kenti olan “nübüvvet yurdu”na ulaşmışlardır. Yoksa mehbit-i vahy-i ilahi olan dâru’l-hikmete ulaşamazlar.

Hz. Ali (benzeri sahabe ve onların yolundaki ulema gibi) hikmet yurduna ulaştıran bir “kapı” (vesile) olması açısından ve Son Peygamber’in hikmetine, ilmine ve çığına iletmesi yönünden önemlidir. Bu noktadan ona, mâna-yı ismî ile değil, mâna-yı harfî ile bakılmalı; yani o Ali olduğu için değil, peygamber namına ve hikmet evine ulaştıran bir kapı ve vesile olduğu için sevilmelidir.

8) Evvela, her biri birer hikmet olan ayetler, Hz. Peygamber’e indiği için; Hz. Peygamber (ve önceki nebiler) birer hikmet evi, birer hikmet şehri ve yurdudurlar. Aynı zamanda emin ve buna lâayık kimseler oldukları için, onlara ilim ve hikmet verilmiştir.

9) Bu hadis-i şerif işaret eder ki; Hz. Ali ilim ve hikmet mertebesi ve ilme irşat etme rütbesi bakımından yüksek bir şahsiyettir. Onun gerçek bağılıları ve yolundan gidenler; “Hikmet Yurdu” ve “İlim Şehri” olan nübüvvet sarayına ve Rasulullah’a ulaşırlar, Hz. Peygamber’in ve Hz. Ali’nin yaşadığı sünnete/çığıra uyarlar.

10) Ayrıca bir kutlu sözlerinde Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştu: “*Ben ilim şehriyim, Ali de onun kapısıdır; kim ilim isterse bu kapıya gelsin.*”^[990] Bu açıklaması da yukarıdakine benzer. Hz. Peygamber ilahi vahiyle çok hikmetlere sahip olduğuna işaret etmiş ve kendisini büyük bir ilim kentine benzetmiştir.

O dönemde Arabistan’da kervan ticareti önemliydi. Bir malı almak isteyen tüccar, o malın çok bulunduğu şehre gider ve sur kapılarından girerek o malı elde edebilirdi.

Hz. Peygamber de bir ilim ve hikmet yurdu ve şehridir. Bütün Peygamberler gibi, ona da vahiyle, ilim ve hikmet verilmiştir. Hz. Ali de, bir âlim ve bir önemli müşittir. Hz. Peygamber’in yanında ve onun tarzında yetişmiştir. O, insanı cehaletten kurtaran ve pek engin bir zenginlik olan ilim ve hikmet şehrine ulaştırır. İlim isteyen o kapıya gelmeli ve oraya kapılanmalı ki, bu şehre girebilirsin.

11) Bir kimseye hikmetin verilmesi, onun Allah’ın yasaklarından kaçıp emirlerine uymasıyla anlaşılır. Çünkü hadiste açıklandığı üzere “*Hikmetin başı Allah korkusudur.*” Hikmet, nefsi yasaklardan alıkoyar, amele ve zühde sevk eder.^[991] Şu halde ilim ve hikmet, insanları Allah’tan haşyete ulaştırıyorsa, onu hakîm kılmıştır. Yoksa imanı ve İslam’ı gayrimüslim kişiler arasında da iyi bilenler vardır. Şu an da her insana ve Müslüman’a açık olan âlim ve hakîm olmanın en önde gelen ölçüsü Allah’tan haşyettir. Bunu unutmamak ve bu vadide Hz. Peygamber’i örnek almak gerekmektedir.

^[966] “*Ene dâru’l-hikmeti ve Aliyyün bâbuhâ.*” Munavi, II, 46, nr. 2804; Sarıcık, *Kendi Dilinden-1*, s. 83 vd.

^[967] Munavi, II, 46, nr. 2804: “*Ene medinetu’l-hikmeti.*” Ayrıca Hz. Ali’nin ilim şehri olması ile ilgili hadisin değerlendirmesi için bkz. Kettâni, III, 174.

^[968] a.g.e., aynı yer.

^[969] Sarıcık, *Kendi Dilinden-1*, s. 59, 65, 90.

^[970] *Âl-i İmrân*, 3/79; Yazır, II, 1140.

^[971] *Âl-i İmrân*, 3/81, 164.

^[972] *Enâm*, 6/84-86.

^[973] *Enâm*, 6/89.

^[974] Hâzin, VI, 570.

[975] Geniş bilgi için bkz. *Yusuf*, 12/22; *Meryem*, 19/12; *Enbiya*, 21/74, 79; *Şuara*, 26/21; *Câsiye*, 45/16; *Kasas*, 28/14.

[976] İlgili âyete bkz. Rağıb, s. 127.

[977] *Bakara*, 2/94; Rağıb, s. 174. Dâr kelimesi için bkz. Yazır, II, 423.

[978] *Bakara*, 2/94; *Enâm*, 6/32; *A'râf*, 7/169; *Yusuf*, 12/109; *Nahl*, 16/30; *Kasas*, 28/77; *Ankebût*, 29/64.

[979] *Ankebut*, 29/64.

[980] *Nahl*, 16/94; *Gâfir*, 40/39.

[981] *Enâm*, 6/127; *Yûnus*, 10/25. Ayrıca cennet "*Dâru'l-Makâme*" olarak da adlandırılır; bkz. *Fâtır*, 35/35.

[982] *Ra'd*, 13/22, 4.

[983] *Ra'd*, 13/42.

[984] *A'raf*, 7/145.

[985] *Ra'd*, 13/25; *İbrahim*, 14/28.

[986] *Fussilet*, 41/28.

[987] *Âl-i İmrân*, 3/165.

[988] Hatırlanacağı üzere Abbasi halifesi Memun da *Dâru'l-Hikmet* adını verdiği bir bilim akademisi kurmuştu. Osmanlı'nın son döneminde de *Dâru'l-Hikmeti'l-İslamiyye* adında bir akademinin varlığından haberdarız.

[989] Buhari, III, 168, IV, 207; Fezail, 9.

[990] Bu sözün münker ve mevzu olduğunu söyleyenler olduğu gibi, hasen hadis olduğunu söyleyenler de vardır. İbn-i Hacer ve Buhari de bu görüştedir. Bkz. Munavi, II, 46, nr. 2705.

[991] Munavi, IV, 574, nr. 4361.

2) Hz. Peygamber muhtelif açıklamalarında, kendisinin Müslümanların en bilgilisi, en müttakisi ve Allah'tan en çok haşyet duyanı olduğunu beyan etmiş, kendisine "*cevâmiu'l-kelim*", yani az sözle çok şey anlatma, belîğ konuşma veya Kur'an'ın verildiğini belirtmiştir. Aynı zamanda o bir muallim, bir müzekki ve bir mürşiddir. Yine onun açıklamalarına göre; onu Rabbi tedip etmiş ve edebini de güzel yapmıştır.

• Bir yoruma göre, Hz. Peygamber'e verilen "*Kevser*"den kasıt da, nübüvvet, kitap, hikmet, ilim, şefaat, hayr-ı kesir, çok mal, fetih ve ganimet gibi şeylerdir. Ayetin açıklamasına göre, kendisine hikmet verilene de "*hayr-ı kesir = büyük hayır*" verilmiştir.

7) “*Ben dâru’l-hikmetim, Ali de onun kapısıdır.*” sözünde, Hz. Ali’yi ilgilendiren bir yön de mevcuttur. Yani Hz. Ali’ye, yani onun hayat tarzına, yaşayışına ve din anlayışına uyan; “*dâru’l-hikmet*” olan nübüvvet şehrine ve onun yoluna girer, Kur’an’a ve sünnete yönelmiş ve uymuş olur. Çünkü Hz. Ali ile Rasulullah din, nesep, sünnete ittiba, İslamî anlayış ve yaşayış bakımından birbirlerinden ayrılmazlar. “*Sen bendensin, ben de sendenim.*” açıklaması da bunu gösterir.

Söz gelişi Haşır suresinin dokuzuncu ayetinde Medine-i Münevvere “*Dâru’l-İmân*” olarak anılır. Çünkü orası iman ve İslam’ın büyüyüp serpileceği, güvenli ve mahfuz bir yerdir. Bu yüzden Mekke’de yaşama ve gelişme imkânı bulamayan imanlı kimseler oraya göçmüşlerdir. *Devr, diyar, deveran, deyyâr* ve daire kelimeleri de aynı kökten gelirler. Kur’an’da dâr en çok “*ed-dâru’l-âhira*” veya “*dâru’l-âhira*” şeklinde geçer. Çünkü dâr-ı ahiret gerçek hayatın yaşanacağı ve devam ettirileceği yerdir ve aynı zamanda orası “*dâru’l-karar*”dır.

Âl-i İmrân, 3/165.

Buhari, III, 168, IV, 207; Fezail, 9.

Hatırlanacağı üzere Abbasi halifesi Memun da *Dâru’l-Hikmet* adını verdiği bir bilim akademisi kurmuştu. Osmanlı’nın son döneminde de *Dâru’l-Hikmeti’l-İslamiyye* adında bir akademinin varlığından haberdarız.

Munavi, IV, 574, nr. 4361.

Bu sözün münker ve mevzu olduğunu söyleyenler olduğu gibi, hasen hadis olduğunu söyleyenler de vardır. İbn-i Hacer ve Buhari de bu görüştedir. Bkz. Munavi, II, 46, nr. 2705.

Söz gelişi Haşır suresinin dokuzuncu ayetinde Medine-i Münevvere “*Dâru’l-İmân*” olarak anılır. Çünkü orası iman ve İslam’ın büyüyüp serpileceği, güvenli ve mahfuz bir yerdir. Bu yüzden Mekke’de yaşama ve gelişme imkânı bulamayan imanlı kimseler oraya göçmüşlerdir. *Devr, diyar, deveran, deyyâr* ve daire kelimeleri de aynı kökten gelirler. Kur’an’da dâr en çok “*ed-dâru’l-âhira*” veya “*dâru’l-âhira*” şeklinde geçer. Çünkü dâr-ı ahiret gerçek hayatın yaşanacağı ve devam ettirileceği yerdir ve aynı zamanda orası “*dâru’l-karar*”dır.

• Başka ayetlerde de, nebilere hikmet ve ilim verildiği açıklanır. Şu halde peygamberler hikmet ve ilim verilenlerdir, âlim ve hakîm kimselerdir. Bu yüzden onların “*dâr-ı hikmet*” veya “*medine-i ilim*” olmaları çok makul, mantıklı ve doğrudur. Hz. Peygamber de bunu tahdis-i nimet kabilinden açıklamış olabilir. Bu mümkündür ve büyük ihtimalle vuku bulmuştur.

5) “*Dâru’l-hikmet*” terkibindeki “*dâr*” kelimesi de, manası açısından dikkat çekicidir: Dâr, etrafı dört bir yandan iyice korunmak üzere çevrilmiş, mükemmel, mahfuz, yaşamaya elverişli yerdir. Burada yaşamak için bütün ihtiyaçlar hazır kılınmış, orası olumsuzluklardan korunmuştur. Bu açıdan etrafı duvarla çevrili, büyük konak ve saray gibi yaşamaya elverişli yerler “*dâr*” olarak adlandırıldığı gibi; aynı özellikteki bir şehir, memleket ve vatan da “*dâr*” olarak adlandırılır.

7) “*Ben dâru’l-hikmetim, Ali de onun kapısıdır.*” sözünde, Hz. Ali’yi ilgilendiren bir yön de mevcuttur. Yani Hz. Ali’ye, yani onun hayat tarzına, yaşayışına ve din anlayışına uyan; “*dâru’l-hikmet*” olan nübüvvet şehrine ve onun yoluna girer, Kur’an’a ve sünnete yönelmiş ve uymuş olur. Çünkü Hz. Ali ile Rasulullah din, nesep, sünnete ittiba, İslamî anlayış ve yaşayış bakımından birbirlerinden ayrılmazlar. “*Sen bendensin, ben de sendenim.*” açıklaması da bunu gösterir.

1) İlk sözün sahih hadis mi, uydurma hadis mi olduğu konusunda hadis âlimleri farklı kanaatlere sahiptirler. Müteşeddît bir âlim olan İbn-i Cevzi’ye göre bu hadis uydurmadır. İbni Hacer’e göre ise bu söz hadistir. el-Hâkim de onun sahih olduğunu belirtir.

11) Bir kimseye hikmetin verilmesi, onun Allah’ın yasaklarından kaçıp emirlerine uymasıyla anlaşılır. Çünkü hadiste açıklandığı üzere “*Hikmetin başı Allah korkusudur.*” Hikmet, nefsi yasaklardan alıkoyar, amele ve zühde sevk eder. Şu halde ilim ve hikmet, insanları Allah’tan haşyete ulaştırıyorsa, onu hakîm kılmıştır. Yoksa imanı ve İslam’ı gayrimüslim kişiler arasında da iyi bilenler vardır. Şu an da her insana ve Müslüman’a açık olan âlim ve hakîm olmanın en önde gelen ölçüsü Allah’tan haşyettir. Bunu unutmamak ve bu vadide Hz. Peygamber’i örnek almak gerekmektedir.

“*Ben hikmetin eviyim (yurdu ve şehriyim), Ali de onun kapısıdır.*”

Söz gelişi Haşır suresinin dokuzuncu ayetinde Medine-i Münevvere “*Dâru’l-Îmân*” olarak anılır. Çünkü orası iman ve İslam’ın büyüüp serpileceği, güvenli ve mahfuz bir yerdir. Bu yüzden Mekke’de yaşama ve gelişme imkânı bulamayan imanlı kimseler oraya göçmüşlerdir. *Devr, diyar, deveren, deyyâr* ve daire kelimeleri de aynı kökten gelirler. Kur’an’da dâr en çok “*ed-dâru’l-âhira*” veya “*dâru’l-âhira*” şeklinde geçer. Çünkü dâr-ı ahiret gerçek hayatın yaşanacağı ve devam ettirileceği yerdir ve aynı zamanda orası “*dâru’l-karar*”dır.

Dünya hayatı ona göre oyuncak, oyalanma ve bir gurur metaıdır. Cennet “*dâru’s-selâm = selâmet yurdu*”; “*ukbe’t-dâr*” ise, cennet veya cehennemdir. Yoldan çıkan günahkârların yurdu “*dâru’l-fâsıkîn*”dir. “*Sûü’d-dâr*” ve “*dâru’l-bevâr*” da cehennem yurdudur. Ayrıca cehennem Allah düşmanlarının ebediyen kalacakları bir “*dâru’l-karar*”dır.

Dünya hayatı ona göre oyuncak, oyalanma ve bir gurur metaıdır. Cennet “*dâru’s-selâm = selâmet yurdu*”; “*ukbe’t-dâr*” ise, cennet veya cehennemdir. Yoldan çıkan günahkârların yurdu “*dâru’l-fâsıkîn*”dir. “*Sûü’d-dâr*” ve “*dâru’l-bevâr*” da cehennem yurdudur. Ayrıca cehennem Allah düşmanlarının ebediyen kalacakları bir “*dâru’l-karar*”dır.

“Hani peygamberlerden; ‘Size kitap ve hikmet verdikten sonra, nezdimizdekini tasdik eden bir peygamber geldiğinde ona muhakkak inanıp yardım edeceksiniz.’ diye söz almıştık...”

Dünya hayatı ona göre oyuncak, oyalanma ve bir gurur metaıdır. Cennet “*dâru’s-selâm = selâmet yurdu*”; “*ukbe’t-dâr*” ise, cennet veya cehennemdir. Yoldan çıkan günahkârların yurdu “*dâru’l-fâsıkîn*”dir. “*Sûü’d-dâr*” ve “*dâru’l-bevâr*” da cehennem yurdudur. Ayrıca cehennem Allah düşmanlarının ebediyen kalacakları bir “*dâru’l-karar*”dır.

• Ayrıca Yüce Allah; İshak’ı, Yakub’u, Nuh’u, Davud’u, Süleyman’ı, Eyyub’u Yusuf’u, Musa’yı, Harun’u, Zekeriya’yı, Yahya’yı, İsa’yı, İlyas’ı ve sonunda Yunus ve Lut peygamberi de andıktan sonra şöyle buyurur: “*İşte onlar, kendilerine kitap ve hikmet verdiğimiz kimselerdir...*”

Dünya hayatı ona göre oyuncak, oyalanma ve bir gurur metaidir. Cennet “*dâru’s-selâm = selâmet yurdu*”; “*ukbe’t-dâr*” ise, cennet veya cehennemdir. Yoldan çıkan günahkârların yurdu “*dâru’l-fâsıkîn*”dir. “*Sûü’d-dâr*” ve “*dâru’l-bevâr*” da cehennem yurdudur. Ayrıca cehennem Allah düşmanlarının ebediyen kalacakları bir “*dâru’l-karar*”dır.

Dünya hayatı ona göre oyuncak, oyalanma ve bir gurur metaidir. Cennet “*dâru’s-selâm = selâmet yurdu*”; “*ukbe’t-dâr*” ise, cennet veya cehennemdir. Yoldan çıkan günahkârların yurdu “*dâru’l-fâsıkîn*”dir. “*Sûü’d-dâr*” ve “*dâru’l-bevâr*” da cehennem yurdudur. Ayrıca cehennem Allah düşmanlarının ebediyen kalacakları bir “*dâru’l-karar*”dır.

“Hiçbir beşerin (peygamberin), Allah’ın kendisine kitap, hikmet ve peygamberlik vermesinden sonra (kalkıp) insanlara ‘Allah’ı bırakıp bana kul olun!’ demesi gerçekleşmedi...”

• Ayrıca Yüce Allah; İshak’ı, Yakub’u, Nuh’u, Davud’u, Süleyman’ı, Eyyub’u Yusuf’u, Musa’yı, Harun’u, Zekeriya’yı, Yahya’yı, İsa’yı, İlyas’ı ve sonunda Yunus ve Lut peygamberi de andıktan sonra şöyle buyurur: *“İşte onlar, kendilerine kitap ve hikmet verdiğimiz kimselerdir...”*

“Ene dâru’l-hikmeti ve Aliyyün bâbuhâ.” Munavi, II, 46, nr. 2804; Sarıcık, *Kendi Dilinden-1*, s. 83 vd.

Dünya hayatı ona göre oyuncak, oyalanma ve bir gurur metaidir. Cennet “*dâru’s-selâm = selâmet yurdu*”; “*ukbe’t-dâr*” ise, cennet veya cehennemdir. Yoldan çıkan günahkârların yurdu “*dâru’l-fâsıkîn*”dir. “*Sûü’d-dâr*” ve “*dâru’l-bevâr*” da cehennem yurdudur. Ayrıca cehennem Allah düşmanlarının ebediyen kalacakları bir “*dâru’l-karar*”dır.

Ra’d, 13/22, 4.

Enâm, 6/127; *Yûnus*, 10/25. Ayrıca cennet “*Dâru’l-Makâme*” olarak da adlandırılır; bkz. *Fâtır*, 35/35.

A’raf, 7/145.

Ra’d, 13/42.

Fussilet, 41/28.

Ra’d, 13/25; *İbrahim*, 14/28.

Bakara, 2/94; *Enâm*, 6/32; *A'râf*, 7/169; *Yusuf*, 12/109; *Nahl*, 16/30; *Kasas*, 28/77; *Ankebût*, 29/64.

Bakara, 2/94; Rağıb, s. 174. Dâr kelimesi için bkz. Yazır, II, 423.

Nahl, 16/94; *Gâfir*, 40/39.

Ankebut, 29/64.

Âl-i İmrân, 3/81, 164.

Âl-i İmrân, 3/79; Yazır, II, 1140.

Enâm, 6/89.

Enâm, 6/84-86.

Geniş bilgi için bkz. *Yusuf*, 12/22; *Meryem*, 19/12; *Enbiya*, 21/74, 79; *Şuara*, 26/21; *Câsiye*, 45/16; *Kasas*, 28/14.

Hâzin, VI, 570.

İlgili âyete bkz. Rağıb, s. 127.

Munavi, II, 46, nr. 2804: "*Ene medinetu'l-hikmeti*." Ayrıca Hz. Ali'nin ilim şehri olması ile ilgili hadisın değerlendirmesi için bkz. Kettâni, III, 174.

Sarıcık, *Kendi Dilinden-1*, s. 59, 65, 90.

a.g.e., aynı yer.

"Ben hikmetin şehriyim."

4) Hikmet kelimesinin de kendisinden geldiği "*hakeme*", ıslah için birini engellemek ve bir şeyden men etmektir. Bu yüzden atın gemi, "*hakeme*" diye adlandırılır. Hikmet; ilim ve akılla hakka isabet etmektir. Allah'ın adlarından biri de hakîmdir, yani o sonsuz hikmet sahibidir. O Hâkim'den gelen Kur'an, "*Kitab-ı Hakîm*" diye adlandırılır.

10) Ayrıca bir kutlu sözlerinde Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştu: "*Ben ilim şehriyim, Ali de onun kapısıdır; kim ilim isterse bu kapıya gelsin.*" Bu açıklaması da yukarıdakine benzer. Hz. Peygamber ilahi vahiyle çok hikmetlere sahip olduğuna işaret etmiş ve kendisini büyük bir ilim kentine benzetmiştir.

• Ayrıca kitap ve hikmeti de öğretir: "*İçlerinden, kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan (şirk ve güna temizleyen, onlara kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur.*"

11.

“Ali ve Ben Aynı Ağaçtanız, Neslim Ali’nin Neslidir”

TABERÂNÎ’NİN EVSAT’INDA ZAYIF bir senetle Cabir b. Abdullah’tan aldığı bir hadis-i şerif de şöyledir:

“İnsanlar çeşit çeşit ağaçlardandır, ben ve Ali de bir ağaçtanız.”^[992]

Bu açıklamada bir iki husus dikkat çeker:

Önce, hadis-i şerif, hasen veya sahih değil, zayıftır. Fakat *zayıf* demek, “*hadis değildir*” demek değildir. Bu sözün hadis olmasında şüphe yoktur. Mevzu olsaydı hadis olmazdı. Zayıf da olsa bu açıklama benzer hadislerle kuvvet verir. Yahut benzer hadisler bunu teyit ederler. Evet, ince ve zayıf ipler birleşerek kuvvetli ve kopmaz halatları oluşturur.

İkinci olarak, insanların çeşitli ağaçlardan olması birkaç türlü anlaşılabilir.

11.1. İnsanlar Çeşitli Soy Ağaçlarındandır

Her soyun ve sülalenin bir şecere-i nesebiyesi, bir soy ağacı vardır. Nesep ağacının gövdesinde ilk dede bulunur, bunun oğulları dallarda, torunları küçük dallarda yer alır. Böylece ağaç büyür gider. Allah Rasulü ile Hz. Ali de aynı kökten, aynı nesepten türemişlerdir. İkisi de Adnâni, yani kuzey Araplarından ve Kureyşi’dir. Her ikisi de Kureyş’in Haşim Oğullarına mensuptur.^[993] Hz. Ali Hz. Peygamber’in amcasının oğludur. Yani her ikisi birbirinin amca oğullarıdır. İkisinin dedesi de Abdulmuttalib’tir.^[994] İkisinin babaları öz kardeştir. Şu halde Allah Rasulü’nün soy ağacı ve şeceresi ne ise, Hz. Ali’ninki de odur. Rasul-i Ekrem burada “*Ali bendendir, ben de ondanım.*” sözünün bir cihetini de açıklamış olmaktadır.

11.2. Huy, Fıtrat ve Karakter Benzerliği

Bu söz her ikisinin huy, fıtrat, ahlâk, anlayış ve karakterinin birbirine benzediğini, birinin diğerini andırdığını da gösterir. Hz. Peygamber ile

Hız. Ali İslam'ı anlama, yorumlama, tarz birliği, problemlere çözüm arama metodu ve yaşıyış bakımından aynı ağacın, aynı gövdenin iki dalına benzerler.

Elbette biri peygamber ve diğeri Sahabe olarak farklıdırlar. Fakat çok cihetlerle birbirleri ile müttehittirler. Nasıl bir ağacın meyveleri farklı da olsa birbirine benzer. Yaprakları ve çiçekleri birbirinin misli gibidir. Meyvelerin ve çiçeklerin kokusu da böyledir. Hız. Ali ile Rasulullah da, karakter, yaşıyış, iman, İslam, problemlere çözüm bulma, İslam'ı anlama ve yaşama bakımlarından birbirlerine benzerler. Hız. Ali çocukluğundan beri Rasulullah'ın evinde yetiştiği ve sürekli onunla birlikte olduğu için, onun sohbetinden, nübüvvet iksirinden çok faydalanmış ve onun boyasıyla boyanmış biridir.

Nitekim Rasul-i Ekrem, ruhları, birlikte hareket edip anlaşılan farklı topluluklara benzetmiştir. Aynı gruptan olanlar, dünyada hiç görüşmeseler de bir araya gelince anlaşıp kaynaşırlar ve ülfet ederler. Fakat farklı gruplara mensup olanlar ihtilaf ederler.^[995] Bu durum her kuşun kendi cinsiyle uçmasına ve birlikte hareket etmesine benzer. Huyu, fıtratı, karakteri, hayat tarzı birbirine benzeyen, Hız. Peygamber'le Hız. Ali de böyledir. Aynı kökten olup aynı özellikleri taşıdıkları için hep beraber olmuşlar ve iyi anlaşılmışlardır.

Çünkü kişi sevdiği ile beraber olur. Ayrıacı Rasul-i Ekrem: *“Eyyu'n-nâsi ekremu = İnsanların en hayırlısı kimdir?”* sorusuna önce; *“Ekremuhum 'ındallâhi etkâkum = Onların en şerefli si Allah'tan en çok korkandır.”* diye cevap vermiştir. Kendisine, *“Bunu sormuyoruz.”* denilince; *“Arapların madenlerinden (kabilelerinden) mi soruyorsunuz?”* buyurmuştu. *“Evet”* denilince de o şöyle buyurmuştu: *“Cahiliyedeki en hayırlılarınız, İslam'ı incelikleri ile anladıkları takdirde, İslam'da da en hayırlılarınızdır.”*^[996]

Burada yine o, insanların fıtrat, huy, ahlâk ve soy bakımından madenler gibi ayrı özelliklerde olduğunu belirtiyordu. İnsanlar ayrı ayrı ağaçlar, ayrı ayrı madenler gibiydi. Hız. Peygamber'le Hız. Ali aynı madenden ve aynı ağaçtandı.

11.3. Onun Nesli Hız. Ali Nesli'ndendir

Hız. Ali ile onun aynı ağaçtan olması bir başka yönden de neslini ilgilendirmektedir. Böylece *“Ben ondanım, o bendendir.”* diye ifade

edilen aynilik de devam edecektir. Resûl-i Ekrem bir keresinde bunu şöyle açıklamıştı:

“Her nebînin zürriyeti kendi sulbündendir. Benim zürriyetim de Ali b. Ebi Talib zürriyetinde kılındı.”^[997]

Hadisin bir benzeri de şöyledir:

“Şüphesiz Allah, her nebinin neslini kendi sulbünde kıldı. Benim zürriyetimi ise, Ali sulbünde kıldı.”^[998]

Bu hadis-i şerifler de onun neslinin Hz. Ali nesli olduğunu göstermektedir. Evet, her nebinin zürriyeti kendi oğullarından ve neslinden türemiştir. Fakat Peygamberimizin nesli olan Ehl-i Beyt, Hz. Fatıma ve Hz. Ali'den olan çocuklarından, yani Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin neslinden çoğalmıştır. Bu da Rasulullah'a mahsus bir durumdur ve onun hassalarındandır.^[999] Nitekim Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'le ilgili hadislerde de bunu bulmak mümkündür.^[1000]

^[992] Heytemi, *Savaik*, s. 121; Suyuti, s. 171; Munavi, II, 223.

^[993] İbn-i Hişam, I, 102 vd.

^[994] Abdülmuttalib'in çocukları için bkz. a.g.e., I, 119, 154.

^[995] Mansur Ali, III, 335.

^[996] *Cevahiru'l-Buhari*, s. 120, nr. 516.

^[997] Heytemi, *Savâik*, s. 122.

^[998] Munavi, II, 223; Muhammed Râmî, s. 12; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 69.

^[999] Munavi, II, 223; krş. Heytemi, *Savâik*, s. 154.

^[1000] Bk. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 101-132.

Çünkü kişi sevdiği ile beraber olur. Ayrıcı Rasul-i Ekrem: *“Eyyu'n-nâsi ekremu = İnsanların en hayırlısı kimdir?”* sorusuna önce; *“Ekremuhum 'ındallâhi etkâkum = Onların en şereflişi Allah'tan en çok korkandır.”* diye cevap vermiştir. Kendisine, *“Bunu sormuyoruz.”* denilince; *“Arapların madenlerinden (kabilelerinden) mi soruyorsunuz?”* buyurmuştu. *“Evet”* denilince de o şöyle buyurmuştu: *“Cahiliyedeki en hayırlılarınız, İslam'ı incelikleri ile anladıkları takdirde, İslam'da da en hayırlılarınızdır.”*

“İnsanlar çeşit çeşit ağaçlardandır, ben ve Ali de bir ağaçtanız.”

Nitekim Rasul-i Ekrem, ruhları, birlikte hareket edip anlaşılan farklı topluluklara benzetmiştir. Aynı gruptan olanlar, dünyada hiç görüşmeseler de bir araya gelince anlaşır kaynaşırlar ve ülfet ederler. Fakat farklı gruplara mensup olanlar ihtilaf ederler. Bu durum her kuşun kendi cinsiyle uçmasına ve birlikte hareket etmesine benzer. Huyu, fitratı, karakteri, hayat tarzı birbirine benzeyen, Hz. Peygamber'le Hz. Ali de böyledir. Aynı kökten olup aynı özellikleri taşıdıkları için hep beraber olmuşlar ve iyi anlaşmışlardır.

Bk. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 101-132.

Munavi, II, 223; krş. Heytemi, *Savâik*, s. 154.

Munavi, II, 223; Muhammed Râmî, s. 12; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 69.

Heytemi, *Savâik*, s. 122.

Cevahiru'l-Buhari, s. 120, nr. 516.

Mansur Ali, III, 335.

Abdülmuttalib'in çocukları için bkz. a.g.e., I, 119, 154.

İbn-i Hişam, I, 102 vd.

Heytemi, *Savâik*, s. 121; Suyuti, s. 171; Munavi, II, 223.

Bu hadis-i şerifler de onun neslinin Hz. Ali nesli olduğunu göstermektedir. Evet, her nebinin zürriyeti kendi oğullarından ve neslinden türemiştir. Fakat Peygamberimizin nesli olan Ehl-i Beyt, Hz. Fatıma ve Hz. Ali'den olan çocuklarından, yani Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin neslinden çoğalmıştır. Bu da Rasulullah'a mahsus bir durumdur ve onun hassalarındandır. Nitekim Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'le ilgili hadislerde de bunu bulmak mümkündür.

“Her nebînin zürriyeti kendi sulbündendir. Benim zürriyetim de Ali b. Ebi Talib zürriyetinde kılındı.”

Her soyun ve sülalenin bir şecere-i nesebiyesi, bir soy ağacı vardır. Nesep ağacının gövdesinde ilk dede bulunur, bunun oğulları dallarda, torunları küçük dallarda yer alır. Böylece ağaç büyür gider. Allah Rasulü ile Hz. Ali de aynı kökten, aynı nesepten türemişlerdir. İkisi de Adnâni, yani kuzey Araplarından ve Kureyşî'dir. Her ikisi de Kureyş'in Haşim Oğullarına mensuptur. Hz. Ali Hz. Peygamber'in amcasının oğludur. Yani her ikisi birbirinin amca oğullarıdır. İkisinin dedesi de Abdülmuttalib'tir. İkisinin babaları öz kardeşlerdir. Şu halde Allah Rasulü'nün soy ağacı ve şeceresi ne ise, Hz. Ali'ninki de odur.

Rasul-i Ekrem burada *“Ali bendendir, ben de ondanım.”* sözünün bir cihetini de açıklamış olmaktadır.

“Şüphesiz Allah, her nebinin neslini kendi sulbünde kıldı. Benim zürriyetimi ise, Ali sulbünde kıldı.”

Her soyun ve sülalenin bir şecere-i nesebiyesi, bir soy ağacı vardır. Nesep ağacının gövdesinde ilk dede bulunur, bunun oğulları dallarda, torunları küçük dallarda yer alır. Böylece ağaç büyür gider. Allah Rasulü ile Hz. Ali de aynı kökten, aynı nesepten türemişlerdir. İkisi de Adnâni, yani kuzey Araplarından ve Kureyşi'dir. Her ikisi de Kureyş'in Haşim Oğullarına mensuptur. Hz. Ali Hz. Peygamber'in amcasının oğludur. Yani her ikisi birbirinin amca oğullarıdır. İkisinin dedesi de Abdulmuttalib'tir. İkisinin babaları öz kardeştir. Şu halde Allah Rasulü'nün soy ağacı ve şeceresi ne ise, Hz. Ali'ninki de odur. Rasul-i Ekrem burada *“Ali bendendir, ben de ondanım.”* sözünün bir cihetini de açıklamış olmaktadır.

Bu hadis-i şerifler de onun neslinin Hz. Ali nesli olduğunu göstermektedir. Evet, her nebinin zürriyeti kendi oğullarından ve neslinden türemiştir. Fakat Peygamberimizin nesli olan Ehl-i Beyt, Hz. Fatıma ve Hz. Ali'den olan çocuklarından, yani Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin neslinden çoğalmıştır. Bu da Rasulullah'a mahsus bir durumdur ve onun hassalarındandır. Nitekim Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'le ilgili hadislerde de bunu bulmak mümkündür.

12.

Kimler Ali'yi Sever, Kimler Ona Buğz Eder?

HZ. PEYGAMBER (A.S.M.) HZ. Ali ile ilgili bir değerlendirmesinde bize önemli bir ipucu daha verir. Hz. Ali bunu şöyle açıklamıştı:

“Bana Nebiyy-i Ümmi kesin bildirdi ki beni ancak mümin sever ve bana ancak münafık buğz eder.”^[1001]

Sahih-i Müslim'in yine Hz. Ali'den rivayet ettiği bir sahih hadiste Hz. Ali aynı mesajı şöyle aktarıyordu:

“Tohumları çatlatan ve canları yaratana yemin olsun ki, mutlaka Nebiyy-i Ümmi bana şunu haber verdi: Beni ancak mümin sever, bana ancak münafık buğz eder.”^[1002]

Tirmizi, Ebu Said el-Hudri'den yukarıdaki iki hadis-i şerifle ilgili olarak aynı gerçeği kuvvetlendiren bir başka değerlendirme de nakleder. Sahabe-i kiramdan Ebu Said el-Hudri bu konuda sahabe dönemindeki genel kanaati şöyle aktarmaktadır:

“Biz (o zamanlar) münafıkları Ali'ye düşmanlıkları ile bilirdik.”

Bir başka hadiste de aynı durum şöyle açıklanır:

“Biz ensar topluluğu münafıkları Ali b. Ebi Talib'e buğzları ile bilirdik.”^[1003] Aynı konuda Gıfarlı Ebu Zer şöyle demişti:

“Biz (peygamber devrinde) münafıkları, ancak Allah ve Rasulü'nü yalanlamaları, namazdan geri kalmaları ve Ali b. Ebi Talib'e buğz etmeleri ile bilirdik.”^[1004] Ayrıca Rasul-i Ekrem Hz. Ali'ye hitaben şunu da açıklamıştı:

“Seni sevmek iman(dan), sana buğz nifak(tan)dır.”^[1005]

12.1. Hz. Ali Hangi Nedenlerden Dolayı Sevilir?

Yukarıdaki açıklamalar önemli noktalara dikkat çekmektedir:

Birincisi: Ashab-ı kiramdan, Aşere-i Mübeşşere'den, Sâbıkîn-ı Evvelîn'den, hiç puta tapmadan iman etmiş, Tebük hariç İslam'ın en önemli bütün gazalarında bulunmuştu. Hayber'de onun Allah'ı çok sevdiği belirtilmiş, Allah'ın da onu çok sevdiği ihbar edilmişti. O, nesli

peygamber nesli olan, Hz. Hasan ve Hüseyin'in babası, Hz. Fatıma validemizin kocasıydı. O, İki Cihan Serveri'nin damadı ve sıhri, şâh-ı velayet, üç raşid halifenin müsteşarı, veziri ve şeyhülislamıydı. O, Hulafâ-yı Râşidîn'in dördüncüsü, Âl-i Beyt'in şahs-ı manevisinin kökü, muttakilerin önderi ve ekser tarikatların merciiydi. Rasulullah kendisi hakkında, "Sen bendensin, ben de sendenim." buyurmuştu. O, "Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır." diye de tavsif edilmişti.

Allah'ı ve Rasulü'nü çok seven, Rasul-i Ekrem'e Musa'ya göre Harun menzilesinde bulunan, "Ali'ye sebbeden bana sebbeder." diye hakkında uyarılar olan, daha pek çok vasıfları taşıyan Hz. Ali ve benzeri Sahabeler sevilmeyecek de kim sevilecektir? Elbette böyle birini ve ona benzeyenleri sevmek, ümmetin hidayetine ve imana sebeptir. İmanla, böyle birinin sevilmesi, birbirine uygundur.^[1006] Hz. Ali ve benzerlerini sevmemekten, buğz ve düşmanlıktan; nifak kokuları gelir. Evet, Hz. Ali'yi sevmek, yolunda sülûk etmek ve ona dostluk; bağışlanmaya, cennete girmeye sebeptir.^[1007] Onu Allah, Rasulullah ve zikrettiğimiz vasıflardan dolayı sevmek, kâmil imanın göstergesidir.

İkincisi: İmam-ı Ali'nin sevilmesi gerektiğini, sağ eliyle yazmayan, emin-i vahy-i ilahi ve mehbit-i vahy-i rabbani de haber vermiş, kendisine bildirildiği gibi müminlere bildirmiştir.

Üçüncüsü: Hz. Ali'yi sevmek müminlerin şiarıdır. Bu gibi hadislerde onu sevmeye ve yolundan gitmeye teşvik vardır. Onu, Allah ve Rasulullah namına sevmek vacip, buğz haramdır.^[1008]

Dördüncüsü: Özellikle Hz. Peygamber devrinde, münafıklar Ali'yi sevmez, müminler de ona buğz etmezdi. Bu ensarın genel kanaati ve tespitidir, Ebu Zer'in ve Ebu Said el Hudri'nin kanaatidir. Ayrıca "Beni ancak mümin sever." diyen Hz. Ali'nin kendi hakkındaki değerlendirmesidir. O da bunun böyle olduğunu "Allah Resûlü'nden öğrenmiş ve onun ihbarı ile bilmiştir." Demek Hz. Ali'yi Allah hesabına sevmek gerekir, bu sahabenin şehadetiyle iman işaretidir, ona buğz ve düşmanlık ise küfür alâmetidir.

12.2. Muhabbet Ne Demektir?

Aslında hadislerde geçen muhabbet kelimesinin aslı olan "*habbe*", çok ve dolu dolu sevdi, demektir. "*Hıb*" da sevgide ileri gitmektedir.

[1009] Muhabbet denen sevgi, sevilenlere göre üçe ayrılır:

- 1) Lezzet ve zevk için muhabbet: Kişinin hanımını sevmesi gibi.
- 2) Menfaat için muhabbet: Kişinin fayda gördüğü şeyi sevmesi.
- 3) Fazilet ve kemalden dolayı muhabbet: Meselâ Hz. Ali'nin ilminden ve takvasından dolayı sevilmesi gibi.

Sevginin çeşitlerinden olan muhabbet, iradeden daha yoğun ve yüksektir. [1010] Her muhabbet iradedir. Fakat her irade muhabbet değildir. Kulun Allah'a muhabbeti, onun katında “*zülfâ/yakınlık talebi*”dir. Allah'ın kuluna muhabbeti ise, ona in'am ve ihsanda bulunmasıdır. [1011]

Hz. Ali'yi sevmek de hadislerde “*muhabbet*”le anlatılmaktadır. Buğz da bunun zıddıdır ve insanın bir şeyden nefretidir. Muhabbette sevilene incizap, sürüklenip gitmek, buğzda ise seilmeyenden uzaklaşmak bulunur. Buğz düşmanlıkla, muhabbet dostlukla beraberdir.

Ayetin açıklamasıyla; şeytan içki ve kumar ile müminler arasına düşmanlık ve buğz, yani adavet ve bağdâ/buğz atmak ister. [1012] İşte Hz. Ali ve onun gibi sahabe; muhabbet anlamında bir sevgi ile seilmelidir ve gerçek müminler onları severler.

12.3. Hz. Ali'yi Sevmek - Allah'ı ve Rasulü'nü Sevmek

Taberani'nin hasen bir senetle, Ümmü Seleme validemizden bildirdiğine göre, Rasul-i Ekrem bir gün şöyle buyurmuştu:

“Ali'yi çok seven beni çok sevmiş olur. Beni çok seven de Allah'ı çok sevmiş demektir.” [1013]

Açıklamasının devamı da şöyleydi:

“Ali'ye buğz eden bana buğz etmiş olur. Bana buğz eden de Allah'a buğz eder.” [1014]

Selman-ı Farisi'ye bir gün şöyle sorulmuştu:

“Sen Ali'yi ne kadar çok seviyorsun?”

O, bu soru üzerine Peygamber Efendimizin şu açıklamasıyla cevap vermişti:

“Kim Ali'yi severse beni sever, kim Ali'ye buğz ederse bana buğz etmiş olur.” [1015]

Yukarıdaki hadis-i şerifte iki nokta dikkat çekmektedir: Birincisi, Hz. Ali'yi sevmenin tarzı ile ilgilidir.

Hz. Ali, Rasulullah ve Allah sevgisi birbirinden ayrılmaz. Hz. Ali de diğer ashab-ı kiram ve iyi kullar gibi, Allah namına, onun hesabına sevilmelidir. Yani Hz. Ali öyle sevilmelidir ki bu sevgi Rasulullah ve Allah sevgisine sebep olsun, Hz. Ali sevgisi Allah ve Rasulullah sevgisi doğursun. Burada Ehl-i Beyt'in, ashabın, iyi kulların nasıl sevilmesi gerektiği anlatılır. Bunlara olan sevginin tarzı açıklanır.

Aksi takdirde, Rasulullah ve Allah düşünülmeden ona duyulan sevgi Rasulullah ve Allah sevgisine dönüşmez ve insanı İslam'a yakınlaştırmaz; Allah'ın emirlerini yapmaya, yasaklarından kaçınmaya sebep olmaz. Bu tür sevgi kişileri ilahlaştırmaya, İslam'dan soğumaya, farzları ihmale ve günahları işlemeye iter. Bu tür sevgi Hz. İsa'yı kul ve peygamber olarak değil, insanüstü tutup ilahlaştıranların sevgisine benzer.

Fakat Hz. Ali'yi mümin, muttaki, Allah'ın dinine yardım eden, Allah Rasulü'ne dost ve onu seven, İslam için fetihlerde ve gazalarda bulunan biri olarak görmek ve sevmek, seveni onun gibi olmaya, onun gibi Rasul-i Ekrem'i ve Allah'ı sevmeye yöneltecektir. Böylece onu sevmek Rasulullah'ı ve Allah'ı sevmek olacaktır.

Yukarıdaki hadisi-i şerifte dikkat çeken ikinci husus ise bir başka konuyla, yani buğzla ilgilidir: Hiçbir mümin Allah'a ve Rasulü'ne düşmanlık ve buğz etmeyeceğine göre, Hz. Ali'yi Allah ve Rasulü hesabına sevecektir. Çünkü onu sevmek Allah'ı ve Rasulü'nü sevmektir ve ona götürür. Zira kim olursa olsun Allah'ı seveni, dinine ve peygamberine yardım edeni, Allah için hicret edeni ve Allah yolunda her türlü fedakârlığı yerine getireni sevmek gerekir. Elbette Allah'ı sevmek, böylelerini sevmeyi gerektirdiği gibi, Allah dostlarını sevmek de Allah'ı ve Rasulü'nü sevmeyi gerektirir. Onun için Hz. Ali ve benzerlerine buğz edilmemelidir. Onlar sevilerek kendilerine, yollarına ve hayat tarzlarına uyulmalıdır. Çünkü sevmek, sevdiği yolunda gitmeye sebeptir ve onun gibi olmaya çalışmaktır.

Öyleyse Hz. Peygamber'i dini, İslam'ı ve sünnet-i seniyyeyi seven herkes, İmam Ali'yi; Hz. Ali'yi sevdiğini iddia eden herkes de Kur'an'ı, sünnet'i ve İslam'ı sevecektir.

Onu tenkit etmek, üzme, sevmemek ve tahkir etmek konusunda şu hadis-i şerifler de konuya açıklık getirir:

Rasul-i Ekrem bir seferinde, Mekke'ye kadar Hz. Ali ile yol arkadaşlığı yapan ve onu şikâyet eden bir Sahabeye şunları söylemişti:

“Ali’yi ayıplama ve ona sövme (eza etme)! Çünkü o bendendir, ben de ondanım.”^[1016]

Müsned’de geçen bir hadis-i şerif de şöyledir:

“Men ezâ Aliyyen fe kad ezânî = Ali’ye eza eden (onu üzen, tahkir eden, seb ve rahatsız eden) bana eza etmiş olur.”^[1017]

Hz. Ali’ye sebbi yasaklayan bir başka kutlu sözlerinde yine Rasul-i Ekrem konuyu biraz daha açmıştı:

“Kim Ali’ye sebbeder (tahkir ve ta’n ederse) bana sebbetmiş (ta’n ve tahkir etmiş) olur. Bana sebbeden de Allah’a sebbetmiş olur.”^[1018]

Demek, Hz. Ali’yi sevmek, Peygamberimizi ve Allah’ı sevmek demek olduğu gibi, ona buğz, eza ve seb de Allah’a ve Rasulullah’a eza ve seb hükmüne geçmektedir; Allah’a ve Rasulullah’a buğza, ezaya ve sebbe sebep olmakta ve bunu netice vermektedir.

^[1001] İbn-i Mace, I, 42, nr. 114; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 468 (Müsned, I, 95’ten); Canan, XII, 291, nr. 4408.

^[1002] Heytemi, *Savâik*, s. 120.

^[1003] Heytemi, *Savâik*, s. 120; Tirmizi, V, 635.

^[1004] Hakîm, 166; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 88.

^[1005] Şablanci, s. 80.

^[1006] Munavi, II, 212, VI, 32; Muhammed Saban, s. 110.

^[1007] Munavi, IV, 356.

^[1008] Munavi, VI, 32.

^[1009] Rağıb, s. 105; Feyruzabadi, s. 90.

^[1010] İrade için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 133.

^[1011] Feyruzabadi, s. 90; Rağıb, s. 105. Sevginin nevileri için bkz. İbnü Ebi’l-Izz, s. 165.

^[1012] *En’âm*, 5/91.

^[1013] Heytemi, *Savaik*, s. 212; Munavi, II, 212, VI, 32.

^[1014] Heytemi, *Savaik*, s. 121.

^[1015] *“Kim Hz. Hasan ve Hüseyin’i severse beni sever...”* bkz. Munavi, VI, 32. Benzer hadis-i şerifler başa Sahabeler için de vardır; bkz. Buhâri, IV, 223; Heytemi, *Savâik*, s. 190; *İbn-i Mâce*, I, 56; *“Kim*

Allah'ı severse, ashabımı ve akrabalarımı sever.” bkz. Heytemi, *Savâik*, s. 213.

[1016] Munavi, IV, 357; Muhammed Saban, s. 159; krş. Heytemi, *Savâik*, s. 122.

[1017] Munavi, VI, 18; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 95 vd.

[1018] Munavi, IV, 146; Muhammed Saban, s. 158; Şablancı, s. 80. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 93.

Ayetin açıklamasıyla; şeytan içki ve kumar ile müminler arasına düşmanlık ve buğz, yani adavet ve bağdâ/buğz atmak ister. İşte Hz. Ali ve onun gibi sahabe; muhabbet anlamında bir sevgi ile sevimlidir ve gerçek müminler onları severler.

“Biz ensar topluluğu münafıkları Ali b. Ebi Talib’e buğzları ile bilirdik.” Aynı konuda Gıfarlı Ebu Zer şöyle demişti:

“Men ezâ Aliyyen fe kad ezânî = Ali’ye eza eden (onu üzen, tahkir eden, seb ve rahatsız eden) bana eza etmiş olur.”

“Tohumları çatlatan ve canları yaratana yemin olsun ki, mutlaka Nebiyy-i Ümmi bana şunu haber verdi: Beni ancak mümin sever, bana ancak münafık buğz eder.”

“Kim Ali’ye sebbeder (tahkir ve ta’n ederse) bana sebbetmiş (ta’n ve tahkir etmiş) olur. Bana sebbeden de Allah’a sebbetmiş olur.”

Üçüncüsü: Hz. Ali’yi sevmek müminlerin şiarıdır. Bu gibi hadislerde onu sevmeye ve yolundan gitmeye teşvik vardır. Onu, Allah ve Rasulullah namına sevmek vacip, buğz haramdır.

Sevginin çeşitlerinden olan muhabbet, iradeden daha yoğun ve yüksektir. Her muhabbet iradedir. Fakat her irade muhabbet değildir. Kulun Allah’a muhabbeti, onun katında *“zülfâ/yakınlık talebi”*dir. Allah’ın kuluna muhabbeti ise, ona in’am ve ihsanda bulunmasıdır.

Allah’ı ve Rasulü’nü çok seven, Rasul-i Ekrem’e Musa’ya göre Harun menzilesinde bulunan, “Ali’ye sebbeden bana sebbeder.” diye hakkında uyarılar olan, daha pek çok vasıfları taşıyan Hz. Ali ve benzeri Sahabeler sevilmeyecek de kim sevilecektir? Elbette böyle birini ve ona benzeyenleri sevmek, ümmetin hidayetine ve imana sebeptir. İmanla, böyle birinin sevilmesi, birbirine uygundur. Hz. Ali ve benzerlerini sevmemekten, buğz ve düşmanlıktan; nifak kokuları gelir. Evet, Hz. Ali’yi sevmek, yolunda sülûk etmek ve ona dostluk;

bağışlanmaya, cennete girmeye sebeptir. Onu Allah, Rasulullah ve zikrettiğimiz vasıflardan dolayı sevmek, kâmil imanın göstergesidir.

“Ali’ye buğz eden bana buğz etmiş olur. Bana buğz eden de Allah’a buğz eder.”

Aslında hadislerde geçen muhabbet kelimesinin aslı olan *“habbe”*, çok ve dolu dolu sevdi, demektir. *“Hıb”* da sevgide ileri gitmektedir. Muhabbet denen sevgi, sevilenlere göre üçe ayrılır:

“Seni sevmek iman(dan), sana buğz nifak(tan)dır.”

Rağıb, s. 105; Feyruzabadi, s. 90.

İrade için bkz. Sarıcık, *Sahabe Modeli*, s. 133.

Feyruzabadi, s. 90; Rağıb, s. 105. Sevginin nevileri için bkz. İbnü Ebi'l-İzz, s. 165.

En’âm, 5/91.

Heytemi, *Savaik*, s. 212; Munavi, II, 212, VI, 32.

Heytemi, *Savaik*, s. 121.

“Kim Hz. Hasan ve Hüseyin’i severse beni sever...” bkz. Munavi, VI, 32. Benzer hadis-i şerifler başa Sahabeler için de vardır; bkz. Buhâri, IV, 223; Heytemi, *Savâik*, s. 190; *İbn-i Mâce*, I, 56; *“Kim Allah’ı severse, ashabımı ve akrabalarımı sever.”* bkz. Heytemi, *Savâik*, s. 213.

Munavi, IV, 357; Muhammed Saban, s. 159; krş. Heytemi, *Savâik*, s. 122.

Munavi, VI, 18; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 95 vd.

Munavi, IV, 146; Muhammed Saban, s. 158; Şablanci, s. 80. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 93.

“Kim Ali’yi severse beni sever, kim Ali’ye buğz ederse bana buğz etmiş olur.”

İbn-i Mâce, I, 42, nr. 114; İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 468 (Müsned, I, 95’ten); Canan, XII, 291, nr. 4408.

Heytemi, *Savâik*, s. 120.

Heytemi, *Savâik*, s. 120; Tirmizi, V, 635.

Hakîm, 166; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 88.

Şablanci, s. 80.

Munavi, II, 212, VI, 32; Muhammed Saban, s. 110.

Munavi, IV, 356.

Munavi, VI, 32.

*“Biz (peygamber devrinde) münafıkları, ancak Allah ve Rasulü’nü yalanlamaları, namazdan geri kalmaları ve Ali b. Ebi Talib’e buğz etmeleri ile bilirdik.”*Ayrıca Rasul-i Ekrem Hz. Ali’ye hitaben şunu da açıklamıştı:

“Ali’yi ayıplama ve ona sövme (eza etme)! Çünkü o bendendir, ben de ondanım.”

Allah’ı ve Rasulü’nü çok seven, Rasul-i Ekrem’e Musa’ya göre Harun menzilesinde bulunan, “Ali’ye sebbeden bana sebbeder.” diye hakkında uyarılar olan, daha pek çok vasıfları taşıyan Hz. Ali ve benzeri Sahabeler sevilmeyecek de kim sevilecektir? Elbette böyle birini ve ona benzeyenleri sevmek, ümmetin hidayetinde ve imana sebeptir. İmanla, böyle birinin sevilmesi, birbirine uygundur. Hz. Ali ve benzerlerini sevmemekten, buğz ve düşmanlıktan; nifak kokuları gelir. Evet, Hz. Ali’yi sevmek, yolunda sülûk etmek ve ona dostluk; bağışlanmaya, cennete girmeye sebeptir. Onu Allah, Rasulullah ve zikrettiğimiz vasıflardan dolayı sevmek, kâmil imanın göstergesidir.

“Bana Nebiyy-i Ümmi kesin bildirdi ki beni ancak mümin sever ve bana ancak münafık buğz eder.”

Sevginin çeşitlerinden olan muhabbet, iradede daha yoğun ve yüksektir. Her muhabbet iradedir. Fakat her irade muhabbet değildir. Kulun Allah’a muhabbeti, onun katında *“zülfâ/yakınlık talebi”*dir. Allah’ın kuluna muhabbeti ise, ona in’am ve ihsanda bulunmasıdır.

“Ali’yi çok seven beni çok sevmiş olur. Beni çok seven de Allah’ı çok sevmiş demektir.”

13.

Allah'ı ve Rasulü'nü Seven, Allah ve Rasulü'nün Sevdığı

HİCRETİN YEDİNCİ YILIYDI. Yedi Hayber kalesinden ilkinin fethinden bir gün önceydi. Akşam vakti askerler kamp yerine dönmüşlerdi. Ordugâhta Rasul-i Ekrem (a.s.m.) ashab-ı kirama şöyle müjde vermişti:

“Bu sancağı yarın öyle bir kimseye vereceğim ki, Allah onun eliyle onu (Hayber'i) fethedecektir.”^[1019]

Sonra o önemli kişinin iki önemli ve değerli özelliğini de haber verdi:

“O Allah'ı ve Rasulü'nü çok sever, Allah ve Rasulü de onu çok sever.”^[1020]

Bu sözler Hz. Ali hakkında önemli şeyler haber vermektedir:

Birincisi: Peygamber Efendimiz bir mucize olarak gelecekte ve yarından haber vermektedir. Yarın Hayber kalelerinden ilki, sancak verilecek kişi eliyle fethedilecektir. Bu durum bir gün öncesi, Allâmu'l-guyûb olan Allah tarafından kendisine bildirilmiş, o da bildirileni ashabına bildirmiştir.

İkincisi: Yarın sancağı kime vereceği de kendisine vahiy veya ilhamla bildirilmiş olmalıdır ve hadis-i şerifin ibaresindeki katıyyet ve açıklık da bunu göstermektedir.

Üçüncüsü: Sancak verilecek kişi önemli biridir. Çünkü günlerdir kuşatma sürmektedir. Fakat fetih henüz gerçekleşmemiştir. Yarın önemli bir fetih o sancaktarın eliyle olacaktır. Neredeyse Mekke Fethi kadar önemli ve Mekke ve diğer fetihlere sebep olacak bir fetih söz konusudur. Bu fetih büyük hayırlara, pek çok insanın İslam ve imanla fethine sebep olacaktır. Allah, başkası eliyle değil de onun serdarlığı ve bayraktarlığı ile fethi gerçekleştirecektir. Elbette, eliyle fetih gerçekleştirilecek kimse, *“Allah'ın sevdiği”*, hayırlı, mümin muttaki ve sevilmesi gereken biridir.

Dördüncüsü: Bu kimse Allah'ı ve Rasulü'nü çok sevmekte, bu sebeple Allah ve Rasulü'nü seven muttakidir, Allah dinine yardım eder, bu uğurda büyük fedakârlıklar yapar, musibetlere göğüs gerer,

haram ve helal sınırlarına dikkat eder; o ihlâslı ve samimi birisi olmalıdır. Böyle bir kimseyi Allah ve Rasulü'nün çok seveceği açıktır. Allah ve Rasulü'nün çok sevdiğini de çok sevmek gerekir. Çünkü ana kurala göre, Allah'ın dostlarına dost, düşmanlarına düşman olmak icap eder.

Beşincisi: Ertesi sabah, sancak Hz. Ali'ye verilmiş ve onun eliyle Hayber kalelerinden ilki düşmüştür. Böylece hem Rasul-i Ekrem'in verdiği haber doğru çıkmış hem de birkaç cihetle sancaktarın değeri anlaşılmıştır.

Hz. Ali'yi değerlendiren, anlatan ve onun farklı yönlerine temas eden birçok hadis-i şerif vardır. Biz bunlardan birkaçını ele alarak konuya açıklık getirmek istedik. Hz. Ali hakkında ileri geri değerlendirmeler yapanlar her zaman olmuştur. Onun hakkında söz söylerken bir de “Hz. Peygamber onu nasıl değerlendirmişti?” diye düşünmeli ve değerlendirmede onunla çelişmemeliyiz.^[1021]

^[1019] Buhâri, IV, 207; İbn-i Mâce, I, 44; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 243; Nevevi, s. 161, bâb 20; Abdurrahman Hasan, s. 100-105.

^[1020] Buhâri, IV, 207; Heytemi, *Savâik*, s. 119, 124; Mansur Ali, III, 330 vd.

^[1021] *Buhari*, IV, 207 vd.; İbn-i Mâce, I, 43 vd.; Heytemi, *Savâik*, 119-124; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 243 vd.; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 65-99.

Hz. Ali'yi değerlendiren, anlatan ve onun farklı yönlerine temas eden birçok hadis-i şerif vardır. Biz bunlardan birkaçını ele alarak konuya açıklık getirmek istedik. Hz. Ali hakkında ileri geri değerlendirmeler yapanlar her zaman olmuştur. Onun hakkında söz söylerken bir de “Hz. Peygamber onu nasıl değerlendirmişti?” diye düşünmeli ve değerlendirmede onunla çelişmemeliyiz.

Buhari, IV, 207 vd.; İbn-i Mâce, I, 43 vd.; Heytemi, *Savâik*, 119-124; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 243 vd.; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 65-99.

Buhâri, IV, 207; Heytemi, *Savâik*, s. 119, 124; Mansur Ali, III, 330 vd.

Buhâri, IV, 207; İbn-i Mâce, I, 44; Zehebi, *el-Hulafâu'r-Râşidûn*, s. 243; Nevevi, s. 161, bâb 20; Abdurrahman Hasan, s. 100-105.

“O Allah’ı ve Rasulü’nü çok sever, Allah ve Rasulü de onu çok sever.”

“Bu sancağı yarın öyle bir kimseye vereceğim ki, Allah onun eliyle onu (Hayber’i) fethedecektir.”

14.

“Ben Kimin Mevlası İsem...”

HZ. PEYGAMBER HZ. ALİ’NİN özelliğini açıkladığı benzetmesinde şöyle buyurmuştu:

“Men kuntu mevlâhu fe Aliyyun mevlâhu = Ben kimin mevlası isem, Ali de onun mevlasıdır.”

1) Hz. Peygamber bunu, 632’de Veda Haccı’ndan dönerken,^[1022] Zilhicce’nin on sekizinde, dönüş yolunda Ğadirhum (Hum Gölü) mevkiinde söylemişti.^[1023] O, orada konaklayıp ashabın başına toplanmasını istedi. Sonra onlara iki önemli şey (es-sekaleyn) bıraktığını, bunların Kitabullah ve İtreti (veya sünneti) olduğunu belirtti. Ehl-i Beyt’e iyi muamele edilmesini de istedikten sonra da şöyle buyurdu:

“Ben kimin velisi isem, Ali de onun velisidir. Allahım, onun mevlasına muvalât et (dost ol), ona düşman olana düşman ol!”^[1024]

Bir başka rivayete göre, aynı yerde ve aynı gün ashabını topladı. Allah’a hamdden sonra şöyle sordu:

“Ey insanlar! Ben her mümine kendi nefisinden evlâ değil miyim?”

Bu soruya kalabalık şöyle karşılık verdi:

“Evet, ey Allah Rasulü! Biz şehadet ediyoruz ki, sen her mümine nefislerinden evlâsın.”

Bunun üzerine o, Hz. Ali’nin elini tutarak şu açıklamada bulundu:

“Ben kimin mevlası isem, bu da onun mevlasıdır.”

Ravi, ayrıca onun şöyle dediğini de nakleder:

“Allahım, ona dost olana dost ol, ona düşman olana düşman ol!”^[1025]

2) Bu açıklamalarda Allah’ın nâsırı/dinin yardımcısı olan Rasulullah kendisini bir istiare ile “mevla” ve “veli” olarak adlandırmaktaydı. Mevla; rab, malik, mümin, azad eden,^[1026] yardımcı (nâsir), seven (muhib), tâbi olan gibi manalara gelir.^[1027] Ayrıca “Kavmin mevlası ondandır.” hadis-i şerifinde açıklandığı üzere, azat edilen köleye de “mevla” (çoğulu mevali) denilmektedir. Hz. Peygamber mevla konulu bir açıklamasında da şöyle buyurmuştu:

“Kişinin mevlası (dostu ve yardımcısı) kardeşi ve amcasının oğludur.”

O bu sözlerinde mevlaya bir başka yönden açıklık getirmiştir. Şu halde kardeş ve amca oğlu da “*mevla*” olabilmektedir. Bu açıdan Hz. Peygamber ve Hz. Ali, aynı zamanda iki amca oğlu olarak da birbirinin mevlasıdır.

“Ben kimin mevlası isem...” sözüne Hz. Peygamber açısından kısaca şu mana yüklenebilir: Ben kimin seyyidi, yardımcısı, seveni isem, kime (ve neye) tabi olmuş ve kime iman etmişsem; Hz. Ali de öyledir.

- Hz. Ali de müminlerin bir büyüğü olması açısından onların seyyididir.

- Ayrıcı bir mümin olarak o, Allah dininin yardımcısıdır, o dine tabi olmuş ve iman etmiş biri olarak bir mevladır.

- Hem âlim biri olarak müminlere bilgisiyle yardımcı olmuş, onları bu vadide yetiştirmiştir. Bu açıdan da bir mevladır.

Demek, Hz. Peygamber bu sözleriyle Hz. Ali’yi önemli vasıflarıyla anlatır ve onun da benzer özellikleri ile kendisi gibi örnek alınacak biri olduğunu açıklamış olur.

3) Bu konuda bize düşen; Hz. Peygamber ve Hz. Ali gibi, bütün manalarıyla Allah’a mevla olma yolunda olmaktır. Bizler de kendi çapımızda, Allah’ı seven, onun dinine yardım eden, Hz. Peygamber ve Hz. Ali gibi büyükleri örnek alıp, din ilimleri tahsil ederek bu cihetle müminlere mevla olabiliriz. Hz. Peygamber ve Hz. Ali neyi sevmiş, neye destek vermiş ve müminlere nasıl yardımcı olmuşsa, biz de öyle olmalıyız. İbadet hayatımızda da, onları örnek almadan Allah’ın mevlası olamayacağımızı bilmeliyiz.

4) Hz. Peygamber’in kendisini “*mevla*” olarak anması da birkaç yönden dikkat çekicidir:

a) Hz. Peygamber öncelikle Allah’a mevladır; çünkü ona inanır, onun dinine yardım eder ve gönderdiği dine tabi olur. Ayrıca o, müminlerin mevlasıdır; onlara inanır, onları sever ve kendilerine destek verir.

b) Bir başka açıdan; vahiy vesilesi ile müminleri terbiye eder, onları manen doyurur, getirdiği dinle dünyevi ve uhrevi ihtiyaçlarını karşılar. Bu yönlerden de müminlerin rabbi, yani terbiye edeni olarak bir mevladır. Çünkü rab kelimesinde terbiye etme manası vardır.

c) Rab; efendi, seyyid, sahip ve malik de demektir. Bu açıdan da Hz. Peygamber, müminlerin lideri, beyi ve seyyididir. Zaten o bir başka bağlamda kıyamet günü seyyid olacağını açıklamıştır. Bu açılardan da Hz. Ali, kendi çapında onun gibidir ve ona benzer.

d) Mevla azat eden de demektir. O, müminleri vahiyle “*cehennemden azat etmek*” gibi mecazî bir mana ile de bir mevla sayılır. Cahiliyede azat edilen (mevla), azat edene (mevla) akraba gibi düşünülür ve yakın sayılırdı: Azat edilen azatlayandan önce ölürse, eski efendisi ona varis oluyordu.^[1028]

Şu halde çağımız insanları da, mesleklerinde kendilerini iyi yetiştirerek, kendi çaplarında müminlere ve insanlara hizmetkâr olabilirler. “*Kavmin seyyidi onlara hizmet edendir.*” sözünden hareketle, makam ve mevkiler baskı, tahakküm ve despotluk aracı olmadığı gibi, Hz. Peygamber ve Hz. Ali gibi büyükleri örnek alanlar centilmen birer beyefendi olmayı ideal edinmelidirler. Çünkü seyyid beyefendi de demektir.

5) İslam öncesinde iki türlü Mevla vardı:

a) *İtk Mevlalığı*: Esir alınan birinin veya kölenin azatlanması ile gerçekleşirdi. İtk büyük bir değer ifade edip kişiyi çok mühim olan hürriyetine kavuşturduğu için, azatlayanla azatlanan arasında bir akrabalık doğurmuş gibi kabul ediliyordu.^[1029]

b) *Hılf Mevlalığı*: Buna “*Akit ve İstina Mevlalığı*” da denir. Hılf yemin demektir. Yeminle veya yemin gibi telakki edilen bir sözleşme ile hılf mevlalığı gerçekleşirdi. Söz gelişi bir adam diğerine şöyle derdi: “*Kanım, senin kanın; ölümüm, senin ölümün. Sen bana varis olursan, ben sana; sen benimle talep edilirsin, ben de seninle.*”^[1030]

Böylece ikisi arasında bir sadakat ve dostluk antlaşması (hılf) yapılmış olurdu. Artık bu iki dosttan biriyle dövüşen, diğerinin de düşmanı olurdu. Bu ikisinden biri ölünce diğeri ona varis olurdu. Yalnız bunun gerçekleşmesi için ölenin savaşabilecek durumda oğlu, kardeşi veya kardeşinin oğlu gibi yakın akrabalarının olmaması gerekiyordu.

Hılfın tarafları; iki kişi değil, kabileler veya kabilelerin alt birimleri de olabilirdi. Cahiliyede hılf mevlalığının son örneği, Evs ve Hazrec’in Medine Yahudileri ile yaptıkları antlaşmadır. Bir kabileye hılf mevlası olan biri öldürülürse, o kabileden biri öldürülmüş gibi algılanır ve bu durum savaşa sebep olabilirdi. Hılf mevlalığı ile bir kabileye üye olan

kimse öldürülünce karşı tarafça yarım diyet ödenirdi.^[1031] Hıf mevlalığı ile birlik, karşılıklı dostluk ve yardımlaşma gerçekleşiyordu.

6) Kur'an ayetleri mevlaya yeni bir anlam daha yükledi. Artık müminlerin birinci derece "mevlası" (yardımcısı, habibi ve dostu) Allah idi. Kur'an'da mevla öncelikle yardımcı ve dost anlamında yer alır ; bununla ilgili bazı ayetler şöyledir:

"Eğer onlar (imandan) yüz çevirirlerse; biliniz ki, Allah sizin mevlanızdır. O ne güzel mevla, ne güzel yardımcıdır!"^[1032] "Allah uğrunda ona lâayık şekilde cihad edin... Öyleyse namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a sarılın; o sizin mevlanızdır. O ne güzel mevla, ne güzel yardımcıdır!"^[1033] "Ey müminler, eğer kâfirlere (Uhud yenilgisi üzerine sizi eski dine döndürmeye çalışan münafıklara) uyarsanız, sizi geriye (eski dine ve kültüre) çevirirler. Böylece büsbütün zarar edersiniz. Onlar değil, Allah sizin mevlanızdır (yardımcınız ve dostunuzdur) ve o yardımcılarının en hayırlısıdır."^[1034]

Allah'ın gerçek mevla oluşu ile ilgili başka ayetler de vardır.^[1035] Ayrıca "veli" de dost, yardımcı ve mevla anlamına gelmektedir. Bir ayet-i kerimeye göre müminlerin velisi (mevlası ve dostu) Allah, onun Rasulü ve iman edenlerdir.^[1036]

^[1022] Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 602 vd.

^[1023] İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 467; Mez, s. 87-88. Daha uzun bir rivayet için bkz. Kandehevi, IV, 107. Hadisin bazı kaynakları için ayrıca bkz. Sarıcık, *Çağrı*, s. 83.

^[1024] İbn-i Mâce, I, 43, 45; Heytemi, *Savâik*, s. 40; Alâüddin Ali, XIII, 104-105. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 69-70, 78 vd.

^[1025] İbn-i Mâce, I, 43, 45; Alâüddin Ali, XIII, 104-105. Hadisin açıklaması için bkz. İbnu'l-Arabî el-Mekki, *Arizatu'l-Ahfazî*, XIII, 189-190.

^[1026] *Nahl*, 16/76.

^[1027] Munavi, I, 218; VI, 247; Mansur Ali, III, 335. Veli kelimesinin anlamları için bkz. Rağıb, s. 534. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 78 vd.

^[1028] Corci Zeydan, IV, 28.

^[1029] Feyruzabadi, s. 1170 vd. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Cahiliye Kültürü*, s. 193 vd.

[1030] *Nisa*, 4/11; Yazır, II, 1299.

[1031] Muhammed Rıza, s. 173.

[1032] *Enfâl*, 8/40.

[1033] *Hac*, 22/78.

[1034] *Âl-i İmrân*, 149-150.

[1035] *Muhammed*, 47/11; *Tahrim*, 66/2, 4; *Bakara*, 2/286; *Tevbe*, 9/51; *En'âm*, 6/62; *Yûnus*, 10/30.

[1036] *Mâide*, 5/56-57.

2) Bu açıklamalarda Allah'ın nâsırı/dinin yardımcısı olan Rasulullah kendisini bir istiare ile “*mevla*” ve “*veli*” olarak adlandırmaktaydı. Mevla; rab, malik, mümin, azad eden, yardımcı (nâsır), seven (muhib), tâbi olan gibi manalara gelir. Ayrıca “*Kavmin mevlası ondandır.*” hadis-i şerifinde açıklandığı üzere, azat edilen köleye de “*mevla*” (çoğulu mevali) denilmektedir. Hz. Peygamber mevla konulu bir açıklamasında da şöyle buyurmuştu:

Allah'ın gerçek mevla oluşu ile ilgili başka ayetler de vardır. Ayrıca “*veli*” de dost, yardımcı ve mevla anlamına gelmektedir. Bir ayet-i kerimeye göre müminlerin velisi (mevlası ve dostu) Allah, onun Rasulü ve iman edenlerdir.

b) *Hılf Mevralığı*: Buna “*Akit ve İstina Mevralığı*” da denir. Hılf yemin demektir. Yeminle veya yemin gibi telakki edilen bir sözleşme ile hılf mevralığı gerçekleşirdi. Söz gelişi bir adam diğerine şöyle derdi: “*Kanım, senin kanın; ölümüm, senin ölümün. Sen bana varis olursan, ben sana; sen benimle talep edilirsin, ben de seninle.*”

Hılfın tarafları; iki kişi değil, kabileler veya kabilelerin alt birimleri de olabilirdi. Cahiliyede hılf mevralığının son örneği, Evs ve Hazrec'in Medine Yahudileri ile yaptıkları antlaşmadır. Bir kabileye hılf mevlası olan biri öldürülürse, o kabileden biri öldürülmüş gibi algılanır ve bu durum savaşa sebep olabilirdi. Hılf mevralığı ile bir kabileye üye olan kimse öldürülünce karşı tarafça yarım diyet ödenirdi. Hılf mevralığı ile birlik, karşılıklı dostluk ve yardımlaşma gerçekleşiyordu.

2) Bu açıklamalarda Allah'ın nâsırı/dinin yardımcısı olan Rasulullah kendisini bir istiare ile “*mevla*” ve “*veli*” olarak adlandırmaktaydı. Mevla; rab, malik, mümin, azad eden, yardımcı (nâsır), seven (muhib), tâbi olan gibi manalara gelir. Ayrıca “*Kavmin mevlası ondandır.*” hadis-i şerifinde açıklandığı üzere, azat edilen köleye de

“mevla” (çoğulu mevali) denilmektedir. Hz. Peygamber mevla konulu bir açıklamasında da şöyle buyurmuştu:

“Eğer onlar (imandan) yüz çevirirlerse; biliniz ki, Allah sizin mevlanızdır. O ne güzel mevla, ne güzel yardımcıdır!” “Allah uğrunda ona lâayık şekilde cihad edin... Öyleyse namazı kılın, zekâtı verin, Allah’a sarılın; o sizin mevlanızdır. O ne güzel mevla, ne güzel yardımcıdır!” “Ey müminler, eğer kâfirlere (Uhud yenilgisi üzerine sizi eski dine döndürmeye çalışan münafıklara) uyarsanız, sizi geriye (eski dine ve kültüre) çevirirler. Böylece büsbütün zarar edersiniz. Onlar değil, Allah sizin mevlanızdır (yardımcınız ve dostunuzdur) ve o yardımcılarının en hayırlısıdır.”

1) Hz. Peygamber bunu, 632’de Veda Haccı’ndan dönerken, Zilhicce’nin on sekizinde, dönüş yolunda Ğadirhum (Hum Gölü) mevkiinde söylemişti. O, orada konaklayıp ashabın başına toplanmasını istedi. Sonra onlara iki önemli şey (es-sekaleyn) bıraktığını, bunların Kitabullah ve İtreti (veya sünneti) olduğunu belirtti. Ehl-i Beyt’e iyi muamele edilmesini de istedikten sonra da şöyle buyurdu:

Allah’ın gerçek mevla oluşu ile ilgili başka ayetler de vardır. Ayrıca “veli” de dost, yardımcı ve mevla anlamına gelmektedir. Bir ayet-i kerimeye göre müminlerin velisi (mevası ve dostu) Allah, onun Rasulü ve iman edenlerdir.

Feyruzabadi, s. 1170 vd. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Cahiliye Kültürü*, s. 193 vd.

Nisa, 4/11; Yazır, II, 1299.

Corci Zeydan, IV, 28.

Muhammed, 47/11; *Tahrim*, 66/2, 4; *Bakara*, 2/286; *Tevbe*, 9/51; *En’âm*, 6/62; *Yûnus*, 10/30.

Mâide, 5/56-57.

Hac, 22/78.

Âl-i İmrân, 149-150.

Muhammed Rıza, s. 173.

Enfâl, 8/40.

a) *İtk Mevralığı*: Esir alınan birinin veya kölenin azatlanması ile gerçekleşirdi. İtk büyük bir değer ifade edip kişiyi çok mühim olan

hürriyetine kavuşturduğu için, azatlayanla azatlanan arasında bir akrabalık doğurmuş gibi kabul ediliyordu.

Nahl, 16/76.

Munavi, I, 218; VI, 247; Mansur Ali, III, 335. Veli kelimesinin anlamları için bkz. Rağıb, s. 534. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 78 vd.

İbn-i Mâce, I, 43, 45; Heytemi, *Savâik*, s. 40; Alâüddin Ali, XIII, 104-105. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, s. 69-70, 78 vd.

İbn-i Mâce, I, 43, 45; Alâüddin Ali, XIII, 104-105. Hadisin açıklaması için bkz. İbnu'l-Arabî el-Mekki, *Arizatu'l-Ahfazî*, XIII, 189-190.

Sarıcık, *Çağrı-Medine*, s. 602 vd.

İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 467; Mez, s. 87-88. Daha uzun bir rivayet için bkz. Kandehevi, IV, 107. Hadisin bazı kaynakları için ayrıca bkz. Sarıcık, *Çağrı*, s. 83.

d) Mevla azat eden de demektir. O, müminleri vahiyle “cehennemden azat etmek” gibi mecazî bir mana ile de bir mevla sayılır. Cahiliyede azat edilen (mevla), azat edene (mevla) akraba gibi düşünülür ve yakın sayılırdı: Azat edilen azatlayandan önce ölürse, eski efendisi ona varis oluyordu.

“Eğer onlar (imandan) yüz çevirirlerse; biliniz ki, Allah sizin mevlanızdır. O ne güzel mevla, ne güzel yardımcısıdır!” “Allah uğrunda ona lâayık şekilde cihad edin... Öyleyse namazı kılın, zekâtı verin, Allah’a sarılın; o sizin mevlanızdır. O ne güzel mevla, ne güzel yardımcısıdır!” “Ey müminler, eğer kâfirlere (Uhud yenilgisi üzerine sizi eski dine döndürmeye çalışan münafıklara) uyarsanız, sizi geriye (eski dine ve kültüre) çevirirler. Böylece büsbütün zarar edersiniz. Onlar değıl, Allah sizin mevlanızdır (yardımcınız ve dostunuzdur) ve o yardımcılarının en hayırlısıdır.”

“Eğer onlar (imandan) yüz çevirirlerse; biliniz ki, Allah sizin mevlanızdır. O ne güzel mevla, ne güzel yardımcısıdır!” “Allah uğrunda ona lâayık şekilde cihad edin... Öyleyse namazı kılın, zekâtı verin, Allah’a sarılın; o sizin mevlanızdır. O ne güzel mevla, ne güzel yardımcısıdır!” “Ey müminler, eğer kâfirlere (Uhud yenilgisi üzerine sizi eski dine döndürmeye çalışan münafıklara) uyarsanız, sizi geriye (eski dine ve kültüre) çevirirler. Böylece büsbütün zarar edersiniz.

Onlar değil, Allah sizin mevlanızıdır (yardımcınız ve dostunuzdur) ve o yardımcılarının en hayırlısıdır.”

“Ben kimin velisi isem, Ali de onun velisidir. Allahım, onun mevlasına muvalât et (dost ol), ona düşman olana düşman ol!”

“Allahım, ona dost olana dost ol, ona düşman olana düşman ol!”

1) Hz. Peygamber bunu, 632’de Veda Haccı’ndan dönerken, Zilhicce’nin on sekizinde, dönüş yolunda Ğadirhum (Hum Gölü) mevkiinde söylemişti. O, orada konaklayıp ashabın başına toplanmasını istedi. Sonra onlara iki önemli şey (es-sekaleyn) bıraktığını, bunların Kitabullah ve İtreti (veya sünneti) olduğunu belirtti. Ehl-i Beyt’e iyi muamele edilmesini de istedikten sonra da şöyle buyurdu:

Sonuç

HZ. ALİ 599 VEYA 600 YILINDA Hicaz'ın üç önemli kentinden biri ve en önemlisi olan Mekke'de doğdu. Mekke; Bahta Vadisi'nde kurulan, aynı zamanda bir ticari ve dinî merkez olan, Kızıldeniz'e 80 km uzaklıkta yaşlı bir şehirdi. Onun güneyinde, Mekke'ye yaklaşık olarak 100 km uzaklıkta Taif kenti bulunmaktaydı. Hicaz'da üçüncü önemli şehir olan Medine (Yesrib) ise, Mekke'nin 500 km kuzeyinde, Şam ticaret ve kervan yolu üzerinde bir tarım, sanayi ve ticaret kentiydi.

Hız. Ali, Ebu Talib'in dördüncü ve son oğlu olarak dünyaya geldi. Annesi Fatıma bint-i Esed'dir. Hız. Ali'nin aynı ana ve babadan dört kızkardeşi daha vardır. Bilindiği gibi Ebu Talib Peygamber Efendimizin (a.s.m.) öz amcasıydı; sekiz yaşından yirmi beş yaşına kadar tam on yedi yıl Ebu Talib'in evinde kalmış ve bu ailenin gözetiminde büyümüşü. Bu açıdan Hız. Peygamber bu evin oğlu gibiydi.

Ali doğunca, anası ona babasının adı olan “*Esed=Aslan*” ismini vermek istediye de, o zamanlar 29 yaşlarında olan ve birkaç yıldır evli bulunan Hız. Peygamber çocuğa Ali adını verdi ve aile bu adı onayladı. Ali; “*pek yüksek, şerefli, yüce, iyi kılıç vuran*” gibi manalara geliyordu ve cahiliye kültürünün erkek çocuklara vermek istediği adlara da uygundu.

Ebu Talib mali sıkıntıya girince Hız. Ali, beş yaşındayken, hicrete kadar (622) on yedi yıl kalacağı Hız. Peygamber'in evine verildi. Hız. Ali on yaşındayken, Hız. Peygamber vahiy almaya başlamıştı ve gizli gizli dinini yayıyordu. Bir gün Hız. Hatice ile kocasını namaz kılarken gören Hız. Ali, ertesi gün kararını verdi ve Hız. Hatice'den sonra henüz ergenlik çağına ermeden Müslüman oldu. O böylece hürlerden ilk iman eden erkek çocuk unvanını aldı ve bu özelliğinden dolayı daha sonra ona “*kerremallâhu vecheh*” unvanı verildi.

O, Mekke döneminde yaşı küçük olsa da, Rasulullah'ın oğlu ve yardımcısı gibi sürekli onun yanında yer aldı. Yirmi iki yaşında bir delikanlı iken hicret gecesi müşrikleri oyalamak için Rasulullah'ın yatağına yattı. Birkaç gün sonra da hicret ederek Kuba'da onunla buluştu.

Hicretten sonra kurulan muâhâtta Rasulullah onu kendine kardeş yaptı; hicretin ikinci yılı sonlarında da ondan beş yaş kadar küçük

olan kızı Fatıma ile evlendirdi. Bu evlilikten, birer yıl ara ile Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin dünyaya geldi. Üçüncü erkek çocuk Muhsin ölü doğmuştu. Ayrıca Hz. Fatıma Hz. Ali'den Zeynep ve Ümmü Gülsüm adında iki kız doğurdu ve görüldüğü üzere onlara ölen ablalarının adlarını verdi. Hz. Ali, Hz. Fatıma ölünceye dek bir başka kadınla evlenmedi. Onun hicretin on birinci yılında vefatından sonra başka hanımlarla evlendi ve bunlardan da çocukları oldu.

Hz. Ali ortaya yakın kısa boylu, şişmanca, geniş omuzlu, güçlü, atik, esmer tenli, iri siyah gözleri olan, sık ve geniş sakallı biriydi. Güzel yüzlü ve gülümserken ön dişleri dikkat çeken biriydi. O âlim, hassas yapılı, samimi, müttaki ve İslam'ı iyi yaşayan bir mümindir.

Tebük Savaşı hariç, Hz. Peygamber döneminde yapılan bütün harplere katıldı ve önemli fedakârlıklarda bulundu. Devlet başkanı sıfatıyla Hz. Peygamber'e kâtiplik yaptı ve başta Hudeybiye olmak üzere bazı antlaşmaları kaleme aldı. Hicretin dokuzuncu (631) yılında hac emiri olan Hz. Ebu Bekir yanında, Berae suresinin ilk yedi ayetini okumak üzere görevlendirildi.

Rasulullah'ın vefatından sonra, gecikse de Hz. Ebu Bekir'e biat etti. Hz. Ebu Bekir'den sonra diğer üç halifeye de biat etmiş ve gerektiğinde yönetimde kendilerine yardımcı olmuştu. Hz. Ömer'in tesbit ettiği halife adayları arasında Hz. Ali de bulunmaktaydı.

656'da Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra halife olunca, Cemel ve Siffin savaşlarını yapmak zorunda kaldı. Cemel Savaşı Hz. Osman'ın katilleri konusundaki görüş ayrılığından doğmuştu ve İslam'da ilk iç savaşı. Onun zamanında ordusundan ayrılan bir grup, Hariciler olarak anıldılar. Hz. Ali kısa hilafeti döneminde bunlarla da uğraşmak ve savaşmak zorunda kaldı. Derken o 661 yılında bir Harici suikastçi tarafından yaralandı ve şehit oldu.

O, büyük oğlu Hz. Hasan'dan dolayı, "*Ebu'l-Hasan*" olarak anılır. Kendisinin "*Esedüllâhi'l-Ğâlib*", "*el-Murtaza*" ve "*Ebu Tûrab*" gibi unvanları da vardır. Onun adı, çocukluğunda Müslüman olup hiç puta tapmadığı için "*kerremallâhu vecheh* = *Allah onu değerli kılsın*" duasıyla da anılır. Hz. Ali'nin Hz. Fatıma'dan olan çocukları "*Seyyidler*" ve "*Şerifler*" olarak bilinirler. Hz. Hüseyin soyundan gelenlere "*Seyyid*", Hz. Hasan soyundan gelenlere de "*Şerif*" denir. Bunlar için Osmanlı devletinde "*Nakîbü'l-Eşrafılık*" adında bir kurum da vücuda getirilmiştir.

H . Ali ayrıca tasavvuf dünyasında sürekli sözü edilen biridir ve tarikatların çoğu kendisine ulaşır. Kahramanlık ve cesaret söz konusu olunca da o akla gelir. İslam dünyasında onun menkıbeleri diğer üç halifeden daha çok yayılmıştır. H . Ali sevgisi ve şili in de tesiri ile o hayallerde efsaneleşen bir kahramana dönüştürülmüştür. H . Ali hakkında Rasulullah da, zaman zaman önemli ve yol gösterici değerlendirmelerde bulunmuştur.